Armand Goșu

Historia

ÎNTRE NAPOLEON ȘI ALEXANDRU I

Contextul internațional al anexării Basarabiei

POLIROM

Colecţia *Historia* este coordonată de Mihai-Răzvan Ungureanu.

© 2022 by Editura POLIROM, pentru prezenta ediţie

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea prin orice mijloace şi sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepsesc penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Pe copertă: Gioacchino Giuseppe Serangeli (1768-1852), *Napoleon şi Alexandru îşi iau rămas-bun după Pacea de la Tilsit* (9 iulie 1807), ulei pe pânză, Versailles

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700505
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A,
sc. 1, et. 1, sector 4, 040031, O.P. 53

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:

GOŞU, ARMAND

Între Napoleon şi Alexandru I: contextul internaţional al anexării Basarabiei / Armand Goşu. – Iaşi: Polirom, 2022

Conţine bibliografie. – Index

ISBN: 978-973-46-8736-7

94

Printed in ROMANIA

Armand Goșu

ÎNTRE NAPOLEON
ȘI ALEXANDRU I

Contextul internațional al anexării Basarabiei

Ediţia a II-a, revăzută şi adăugită

POLIROM
2022

ARMAND GOŞU predă din 2004 istoria politică a Rusiei şi a URSS, istoria politicii externe şi a diplomaţiei sovietice, evoluţii în fostul spaţiu sovietic şi introducere în istoria serviciilor secrete sovietice. Are un doctorat în istoria Rusiei, cu o teză despre politica externă a Imperiului Rus (Moscova, 1998). A avansat până la gradul de cercetător ştiinţific principal II, la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga" al Academiei Române, unde a lucrat între 1991 şi 2001. A fost coordonator de programe la Institutul Român de Istorie Recentă (2002-2004). Din 2004 este conferenţiar la Universitatea din Bucureşti.

A fost corespondent la Moscova pentru radio BBC, în anii 1995-1998 şi 1999-2000. Între 2005 şi 2010 a fost redactor-şef adjunct, iar în perioada 2013-2014, redactor-şef al revistei *22*, editată de Grupul pentru Dialog Social.

Semnează numeroase articole ştiinţifice, cele mai recente fiind „The Time of the Oligarch. Relations between Romania and the Republic of Moldova (2009-2018)" şi „Invalidating the rightfully elected mayor of Chişinău threatens the regime of oligarch Vladimir Plahotniuc" (ambele în *Studia politica. Romanian Political Science Review*, 2018), volume, printre care: ***Euro-falia. Turbulenţe şi involuţii în fostul spaţiu sovietic*** (Curtea Veche Publishing, 2016), *Democraţia sub asediu. România în context regional* (coordonator împreună cu Alexandru Gussi, Editura Corint, 2019), *Istoria comunismului din România*, vol. III, *Documente. Nicolae Ceauşescu (1972-1975)* (coeditor, Editura Polirom, 2016), ***Rusia, o ecuaţie complicată*** (Editura Polirom, 2021), precum şi analize şi comentarii despre fostul spaţiu sovietic în publicaţiile unor institute şi centre de cercetare cunoscute (Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik, Middle East Institute, Oxford Analytica), în presa internaţională şi în cea din România (*The Insider*, revista *22*, Contributors).

Cuprins

Cuvânt-înainte 9

Capitolul 1. A treia coaliţie antinapoleoniană şi alianţa ruso-otomană din septembrie 1805 13
Speranţele Rusiei... 15
...şi realitatea negocierilor 23
Proiecte ruso-valahe de manipulare a Porţii 33
Ultimele negocieri. Semnarea tratatului 37
O ratificare norocoasă 44
Ministrul de externe, Adam Czartoryski, găseşte vinovaţii 50
Fontonii 54
Familia Moruzi şi Rusia 57
Franţa şi reînnoirea alianţei ruso-otomane 75
Despre cauzele eşecului diplomaţiei ruse 82

Capitolul 2. Principatele Române în politica internaţională în timpul războiului ruso-otoman (1806-1812) 131
Presiuni diplomatice franceze şi ruseşti 136
Izbucnirea războiului ruso-otoman 141
„O mare diversiune pentru Marea Armată a împăratului" 146
Armistiţiul de la Slobozia (august 1807) 156
Principatele Române – „ţări de compensaţie" în relaţiile internaţionale 159
Negocierile ruso-otomane de la Iaşi 176
Reluarea operaţiunilor militare pe frontul dunărean 178
Campania militară din anul 1810 180
Pe câmpul de luptă şi la masa negocierilor 184
Tensiuni între Franţa şi Rusia 188
Austria şi războiul ruso-otoman 190
Confruntări militare decisive la Dunărea de Jos 197
Tratativele de la Giurgiu (noiembrie-decembrie 1811) 202
Între reluarea ostilităţilor şi tratativele secrete (februarie-aprilie 1812) 210

Încheierea negocierilor şi semnarea tratatului
de pace de la Bucureşti 219
După semnarea păcii de la Bucureşti 226

Capitolul 3. Pacea de la Bucureşti şi Moruzeştii 229
Un debut furtunos. Moruzeştii şi Rusia (1802-1804) 233
Moruzeştii şi Rusia în vremea războiului ruso-otoman. 239
Moruzeştii şi negocierile de pace de la Giurgiu şi Bucureşti 242
Pe cine au trădat Moruzeştii? 250

Capitolul 4. Suedia, Marea Britanie, Rusia şi proiectul „marii diversiuni"
antinapoleoniene din sud-estul Europei (vara anului 1812) 253
Originea proiectului. 258
Tentative de mediere între Poartă şi Rusia. 261
Planul „marii diversiuni" 267
Emisari britanici şi suedezi la Bucureşti. 270
De ce a eşuat proiectul „marii diversiuni"? 278

Anexă. Documente 291
Bibliografie selectivă 353
Index. 363

Părinţilor mei

Cuvânt-înainte

Această carte acoperă o perioadă destul de scurtă din istoria diplomaţiei europene, de la formarea celei de-a treia coaliţii antinapoleoniene şi negocierea alianţei ruso-otomane din 1805 până la pacea de la Bucureşti, cu anexarea Moldovei dintre Prut şi Nistru, şi invazia lui Napoleon în Rusia din 1812. Este o perioadă de doar şapte ani, dar foarte densă în evenimente care au modelat traiectoria unor state şi au schimbat configuraţia unor frontiere pentru un timp îndelungat.

După ocuparea Veneţiei, în mai 1797, de către generalul Bonaparte şi mai ales după anexarea acesteia în 1805 la regatul italian al lui Napoleon, interesul Franţei pentru Peninsula Balcanică este tot mai bine conturat. Expansiunea Franţei către sud-estul Europei aduce în atenţia curţilor europene principatele dunărene, ce apar tot mai des în corespondenţa diplomatică a vremii şi sunt menţionate în mai toate scenariile, fie ele austriece, franceze sau ruseşti, referitoare la Imperiul Otoman. Pentru principalele cancelarii ale Europei, Moldova şi Ţara Românească devin „teritorii de compensaţie". Un lucru obişnuit, într-o vreme în care războaiele şi schimbările de frontieră se succedau cu repeziciune. Ţările Române au fost „teritorii de compensaţie", ca Silezia ori Finlanda. Aceasta era practica în epocă.

Pentru a-l convinge pe Alexandru I de avantajele alianţei cu Franţa, Napoleon i-a promis la Tilsit (1807) achiziţii teritoriale în Scandinavia şi în Balcani. Dar abia după Erfurt (1808) i-a instruit împăratul francez pe diplomaţii săi să nu se mai opună anexării Finlandei, în urma războiului ruso-suedez, şi a Ţărilor Române, cu fixarea frontierei pe Dunăre, ca rezultat al războiului ruso-otoman început la 1806.

Eşecul în obţinerea unor victorii militare decisive pe frontul dunărean a amânat multă vreme negocierile de pace dintre Rusia şi Poartă. Abia venirea generalului Mihail Kutuzov la comanda armatei ruse dislocate în principatele dunărene şi sporirea efectivelor acesteia cu noi contingente au facilitat succesul militar din toamna anului 1811, când marele vizir, înconjurat şi izolat, a fost forţat să înceapă negocieri de pace la Giurgiu. Răcirea relaţiilor dintre Franţa şi Rusia a marcat o schimbare majoră de context internaţional, ceea ce l-a împiedicat pe Kutuzov să transforme victoria militară într-una diplomatică. Avansarea Marii Armate conduse de Napoleon spre frontierele Rusiei a redus apetitul teritorial al ţarului Alexandru I, care a renunţat pe rând la proiectul fixării frontierei pe Dunăre, apoi pe Milcov şi Carpaţii Orientali, iar mai târziu pe Siret. În cele din urmă, sub presiunea invaziei franceze, în mai 1812, ţarul

a acceptat frontiera pe Prut, în speranţa că Poarta Otomană se va lăsa atrasă într-o „mare diversiune" balcanică proiectată împotriva lui Napoleon.

Rădăcinile „problemei basarabene" (*bessarabski vopros*) datează din epoca războaielor napoleoniene. Anexarea jumătăţii de Moldovă cuprinse între Prut şi Nistru a fost mai curând rezultatul contextului internaţional decât al interacţiunii dintre delegaţiile otomană şi rusă la negocierile de pace de la Giurgiu, mai întâi, apoi de la Bucureşti. Tot contextul internaţional a determinat evoluţia „problemei basarabene" în secolul XX. Prăbuşirea Imperiului Rus a permis apariţia, chiar dacă pentru scurt timp, a unui stat independent, Ucraina, ce despărţea Basarabia de Rusia. Iar, în timpul Primului Război Mondial, dorinţa Puterilor Centrale de a nu umili România, care ceruse încetarea ostilităţilor şi încheierea păcii, a determinat mai ales Berlinul să ofere Bucureştiului Basarabia, drept compensaţie pentru anexarea Dobrogei de către Bulgaria. Principiul „teritoriului de compensaţie" a funcţionat de această dată în favoarea României.

Şi, din nou, contextul internaţional a fost cel care, în 1939-1940, l-a determinat pe Hitler să accepte cedarea Basarabiei în zona de interes a lui Stalin. Articolul 3 din Protocolul Adiţional Secret la Tratatul de neagresiune din 23 august 1939 dintre Germania şi URSS stabilea destinul Moldovei dintre Prut şi Nistru: „În privinţa sud-estului Europei, din partea sovietică este subliniat interesul pentru Basarabia. Partea germană declară totalul dezinteres politic pentru aceste regiuni" (sic!).

Dezmembrarea jumătăţii de Moldovă dintre Prut şi Nistru şi împărţirea ei de către Stalin între nou-înfiinţata Moldovă sovietică şi Ucraina sovietică duc la dispariţia conceptului geografic de Basarabia. „Problema basarabeană" devine din acest moment o „problemă moldovenească". După prăbuşirea URSS, Republica Sovietică Socialistă Moldovenească se transformă în Republica Moldova, stat a cărui viabilitate a fost adesea pusă sub semnul întrebării de către diverşi politicieni şi comentatori de la Bucureşti. Însă nu doar statalitatea acesteia, ci şi opţiunea unor partide politice pentru construirea naţiunii civice moldoveneşti (cel mai cunoscut e cazul Partidului Democrat din Moldova, care fixează acest obiectiv în statut) sunt contestate de diverşi actori politici şi chiar instituţii din România.

În ultimul deceniu, „problema moldovenească" pare că-şi găseşte rezolvarea cu ajutorul paşapoartelor româneşti. Peste un milion de cetăţeni ai Republicii Moldova au şi cetăţenie română. Pentru cei mai mulţi dintre ei, paşaportul românesc este cheia cu care deschid uşa Occidentului, unde s-au stabilit de ceva ani. Astăzi, potrivit estimărilor organizaţiilor internaţionale, în Republica Moldova (fără a include Transnistria) mai trăiesc doar 2,6 milioane de oameni. Dacă această tendinţă va continua, suntem martorii celei mai ample depopulări din întreaga istorie a Moldovei. Şi ai unui proces de deromânizare a teritoriului dintre Prut şi Nistru, de vreme ce tocmai românii/moldovenii, principalii beneficiari ai recăpătării cetăţeniei româneşti, sunt cei care migrează în masă către Occident.

*

Prezentul volum reuneşte cercetări pe care le-am început acum 30 de ani, ca tânăr angajat la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga", şi încheiate acum 15 ani. În 2008 a apărut prima ediţie a acestei cărţi, la Editura Academiei Române. Lucrarea reprezintă rodul cercetărilor mele în arhivele străine, în primul rând cele de la Moscova şi Istanbul. Am avut acces la arhivele din Rusia graţie unei burse de doctorat oferite de Ministerul Educaţiei, obţinută de regretatul Şerban Papacostea, directorul Institutului „Nicolae Iorga". Am izbutit să supravieţuiesc în Rusia lui Boris Elţîn, în acei ani tumultuoşi, datorită Serviciului Mondial al BBC, care m-a adoptat la recomandarea profesorului britanic Dennis Deletant. Dimineţile citeam în biblioteci şi arhive, iar serile lucram diverse materiale pentru secţia română, în birourile BBC de la hotelul Radisson Slavianskaia, aflat pe malul râului Moscova.

Celor doi profesori, Papacostea şi Deletant, le datorez şansa acestei extraordinare experienţe culturale şi intelectuale: specializarea în istoria modernă şi contemporană a Rusiei.

La Istanbul, în sălile de la Başbakanlık Osmanlı Arşivi, am lucrat sub îndrumarea profesorului meu Mihai Maxim. De altfel, prima mea specializare fusese istoria Imperiului Otoman în epoca Tanzimatului.

Cu toate că se ocupă de o perioadă foarte vizitată de istorici, această cercetare adună şi procesează un volum consistent de documente inedite, cele mai importante provenind din arhivele ruseşti. La Moscova am lucrat în arhivele mai multor instituţii, cea mai importantă fiind Arhiva de Politică Externă a Imperiului Rus. Urmează, ca importanţă, Arhiva Istorico-Militară, unde se află fondul Armata moldovenească (1806-1812) şi fondurile generalilor ruşi care s-au succedat la comanda acesteia. Arhiva de Acte Vechi şi Secţia de manuscrise a Bibliotecii Naţionale deţin alte documente de interes pentru politica externă a Rusiei în timpul războaielor antinapoleoniene.

Chiar dacă s-au scurs mai bine de 15 ani de la scrierea unor capitole, volumul mare de material arhivistic inedit face ca această carte să-şi păstreze actualitatea şi valoarea.

Datorez mulţumiri speciale doamnei Monica Grădinaru, care a tradus numeroasele fragmente din rapoartele diplomatice ruseşti, scrise în limba franceză barocă utilizată de corpul diplomatic al Imperiului Rus. Remarc excelenta colaborare cu domnul Dan Criste, redactorul acestei cărţi, un profesionist desăvârşit.

Mulţumiri speciale Editurii Polirom, care a îmbrăţişat acest proiect şi l-a sprijinit până la capăt.

Armand Goşu
Bucureşti, 29 noiembrie 2021

Capitolul 1

A treia coaliție antinapoleoniană și alianța ruso-otomană din septembrie 1805

La sfârșitul lui august 1805, Napoleon a ordonat armatei, ce aștepta la Boulogne debarcarea în Insulele Britanice, s-o pornească spre Austria. Câteva zile mai târziu, la începutul lunii septembrie, trupele austriece conduse de generalul Mack atacau Bavaria, aliata Franței; era un pretext facil pentru Napoleon de a renunța la campania împotriva Marii Britanii, principalul său adversar. Oricum, împăratul își pierduse răbdarea cu amiralii săi și cu cei ai aliaților spanioli, care străbăteau încoace și încolo Atlanticul cu flotele de război, împinși chiar de ordinele contradictorii ale lui Napoleon. De fapt, împăratul francezilor nu prea sesiza diferența dintre manevrele terestre și cele navale. Înfrângerea de la Trafalgar (21 octombrie 1805[1]) avea să spulbere speranțele lui Napoleon. După Trafalgar, el s-a dedicat exclusiv proiectelor continentale. Prima țintă fusese fixată: Austria, care participa la cea de a treia coaliție antifranceză. Din coaliție mai făceau parte Rusia și Marea Britanie.

Înainte ca Viena să fie ocupată și Austria îngenuncheată de armatele conduse de Napoleon, la 23 septembrie 1805, reprezentanții Rusiei și ai Imperiului Otoman au semnat la Istanbul un nou tratat de alianță, prin care Înalta Poartă se alătura și ea, într-o formă confuză, coaliției antifranceze. În text, se specifica explicit faptul că era o *alianță defensivă*, părțile contractante angajându-se ca, pe viitor, să aibă prieteni și dușmani comuni (art. 1). Dacă una dintre părți era amenințată, cealaltă se obliga să intervină pentru a aplana diferendul. Dacă eșua, iar eforturile aliatului de a respinge atacul nu dădeau rezultate, atunci partea contractantă se obliga să acorde ajutor militar pe mare și pe uscat. Dacă teatrul de război era îndepărtat, iar distanța până acolo, prea mare pentru a se putea acorda ajutor efectiv, atunci erau livrați bani, după evaluarea cheltuielilor. Pe mare, ajutorul era stabilit la șase corăbii și

1. Toate datele sunt pe stil nou, conform calendarului gregorian.

patru fregate, iar pe uscat, la 10.000 de infanterişti şi 2.000 de cavalerişti (art. 2 şi 6). Părţile contractante îşi rezervau dreptul de a purta negocieri şi de a încheia tratate cu alte puteri, cu o condiţie : să nu cuprindă în aceste tratate prevederi care puteau cauza prejudicii celeilalte părţi ori puteau aduce atingere integrităţii teritoriale, privilegiilor sau avantajelor comerciale ale supuşilor acesteia (art. 10). Cele două imperii îşi garantau, prin articolul 13, posesiunile teritoriale în graniţele din acel moment. Durata valabilităţii tratatului era fixată la nouă ani din momentul schimbului ratificărilor (art. 14 şi 15). În afara celor 15 articole care urmau să fie făcute publice, tratatul de alianţă ruso-otoman mai conţinea zece articole secrete, care erau şi cele mai importante. Aşadar, primul articol secret al alianţei defensive identifica inamicul – Franţa lui Napoleon. Păcatele ei erau grave : o conduită dictată de ambiţii şi proiecte de extindere contrare principiilor dreptăţii şi echităţii, ceea ce distrusese echilibrul politic şi dusese la o situaţie în care toate statele se simţeau expuse agresiunii sale. Imperiul Otoman era, la rândul său, ameninţat de proiectele Franţei, motiv pentru care a încheiat alianţa defensivă cu Rusia. Scopul ei era acela de a împiedica extinderea ulterioară a Franţei şi de a restabili echilibrul politic european. De aceea, Poarta trebuia să ofere sprijinul militar prevăzut în tratat şi să faciliteze traversarea strâmtorilor Mării Negre de corăbiile de război şi de transporturile militare pe care Rusia urma să le trimită în Mediterana. Cele două puteri aliate considerau Marea Neagră drept mare închisă, în care numai corăbiile lor puteau naviga, şi nu permiteau accesul vreunei nave de război sau corăbii înarmate străine. Orice tentativă de a forţa intrarea în Marea Neagră cu armele era privită ca un *casus foederis*, iar cele două puteri urmau să i se opună cu toate forţele (art. 7). Alte două articole secrete (3 şi 4) se ocupau de fostele posesiuni veneţiene intrate sub stăpânirea Porţii şi sub protectoratul Rusiei. Poarta se angaja să nu mai tolereze acţiunile şefilor locali otomani împotriva Albaniei ex-veneţiene şi a locuitorilor ei. Cât despre trupele ruse din Republica Insulelor Ionice, s-a convenit ca ele să rămână acolo. Câtă vreme soldaţii ruşi se mai aflau în insule, otomanii facilitau trecerea prin strâmtori a corăbiilor ruseşti care transportau trupe. Teama blocării flotei ruse în Marea Baltică dădea fiori guvernului de la Petersburg, care a obţinut includerea articolului secret 8. Potrivit acestuia, în cazul în care francezii ocupau strâmtoarea Sund, Poarta făcea cauză comună cu Rusia şi-i acorda ajutorul militar stipulat. Din punct de vedere financiar, ajutorul era fixat astfel : pentru un infanterist se plăteau 100 de piaştri pe an, iar pentru un cavalerist, 150. La cererea părţii atacate, care solicita ajutor, suma urma să fie plătită în avans pentru fiecare trei luni, începând cu prima zi de la declanşarea războiului şi până la încheierea păcii (art. 9). Cele zece articole secrete

puteau fi prezentate unei alte puteri, de comun acord şi doar dacă aceasta adera la alianţă[2].

Ceea ce, la prima vedere, ar putea părea un succes al diplomaţiei ţariste la o analiză mai atentă se dovedeşte a fi un semieşec. Andrei Italinski, ambasadorul Rusiei la Poartă, cel care a şi negociat tratatul de alianţă, anunţa cu emoţie şi cu teamă semnarea acestuia: „Resimt o durere vie, o neliniște reală la gândul că vă prezint, Sire, un tratat ce nu corespunde în întregime intenţiilor Voastre, dar, îndrăznesc cu respect s-o asigur pe Majestatea Voastră, nu a depins de mine să-i dau o forţă mai mare"[3].

Speranțele Rusiei...

După şapte luni de negocieri, tratatul semnat era departe de proiectul iniţial, pregătit la Petersburg. Cele mai afectate erau articolele secrete. Dar nu numai ele. De pildă, din articolul 13 al proiectului, prin care se urmărea obţinerea recunoaşterii de către Poartă a extinderii teritoriale a Rusiei în Caucaz, nu s-a mai regăsit nimic în tratatul încheiat[4]. Cât despre articolele secrete, între proiectul iniţial şi forma în care a fost semnat tratatul, diferenţele erau mari. Articolul 3 a fost respins categoric de negociatorii otomani, astfel că nicio prevedere nu şi-a găsit loc în tratat. În proiectul iniţial al articolului 3 se stipulau următoarele:

1. Majestatea Sa Imperială a tuturor Rusiilor va aduna şi va trimite un corp de oaste, format din 10.000-15.000 de oameni, pe malurile Dunării, în Moldova şi în Valahia [...].
2. Înalta Poartă va încredinţa gărzii Majestăţii Sale Imperiale a tuturor Rusiilor fortăreaţa Parga, în care Majestatea Sa Imperială va menţine o garnizoană de 2.000 de oameni [...].

---

2. *Vneşneaia politika Rossii XIX i naciala XX veka. Dokumentî rosiiskogo Ministerstva Inostrannâh Del*, vol. II, Moscova, 1961, pp. 582-594.
3. Arhiv Vneşnei Politiki Rossiiskoi Imperii, fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2248, ff. 4-5; în continuare, Arh. V.P.R.I.
4. Art. 13. „Gruzia, supunându-se de bunăvoie Imperiului Rusiei, iar Imereti şi Mingrelia devenind din propria lor voinţă vasale ale aceluiaşi Imperiu, Înalta Poartă, profitând imediat de această ocazie pentru a-i da aliatului ei o dovadă clară a dorinţei sincere de a înlătura tot ceea ce ar putea să tulbure în viitor uniunea pe care prezentul tratat trebuie s-o consolideze pentru totdeauna între cele două Imperii, renunţă, în modul cel mai clar şi cel mai oficial, la orice pretenţie asupra celor două regiuni sus-numite şi asupra teritoriului lor". Vezi documentul 1 din anexa prezentului volum.

3. Imperiul Marii Britanii consimţind la această alianţă, iar Egiptul fiind unul dintre punctele care atrage în cea mai mare măsură cupiditatea guvernului francez, M.S. Britanică va fi invitată să ocupe Alexandria cu un corp din armata sa; Înalta Poartă îi va încredinţa în plus unul dintre porturile sale din Moreea, unde Anglia să-şi poată ţine câteva vase de război, să aibă depozite şi 4.000-5.000 de oameni din armata proprie, a căror eficienţă în apărarea Porţii este bine cunoscută.
4. Înalta Poartă [...] se angajează la rândul ei să folosească cât mai repede toate resursele pe care impresionanta întindere a statelor sale i le oferă pentru a se înarma şi a contribui în mod eficient la apărarea drepturilor şi a posesiunilor sale şi mai ales pentru a întări cât de curând şi într-o manieră foarte energică Dardanelele, astfel încât acest punct-cheie al capitalei sale să fie în stare să reziste unui atac-surpriză pe care flota de la Toulon l-ar putea întreprinde dacă ar înşela vigilenţa flotelor engleze[5].

Nici articolul 8 din proiect nu a avut o soartă mai bună. Şi nu e de mirare, date fiind prevederile pe care le conţinea:

> Prietenia sinceră care uneşte cele două imperii face ca Majestatea Sa Imperială a tuturor Rusiilor să-şi dorească cu ardoare să vadă curând cum dispar germenii discordiei care-i separă pe supuşii creştini ai Imperiului Otoman de cei care practică religia dominantă [...]. În consecinţă, Majestatea Sa Imperială îl invită pe augustul său aliat, împăratul otoman, nu doar să le acorde libertatea de conştiinţă şi de cult, ci şi să le permită să se bucure de aceleaşi legi civile, prerogative şi drepturi de care se bucură supuşii săi mahomedani, astfel încât, cu excepţia haraciului, pe care vor continua să-l plătească după cum a fost de la început instituit, ei să fie trataţi întru toate precum supuşii mahomedani, fără a se îngădui ca aceştia din urmă să-i poată asupri, trata cu asprime sau dispreţui [...]. [Poarta] promite şi se angajează să acorde patriarhului creştinilor de la Constantinopol şi din alte ţinuturi, ca şi episcopilor din provincii o mai mare consideraţie, şi atât Înalta Poartă însăşi, cât şi paşii, guvernatorii, comandanţii, judecătorii şi alţi demnitari vor avea de acum înainte respect faţă de reprezentanţele şi întâmpinările legitime pe care aceştia vor fi în situaţia de a le face în favoarea privilegiilor şi drepturilor lor, adică pentru împărţirea imparţială şi echitabilă a dreptăţii în ceea ce-i priveşte şi pentru repararea nedreptăţilor şi a umilinţelor pe care le vor fi suferit. În plus, M.S. împăratul otoman, vrând să asigure cât mai bine bunăstarea numeroşilor săi supuşi creştini şi, în acelaşi timp, să-i dea augustului său aliat, în calitate de şef suprem al lumii ortodoxe, o dovadă convingătoare a stimei şi a afecţiunii deosebite pe care le poartă persoanei sale, se angajează să accepte intervenţia lui amicală în favoarea patriarhului şi a episcopilor creştini în statele

5. Documentul 1 din Anexă.

care aparţin Înaltei Porţi, de fiecare dată când plângerile lor îndreptăţite făcute pe lângă autorităţile ţării vor fi fost infructuoase[6].

Cele două articole secrete din proiect, care nu s-au regăsit în tratatul semnat la 23 septembrie 1805, erau de departe cele mai importante din punctul de vedere al Rusiei. Tocmai pe speranţa Rusiei – bazată pe calcule greşite – că va izbuti să convingă Poarta să accepte prevederile articolelor 3 şi 8 din proiect s-a fundamentat decizia negocierii reînnoirii alianţei din 1799, alianţă care expira abia în 1807, deci peste doi ani. Istoriografia rusă este categorică: Poarta a cerut înnoirea alianţei cu Rusia, şi nu invers[7]. Argumentul ar fi următorul: Andrei Italinski, ambasadorul ţarului la Istanbul, a primit ordinul de a asigura Poarta că Rusia va rămâne prietenă şi aliată, că îşi va respecta angajamentele şi că speră că şi Poarta va păstra aceeaşi politică faţă de Petersburg; Rusia era dispusă chiar să reînnoiască alianţa dintre cele două imperii. Ultimele cuvinte ar fi fost spuse de Italinski aşa, în treacăt. Poarta însă, pretindea ministrul de externe Adam Czartoryski, le-a înţeles ca pe o cerere formală de negociere a alianţei şi la 29 iunie 1804 i-a înmânat lui Italinski, prin reis efendi, şeful diplomaţiei otomane, o notă în care Poarta spunea că acceptă propunerea rusească de încheiere a unui nou tratat. Toate aceste informaţii provin din scrisoarea prinţului Czartoryski din 30 august 1804 către ambasadorul Rusiei la Londra, Semion Romanovici Voronţov[8]. Lunga depeşă a lui Czartoryski a fost ecoul disproporţionat al unei scrisori din 26 iunie a ministrului de externe britanic, lordul Dudley Ryder Harrowby, către S. Voronţov. Evoluţiile rapide de pe scena internaţională, declanşate de arestarea şi executarea ducelui de Enghien, l-au neliniştit pe şeful diplomaţiei de la Londra, care formulează posibilitatea ca, în situaţii speciale, trupele ruseşti sau britanice să fie obligate să ocupe temporar puncte strategice

6. *Ibidem*.
7. V.I. Şeremet, „Vâsokaia Poarta vnovi sblijaetsea s Franţeiei", în *Aleksandr I, Napoleon i Balkanî, Balkanskie issledovaniia*, fascicul 18, Moscova, 1997, pp. 163-164; E.D. Verbiţki, „Peregovorî Rossii i Osmanskoi Imperii o vozobnovlenii soiuznogo dogovora 1798 (1799) g"., în vol. *Rossiia i iugo-vostocinaia Evropa*, Chişinău, 1984, pp. 61-62 (singurul articol dedicat exclusiv acestui subiect conţine, din păcate, erori şi omisiuni); A.M. Stanislavskaia, *Rossiia i Greţiia v konţe XVIII-naciale XIX veka. Politika Rossii v Ioniceskoi respublike 1798-1807*, Moscova, 1976, p. 234, şi *Russko-angliiskie otnoşeniia i problemî Sredizemnomorea (1798-1707)*, Moscova, 1962, pp. 319-320; Boris Mouravieff, *L'alliance russo-turque au milieu des guerres napoléoniennes*, prefaţă de Carl J. Burckhardt, Neuchâtel, 1954, p. 197.
8. *Vneşneaia politika Rossii*, vol. II, p. 119.

importante de pe teritoriul otoman pentru a le apăra de francezi[9]. Practic, lordul Harrowby propunea ca Rusia şi Marea Britanie, state aliate, să ocupe unele teritorii ale celui de-al treilea aliat, Poarta, sub pretextul că el nu-şi poate apăra singur graniţele. *Aceste câteva rânduri din scrisoarea lui Harrowby au marcat pentru mai bine de un an politica Rusiei faţă de Imperiul Otoman.* Adam Czartoryski recunoaşte deschis acest lucru :

> Pasajul, cuprins în răspunsul dat lordului Harrowby, în care se spune că împrejurările ar putea face ca una dintre cele două curţi să trebuiască să ocupe o parte oarecare a teritoriului otoman pentru a-l salva de rapacitatea duşmanului comun, a impresionat-o foarte mult pe M.S.I. şi mai ales a dat prilej reflecţiilor care fac obiectul acestei depeşe[10].

Pasajul din scrisoarea lui Harrowby le-a dat ruşilor ideea negocierii unui nou tratat de alianţă cu Poarta. Dar nu orice fel de tratat. De vreme ce, în trecut, Czartoryski pretinsese că alianţa cu Imperiul Otoman nu aducea mari beneficii Rusiei, dată fiind situaţia catastrofală a acestuia, el a cerut, de astă dată, avantaje reale pentru Rusia. Le-a şi formulat încă din august 1804, în scrisoarea către S. Voronţov. Aceste idei se vor regăsi în proiectul articolelor secrete : ocuparea unor zone strategice de pe teritoriul otoman şi egalitatea în drepturi pentru supuşii creştini ai Porţii[11]. Întrebarea pe care Czartoryski o punea lui Voronţov era dacă Marea Britanie împărtăşea şi sprijinea aceste condiţii pentru reînnoirea alianţei dintre imperiile Rus şi Otoman. Invocarea paragrafului din scrisoarea lui Harrowby sugerează faptul că Czartoryski aştepta un răspuns mai degrabă pozitiv de la Londra. N-a fost însă aşa. Diplomaţia britanică a fost stupefiată când a aflat de la S. Voronţov conţinutul proiectului lui Czartoryski. La mijloc era o neînţelegere. Ruşii înţeleseseră greşit cuvintele lui Harrowby.

Renegocierea alianţei pornea de la două erori de interpretare. În primul rând, Poarta a înţeles mesajul de prietenie al lui Italinski ca pe o invitaţie la

---

9. *Select Dispatches from the British Foreign Office Archives relating to the Formation of the Third Coalition against France 1804-1805*, J. Holland Rose (ed.), Londra, 1904, pp. 14-19.
10. *Vneşneaia politika Rossii*, vol. II, pp. 120-121.
11. „Nesiguranţa, în care ne aflăm deocamdată [...], ar putea să facă indispensabilă ocuparea unei anumite părţi a Imperiului Otoman de către cele două curţi, iar aceasta să devină singurul mijloc de a pune frâu ambiţiei lui Bonaparte [...]. [Pentru] îmbunătăţirea situaţiei supuşilor creştini ai Porţii [...] pare a fi indispensabil să ne sfătuim în privinţa mijloacelor necesare îmbunătăţirii situaţiei locuitorilor creştini ai Turciei" (*ibidem*, p. 121).

negocierea unui nou tratat, ceea ce, evident, lui Italinski nici nu-i trecuse prin cap. A doua neînţelegere îi avea ca protagonişti pe ruşi. Czartoryski a interpretat paragraful din scrisoarea lui Harrowby ca pe o invitaţie la ocuparea unor întinse teritorii otomane, lucru care depăşea cu mult ceea ce erau dispuşi britanicii să accepte.

Aliaţi fiind, teritoriile otomane nu puteau fi ocupate cu forţa. O prevedere în acest sens trebuia introdusă într-un tratat. De aceea, Rusia a cerut renegocierea tratatului.

Cât despre Poartă, şi ea dorea renegocierea alianţei, însă cu alt scop, şi anume acela de a atenua unele dintre prevederile tratatului din 1799, acceptate doar sub şocul invaziei generalului Bonaparte în Egipt.

Diplomaţia rusă nu a pierdut timpul. Emisarul ţarului, N.N. Novosiltev, fusese trimis la Londra să negocieze principiile viitoarei coaliţii antinapoleoniene. Printre problemele care urmau să fie discutate figura şi alianţa cu Imperiul Otoman. Potrivit *Instrucţiunilor secrete* din 23 septembrie 1804, Novosiltev trebuia să sugereze Marii Britanii posibilitatea ajungerii la un acord de împărţire a teritoriilor otomane în cazul în care imperiul se prăbuşea sub loviturile lui Napoleon ori se alătura Franţei. Câtă vreme însă Imperiul Otoman putea fi ţinut în viaţă, cele două puteri trebuiau să păstreze alianţa cu el. Pentru noul tratat de alianţă, prioritară era îmbunătăţirea situaţiei populaţiei creştine[12]. *Nota adiţională la instrucţiunile secrete* adresate lui Novosiltev este mai explicită. Emisarul ţarului primise două variante ale proiectului tratatului de alianţă. Potrivit celei dintâi, în cazul în care Poarta permitea introducerea trupelor ruso-britanice în unele provincii otomane, înainte de evacuarea acestor provincii, la sfârşitul conflictului cu Napoleon, se plănuia crearea a două republici (greacă şi slavă) cu un statut asemănător Insulelor Ionice, adică sub suzeranitatea formală a sultanului şi sub protectoratul ţarului. Antecedentele, se atrăgea atenţia în *Nota adiţională*, îi făceau pe demnitarii ruşi neîncrezători în disponibilitatea prim-ministrului britanic, William Pitt, la aranjamente de anvergură pe seama Imperiului Otoman. E vorba, mai degrabă, de un sondaj decât de un plan coerent de politică externă. De altfel, instrucţiunile sunt destul de clare. Novosiltev urma să sondeze terenul spre a vedea ce convine Londrei şi unde trebuia păstrată tăcerea. A doua variantă de proiect prevedea asigurarea unor avantaje limitate, pe care Rusia spera să le obţină fără a trezi suspiciunea altor puteri. Slăbiciunile Porţii Otomane, se mai arăta în *Nota adiţională*, erau o garanţie pentru Rusia că

12. *Ibidem*, pp. 143-144.

putea amâna măsurile decisive, având tot timpul să se ocupe în tihnă de „omul bolnav"[13].

Şederea emisarului ţarului la Londra a durat mai bine de două luni (noiembrie 1804-ianuarie 1805), timp în care a negociat cu ministrul de externe şi cu prim-ministrul bazele celei de a treia coaliţii antinapoleoniene. Discuţiile au continuat mai apoi prin intermediul ambasadorilor rus la Londra şi britanic la Petersburg. În ceea ce priveşte Poarta Otomană, conversaţia dintre William Pitt şi Novosilţev debutase sub auspicii nefavorabile. Scrisoarea lui Czartoryski din 30 august, la care ne-am referit pe larg mai sus, a produs panică la Londra. Degeaba încerca trimisul rus să alunge temerile. Pitt ştia una şi bună: ţarul voia să pună mâna pe Constantinopol. Novosilţev a protestat şi l-a asigurat că planul nu era decât pentru cazul în care o altă putere voia să ocupe Imperiul Otoman. Dar chiar şi în condiţiile în care Rusia ar fi vrut să ocupe capitala de la Bosfor, britanicii nu aveau de ce să se teamă[14] – l-a asigurat Novosilţev pe Pitt –, doar erau aliaţi! Pentru a calma suspiciunile prim-ministrului Marii Britanii, emisarul ţarului a pus documentele pe masă, inclusiv articolele separate şi secrete, în prima redactare, încă nefinisate. După ce le-a studiat câteva zile, şeful cabinetului de la Londra a înapoiat hârtiile, s-a declarat de acord în general cu intenţiile ţarului şi a promis colaborarea diplomaţiei britanice[15].

La Petersburg, Alexandru I nu mai avea răbdare. Încă înainte de a cunoaşte poziţia Londrei în delicata chestiune a alianţei cu Poarta, ţarul a aprobat, la 29 decembrie 1804, proiectul tratatului şi instrucţiunile care i-au fost trimise ambasadorului Italinski[16]. Proiectul preferat de diplomaţia rusă diferă de prima variantă, „maximalistă", pe care Novosilţev a dus-o cu el la Londra. Prevederile care oricum stârneau nemulţumirea Porţii şi suspiciunile altor puteri au fost atenuate. De pildă, din cei 20.000 de soldaţi destinaţi ocupării Principatelor Române, cum prevedea primul proiect, din septembrie[17], rămâneau 10.000-15.000 de soldaţi în varianta finală a proiectului de tratat.

---

13. *Ibidem*, pp. 151-153.
14. „Oare trebuie ca Anglia, cea mai bună prietenă a noastră, să se alarmeze? Ar pierde ea ceva dacă ar exista o asemenea intenţie? Comerţul ei cu Turcia n-ar fi oare mai în siguranţă decât a fost până în prezent?" (*ibidem*, p. 227).
15. *Ibidem*, pp. 219-235 (notele discuţiilor dintre N.N. Novosilţev şi W. Pitt, 25 decembrie 1804).
16. Publicate, cu mici erori, de S.M. Goreainov, „Dogovor 11(23) senteabrea 1805 goda mejdu Rossieiu i Turţieiu", în *Izvestia Ministerstva Inostrannâh Del*, tom V, Sankt-Petersburg, 1912.
17. *Vneşneaia politika Rossii*, vol. II, pp. 665-666, nota 81.

La citirea instrucţiunilor, Italinski a rămas mut. Cu siguranţă, Poarta nu avea să aprobe niciodată multe dintre prevederile înscrise în proiect. Ambasadorul Rusiei a întocmit apoi un raport de zeci de pagini în care explica pe îndelete de ce Poarta nu putea accepta un articol sau altul şi a redactat un nou proiect de tratat, care, în partea sa secretă, se deosebea substanţial de cel al lui Czartoryski. Principalele obiecţii ale lui Italinski priveau articolele referitoare la Gruzia, la ocuparea Principatelor Române de către armatele ruseşti şi la statutul supuşilor creştini ai sultanului. Cele mai multe critici vizau articolul secret 3, în care se stipula intrarea trupelor ruse în Principate.

> Al treilea articol cuprins în proiect va fi cu siguranţă – este de datoria mea să n-o ascund – obstacolul principal. În cele patru paragrafe din care este format, există unul în mod special care ar reprezenta cea mai mare primejdie pentru menţinerea relaţiilor noastre politice actuale cu Poarta dacă am permite doar să i se bănuiască existenţa. Sunt, desigur, de părere că turcilor trebuie să le ceri întotdeauna mai mult decât vrei, dar nu mă tem s-o asigur pe Excelenţa Voastră că, propunând ocuparea Moldovei şi a Valahiei, indiferent ce consideraţii vom prezenta înainte, referindu-ne la acest aspect, departe de a obţine mai uşor concesii în legătură cu alte puncte, pe care Curtea le are în vedere în tratat, vom da o lovitură mortală negocierilor noastre. *Turcii sunt ignoranţi, este adevărat, dar îşi cunosc interesele pe care le au faţă de vecinii tot atât de bine ca guvernele cele mai luminate* [s.n. – A.G.], iar neliniştea lor în privinţa aceasta îi face să ia cele mai nevinovate aparenţe drept realităţi. Or, propunerea de a ocupa cele două Principate nu numai că n-ar fi acceptată de Poartă, ci, dimpotrivă, aceasta n-ar ezita să vadă în ea mai degrabă proiectul explicit al sustragerii pe nesimţite a celor două provincii de sub ascultarea sa şi alte intenţii încă şi mai dăunătoare faţă de interesele ei. Aceasta ar avea, cu certitudine, urmările cele mai supărătoare pentru sistem, în care important este să menţinem legăturile cu Poarta şi s-o împiedicăm să se arunce în braţele Franţei, turcii nemaiputând exista în Europa fără o alianţă, fie cu noi, fie cu francezii[18].

În consecinţă, Italinski propunea propria variantă a articolului 3, în care nu se regăsea prevederea referitoare la ocuparea Principatelor Române de trupele ruseşti. Era o variantă mai apropiată de articolul 6 separat şi secret din tratatul de alianţă ruso-otoman încheiat în 1799[19].

---

18. Documentul 6 din anexă.
19. E.P. Kudreavţeva, „Voenno-politiceskie soiuzî Rossii i Turţii v konţe XVIII-pervoi treti XIX stoletiia", în vol. *Rossiia i Cernomorskie prolivî (XVIII-XX stoletiia)*, L.N. Nejinski, A.V. Igantiev (ed.), Moscova, 1999, pp. 81-120; A.M. Stanislavskaia, *Politiceskaia deiatel'nost' F.F. Uşakova v Greţii 1798-1800 gg*, Moscova, 1983, pp. 83-84; Norman E. Saul, *Russia and the Mediterranean 1797-1807*, Chicago,

În cazul în care francezii ar întreprinde ceva împotriva unei provincii otomane, M.S.I. a tuturor Rusiilor va trimite imediat, de la hotarul imperiului său cel mai apropiat de statele otomane, trupe suficiente, ce vor fi distribuite în zonele care vor părea ameninţate în cel mai înalt grad. Trupele nu se vor amesteca, pe durata staţionării lor în ţară, nici în guvernarea civilă şi militară, nici în administraţie, nici în treburile poliţiei locale şi se vor retrage imediat după încheierea păcii[20].

La punctul 2 al articolului secret 3, în varianta lui Italinski, se prevedea înfiinţarea unei baze militare în afara celor din Insulele Ionice, dar nu era menţionată direct Parga[21], ca în proiectul redactat la Petersburg, chiar dacă, evident, era vorba de ea. La punctul 3 a fost menţinută prevederea ocupării Alexandriei de trupele britanice[22].

Modificările aduse de Italinski proiectului de tratat l-au scandalizat pe Czartoryski, care l-a ameninţat că, în cazul în care documentul nu va lua forma dorită de ţar, acesta nu-l va ratifica[23]. Şeful diplomaţiei ruseşti i-a reproşat lui Italinski că nu înţelege nici esenţa relaţiilor dintre Istanbul şi Petersburg, nici situaţia obiectivă în care se află Poarta Otomană pe arena internaţională. Czartoryski credea că Poarta este condamnată să fie aliata Rusiei. Pusă cu spatele la zid, diplomaţia otomană ar fi sfârşit prin a accepta propunerile sale: „Este o urmare firească a imposibilităţii absolute în care se află Imperiul Otoman de a renunţa, în împrejurările actuale, la uniunea sa cu Rusia şi a faptului că Franţa nu are mijloace suficiente să ofere Porţii nici cel mai mic ajutor"[24].

1970, p. 68; încă util articolul lui G.A. Kleinman, „Russko-turetkii soiuz 1799 g.", în *Dokladî i soobşeniia istoriceskogo fakulteta MGU*, t. III, Moscova, 1945.

20. Documentul 8 din anexă.
21. Oraş de pe litoralul Albaniei ex-veneţiene, la sud de insula Corfu.
22. Documentul 8 din anexă.
23. „Ţarul, care se hotărâse, poate, să ratifice un act pe care l-aţi fi semnat în termenii prezentaţi Porţii, dacă, înainte de a ajunge aici, aţi epuizat toate mijloacele de a obţine condiţii mai avantajoase, se teme că demersul pe care l-aţi făcut va mări dificultăţile şi că turcii vor încerca din nou să diminueze forţa articolelor redactate de dumneavoastră şi m-a însărcinat să vă recomand să acceptaţi mai degrabă *ad referendum* obiecţiile care vă vor fi făcute decât să încheiaţi tratativele pe baze care ar micşora chiar şi cu puţin valoarea cererilor adresate deja Divanului, dat fiind că, în acest caz, el [ţarul] s-ar vedea obligat să nu-şi dea consimţământul. Totuşi, nu ne pierdem speranţa că, adoptând un ton mai ferm şi permiţând Porţii Otomane să întrevadă opţiunile, ea n-ar trebui în niciun caz să şovăie între varianta de a se certa cu Rusia şi aceea de a fi salvată de Ea" (Arh. V.P.R.I., fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 45, f. 63).
24. Documentul 10 din anexă. Singura putere care ar fi reuşit să contracareze influenţa Rusiei la Istanbul era Marea Britanie, însă aceasta, l-a asigurat Czartoryski pe

În consecinţă, Italinski trebuia să negocieze tratatul pornind de la proiectul aprobat de ţar.

...şi realitatea negocierilor

La începutul lunii februarie a anului 1805, Italinski i-a transmis lui reis efendi (şeful diplomaţiei otomane) că este gata să înceapă negocierile. Înalta Poartă a adoptat decizia de reînnoire a alianţei cu Rusia într-o şedinţă a Divanului. Ismet bei şi Mahmud Raif efendi, miniştrii de interne şi de externe, au fost desemnaţi de sultan să poarte negocierile[25]. Au fost redactate corespunzător două hatişerifuri[26], care au fost prezentate oficial la prima conferinţă, desfăşurată în ziua de 28 februarie 1805 la reşedinţa lui reis efendi, Mahmud Raif. Ambasadorul Andrei Italinski negocia tratatul din partea Rusiei. S-a trecut repede peste formalităţile diplomaţiei vremii, plenipotenţiarii Porţii cerând textul proiectului de tratat, pe care l-au primit îndată. Italinski a explicat în ce constau diferenţele dintre textul tratatului din 1799 şi proiectul de acum. Când plenipotenţiarii otomani au deschis subiectul articolelor secrete, Italinski a declarat că nu primise încă instrucţiunile pentru negocierea acestora[27]. A doua rundă de negocieri, din 18 martie, întârziată de sărbătoarea religioasă Kurban Bairam, a debutat cu explicaţiile lui Italinski privind poziţia Marii Britanii faţă de reînnoirea alianţei ruso-otomane. Italinski a pretins că articolele secrete s-au discutat la Londra, de unde urmau să fie transmise la Petersburg, şi abia după aceea avea să intre şi el în posesia lor. Această procedură complicată, le-a spus Italinski interlocutorilor săi, avea scopul de a asigura atât unitatea de acţiune a coaliţiei împotriva Franţei, cât şi apărarea Imperiului Otoman. După ce plenipotenţiarul Rusiei a încercat să mai diminueze temerile omologilor săi faţă de articolele secrete, ascunzându-se în spatele unor pretinse aranjamente ruso-britanice pe această temă, s-a trecut la preambulul tratatului. Introducerea şi primul articol au fost redactate şi traduse în scurt timp. La încheierea celei de a doua şedinţe, care a durat patru ore, invocându-se păstrarea secretului negocierilor, s-a hotărât evitarea întâlnirilor în plenul delegaţiilor şi păstrarea

---

Italinski, „a făcut cunoscut în prealabil faptul că ar fi dispusă să sprijine propunerile noastre".

25. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2249, f. 133.
26. *Ibidem*, dosar 2249, ff. 145-152. Traducerea celor două hatişerifuri în franceză este atribuită marelui dragoman Scarlat Callimachi.
27. *Ibidem*, dosar 2249, ff. 135-140.

legăturii prin intermediul primului dragoman al ambasadei ruse, Iosif Fonton. Acesta se deplasa zilnic între Italinski şi reis efendi, transmiţând observaţiile şi argumentele celor două părţi. În acest fel au fost negociate mai multe articole[28]. Micile trucuri orientale pe care otomanii le stăpâneau la perfecţie au amânat cea de a treia conferinţă până la 15 aprilie. Unele mici dificultăţi au apărut încă de la negocierea articolelor nesecrete referitoare la Principatele Române. Plenipotenţiarii otomani au obiectat faţă de confirmarea în noul document a stipulaţiilor din tratatele mai vechi încheiate între cele două curţi în privinţa Principatelor dunărene şi au propus o altă redactare, în care nu erau menţionate cele două principate. Propunerea a fost respinsă categoric de Italinski, care a cerut amânarea discutării acestui articol[29]. În schimb, s-a stabilit prelungirea duratei alianţei de la opt, cum era în tratatul din 1799, la nouă ani[30]. Acesta era şi ultimul articol al tratatului. În câteva zile s-a terminat redactarea şi s-au comparat traducerile. Negocierea s-a încheiat fără mari dificultăţi[31]. Venise timpul ca Italinski să prezinte articolele secrete.

Unele prevederi, aprecia ambasadorul rus, ar fi stârnit nemulţumirea Porţii. Pentru a nu bloca negocierile, Italinski a recurs la un tertip: i-a comunicat verbal lui reis efendi esenţa articolelor secrete. Astfel, articolele 3 şi 8 au luat o formă acceptabilă, care nu a trezit suspiciunile plenipotenţiarilor Porţii[32]. Amânarea prezentării părţii secrete a tratatului de alianţă provocase deja temeri serioase negociatorilor otomani. Încă de la a doua conferinţă, din luna martie, informatorii lui Italinski din mediile politice stambuliote pretindeau că lentoarea tratativelor ar fi fost provocată tocmai de neîncrederea stârnită de misterul cu care erau înconjurate articolele secrete[33].

---

28. *Ibidem*, dosar 2249, ff. 207-225.
29. Italinski dorea să folosească acest răgaz cât mai bine: „Această fericită împrejurare îmi va da timp să mă sfătuiesc cu principele Ipsilanti, cu tatăl şi cu agenţii lui în privinţa oricărei cereri făcute în favoarea acestor două principate şi poate chiar să primesc dispoziţii mai amănunţite din partea Excelenţei Voastre asupra acestui subiect" (*ibidem*, dosar 2249, f. 253).
30. *Ibidem*, dosar 2249, ff. 251-257.
31. Italinski s-a mai plâns câteodată de încetineala sau de excesul de zel dovedit de negociatorii otomani: „Este cu adevărat remarcabil şi surprinzător cât de mult ţin plenipotenţiarii otomani, şi mai ales Ismet bei, să analizeze nu numai fiecare frază, ci fiecare cuvânt" (*ibidem*, dosar 2249, f. 253).
32. „Articolul 3 va cuprinde măsurile de apărare prevăzute pentru Imperiul Otoman. [...] Articolul 8 se va referi la îmbunătăţirea situaţiei supuşilor creştini, considerată un mijloc de apărare" (*ibidem*, dosar 2249, ff. 269-270).
33. Informaţie obţinută de la Dimitrie Moruzi, consilierul lui reis efendi, şi transmisă lui Czartoryski în raportul din 29 martie 1805: „Mai ales Ismet bei fusese de părere

Italinski a înaintat proiectul primelor două articole secrete la mijlocul lunii aprilie. Însă negocierile s-au blocat. Pretextul l-a reprezentat ocuparea, de către trupele ruseşti, a cetăţii Anaklia, de pe litoralul gruzin al Mării Negre. Dar acesta n-a fost singurul motiv invocat. Aventurile stambuliote ale unui emisar francez, trimis de Napoleon în capitala de pe Bosfor, i-au ţinut cu sufletul la gură pe diplomaţii străini acreditaţi la Istanbul. Şi încă un motiv, dacă mai era nevoie: s-a îmbolnăvit principalul negociator otoman, Ismet bei. Pe lângă toate astea, la 21 aprilie 1805, şi-a dat demisia marele vizir Kör Yusuf Ziyaüddin paşa[34]. O lună a ghinioanelor pentru ambasadorul Rusiei.

Abia la sfârşitul lui mai, Italinski scria la Petersburg că miniştrii otomani au luat, în sfârşit, în discuţie primele două articole secrete comunicate de el. Şi le-au respins. Cu toate că Italinski i-a activat pe toţi dregătorii proruşi influenţi, decizia marelui vizir Hafâz İsmail paşa de redactare a unui contraproiect la articolul secret 1 nu a mai putut fi blocată[35].

La 4 iunie are loc o nouă conferinţă. Raportul redactat de Piotr Fonton, traducător al Ambasadei Rusiei, ne dezvăluie un Italinski agresiv şi categoric în a refuza orice concesie. A calificat contraproiectul otoman ca inacceptabil şi l-a înapoiat cu gesturi ample plenipotenţiarilor Porţii, Ismet bei şi Mahmud Raif efendi. „În acest moment – notează P. Fonton în raport –, s-a produs tăcere: plenipotenţiarii otomani s-au privit şi apoi şi-au şuşotit la ureche." Pe un ton categoric, Italinski a cerut din partea Porţii un răspuns pe care să-l prezinte ţarului. Reis efendi a promis că va pune sub ochii sultanului protocolul acestei conferinţe şi că ambasadorul va primi în scurt timp un răspuns[36]. Italinski cerea menţinerea în articol a trei cuvinte: *faire cause commune*[37].

---

că negocierile trebuiau să se prelungească până când acest adevărat mister în legătură cu articolele secrete avea să se lămurească" (*ibidem*, dosar 2249, f. 209). Italinski revine asupra acestei probleme în raportul următor, din 16 aprilie: „Prevedeam că reticenţa mea în privinţa părţii secrete a negocierii va produce o anumită nelinişte guvernului otoman în general şi putea să-i pună pe gânduri chiar pe partizanii noştri" (*ibidem*, dosar 2249, f. 265).

34. *Ibidem*, dosar 2249, f. 360.
35. *Ibidem*, dosar 2249, ff. 413-417.
36. *Ibidem*, dosar 2249, ff. 503-532 (anexa F din corespondenţa expediată prin curierul diplomatic din 15 iunie 1805).
37. „Singura completare pe care am făcut-o contraproiectului este să se păstreze ideea de *a face cauză comună*, de vreme ce Poarta, în altă parte a articoluluï, a păstrat posibilitatea de a avea o poziţie auxiliară în raport cu termenii tratatului, astfel încât pentru ea să nu rezulte niciun angajament concret de a respecta prima parte, adică de *a face cauză comună*" (*ibidem*, dosar 2249, ff. 596-597, Italinski către Iosif Fonton, 20 iunie 1805).

Numai că Poarta dorea să evite participarea activă la coaliţia anti-napoleoniană. Demnitarii otomani preferau o poziţie care să sugereze neimplicare şi neutralitate, sub forma unei alianţe explicit defensive. Nici reprezentantul ţarului nu-şi făcea mari iluzii în privinţa disponibilităţii Porţii de a-şi asuma obligaţii precise în coaliţia anti-napoleoniană. Căuta o formulă care, cel puţin sub aspect juridic, să plaseze Imperiul Otoman în tabăra aliaţilor.

Plenipotenţiarii sultanului au prezentat un al doilea contraproiect la articolul secret 1[38]. Italinski a respins categoric şi noua variantă. Abia la sfârşitul lunii iunie, după mai multe runde de negocieri între reis efendi şi ambasadorul Rusiei, s-a găsit o formă acceptabilă[39]. Era o concesie importantă făcută de Italinski şi menită să deblocheze negocierile. La 8 iulie s-a încheiat şi negocierea articolului secret 2[40]. În aceeaşi zi, Iosif Fonton i-a înmânat lui reis efendi proiectul următoarelor două articole, 3 şi 4. Mahmud Raif efendi a fost bulversat la citirea lor.

> Mi-ar fi greu să-i redau Excelenţei Voastre – îi scria Italinski lui Czartoryski la 14 iulie – surpriza şi suferinţa pe care Mahmud efendi le-a simţit citind articolul 3, şi i-a mărturisit primului dragoman, I. Fonton, că nu se aşteptase ca, vreodată, Curtea Imperială, procedând la reînnoirea alianţei, să vrea să facă propuneri de această natură. L-a frapat mai ales staţionarea trupelor engleze în Egipt. N-a făcut nicio observaţie cu privire la trupele ruseşti, fără îndoială nu din convingere sau din nepăsare, ci mai degrabă din respect.

După care reis efendi a cerut să i se aducă proiectul tuturor articolelor secrete. Argumentele lui Iosif Fonton, cum că ar fi mai bine dacă s-ar negocia cele două articole (adică 3 şi 4) şi doar după aceea şi-ar avea rostul prezentarea următoarelor articole, au fost respinse de Mahmud Raif efendi. Neavând încotro, Italinski s-a supus şi a trimis textul articolelor secrete[41]. În acelaşi timp, l-a însărcinat pe I. Fonton să prezinte cât mai multe motive care ar fi trebuit să convingă Poarta să accepte introducerea trupelor ruse în Principatele Române[42], aceasta fiind, din perspectiva Rusiei, una dintre cele mai importante

38. „Traduction du contre projet de la Porte 1-er article" (anexa E), *ibidem*, dosar 2249, ff. 501-502 ; „Traduction du second contre projet de la Porte 1-er article" (anexa H), *ibidem*, dosar 2249, ff. 535-536.
39. *Ibidem*, dosar 2249, ff. 584-590.
40. *Ibidem*, dosar 2249, ff. 611-612.
41. *Ibidem*, dosar 2249, ff. 614-615.
42. „Am adăugat că, în ceea ce priveşte aducerea trupelor noastre pe malurile Dunării, nu doar necesitatea ca ele să fie la îndemână pentru a apăra Poarta în cazul unei

prevederi ale tratatului de alianţă cu Poarta. Reis efendi însă nu s-a lăsat convins. Mai mult, el i-a cerut lui Italinski să retragă articolul secret 3[43] şi i-a propus o întrevedere confidenţială pentru a discuta despre soarta tratatului. Plenipotenţiarul ţarului a refuzat categoric aceste oferte şi a solicitat fixarea datei unei noi conferinţe. Aceasta s-a desfăşurat la 25 iulie şi a durat şapte ore şi jumătate. Negociatorii otomani aveau în faţă articolele secrete. Italinski a prezentat, oficial de această dată, argumentele Petersburgului în favoarea introducerii trupelor ruseşti în Principatele Române. Reis efendi a calificat această propunere ca inadmisibilă şi nenegociabilă. În replică, Italinski a spus că în Europa este o practică obişnuită ca un stat să apere provinciile altui stat aliat. Mahmud Raif efendi şi Ismet bei au dat asigurări că Poarta dispune de suficiente forţe militare pentru a se apăra singură. Inadmisibil şi nenegociabil era nu doar articolul 3, ci şi articolul secret 8, care se referea la statutul supuşilor creştini ai sultanului. Egalitatea dintre musulmani şi nemusulmani, au precizat plenipotenţiarii Porţii, era un atac asupra bazelor religiei mahomedane şi a legilor fundamentale ale statului otoman. În plus, dreptul ţarului de a interveni în favoarea creştinilor ortodocşi era inacceptabil. „Ei [Ismet bei şi Mahmud Raif efendi] au remarcat că a te preocupa de supuşii unei alte puteri înseamnă a te amesteca în drepturile referitoare la suveranitate ; că poţi foarte bine să dai sfaturi, dar nu să faci din acest lucru o condiţie a încheierii unui tratat de alianţă, fiindcă nu există un caz similar."[44] Cu excepţia articolelor 3 şi 8, toate celelalte articole secrete se puteau negocia, l-a asigurat reis efendi pe Italinski. Plenipotenţiarul Rusiei a spus că nu are instrucţiuni pentru noua turnură luată de negocieri şi a cerut un răspuns ferm din partea Porţii pentru

---

invazii din partea Franţei a determinat această cerere a Curţii Imperiale, ci şi faptul că, în acest fel, Majestatea Sa Împăratul avea în vedere să pună Valahia la adăpost de nenorocirile care o ameninţă din cauza spiritului de revoltă ce domneşte pe celălalt mal al Dunării şi să-i apere pe locuitorii acestei provincii de persecuţiile şi violenţele la care îi supun încontinuu aianii şi comandanţii otomani ; că Poarta era cea mai interesată de această măsură, de vreme ce Valahia şi Moldova, pe care ea le priveşte ca pe grânarele cele mai importante ale Capitalei, ar putea într-adevăr să fie în stare să satisfacă nevoile Porţii în viitor" (*ibidem*, dosar 2249, ff. 616-617).

43. „Principalul său argument a fost acela că dorea să evite impresia pe care propunerile Curţii Imperiale ar produce-o asupra tuturor membrilor guvernului, asupra celor care formează partidul nostru, precum şi asupra celor care ni se opun. El [reis efendi] a prezentat alianţa ca pe o plantă tânără, care, nu fără greutate, a putut fi ferită până astăzi de loviturile care s-a încercat a i se da şi pe care am vrea acum cu bucurie s-o distrugem chiar noi" (*ibidem*, dosar 2249, ff. 643-644).

44. *Ibidem*, dosar 2249, f. 697.

a-l trimite ţarului, urmând ca acesta să decidă în consecinţă soarta alianţei. Până atunci însă, Italinski şi-a exprimat speranţa că aveau să continue discuţiile asupra celorlalte articole secrete[45].

Negocierile au intrat însă din nou în impas. Necazurile diplomaţiei ruseşti nu s-au oprit aici. Mahmud Raif a fost înlocuit în funcţia de reif efendi, şef al diplomaţiei otomane, cu Ahmed Vassâf. Or, speranţele lui Italinski de a obţine includerea în tratat a unor prevederi se legau tocmai de Mahmud Raif, dată fiind influenţa pe care Dimitrie Moruzi, un informator al ruşilor, o exercita asupra acestuia. Se pare că destituirea lui era o consecinţă a prezentării de către plenipotenţiarul Rusiei a articolelor secrete 3 şi 8. Această înlocuire, în momentul negocierii tratatului, a fost interpretată de diplomaţia ţaristă ca o măsură îndreptată împotriva influenţei Rusiei la Istanbul. Pentru a salva aparenţele, sultanul a motivat că înlocuirea lui reis efendi ar fi fost cauzată tocmai de întârzierea negocierii alianţei cu Rusia şi i-a cerut noului şef al diplomaţiei Porţii să grăbească încheierea acestui tratat. Panica lui Italinski s-a risipit cu timpul. Toţi informatorii ambasadei ruse la Istanbul l-au asigurat că Poarta va rămâne alături de Rusia şi Marea Britanie şi că nu va intra în orbita Franţei, apropiindu-se de Napoleon[46].

După ce a obţinut aceste asigurări, Italinski a iniţiat demersuri pentru reluarea negocierilor. Trecuseră 15 zile de la ultima conferinţă şi plenipotenţiarul ţarului nu primise răspunsul solicitat. Primul dragoman al Ambasadei Rusiei, Iosif Fonton, a fost trimis cu instrucţiuni ferme la noul reis efendi. Fonton trebuia să declare că Italinski şi-a pierdut răbdarea cu tot felul de explicaţii inutile[47] şi cere din partea sultanului un răspuns oficial şi categoric în privinţa articolelor secrete, pe care să-l transmită urgent la Petersburg. Ahmed Vassâf efendi a promis că se va ocupa personal de această problemă şi a anunţat că, în câteva zile, va avea loc o întâlnire decisivă cu sultanul a celor mai importanţi demnitari, ocazie cu care se va lua o decizie. Marele dragoman, Scarlat Callimachi, i-a cerut lui Iosif Fonton să pună pe hârtie toate aceste observaţii pentru a le putea traduce şi a le prezenta celor îndreptăţiţi să le cunoască[48].

---

45. *Ibidem*, dosar 2249, ff. 665-704. Raportul conferinţei din 25 iulie a fost redactat de Piotr Fonton şi trimis la Petersburg prin curierul din 31 iulie 1805 (anexa E). A sosit la destinatar abia la 25 august.
46. *Ibidem*, dosar 2250, f. 24.
47. „De asemenea, l-am însărcinat pe primul dragoman, I. Fonton, să declare că, dacă trebuie să fiu convocat la o conferinţă pentru a auzi raţionamentele lipsite de interes care m-au obosit ultima oară, eu nu am timp de pierdut" (*ibidem*, dosar 2250, f. 22).
48. *Ibidem*, dosar 2250, ff. 20-21.

Noul reis efendi a primit plenipotenţele pentru negocierea alianţei. De acum încolo însă, Scarlat Callimachi, marele dragoman, va juca în tratative un rol chiar mai important decât cel jucat de reis efendi. În scurt timp, Poarta i-a înmânat lui Iosif Fonton proiectul a trei articole secrete. Dispăruse cu totul articolul 3 în varianta Petersburgului, „ceea ce era o nouă dovadă a intenţiei sale de a-l elimina complet pe cel cu acelaşi număr al Curţii Imperiale". Când I. Fonton a întrebat unde sunt celelalte articole secrete privind Insulele Ionice, Albania ex-veneţiană, Gruzia etc., marele dragoman a răspuns că Poarta nu doreşte ca aceste prevederi să-şi facă loc în tratatul de alianţă.

Pentru a se lămuri confuzia creată, s-a convocat o nouă întâlnire între plenipotenţiari. Ea s-a desfăşurat la 22 august[49], a durat şapte ore, iar principalii protagonişti au fost Italinski şi Callimachi. De aceste negocieri a depins soarta multor articole secrete. Confirmarea privilegiilor Principatelor Române s-a dovedit a fi problematică, marele dragoman insistând asupra inutilităţii introducerii unor asemenea prevederi. Italinski a replicat că s-au înmulţit abuzurile şi incursiunile împotriva Principatelor şi a cerut Porţii să adopte măsurile necesare pentru a pune capăt dezordinii de la Dunăre. Callimachi s-a angajat să le prezinte demnitarilor otomani plângerile, observaţiile şi cererile Rusiei în problema Principatelor.

Nu mai puţin dificilă a fost discutarea articolului referitor la Gruzia. Marele dragoman a declarat că, potrivit tratatelor, principatele gruzine sunt independente. Italinski a replicat: ţarul, care a luat aceste teritorii în stăpânirea sa, nu va accepta niciodată să piardă posesiunile caucaziene. Callimachi l-a sfătuit pe Italinski să nu mai ridice această problemă pentru că riscă să provoace discuţii interminabile şi intervenţia marelui muftiu, care se putea pronunţa public împotriva alianţei. Marele dragoman a promis că Rusia nu va fi deranjată în Caucaz: „Căci, a adăugat Callimachi în taină, Poarta nu are deloc intenţia de a contesta, de a tulbura starea actuală a lucrurilor din aceste regiuni; iar înlesnirile, a continuat el, pe care le-a acordat pentru accesul la râul Phase şi pentru trecerea prin aceste locuri a convoaielor noastre cu provizii, cu muniţie sunt o dovadă evidentă a intenţiilor sale; dar guvernul otoman crede că este de preferat să nu pornească această discuţie". Scarlat Callimachi a respins

49. În raportul lui Italinski apare menţionată data de 10/21 august, ceea ce, evident, este incorect, diferenţa dintre cele două calendare, iulian şi gregorian, fiind de 12 zile. Cum datările făcute de funcţionarii Ambasadei Rusiei au la bază stilul vechi, este foarte probabil ca data de 10 august pe stil vechi să fie cea corectă, iar pe stil nou să fie 22 august.

şi articolul referitor la Muntenegru, cu toată riposta lui Andrei Italinski, care a amintit de abuzurile şi de violenţele paşalelor din Balcani faţă de locuitorii acestei regiuni muntoase, ce nu a putut fi supusă niciodată cu armele de otomani. Plenipotenţiarul ţarului şi-a exprimat surprinderea şi nemulţumirea în legătură cu eliminarea articolelor 3 şi 8 din proiectul rusesc. Marele dragoman a replicat că nu are niciun fel de instrucţiuni în privinţa articolelor menţionate de Italinski şi că Poarta nu vrea absolut deloc să dea vreo explicaţie în această problemă, iar el personal nu poate face nicio observaţie câtă vreme nu este autorizat[50].

Raportul întrevederii dintre Callimachi şi Italinski a fost prezentat de marele dragoman lui chehaia bei şi lui reis efendi (miniştrilor de interne şi de externe). Spre a lua pulsul Porţii, ambasadorul Rusiei l-a trimis pe Iosif Fonton la chehaia bei. Acesta din urmă i-a înmânat şapte articole şi încă un contraproiect al articolului secret 3[51], care oricum era departe de ceea ce dorea diplomaţia rusă. Fonton a ripostat: contraproiectul Porţii echivala cu suprimarea articolului secret 3. Chehaia bei nu l-a contrazis. A ridicat doar din umeri, spunând că nu se poate face nimic mai mult; în cele din urmă, nici măcar această variantă nu se va afla în tratatul semnat. Pentru articolul secret 8 nu s-a găsit niciun paliativ. El trebuia să dispară pur şi simplu. De acolo, Fonton s-a dus la reis efendi. A auzit aceleaşi obiecţii pe care le comunicase anterior marele dragoman. În cele din urmă, s-au aprobat alte cinci articole secrete (prezenţa trupelor ruse în Corfu, Albania ex-veneţiană, dezertorii, închiderea Mării Negre), ca şi actul de confirmare a privilegiilor Principatelor Române[52].

50. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2250, ff. 116-135.
51. Anexa U la raportul expediat de la Istanbul către Petersburg la 30 august 1805. „Proiect al Porţii. Articol secret. Deşi M.S. împăratul otoman, potrivit împrejurărilor actuale din Europa, continuă să-şi apere statele de orice rea intenţie străină, să folosească mijloacele de prevedere şi de precauţie cerute de uzanţele guvernelor şi să-şi concentreze grija şi atenţia asupra măsurilor şi preparativelor necesare, totuşi, dacă el se manifestă contrar proiectelor perfide şi ostile care vizează statele otomane, dacă va avea loc o invazie şi nevoia o va cere, în acest caz, Î[nalta] P[oartă] va avea dreptul, conform alianţei, să ceară curţii Rusiei, aliata sa, numărul de soldaţi pe care îl va considera potrivit pentru zonele necesare, în funcţie de împrejurări şi de localităţi" (*ibidem*, dosar 2250, f. 163).
52. Negocierea confirmării privilegiilor Moldovei şi Ţării Româneşti s-a dovedit a fi mult mai dificilă decât sperau reprezentanţii Rusiei. Ultimul proiect al lui Italinski şi proiectul Porţii erau sensibil diferite. Pentru a obţine la 30 august semnarea acestui articol, ceea ce echivala cu încheierea negocierii lui, Italinski a fost nevoit să facă serioase concesii. Vezi proiectul rus şi cel otoman în anexa V din corespondenţa expediată prin curier diplomatic la 30 august (*ibidem*, dosar 2250, ff. 164-165).

Reprezentanţilor Rusiei le rămâneau de negociat articolele secrete 3, 4 şi 8, ca şi articolele separate şi secrete referitoare la Gruzia şi Muntenegru. Italinski îşi propunea, după cum i-a raportat lui Czartoryski, să atragă atenţia Porţii asupra consecinţelor respingerii acestor articole şi să-i dea un ultim termen de gândire[53].

Însă nici măcar plenipotenţiarul ţarului nu mai spera în succesul demersurilor pe care le făcea. De fapt, încă de la primirea proiectului de tratat, Italinski le-a explicat ministrului de externe, Czartoryski, şi împăratului Alexandru I că Poarta nu va accepta unele prevederi. La 30 august 1805, Italinski revine, de astă dată cu o scrisoare personală adresată lui Czartoryski, asupra motivelor care fac inacceptabile pentru Poartă unele articole.

> Poarta este profund convinsă că, dacă ar putea să le accepte [articolele secrete 3 şi 8], ar face-o spre propria pierzare, de vreme ce acest consimţământ din partea ei ar face să crească la culme nemulţumirea poporului mahomedan şi ar provoca evenimente al căror rezultat ar fi subminarea totală a guvernului. Ea crede că, în urma apariţiei unui corp de oaste rus pe malurile Dunării, toate nemulţumirile s-ar îndrepta spre Capitală; că Ali paşa [de Ianina] s-ar putea preta la ostilităţi împotriva oamenilor noştri de la Parga, căci va considera această măsură ca fiind îndreptată doar împotriva lui, ceea ce ar da naştere unei stări de lucruri cu adevărat neplăcute pentru noi. [...]
>
> Cât despre Egipt, Poarta este atât de ferm convinsă de proiectul englezilor, încât, cu riscul de a pierde această provincie printr-un concurs de împrejurări nefericite, nu va încuviinţa niciodată intrarea trupelor străine în regiunea respectivă. Pe de altă parte, ea simte că este în pericol să-şi supere aliaţii, dar cum consecinţele ar fi aceleaşi pentru ea, va prefera să aleagă varianta rezistenţei, dacă chiar ar fi posibil ca aliaţii ei să vrea să ducă lucrurile până în acel punct; iată ce întrevăd eu şi ceea ce mi s-a confirmat prin diferite informaţii, iar tot ce putem spera în privinţa articolului 3 este să obţinem un compromis pentru Valahia[54].

Pentru doar câteva zile, la începutul lunii septembrie, succesul a părut să surâdă diplomaţiei ruse. După obţinerea confirmării privilegiilor Moldovei şi Ţării Româneşti de către Poartă, Italinski a reluat demersurile privind introducerea trupelor ruseşti în Principate. Argumentele erau aceleaşi: apărarea Imperiului Otoman în cazul unei invazii franceze şi protejarea Principatelor de abuzurile paşalelor de la Dunăre. Chehaia bei a venit cu vechile contraargumente: a promis securitatea deplină a liniei Dunării şi i-a asigurat pe reprezentanţii Rusiei că l-a chemat pe Tersenikli oglu, aian de Rusciuc, pentru

53. *Ibidem*, dosar 2250, ff. 136-139.
54. *Ibidem*, dosar 2250, f. 167, Italinski către Czartoryski, 30 august 1805, „Particulière".

a stabili măsurile de protejare a Ţării Româneşti. Replica lui Italinski a fost promptă: nici Tersenikli oglu, nici Bekir paşa de Bosnia nu vor putea vreodată să-i împiedice pe rebelii de la sud de Dunăre, Pazvant oglu, paşă de Vidin, şi Ilikli oglu, muhafâz de Silistra, să facă incursiuni la nordul fluviului, cum se întâmplase în ultimii zece ani. Chehaia bei a respins aceste argumente şi a spus că acum este pace în zonă, iar domnitorii Moldovei şi Ţării Româneşti întreţin corespondenţă şi relaţii amicale cu paşalele dunărene[55].

În faţa refuzului categoric al Porţii, Ambasada Rusiei a trecut la punerea în practică a unui proiect secret. Personajul-cheie era fostul domnitor Alexandru Ipsilanti, care trăia la Istanbul. Acesta, în înţelegere cu diplomaţii ruşi, i-a sugerat lui reis efendi că Ţara Românească, unde domnea fiul său, Constantin Ipsilanti, putea fi foarte bine apărată de trupe locale formate în acest scop. Potrivit lui Italinski, „el [Al. Ipsilanti] avusese posibilitatea să-i sugereze expedientul unui compromis, spunându-i că această idee fusese pe placul ministrului respectiv [reis efendi], ca şi al lui chehaia bei". Primul dragoman al ambasadei ruse, Iosif Fonton, a fost trimis a doua zi la chehaia bei sub pretextul de a-i transmite o nouă variantă a articolului secret 8, referitor la supuşii creştini ai sultanului. Acolo era şi reis efendi. Fonton a repetat proiectul introducerii trupelor ruseşti în Ţările Române. A stârnit aceleaşi proteste energice din partea demnitarilor otomani. Deci, aceştia încă nu-şi însuşiseră sugestia lui Alexandru Ipsilanti. Peste câteva zile, I. Fonton îi face o nouă vizită lui chehaia bei şi reia discuţia asupra necesităţii apărării Ţării Româneşti. De astă dată, chehaia bei i-a prezentat el însuşi varianta înfiinţării unei armate pământene, aşa cum insinuase Alexandru Ipsilanti. După cum fusese instruit, Fonton a obiectat: pentru apărarea Dunării, aceste trupe erau insuficiente. Şi, oricum, era o idee nouă; nu ştia cum avea să fie primită de Italinski. Această discuţie a avut loc la 7 septembrie[56]. Diplomaţii ruşi îşi frecau mâinile de satisfacţie. Planul lor secret părea încununat de succes.

---

55. Chehaia bei se temea că „aducerea trupelor ruseşti pe malurile Dunării ar reprezenta un semnal de adunare pentru toţi locuitorii din apropierea acestui fluviu, care, din acel moment, ar ridica stindardul revoltei, şi că, din acel moment, cele două curţi prietene şi aliate, împinse de forţa împrejurărilor, ar deveni în mod necesar duşmane şi ar începe ostilităţile una împotriva celeilalte". La acest argument, reprezentantul Rusiei a replicat că „sosirea trupelor noastre ar produce un efect contrar şi ar servi la reprimarea rebelilor, căci aceştia şi-ar imagina că între cele două curţi există un acord secret pentru a trimite trupele împotriva lor şi a-i pune la respect" (*ibidem*, dosar 2250, f. 187).
56. *Ibidem*, dosar 2250, ff. 189-196.

Proiecte ruso-valahe de manipulare a Porţii

Ideea ca, în Ţările Române, locul trupelor ruse să fie luat de o armată locală nu era chiar aşa de nouă. Încă de la începutul verii anului 1805, ea s-a născut în laboratoarele diplomaţiei ruseşti. În fapt, era un scenariu de manipulare a Porţii Otomane.

La sfârşitul lunii martie, Alexandru Ipsilanti a primit o scrisoare cifrată de la Bucureşti, de la fiul său, Constantin Ipsilanti, domnul Ţării Româneşti. Tatăl era solicitat să-şi ofere serviciile lui Italinski pentru a facilita aprobarea de către Poartă a prevederii referitoare la introducerea trupelor ruse în Principate. Numai că bătrânul şi experimentatul principe fanariot credea că proiectul este imposibil de pus în practică. Argumentele lui Alexandru Ipsilanti au fost notate conştiincios de Andrei Italinski pe pagini întregi şi comunicate lui Adam Czartoryski : prezenţa armatei ruse în Principate putea fi folosită de Napoleon ca pretext pentru a întreprinde acţiuni ostile împotriva Porţii ; exista posibilitatea izbucnirii unor răscoale la apariţia trupelor ruseşti, dată fiind situaţia internă critică a Imperiului Otoman ; aprovizionarea Istanbulului ar fi avut de suferit de pe urma prezenţei ruşilor în Principate. După aceea, bătrânul Ipsilanti a spus că el însuşi pregăteşte un proiect pentru a-l prezenta Porţii. Se gândea la înfiinţarea unei armate locale de 10.000 de oameni, care să fie instruiţi ca trupele regulate şi să asigure apărarea frontierei sudice a Ţării Româneşti. De vreme ce Rusia voia să negocieze introducerea trupelor sale, Alexandru Ipsilanti promitea să amâne negocierea proiectului de înfiinţare a armatei pământene[57].

La Bucureşti, Constantin Ipsilanti aştepta cu entuziasm sosirea trupelor ruse. Doi ani mai târziu, întâlnirea cu armata rusă avea să-i fie fatală. Intrat în conflict cu un general al ţarului în timpul războiului ruso-otoman din 1806-1812, Ipsilanti a fost expulzat în Rusia, unde a şi murit în 1816[58]. Însă, deocamdată, la 30 mai 1805, Italinski îi scrie lui Ipsilanti despre proiectul introducerii trupelor ruse în Principate şi-i înşiră argumentele invocate de Alexandru Ipsilanti pentru care Poarta n-ar accepta niciodată această idee.

---

57. Documentul 11 din anexă.
58. P.P. Panaitescu, *Corespondenţa lui Constantin Ypsilanti cu guvernul rusesc (1806-1810). Pregătirea Eteriei şi a renaşterii politice româneşti*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1933 ; Vladimir Mischevca, Periklis Zavitsanos, *Principele Constantin Ypsilanti, 1760-1816*, Editura Civitas, Chişinău, 1999.

Dată fiind situaţia tulbure din Rumelia, formarea şi instruirea unei armate locale de 10.000 de oameni, intenţie comunicată de Alexandru Ipsilanti, erau foarte utile, credea Italinski. Acesta a anunţat că între el şi bătrânul principe fanariot a intervenit o înţelegere potrivit căreia cel din urmă nu avea să facă niciun demers până când ambasadorul ţarului nu începea negocierea introducerii trupelor ruse în Principate[59]. Constantin Ipsilanti părea decis să folosească prilejul negocierii unui nou tratat de alianţă ruso-otoman pentru a forţa Poarta să îndeplinească mai vechi obligaţii asumate. Una dintre ele consta în restituirea teritoriilor ocupate abuziv în zonele de frontieră, atât în Ţara Românească, cât şi în Moldova. Prioritară era însă pentru C. Ipsilanti negocierea intrării trupelor ruseşti. Doar în cazul în care Poarta refuza categoric acest lucru, tatăl său, Al. Ipsilanti, avea să intervină: „Principele, tatăl meu, va trebui să-şi pună în mişcare toate resorturile pentru a ajunge la un compromis care să aibă ca scop formarea şi disciplinarea unui corp de oaste creştin, suficient pentru apărarea ţării; aceasta însă doar dacă Excelenţa Voastră ar considera că împotrivirea faţă de aducerea unui corp de oaste rusesc ar fi de neînlăturat, căci nu trebuie cu niciun chip să ascundem că acest corp ar trece imediat la acţiune, în vreme ce să pui în stare de serviciu un corp de abia format cere mult timp"[60]. Aşadar, în discuţiile lui Italinski cu Al. Ipsilanti de la sfârşitul lunii martie şi începutul lunii aprilie, s-a menţionat pentru prima oară proiectul formării unei armate pământene. Deja în corespondenţa de la sfârşitul lunii mai şi începutul lui iunie dintre Andrei Italinski şi Constantin Ipsilanti, varianta armatei pământene[61] este menţionată ca o soluţie de rezervă în cazul respingerii de către Poartă a intrării trupelor ruse în Principate.

---

59. „Principele, tatăl Vostru, mi-a spus în plus că, de vreme ce eu aveam ordin clar să încep negocierile pentru acceptarea propriilor noastre trupe, el nu va face niciun demers pentru a pofti Poarta să adopte noul vostru plan, înainte să vadă evoluţia negocierilor mele şi să primească din partea voastră informaţii ulterioare". Arh. V.P.R.I., fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 42, ff. 209-210 (copie); *ibidem*, fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2249, ff. 571-577 (copie).
60. *Ibidem*, fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2249, f. 569 (original); *ibidem*, fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 42, ff. 205-206 (copie), C. Ipsilanti către Italinski, 13 iunie 1805.
61. Proiectul înfiinţării unei armate locale l-a urmărit cu obstinaţie pe C. Ipsilanti. Fuga penibilă a lui Mihail Suţu şi a boierilor la Braşov în mai 1802, în urma zvonurilor răspândite cu dibăcie, probabil de agenţii ruşi, că năvălesc pazvangiii în Bucureşti, era încă proaspătă în memorie. O diversiune similară a avut loc la începutul anului 1803, însă C. Ipsilanti nu a scăpat situaţia de sub control. Pentru tentativele de constituire a armatei pământene în primii ani ai secolului al XIX-lea, fundamentală rămâne lucrarea lui Apostol Stan, *Renaşterea armatei naţionale*, Craiova, 1979.

Spre sfârşitul lunii iunie, diplomaţii ruşi, cot la cot cu Alexandru Ipsilanti, au stabilit tactica după care urmau să negocieze această prevedere. Dacă Poarta nu putea fi convinsă să accepte intrarea trupelor ruse în Principate, atunci avea să fie avansat proiectul creării unei armate locale. În timp ce diplomaţii ruşi încercau să-i convingă pe demnitarii otomani să accepte prezenţa trupelor ţarului pe linia Dunării, Alexandru Ipsilanti trebuia să le sugereze că Ţara Românească putea fi apărată de o armată formată din locuitorii ei[62].

> În timp ce eu voi insista cu hotărâre pentru acceptarea trupelor noastre, principele Ipsilanti [Alexandru], prefăcându-se că împărtăşeşte neliniştea Porţii în ceea ce priveşte cererea noastră, va încerca să dea naştere, în guvernul otoman, ideii de a răspunde acesteia cu propunerea ca domnul Valahiei să fie însărcinat cu apărarea provinciei. [...] Dacă totuşi bătrânul principe Ipsilanti va vedea că miniştrii otomani nici nu se gândesc la acest lucru, ca să nu se simtă prost faţă de noi, li-l va sugera, făcând observaţia, pentru a nu-i speria, că nu vor trebui decât să dea o formă regulată acestei forţe armate, s-o mărească doar, de vreme ce domnitorul întreţine deja un corp de oaste; că nu va fi o inovaţie, de altfel, de vreme ce una dintre clauzele noi autorizează crearea unei forţe naţionale armate în Valahia.
>
> În ipoteza că guvernul otoman se hotărăşte, fie ca efect al insinuărilor bătrânului principe Ipsilanti, fie în urma ideii acestuia, să-mi propună această măsură, voi începe prin a o respinge, arătând cât de inutilă a fost până în prezent şi că, dacă, dintr-un anumit punct de vedere, domnitorul a putut să oprească în parte invaziile armate, Provincia nu este mai puţin supusă altor persecuţii, violenţe şi ameninţări care vor duce la ruina ei dacă nu ne grăbim să punem frâu atâtor excese.
>
> Atunci, dacă voi insista asupra propunerii Curţii Imperiale, voi determina cu siguranţă guvernul otoman să negocieze cu mine prin intermediul agenţilor celor doi principi. [...]

Diverse surse dau pentru 1803 o oaste de 12.000 de oameni, care s-ar fi aflat la dispoziţia lui C. Ipsilanti (*ibidem*, p. 94). Credem că mai degrabă sunt aprecieri exagerate. Disciplina acestor trupe lăsa mult de dorit. O constată consulul francez de la Bucureşti în împrejurările incendiului din septembrie 1804: „Garda principelui, formată din vagabonzi, departe de a ajuta şi de a fi de vreun folos, nu se gândea decât să jefuiască şi să bea [...], mai mulţi proprietari au fost ucişi de robii care furau din magaziile lor". Vezi *Documente privitoare la istoria românilor,* culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, vol. XVI, *Corespondenţă diplomatică şi rapoarte consulare franceze (1603-1824)*, Bucureşti, 1912, p. 668 (în continuare, *Colecţia Hurmuzaki*). La fel s-a întâmplat şi cu ocazia fugii în Transilvania a lui Ipsilanti şi a familiei sale. „Trupele pe care principele Ipsilanti le avea în solda sa, panduri, cazaci, croaţi, albanezi, în număr de aproximativ 1.000 de oameni, aceşti soldaţi abandonaţi de bunăvoie sau cu forţa la hotarele Germaniei, s-au întors în Valahia, s-au împrăştiat în ţară şi au săvârşit deja multe tâlhării" (*ibidem*, pp. 751-752). Probabil că nu era o diferenţă prea mare între cetele de pazvangii şi detaşamentele aflate la dispoziţia domnitorului.

62. Documentul 13 din Anexă.

La sfârşit, mă voi arăta dispus ca guvernul să-mi facă o astfel de propunere, susţinând în acelaşi timp că, nefiind autorizat, n-o voi putea accepta decât *ad referendum*.

În discuţiile ulterioare care vor avea loc în această privinţă între mine şi plenipotenţiarii otomani, după ce voi cere să cunosc natura poruncilor care vor fi date domnitorului Valahiei, voi adăuga că, deşi trebuie să accept *ad referendum* propunerea Porţii, putem încerca deja s-o punem în aplicare.

În acest fel îmi propun să desfăşor negocierile, cu excepţia modificărilor pe care împrejurări imposibil de prevăzut mă vor forţa să le adopt.

Cât despre cota pe care o vom cere Moldovei drept cheltuieli de înarmare, mi se pare potrivit să ne ocupăm de acest subiect abia după organizarea armatei, ca să nu devină un obstacol în calea înfăptuirii înarmării.

Aceasta este şi părerea principelui Ipsilanti şi a tatălui său.

Acest proiect nu era străin Petersburgului, nu era o iniţiativă asumată de ambasadorul Italinski de unul singur. Cu mai bine de o săptămână înainte de a expedia curierul cu strategia negocierii pusă la punct împreună cu Alexandru Ipsilanti, ambasadorul Rusiei la Poartă primise de la Adam Czartoryski[63] noi instrucţiuni, în care se dezvolta proiectul înfiinţării unei armate locale în Ţara Românească dacă Poarta refuza categoric să permită accesul trupelor ţarului în Principate. Proiectul fusese sugerat în luna aprilie de Al. Ipsilanti lui Italinski şi, de la acesta din urmă, a ajuns la cunoştinţa lui Czartoryski. Mai întâi, credea Czartoryski, Italinski ar fi trebuit să forţeze acceptarea prevederilor din articolul secret 3. Urma să renunţe cu mare greutate la el doar în condiţiile în care Poarta aproba formarea unei armate pământene. Ideea înfiinţării armatei pământene a parcurs traseul Istanbul-Petersburg şi retur între mijlocul lunii aprilie şi a doua jumătate a lunii iunie. În fond, Rusia avea numai de câştigat din această substituire[64], date fiind confruntările care se profilau între Franţa şi coaliţia antinapoleoniană. Cei 15.000 de soldaţi pe care ţarul intenţiona să-i trimită pe linia Dunării puteau fi mai bine folosiţi pe alte fronturi.

Două luni mai târziu însă, la 30 iulie, Czartoryski a trimis un nou set de instrucţiuni, în care a combinat cele două variante. Un exerciţiu de imaginaţie al şefului diplomaţiei ruse care ar fi complicat şi mai mult demersurile lui Italinski. Numai că aceste instrucţiuni au ajuns prea târziu[65] pentru a mai

63. Documentul 12 din anexă, Czartoryski către Italinski, 1 iunie 1805. Curierul diplomatic a sosit la Istanbul la 21 iunie.
64. *Ibidem*.
65. Curierul a parcurs drumul dintre Petersburg şi Istanbul în 29 de zile. Italinski a intrat în posesia instrucţiunilor doar la 28 august, într-un moment critic al negocierilor.

putea fi puse în practică. Czartoryski a redus efectivul trupelor ruse preconizate a ocupa Principatele de la 15.000 la 5.000-6.000 de soldaţi. Ele trebuiau să asigure exclusiv paza liniei Dunării şi să contribuie în mod hotărâtor la formarea unei armate naţionale în Ţara Românească, armată care, „cu timpul, ne va deveni cu adevărat folositoare din toate punctele de vedere". Era doar o variantă intermediară. Ea asigura însă prezenţa fie şi a unui număr mai mic de soldaţi ruşi în Ţara Românească. Este un amănunt important. De fapt, Rusia a iniţiat negocierea alianţei cu Poarta cu câţiva ani înainte de expirarea acesteia tocmai în speranţa că va izbuti să-şi introducă trupele în Principatele Române. Czartoryski a considerat acest proiect un „expedient" între cele două variante de bază, fără să-i ceară lui Italinski să insiste în negocierea lui[66].

La 10 septembrie, şeful diplomaţiei ruse a reafirmat dorinţa înfiinţării unei armate locale în Ţara Românească[67]. Argumentele lui Czartoryski nu au evoluat prea mult[68]. Era însă prea târziu.

Ultimele negocieri. Semnarea tratatului

În zilele de 7 şi 8 septembrie, diplomaţii ruşi acreditaţi la Poartă şi-au frecat probabil mâinile de mulţumire. Negociatorii otomani, manipulaţi de Alexandru Ipsilanti, conform scenariului pus la punct de ambasadorul Rusiei, Andrei Italinski, au fost cei care au propus înlocuirea trupelor ruse în Principate cu o armată recrutată dintre localnici. La 9 septembrie, primul dragoman al Ambasadei Rusiei, Iosif Fonton, este trimis din nou la Poartă să comunice răspunsul la „propunerea otomană". Astfel, chehaia bei şi reis efendi au fost înştiinţaţi că Italinski, deşi avea serioase rezerve, a aprobat propunerea cu toate că nu avea instrucţiuni în această direcţie[69]. După ce Fonton a vorbit

66. Documentul 15 din anexă.
67. Curierul cu scrisoarea lui Czartoryski a ajuns la Istanbul la 30 septembrie, deci după o săptămână de la semnarea tratatului de alianţă.
68. Documentul 19 din anexă.
69. Raportul lui Italinski către Czartoryski din 24 septembrie 1805. I. Fonton le-a spus demnitarilor otomani: „După cele spuse de chehaia bei, că Poarta ar fi de acord să propună înlocuirea trupelor ruseşti de la Dunăre cu un corp de armată aflat în solda principelui Valahiei şi să-i permită acestuia să-l adune, dacă ar putea prevedea că aş accepta această propunere; că Poarta mi-ar împărtăşi de asemenea obiecţiile ei faţă de un astfel de proiect; că eu le-aş aproba; că această idee mi s-ar părea puţin ciudată şi cu totul nouă; că, deşi ar fi în întregime în afara instrucţiunilor primite, n-aş respinge-o de la început, dacă Poarta ar considera-o prioritară; dar că nici n-aş

despre victoria diplomaţiei otomane, plenipotenţiarii Porţii au anunţat că sultanul Selim al III-lea a decis că a făcut prea mult de unul singur pentru încheierea acestei alianţe şi că nu mai acceptă nicio discuţie asupra articolelor secrete 3 şi 8. Iar ţarul Alexandru I, fiind un prieten şi un aliat devotat, nu va mai insista pentru acceptarea acelor articole, de vreme ce ele sunt de neadmis pentru sultan. Spre a încheia această lungă şi penibilă negociere, au mai spus dregătorii Porţii, Selim al III-lea va adresa o scrisoare personală lui Alexandru I pentru a-i explica direct de ce nu poate accepta acele prevederi[70]. Iosif Fonton nu şi-a putut ascunde surprinderea la auzul acestor cuvinte. Întreg eşafodajul ridicat cu migală, vreme de câteva luni, de diplomaţii ruşi, secondaţi de agenţii domnilor fanarioţi la Poartă şi de experimentatul principe Alexandru Ipsilanti, se prăbuşise.

Primului dragoman al Ambasadei Rusiei i-a mai rămas doar să determine proporţiile eşecului. La întrebarea dacă respingerea categorică a articolelor 3 şi 8 de sultan echivalează cu anularea propunerii ca principii fanarioţi să-şi organizeze propriile trupe, răspunsul demnitarilor otomani a fost afirmativ. Aceasta era voinţa suveranului, nu se mai putea face nimic. Cât despre conferinţa oficială a plenipotenţiarilor, chehaia bei a opinat că pare inutilă, de vreme ce sultanul a decis să-i scrie personal ţarului. La aceste cuvinte, Fonton a ripostat: scrisoarea e una, conferinţa e alta. Oricum, conferinţa se fixase anterior pentru 14 septembrie. Imediat, Iosif Fonton s-a dus la marele dragoman, Callimachi, şi i-a atras confidenţial atenţia că anularea conferinţei echivalează cu ruperea negocierilor. Dacă Poarta vrea acest lucru, să o spună direct.

---

putea s-o accept înainte să cunosc bine direcţia în care fără îndoială m-ar împinge, şi că aş vedea mai apoi dacă şi în ce măsură ea ar putea fi acceptată; că, în acest caz şi atunci când şi articolul 8 ar fi aprobat, potrivit principiilor celui de-al doilea proiect al meu, aş consimţi să semnez tratatul" (Arh. V.P.R.I., fond Kanţelearia, opis 468, dosar 2250, f. 197).

70. „Cei doi miniştri [chehaia bei şi reis efendi], după ce l-au ascultat cu atenţie pe primul dragoman, I. Fonton, au luat pe rând cuvântul şi i-au spus că, în *Rekiab* [guvern], de pe 26 a acestei luni [26 august/7 septembrie], aceste subiecte fuseseră îndelung discutate în faţa sultanului; că acest prinţ a observat că [sultanul] făcuse până atunci tot ce îi stătea în putere pentru alianţă şi chiar mai mult; că aceste două articole întreceau limitele; că erau împotriva principiilor politice ale oricărui guvern şi, mai ales, dăunătoare guvernului lor; că împăratul Rusiei îi era prieten şi aliat; că acest suveran nutrea o loialitate bine cunoscută şi sentimente prea nobile pentru a stărui în propuneri pe care considera că aliatul său nu le va putea accepta; că sultanul voia să-i dovedească în mod direct, într-o scrisoare, inconvenientele şi caracterul lor inadmisibil" (*ibidem*, dosar 2250, f. 198).

La aflarea deznodământului, ambasadorul Italinski a încercat să-şi capaciteze aliaţii spre a reduce pierderile. L-a informat pe Charles Arbuthnot, ambasadorul Marii Britanii la Poartă, despre criza izbucnită şi i-a cerut să intervină în sprijinul Rusiei. Arbuthnot a promis – primise instrucţiuni de la Londra să sprijine diplomaţia rusă la negocieri –, însă avea şi el probleme. Poarta cerea insistent explicaţii privind trupele britanice sosite în Mediterana[71], temându-se că erau destinate ocupării Egiptului. Arbuthnot l-a trimis pe primul dragoman al ambasadei britanice, Berto Pisani, la chehaia bei şi reis efendi. Ei au replicat că n-au de ce să mai ţină vreo conferinţă, opiniile lui Italinski fiind cunoscute prea bine. În cele din urmă totuşi, evoluţiile contradictorii de pe continent au determinat Poarta să evite o ruptură în relaţiile cu Rusia şi să accepte o nouă rundă de negocieri, stabilită pentru 14 septembrie[72]. Înainte de asta însă, a intervenit o schimbare în tonul demnitarilor Porţii, consemnată ca atare în rapoartele diplomaţilor ruşi: reis efendi vorbea deschis despre politica expansionistă a Rusiei în bazinul Mării Negre[73]. Era un semn care nu prevestea nimic bun pentru plenipotenţiarul ţarului în perspectiva viitoarei conferinţe.

La 11 septembrie 1805, ambasadorul Italinski a intrat în posesia noilor instrucţiuni trimise de Czartoryski[74]. Ocuparea oraşului Genova de către francezi, după ce împăratul lor îşi luase, cu câteva luni înainte, şi titlul de rege al Italiei, a servit ca pretext pentru renunţarea la ultima tentativă de a mai negocia ceva cu Napoleon. Emisarul ţarului, N.N. Novosiltev, trimis la Paris cu mandat din partea Marii Britanii şi a Rusiei, mai mult pentru a arăta lumii disponibilitatea acestor puteri de a purta tratative spre a salva pacea, a fost rechemat. La 13 august, Napoleon a decis planul operaţiunilor militare,

---

71. Pentru campania ruso-britanică din Mediterana şi sudul Italiei, fundamentale sunt următoarele lucrări: Charles Auriol, *La France, l'Angleterre et Naples de 1803 à* 1806, vol. I-II, Paris, 1905; V.G. Sirotkin, „Iz istorii vneşnei politiki Rossii v Sredizemnomore v naciale XIX v", în *Istoriceskie zapiski*, tom 67, 1960; A.M. Stanislavskaia, *Russko-angliiskie otnoşeniia i problemî Sredizemnomorea, 1798-1807*, Moscova, 1962; Norman E. Saul, *Russia and the Mediterranean 1797-1807*, Chicago, 1970.
72. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2250, ff. 184-205, Italinski către Czartoryski, 24 septembrie 1805.
73. Potrivit lui reis efendi, rezultatul politicii Rusiei faţă de Poartă „a fost să pună stăpânire pe Crimeea şi pe Gruzia, rezultat care, după el, s-ar repeta în cazul Valahiei şi al Moldovei dacă Poarta ar consimţi la aducerea trupelor noastre în aceste provincii" (*ibidem*, dosar 2250, f. 206).
74. Pachetul cu instrucţiuni şi toate comunicările trimise de la Petersburg Ambasadei Rusiei la Poartă este datat 16 august 1805.

care prevedea deplasarea armatei franceze de la Boulogne, de pe litoralul Mării Mânecii, spre est, către Austria. Încă de la sfârşitul lunii iulie, devenise limpede că nimeni nu mai credea în proiectul debarcării în Anglia. La celălalt capăt al continentului, Rusia îşi concentra trupele la frontiera de vest. Aliaţii făceau ultimele presiuni asupra Prusiei să se alăture coaliţiei antifranceze. În acest context, negocierile cu Poarta dădeau o prea mare bătaie de cap diplomaţiei ruse. Altele erau priorităţile ei în acel moment. Lui Italinski i s-a cerut să grăbească încheierea tratatului. În perspectiva războiului cu Franţa, era important să ai Poarta Otomană în tabăra ta, şi nu în cea a adversarului.

> Voi adăuga totuşi că, de vreme ce *considerăm mai important ca niciodată să grăbim încheierea acestor negocieri* [s.n. – A.G.], veţi face bine să vă opriţi cât mai puţin posibil asupra discutării fiecăruia dintre articolele secrete în particular; iar dacă veţi întâmpina vreo dificultate care să nu poată fi depăşită fără o pierdere considerabilă de timp, *sunteţi autorizat să hotărâţi toate modificările pe care le consideraţi compatibile cu scopul esenţial pe care-l avem deocamdată, acela de a-i atrage de partea noastră pe turci* [s.n. – A.G.]. Este vorba mai ales despre articolul 3, care, judecând după efectul pe care citirea lui l-a produs asupra lui Mahmud efendi[75], vă va pune în mare încurcătură. Vă veţi mulţumi deci să obţineţi compromisul dacă va fi absolut necesar; şi cum celelalte articole nu sunt de o importanţă la fel de mare, veţi încerca să ajungeţi fără întârziere la semnarea actului întreg, care ar fi urmată peste puţin timp de ratificare. Deocamdată, acesta este esenţialul. Veţi avea însă grijă să lăsaţi o portiţă deschisă, ca să vă puteţi întoarce, de îndată ce va fi timp, la subiectele în privinţa cărora puteţi face deocamdată concesii[76].

La 10 septembrie, ministrul rus de externe, Adam Czartoryski, a trimis un nou curier spre Istanbul. Italinski era anunţat că ţarul a decis să se adreseze personal sultanului Selim al III-lea. Scrisoarea ţarului avea să fie însoţită de un memoriu, care trebuia înmânat Porţii în acelaşi timp. Alexandru I, scria Czartoryski, era foarte îngrijorat de întârzierea semnării alianţei. Dacă negocierile nu aveau să se încheie în cel mai scurt timp, „atunci Majestatea Sa va fi fără îndoială îndreptăţită să privească toate aceste tergiversări dacă nu ca pe o dovadă sigură a unei schimbări de sistem din partea Porţii, măcar ca pe un semn al dorinţei ei de a câştiga timp ca să poată lua măsuri ulterioare în funcţie de evoluţia împrejurărilor". Cele două variante neliniştesc în aceeaşi

75. Mahmud Raif efendi fusese înlocuit, la începutul lunii august, cu Ahmed Vasâf efendi în funcţia de reis efendi (re'is-ül-küttab, ministru de externe al Porţii).
76. Documentul 16 din anexă.

măsură curtea de la Petersburg. Ţarul a cerut un răspuns imediat şi precis pentru a se putea decide în consecinţă. Nu mai avea timp de pierdut. De aceea lui Italinski i s-a comunicat pe un ton categoric: „Aşadar, dacă, în intervalul dintre acest curier şi celălalt, nu vom primi nicio veste mulţumitoare, mă voi afla probabil în situaţia de a vă adresa corespondenţa sus-menţionată care va conţine ultimatumul nostru, mai ales dacă, după raportul pe care ni-l veţi face despre prima conferinţă pe care o veţi fi avut, s-ar constata că nu s-a hotărât încă nimic"[77]. Curierul a ajuns la destinaţie la o săptămână după semnarea tratatului de alianţă. În mare grabă, Czartoryski trimitea, doar patru zile mai târziu, deci la 14 septembrie, scrisoarea ţarului către sultan[78], memoriul adresat Porţii[79] şi un document cu ameninţări către demnitarii otomani. Dacă nu

77. Arh. V.P.R.I., fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 45, ff. 250-251, Czartoryski către Italinski, 10 septembrie 1805. Scrisoarea a intrat în posesia lui Italinski la 30 septembrie, deci la o săptămână după semnarea tratatului de alianţă.

78. „Este de notorietate faptul că, chiar la cererea Î[nălţimii] V[oastre], mi-am autorizat ministrul de pe lângă Înalta Poartă să procedeze la reînnoirea tratatului de alianţă din 1798. [...] Creşterea forţei francezilor şi mai ales extinderea ei asupra întregii Italii m-au făcut să mă gândesc că siguranţa statelor Î.V., ca şi a alor mele ar necesita câteva măsuri noi, care să le asigure integritatea. Doar din această perspectivă am cerut să fie propuse noi clauze, care, în realitate, nu se găsesc deloc în tratatul de la 1798, dar care mi s-au părut necesare pentru siguranţa şi prosperitatea imperiilor noastre în situaţia actuală". Deşi noul tratat conţine noi prevederi care prezintă mari avantaje, continuă Alexandru I, „intenţia mea nu era în niciun caz să transform reînnoirea alianţei într-o condiţie *sine qua non*. [...] După informaţiile cele mai certe, îmi este cunoscut faptul că Bonaparte îşi fondează în mare parte socotelile pe posibilitatea ca tratatul nostru de alianţă să nu fie reînnoit şi se mândreşte chiar cu faptul că, din acest moment, poate pune în aplicare proiectele, la care cugetă de mult, împotriva unei a părţi a imperiului vostru care îi este cea mai accesibilă, câştigând-o fie prin folosirea forţei, fie prin efectul intrigilor lui. [...] O rog deci pe Înălţimea Voastră să grăbească încheierea imediată a unui act care să consolideze pentru totdeauna unirea dintre Rusia şi Poarta Otomană şi să-i comunice plenipotenţiarului meu cât mai curând articolele care o împiedică, transmiţându-i toate modificările compatibile cu bunul mers al treburilor, iar el urmând să încheie imediat afacerea. [...] Între timp, nu-i voi ascunde Înălţimii Voastre că, dacă semnarea amintitelor articole nu are loc fără întârziere, nu voi putea să privesc această împrejurare decât ca pe o dovadă sigură a schimbării sistemului Înaltei Porţi în favoarea Franţei şi că, din acel moment, voi lua măsurile pe care le voi considera necesare pentru siguranţa statelor mele". Originalul este în limba rusă; există o copie în turco-osmană şi una în limba franceză, după care am şi citat. Italinski avea instrucţiuni să dea personal sultanului în mână copia scrisorii ţarului în turco-osmană (*ibidem*, dosar 45, ff. 265-268).

79. Memoriul de câteva pagini le reamintea demnitarilor Porţii avantajele pe care le-au obţinut de pe urma alianţei cu Rusia din 1799: ocuparea Insulelor Ionice şi a

semna de îndată tratatul, Italinski trebuia să ia măsuri urgente de punere la adăpost a vaselor ruseşti şi să ascundă imediat arhiva misiunii de la Constantinopol. După aceea, urma să se prezinte la Poartă spre a anunţa că-şi suspendă activitatea şi să părăsească Istanbulul cu restul legaţiei[80], ceea ce echivala cu ruperea relaţiilor diplomatice. Prin raportul precedent, trimis cu doar câteva zile înainte, Italinski a fost înştiinţat că Rusia a format o armată de observaţie la frontiera cu Imperiul Otoman de pe Nistru. Până la desemnarea unui comandant propriu[81], trupele urmau să se afle sub ordinele generalului A.P. Tormasov, viitorul guvernator al Moscovei. Şi flotei din Marea Neagră i s-a cerut să fie pregătită. Andrei Italinski putea folosi aceste informaţii pentru a spori presiunile asupra Porţii. În cazul în care tratatul se va fi încheiat, ambasadorul Rusiei urma să găsească argumente pentru a domoli temerile demnitarilor otomani generate de concentrarea trupelor de la graniţele Moldovei. Formarea unei armate de observaţie pe Nistru trebuia descrisă ca o măsură de prudenţă generală, care nu avea nimic îndreptat împotriva Porţii[82]. Această veste i-a parvenit lui Italinski abia după semnarea tratatului. Fără să clipească măcar, Italinski a înaintat Porţii o notă prin care comunica adoptarea unor măsuri concrete de apărare a teritoriilor otomane în faţa unei invazii franceze prin concentrarea unei armate ruse pe... Nistru[83].

---

litoralului ex-veneţian, alungarea francezilor din Egipt, apărarea provinciilor balcanice ale Porţii de o invazie franceză dinspre sudul Italiei etc. Cu toate probele de loialitate date de Rusia, mai scriu autorii memoriului, Poarta o trata cu neîncredere şi dădea crezare insinuărilor agenţilor francezi (*ibidem*, dosar 45, ff. 269-274).

80. *Ibidem*, dosar 45, ff. 261-262.
81. Generalul I.I. Michelson va fi numit la comanda acestei armate.
82. „Dacă, dimpotrivă, se va rezolva totul, bănuiesc că nu veţi avea probleme să liniştiţi Poarta arătându-i că, în momentul dislocării generale, era normal să aducem trupe inclusiv pe Nistru şi că, de altfel, orice bănuială privind existenţa unui proiect îndreptat împotriva Înaltei Porţi, pe care, în împrejurările actuale, l-am atribui Curţii Imperiale, ar fi perfect gratuită. În sfârşit, veţi putea adăuga că formarea acestei armate cu rol de observare este o măsură de prudenţă generală pe care Majestatea Sa a considerat că trebuie s-o ia în împrejurările actuale nu numai la hotarele cu Turcia, ci şi la cele cu alte puteri limitrofe, cu toate că şi ele sunt în relaţiile cele mai prieteneşti cu augusta noastră curte" (Arh. V.P.R.I., fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 45, f. 251, Czartoryski către Italinski, 10 septembrie 1805).
83. Nota adresată Porţii de ambasadorul Italinski la 1 octombrie 1805 : „În acelaşi timp, subsemnatul are ordin să informeze Înalta Poartă că, dacă în ciuda tuturor dispoziţiilor pacifiste şi împăciuitoare, guvernul francez, surd la glasul dreptăţii şi al moderaţiei, persevereză în proiectele lui de invazie, Majestatea Sa Imperială, în plus faţă de cei 100.000 de oameni pe care i-a trimis în acest moment în Galiţia, este gata să îndrepte o altă armată de infanterie la fel de numeroasă şi forţe navale considerabile către

Sub impactul instrucţiunilor din 16 august, pe care tocmai le primise la 11 septembrie şi care prevedeau încheierea neîntârziată a tratatului cu Poarta chiar şi cu preţul unor importante concesii, ambasadorul Italinski s-a prezentat la conferinţa cu plenipotenţiarii otomani din 14 septembrie. Întâlnirea s-a desfăşurat într-o atmosferă încordată. Spre surprinderea şi nemulţumirea demnitarilor otomani, Italinski a refuzat să primească scrisoarea adresată de Selim al III-lea lui Alexandru I pentru a o expedia la Petersburg[84]. Soarta tratatului s-a decis, dacă e să dăm crezare raportului lui Italinski, printr-un bilet al lui Iusuf aga, favoritul lui Selim al III-lea şi protejatul mamei sultanului (*valide sultan*), al cărei chehaia şi fusese. Iusuf aga a fost executat doi ani mai târziu din ordinul sultanului Mustafa al IV-lea. În acel moment, el era cel mai important membru al partidei proruse de la Poartă, având un cuvânt greu în numirea dregătorilor şi acţionând ca un veritabil agent de influenţă. În noaptea de 13 spre 14 septembrie, Iusuf aga i-ar fi scris ministrului de interne, chehaia bei, că marele vizir i-ar fi prezentat sultanului consecinţele ruperii negocierilor cu Rusia şi l-ar fi convins să accepte unele articole în divergenţă (era vorba în primul rând de articolul secret 8, în varianta finală, referitor la blocarea strâmtorii Sund din Marea Baltică, şi la cauza comună pe care avea s-o facă Poarta, alături de Rusia, împotriva Franţei în această situaţie). Selim al III-lea s-ar fi declarat de acord cu încheierea tratatului, însă fără alte modificări. În consecinţă, lui reis efendi i s-a înmânat hatişeriful pentru încheierea negocierilor chiar în dimineaţa zilei de 14 septembrie. Documentul prezentat a trezit suspiciunile lui Iosif Fonton, care i-a reproşat lui Scarlat Callimachi că este prea mare diferenţa dintre hatişerif, atitudinea plenipotenţiarilor Porţii şi ceea ce el, marele dragoman Callimachi, i-a comunicat confidenţial înaintea conferinţei, şi anume că sultanul ar dori suspendarea negocierilor. Callimachi l-a asigurat că a spus doar adevărul, că este mai presus de orice dubiu că sultanul

---

zonele în care intervenţia lor va fi necesară; în acelaşi timp însă, Majestatea Sa Imperială, mereu însufleţită de cea mai profundă preocupare faţă de interesele fidelului său aliat, sultanul Selim al III-lea, a dat ordin ca armata staţionată pe malurile Nistrului să fie de îndată mărită la 120.000 de mii de oameni şi ca escadra sa de la Marea Neagră să fie complet înarmată, astfel încât forţele reunite de infanterie şi navale să fie gata să acţioneze la primul semn de pericol care ar putea ameninţa statele Înălţimii Sale" (*ibidem*, fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2250, ff. 289-290, copie).

84. Andrei Italinski a acceptat să primească scrisoarea sultanului imediat după semnarea tratatului de alianţă la 23 septembrie. În aceasta, Selim al III-lea expunea obiecţiile cu privire la articolele secrete 3 şi 8 (documentul 22 din anexă; Arh. V.P.R.I., fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 43, ff. 269-271, ciornă; traducerea scrisorii sultanului).

a avut intenţia de a rupe negocierile şi că Iusuf aga a salvat alianţa. Pentru ultima dată, Italinski a încercat să-i convingă pe plenipotenţiarii Porţii să accepte în forme diluate articolele secrete 3 şi 8. A înşiruit aceleaşi argumente, dar fără succes[85]. Reis efendi a propus introducerea a două articole secrete din vechiul tratat de alianţă din 1799, lucru acceptat imediat de Italinski, dată fiind importanţa redusă a acestora. Ambasadorul Rusiei a cerut formarea unei echipe care să verifice textele şi traducerile, propunând ca tratatul să fie semnat la 23 septembrie. Reis efendi a obţinut de îndată aprobarea sultanului. În ziua de 21 septembrie, consilierii Ambasadei Rusiei la Poartă, Bobrov şi I. Fonton, pe de o parte, şi Callimachi, pe de altă parte, au confruntat textele. La 23 septembrie s-a semnat tratatul de alianţă dintre imperiile Rus şi Otoman. În cursul aceleiaşi ceremonii, ambasadorului Italinski i s-a înmânat scrisoarea lui Selim al III-lea către ţar. O zi mai târziu, Italinski scria la Petersburg că nu ar fi putut obţine mai mult, oricât ar fi prelungit negocierile: „Nu mi-a fost cu putinţă să obţin în această privinţă un rezultat mai bun, căci orice insistenţă ulterioară risca să compromită interese majore". Ambasadorul Rusiei promitea să se ocupe în viitorul apropiat de garantarea privilegiilor Principatelor Române. Nu credea că ar fi obţinut acceptul Porţii ca domnul valah Constantin Ipsilanti să-şi organizeze propria armată. Nevoia de a încheia mai repede tratatul l-a împiedicat – scria Italinski – să obţină includerea unor prevederi referitoare la Principate în documentul ce tocmai fusese semnat. Avea să reia însă discuţia în momentul ratificării[86].

O ratificare norocoasă

Ratificarea tratatului a întârziat. Refuzul Prusiei de a se alătura coaliţiei antinapoleoniene în momentul izbucnirii războiului cu Franţa complica foarte mult poziţia Rusiei şi a Austriei. Ţarul Alexandru I, care ameninţase cu ocuparea Prusiei dacă aceasta nu permitea armatei ruseşti să-i tranziteze teritoriul, a fost nevoit să meargă la Potsdam pentru a se întâlni personal cu Frederic Wilhelm al III-lea. La negocierea convenţiei au participat din partea Rusiei ministrul de externe, Adam Czartoryski, emisarul special, prinţul

85. Vezi conţinutul discuţiilor de la această ultimă conferinţă în *ibidem*, dosar 43. Au fost redactate mai multe rapoarte care descriu desfăşurarea acestei ultime runde de negocieri; în total sunt zeci de file. Nu s-au spus însă lucruri noi.

86. *Ibidem*, fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2250, ff. 216-227, Italinski către Czartoryski, 24 septembrie 1805.

P.P. Dolgoruki, şi ambasadorul Rusiei la Berlin, M.M. Alopeus. Din partea Prusiei a negociat baronul Karl August von Hardenberg, iar din cea a Austriei, Klemens von Metternich, ambasador la Berlin. La 3 noiembrie 1805 s-au semnat convenţia dintre Rusia şi Prusia, precum şi declaraţia prin care Austria a aderat la convenţie[87]. În timpul negocierilor, sosise vestea capitulării armatei austriece asediate de francezi la Ulm. Drumul către Viena era deschis, iar Napoleon avea să o ocupe fără luptă la 15 noiembrie. Cu puţin timp înainte, împăratul Austriei, Francisc al II-lea, a evacuat capitala, pregătind joncţiunea cu armatele ţarului.

Începerea războiului l-a determinat pe Alexandru I să părăsească Petersburgul. După negocierile de la Potsdam şi o scurtă şedere la Berlin, ţarul s-a alăturat armatelor sale care înaintau spre inima Austriei. Acest fapt a îngreunat transmiterea ratificării tratatului de alianţă cu Poarta[88]. La aproape două luni de la semnare, în ziua în care francezii ocupau Viena, de la Breslau, Czartoryski trimitea la Istanbul actul de ratificare, răspunsul ţarului la scrisoarea sultanului şi noi instrucţiuni pentru Italinski.

Încă în scrisoarea din 20 octombrie, Czartoryski anunţase că ţarul a renunţat să mai ceară acceptarea prevederilor din articolele secrete 3 şi 8. Solicita însă Porţii „să adopte măsuri pentru a proteja în mod eficient Valahia de incursiunile la care este expusă şi, în general, de tot ceea ce are de suferit din partea paşilor rebeli de la hotarele ei"[89]. În instrucţiunile din 15 noiembrie, Czartoryski este mai precis: în schimbul renunţării la cele două articole secrete, Poarta trebuie să asigure liniştea Ţării Româneşti. Şi nu poate să o asigure mai bine decât lăsându-l pe domnitorul Constantin Ipsilanti să-şi formeze o armată locală. Practic, şeful diplomaţiei ruseşti renunţase doar la varianta maximală a articolului secret 3, ce prevedea introducerea trupelor ţariste în Principate, dar cerea realizarea variantei de compromis, şi anume formarea unor trupe locale, pe care tot Rusia urma să le controleze de fapt[90]. În scrisoarea adresată

87. *Vneşneaia politika Rossii*, vol. II, pp. 613-618 (convenţia), 619-620 (articolele secrete), 623-624 (declaraţia de aderare a Austriei la convenţia încheiată între Rusia şi Prusia) şi 625-626 (declaraţia suplimentară de aderare a Austriei la convenţie).

88. „Este desigur regretabil că ratificările nu pot ajunge la Constantinopol pe cât de repede v-aţi dorit din cauza călătoriei pe care Majestatea Sa o face în acest moment [...]; în orice caz, sper că întârzierea cu care ratificările sunt trimise nu va depăşi cele trei luni fixate pentru schimbul lor" (Arh. V.P.R.I., fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 45, ff. 298-299, Czartoryski către Italinski, 20 octombrie 1805).

89. *Ibidem*.

90. „Singura cale de a atinge acest scop este şi va fi întotdeauna să determinăm principatul să se apere împotriva hărţuirilor de toate felurile suferite din partea turcilor de la

sultanului, după ce a deplâns respingerea celor două articole secrete care ar fi fost propuse exclusiv în interesul Porţii, Alexandru I a solicitat insistent, în schimbul renunţării la ele, adoptarea de către Poartă a unor măsuri de garantare a securităţii Principatelor Române[91]. Numai că paşii făcuţi de Poartă în această direcţie l-au nemulţumit profund pe ambasadorul Italinski, incitat şi de Constantin Ipsilanti. Trimiterea unor simple scrisori (*des lettres insignifiantes*) paşalelor şi aianilor de la sud de Dunăre l-a scandalizat pe Italinski, care cerea firmane categorice, precum şi dreptul domnitorilor de a se apăra în cazul în care ar fi fost atacaţi[92], ceea ce echivala cu o indirectă punere în practică a proiectului înfiinţării unei armate locale. Diplomatul rus intuise bine că semnarea tratatului de alianţă de către Poartă nu punea capăt ostilităţii surde şi neîncrederii care se manifestau în relaţiile dintre cele două puteri. Acesta este şi motivul invocat de Italinski pentru a cere menţinerea armatei ruse de observaţie pe Nistru[93].

Selim al III-lea a ratificat tratatul cu Rusia la 11 octombrie 1805. Alexandru I l-a ratificat doar la 30 octombrie. Actul ratificării şi câteva mici şi nesemnificative observaţii au fost expediate prin curierul Bronevski, trimis de Czartoryski, de la Breslau la Istanbul, abia la 15 noiembrie. Acesta a ajuns în capitala de

---

Dunăre. Veţi profita aşadar de această ocazie spre a încerca din nou să obţineţi ordine concrete pentru principele Ipsilanti, care să-l autorizeze să strângă un corp de oaste creştin, potrivit celor ce vi s-au scris, nu doar o dată, în privinţa acestui subiect. Un timp, aţi fost pe punctul să obţineţi acest articol, iar noi încă ne întrebăm cum, deodată, lucrurile s-au oprit aici" (*ibidem*, dosar 45, f. 321, Czartoryski către Italinski, 15 noiembrie 1805).

91. „Dar, dându-i Î[năltimii] V[oastre] o dovadă atât de strălucită a prieteniei şi a vrerii mele de a-i îndeplini toate dorinţele, mă mândresc cu faptul că, la rândul său, aceasta va vrea să-mi dea o dovadă a reciprocităţii sentimentelor sale şi nu se va da înapoi de la a porunci câteva măsuri eficiente care să pună Moldova şi Valahia într-o stare de linişte şi de siguranţă pe care ele n-o cunosc deocamdată, căci eu nu pot privi cu indiferenţă la soarta tristă a acestor provincii limitrofe ale imperiului meu, a căror existenţă şi fericire le-am garantat în virtutea tratatelor încheiate între cele două state" (*Vneşneaia politika Rossii*, vol. II, pp. 638-639).
92. *Ibidem*, pp. 640-641, Italinski către Czartoryski, 30 noiembrie 1805.
93. Armata rusă trebuia menţinută pe Nistru nu numai până la ratificarea tratatului de alianţă, „ci şi după ce Porţii i s-a cerut să pună în aplicare, într-un fel sau altul, articolul 1 secret. [...] Eu cred chiar că, după ce Poarta se va fi pus în stare de război împotriva Franţei, va fi tot timpul important să existe pe Nistru un corp considerabil de oaste, ca posibilitatea izbucnirii unui război continental să n-o facă să se izoleze de aliaţii ei" (Arh. V.P.R.I., fond Kanţelеariia, opis 468, dosar 2250, f. 284, Italinski către Czartoryski, 11 octombrie 1805).

pe malurile Bosforului la 14 decembrie. Din cauza sărbătorii Bairamului, schimbul oficial al ratificărilor s-a făcut doar peste două săptămâni, la 30 decembrie, în cadrul unei audienţe publice la marele vizir, după ce, în prealabil, Italinski i-a remis sultanului scrisoarea trimisă de Alexandru I[94]. Grijuliu, Czartoryski a trimis şi lista cadourilor oferite demnitarilor otomani cu prilejul schimbului ratificărilor[95]. La fel de grijuliu, Italinski a raportat suma exactă a cheltuielilor făcute cu aceeaşi ocazie: 4.554 de piaştri şi 15 parale[96].

A fost şansa lui Italinski că schimbul ratificărilor s-a făcut la 30 decembrie. Liniştea capitalei de pe Bosfor a fost întreruptă în noaptea de 30 spre 31 decembrie de curierul sosit de la Viena, care i-a adus însărcinatului cu afaceri al Franţei la Poartă vestea victoriei de la Austerlitz (2 decembrie) şi o proclamaţie a lui Napoleon. Sultanul era consternat. Şi-a chemat miniştrii în mare grabă, exprimându-şi neliniştea faţă de evoluţia evenimentelor internaţionale[97]. Victoria lui Napoleon a produs o puternică impresie; partizanii Franţei au prins curaj. Circulau tot mai insistent zvonuri privind îndepărtarea domnitorilor Moldovei şi Ţării Româneşti, cunoscuţi partizani ai Rusiei. La câteva ore după ce curierul francez a ajuns la destinaţie, a sosit un nou curier pentru Ambasada Rusiei la Poartă[98]. În instrucţiunile aduse de acesta din urmă, Czartoryski îi expunea lui Italinski principiile viitoarelor relaţii cu Poarta Otomană şi enumera măsurile pe care trebuia să le adopte fără întârziere. Era o scrisoare redactată la cald, la doar câteva zile după înfrângerea de la Austerlitz, din care merită să reproducem mai multe pasaje:

---

94. *Ibidem*, dosar 2248, ff. 29-30, Italinski către Alexandru I, 6 ianuarie 1806; *ibidem*, dosar 2250, ff. 459-460, Italinski către Czartoryski, 30 decembrie 1805.
95. Valoarea totală a cadourilor era de 60.230 de piaştri, iar alţi 2.000 de ducaţi-aur erau pentru „secretari". *Ibidem*, fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 45, ff. 306-307, „Liste des présents pour être distribués aux Ministres de la Porte à l'occasion de l'échange des ratifications des actes du renouvellement de l'alliance".
96. *Ibidem*, fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2250, ff. 483, 485-486.
97. Aşa pretindea Italinski în raportul din 6 ianuarie 1806 trimis lui Czartoryski: „Relaţia francezilor, plină de exagerări, era menită să-i producă sultanului o impresie puternică; aşa se face că i-a provocat consternarea cea mai mare. El şi-a convocat de îndată miniştrii şi le-a mărturisit toată durerea pe care-o resimţea la aflarea acestei veşti şi neliniştea în care îl arunca acest eveniment" (*ibidem*, dosar 2250, f. 502). Raportul a fost publicat în original şi în traducere în limba rusă în *Pervoe serbskoe vosstanie 1804-1813 gg. i Rossiia*, vol. I, 1804-1807, Moscova, 1980, pp. 187-193.
98. Din obişnuitele menţiuni din colţul stânga-sus de pe prima filă a primului raport, care se fac la primirea curierului, rezultă că acesta a sosit la 31 decembrie, la ora 7 dimineaţa.

Pe 19[99], armata şi-a instalat tabăra în faţa localităţii Austerlitz. Acolo s-a dus a doua zi una dintre bătăliile cele mai înverşunate şi mai distrugătoare care au avut loc vreodată, după cum îşi aminteau cei mai bătrâni militari. Generalul Kutuzov, din aceleaşi motive care-l siliseră să părăsească Olmütz, s-a văzut obligat să atace duşmanul, care ocupa o poziţie foarte avantajoasă şi care avusese timp să cheme întăriri considerabile din Boemia şi de la Viena. [...] Pe scurt, lupta a început la 8 dimineaţa şi a durat până la căderea nopţii. Nici vitejia trupelor ruse, nici prezenţa M.S. Împăratul, care se afla peste tot acolo unde pericolul părea iminent, nimic n-a putut contrabalansa superioritatea numerică a duşmanului, nici conduita puţin lăudabilă a trupelor austriece [...].

Aducându-vă la cunoştinţă această stare a lucrurilor, trebuie să adaug că măsura generală care determină întoarcerea trupelor M.S. Imperiale în Rusia putea să se aplice şi corpurilor de oaste care se găsesc la Hanovra şi în Italia; tocmai am expediat ordinele Majestăţii Sale cu privire la acest subiect. Generalul Lacy se va îmbarca peste puţin timp după primirea acestor ordine şi se va îndrepta spre Corfu, pe care îl va pregăti de apărare şi unde va lăsa o garnizoană în stare să apere acest post cu succes. Apoi, dl de Lacy îşi va continua drumul spre Marea Neagră cu restul trupelor Majestăţii Sale. În cazul în care guvernul otoman vă va face vreo observaţie privind Corfu, nu vă va fi greu, bănuiesc, să-l convingeţi că, în acest moment mai mult ca niciodată, este esenţial să ne protejăm împotriva proiectelor Franţei cu privire la provinciile Imperiului Otoman şi că, desigur, unul dintre mijloacele cele mai eficiente va fi întotdeauna acela de a întări postul din Corfu cât se poate de mult.

Cât despre trecerea trupelor noastre prin canalul de la Constantinopol, vă rog să o înlesniţi prin toate mijloacele care vă stau la dispoziţie şi să-i oferiţi dlui general Lacy toate bunele oficii pe care vi le va putea solicita. [...]

Comunicând guvernului otoman conţinutul prezentei, veţi avea grijă să subliniaţi măsura cu care Majestatea Sa a acţionat faţă de Poartă cu această ocazie. Veţi observa că, atât timp cât lucrurile nu au luat o întorsătură hotărâtoare, Împăratul, în ciuda dreptului pe care-l avea, nu s-a grăbit deloc să reclame ajutoare din partea Î[naltei] P[orţi], pentru a nu se compromite prematur faţă de Franţa. Această împrejurare trebuie să fie o dovadă din ce în ce mai clară a înclinaţiilor prieteneşti ale augustului nostru stăpân pentru înaltul său aliat, Sultanul Selim, şi Îi dă, fără tăgadă, dreptul de a conta cu deplină încredere pe fidela şi credincioasa îndeplinire a tratatului de alianţă din partea turcilor. Pentru Majestatea Sa Imperială va fi întotdeauna o plăcere să-i demonstreze Înălţimii Sale sentimente asemănătoare celor pe care aceasta le aşteaptă din partea lui[100].

Nu credem că se poate vorbi de o întârziere provocată de cineva sau de ceva anume a curierului francez care aducea vestea victoriei lui Napoleon la

99. Este vorba despre 19 noiembrie, pe stil vechi, sau 1 decembrie, pe stil nou.
100. Documentul 27 din Anexă.

Austerlitz. Sosirea lui la doar câteva ore după schimbul ratificărilor tratatului de alianţă încheiat între Rusia şi Poarta Otomană trezeşte, într-adevăr, unele suspiciuni[101]. Pe atunci, oprirea şi întârzierea curierilor diplomatici, sustragerea şi copierea documentelor acestora, ba chiar omorârea şi jefuirea lor erau practici obişnuite. În acest caz însă, drumul de la Viena la Istanbul făcut de curierul francez se încrie în media de timp în care se parcurgea acest traseu la vremea respectivă. Nu am găsit nicio mărturie care să sugereze vreo acţiune îndreptată împotriva curierului. Însă este de presupus că sosirea mai devreme a veştii victoriei lui Napoleon la Austerlitz ar fi creat dificultăţi diplomaţiei ruse, cu atât mai mult cu cât termenul de trei luni pentru ratificare, prevăzut în articolul 15 al tratatului, fusese depăşit cu o săptămână din cauza întârzierii cu care a sosit ratificarea ţarului şi a sărbătorii Bairamului.

---

101. Dezinformarea era una dintre armele cel mai des utilizate la începutul secolului al XIX-lea. Un centru important pentru Europa Centrală şi Balcani din care plecau zvonurile era Bucureştiul, unde se părea că, de la mitropolit la domn, trecând prin boierime, toată lumea lucra pentru Rusia. Cel puţin aşa credeau diplomaţii francezi. În decembrie 1805 însă, reţeaua de dezinformare pare a fi incredibil de mare. Consulul Franţei la Bucureşti îi povesteşte indignat lui Talleyrand cum soseau în capitalele celor două principate curieri cu vestea înfrângerii lui Napoleon la Austerlitz: „Excelenţa Voastră va afla, nu fără indignare, că trei ştafete, sosite una după alta aici la 17 decembrie, dintre care una era adresată agentului Germaniei, au adus depeşe oficiale în care se raporta că, la 2 decembrie, M.S. Împăratul Napoleon fusese făcut prizonier în bătălia de lângă Brin, că armata franceză fugea împrăştiată şi că la Paris izbucnise o revoluţie. Această poveste a fost urmată de mai multe întâmplări care puteau s-o facă credibilă. Agenţii Germaniei, ai Rusiei şi ai Angliei au fost la curte, în costum de gală, s-o felicite pe Alteţa Sa. Agentul Germaniei a anunţat oficial această ştire principalilor boieri şi mulţimii adunate în acest scop. [...] Acest anunţ neaşteptat, făcut într-un mod atât de solemn, compromitea desigur siguranţa francezilor în această ţară, cei câţiva francezi stabiliţi la Bucureşti trecând sub protecţie germană" (*Colecţia Hurmuzaki*, vol. XVI, pp. 697-698). Iată şi o profeţie a mitropolitului, făcută la Bucureşti la 28 noiembrie, deci cu patru zile înainte de Austerlitz: „Marele mitropolit, după ce a făcut îndelung şi din abundenţă spume la gură, şi-a terminat discursul fatidic anunţând că îi vede clar pe ruşi la Paris şi pe francezi în Siberia. Atunci nimeni nu şi-a mai permis să se îndoiască de acest oracol; chiar arhiepiscopul tocmai declarase asta, iar arhiepiscopul este şi el infailibil" (*ibidem*, pp. 698-699). Într-un memoriu despre situaţia politică a Moldovei şi a Ţării Româneşti, agentul Franţei la Iaşi, Flury, a făcut un inventar al zvonurilor lansate împotriva intereselor franceze şi a agenţilor secreţi ai Rusiei din Principate aflaţi în anturajul domnitorilor şi protejaţi de aceştia (*ibidem*, p. 665, memoriu din 5 septembrie 1804).

Ministrul de externe, Adam Czartoryski, găseşte vinovaţii

Cele mai importante prevederi din proiectul de tratat prezentat de Rusia au fost respinse de Poartă. Chiar dacă nu s-a pronunţat cuvântul „eşec", Andrei Italinski şi Adam Czartoryski nu şi-au putut ascunde dezamăgirea. Încă de la debutul negocierilor, ambasadorul Rusiei la Istanbul le atrăsese atenţia ţarului şi ministrului său de externe că Poarta nu va aproba niciodată unele articole – atitudine pentru care fusese criticat la acel moment. Însă el îşi făcuse datoria. Nu putea fi acuzat că nu a informat Petersburgul. În momentul în care se profila eşecul diplomatic, Czartoryski a căutat un ţap ispăşitor. Întreaga vină a fost aruncată pe umerii celor doi Fontoni, dragomani ai Ambasadei Rusiei la Poartă, care s-ar fi înţeles cu Dimitrie Moruzi, capuchehaia fratelui său, Alexandru Moruzi, domn al Moldovei, să blocheze proiectul introducerii trupelor ruse în Principate. Scrisoarea care-i incrimina pe Iosif şi Piotr Fonton i-a fost trimisă lui Andrei Italinski, cel mai probabil, prin curierul din 20 octombrie. Originalul scrisorii particulare şi confidenţiale a dispărut din fondul Posol'stvo v Konstantinopole (Ambasada de la Constantinopol). Nu întâmplător. Ea putea să cadă sub ochii celor acuzaţi de Czartoryski că ar fi trădat interesele Rusiei şi ar fi compromis negocierea tratatului de alianţă cu Poarta. Italinski însuşi poate că a distrus scrisoarea, ceea ce era totuşi un lucru neobişnuit, cunoscută fiind grija misiunilor Rusiei din străinătate pentru păstrarea în ordine a arhivelor. Se mai poate ca scrisoarea să fi dispărut în împrejurările evacuărilor la care a fost supusă arhiva Ambasadei de la Istanbul. Prima dată în 1821, arhiva a fost dusă la Odessa. Partea veche, cea legată de anii 1721-1792, a rămas în Rusia şi, în luna mai a anului 1827, a fost transportată la Petersburg şi apoi la Moscova. În 1830, după semnarea păcii de la Adrianopol, arhiva ambasadei a revenit la Istanbul, pentru a fi evacuată, a doua oară, în 1854. După încheierea războiului din Crimeea, documentele mai noi, din anii 1792-1812, au fost trimise la Moscova, iar restul au revenit la Istanbul[102]. La fiecare evacuare, s-a lucrat pe arhivă, au fost inventariate şi arhivate documentele, timp în care puteau fi sustrase unele hârtii. La fel de bine se poate ca originalul scrisorii pe care o credem dispărută să se afle ascuns în fondul Posol'stvo v Konstantinopole, iar noi să fi căutat insuficient.

102. N.V. Goliţân, Arhiv Konstantinopolskogo posol'stva v Moskovskom Glavnom Arhive M.I.D., Moscova, 1900, pp. 4-5.

Din răspunsul lui Italinski putem bănui acuzaţiile formulate de Czartoryski la adresa membrilor misiunii şi împotriva relaţiilor acestora cu lumea fanariotă de la Stambul. Printre cei acuzaţi de ministrul de externe al Rusiei sunt Moruzeştii. Italinski a replicat:

> Consider îndreptăţit ataşamentul lui Ipsilanti. Trebuie să spun acelaşi lucru şi în cazul lui Moruzi; propriul lor interes ne dă răspunsul; şi unul, şi celălalt simt în ce măsură au nevoie de protecţia Curţii Noastre şi cât de important este pentru ei să o merite din ce în ce mai mult [...]. Trebuie să mărturisesc că, în această privinţă, agenţii lui Moruzi mi-au fost de cel mai mare folos; până acum, n-am obţinut mare lucru din partea celor ai lui Ipsilanti din cauza lipsei lor de mijloace.

Czartoryski credea că relaţiile secrete dintre al doilea dragoman al ambasadei, Piotr Fonton, şi Dimitrie Moruzi ar fi compromis tratativele. Italinski respinge orice speculaţie pe această temă[103].

> Cât despre dl Piotr Fonton, o pot asigura pe Excelenţa Voastră că n-are nicio relaţie de prietenie cu beizadeaua [Dimitrie Moruzi] şi că nu o întâlneşte decât din ordinul meu şi doar pentru lucrurile despre care îl însărcinez eu să-i vorbească, fără să-şi permită să adauge nimic mesajelor mele, nici să scoată ceva din ele [...]. Nu mă tem s-o asigur pe Excelenţa Voastră, pe propria mea răspundere, că nu există nicidecum astfel de relaţii printre membrii acestei legaţii. Am încredere doar în trei dintre ei, domnii Iosif şi Piotr Fonton şi domnul Bobrov; [...] toţi trei o merită şi o dovedesc din toate punctele de vedere, dar cei răuvoitori caută întotdeauna să le-o răpească domnilor Fonton, dând naştere unor îndoieli privind loialitatea lor, de vreme ce nu pot să le ridice în slăvi talentele. [...] Calităţile morale ale domnilor Fonton nu sunt mai puţin puse la încercare decât talentele lor; supuşi credincioşi şi servitori plini de zel ai Majestăţii Sale, ei sunt şi vor fi întotdeauna, ca să spunem astfel, oamenii-cheie ai acestei legaţii, astfel încât succesorul meu, oricine va fi, va trebui să se considere foarte fericit să aibă astfel de colaboratori.

Şeful diplomaţiei ruse, Adam Czartoryski, a reluat acuzaţiile la adresa lui Dimitrie Moruzi şi a Fontonilor într-o nouă scrisoare, expediată prin curierul care a adus vestea înfrângerii de la Austerlitz. El a sosit la Istanbul la 31 decembrie. Şi această a doua scrisoare confidenţială a dispărut din arhivă. După răspunsul lui Italinski din 6 ianuarie 1806, s-ar putea bănui că ministrul de externe a întărit acuzaţiile formulate iniţial la adresa Fontonilor şi a relaţiilor

103. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2250, ff. 447-448, Italinski către Czartoryski, 30 noiembrie 1805, „Particulière".

lor cu Dimitrie Moruzi, toţi aceştia purtând vina eşecului diplomaţiei ţariste în negocierea alianţei cu Poarta. Italinski a răspuns acuzaţiilor formulate de Czartoryski încercând să risipească suspiciunea acestuia:

> Nu mi-a fost greu să observ, în informaţiile transmise de aici curţii de la Viena şi comunicate prin aceasta guvernului Majestăţii Sale, unul dintre firele urzelii ţesute împotriva Moruzeştilor şi chiar împotriva Ipsilanţilor, de care dl internunţiu Stürmer nu era deloc străin, de unde şi resentimentul acestui ministru faţă de Piotr Fonton, care-i descoperise tramele şi care mă pusese la curent la timp pentru a le denunţa guvernului Majestăţii Sale Imperiale. [...] Nu mă tem să repet din nou, conduita Porţii pe parcursul negocierii a fost neschimbată şi astăzi ar fi din nou la fel, pentru că ar avea întotdeauna la bază inadmisibilitatea articolelor respinse. Mă temeam de respingerea lor, aşa încât o anunţasem dinainte Excelenţei Voastre. Drept este oare, prinţul meu, să i-o imputăm beizadelei Moruzi şi să punem pe seama ei demersuri pe care nu avea cum să le facă, de vreme ce aceste articole nu i-au devenit cunoscute decât după conferinţa mea şi în urma respingerii oficiale, pronunţate pe faţă de plenipotenţiarii otomani? Drept este să fie ţinta resentimentului nostru când şi-a atras reaua-voinţă a turcilor, care îl acuză că ne-a sugerat ideea acestor articole? Trebuie să acceptăm că această acuzaţie este mai plauzibilă decât cealaltă, căci dacă, prin absurd, aceste articole ar fi fost admise, beizadeaua, potrivit situaţiei lui personale şi familiale, ar fi fost primul beneficiar.
>
> Este adevărat că, atunci când beizadeaua şi agentul Valahiei au luat cunoştinţă de articolul 3, au discutat între ei să protesteze împreună. Acest demers era pentru ei singurul care trebuia urmat şi avea două scopuri: unul, să se pună la adăpost de orice bănuială de spionaj alături de noi, ceea ce totuşi beizadeaua singură nu a reuşit, iar celălalt, să determine astfel poate mai uşor Poarta să consimtă la crearea unei forţe armate de către domnitorul Valahiei; acest compromis a fost de asemenea respins. Ordinele Majestăţii Sale şi dorinţa Excelenţei Voastre sunt ca eu să revin asupra lor, şi o voi face cu tot zelul şi cu toată insistenţa care îmi sunt recomandate, dar tare mă îndoiesc de succesul eforturilor mele; căci Poarta, văzând intensitatea şi perseverenţa demersurilor noastre, ne va bănui de unele gânduri ascunse legate de un interes direct; ea va vedea în această forţă armată valahă o veritabilă forţă armată rusă; în plus, de ceva timp deja, s-a răspândit aici zvonul că principele Ipsilanti chema la el în secret ofiţeri ruşi, cărora le schimba numele şi uniforma; prin urmare, mă tem să nu primesc un refuz la fel de hotărât ca prima dată.
>
> Mă întorc, prinţul meu, la beizadeaua Moruzi, dar nu ca să adaug ceva la dezvinovăţirea sa [...], ci ca s-o asigur pe Excelenţa Voastră că, deşi am informatori peste tot şi, indiferent cine ar fi ei, mi-aş putea găsi alţii, niciunul nu-mi este şi nu mi-ar putea fi de folos într-un fel constant şi real ca beizadeaua şi că, astăzi chiar, când este silită să stea deoparte din cauza relei-voinţe pe care i-au atras-o relaţiile cu noi, tot de la ea primesc informaţiile cele mai exacte, cele mai satisfăcătoare, de care sunt pline rapoartele mele.

În privinţa domnilor Fonton, prinţul meu, eu, unul, n-aş putea să pun sub semnul întrebării zelul, loialitatea, ataşamentul lor faţă de interesele curţii noastre; sunt la fel de sigur de ele ca de propria mea existenţă; dar să văd că încă n-am putut avea fericirea de a o convinge pe Excelenţa Voastră mă face să încerc un sentiment dureros. Cu toate acestea, îi judec în cunoştinţă de cauză, fără indulgenţă şi fără parţialitate. Ei au avut încrederea mea încă de la începuturile mele în acest minister, de vreme ce o avuseseră pe cea a predecesorului meu; totuşi nu le-am acordat-o decât puţin câte puţin şi punându-i la încercare; au dovedit-o în toate ocaziile şi au câştigat de la o zi la alta noi merite; mărturisesc cu tărie că nu le mai rămâne nimic de câştigat din acest punct de vedere. Mărturisesc că este greu de înţeles faptul că, după trei ani consecutivi de experienţă din partea mea şi de încercări din partea lor, în vâltoarea continuă a treburilor, unele mai importante decât altele, ura sau reaua-voinţă poate încă să producă îndoieli în privinţa loialităţii lor şi, de aici, în privinţa veridicităţii mărturiei mele în favoarea lor[104].

Italinski nu numai că respinge orice acuzaţie la adresa lui Dimitrie Moruzi, dar, mai mult, spune că el este cea mai importantă sursă de informaţii a Ambasadei Rusiei la Poartă, lucru pe care rapoartele citite de noi, trimise la Petersbug începând cu 1801 şi până în 1812, anul morţii violente a lui Dimitrie Moruzi, îl confirmă întocmai. Că la originea zvonurilor s-ar fi aflat cumva şi internunţiul Austriei, Stürmer, este plauzibil, alte documente indicând un conflict între acesta şi Fontoni. Răspunsul la întrebare trebuie căutat în arhivele de la Viena. În ceea ce îl priveşte, ambasadorul Rusiei a respins categoric acuzaţiile şi s-a arătat afectat de faptul că ministrul său de externe a putut să dea crezare unor asemenea zvonuri. Pentru a împrăştia orice umbră de îndoială asupra loialităţii funcţionarilor din subordinea sa, Italinski i-a lăudat ţarului personal, cerând decorarea acestora[105].

---

104. Documentul 28 din Anexă.

105. *Ibidem*, dosar 2248, ff. 31-32, Italinski către Alexandru I, 6 ianuarie 1806. Italinski şi-a lăudat pe rând toţi subordonaţii: „Consilierul de stat Iosif Fonton, remarcabil pentru talentele sale superioare şi pentru experienţa acumulată; consilierul de colegiu Bobrov, ale cărui capacitate, inteligenţă şi precizie, importante în funcţiile care-i sunt încredinţate, sunt mai presus de orice laudă; consilierul de curte Piotr Fonton, remarcabil prin talentele, experienţa, îndelungata lui activitate şi serviciile reale şi importante pe care ni le aduce fără încetare; consilierul de curte Koslov, înzestrat cu talente şi care pune, în îndeplinirea sarcinilor sale, râvna cea mai plină de scrupule; dragomanul Anton Fonton, care stăpâneşte foarte bine limbile orientale, care e folosit la toate traducerile şi care, sub îndrumarea consilierului de stat Iosif Fonton, dobândeşte zi de zi cunoştinţele şi experienţa necesare spre a fi de cel mai mare folos în dificila carieră de dragoman".

Fontonii

Una dintre familiile levantine celebre, care a dat traducători, dragomani, consuli în serviciul Franţei şi al Rusiei în Imperiul Otoman, a purtat numele de Fonton[106]. De dinastia Fontonilor se leagă politica orientală a Franţei din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, până la 1793, când executarea regelui Ludovic al XVI-lea a provocat demisia unei mari părţi a personalului Ambasadei Franţei la Poartă. Primul dragoman al misiunii, Jean Joseph Fonton[107], a dat tonul dezertărilor[108]. Lucrase în serviciul Franţei în Orient vreme de 22 de ani. După o şedere la Alep, a fost numit traducător la ambasada de la Istanbul, unde a urcat treptele ierarhice până la funcţia de prim-dragoman (1790), fiind practic al doilea om al misiunii, după ambasador[109]. Demisia lui J.J. Fonton, datată 28 martie 1793, a dezorganizat activitatea diplomaţiei franceze la Poartă. A fost acuzat că ar fi provocat şi plecarea celorlalţi funcţionari din ambasadă. Charles Testa, al doilea dragoman şi nepot al lui Fonton, şi-a dat şi el demisia. Însoţit de rude şi de alţi slujbaşi, acesta a trecut pentru început în serviciul Suediei, iar de acolo, în cel al Austriei. Un alt funcţionar al ambasadei, Mathieu Deval, a trecut în slujba regelui Neapolelui. Dezertările au paralizat pentru o vreme relaţiile Ambasadei Franţei cu Poarta. O altă ramură a clanului Fontonilor a rămas în continuare în serviciul Parisului. Reprezentanţii ei se vor remarca în prima jumătate a secolului al XIX-lea[110]. Jean Joseph Fonton a intrat în serviciul Rusiei, devenind Iosif Petrovici Fonton. În doar câţiva ani, el a câştigat încrederea noilor săi stăpâni şi a fost numit

106. Mihail-Dimitri Sturdza, *Dictionnaire historique et généalogique des grandes familles de Grèce, d'Albanie et de Constantinople*, Paris, 1983, pp. 577-578.
107. Jean Joseph Fonton, al nouăsprezecelea copil al lui Pierre Fonton, dragoman al Ambasadei Franţei, s-a născut la 25 mai 1747 la Pera şi a murit la 14 martie 1832 la Istanbul ; s-a căsătorit la 7 ianuarie 1787 la Pera cu Sofia Beneveni (c. 1768-10 ianuarie 1802).
108. E. de Marcère, *Une Ambassade à Constantinople. La politique orientale de la Révolution française*, vol. II, Paris, 1927, p. 302.
109. Pentru activitatea lui Iosif Fonton în serviciul Franţei, vezi : Marie şi Antoine Gautier, „Jean Joseph Fonton (1747-1832), drogman de France et diplomate Russe, première partie : au service de la France (1747-1793)", în *Bulletin de l'Association des Anciens Elèves de l'Institut Nationale des Langues et Civilisations Orientales*, Paris, aprilie 1994, pp. 45-81. Lucrarea ne-a fost pusă la dispoziţie de prof. Andrei Pippidi.
110. Anne Mézin, *Les consuls de France au siècle des lumières (1715-1792)*, [Paris], 1997, pp. 290-294. Această teză de doctorat ne-a fost oferită spre consultare de prof. Andrei Pippidi.

prim dragoman al Ambasadei Rusiei la Poartă[111]. Pe lângă faptul că acest lucru nu a fost subliniat îndeajuns, nu s-a spus nici măcar că o parte a rețelei de informatori, de agenți de influență[112] de care se folosea Ambasada Franței la Istanbul a trecut, odată cu Fontonii, în serviciul Rusiei. Erau numeroși și ocupau funcții însemnate. Multe familii fanariote căutaseră în trecut protecția Franței, aliatul tradițional al Imperiului Otoman. Ambasadorii Franței influențau deciziile guvernului otoman, numirea unor dregători, motive temeinice pentru fanarioții care vizau anumite posturi să intre în grațiile funcționarilor misiunii franceze. Aceste relații erau controlate nu de ambasador, ci de dragomani, de traducătorii ambasadei, mai ales de primul dragoman. Deci, în momentul în care Iosif Fonton a plecat la Ambasada Rusiei, sistemul de relații din lumea stambuliotă, care lucrase până atunci în serviciul Franței, a trecut parțial sub controlul diplomației ruseți.

Și alți membri ai clanului Fonton l-au urmat pe Jean Joseph, devenit Iosif, trecând în serviciul Rusiei[113]. Charles Fonton, nepotul lui Iosif Fonton[114], a lucrat în cancelaria consulatului francez de la Smirna. La sfârșitul anului 1793, a trecut sub protecția Rusiei cu numele de Karl Karlovici. În urma demersurilor unchiului său, Iosif, Karl Fonton a fost numit, în decembrie 1801, în importantul post de consul general al Rusiei la Raguza, ocupat până

111. Marie și Antoine Gautier, „Jean Joseph Fonton (1747-1832), drogman de France et diplomate Russe, seconde partie : au service de la Russie (1793-1832)", în *Bulletin de l'Association des Anciens Elèves de l'Institut National des Langues et Civilisations Orientales*, Paris, noiembrie 1994, p. 42. Potrivit autorilor, sunt elemente care indică faptul că, în octombrie 1795, Iosif Fonton era deja prim dragoman al Ambasadei Rusiei la Poartă, deci la doi ani și jumătate de când ieșise din serviciul Franței.

112. Chiar dacă terminologia este abuziv folosită pentru sfârșitul secolului al XVIII-lea, ea acoperă realitatea, așa cum se desprinde din documente.

113. Familiile importante din Levant, dar nu numai ele, construiau un sistem elaborat de relații matrimoniale. Cazul copiilor lui Iosif Fonton este, din acest punct de vedere, elocvent. Fiica cea mare, Adelaida (1787-1843), s-a căsătorit în 1806 cu Joseph Hübsch, baron de Grossthal, fiul ambasadorului Danemarcei la Constantinopol. Nu e de mirare că în arhiva Ambasadei Rusiei la Poartă am găsit numeroase copii după corespondența, inclusiv cea secretă, purtată de această ambasadă. În 1814, soțul ei a murit. După un an, Adelaida s-a recăsătorit cu Karl Froding, înalt funcționar al Rusiei. A doua fiică a lui Iosif Fonton, Eulalie (1797-1873), s-a căsătorit cu diplomatul rus Pavel Pisani, fiul lui Nicolas Pisani, prim dragoman al Ambasadei Rusiei la Istanbul. Pavel Pisani a fost directorul cancelariei comerciale a Rusiei la Istanbul.

114. Tatăl lui Charles Fonton se numea tot Charles (1725-1793) și era fratele mai mare al lui Jean Joseph. Tatăl lor, Pierre Fonton (1687-1756), a fost prim dragoman al Ambasadei Franței și a avut o droaie de copii. Anne Mézin (*op. cit.*, pp. 291-292, nota 2) numără 21 de copii ai lui Pierre Fonton.

atunci de un alt renegat, Ivan Franţevici Barozzi. Abia în septembrie 1802, Karl Fonton şi-a luat în primire postul, din care a fost alungat în mai 1806 de generalul Lauriston, ce se afla în fruntea trupelor franceze care ocupau litoralul Dalmaţiei. Primise, în sistemul birocraţiei ruse, rangul de consilier de curte. În Ambasada Rusiei, împreună cu unchiul lor, Iosif Fonton, mai lucrau Pierre[115], devenit Piotr Antonovici, şi Antoine, devenit Anton Antonovici[116]. Iosif era prim dragoman, Piotr, al doilea dragoman, iar Anton, al treilea dragoman al Ambasadei Rusiei.

Ministrul Czartoryski l-a acuzat pe Piotr Fonton de eşecul tentativei de a obţine, prin negocierea alianţei, acceptul Porţii pentru introducerea trupelor ţariste în Principatele Române. Piotr Fonton era în relaţii secrete cu Dimitrie Moruzi, agentul la Poartă al fratelui său, domnul Moldovei, şi consilierul lui reis efendi, şeful diplomaţiei otomane, Mahmud Raif. Relaţiile secrete dintre cei doi sunt foarte clar documentate începând cu toamna anului 1802[117]. Suspiciunea care plana asupra Moruzeştilor este motivată de jocul dublu pe care aceştia încercau să-l facă între Marile Puteri din dorinţa de a-şi apăra interesele de clan, ca şi de unele conflicte, totuşi minore, între domnitorul de la Iaşi şi consulii generali ai Rusiei din Moldova. Rapoartele secrete despre conduita Moruzeştilor arată, pe de o parte, o falsă neîncredere venită din partea unor oameni care nu ştiau nimic despre relaţiile secrete ale acestei familii cu Rusia şi care par „manipulaţi" să scrie rapoarte negative mai degrabă pentru a induce în eroare, pe de altă parte, un sentiment de mulţumire şi satisfacţie pentru felul în care ei sprijină acţiunile Ambasadei Rusiei la Poartă. Şi încrederea, ca şi suspiciunea poate că erau reale. Acelaşi lucru se întâmplă atunci când e vorba de propriii funcţionari. Fontonii, care controlau relaţiile

115. Pierre Fonton (1765-1846), al doilea dragoman al Ambasadei Rusiei la Istanbul, fiul lui Antoine, al treilea copil al lui Pierre Fonton (1687-1756), născut la 14 octombrie 1724. Antoine a fost desemnat de comunitatea franceză din Istanbul să asigure funcţionarea ambasadei părăsite de contele Choiseul Gouffier, care emigrase în Rusia după izbucnirea Revoluţiei Franceze. Peste doar un deceniu, fiul său, Piotr Antonovici Fonton, a avut un rol foarte important în funcţionarea Ambasadei Rusiei la Poartă, asigurând multe dintre relaţiile secrete cu şefii marilor şi influentelor familii fanariote.

116. Antoine, probabil fratele mai mic al lui Pierre (1765-1846), s-a născut în 1782. Mulţi ani, a fost al treilea dragoman al Ambasadei Rusiei, lucrând sub supravegherea unchiului său, Iosif, şi a fratelui său mai mare, Piotr. A făcut o frumoasă carieră în ministerul de externe, devenind membru în consiliul acestui minister.

117. Despre debutul acestor relaţii secrete, vezi Armand Goşu, „Pacea de la Bucureşti şi Moruzeştii", în *Naţional şi universal în istoria românilor. Studii oferite prof. dr. Şerban Papacostea cu ocazia împlinirii a 70 de ani*, Bucureşti, 1998, pp. 367-370.

secrete ale ambasadei, sunt priviţi adeseori cu suspiciune. Şi nu numai în primii ani petrecuţi în serviciul ţarului. La aproape două decenii de când lucrau pentru Rusia, în 1812, ţarul Alexandru I îi scrie amiralului Pavel V. Ciciagov, trimis la Bucureşti să încheie mai repede pacea cu Imperiul Otoman: „Nu uitaţi ce v-am spus despre Fontoni; să n-aveţi încredere în ei. *Sunt vânduţi turcilor* [s.n. – A.G.]"[118].

În acel moment, neîncrederea demnitarilor de la Petersburg în Fontoni a fost provocată şi de denunţurile calomnioase ale lui I.F. Barozzi, un levantin care făcea spionaj în favoarea Rusiei în Orient. Cel puţin aşa credea contele A.F. Langeron, emigrant francez intrat în serviciul Rusiei: „Barozzi voia să joace rolul principal în diplomaţie şi să-i ducă la pierzanie pe Fontoni, pe care-i acuza în mod public că erau vânduţi turcilor şi că li se promiseseră sume de bani considerabile dacă reuşeau să extindă graniţele, aşa cum li se cerea [în contextul negocierilor ruso-otomane de la Bucureşti, din 1812, la care au participat Iosif, Piotr şi Anton Fonton]"[119].

Familia Moruzi şi Rusia

Încă de la debutul negocierilor pentru reînnoirea tratatului de alianţă ruso-otoman, Czartoryski a făcut o distincţie clară între Ipsilanti şi Moruzi. Primul dorea prezenţa trupelor ruse în Ţara Românească, unde domnea, în vreme ce Moruzi nu voia ca ruşii să intre în Moldova. Instrucţiunile trimise lui Italinski sunt foarte clare:

> În această parte a tratativelor voastre, ca şi în privinţa subiectelor legate de principatele Moldovei şi Valahiei, ar fi bine să vă puneţi de acord cu agenţii principelui Ipsilanti, care doreşte prezenţa trupelor noastre în Valahia spre a apăra această ţară de tâlhăriile la care este expusă. [...] Ar trebui totuşi să aveţi grijă şi să evitaţi tot ceea ce l-ar putea compromite pe principele Ipsilanti sau pe agenţii lui. Poziţia domnitorului Moldovei fiind diferită de cea a domnitorului Valahiei, se poate ca el să nu fie la fel de dispus să primească trupe ruseşti în principatul care i-a fost încredinţat, ceea ce l-ar determina şi pe fratele beizadelei să nu vă

118. M.I. Bogdanovici, „Pis'mo imperatora Aleksandra I k admiralu Ciciagovu", în *Sbornik imperatorskogo rossiiskogo istoriceskogo obşcestva*, vol. VI, Sankt-Petersburg, 1871, p. 73.
119. *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. III, 1709-1812, documente culese din Arhivele Ministerului Afacerilor Străine din Paris de A.I. Odobescu, Bucureşti, 1889, p. 383.

sprijine; de aceea, aţi face bine să nu vă încredeţi în mijloacele lui în aceste tratative şi să nu le folosiţi decât cu mare prudenţă[120].

Şi Italinski a respectat aceste instrucţiuni. Cel puţin aşa lasă să se înţeleagă în momentul în care trimite la Petersburg scenariul, convenit cu bătrânul Alexandru Ipsilanti, după care va negocia articolul secret 3 din proiectul de tratat care prevedea intrarea trupelor ruse în Principatele Române[121].

Diferenţa pe care o făcea diplomaţia rusă între Moruzeşti şi clanul Ipsilanti avea explicaţiile ei. Încă din toamna lui 1802, deci din momentul numirii lui Alexandru Moruzi şi a lui Constantin Ipsilanti pe tronurile de la Iaşi şi Bucureşti, cei doi fuseseră apreciaţi în mod diferit la Petersburg. În instrucţiunile adresate lui Italinski de cancelarul Aleksadr Romanovici Voronţov la 14 noiembrie 1802, Ipsilanti a fost descris ca total devotat Rusiei, în vreme ce Moruzi era considerat „din inimă ataşat Franţei". De aceea, noului ambasador, Italinski, i s-a trasat sarcină „să afle toate legăturile lui secrete"[122]. Cu doar o lună în urmă, ambasadorul Rusiei la Poartă, Vasili S. Tomara, cel pe care Italinski urma să-l înlocuiască, scrisese la Petersburg că Alexandru Moruzi era devotat Rusiei şi că intervenise pentru numirea acestuia[123]. Scrisoarea lui Tomara a ajuns în capitala imperiului abia la 21 noiembrie, deci la o săptămână după ce cancelarul Voronţov îi ceruse lui Italinski să nu aibă încredere în Moruzi. Că domnul Moldovei ar fi fost partizanul Franţei credeau şi unii dintre cronicarii otomani[124]. Chiar şi însărcinatul cu afaceri al Franţei la Poartă, Pierre Jean Ruffin, i-a scris ministrului său de externe, Talleyrand, în martie 1802, deci înainte de numirea lui Al. Moruzi pe tronul Moldovei, despre ataşamentul pe care membrii familiei Moruzi l-ar avea pentru ţara sa[125]. S-a dezmeticit

120. Arh. V.P.R.I., fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 45, ff. 59-60.
121. „După mine, negocierea celui privitor la Moldova [cu Dimitrie Moruzi, capuchehaia domnului Moldovei] va fi reală, de vreme ce se va face neluând în seamă înţelegerea încheiată în acest scop între mine şi principele Ipsilanti" (*ibidem*, fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2249, ff. 565-568).
122. *Ibidem*, fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 28, ff. 90-92. Documentul a fost publicat în *Vneşneaia politika Rossii*, vol. I, Moscova, 1960, pp. 322-324, A.R. Voronţov către Italinski, 14 noiembrie 1802.
123. *Ibidem*, p. 304, V.S. Tomara către ţarul Alexandru I, 13 octombrie 1802.
124. Vezi cronica intitulată „Tarih" a lui Ahmed Asâm în *Cronici turceşti privind ţările române*, extrase, vol. III, volum întocmit de Mustafa A. Mehmed, Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1980, p. 401.
125. „În general, această familie şi-a manifestat întotdeauna ataşamentul faţă de francezi, iar dl de Tomara nu este mulţumit de alegere, din cauza acestei înclinaţii ereditare a Moruzeştilor faţă de noi..." (*Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, 1781-1814,

însă peste câteva luni[126]. Abia ajuns în capitala de pe malurile Bosforului, generalul Brune, noul ambasador al Franţei la Poartă, i-a descris prim-consulului Bonaparte pe domnitorii Constantin Ipsilanti şi Alexandru Moruzi drept „oamenii" Rusiei[127]. Într-un raport ulterior adresat lui Talleyrand, Brune a introdus o nuanţă nu lipsită de importanţă: Moruzi ar fi „omul" lui Ipsilanti, „locotenentul" acestuia[128].

Ipsilanti se înrudea cu Moruzi. Alexandru Ipsilanti se căsătorise cu fiica spătarului Dimitrie Moruzi şi a Sultanei Mavrocordat, fiind deci unchiul lui Alexandru Moruzi, ajuns domn al Moldovei. Aşa că domnitorii Moruzi şi Ipsilanti erau veri. Tatăl primului era fratele mamei celui de-al doilea. Cele două familii, şi nu numai ele, au aplicat o politică de înrudire care le-a asigurat o poziţie de invidiat în lumea fanariotă. Cei doi Ipsilanti, tată şi fiu, Alexandru şi Constantin, au deţinut în mai multe rânduri funcţia de mare dragoman şi au ocupat de mai multe ori tronurile de la Bucureşti şi Iaşi[129]. O piesă importantă în sistemul de relaţii construit cu migală de clanul Ipsilanti la Poartă a fost Alexandru Mano, căsătorit cu Ralu, fiica lui Alexandru Ipsilanti, cel care a ocupat vreme îndelungată importanta funcţie de mare logofăt al Patriarhiei de la Constantinopol[130]. Al. Mano s-a numărat printre informatorii

---

Documente culese din Arhivele Ministerului Afacerilor Străine din Paris de A.I. Odobescu, Bucureşti, 1892, p. 218).

126. „Cei doi principi [C. Ipsilanti şi Al. Moruzi], cetăţene ministru, fiind evident numiţi de Rusia..." (*ibidem*, p. 242).

127. *Ibidem*, p. 254, Brune către Bonaparte, 5 februarie 1803.

128. „Principele Moruzi, actualul domn al Moldovei, este omul lui Ipsilanti şi, deşi suveran, nu este de fapt decât locotenentul aceluia" (*ibidem*, p. 256, Brune către Talleyrand, 22 martie 1803).

129. Emmanuel Rhizo-Rangabé, *Livre d'or de la noblesse phanariote et des familles princières de Valachie et de Moldavie*, Atena, 1904, p. 252; C.C. Giurescu, „Un remarquable prince phanariote: Alexandre Ypsilanti, voévode de Valachie et de Moldavie", în *Symposium. L'époque phanariote 21-25 octobre 1970*, Thessaloniki, 1974, pp. 62-69; Matei D. Vlad, „Iluminism şi modernism în politica reformatoare a domnitorului Alexandru Ipsilanti", în *Revista de istorie*, 1987, nr. 10, pp. 997-1012; Vladimir Mischevca, Periklis Zavitsanos, *Principele Constantin Ypsilanti, 1760-1816*, Editura Civitas, Chişinău, 1999.

130. Alexandru Mano (1755-1815) era fiul marelui logofăt al Patriarhiei Manoil Mano şi al Zamfirei Caragea. În 1775 s-a căsătorit cu Ralu Ipsilanti. În doar câţiva ani, în timpul domniei socrului său Al. Ipsilanti, ajunge să ocupe funcţiile de vel-spătar, vel-postelnic şi mare ban al Craiovei. În noiembrie 1781, Manoil Mano s-a retras în favoarea fiului său, Alexandru, din funcţia de mare logofăt al Patriarhiei. Familia Mano „moştenea" din tată în fiu, vreme de mai multe generaţii, funcţia de mare logofăt (E. Rhizo-Rangabé, *op. cit.*, pp. 111-112; Constantin George Mano, *Documente*

Ambasadei Rusiei la Poartă[131]. Nu era însă una dintre piesele importante ale diplomaţiei ruse. Socrul său, Alexandru Ipsilanti, a fost cu mult mai util Rusiei şi a lucrat mai activ în favoarea Petersburgului. El a consiliat practic Ambasada Rusiei în cele mai importante probleme de politică externă din zona sud-estului Europei. Avea influenţă pe lângă autorităţile otomane, putând modela atitudinea acestora conform intereselor Rusiei. Bătrânul Alexandru Ipsilanti era secondat de capuchehaiale, agenţii la Poartă ai fiului său. Toată această reţea lucra la capacitatea maximă pentru diplomaţia ţaristă atunci când i se cerea[132]. Cu toate acestea, ambasadorul rus Italinski era câteodată nemulţumit de influenţa scăzută a agenţilor domnitorului Ţării Româneşti, care nu izbuteau să pătrundă în cercurile marilor demnitari otomani[133]. De aici şi slăbiciunile diplomaţiei ruse, care, de multe ori, depindea informativ, şi nu numai informativ, de grecii fanarioţi şi care vedea că demersurile sale, foarte elaborate de altfel, nu produceau rezultatul aşteptat.

> Deşi sunt în permanentă legătură cu agenţii principelui Ipsilanti şi cu tatăl lui ca să-i determin să coopereze în vederea obţinerii unuia dintre rezultatele dorite de Curtea Imperială, până în prezent, situaţia în această chestiune [negocierea articolelor secrete 3 şi 8 ale tratatului de alianţă] este neschimbată ; nu au găsit încă mijloacele de a îndrepta guvernul otoman într-o direcţie convenabilă[134].

---

din secolele al XVI-lea – al XIX-lea privitoare la familia Mano, Bucureşti, 1907, pp. XIV-XVII, XXVI-XXIX, 208-215, 224-229). Al. Mano a ocupat acest influent post din 1781 până în 1813 cu o singură întrerupere, între 1788 şi 1790, când postul i-a revenit lui Ştefan Mavrogheni (Théodore Blancard, *Les Mavroyéni. Essai d'étude additionnelle à l'histoire moderne de la Grèce, de la Turquie et de la Roumanie*, vol. III, Paris, f.a., pp. 483-487, 498). Alături de cei doi Ipsilanti, socrul şi cumnatul său, Al. Mano era unul dintre cei mai activi şi devotaţi partizani ai Rusiei din capitala otomană. Tragedia familiei Mano s-a consumat după moartea lui Alexandru în incendiul din 1815, în care a murit şi soţia sa, Ralu (Constantin George Mano, *op. cit.*, pp. 275-276).

131. Arh. V.P.R.I., fond Poso'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 30, ff. 315-316.
132. „N-aş şti cum să închei această depeşă fără să-i dau Excelenţei Voastre o idee clară privind mijloacele pe care principele Ipsilanti le poate folosi asupra guvernului otoman, prin intermediul agenţilor săi, pentru a influenţa treburile politice ale Porţii. Aceştia, printre care nu-l socotesc şi pe bătrânul principe, sunt personaje pline de zel şi de loialitate faţă de interesele principelui lor, grăbindu-se să-i execute ordinele, faţă de relaţiile cu noi în tot ceea ce ne poate interesa, informându-mă cu precizie despre tot ce li se aduce la cunoştinţă şi nelăsând nicidecum de dorit din acest punct de vedere" (*ibidem*, fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2249, f. 278v., Italinski către Czartoryski, 16 aprilie 1805).
133. *Ibidem*, f. 279.
134. *Ibidem*, dosar 2250, f. 140v., Italinski către Czartoryski, 30 august 1805.

Relaţiile personale pe care agenţii domnitorilor fanarioţi le aveau în lumea otomană erau de mare utilitate Rusiei. În momentul în care diplomaţia ţaristă avea nevoie de informaţii de la un anumit demnitar al Porţii sau dorea ca acesta să aibă o atitudine favorabilă intereselor Rusiei în vreo problemă, era trimis la el agentul cu care se cunoştea personal. Câteodată, se întâmpla ca respectivul să fie pe moment bolnav şi, astfel, acţiunea se amâna, spre nemulţumirea diplomaţiei ruse[135].

Numărul agenţilor unui domnitor nu era limitat. De cele mai multe ori, erau trei sau patru capuchehaiale, dar numărul lor putea ajunge şi la şase, fără a mai socoti personalul aferent. Era deci nevoie de un şef, de un coordonator al agenţilor. El purta numele de başcapuchehaia şi era numit în acea vreme dintre rudele apropiate în care domnul avea cea mai mare încredere[136]. De abilitatea agenţilor a depins de multe ori durata domniei şi chiar viaţa domnitorilor. Principala lor misiune era aceea de a obţine o atitudine favorabilă din partea demnitarilor Porţii pentru stăpânii lor de la Iaşi sau de la Bucureşti. Pentru asta nu se făcea economie la bani. Capuchehaialele împărţeau cu dărnicie multe pungi cu aur şi cadouri scumpe, atât de multe, că domnul Moldovei, disperat de notele de plată primite, a trimis la Stambul, în 1744, o comisie formată din boieri care să ancheteze cum s-au cheltuit sumele enorme de bani. Aşa de mare era cheltuiala, că Poarta însăşi ajunsese să le recomande agenţilor Moldovei să mai cruţe bugetul ţării[137] – recomandare inutilă, de vreme ce misiunea capuchehaialelor era tocmai aceea de a-şi face relaţii în anturajul sultanului, iar dacă acesta era impenetrabil, atunci în cel al marelui vizir. Trebuiau cultivaţi demnitarii Porţii, şi nu erau puţini. O atenţie deosebită se acorda marelui dragoman, patriarhului Constantinopolului şi favoriţilor sultanului. Agenţii domnitorilor ţineau legătura şi cu ambasadorii Marilor Puteri acreditaţi la Istanbul. Toate aceste relaţii se întreţineau cu sume mari de bani şi cu daruri scumpe[138]. Unele capuchehaiale acumulaseră atât de mult prestigiu şi atât de multă putere, încât

135. Ambasada Rusiei avea nevoie de informaţii certe despre cum a reuşit emisarul francez Jaubert să-i predea sultanului Selim al III-lea scrisoarea trimisă de Napoleon. Una dintre capuchehaialele lui Ipsilanti urma să obţină informaţii despre acest episod. Numai că „unul dintre agenţii principelui Ipsilanti este foarte legat de baş-ciohodarul sultanului, dar o boală l-a împiedicat până acum pe agent să meargă să-l informeze pe respectivul funcţionar asupra subiectului" (*ibidem*, dosar 2249, f. 356, Italinski către Czartoryski, 13 mai 1805).

136. Aurel Golimas, *Despre capuchehăile Moldovei şi poruncile Porţii către Moldova până la 1829. Contribuţii la cunoaşterea raporturilor de drept dintre Moldova şi turci*, Tipografia Ligii Culturale, Iaşi, 1943, pp. 41-44.

137. *Ibidem*, pp. 52-57.

138. *Ibidem*, pp. 58-67.

puteau influenţa numirea şi destituirea domnitorilor[139]. Uneori, agenţii ocupau în acelaşi timp şi alte funcţii în birocraţia otomană, fără să existe vreo incompatibilitate. Asta şi datorită statutului incert al capuchehaialelor, care abia în 1774 sunt acceptate ca membri ai corpului diplomatic. Abuzurile Porţii împotriva agenţilor vor fi pe viitor mai rare, mai ales datorită intervenţiei diplomaţiei austriece şi a celei ruseşti în favoarea acestora. La rândul lor, ambasadele străine, în special cea a Rusiei, interveneau pentru numirea în funcţiile de agent a unor persoane binevoitoare, uşor de corupt. După 1802, când influenţa Rusiei în Principate s-a întărit în urma hatişerifurilor emise de Poartă, reprezentanţele diplomatice ale domnitorilor fanarioţi au devenit anexe ale ambasadei conduse de Andrei Italinski.

În fruntea capuchehaialelor Moldovei era Dimitrie Moruzi, fratele domnitorului de la Iaşi. Ca agent al Ţării Româneşti apare în documente logofătul Patriarhiei, Alexandru Mano, cumnatul domnitorului valah Constantin Ipsilanti. Este însă în afară de orice îndoială faptul că bătrânul principe fanariot Alexandru Ipsilanti, tatăl domnitorului de la Bucureşti, a coordonat întreaga activitate a agenţilor fiului său la Poartă. Cum menţinerea în domnie depindea în acel moment mai mult de bunăvoinţa Rusiei decât de cea a sultanului, principii se întreceau în a-şi oferi serviciile diplomaţiei ţariste. Şi o făceau prin intermediul capuchehaialelor. Informaţiile transmise ruşilor de agenţii domnilor fanarioţi erau mai apoi verificate şi dintr-o altă sursă. Ambasadorii Rusiei la Istanbul aveau instrucţiuni precise în acest sens de la Petersburg şi raportau de fiecare dată conştiincios că au obţinut confirmări şi din alte surse sau că informaţiile primite de la agenţii lui Ipsilanti şi Moruzi „s-au verificat în parte".

Dar gama serviciilor făcute Rusiei era mai largă. Rapoartele agenţilor plasaţi de domnii fanarioţi în diferite capitale europene spre a culege informaţii destinate Porţii ajungeau şi sub ochii diplomaţilor ruşi de la Istanbul[140]. Şi de

139. Cazul lui Al. Ipsilanti (*ibidem*, p. 87).

140. Iată doar câteva exemple: „În scrisori de la Viena primite de principele Moldovei şi de cel al Valahiei este cuprinsă părerea că Halet efendi a încercat, cu ordin de la Poartă, să discute cu Talleyrand spre a justifica nerecunoaşterea publică de către Poartă a titlului de împărat luat de Bonaparte" (Arh.V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2249, f. 284v., Italinski către Czartoryski, 16 aprilie 1805); „Poarta va afla curând despre acest demers al curţii de la Viena datorită informaţiilor primite de la domnitori. Într-adevăr, călăraşii valahi şi moldoveni n-au întârziat să sosească, iar Poarta să primească copii ale declaraţiei guvernului austriac aproape în acelaşi timp în care internunţiul Stürmer îndeplinea în această privinţă ordinele primite. Agenţii celor doi domnitori s-au grăbit să-mi pună la dispoziţie copia acestei declaraţii a curţii de la Viena" (*ibidem*, dosar 2250, f. 208, Italinski către Czartoryski,

vreme ce informaţiile despre evoluţiile politice din Europa treceau, în drumul lor spre Istanbul, pe la Bucureşti şi Iaşi, domnii de acolo le puteau filtra după cum o cereau interesele lor sau ale Rusiei. Situaţia a fost sesizată de diplomaţia franceză, care era scandalizată de influenţa exercitată de Rusia asupra demnitarilor Porţii prin intermediul informaţiilor selectate, transmise de fanarioţi[141].

Dimitrie Moruzi, cel acuzat de Czartoryski că a contribuit la blocarea articolului secret care prevedea intrarea trupelor ruse în Ţările Române, lucrase cu multă sârguinţă în favoarea diplomaţiei ţariste. Mai mult chiar, era foarte bine cotat din punctul de vedere al influenţei pe care o exercita asupra diplomaţiei otomane. Dimitrie Moruzi era consilierul ministrului de externe, Mahmud Raif efendi. Astfel, el avea acces la secretele Porţii. Care secrete, cel puţin pentru Rusia, nu mai erau... secrete. Informaţiile furnizate erau variate. Cu un interes aparte, Italinski descrie în rapoartele transmise la Petersburg reacţia sultanului la diversele evoluţii din politica europeană, reacţie aflată, între toamna anului 1802 şi august 1805, dintr-o foarte bine plasată sursă, şi anume de la D. Moruzi. Acesta era solicitat de Italinski să obţină tot felul de informaţii, unele destul de stranii[142]. Dar principala misiune a lui Dimitrie Moruzi în timpul negocierii tratatului ruso-otoman a fost aceea de a-l influenţa pe reis efendi în sensul dorit de Rusia. Şi mijloace erau, de vreme ce el participa la discuţiile dintre miniştrii Porţii asupra reînnoirii alianţei[143]. Totodată,

---

24 septembrie 1805); „atât eu, cât şi Poarta primiserăm importanta ştire că regele Prusiei aflase despre coaliţie. [...] Acest interesant eveniment fusese anunţat de curieri ai principilor Ipsilanti şi Moruzi" (*ibidem*, f. 401, Italinski către Czartoryski, 15 noiembrie 1805).

141. „Este uşor să ne dăm seama că principii, prin intermediul acestei corespondenţe şi al informaţiilor primite în particular de la Constantinopol, dobândesc influenţa necesară asupra hotărârilor Divanului şi că Rusia, făcând astfel să acţioneze asupra guvernului turc presiunea prin intermediul căreia dispune de cei doi principi, îşi măreşte şi îşi consolidează ascendentul, prelungind la nesfârşit starea de dependenţă în care ţine Poarta Otomană" (*Colecţia Hurmuzaki*, vol. XVI, p. 666, memoriu adresat de comisarul N. Flury Ministerului de Externe de la Paris, Iaşi, 5 septembrie 1804).

142. Informat că o delegaţie a hanului de Buhara va veni la Istanbul prin Iaşi, „o însărcinasem – îi scria Italinski lui Czartoryski la 14 ianuarie 1805 – pe beizadeaua Dimitrie Moruzi să-i scrie domnului Moldovei, fratele său, ca acesta să adune informaţii de la membrii delegaţiei din Buhara despre pretenţia hanului lor de a-şi lua titlu de şah" (Arh. V.P.R.I., fond Kanţelearia, opis 468, dosar 2249, ff. 4-5).

143. „Beizadeaua Moruzi a fost chemată la consultări de membrii guvernului otoman şi de Iusuf aga". *Ibidem*, dosar 2250, f. 24v., Italinski către Czartoryski, 14 august 1805.

relaţiile speciale ale capuchehaialelor cu Ambasada Rusiei compromiteau orice iniţiativă a diplomaţiei otomane, iar astfel de încercări, de a se folosi de agenţii domnilor fanarioţi spre a-l convinge pe Italinski să accepte o prevedere sau alta în tratatul care se negocia, au avut loc[144].

Moruzeştii făceau servicii diplomaţiei ţariste pentru a se putea menţine în scaunul domniei din Principate. Au ajuns astfel să controleze unele canale de influenţare a politicii Rusiei faţă de Poartă şi a politicii Porţii faţă de Rusia. Jucau un rol important în relaţia dintre Petersburg şi Istanbul. Interesul personal era cel care îi mâna pe Moruzeşti. El însă nu se reduce la asigurarea domniei moldovene pentru Alexandru Moruzi. Chiar în primele luni de negociere a alianţei ruso-otomane, Dimitrie Moruzi a intervenit la Italinski în favoarea surorii sale Sultana, căsătorită cu Scarlat Sturdza, viitorul guvernator al Basarabiei, care locuia la Petersburg. Moruzi solicita umil ca bunăvoinţa lui Czartoryski să se reverse asupra familiei surorii sale[145].

Secretul asupra articolului care prevedea intrarea trupelor ruse în Principate nu a putut fi păstrat faţă de Moruzeşti. Erau prea conectaţi cu lumea marilor dregători otomani pentru a rămâne în necunoştinţă de cauză. Din momentul în care lui reis efendi i s-a prezentat proiectul articolelor 3 şi 4, este greu de crezut că D. Moruzi, care era consilierul lui reis efendi, nu a aflat de conţinutul lor. Nu este exclus ca el să fi aflat mai devreme de preconizata pătrundere a armatei ruse în Principate de la rudele sale din familia Ipsilanti, care au avut un cuvânt greu în formularea acestui proiect şi în stabilirea tacticii după care el urma să fie negociat. De altfel, în momentul în care s-au iniţiat primele discuţii asupra cotroversatei prevederi, primii care au trebuit să se declare cu vehemenţă împotriva ocupării Principatelor de trupele ruseşti au fost tocmai

144. Au existat mai multe asemenea tentative. De exemplu, în negocierea articolului secret 1, care nu privea Principatele, „el [reis efendi] i-a însărcinat în acelaşi timp pe agenţii principilor Ipsilanti şi Moruzi să negocieze cu mine spre a mă face să le adopt" (*ibidem*, dosar 2249, f. 588v., Italinski către Czartoryski, 1 iulie 1805).

145. „Principele Dimitrie Moruzi, având o soră stabilită la Petersburg şi căsătorită cu dl Scarlat Sturza şi dorind să atragă asupra ei bunăvoinţa E[xcelenţei] V[oastre], m-a rugat să vă prezint cele mai umile şi sincere rugăminţi spre a binevoi să-l onoraţi cu binefacerile voastre. Principele Moruzi a adăugat că speră să primească un semn special de bunăvoinţă din partea E.V. prin tot ceea ce veţi binevoi să faceţi în favoarea doamnei Sturza, sora lui. Nu i-am putut refuza principelui Moruzi să-l reprezint pe lângă E.V. Îndrăznesc să-mi închipui că veţi vedea în acest demers din partea mea intenţia de a ajuta pe toate căile la tot ceea ce poate să-l facă pe principele Moruzi să se simtă obligat a contribui, la rându-i, la bunul mers al relaţiilor" (*ibidem*, fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 42, f. 58, Italinski către Czartoryski, 26 aprilie 1805, copie).

agenţii Ţării Româneşti, pentru a nu se compromite în faţa Porţii, de vreme ce, „cu siguranţă, ei nu înţelegeau un alt limbaj"[146].

La Poartă, noul reis efendi, Ahmed Vassâf, i-a bănuit pe fanarioţi, pe Ipsilanti, dar şi pe Moruzeşti că s-ar afla la originea proiectului introducerii trupelor ruse în Principate. Dimitrie Moruzi era bănuit de faptul că s-ar fi aflat la originea întregii afaceri[147].

> În sfârşit, Vassâf efendi aproape a dat de înţeles că [ideea introducerii trupelor ruse în Principate] n-a fost adoptată [de diplomaţia ţaristă] decât ca urmare a unor insinuări străine, mai precis ale grecilor înşişi sau cel puţin ale prinţilor Fanarului, şi mai ales ale principilor Valahiei şi Moldovei; am aflat de atunci că Vassâf efendi, care nu o iubeşte pe beizadeaua Moruzi din cauza legăturilor intime ale acesteia cu Mahmud efendi, o consideră pe beizadeaua Moruzi drept autorul şi instigatorul acestei propuneri.

Atunci, de unde provenea îndoiala lui Adam Czartoryski în privinţa loialităţii Moruzeştilor? Pe lângă mai vechea presupunere neconfirmată a diplomaţiei ţariste că Moruzeştii au relaţii secrete cu Franţa, un scandal recent afectase încrederea Petersburgului în fidelitatea familiei Moruzi faţă de Rusia.

Scandalul „Balş"

În 1804, într-o gazetă din Hamburg, a fost publicată o notiţă potrivit căreia domnul Moldovei, Alexandru Moruzi, l-a trimis la Paris pe un oarecare boier Balş pentru a-l felicita pe Napoleon cu ocazia încoronării ca împărat al francezilor. Această informaţie a provocat stupoare la Petersburg. Prin curierul din 15 noiembrie 1804, Czartoryski i-a comunicat lui Italinski ştirea, cerându-i să-i verifice autenticitatea. Ambasadorul Rusiei la Poartă i-a cerut explicaţii lui Dimitrie Moruzi. Acesta a negat categoric informaţia şi l-a asigurat pe Italinski că fratele său nu are niciun fel de relaţii cu guvernul francez[148].

Balş era o familie de boieri de vază din Moldova. Încercările mele de a-l identifica pe tânărul Balş nu au dat rezultate. Profesorul Andrei Pippidi, care a avut bunăvoinţa să citească aceste pagini, mi-a sugerat că ar putea fi vorba de un Teodor Balş (?-1840), fiul spătarului Grigore Balş şi al Anei C. Mavrocordat,

146. *Ibidem*, fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2250, f. 447v., Italinski către Czartoryski, 30 noiembrie 1805.
147. *Ibidem*, dosar 2250, f. 193, Italinski către Czartoryski, 24 septembrie 1805.
148. *Ibidem*, dosar 2249, ff. 25-27, Italinski către Czartoryski, 15 ianuarie 1805.

poreclit în epocă Frederic, după regele Prusiei, Frederic cel Mare, pentru care se pare că Teodor Balş nutrea o puternică admiraţie. Membrii familiei Balş ocupau în acea vreme importante dregătorii. Conştient de gravitatea acuzaţiei care i s-a adus, Al. Moruzi i-a expediat lui Italinski o scrisoare în care a negat categoric că l-ar fi trimis la Paris pe tânărul boier Balş. Totodată, propunea o explicaţie a incidentului: era o diversiune a duşmanilor săi de la Poartă. Cât despre tânărul boier Balş, el nu avea nicio vină[149].

> Sunt totuşi sigur că acest tânăr nu s-a gândit niciodată să strecoare astfel de absurdităţi în gazete şi am unele motive să-l bănuiesc pe un anumit Typaldo, care se află în calitate de însărcinat cu afaceri la Viena; şi, ca să elimin această afirmaţie greşită, mai întâi am publicat dezminţirea în aceleaşi gazete.
>
> Astfel, Excelenţa Voastră poate să asigure guvernul imperial că acest tânăr n-a primit niciodată nici cea mai mică însărcinare din partea mea, că n-aş îndrăzni niciodată să fac un astfel de demers fără autorizarea Înaltei Porţi, că n-am primit niciodată instrucţiuni de acest fel şi că, dimpotrivă, sunt convins de uniunea sinceră dintre Înalta Poartă şi Curtea Imperială a Rusiei.

Dimitrie Moruzi i-a înmânat lui Italinski scrisoarea primită de la Iaşi şi i-a prezentat noi dovezi privind implicarea acelui Typaldo. Ambasadorul Rusiei i-a comunicat lui Czartoryski informaţia oferită de D. Moruzi potrivit căreia Typaldo i-ar fi scris fratelui său, doctor la Istanbul, cerându-i să-i anunţe pe „prietenii familiei Suţu" despre trecerea prin Viena a lui Balş[150]. Această scrisoare ar fi căzut în mâinile lui Constantin Ipsilanti. Deci, Moruzeştii insinuau că în spatele diversiunii se afla familia Suţu. Membrii clanului Suţu voiau să-l compromită pe Alexandru Moruzi spre a-i lua locul pe tronul de la Iaşi.

Temându-se că acest scandal i-ar putea şubrezi poziţia în faţa curţii de la Petersburg, Al. Moruzi a revenit după o lună cu noi explicaţii, pentru a risipi orice bănuială că ar face un joc dublu. Pretinsa misiune a lui Balş la Napoleon ar fi fost o mistificare fără nicio bază reală, lucru de care şi Rusia se putea convinge făcând o anchetă serioasă. Oricum, acuzaţia a produs un mare prejudiciu familiei şi onoarei sale. Principele fanariot a explicat că nu avea dreptul de a trimite emisari la curţile europene fără acceptul Porţii, iar el nu a primit nicio

149. *Ibidem*, fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 41, ff. 50-52, Al. Moruzi către Italinski, Iaşi, 15 ianuarie 1805.

150. În raportul lui Italinski se menţionează că, în scrisoarea lui Typaldo către fratele său, lui Balş i se dă titlul de *poslannik* („trimis", „sol" în rusă) pentru a sugera caracterul diplomatic oficial al misiunii acestuia (*ibidem*, dosar 41, f. 48, Italinski către Czartoryski, 29 ianuarie 1805, copie).

autorizaţie în acest sens. Mai mult decât atât, presupunând că totuşi s-ar fi proiectat negocieri secrete cu Napoleon, cu siguranţă că nu ar fi fost trimis un „copil" sau un „moldovean". Chiar ideea prezenţei tânărului Balş la ceremonia de încoronare a lui Napoleon, a continuat Al. Moruzi, era absurdă. I-a explicat apoi lui Italinski, pe câteva pagini, ce căuta boierul său în străinătate.

> La sosirea mea la Iaşi, tatăl acestui tânăr a venit să-mi mărturisească dorinţa arzătoare a fiului său de a călători în Europa, dorinţă pe care n-o aproba şi pe care conversaţiile zilnice ale fiului său cu dl Belleval, din timpul şederii acestuia la Iaşi, o alimentaseră în aşa măsură, încât nu mai ştia ce să facă pentru a-l opri. Ca să fac un bine acestei familii, am propus să-l angajez şi am fost silit să sufăr timp de doi ani din cauza puţinelor sale aptitudini, a lipsei lui de talent în îndeplinirea măruntei slujbe de logofăt al doilea al curţii. În sfârşit, când începuse să pătrundă dedesubturile guvernării, a fost de două ori foarte grav bolnav. Lacrimile bătrânului său tată m-au impresionat, aşa că i-am permis să-l urmeze pe dl Arghiropol la Berlin, dar, îmbolnăvindu-se din nou între timp, n-a mai putut să profite de acest lucru ; şi după ce s-a înzdrăvenit cu speranţa de a porni în călătorie, i-am oferit, la solicitarea tatăl său, un voiaj în Europa cu scrisori de recomandare către miniştrii Înaltei Porţi de pe lângă curţile străine, în care dezvăluiam adevăratul motiv al călătoriei lui. Tot Iaşiul cunoaşte prea bine această istorie şi poate să confirme adevărul.

În încheierea scrisorii către Italinski, Alexandru Moruzi l-a asigurat că nu ar putea face niciodată nimic care să dăuneze bunelor relaţii dintre imperiile Rus şi Otoman[151]. Cu această scrisoare, „scandalul Balş" se pare că a fost stins. În rapoartele transmise la Petersburg nu s-a mai revenit asupra acestui incident. Ceea ce nu înseamnă că el a rămas fără urmări în planul relaţiilor dintre Moruzeşti şi Rusia.

Totuşi, îndoielile asupra familiei Moruzi au avut un oarecare temei. Oricum, nu în momentul în care s-a negociat reînnoirea alianţei dintre imperiile Rus şi Otoman. Doar după victoria lui Napoleon la Austerlitz, domnitorul Alexandru Moruzi şi-a descoperit subit sentimentele profranceze. Înainte de asta, el nu-şi ascundea ostilitatea faţă de comisarii Franţei, rezidenţi în capitala Moldovei. Agenţii francezi erau supravegheaţi cu stricteţe, iar corespondenţa le era violată[152].

---

151. Originalul scrisorii lui Al. Moruzi a fost trimis la Petersburg (*ibidem*, fond Kanţelleariia, opis 468, dosar 2249, ff. 40-41, Al. Moruzi către Italinski, Iaşi, 15 februarie 1805).

152. *Colecţia Hurmuzaki*, vol. XVI, p. 667, memoriu adresat de comisarul N. Flury Ministerului de Externe de la Paris, Iaşi, 5 septembrie 1804.

Singura poştă care funcţiona fiind cea organizată de ruşi şi austrieci, comisarii Franţei erau nevoiţi să cifreze toate mesajele pe care le expediau[153].

Îndată ce a primit vestea înfrângerii ţarului la Austerlitz, veste care avea să ajungă la Stambul abia după o săptămână, Alexandru Moruzi l-a chemat pe comisarul Parant să-i facă declaraţii de dragoste faţă de Franţa. În afara devotamentului pe care-l datora sultanului, reproduce Parant discursul lui Moruzi, „toate celelalte sentimente distinse pe care le nutreşte sunt faţă de Franţa şi de sublimele virtuţi ale augustului său şef; faţă de Franţa, din acest punct de vedere, pentru că este statul ale cărui interese coincid cel mai mult cu cele ale tuturor celorlalte părţi ale Imperiului Otoman, iar faţă de virtuţile augustului său şef, pentru că ele atrag în mod imperios cea mai mare admiraţie"[154]. Pentru a fi mai convingător, Alexandru Moruzi i-a trimis o scrisoare personală lui Talleyrand, ministrul de externe al Franţei, în care, după introducerea de rigoare privind „puritatea" sentimentelor care-l animau, şi-a oferit serviciile şi a cerut să i se indice „calea pe care [Excelenţa Sa Talleyrand] o considera potrivită pentru a da curs comunicărilor mele şi a mă onora cu anumite clarificări necesare"[155]. Parant a alăturat scrisorii lui Moruzi către Talleyrand un raport în care prezenta argumentele pentru care Poarta a acceptat reînnoirea alianţei cu Rusia şi avantajele pe care Franţa le-ar fi avut de pe urma colaborării cu Moruzi. Atitudinea subit profranceză a domnitorului Moldovei era explicată de Parant prin instrucţiunile pe care acesta le-ar fi primit de la sultan, suzeranul său. Raportul comisarului francez a fost mai mult decât favorabil lui Moruzi[156]. Parant avea suficientă experienţă pentru a nu cădea în capcană aşa de uşor. Atunci, cum se explică entuziasmul lui? Atragerea lui Parant începuse probabil mai devreme, la Istanbul, înainte de plecarea lui spre Iaşi. Este sigur că el s-a întâlnit în capitala otomană cu Dimitrie Moruzi, capuchehaia domnului Moldovei, care i-a înmânat o scrisoare pentru fratele său, domnitorul[157].

Talleyrand a reacţionat cu răceală şi o ostilitate abia mascată la demersul Moruzeştilor de a se alătura Franţei. El i-a reproşat lui Parant că şi-a depăşit

153. „Sunt silit să scriu totul cifrat, căci totul este controlat cu scurupulozitate de cele două curţi imperiale" (*ibidem*, p. 694, Parant către Talleyrand, Iaşi, 26 noiembrie 1805).
154. *Ibidem*, p. 696, Parant către Talleyrand, Iaşi, 22 decembrie 1805.
155. *Ibidem*, p. 700, Al. Moruzi către Talleyrand, Iaşi, 31 ianuarie 1806.
156. *Ibidem*, pp. 701-702, Parant către Talleyrand, Iaşi, 1 februarie 1806.
157. Parant a sosit la Iaşi la 5 noiembrie 180[illegible] i-a predat personal scrisoarea lui Al. Moruzi cu ocazia primei vizite particu[illegible] pe care i-a făcut-o (*ibidem*, p. 692, Parant către Talleyrand, Iaşi, 13 noiembrie 1805). Nu este exclus ca, pe lângă scrisoare, Parant să fi primit şi bani sau alte cadouri scumpe de la D. Moruzi.

atribuţiile şi i-a cerut să evite discuţiile politice cu Al. Moruzi; să se ocupe doar de problemele comerciale pentru care avea competenţă. Ideea că atitudinea profranceză a domnului Moldovei avea la bază o iniţiativă a sultanului trebuia întărită de mai multe informaţii, pe care-i cerea să le prezinte în mod exact şi detaliat[158]. Poate că intervenţia lui Parant în favoarea Moruzeştilor a grăbit decizia şefului diplomaţiei franceze de a numi noi consuli la Bucureşti şi la Iaşi. Cert este că, exact după primirea raportului lui Parant, Talleyrand a decis retragerea acestuia şi numirea lui în funcţia de subcomisar la Bucureşti. În locul rămas vacant la Iaşi a fost numit Reinhart, care a primit titlul de comisar general pentru relaţii comerciale[159].

Talleyrand i-a răspuns lui Alexandru Moruzi abia în luna aprilie. I-a promis că va prezenta scrisoarea confidenţială din 31 ianuarie însuşi împăratului Napoleon şi i-a evocat vechea prietenie care unise Franţa şi Imperiul Otoman. Talleyrand a lăsat fără răspuns propunerea concretă prin care Moruzi îşi oferea serviciile Franţei, limitându-se la generalităţi privind ataşamentul şi fidelitatea pe care acesta le-ar fi dovedit faţă de sultan. În fapt, era un refuz împachetat într-un limbaj diplomatic[160].

Explicaţia răcelii lui Talleyrand faţă de Moruzeşti trebuie căutată în nenumăratele dovezi pe care le-a adunat de-a lungul anilor diplomaţia franceză despre colaborarea strânsă dintre aceştia şi Rusia. Chiar dacă mai multe memorii şi rapoarte, concepute fie la Paris, fie la Stambul, vorbeau despre necesitatea atragerii unor clanuri fanariote puternice (iar Moruzeştii erau un astfel de clan) de partea Franţei, pentru a reuşi să influenţeze deciziile politice care se luau la Poartă, diplomaţia franceză nu-l putea accepta pe primul venit care îşi oferea serviciile, mai ales că exista riscul să i se întindă o cursă. Ceea ce pare că s-a şi întâmplat în cazul Moruzi. La doar câteva zile de la plecarea scrisorii lui Alexandru Moruzi spre Paris, însărcinatul cu afaceri al Franţei la Poartă, Ruffin, transmitea o informaţie ce submina întregul eşafodaj construit cu migală de Moruzi şi de care nu era străin nici Ipsilanti. Două memorii adresate Porţii de Dimitrie Moruzi au încăput pe mâna dragomanului Ambasadei Franţei la Istanbul[161]. Potrivit acestora, Divanul otoman trebuia să facă „demonstraţii

158. *Ibidem*, pp. 707-708, Talleyrand către Parant, Paris, 26 martie 1806.
159. *Ibidem*, p. 708.
160. *Ibidem*, p. 709, Talleyrand către Al. Moruzi, Paris, aprilie 1808.
161. În *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, 1892, pp. 324-325, s-a editat doar o notă, tradusă în franceză şi adresată de D. Moruzi Înaltei Porţi. Potrivit acesteia, Poarta trebuia să se grăbească să reînnoiască alianţa cu Marea Britanie şi, mai ales, „este esenţial în acest moment ca ea să dea impresia că întreţine relaţiile de prietenie cu

temeinice de prietenie faţă de Franţa, dar fără să cadă vreodată pradă unei periculoase încrederi în ea". Un rol important în această diversiune urmau să-l joace consulii francezi de la Iaşi şi Bucureşti. Operaţiunea începuse deja, credea Ruffin, prin tot ceea ce i se întâmplase comisarului Parant, rezident la Iaşi, care era copleşit de dragostea subită a lui Alexandru Moruzi pentru Franţa şi Napoleon[162].

Încercarea familiilor Moruzi şi Ipsilanti de a-şi îmbunătăţi relaţiile cu Franţa în condiţiile în care, după victoria de la Austerlitz, prestigiul acesteia la Poartă a crescut se înscrie în tradiţia supravieţuirii în funcţii a fanarioţilor, care căutau în mod constant protecţia celui mai puternic. Iar, în acel moment, cel mai puternic se dovedise a fi Napoleon. Cum familia Ipsilanti era prea compromisă în ochii diplomaţiei franceze, sarcina de a îmbunătăţi relaţiile cu Franţa a revenit Moruzeştilor. Mai abili, ei şi-au ferit relaţiile cu Rusia de ochii mulţimii. Însă cei iniţiaţi în tainele diplomaţiei stambuliote nu puteau fi păcăliţi. Nici Napoleon nu s-a lăsat păcălit. El i-a scris în iunie 1806 lui Selim al III-lea să-i demită pe principii fanarioţi care sunt „agenţi" ai ruşilor şi să recheme pe tronurile de la Bucureşti şi Iaşi vechile familii domnitoare indigene[163]. Cu toată ostilitatea abia disimulată a diplomaţiei franceze, chiar şi după mazilirea lui Alexandru Moruzi şi începerea războiului ruso-otoman, Moruzeştii au mai făcut câteva tentative de a câştiga bunăvoinţa Franţei. Tot fără succes.

Această acţiune de *captatio benevolentiae* a debutat în decembrie 1805, după Austerlitz. Tratatul de alianţă ruso-otoman fusese semnat în septembrie, iar ratificările au fost schimbate tocmai în momentul în care vestea victoriei

---

francezii şi că, fără să lase vreodată să i se întrevadă secretul, vrea să le placă doar, făcându-le cele mai convingătoare demonstraţii ale ataşamentului său. Atât insinuările necesare, cât şi explicaţiile abile date ar putea să ajungă şi ele la destinaţie prin intermediul consulilor francezi de la Iaşi şi de la Bucureşti. Domnul Moldovei, fratele meu, s-ar grăbi să coopereze în vederea îndeplinirii acestui plan, cu zel şi în modul cel mai convenabil şi mai avantajos".

162. „Dl Franchini mi-a dat textul turcesc a două memorii trimise Porţii de Dimitrie Moruzi, fratele domnului Moldovei. Sunt două capodopere de îndrăzneală şi de perfidie. El îndeamnă Divanul să facă demonstraţii temeinice de prietenie faţă de Franţa, dar fără să cadă vreodată pradă une periculoase încrederi în ea. Spune că fratele lui şi Ipsilanti, prin intermediul francezilor care locuiesc în apropiere, vor putea să contribuie la înşelăciune. Văd că şi-au început deja jocul prin tot ceea ce dl Parant mi-a făcut cunoscut despre încercările principelui Moruzi" (*Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. III, 1889, pp. 47-48, Ruffin către Ministerul de Externe de la Paris, 11 februarie 1806).

163. *Correspondance de Napoléon Ier*, vol. XII, Paris, 1863, pp. 474-475.

lui Napoleon a ajuns la Poartă. Domnitorii fanarioţi au jucat pe cartea Rusiei în tot cursul anului 1805. Altă carte nici nu aveau la îndemână. Asta nu înseamnă că nu şi-au păstrat o oarecare autonomie faţă de Rusia, încercând, pe de o parte, să instrumentalizeze în folosul lor influenţa acesteia la Poartă şi, pe de altă parte, să imprime o anumită traiectorie politicii externe a Rusiei faţă de Imperiul Otoman prin informaţiile şi sugestiile pe care le ofereau acesteia. Era un joc extrem de complicat. Rezultatul lui depindea de prea mulţi factori asupra cărora fanarioţii nu aveau nici măcar informaţii, cu atât mai puţin un control. Iar cel mai important factor care determina politica externă a Porţii era raportul de putere de pe scena internaţională. Acesta nu ţinea însă seama nici de părerea Moruzeştilor, nici de cea a lui Ipsilanti. Că fanarioţii aveau propriile interese, pe care nu înţelegeau să le sacrifice de dragul nimănui, o demonstrează un alt conflict izbucnit între Moruzeşti şi Rusia în 1805, chiar în timpul negocierii alianţei ruso-otomane.

Taxa la exportul vitelor

La cererea domnitorului Alexandru Moruzi, Divanul Moldovei a pregătit o anafora prin care se introducea o nouă taxă la exportul vitelor[164] – decizie care i-a nemulţumit pe mulţi. Boierii s-au plâns consulului Rusiei la Iaşi prin mitropolitul Veniamin. Şi negustorii locali, dar mai ales supuşii ruşi care făceau comerţ în Moldova au înaintat proteste similare consulului. Aflând de toate acestea, Al. Moruzi s-a întâlnit şi el cu reprezentantul Rusiei, căruia i-a explicat motivele pentru care luase decizia creşterii taxelor la export. Mai mult, Moruzi i-a cerut să-i convingă pe negustorii ruşi[165] că măsura nu le va

164. Exportul vitelor era principala sursă de venit în Moldova. Majoritatea vitelor mergeau în Austria şi Prusia. Doar într-un singur an, în 1817, s-au exportat în Austria 30.000 de boi şi 6.000 de vaci. *Cf.* Andrei Oţetea, *Pătrunderea comerţului românesc în circuitul internaţional (în perioada de trecere de la feudalism la capitalism)*, Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1977, pp. 39-41.

165. Din păcate, lipsesc cercetările serioase despre activitatea negustorilor ruşi în Ţările Române. O lucrare de conjunctură, încropită în pripă, este studiul lui Constantin C. Giurescu, *Relaţiile economice dintre români şi ruşi până la Regulamentul organic*, Bucureşti, 1947. Un studiu mai serios, dar care, din nefericire, prezintă prea puţine date pentru perioada care ne interesează este semnat de Al. Vianu, „Cu privire la relaţiile comerciale româno-ucrainene şi româno-ruse la sfârşitul veacului al XVIII-lea", în vol. *Studii privind relaţiile româno-ruse şi româno-sovietice. Sesiunea comună a istoricilor români şi sovietici – iunie 1958*, Bucureşti, 1958, pp. 95-110. Cele mai multe informaţii se găsesc la O.Iu. Skaleţkaia, „Russkie i ukrainskie kupţi na rânkah

afecta atât de mult câştigurile. În scrisoarea trimisă ambasadorului Italinski, în care consulul de la Iaşi dădea toate aceste amănunte, se amintea de un episod similar petrecut cu trei ani mai înainte. Atunci, Alexandru Suţu fusese nevoit să renunţe la creşterea taxei de export din cauza împotrivirii consulului Vasili F. Malinovski. Numai că, de această dată, Moruzi pusese deja în aplicare noua taxă, iar consulul aştepta degrabă instrucţiuni în această problemă[166].

Raportul consulului către Italinski a fost însoţit de o scrisoare a lui Alexandru Moruzi în care acesta îşi argumenta decizia. Ea era motivată, potrivit domnitorului, de scăderea drastică a numărului animalelor în urma exportului lor, fapt ce producea dificultăţi Moldovei în îndeplinirea obligaţiilor către Poartă. Pentru a remedia situaţia, se confesa Al. Moruzi lui Italinski, domnitorul fusese obligat să ceară, pentru zece vite care mergeau la export, câte patru vite spre a-şi putea onora obligaţiile către Poartă. Dar problema nu se rezolvase. Atunci a modificat raportul, cerând cinci vite pentru şase exportate. Această măsură, se plângea Moruzi, dusese la diminuarea drastică a exporturilor, ceea ce nu convenea domniei[167]. Cum se apropia termenul pentru livrările către Istanbul, iar calculele demonstrau că nu erau bani suficienţi nici pentru plata cantităţii de seu, boierii au propus ca negustorii de vite să plătească încă 60 de parale, afară de vama obişnuită şi de alte taxe, pentru fiecare vită exportată. Măsura trebuia să aducă, într-un fond special, alţi 40.000-45.000 de piaştri, bani care urmau să acopere pierderile considerabile provocate de aprovizionarea cu seu a Porţii.

Această măsură a stârnit însă nemulţumirea negustorilor care se aflau sub protecţia Consulatului Rusiei. Pentru a evita izbucnirea unei crize în relaţiile dintre domn şi supuşii ruşi care făceau comerţ cu vite, Alexandru Moruzi a propus mai multe soluţii[168], dar toate au fost categoric respinse de negustorii

---

Moldavii (1791-1812 gg.)", în vol. *Rossiia i iugo-vostocinaia Evropa*, Chişinău, 1984, pp. 50-53 (studiu ignorat de istoriografia română).

166. *Colecţia Hurmuzaki*, serie nouă, vol. IV, Rapoarte diplomatice ruse (1797-1806), sub îngrijirea acad. Andrei Oţetea, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1974, pp. 572-573, A.A. Gervais către A. Italinski, Iaşi, 28 februarie 1805.

167. Potrivit lui Andrei Oţetea, încă din 1801, s-a introdus sistemul predării pentru zaherea a unui număr de trei vite pentru zece exportate. În 1804, Al. Moruzi a sporit la patru numărul vitelor predate pentru zece exportate (Andrei Oţetea, *op. cit.*, pp. 39-41).

168. Al. Moruzi îi scrie lui Italinski că i-a propus consulului Rusiei la Iaşi „fie să plătească cele 60 de parale pe boii pe care i-ar exporta din ţară, fie să promită pentru fiecare bou cinci ocale de seu potrivit preţului oferit de Înalta Poartă, fie să taie la zalhana un bou din zece dintre cei pe care i-ar exporta şi să vândă produsul la preţul de mai sus, fie, ca să încheiem, să furnizeze [?] vaci în schimbul a zece boi pe care i-ar

ruşi. În consecinţă, nu îi rămânea decât să apeleze la ambasadorul Rusiei la Poartă, Andrei Italinski, pentru a rezolva conflictul.

Alexandru Moruzi se afla cu adevărat într-o situaţie dificilă. Obligaţiile către Poartă trebuiau onorate la termen, însă nu cu preţul unui conflict cu consulul Rusiei. Sub protecţia acestuia se aflau peste 4.000 de oameni. Majoritatea negustorilor angrosişti, scria comisarul fracez N. Flury, se bucurau de protecţia Rusiei. Pentru orice măsură care le atingea cât de puţin interesele se plângeau consulului rus, iar părerile acestuia erau cu sfinţenie respectate de domn. El putea bloca astfel orice decizie pe care n-o găsea conformă intereselor Rusiei şi ale sudiţilor (supuşilor) ruşi[169].

Chestiunea i s-a părut lui Italinski prea importantă pentru a lua o decizie de unul singur. I-a trimis şefului diplomaţiei ruseşti scrisoarea în care Alexandru Moruzi îşi expunea argumentele în favoarea introducerii unei noi taxe pentru exportul vitelor şi a anunţat că aşteaptă instrucţiuni precise de la Petersburg privind această dispută. Italinski a făcut o mică sugestie în favoarea măsurii introduse de Moruzi: „Negociatorii noştri n-ar trebui să refuze să facă un sacrificiu atât de mic, asigurându-se de preluarea unui beneficiu în acest articol privind exportul"[170]. Însă ministrul de externe, Czartoryski, nu a luat în considerare părerea lui Italinski şi a dat un răspuns categoric : o asemenea măsură era inadmisibilă ; nu rezista unei analize economice.

> Considerând chiar că necesitatea de a furniza seu capitalei ar impune ca principele să cheltuie o sumă de 100.000 de piaştri ca să acopere deficitul acestei mărfi, el n-ar plăti cu siguranţă prea mult pentru a ocoli ordonanţele Porţii care protejează exportul cornutelor ; căci singur acest export pune provincia în situaţia de a putea plăti tot ce se percepe de la ea.

Însă, la Iaşi, se petrecuseră lucruri chiar mai grave, credea Italinski. Cel puţin aşa a interpretat el unele informaţii din raportul consulului rus din Moldova :

> Boierii au fost siliţi de teama pe care domnitorul a ştiut să le-o inspire spre a semna anaforaua în această problemă şi, la urma urmei, sunt convinşi că acest

---

exporta". Moruzi spune că îi va scuti pe negustori de toate taxele dacă aceştia vor plăti 40.000-45.000 de piaştri sau dacă vor furniza Porţii, în contul obligaţiilor Moldovei, 600.000 de ocale de seu la preţul fixat de Poartă (Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2249, ff. 182-183, Al. Moruzi către Italinski, Iaşi, 28 februarie 1805).

169. *Colecţia Hurmuzaki*, vol. XVI, p. 666.

170. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2249, ff. 180-181, Italinski către Czartoryski, 14 martie 1805.

nou aranjament nu poate decât să contribuie la ruina comerţului cu animale, care, cum am observat deja, reprezintă singura bogăţie a Moldovei.

Concluzia se impunea de la sine. Taxa introdusă de Moruzi – scria Czartoryski – trebuia respinsă cu fermitate[171]. Iar Italinski a îndeplinit formalitatea transmiterii deciziei luate la Petersburg domnului Moldovei. Scrisoarea era redactată în termeni categorici. Aşadar, Italinski spunea că transmite „observaţii pe care guvernul imperial mi le-a adresat de curând cu privire la acest articol şi care nu i-ar permite Alteţei Voastre nici să se opună negoţului cu boi, nici să găsească în el o cale de a acoperi pierderile altfel decât printr-o încălcare a noilor prevederi"[172].

Conflictul s-a stins. Domnul Moldovei, Alexandru Moruzi, a trebuit să dea înapoi în faţa protestelor negustorilor ruşi şi ale localnicilor care se bucurau de protecţia consulului Rusiei. Era o înfrângere cu consecinţe dintre cele mai grave asupra vistieriei domnului. Singura îndrăzneală pe care şi-a permis-o Moruzi a fost aceea de a introduce taxa fără să fi cerut în prealabil permisiunea Rusiei. Măsura a generat tensiuni în relaţiile cu Petersburgul şi mai ales a coagulat împotriva domnului o opoziţie formată din boierii locali[173] care făceau comerţ cu vite şi negustorii care se bucurau de protecţia consulului rus. Reacţia

171. *Ibidem*, fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 45, ff. 90-93, Czartoryski către Italinski, 30 aprilie 1805.

172. Italinski a înşiruit şi argumentele, transmise de Czartoryski, pentru care nu se putea introduce o nouă taxă la exportul de vite: guvernul rus „remarcă faptul că, dacă impozitele care există în prezent în Moldova n-ar fi disproporţionate faţă de posibilităţile ţării, toate mărfurile s-ar găsi la un preţ foarte moderat; că doar exportul boilor ar permite provinciei să suporte schimbările la care este supusă; că preţul fixat de Poartă pentru seu şi, în general, pentru toate mărfurile este întotdeauna sub preţul curent". Deci, încheie Italinski, „Curtea Imperială, convinsă că exportul boilor este, pentru locuitori, singurul mijloc de a-şi plăti impozitele percepute de provincie, n-ar putea privi cu indiferenţă faptul că ei sunt privaţi de această resursă" (*ibidem*, fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2250, ff. 63-66, Italinski către Alexandru Moruzi, 30 mai 1805, copie). În aceeaşi zi, Italinski îi transmitea consulului la Iaşi, Ipolit F. Bolkunov, să-i ceară lui Al. Moruzi să renunţe la taxa nou-introdusă pe exportul vitelor (*Colecţia Hurmuzaki*, serie nouă, vol. IV, p. 579).

173. Boierimea locală era împărţită în mai multe facţiuni. Cea mai puternică era cea prorusă, care, de multe ori, a şi fost implicată de agenţii Petersburgului în diferite combinaţii politice cu scopul de a exercita presiuni asupra domnului atunci când interesele Rusiei o cereau. Chiar şi în toamna anului 1806, în momentul în care Rusia îşi pierdea din influenţă în favoarea Franţei, cea mai puternică grupare rămăsese tot cea prorusă (*ibidem*, vol. XVI, p. 755, Reinhard către Talleyrand, Iaşi, 18 septembrie 1806).

decisă a diplomaţiei ţariste l-a pus pe domnitorul Alexandru Moruzi într-o postură neplăcută.

Fără îndoială, scandalul „Balş" şi conflictul generat de introducerea unei noi taxe la exportul de vite au tensionat relaţiile Moruzeştilor cu Rusia în anul 1805, în timpul negocierii tratatului de alianţă ruso-otoman. Chiar dacă incidentul „Balş" s-a închis după nenumărate şi amănunţite explicaţii oferite de domnitor, iar, în cel de-al doilea caz, domnul a retras taxa introdusă, aceste episoade au generat neîncredere în Moruzeşti la curtea de la Petersburg. Oricum, ceea ce a caracterizat atitudinea diplomaţiei ţariste faţă de fanarioţi au fost neîncrederea şi suspiciunea – o neîncredere permanentă, în ciuda declaraţiilor repetate de loialitate şi a serviciilor reale pe care unii membri ai marilor familii fanariote le făceau Rusiei.

Dar asemenea tensiuni, ca şi cele izbucnite în 1805 între Iaşi şi Petersburg erau ceva normal în relaţiile fanarioţilor cu Rusia. Moruzeştii nemulţumiseră diplomaţia ţaristă şi cu alte ocazii. De aceea, este prea puţin probabil ca, din cauza acestor conflicte cu Rusia, Dimitrie Moruzi să fi lucrat la Poartă împotriva includerii, în partea secretă a tratatului, a prevederii referitoare la intrarea trupelor ruse în Moldova şi Ţara Românească, aşa cum l-a acuzat Adam Czartoryski. Cauza pentru care Poarta a respins această propunere cu o fermitate ce a dezarmat diplomaţia ţaristă trebuie căutată în altă parte.

Franţa şi reînnoirea alianţei ruso-otomane

Franţa era principalul adversar al Rusiei în Orient, situaţie moştenită din secolul anterior. Diferenţa consta în aceea că, în mod tradiţional, Franţa era aliatul Imperiului Otoman, iar Rusia, inamicul său cel mai periculos. Campania din Egipt a generalului Bonaparte a provocat inversarea alianţelor. Acum, Rusia poza în apărătoarea intereselor şi integrităţii Porţii Otomane. Din postura de aliat al Imperiului Otoman, ţarul Pavel I a ştiut să obţină cele mai mari avantaje strategice, pe care toate războaiele ruso-otomane din secolul anterior, luate împreună, nu le aduseseră Petersburgului. Rusia avea acum baze militare, trupe de uscat şi flotă de război în Mediterana Orientală. Strâmtorile Bosfor şi Dardanele erau deschise pentru corăbiile ruseşti, care-şi puteau aproviziona în voie trupele din Insulele Ionice. De acolo, puteau controla intrarea în Marea Adriatică şi supravegheau sudul Italiei. Rusia deţinea un punct strategic de o însemnătate reală, care putea fi lesne utilizat ca bază de lansare a unor diversiuni împotriva Franţei.

Reînnoirea tratatului de alianţă ruso-otoman ar fi consolidat poziţiile Rusiei în sudul Europei – exact ceea ce ar fi trebuit să evite Napoleon, mai cu seamă în momentul formării celei de a treia coaliţii antifranceze, din care făcea parte şi Rusia. Pentru ca negocierea noii alianţe cu Poarta să se încheie cu succes, diplomaţia rusă dorea să păstreze secretul acestor tratative. Încă de la primele instrucţiuni, trimise lui Italinski în decembrie 1804, Czartoryski a cerut imperativ ca negocierile să fie secrete[174]. Câteva luni mai târziu, şeful diplomaţiei ruse a revenit cu o informaţie alarmantă[175]. Franţa declanşase o serioasă operaţiune care urmărea atragerea Porţii de partea sa. Pentru mituirea demnitarilor otomani urmau să fie cheltuite mari sume de bani, mai aflase Czartoryski[176].

Reprezentanţa diplomatică a Franţei de la Istanbul era într-o situaţie dificilă. Ambasadorul Guillaume Brune tocmai plecase spre Paris în semn de protest faţă de nerecunoaşterea de către Poartă a titlului imperial al lui Napoleon[177].

---

174. „Cum aceste negocieri vă vor obliga probabil să aveţi mai multe întâlniri cu plenipotenţiarii otomani, trebuie ca, în acord cu ei, să vă străduiţi ca adversarii noştri să nu poată descoperi scopul lor şi, mai puţin încă, să afle conţinutul articolelor acestui nou tratat de alianţă. Iar atunci când veţi ajunge la încheierea negocierilor, trebuie să fiţi foarte atent ca exemplarul turcesc, semnat de plenipotenţiarii otomani, să fie în întregime conform celui pe care îl veţi semna" (Arh. V.P.R.I., fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 39, f. 454, Czartoryski către Italinski, 29 decembrie 1804).
175. Problema era foarte importantă, lucru subliniat de Czartoryski chiar de la începutul raportului (*Vajnost' predmeta pobujdaet menea osobenno rekomendovat' vam...*). De aceea, Italinski trebuia să-şi folosească toate relaţiile la Poartă spre a verifica această informaţie trimisă de la Paris (*ibidem*, dosar 45, f. 88, Czartoryski către Italinski, 30 aprilie 1805).
176. Şeful diplomaţiei ţariste i-a trimis lui Italinski şi o copie a scrisorii informatorului de la Paris, copie care nu poartă nicio dată. „Am tras cambii de 3 milioane asupra Smirnei şi Constantinopolului. Sperăm să-i câştigăm cu aceşti bani pe Salih efendi, pe marele muftiu şi pe Mahmud efendi, reis efendi. Conform celor scrise de el, Parandier a fost asigurat că, dacă i-am pune la dispoziţie o sumă de câteva milioane, ar schimba sistemul adoptat de Poartă; că avea două mijloace de a reuşi. El spune că toţi musulmanii de treabă sunt înfuriaţi de aceste legături care se stabilesc cu Rusia, pe care o consideră cel mai mare duşman al credincioşilor. I-am trimis lui Parandier un curier care duce tratele şi pe care îl trimitem cu ordinul să nu se întrebuinţeze în niciun caz aceste fonduri înainte să fie primite noi intrucţiuni privind folosirea lor, pentru că sperăm în continuare să negociem o reconciliere cu Rusia prin intermediul unei curţi prietene; el trebuie deocamdată să se ocupe doar de starea de spirit a muftiului şi a lui reis efendi, permiţându-i-se totuşi să dispună de câteva sute de mii de livre în favoarea interpreţilor şi a subordonaţilor primilor doi" (*ibidem*, dosar 45, f. 89).
177. În drumul său spre Paris, generalul Guillaume Brune a trecut prin Ţara Românească. Potrivit unui raport rusesc, el a ajuns la Bucureşti în ziua de 17 ianuarie 1805. La

Conducerea misiunii avea să fie asigurată la început de Pierre Parandier şi, mai apoi, de Pierre Jean Ruffin[178]. Mai ales ultimul era un foarte bun cunoscător al lumii otomane şi avea nenumărate relaţii în capitala imperiului. Însă în rapoartele însărcinaţilor cu afaceri ai Franţei s-au strecurat şi informaţii eronate, atunci când nu erau dezinformări evidente. Aşadar, aceştia nu aveau o capacitate prea mare de a separa adevărul de minciună şi nici de a analiza informaţiile. Este posibil ca ei să fi fost manipulaţi de dragomanii ambasadei[179] sau de informatorii acestora de la Poartă.

Abia în luna iunie, însărcinatul cu afaceri al Franţei la Stambul a aflat date certe despre negocierea tratatului de alianţă dintre imperiile Rus şi Otoman. Or, în acel moment se încheiase negocierea textului de bază al alianţei şi se discutau primele două articole secrete. Raportul adresat lui Talleyrand nu se referea atât la viitorul tratat de alianţă ruso-otoman, despre care se pare că Ruffin nu ştia mare lucru, cât la activitatea febrilă desfăşurată de Dimitrie Moruzi pentru încheierea lui[180]. Peste aproape trei săptămâni, însărcinatul cu afaceri al Franţei a revenit cu ceva mai multe amănunte : diplomaţiile britanică şi rusă depuneau mari eforturi spre a obţine reînnoirea alianţei ofensive şi defensive cu Poarta. Ambasadorul Italinski avusese recent o conferinţă cu demnitari otomani în urma căreia mai rămăseseră de negociat doar două

---

20 ianuarie, domnitorul Constantin Ipsilanti a dat o masă în cinstea ambasadorului Franţei, iar a doua zi, 21 ianuarie, şi un bal. La 22 ianuarie, Brune a plecat din Bucureşti spre Viena (*Colecţia Hurmuzaki*, serie nouă, vol. IV, pp. 570-571).

178. Ruffin fusese anterior însărcinat cu afaceri al Ambasadei Franţei la Istanbul în decembrie 1797 şi din mai 1798 până la sfârşitul lunii decembrie a anului 1802.

179. Din documentele diplomatice ruseşti rezultă că, în acei ani, Ambasada Rusiei la Istanbul nu a avut niciun informator în rândul personalului Ambasadei Franţei. Ruşii procurau însă informaţii despre relaţiile franco-otomane de la o sursă din cadrul Ambasadei otomane de la Paris, ca şi de la demnitarii Porţii cu care diplomaţii francezi la Istanbul intrau în contact. Dragomanii Ambasadei franceze aveau relaţii cu marile familii fanariote care vânau tronurile de la Bucureşti şi Iaşi. În câteva cazuri, rapoartele trimise la Paris sunt evident influenţate de sursele francezilor la Poartă, care erau tot grecii fanarioţi, şi anume cei care se aflau în competiţie cu Moruzi şi Ipsilanti.

180. „Este una dintre primele întrebări pe care dl Fonton, principele Ipsilanti tatăl şi Dimitrie Moruzi au trebuit să şi le pună reciproc în consiliul pe care l-am ţinut săptămâna trecută şi care a durat aproape toată noaptea. Nu cunoaştem subiectul ; este sigur însă că, în urma acestei întruniri, Moruzi a cumpărat şi a distribuit bijuterii în valoare de 150.000 de piaştri, iar capuchehaialele Moldovei şi Valahiei aleargă de la un palat la altul şi răspândesc veşti alarmante pentru Turcia ca *să grăbească reînnoirea tratatului* [s.n. – A.G.]" (*Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, p. 311, Ruffin către Talleyrand, 21 iunie 1805).

articole (în realitate, la acea dată, abia dacă se negociaseră primele două articole secrete ale tratatului, asupra cărora oricum avea să se revină ulterior), articole despre care Ruffin declara cu seninătate că nu ştia ce prevederi conţineau[181]. Peste alte două săptămâni, Ruffin i-a scris aceluiaşi Talleyrand că Rusia a propus 20 de articole adiţionale care suplineau articolele secrete ale vechiului tratat din ianuarie 1799 şi că patru articole fuseseră deja definitivate, printre care cel privind confirmarea privilegiilor Ţărilor Române şi un articol care asimila statutul Serbiei celui al Principatelor Române[182]. Toate aceste informaţii erau complet eronate.

În sfârşit, la 16 august, ambasada franceză de la Poartă a expediat spre Paris primele informaţii cu adevărat valoroase despre tratatul care se negocia. Ruffin a obţinut – nu se ştie pe ce căi – „procesul-verbal" al ultimei şedinţe de negocieri. Cel mai probabil, nu aflase data la care a avut loc această ultimă conferinţă. Însă ea poate fi uşor identificată analizând conţinutul discuţiilor pe care le cunoaştem după documentele ruseşti. Este vorba de şedinţa din 25 iulie, care a durat nu mai puţin de şapte ore şi jumătate. Că Ruffin a obţinut informaţiile din protocolul plenipotenţiarilor otomani este confirmat de faptul că el citează rezoluţia sultanului pusă pe acest document[183]. Spre norocul diplomaţiei franceze, Ruffin a aflat cele mai importante probleme care se negociau între Rusia şi Poartă, şi anume ocuparea de către trupele britanice şi ruseşti a unor zone din Imperiul Otoman şi asigurarea egalităţii în drepturi pentru supuşii creştini ai sultanului. Ruffin scria că articolul 1 propus de Rusia se ocupa de problema creştinilor din Imperiul Otoman, iar articolul 2, de chestiunea intrării trupelor aliate pe teritoriul otoman. Era o eroare prea puţin importantă dacă o comparăm cu ceea ce îi comunicase el anterior lui Talleyrand.

Pierre Jean Ruffin şi-a protejat sursa informaţiilor cu mare grijă. Era în joc viaţa unui om, cel puţin aşa credea. Nu a dat niciun nume şi-i cerea lui Talleyrand să nu divulge nimănui aceste informaţii[184]. Acest episod nu a marcat

181. *Ibidem*, p. 315, Ruffin către Talleyrand, 9 iulie 1805.

182. *Ibidem*, p. 317, Ruffin către Talleyrand, 23 iulie 1805.

183. „Dumnezeule mare! Dumnezeule mare! Ce sunt astea, negocierile unui tratat de alianţă sau o declaraţie de război? Nu putem să răspundem mai bine decât a făcut-o savantul şi virtuosul prelat Ismet bei. În ce te priveşte, vizirul meu, adună Divanul şi fă-l să ia hotărârea cea mai înţeleaptă. Înarmează-te cu neînfricarea credinţei. Dumnezeu peste toate" (*ibidem*, p. 320). Asta ar fi rezoluţia dată de Selim al III-lea pe protocolul şedinţei de negocieri din 25 iulie. Informaţia va trebui verificată în documentele turco-osmane.

184. „Am reuşit în sfârşit să aflăm dintr-o sursă foarte bună ce s-a petrecut la ultima întâlnire, dar *cu condiţia expresă ca E.V. să fie rugată să păstreze doar pentru ea*

un punct de cotitură în activitatea misiunii franceze la Poartă în sensul creşterii capacităţii acesteia de a culege informaţii. Ruffin a aflat abia la sfârşitul lunii decembrie a anului 1805 că tratatul de alianţă ruso-otoman fusese ratificat de sultan (Selim al III-lea ratificase tratatul încă de la 11 octombrie) şi că mai urma doar să se facă schimbul ratificărilor. Primul dragoman al Ambasadei Franţei, căruia reis efendi i-a dat această veste, nu şi-a putut ascunde emoţia. Pentru a-l calma, reis efendi l-a asigurat că sultanul, marele vizir şi el personal rămâneau partizanii Franţei[185]. Vorbe care n-au reuşit să îndulcească pilula amară administrată diplomaţiei franceze.

Chiar dacă incomplete şi târzii, informaţiile despre negocierea alianţei ruso-otomane i-au atras atenţia lui Napoleon. Acesta era convins de importanţa, mai ales strategică, a Imperiului Otoman în contextul formării celei de a treia coaliţii antifranceze. Napoleon i-a cerut lui Talleyrand să acorde mai multă atenţie acestei probleme şi să-i comunice imediat ce va afla de încheierea alianţei[186]. Şeful diplomaţiei franceze a dat vina pe ineficienţa misiunii de la Stambul, care ar fi trimis până acum numai rapoarte cu ştiri prea puţin importante. Şi nu era departe de adevăr. Talleyrand l-a asigurat pe împărat că i-a dat instrucţiuni ferme lui Ruffin să împiedice reînnoirea tratatului ruso-otoman[187].

Însă însărcinatul cu afaceri al Franţei la Istanbul nu a aşteptat instrucţiunile lui Talleyrand pentru a acţiona. Îngrijorat de perspectiva încheierii grabnice a alianţei, Ruffin a iniţiat demersuri concrete pentru a bloca negocierile. Dacă ar fi să dăm crezare unei informări secrete transmise lui Italinski de ambasada austriacă la Poartă, Ruffin beneficia de serviciile unui grup complotist din care făceau parte importanţi demnitari otomani în frunte cu marele vizir[188].

---

aceste detalii importante. Cea mai mică scăpare a lor în public ar costa viaţa unor personaje respectabile, cărora le suntem datori [s.n. – A.G.]" (*ibidem*, p. 319, Ruffin către Talleyrand, 16 august 1805).

185. La aceste asigurări, dragomanul misiunii franceze ar fi replicat: „Interpretul n-a şovăit să răspundă prompt că, în faţa chehaialei, a chehaialei răposatei mame a sultanului şi a greco-ruşilor care luaseră frâiele nesigure ale suveranităţii, se aflau trei fiinţe fără valoare" (*ibidem*, p. 328, Ruffin către Talleyrand, 29 decembrie 1805).
186. *Correspondance de Napoléon Ier*, vol. XI, Paris, 1863, p. 102, Napoleon către Talleyrand, 19 august 1805.
187. „Un curier pe care-l trimit la Constantinopol cu scopul de a-l grăbi pe dl Ruffin să facă totul pentru a împiedica reînnoirea tratatului cu Rusia îmi va ocupa toată seara şi o parte a nopţii" (*Lettres inédites de Talleyrand à Napoléon 1800-1809*, introducere şi note de Pierre Bertrand, Paris, 1889, p. 133, Talleyrand către Napoleon, 26 august 1805).
188. „Atenţia misiunii franceze de la Constantinopol este îndreptată acum mai ales spre demersurile ruşilor şi ale englezilor, care încearcă să determine Poarta să reînnoiască

Legătura dintre Ruffin şi partizanii Franţei ar fi fost asigurată de un tânăr grec pe nume Stephanaki. El ar fi informat misiunea franceză despre un proiect menit să împiedice acceptarea propunerilor ruso-britanice printr-o intervenţie la sultan, care urma să primească o serie de observaţii contra reînnoirii alianţei cu Rusia. Numai că Ruffin nu s-a grăbit să acţioneze. Când, în sfârşit, s-a hotărât s-o facă, a adresat Porţii o listă cu dezavantajele pe care le presupunea o alianţă cu Rusia şi cu Marea Britanie, spre a fi prezentată sultanului[189]. Aceste informaţii sunt parţial confirmate şi de alte surse.

Însărcinatul cu afaceri al Franţei s-a întâlnit şi cu marele dragoman Scarlat Callimachi, căruia, sub pretextul lămuririi zvonurilor care circulau privind reînnoirea alianţei ruso-otomane, i-a atras atenţia asupra consecinţelor negative pe care le-ar avea pentru Poartă semnarea tratatului. Marele dragoman a încercat să-l liniştească, explicându-i că era vorba de un tratat defensiv, iar Poarta avea să rămână neutră în cazul izbucnirii unor războaie[190].

Activitatea de ultim moment a diplomaţiei franceze împotriva reînnoirii aliaţei ruso-otomane i-a creat probleme lui Italinski. Din clipa în care a primit de la Dimitrie Moruzi vestea că negocierea tratatului ruso-otoman nu mai era un secret[191] pentru Franţa şi Prusia, Italinski s-a pregătit pentru tot ce putea

---

tratatul din 1789. Franţa are o partidă foarte puternică în guvernul otoman, iar chehaia bei, care se bucură de încrederea Măritului Stăpân şi care este foarte bine văzut de marele vizir, se află în fruntea acestei partide, în care se găsesc, printre alţii, Celebi efendi, Ismet bei, pe care îl credem în acest moment desprins de Anglia, Ali efendi, fost ambasador la Paris, în sfârşit, marele vizir însuşi trebuie să se numere printre ei" (Arh. V.P.R.I., fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 45, f. 247). Informarea secretă primită de la austrieci a fost trimisă la Petersburg la 10 septembrie 1805.

189. În prima fază, Ruffin nu a avut încredere în tânărul Stephanaki, „pe care l-a crezut spion al lui Moruzi şi care a refuzat acest proiect pentru că instrucţiunile primite îi impuneau să se limiteze deocamdată la rolul de observator. Totuşi, partida franceză din guvernul otoman, care se plânge zgomotos de inactivitatea misiunii, care, prin rolul ei pasiv, stă la originea dezastrelor actuale ale Imperiului Turc, apoi partida ruşilor şi a englezilor, care devine din zi în zi mai insistentă, mai ales de la sosirea noului ambasador englez, şi manifestările lui chehaia bei fac ca reînnoirea tratatului din 1798 să pară foarte apropiată" (*ibidem*, dosar 45, ff. 247-249).

190. „Ruffin a răspuns prompt că Bonaparte ar fi impresionat, ca să nu spună afectat, de o astfel de reînnoire, de vreme ce ea ar aminti de o epocă la fel de neplăcută ca aceea în care acest tratat a fost încheiat iniţial; [...] Callimachi a făcut observaţia că alianţa Măritului Stăpân este pur defensivă" (*ibidem*, fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2250, ff. 276-277).

191. D. Moruzi i-a prezentat lui Italinski o scrisoare primită de fratele său, Al. Moruzi, de la marchizul Luchesini din care rezulta că la Paris şi la Berlin s-a aflat de reînnoirea

fi mai rău. Nu a trebuit să aştepte mult. Diplomaţia franceză, scria ambasadorul rus, era mai activă ca niciodată, iar Poarta, prinsă ca într-o menghină între presiunile Franţei şi Rusiei, nu ştia încotro s-o apuce[192]. La Petersburg crescuseră temerile legate de o presupusă campanie declanşată împotriva partizanilor Rusiei. Diplomaţia franceză dorea să încheie o dată pentru totdeauna socotelile cu domnul Ţării Româneşti, Constantin Ipsilanti. De vreme ce acesta era una dintre cele mai importante piese în angrenajul politic al Rusiei din sud-estul Europei, Czartoryski i-a recomandat lui Italinski să fie deosebit de atent pentru ca, la instigarea diplomaţiei franceze, Poarta să nu-l mazilească, încălcând astfel prevederile hatişerifurilor din 1802[193].

Chiar dacă negocierile ruso-otomane nu au putut fi ţinute în secret, iar diplomaţia franceză a aflat – e drept, abia la patru luni de la debutul negocierilor – că se pregătea un nou tratat de alianţă, Franţa nu a reuşit să împiedice reînnoirea alianţei din 1799. Diplomaţii Franţei la Poartă au acţionat cu mare întârziere şi cu indecizie. Demersurile lor au avut totuşi unele rezultate. Astfel, presiunile exercitate în ultimul moment de membrii diplomaţiei franceze împotriva alianţei ruso-otomane au întărit convingerea demnitarilor Porţii de a respinge prevederea referitoare la intrarea trupelor ruso-britanice pe teritoriul Imperiului Otoman. Chiar în ultima fază a negocierilor, în săptămânile în care

---

aliaţei ruso-otomane. Amănunt relatat de Italinski lui Czartoryski în scrisoarea din 29 august 1805 (*ibidem*, dosar 2250, f. 93).

192. „Voi încheia acest raport prin a o informa pe E.V. că intrigile francezilor sunt acum mai active ca niciodată; că ele au găsit guvernul otoman, pe de o parte, deosebit de tulburat de propunerile noastre şi de insistenţa pe care am arătat-o, luându-le ca pe o dovadă a planurilor pe care le avem împotriva Imperiului Otoman, iar, pe de altă parte, nu prea alarmat, părând chiar a-şi fi revenit după sperietura legată de consecinţele refuzului său de a accepta aceste articole şi de probabilitatea izbucnirii unui război continental în care ar urma să ne implicăm şi care ne-ar împiedica să ducem la îndeplinire ameninţările, văzute în acel moment ca o sperietoare" (*ibidem*, fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 43, f. 219, Italinski către Czartoryski, 14 septembrie 1805, copie).

193. „Dat fiind că principele Ipsilanti pare să fi devenit ţinta preferată a urii guvernului francez, vi se recomandă să vegheaţi cu cea mai mare atenţie la tot ceea ce ar putea să se urzească împotriva lui la Constantinopol din îndemnul agenţilor francezi şi al fanarioţilor. Potrivit clauzelor de la 1802, nu putem accepta posibilitatea ca el să fie depus fără ştiinţa voastră; cum însă ne putem gândi la alte mijloace de a-l înlătura pe principe, veţi colabora cu agenţii lui spre a fi informat despre tot ce se petrece în legătură cu el, iar dacă va exista cel mai mic pericol pentru persoana lui, îl veţi informa direct şi fără întârziere" (*ibidem*, dosar 45, ff. 289v.-290, Czartoryski către Italinski, 20 septembrie 1805).

ambasadorul Italinski a forţat acceptarea variantei ruse a articolului 3, ce conţinea prevederea ocupării Ţărilor Române de armatele ţariste, diplomaţia franceză ameninţa să blocheze semnarea tratatului. Un motiv în plus pentru Italinski să grăbească semnarea acestuia, chiar dacă cele mai importante prevederi ale proiectului iniţial conceput la Petersburg au fost respinse de Poartă.

Despre cauzele eşecului diplomaţiei ruse

Din martie şi până în septembrie 1805, cât timp s-au desfăşurat negocierile pentru reînnoirea tratatului de alianţă, relaţiile ruso-otomane au traversat mai multe crize. Chiar dacă nu au fost de amploare, ele găsindu-şi soluţii menite a salva aparenţele unor relaţii amicale, ca între aliaţi, crizele respective şi-au pus amprenta asupra evoluţiei negocierilor. Şi, de vreme ce frecvenţa crizelor, ca şi dinamica lor se accentuau, în epocă s-a vorbit tot mai mult de perspectivele repoziţionării Imperiului Otoman pe arena internaţională. Asta presupunea ruperea alianţei cu Rusia şi Marea Britanie şi revenirea Porţii la alianţa tradiţională cu Franţa.

După judecarea sumară şi executarea ducelui de Enghien din ordinul prim-consulului Bonaparte (martie 1804), ceea ce a declanşat negocierile pentru formarea celei de a treia coaliţii antinapoleoniene, a crescut interesul diplomaţiei franceze pentru Imperiul Otoman. Nu însă într-o asemenea măsură încât diplomaţia franceză să declanşeze o ofensivă puternică pentru atragerea Porţii în tabăra lui Napoleon, proaspăt uns împărat. Atitudinea diplomaţiei franceze faţă de Imperiul Otoman a parcurs mai multe etape între primăvara lui 1804 şi primăvara lui 1806. La Paris, a crescut treptat, şi nu dintr-odată, interesul pentru Poartă, iar rolul atribuit acesteia în combinaţiile politice europene s-a conturat în timp, în mai multe etape[194]. Asperităţile ivite în relaţiile ruso-otomane au fost, parţial, în câteva cazuri, rezultatul iniţiativelor diplomaţiei

194. În toamna anului 1805, Talleyrand a iniţiat un proiect, respins de Napoleon, potrivit căruia Moldova, Ţara Românească, Bugeacul şi nordul Bulgariei urmau să fie alipite Austriei drept compensaţie pentru pierderile teritoriale suferite. Pentru Franţa era o garanţie că Austria şi Rusia se vor înfrunta multă vreme pentru controlul acestei zone. Astfel, Austria avea să devină „inamicul natural" al Rusiei şi „aliatul natural" al Franţei. Proiectul lui Talleyrand, încadrat de alte câteva proiecte la fel de efemere, confirmă absenţa unui program politic al Franţei pentru sud-estul Europei (*Lettres inédites de Talleyrand à Napoléon 1800-1809*, pp. 162-163, Talleyrand către Napoleon, Strasbourg, 17 octombrie 1805).

franceze în politica orientală. În alte cazuri, crizele izbucnite între Istanbul și Petersburg, independent de acțiunea Parisului, au fost cadouri neașteptate primite de diplomația franceză, care vedea de pe margine, fără să intervină direct, cum se șubrezea alianța ruso-otomană. Toate aceste crize au influențat negocierea reînnoirii tratatului dintre imperiile Rus și Otoman.

Declinul grupării proruse de la Poartă

În cursul tratativelor, partizanii Rusiei au fost destituiți din două funcții importante. Dacă pierderea funcției de mare vizir nu pare să fi avut legătură directă cu reînnoirea alianței, schimbarea șefului diplomației otomane, reis efendi, s-a datorat, se pare, tocmai prevederilor înscrise în proiectul de tratat prezentat de plenipotențiarii Rusiei la negocieri.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea și în primii ani ai secolului al XIX-lea, diplomația rusă a beneficiat la Istanbul de susținerea unei influente facțiuni proțariste. Printre partizanii Rusiei la Poartă se numărau marele vizir Iusuf paşa, reis efendi Mahmud Raif, chehaia (intendentul) mamei sultanului (*valide sultan*), Iusuf aga, Rustam aga și favoritul sultanului, șeful cafegiilor. Cu totul devotat Rusiei era Constantin Ipsilanti, în trecut, mare dragoman al Porții. Mai apoi, el a ocupat, pe rând, tronurile de la Iași și București. Partizanii Rusiei se reuneau în văzul lumii[195]. Gruparea de opoziție nu avea nicio șansă în fața lor câtă vreme de partea acestora se afla Iusuf aga, chehaia și favoritul mamei sultanului. Aceasta era de origine gruzină, fiind fiica unui preot ortodox. Răpită pe când avea doar nouă ani, a fost vândută, ajungând în cele din urmă în haremul sultanului Mustafa al III-lea, a cărui soție a și devenit. Cum musulmanii au un respect aparte pentru părinți, orice rugăminte sau sugestie a mamei sale era pentru Selim al III-lea literă de lege[196]. Cât despre

195. „Acum trei zile, chehaia mamei sultanului a ținut un consiliu compus din membrii Divanului care alcătuiesc partida sa, la care s-au alăturat principele Dimitrie Moruzi și principele Ipsilanti, tatăl principelui Valahiei. Toți aceștia au stat închiși împreună mai mult de trei ore. La Poartă a ajuns zvonul că au discutat despre aprovizionarea capitalei și despre posibilitățile de a aduce acolo grâu din Valahia și din Moldova. [...] Cei care nu gândesc ca acești miniștri se întreabă dacă această întrunire a avut drept scop cercetarea zvonurilor general răspândite potrivit cărora rușii trebuie să intre în Valahia și în Moldova" (*Colecția Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, p. 309, Parandier către Talleyrand, 10 mai 1805).

196. Abia sosit la Istanbul, unde își luase în primire postul de ambasador, generalul Brune a schițat echilibrul de forțe de la Poartă, echilibru care era în favoarea Rusiei. „Această

sentimentele sau convingerile lăuntrice ale sultanului, ele nu erau atât de favorabile alianţei cu Rusia[197]. Acest lucru însă nu reprezenta un motiv pentru a acţiona decis împotriva ei şi a iniţia o politică riscantă şi complicată în acele vremuri de schimbare a alianţelor Porţii.

La sfârşitul lunii aprilie a anului 1805, marele vizir, Iusuf paşa, a fost schimbat şi înlocuit cu Ismail paşa. De mai multe luni circulau la Poartă zvonuri despre destituirea marelui vizir. Cauza care a dus la schimbarea lui ar fi fost exclusiv de natură internă. Cel puţin asta e interpretarea pe care Italinski a dat-o evenimentului în primul raport pe care l-a trimis la Petersburg. Accentuarea crizei pe care o traversa Imperiul Otoman, nemulţumirea stârnită de reformele iniţiate de Selim al III-lea, denumite Nizam-i-Djedid (Noua Ordine), ar fi provocat îndepărtarea marelui vizir pentru a se da satisfacţie unei străzi gălăgioase[198]. Dar Iusuf paşa a fost schimbat cu Ismail paşa în momentul în care plenipotenţiarii celor două delegaţii încheiaseră negocierea tratatului şi trecuseră la primele două articole ale părţii secrete a acestuia. Înlocuirea marelui vizir a blocat pentru mai bine de o lună negocierile. Mult mai grav era însă faptul, dezvăluit de Dimitrie Moruzi lui Italinski, că Ismail paşa era înconjurat de partizanii Franţei. „Ismail paşa, om prost, lipsit şi de cele mai elementare noţiuni politice, [...] şi l-a ales drept îndrumător pe Celebi efendi, partizan declarat al francezilor din momentul stabilirii păcii." Acesta din urmă avea consilier pe un anume Isak bei, care a călătorit multă vreme prin Europa, inclusiv în Rusia, şi care ar fi fost trimis pe vremuri în misiune secretă la

---

partidă care-l susţine la Serai pe principele Ipsilanti şi care este devotată Rusiei este contrabalansată de căpitan paşa, de Ismet bei, de Ibrahim efendi şi de şeful eunucilor negri. Ei ar fi cei mai influenţi la Serai dacă nu l-ar avea împotriva lor pe Iusuf aga, favorit intim al mamei sultanului, faţă de care Măritul Stăpân nutreşte o afecţiune oarbă" (*ibidem*, p. 256, Brune către Talleyrand, 22 martie 1803).

197. „Măritul Stăpân ar vrea să se desprindă de aceste zone politice, dar moleşeala în care este obişnuit să trăiască, politica mamei sultanului, care vrea să-şi păstreze autoritatea, îl îndepărtează mereu de treburile statului şi îl împiedică să ia o hotărâre solidă. El nu-i ascunde căpitanului paşa temerile privitoare la Rusia. Ar vrea capul lui Ipsilanti, dar ruşii veghează fără întrerupere" (*ibidem*). Acest lucru este confirmat şi de alte documente. Chiar şi ruşii erau conştienţi că alianţa nu stârnise entuziasmul sultanului Selim al III-lea.

198. „Dată fiind situaţia internă din imperiu, în general, şi mai ales din cauza zvonurilor pe care noile reglementări şi scumpirea, penuria chiar a obiectelor de primă necesitate le-au produs în Capitală şi în oraşele dimprejur, trebuia să credem că demiterea marelui vizir era o satisfacţie dată poporului" (Arh. V.P.R.I., fond Kanţelеariia, opis 468, dosar 2249, ff. 303-304, Italinski către Czartoryski, 29 aprilie 1805).

Paris de viitorul sultan Selim al III-lea. Pentru ambasadorul Italinski, Isak bei era etalonul degradării umane: „Isak bei este o fiinţă fără valoare, extravagantă, de o ignoranţă crasă, care nu s-a întors din călătoriile lui decât cu viciile şi defectele cu care plecase; dar marele vizir, care-şi imaginează că a venit cu un mare bagaj de cunoştinţe, ia de la el lecţii de politică regulat, de două ori pe săptămână"[199]. Marele vizir Ismail paşa era o păpuşă în mâinile celor doi consilieri, partizani ai Franţei. Că aceştia aveau legături secrete cu diplomaţia franceză era, pentru Italinski, mai presus de orice îndoială. Argumentul a fost că Isak bei, după cum transmitea ambasadorul Rusiei, a avut mai multe întrevederi nocturne cu primul dragoman al Ambasadei Franţei la Istanbul[200].

Un alt mare pericol plana asupra grupului demnitarilor otomani ce susţineau alianţa cu Rusia. Dimitrie Moruzi, care îndeplinea şi funcţia de consilier al lui reis efendi, pe lângă cea de capuchehaia a fratelui său, domnul Moldovei, i-a comunicat lui Italinski că noul mare vizir pregătea destituirea lui reis efendi, Mahmud Raif, important partizan al Rusiei la Poartă[201]. Temerile lui Moruzi au fost imediat confirmate. Încă de la prima întâlnire avută de dregătorii otomani pentru a dezbate soarta viitorului tratat de alianţă cu Rusia, au ieşit la iveală animozităţile dintre marele vizir şi reis efendi. Poarta tocmai primise proiectul primelor două articole secrete, care, în viziunea lui Italinski, nu ar fi trebuit să ridice mari probleme pentru a fi acceptate. Însă noul mare vizir, Ismail paşa, a blocat aprobarea acestora, propunând redactarea unui contraproiect, în ciuda opoziţiei lui reis efendi. Mahmud Raif i-a declarat lui Iusuf aga, influentul chehaia al mamei sultanului, că politica adoptată de marele vizir va avea grave consecinţe pentru Poartă, inspirând neîncredere aliaţilor. Iusuf aga i-a comunicat marelui vizir temerea exprimată de reis efendi. În loc să se stingă, conflictul public dintre Ismail paşa şi Mahmud Raif a continuat chiar de a doua zi. Singurul amănunt care a mai calmat spaimele diplomaţilor Rusiei acreditaţi la Poartă era asigurarea dată de Iusuf aga

199. *Ibidem*, dosar 2249, f. 374v., Italinski către Czartoryski, 13 mai 1805.

200. „Purtarea lui Ismail paşa, limbajul său, răspunsurile date lui chehaia bei şi lui reis efendi îi sunt evident sugerate de cei doi consilieri ai săi şi poate chiar de francezii înşişi; căci au avut loc până în prezent trei, patru întâlniri nocturne cu primul dragoman al Franţei pe care Isak bei le-a ţinut în secret şi fără ştiinţa vreunui ministru" (*ibidem*, dosar 2249, f. 377).

201. Reis efendi, Mahmud Raif – i-a comunicat Italinski lui Czartoryski –, „este izolat în mijlocul colegilor săi şi lăsat să se descurce cu forţe proprii împotriva masei impunătoare a forţei viziriale" (*ibidem*, dosar 2249, f. 377v.).

că-şi va folosi toată influenţa din Serai pentru a-l susţine pe reis efendi şi pentru a sprijini încheierea alianţei cu Rusia[202].

În scurt timp, s-a dovedit că sprijinul influentului, de altfel, Iusuf aga a fost insuficient pentru menţinerea în funcţie a lui Mahmud Raif efendi. La începutul lunii august a anului 1805, Mahmud Raif a fost înlocuit cu Ahmed Vassâf, istoriograful oficial al Imperiului Otoman[203]. Pretextul era întârzierea negocierii tratatului de alianţă cu Rusia. Potrivit hatişerifului de numire a noului reis efendi, Mahmud Raif era găsit vinovat de blocarea negocierilor, prin urmare trebuia schimbat. Conduita lui a fost greşită, a acuzat sultanul, de vreme ce articolele propuse de partea rusă probau neîncrederea în Poartă. El a fost indus în eroare – se mai scria în hatişerif – „de declaraţiile unei mulţimi de intriganţi, care au reaprins neîncrederea şi au stat la originea articolelor inadmisibile". Aceste articole inadmisibile la care se referă sultanul sunt articolele secrete 3 şi 8, privitoare la intrarea trupelor ruse pe teritoriul otoman şi la egalitatea în drepturi pentru creştinii din Imperiul Otoman. Proiectul articolului secret 3 i-a fost înmânat de Iosif Fonton lui reis efendi în ziua de 8 iulie. Mahmud Raif a fost consternat la citirea lui, cerând să i se prezinte proiectul tuturor articolelor secrete şi să aibă o întrevedere confidenţială cu Italinski spre a-l convinge să renunţe la acele prevederi care nu aveau să fie niciodată acceptate de Poartă. Ambasadorul Italinski a trimis proiectul tuturor articolelor secrete, dar a refuzat întrevederea. Confruntarea celor două delegaţii s-a produs la conferinţa din 25 iulie. Negocierile au fost blocate. Italinski aştepta un răspuns ferm din partea sultanului la întrebarea dacă Poarta vrea să încheie alianţa cu Rusia. Destituirea lui Mahmud Raif era răspunsul sultanului. Pentru Italinski era cel mai prost răspuns din câte s-ar fi putut imagina.

Demiterea lui reis efendi a fost bomboana amară ambalată de Poartă într-o poleială aurie. În hatişeriful de numire a lui Ahmed Vassâf efendi se preciza că misiunea acestuia era aceea de a încheia mai repede tratatul de alianţă cu Rusia. Însă nu în orice condiţii. „Îi veţi porunci acestuia, din partea mea, să

202. *Ibidem*, dosar 2249, ff. 413-417, Italinski către Czartoryski, 29 mai 1805.

203. Originar din Bagdad, Ahmed Vassâf a căzut prizonier la ruşi în timpul războiului din 1768-1774. Implicat în tratativele de armistiţiu, ca şi în cele de pace din 1772, a redactat procesele-verbale ale discuţiilor de pace de la Bucureşti în calitate de secretar al delegaţiei otomane. A participat la tratativele de pace de la Kuciuk-Kainargi şi Iaşi. A fost ambasador la Madrid şi istoriograf al Imperiului Otoman. Mustafa A. Mehmed a publicat largi extrase din cronica lui Ahmed Vassâf în *Cronici turceşti privind Ţările Române. Extrase*, vol. III, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1980, pp. 285-387.

încheie mai degrabă alianţa într-un fel care să nu fie contrar principiilor religioase şi politice sau legilor imperiului meu. Să-l asigure temeinic pe ministru, din partea mea, că negociază cu sinceritate articolele puse pe tapet şi că acceptă forma lor finală. Pecetluirea alianţei va pune capăt tuturor acestor declaraţii."[204]

Italinski a aflat de la Dimitrie Moruzi cauza reală a demiterii. După conferinţa de la 25 iulie, mai mulţi demnitari otomani îl găsiseră pe reis efendi vinovat de ceea ce ei numeau cererile exagerate ale Rusiei, adică de proiectul articolelor secrete 3 şi 8. Marele vizir, care de mai mult timp dorea să-l demită pe reis efendi, se folosise de aceste plângeri îndreptate împotriva lui Mahmud Raif efendi. Astfel, sultanul fusese nevoit să-l sacrifice pe reis efendi în ciuda sprijinului de care acesta se bucura în Serai. Selim al III-lea a respins însă toate candidaturile propuse ale unor siguri sau presupuşi partizani ai Franţei, preferând pentru funcţia de reis efendi un personaj învăţat, dar şters care avea marea calitate de a nu aparţine niciunei partide[205]. Potrivit celor relatate de Dimitrie Moruzi lui Italinski, pentru a atenua temerile ambasadei ruse de la Istanbul, demnitarii otomani au primit misiunea „să ne împiedice să considerăm destituirea lui Mahmud efendi drept un semn al schimbării sistemului şi un efect al insinuărilor francezilor"[206]. Consilierul celui destituit, Dimitre Moruzi, i-a sugerat lui Italinski să nu se arate afectat de înlăturarea lui Mahmud Raif, ci să profite de hatişeriful lui Selim al III-lea, în care se cerea încheierea grabnică a alianţei[207]. Italinski s-a grăbit să pună în practică sfatul lui D. Moruzi şi i-a prezentat noului reis efendi, Ahmed Vassâf, proiectul articolului care privea confirmarea tratatelor anterioare referitoare la Moldova şi la Ţara Românească. Primul dragoman al Ambasadei Rusiei a fost trimis să ia pulsul noului reis efendi. Rezultatul întrevederii i s-a părut încurajator[208].

---

204. Hatişeriful de numire a lui Ahmed Vassâf, în traducere franceză, în Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2250, ff. 31-32, anexa B la raportul din 14 august 1805.
205. *Ibidem*, dosar 2250, ff. 6-7.
206. *Ibidem*, dosar 2250, f. 8.
207. Italinski a fost asigurat de mai toţi informatorii Ambasadei Rusiei la Poartă că schimbarea lui reis efendi nu va fi urmată de o modificare a politicii externe a Imperiului Otoman. „Informaţiile pe care m-am angajat să le adun în această împrejurare şi pe care le-am obţinut pe diverse căi, independent de mijloacele pe care le folosesc zilnic, adică agenţii principilor Valahiei şi Moldovei, îmi confirmă ideea pe care mi-am format-o asupra necesităţii şi dorinţei Porţii de a rămâne în sistemul care o uneşte cu Curtea Imperială şi cu Anglia, dacă n-o silim să-l abandoneze" (*ibidem*, dosar 2250, f. 25 [numerotarea veche], f. 24 [numerotarea nouă]).
208. *Ibidem*, dosar 2250, ff. 10-11.

În acelaşi timp, Italinski i-a comunicat unui demnitar otoman important că înlocuirea lui reis efendi nu influenţa relaţiile dintre cele două imperii[209]. Însă prin intermediul lui Berto Pisani, dragomanul Ambasadei Marii Britanii la Istanbul, au ajuns la urechile Porţii ecourile negative stârnite de demiterea lui Mahmud Raif efendi[210]. Cu toate protestele demnitarilor otomani împotriva speculaţiilor aliaţilor anglo-ruşi privind evoluţia viitoare a politicii externe a Porţii, temerile acestora aveau să fie, nu peste mult timp, confirmate.

Poziţiile partizanilor Rusiei au continuat să slăbească. Influenţa în Serai a lui Iusuf aga, chehaia şi favoritul mamei sultanului, a apus odată cu moartea stăpânei sale, în octombrie 1805, la nici o lună după semnarea tratatului de alianţă. Selim al III-lea a promis că, în memoria mamei sale, Iusuf aga îşi va menţine influenţa în Serai[211]. Cu toate acestea, Italinski a iniţiat manevre

209. Italinski i-a transmis lui chehaia bei „că destituirea sau păstrarea în funcţie a lui Mahmud efendi îmi era perfect indiferentă, Curtea Imperială tratând cu Poarta, şi nu cu indivizi; că, astfel, orice personaj pe care Înălţimea Sa îl onorează cu încrederea sa şi îl alege drept ministru al său nu poate decât să fie pe placul meu şi al Curţii Imperiale deopotrivă" (*ibidem*, dosar 2250, f. 17, Italinski către Czartoryski, 14 august 1805).

210. „El [Pisani] i-a vorbit acestui ministru [chehaia bei] despre destituirea lui Mahmud efendi ca despre un eveniment în măsură să-i alarmeze pe aliaţi. [...] Chehaia bei a protestat faţă de nedreptatea de a fi fost crezut în stare să schimbe sistemul. El a observat că, atunci când ea [Poarta] însăşi a propus prima reînnoirea alianţei cu Rusia şi cu Anglia [de [illegible]t, diplomaţia rusă sugerase Porţii într-un mod abil ideea reînnoirii alianţei], dorind încheierea acesteia, intenţiile ei nu se îndreptau, desigur, nici împotriva curţii de la Viena, nici împotriva unei alte puteri; era evident că ele priveau doar Franţa şi că nu era nici drept, nici măcar rezonabil să i se impute intenţia de a se apropia de această putere [...]. Nu numai că [Poarta] nu are deloc intenţia să schimbe sistemul pentru a se apropia de Franţa, dar nici măcar nu ţine seama de efectul dăunător pe care acest consimţământ al Porţii îl poate produce împotriva ei asupra guvernului francez; în plus, nu s-a lăsat influenţată deloc de insinuările care n-au încetat să se facă pe seama ei despre continua trecere a trupelor şi despre poziţia noastră militară în Corfu" (*ibidem*, dosar 2250, ff. 14-15, Italinski către Czartoryski, 14 august 1805).

211. „Sultanul avea o afecţiune deosebită pentru prinţesa-mamă, care i-l recomandase cu insistenţă pe Iusuf aga. Pietatea filială a acestui prinţ, sentiment foarte dominant la el, va determina respectul său faţă de ultimele dorinţe ale prinţesei; de altfel, astăzi vrem să dăm asigurări că bunăvoinţa de care Iusuf aga se bucura nu depindea de autoritatea mamei sultanului asupra fiului ei şi că prinţul i-a acordat încrederea sa potrivit propriei voinţe" (*ibidem*, dosar 2250, ff. 386-388, Italinski către Czartoryski, 29 octombrie 1805). Iusuf aga a fost numit administrator al fundaţiilor de binefacere înfiinţate de mama sultanului Selim al III-lea. Italinski spera că, cel puţin pentru o periodă, Iusuf aga îşi va păstra influenţa în Serai.

menite să întărească tabăra partizanilor Rusiei din guvern, încercând să-l readucă în funcţia de reis efendi pe Mahmud Raif. Acesta a evitat însă orice contact cu Ambasada Rusiei pentru că era permanent supravegheat[212]. Interesul lui Italinski pentru Mahmud Raif nu era întâmplător. Demiterea lui a privat reţeaua de informatori ai Rusiei la Poartă de o sursă de o valoare excepţională, este vorba despre Dimitrie Moruzi, consilier al lui Mahmud Raif. Cum relaţiile proaste dintre Moruzi şi noul reis efendi, Ahmed Vassâf, făceau imposibilă menţinerea primului în funcţia de consilier, Italinski trebuia să suplinească pierderea acestei surse de informaţii cât mai curând[213]. Iar eforturile ambasadorului Rusiei la Poartă au dat rezultatele aşteptate. Marele dragoman Scarlat Callimachi a fost sedus de atenţia acordată de Andrei Italinski. Curând, el a devenit una dintre cele mai importante surse de informaţii pentru diplomaţii ţarului. Dar „racolarea" lui Callimachi trebuia ţinută în mare secret, mai cu seamă faţă de vechii colaboratori ai Ambasadei Rusiei, Moruzeştii şi cei din familia Ipsilanti[214].

> Dragomanul Porţii mi-a părut a fi unul dintre cei faţă de care trebuia să păstrez această conduită [de a-l câştiga de partea ţarului]. Sunt aşadar destul de atent şi îmi ascund noile relaţii cu el, pentru a nu fi descoperite mai ales de principii

212. „Prin intermediul unuia dintre agenţii principelui Ipsilanti, i-am făcut această propunere lui Mahmud efendi, dar el, exprimându-şi toată recunoştinţa pentru interesul pe care Curtea Imperială binevoieşte să i-l arate, m-a implorat, m-a conjurat să renunţ la ideea unei întâlniri, pentru că, la câţi spioni sunt în jurul său, nu poate să-i dea curs fără să trezească bănuieli asupra lui, de care duşmanii lui ar profita pentru a-i face şi mai mult rău; el a mai spus că e necesar să ne înarmăm cu răbdare" (*ibidem*, dosar 2250, ff. 516-517, Italinski către Czartoryski, 6 ianuarie 1806).

213. „Voi încheia această depeşă spunându-i Excelenţei Voastre că, de la destituirea lui Mahmud efendi, m-am ocupat în mod special cu mărirea numărului intermediarilor, încercând să-i găsesc chiar printre puţinii indivizi care au legături cu partizanii Franţei şi cu partida opusă principilor Ipsilanti şi Moruzi; această măsură, care ar fi fost folositoare în orice moment, în orice context, era încă şi mai necesară de când a fost îndepărtat Mahmud efendi, pentru că de aici a rezultat o contralovitură nu mai puţin regretabilă: beizadeaua Moruzi, care era îndrumătorul şi consilierul intim al acestui fost reis efendi şi care devenise *un om-cheie pentru noi* [s.n. – A.G.], nu mai e în aceleaşi relaţii cu Vassâf efendi; acesta, tocmai pentru că o ştie pe beizadeaua Moruzi ca partizan al lui Mahmud efendi, arată faţă de ea o atitudine puţin binevoitoare; mai există o împrejurare care contribuie la alimentarea acestei neîncrederi a lui Vassâf efendi, şi anume bine cunoscutul devotament al beizadelei Moruzi faţă de interesele lui Iusuf aga" (*ibidem*, dosar 2250, f. 279, Italinski către Czartoryski, 11 octombrie 1805).

214. Documentul 24 din Anexă.

Ipsilanti şi Moruzi, fiindcă neputând şi nefiind necesar să le mărturisesc motivul, cei doi ar putea crede că aceste relaţii se pot întoarce împotriva lor. Ar fi o mare greşeală din partea lor, aşa că nu cred că ar încerca să-mi facă vreun necaz; dar acest lucru ar putea să le diminueze încrederea în bunăvoinţa Curţii Imperiale şi s-o afecteze pe cea pe care agenţii lor o arată în relaţiile avute cu mine, cărora n-am mai şti câtă importanţă să le acordăm.

Scarlat Callimachi s-a făcut foarte repede util diplomaţiei ruse. În lunile august-septembrie 1805, însărcinatul cu afaceri al Franţei la Poartă a iniţiat demersuri în vederea blocării semnării alianţei ruso-otomane. Acţiunile acestuia, ca şi documentele prezentate demnitarilor otomani erau aduse la cunoştinţa Ambasadei Rusiei de către marele dragoman[215]. Iar diplomaţii aflaţi în serviciul ţarului verificau, chiar cu ajutorul noului reis efendi, Ahmed Vassâf, veridicitatea informaţiilor oferite de Callimachi în toamna anului 1805[216]. Aceasta demonstrează că, în mai puţin de o lună, relaţiile sale cu Ambasada Rusiei de la Istanbul au devenit cel puţin cordiale. Explicaţia acestei subite bunăvoinţe faţă de diplomaţia ţaristă o găsim într-un raport al lui Italinski[217].

Aviditatea lui Vassâf efendi şi situaţia lui materială modestă m-au făcut să cred că o atenţie din partea mea ar fi bine primită, aşa încât m-am hotărât să-i ofer o mie de ţechini de Constantinopol, în valoare de cinci piaştri şi jumătate, care reprezintă suma de 5.500 de piaştri turceşti; l-am rugat să accepte această neînsemnată dovadă a sentimentelor mele. Mi-a arătat multă recunoştinţă pentru acest gest care îl obligă.

---

215. „Această notă, al cărei conţinut reuşisem, în plus, să-l cunosc aproape în întregime înainte să fie trimisă Porţii, mi-a fost apoi comunicată *in extenso* de dragomanul Callimachi, care, de ceva timp, a luat înţeleapta hotărâre să treacă de partea noastră. Mijloacele noastre de informare se înmulţesc pe această cale şi am obţinut deja unele foloase de pe urma lor" (*ibidem*, dosar 2250, f. 212, Italinski către Czartoryski, 24 septembrie 1805). Vezi copia notei prezentate de Ruffin Porţii şi oferite de Callimachi ambasadei ruse în *ibidem*, dosar 2250, ff. 233-238.

216. „Nu ar trebui să presupun că dragomanul Callimachi, care, prin unele dintre informaţiile precedente, precum cele din nota lui Ruffin, îmi furnizase arme împotriva aceluia, a intenţionat să se expună, inducându-mă în eroare cu acea dare de seamă despre vizita sa la Ruffin; cu toate acestea, pentru mai multă prudenţă, voi încerca să-i verific raportul; mai întâi, l-am însărcinat pe primul dragoman, I. Fonton, să afle de la reis efendi detaliile întâlnirii; nu s-au găsit contradicţii între ce spune acest ministru şi declaraţiile lui Callimachi, căruia i l-a trimis, pentru detalii, pe primul dragoman, I. Fonton. Îmi continui cercetările pentru mai multă siguranţă" (*ibidem*, dosar 2250, f. 278v., Italinski către Czartoryski, 11 octombrie 1805).

217. Documentul 24 din Anexă.

Mi-am dat deja seama de efectul expedientului ales de mine. Vassâf efendi arată de atunci mai mult zel, mai multă bunăvoinţă în afacerile noastre; de asemenea, sper că-l va face mai deschis în comunicare.

Însă nu Italinski s-a gândit primul să-i câştige bunăvoinţa noului reis efendi prin cadouri. Înaintea ambasadorului rus, la nici două săptămâni de la preluarea postului, Ahmed Vassâf a primit bani din partea capuchehalelor domnitorilor de la Iaşi şi Bucureşti[218]. Chiar dacă a devenit binevoitor în relaţiile cu diplomaţii ţarului, reis efendi nu s-a transformat într-un partizan al Rusiei. A rămas un personaj neutru şi şters. Deşi relaţiile dintre noul reis efendi şi diplomaţia rusă erau cordiale, ele nu s-au îmbunătăţit într-o asemenea măsură încât să facă uitată persoana fostului reis efendi, Mahmud Raif, pe care Italinski l-ar fi dorit din nou în fruntea diplomaţiei otomane. Însă demersurile sale au eşuat.

Alţi presupuşi partizani ai Franţei au cedat şi ei în faţa ispitei aurului. Isak bei, consilierul marelui vizir, despre care Italinski scria că ar fi una dintre piesele importante ale diplomaţiei franceze la Poartă, fapt neconfirmat însă de documentele publicate din arhivele de la Paris, a fost cumpărat de Moruzeşti. Ştirea provine chiar din raportul însărcinatului cu afaceri al Franţei la Istanbul[219].

Mituirea demnitarilor otomani era o practică larg răspândită în epocă. Iar negocierea unui nou tratat era un bun prilej de a primi cadouri scumpe. Atât de bun, încât practica s-a transformat în cutumă. Tratativele de reînnoire a alianţei ruso-otomane nu au făcut excepţie de la regulă. Încă din luna mai a anului 1805, neliniştea provocată lui Italinski de mersul negocierilor a fost dublată de spaima întârzierii banilor promişi de Czartoryski pentru cumpărarea demnitarilor Porţii[220]. Banii nu sosiseră nici la sfârşitul lunii mai, cu toate că, încă de la mijlocul lui aprilie, ministrul de externe al Rusiei promisese că-i va trimite. Astfel – se plângea Italinski –, diplomaţia rusă nu avea cu ce să blocheze demersurile pe care francezii le făceau la Poartă. În cele din urmă,

218. *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, pp. 320-321, Ruffin către Talleyrand, 16 august 1805.

219. „Dimitrie [Moruzi] a reuşit să influenţeze în mod hotărâtor judecata marelui vizir şi credem că acest lucru se datorează în parte lui Isak bei, care are întotdeauna nevoie de bani şi care, de câtva timp, s-a apropiat foarte mult de dl Fonton. Înainte, el se vedea des cu dl Pisani şi cu dl Mathieu Deval, desemnat, acum şase ani, drept succesor al dlui Iosif Fonton. Toate acestea trebuiau să-l conducă în mod firesc pe Isak bei la Dimitrie, care reprezintă punctul central" (*Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, p. 335, Ruffin către Talleyrand, 30 martie 1806).

220. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2249, f. 426-427, Italinski către Czartoryski, 29 mai 1805.

banii au sosit. La sfârşitul verii, ministrul Adam Czartoryski a transmis chiar instrucţiuni precise despre cum aveau să se împartă banii şi cadourile. Nu este vorba despre darurile obişnuite care se schimbau la semnarea sau la ratificarea unui tratat. Este vorba despre răsplătirea celor care făcuseră servicii importante diplomaţiei ţariste, mai ales fostul reis efendi, Mahmud Raif, şi chehaia mamei sultanului, Iusuf aga. Livrarea urma să se facă „în modul cel mai secret", a atras atenţia Czartoryski. Ambasadorul rus a primit instrucţiuni suplimentare despre plata de la Petersburg a unei pensii secrete[221] pentru fostul reis efendi, Mahmud Raif, celebru în epocă pentru beţiile sale.

> Fără legătură cu acest cadou şi cu aceşti bani, transmiteţi-i din când în când o sumă, cât veţi considera potrivit, ca să nu-l lăsăm în dificultate în situaţia actuală, luând totuşi toate măsurile de precauţie posibile pentru a nu-i atrage vreo nouă neplăcere. [...] Cred că este inutil să vă recomand cea mai mare prudenţă şi rezervă în toate aceste operaţii, fiind convins că nu veţi trece cu vederea niciun aspect spre a nu vă compromite.

Livrarea cadourilor şi menţinerea unor contacte secrete cu Mahmud Raif constituiau o operaţiune dificilă, în desfăşurarea căreia erau implicaţi mai mulţi funcţionari ai ambasadei şi unii membri ai reţelei de informare şi de influenţă pe care ruşii o aveau la Poartă. Era o problemă foarte importantă, de vreme ce mai multe rapoarte ale Ambasadei Rusiei la Istanbul o menţionează. Într-un astfel de raport se dau mai multe amănunte[222].

> Voi adăuga că Vassâf efendi n-a vrut cu niciun chip să primească dovada bunăvoinţei Curţii Imperiale fără să-l fi prevenit în prealabil pe protectorul său, Iusuf aga; de asemenea, acesta din urmă a dorit ca tot ce-i era destinat lui să-i fie înmânat, aşa cum s-a şi făcut, de beizadeaua Moruzi, considerând mai sigură această cale [...]. M-am gândit deja la cum să încep comunicarea cu Mahmud efendi fără să risc să-l compromit; precauţiile sunt cu atât mai necesare cu cât nu trebuie să-l pună în umbră pe actualul reis efendi şi din cauză că duşmanii lui Mahmud efendi, mai ales Vassâf efendi, care din invidie, din rivalitate, nu încetează să-l defăimeze cu fiecare ocazie, îl silesc să fie foarte rezervat.

Generozitatea diplomaţiei ruse faţă de fostul reis efendi nu era un moft al lui Czartoryski, iar Rusia nu era o casă de binefacere care-i ajuta pe cei căzuţi în dizgraţie. Diplomaţia ţaristă conta în continuare pe serviciile lui Mahmud

---

221. *Ibidem*, fond Posol'stvo v Konstantinople, opis 517/1, dosar 45, f. 260, Czartoryski către Italinski, 9 septembrie 1805.
222. *Ibidem*, fond Kanţelеariia, opis 468, dosar 2250, ff. 324-325, Italinski către Czartoryski, 11 octombrie 1805.

Raif. El rămăsese membru al unui consiliu care discuta probleme de politică externă şi influenţa deciziile sultanului. Deci, putea fi încă util diplomaţiei ruse. În doar câteva luni, aceasta pierduse poziţii importante prin schimbarea marelui vizir, a lui reis efendi şi, mai ales, prin moartea mamei sultanului, al cărei favorit, Iusuf aga, a fost cel mai important „agent de influenţă" al Rusiei la Poartă în primii ani ai secolului al XIX-lea. Pe lângă faptul că schimbarea marelui vizir şi a lui reis efendi a blocat pe moment negocierile la tratatul de alianţă, ea a slăbit poziţia delegaţiei ruse în timpul tratativelor. Cu fiecare demitere a partizanilor Rusiei, scădeau şansele diplomaţiei ţariste de a obţine acceptarea de către Poartă a prevederii referitoare la ocuparea Moldovei şi a Ţării Româneşti de către trupe ruse.

„Incidentul Anakra"

Anakra sau Anaklia, oraş-port situat pe ţărmul gruzin al Mării Negre, la vărsarea râului Ingur în mare, a fost ocupat de trupele ruse conduse de generalul I.I. Râkgof la începutul lunii aprilie a anului 1805. Anaklia fusese apărată de o mică garnizoană otomană întărită de un detaşament de abhazi. Râkgof s-a îndreptat spre vechea cetate cu trei companii din regimentul său, moment în care a izbucnit un schimb de focuri. Fără să stea prea mult pe gânduri, generalul a ordonat atacarea fortăreţei otomane, care a fost cucerită după un asediu de câteva ore[223]. Primele informaţii despre ocuparea Anakliei de către ruşi au sosit la Istanbul abia la începutul lunii mai. Sultanul a convocat de îndată Divanul, iar opinia unanimă a dregătorilor otomani, comunicată de reis efendi dragomanului ambasadei ruse, Iosif Fonton, a fost că, dacă informaţia se confirma, însemna că Rusia a declarat război Imperiului Otoman. Ambasadorul Italinski a încercat să minimalizeze incidentul, însă la Poartă se aşteptau ştirile din Caucaz cu sufletul la gură[224]. Deocamdată, nu mai putea fi vorba despre continuarea negocierii primelor două articole secrete prezentate de plenipotenţiarii ruşi. Tratativele au fost blocate toată luna mai. Ismail paşa, care tocmai fusese numit mare vizir, a început să critice Rusia şi a încercat să-l facă vinovat de incident pe reis efendi, a cărui demitere o dorea[225].

---

223. A.F. Fadeev, *Rossiia i Kavkaz pervoi treti XIX v.*, Moscova, 1960, p. 122. Carte fundamentală pentru politica Rusiei în Caucaz.
224. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2249, f. 361; Italinski către Czartoryski, 13 mai 1805.
225. „De cum s-a aflat despre ocuparea Anakrei de trupele noastre, el [marele vizir] a vorbit cu vehemenţă împotriva Curţii Imperiale şi a proiectelor ei, a părut să-l acuze

La sfârşitul lunii mai, Italinski i-a scris lui Czartoryski că „afacerea Anakra" a căpătat o mare importanţă. Aştepta de la o zi la alta o notă de protest a Porţii în această problemă. Sultanul şi-ar fi mărturisit profunda neliniştе cu privire la evenimentele din Caucaz. La Stambul, unde trăiau oameni originari din Batumi, Suhumi, Trebizonda şi alte oraşe de pe coasta răsăriteană a Mării Negre, circula zvonul că dregătorii Porţii s-ar fi înţeles cu Rusia, căreia i-ar fi vândut Anaklia. Reis efendi s-a declarat consternat de evenimentul produs tocmai în momentul în care se negocia tratatul de alianţă. Partizanii Rusiei la Poartă erau înspăimântaţi de consecinţele pe care le-ar fi putut avea ocuparea Anakrei, în timp ce marele vizir şi partizanii Franţei jubilau. În aşteptarea informaţiilor despre incidentul din Caucaz, Italinski a anunţat la Petersburg că făcea eforturi disperate să liniştească Poarta. Ambasadorul Rusiei l-a asigurat pe reis efendi că lucrurile se vor lămuri, şi atunci „Poarta va recunoaşte că neliniştile ei erau imaginare şi că va înceta să privească acest eveniment într-o lumină atât de potrivnică intereselor ei şi sentimentelor Majestăţii Sale Imperiale"[226].

După 1783, anul semnării tratatului ruso-gruzin de la Gheorghievsk[227], a început o nouă etapă a expansiunii Rusiei în Caucaz. Ţaratul Kartli-Kahetia a intrat sub protecţia Ecaterinei a II-a, care s-a obligat să-l apere şi să-i asigure o largă autonomie internă. În toamna lui 1783, două batalioane ruseşti au traversat munţii şi au intrat în ţaratul condus de Iraclie al II-lea. Interesul împărătesei pentru Caucaz a scăzut imediat. Poziţiile Rusiei în regiune au slăbit în urma izbucnirii unor puternice mişcări antiruseşti conduse de şeicul Mansur, care a răsculat populaţiile războinice din munţi. În curând, a devenit limpede că Petersburgul nu lua în serios prevederile tratatului din 1783. Rusia nu a putut să apere ţaratul din estul Gruziei de incursiunile devastatoare ale hanului avar Omar. Războiul ruso-otoman izbucnit în 1787 i-a oferit Ecaterinei a II-a

---

pe reis efendi şi a vrut, altfel spus, să-l facă responsabil de acest eveniment" (*ibidem*, dosar 2249, f. 376v., Italinski către Czartoryski, 13 mai 1805).

226. *Ibidem*, dosar 2249, f. 397, Italinski către Czartoryski, 29 mai 1805.

227. Potrivit tratatului semnat în vara lui 1783 în fortăreaţa Gheorghievsk din nordul Caucazului, ţaratul Kartli-Kahetia intra sub protecţia Rusiei, care se obliga să apere integritatea teritorială a ţaratului, iar acesta urma să se bucure de o largă autonomie internă. Pentru prevederile tratatului, vezi A.A. Ţagareli, *Gramotî i drughie istoriceskie dokumentî XVIII stoletiia, otnoseaşciesea k Gruzii*, tom II, ediţia a II-a, Sankt-Petersburg, 1902, p. 34. Pentru comentarii, vezi Reza Sardari, *Un chapitre de l'histoire diplomatique de l'Iran. Les traités entre l'Iran et la Russie depuis le XVIe siècle jusqu'à 1917*, teză de doctorat, Paris, 1941, pp. 62-63; M.A. Igamberdâev, *Iran v mejdunarodnâh otnoşeniah pervoi treti XIX veka*, Samarkand, 1961, p. 47.

pretextul de a retrage puţinele trupe ruseşti trimise peste munţi în Kartli-Kahetia. Lipsită de orice apărare, Gruzia a fost în 1795 o pradă uşoară pentru armatele persane conduse de Aga Mohammad. Capitala Tiflis a fost jefuită, iar mii de oameni au fost omorâţi. Un an mai târziu, împărăteasa a trimis o expediţie în Caucaz în frunte cu generalul Valerian A. Zubov[228]. Numai că Ecaterina a II-a a murit în noiembrie 1796, iar noul ţar, Pavel, i-a ordonat lui Zubov să se întoarcă în Rusia. În 1797, Iraclie al II-lea a mai cerut o dată ajutorul Rusiei pentru apărarea graniţelor estice. Moştenitorul tronului ţaratului gruzin, Gheorghi al XII-lea, pus de şah în faţa unui ultimatum în iunie 1800, a mers mai departe, cerându-i împăratului Pavel I să includă statul său între graniţele Imperiului Rus. Evenimentele s-au precipitat după moartea lui Gheorghi al XII-lea, când ţaratul a fost cuprins de un veritabil război civil. S-au confruntat două grupări: a partizanilor Rusiei, care sprijineau candidatura la tron a lui David, fiul cel mare al ultimului ţar, şi cea a partizanilor Persiei, în frunte cu Alexandru, fiul lui Iraclie al II-lea cu a treia soţie. Alexandru fugise după ajutor militar în tabăra şahului. În acel moment, împăratul Pavel I era câştigat de proiectul unei expediţii comune franco-ruse în India, expediţie propusă de generalul Bonaparte[229]. Era atent la tot ce se întâmpla în zona Caucazului, unde dorea să-şi întărească prezenţa. Anexarea estului Gruziei i-ar fi oferit Rusiei un cap de pod de o incontestabilă valoare strategică în Transcaucazia. Astfel, Pavel I a decis să anexeze ţaratul gruzin şi a semnat manifestul care proclama intrarea acestuia în stăpânirea Rusiei[230]. Dar nu a mai apucat să realizeze anexarea. În primăvara lui 1801, a fost asasinat de complotişti. În plus, noul împărat, Alexandru I, nu s-a grăbit să introducă administraţia rusească în Gruzia. Avea serioase îndoieli în privinţa profiturilor pe care Rusia le-ar fi avut de pe urma anexării acelui teritoriu, un ţarat izolat în munţi, la care nu puteai ajunge decât pe cărări impracticabile iarna, incapabil de a se apăra singur de persani sau măcar de vecinii avari. Părea mai degrabă un pietroi legat de picioarele imperiului. Cel puţin acesta era tonul unor evaluări prezentate lui Alexandru I. În anturajul tânărului împărat, părerile erau

228. R.M. Magomedov, *Istoriia Daghestana*, Mahacikala, 1968, pp. 233-237; F. Abdullaev, *Iz istorii russko-iranskih otnoşeniiah i angliskoi politiki v Irane v naciale XIX v.*, Taşkent, 1971, pp. 25-27.
229. *Proekt suhoputnoi ekspediţii v Indiiu predlojennâi imperatoru Pavlu Petroviciu pervâm konsulom Napoleonom Bonaparte*, Moscova, 1847, pp. 7-28.
230. W.E.D. Allen, *A History of the Georgian People*, capitolul XVIII, „End of the Georgian Kings (1769-1813)", Routledge & Kegan Paul Ltd., New York, 1971, pp. 206-218.

împărţite. Cei mai influenţi, V.P. Kociubei, N.N. Novosilţev, A.A. Czartoryski, A.R. Voronţov, s-au declarat împotriva anexării. În aprilie 1801, în două şedinţe ale Consiliului de Stat, s-a dezbătut chestiunea gruzină. Consiliul i-a recomandat împăratului anexarea neîntârziată a estului Gruziei, invocându-se motive militare, religioase, de politică internaţională. Abia în septembrie 1801, Alexandru I a semnat manifestul prin care anunţa introducerea noii administraţii ruse[231].

Doar ce au apucat funcţionarii ruşi să pună piciorul în Gruzia, că a şi izbucnit o puternică răscoală. Nobilimea locală s-a declarat nemulţumită de anexare şi a cerut reinstaurea dinastiei Bagration. De fapt, nobilii doreau respectarea tratatului de la 1783, care prevedea instituirea protectoratului Rusiei asupra Gruziei, şi nu anexarea acesteia la imperiu. Revoltele provocate de anexare au fost calificate de generalii ruşi drept „complot", „conspiraţie a cnejilor kahetini", fiind înăbuşite cu brutalitate. Liderii opoziţiei antiruse au apelat la ajutorul Persiei. Şahul Fath Ali le-a promis răsculaţilor sprijin militar. Şi s-a ţinut de cuvânt. În Transcaucazia, au început să se adune trupe persane. Ameninţat de răscoale, pe de o parte, şi de perspectiva unui nou război cu Persia, pe de altă parte, Alexandru I l-a numit comandant al trupelor ruse din Caucaz pe generalul P.D. Ţiţianov. El aparţinea unei vechi familii de nobili gruzini ce emigraseră în Rusia încă din 1725. Prima măsură luată de Ţiţianov la sosirea în Tiflis a fost evacuarea în Rusia a membrilor familiei ţarului gruzin şi a rudelor lor, aproape 900 de oameni[232]. Pentru a-şi asigura flancul estic, generalul Ţiţianov le-a impus hanilor de Kuba şi Talâş, şamhalului de Tarku şi altor feudali din Daghestan intrarea sub protecţia Rusiei. Pe cei care au refuzat oferta i-a atacat. Prima victimă, în noiembrie 1803, a fost hanatul de Gandja, o zonă strategică extrem de importantă, care deschidea drumul dinspre Gruzia spre litoralul Caspicii. Hanul a fost ucis, iar Gandja a intrat în stăpânirea Rusiei sub numele de Elizavetpolsk. Însă cea mai grea problemă căreia Ţiţianov trebuia să-i găsească o rezolvare era comunicarea cu Rusia. Un drum îngust, pe alocuri doar o potecă de munte, lega Tiflisul, capitala fostului ţarat Kartli-Kahetia, de Vladikavkaz, oraş din sudul Rusiei. Pe unele porţiuni nu se putea trece nici măcar cu căruţe înguste. Drumul putea fi oricând blocat de vreun nobil gruzin sau osetin care se răzvrătea. Legătura s-ar fi putut face

231. A.F. Fadeev, *op. cit.*, pp. 95-107; M.A. Igamberdâev, *op. cit.*, pp. 49-50. Vezi protocolul şedinţei Consiliului de Stat în care s-a discutat problema anexării Gruziei în *Vneşneaia politika Rossii XIX i naciala XX veka*, vol. I, Moscova, 1960, pp. 25-26. Vezi textul manifestului adresat poporului gruzin la 24 septembrie 1801 în *ibidem*, pp. 93-94.

232. A.F. Fadeev, *op. cit.*, pp. 107-109.

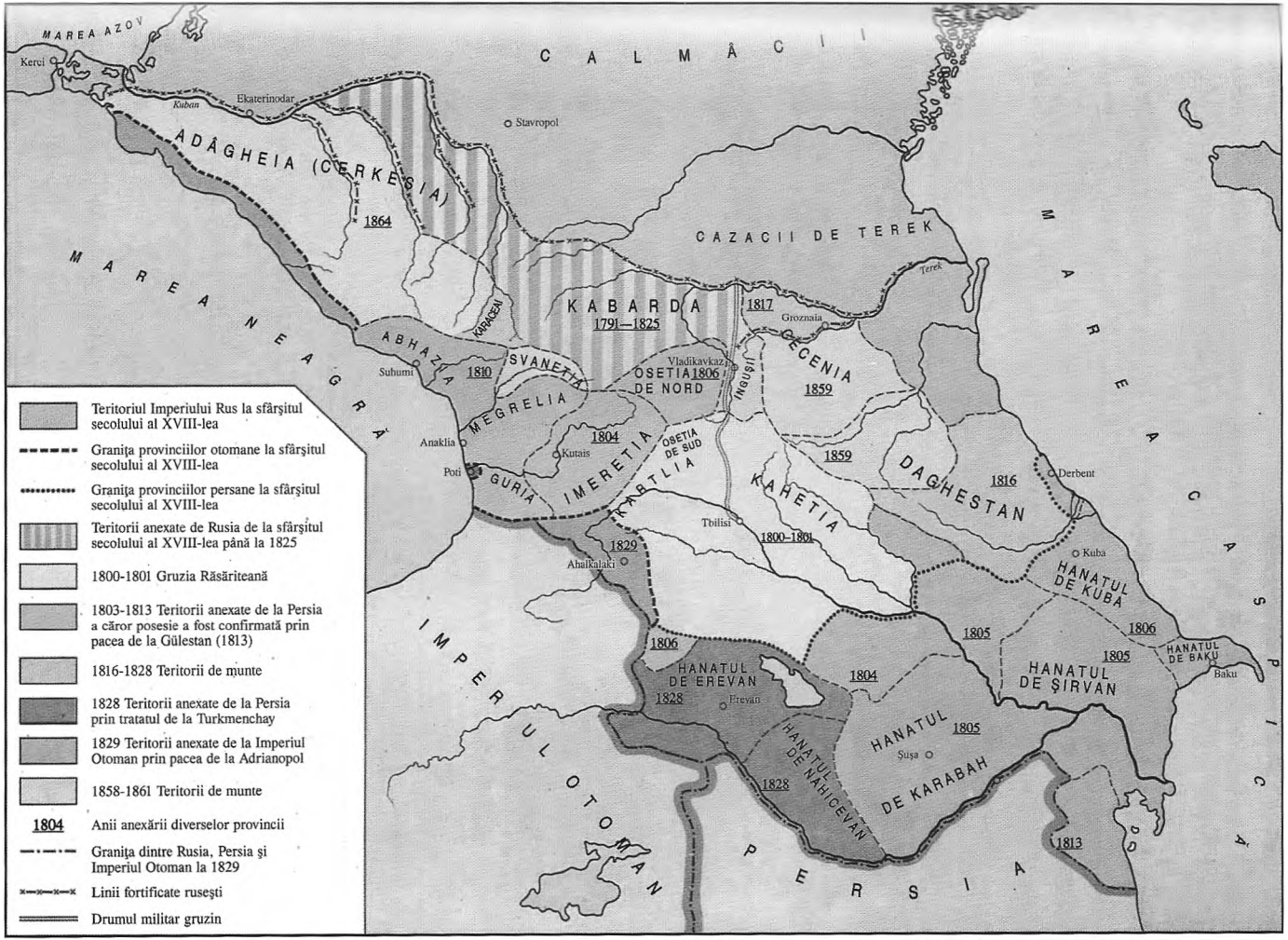

Anexarea Caucazului de către Imperiul Rus (1800-1864). Sursă: edmaps.com.

Europa în 1812.
Adaptare după https : //commons.wikimedia.org/wiki/File : Europe_1812_map_de.png,
© Alexander Altenhof.

Imperiul Francez la 1804
Teritorii anexate de francezi după 1804
State dependente de Napoleon
Franţa şi aliaţii ei înaintea campaniei lui Napoleon din Rusia (1812)
Confederaţia Rinului la 1812
Sistemul continental începând cu 1806-1807
MAREA BALTICĂ
Riga
Curlanda
Kovno
Tilsit
Danzig
REGATUL PRUSIEI
Białystok
DUCATUL VARŞOVIEI
Varşovia
IMPERIUL RUS
Kiev
Cracovia
Praga
Olmütz
Ucraina
Brünn
Austerlitz
IMPERIUL AUSTRIAC
Viena
Basarabia 1812
Iaşi
Moldova
Odessa
Klagenfurt
Ismail
Sevastopol
Timişoara
Brăila
Ţara Românească
MAREA NEAGRĂ
Belgrad
Bucureşti
Silistra
Varna
Sofia
MUNTENEGRU
Adrianopol
Istanbul
Ankara
IMPERIUL OTOMAN
Pontecorvo
Benevento
REGATUL NEAPOLELUI
Salonic
Atena
Rodos
Cipru
Creta
Malta
MAREA MEDITERANĂ

Europa de Sud-Est după Pacea de la Bucureşti (1812).
Adaptare după https : //commons.wikimedia.org/wiki/File : Southeast_Europe_1812_map_en.PNG,
© Durero. Sursa : Alexander Altenhof, „Europa în 1812".

Planul bătăliei ruso-otomane de la Şumla, 23 iulie 1810.
Reproducere după lucrarea *Voina Rossii s Turţiei (1806-1812 gg.)*
de A.N. Petrov, vol. III, Sankt-Petersburg, 1887.

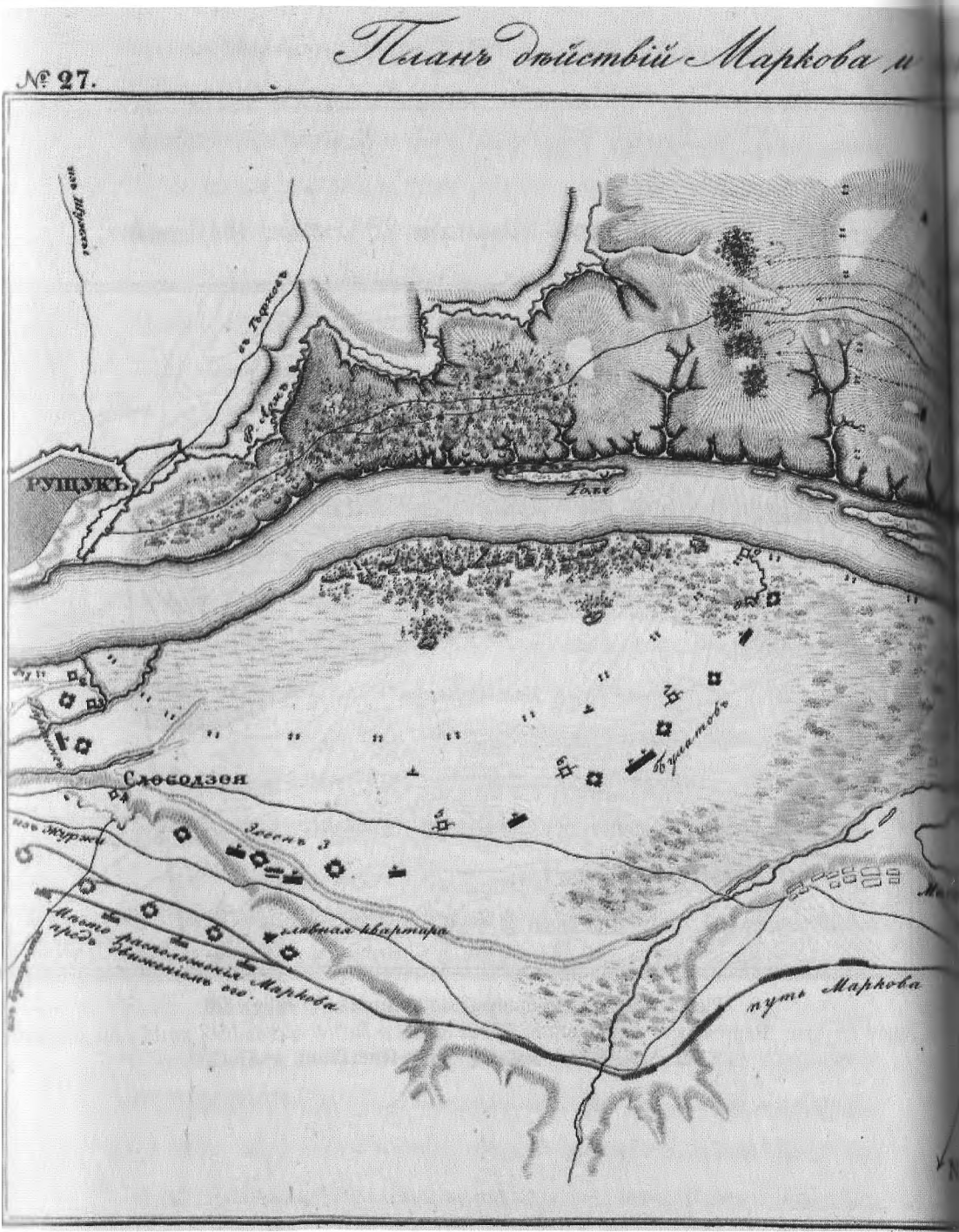

Planul acţiunii generalului Markov şi cucerirea taberei marelui vizir, 1811.
Reproducere după lucrarea *Voina Rossii s Turţiei (1806-1812 gg.)*
de A.N. Petrov, vol. III, Sankt-Petersburg, 1887.

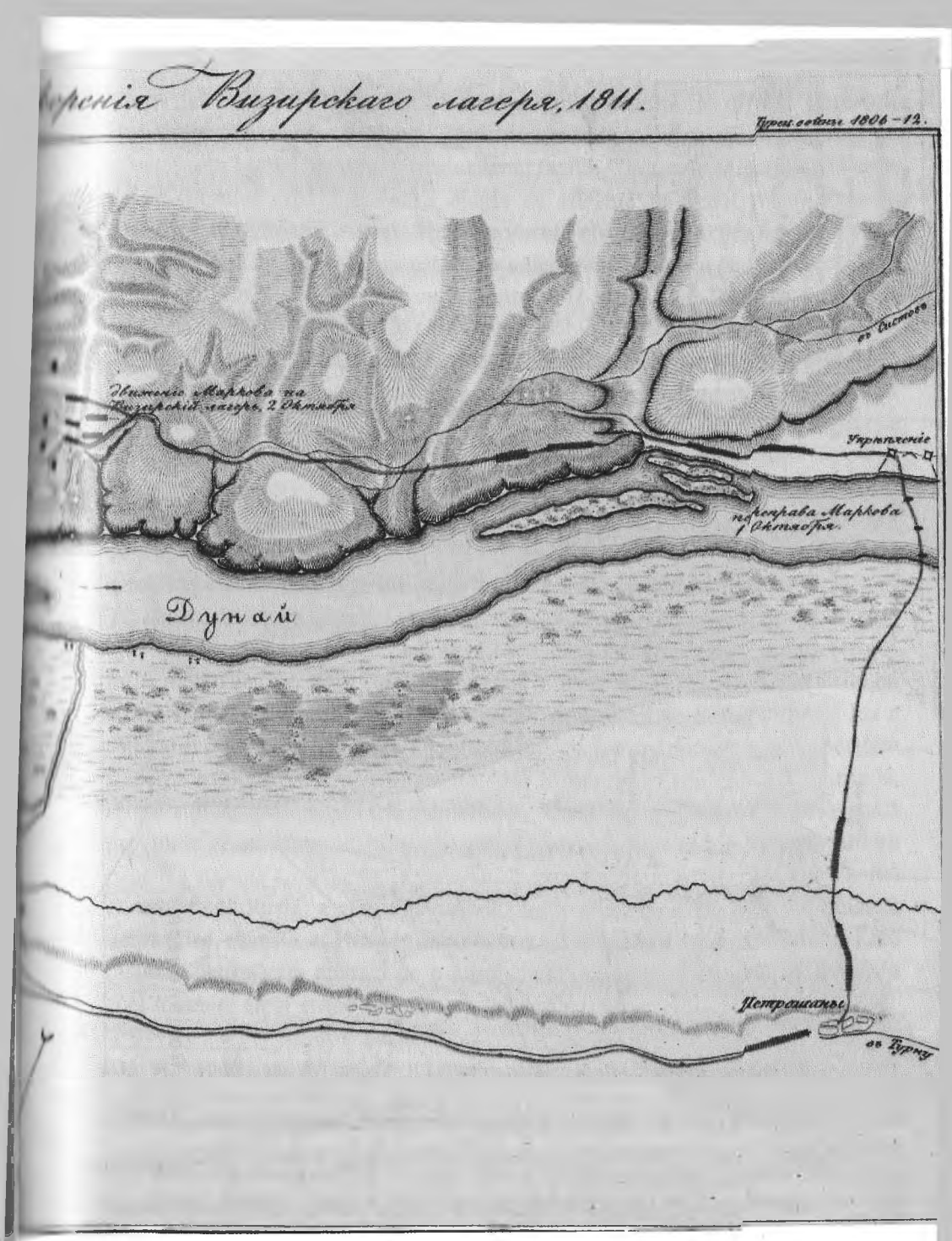

...ренія Визирскаго лагеря, 1811.
Турец. войны 1806–12.
Движеніе Маркова на Визирскій лагерь, 2 Октября
въ Систовъ
Укрѣпленіе
переправа Маркова 1 Октября.
Дунай
Петрошаны
въ Турну

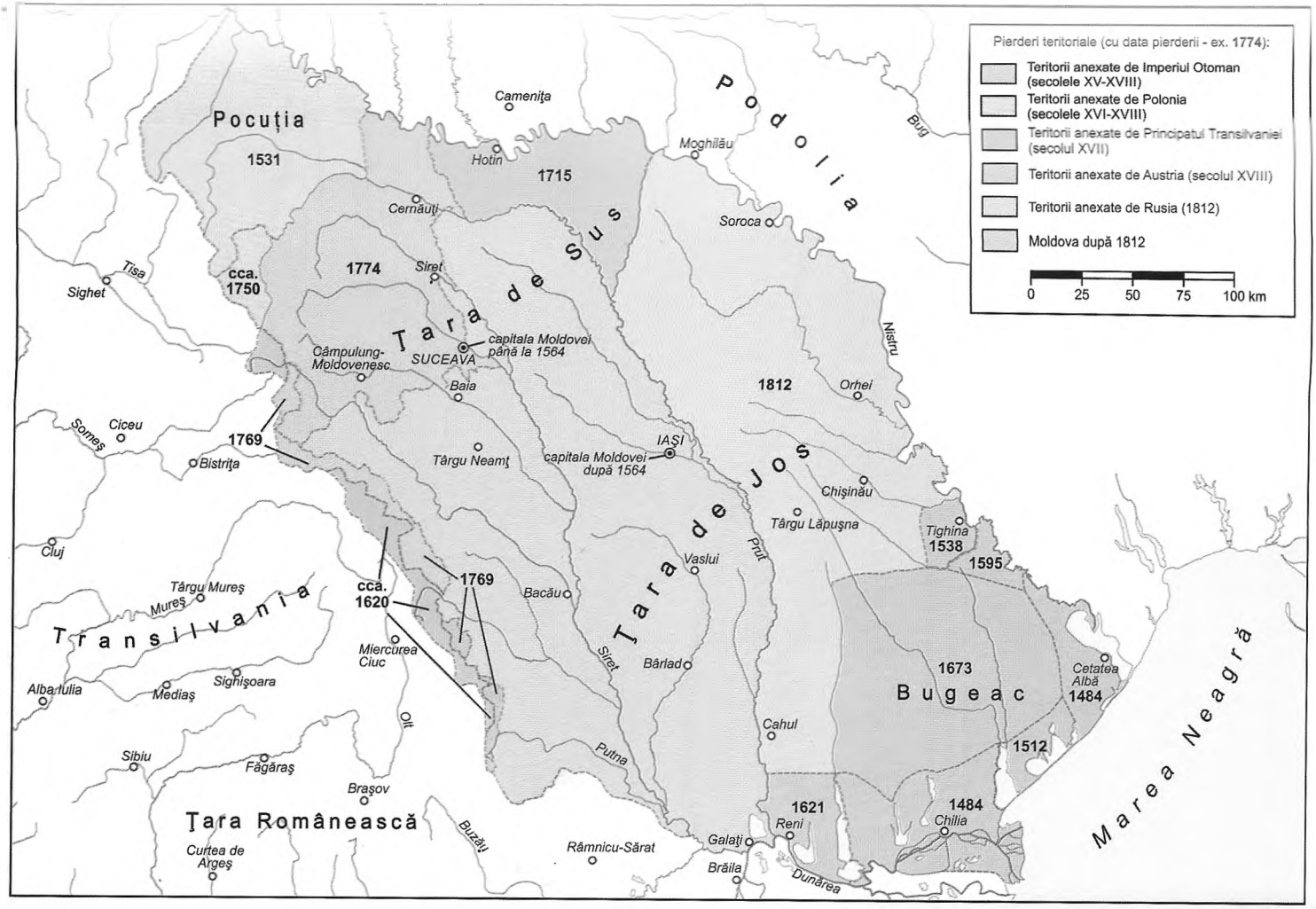

Pierderile teritoriale ale principatului Moldovei (1484-1812). © historymaps.ro

fie pe la est, prin Daghestan, o zonă dificilă, locuită de diferite populaţii războinice, fie pe Marea Neagră, iar apoi pe văile câtorva râuri. Legătura pe la vest, prin Marea Neagră, părea cea mai facilă. Cnezatele Mingrelia şi Guria de pe litoralul gruzin al Mării Negre se aflaseră în trecut sub o formală suzeranitate otomană. Acum, Poarta controla efectiv doar câteva puncte strategice de pe litoral. Mai spre est, între cele două cnezate şi Kartli-Kahetia, se afla ţaratul Imeretia, în frunte cu Solomon al II-lea. Acesta începuse negocieri cu Rusia în 1802. Violenţa cu care fusese înăbuşită răscoala nobililor kahetini l-a făcut însă pe ţarul Imeretiei să nu se grăbească să intre sub stăpânire rusească. Mai mult, el a iniţiat contacte cu emisarii Porţii Otomane. Acest fapt a complicat punerea în practică a proiectelor lui Ţiţianov. Diplomaţia ţaristă nu dorea o ruptură cu Poarta. Alexandru I le-a atras în mod special atenţia trupelor sale să evite orice conflict cu otomanii. Chiar dacă Rusia era decisă să anexeze Imeretia, Mingrelia şi Guria, Alexandru I aştepta un moment favorabil. Un conflict teritorial izbucnit între Imeretia şi Mingrelia era tocmai pretextul de care Rusia avea nevoie pentru a-şi extinde stăpânirea în Caucaz. Generalul Ţiţianov a oferit Mingreliei protecţia Rusiei. Acum, Imeretia era strânsă ca într-un cleşte între provincii ruseşti (Kartli-Kahetia) sau intrate sub protectoratul Rusiei (Mingrelia). Ţarul Imeretiei a fost obligat să reia negocierile cu emisarii lui Ţiţianov. După multe ezitări, în mai 1804, Solomon al II-lea a semnat o declaraţie prin care anunţa că intră sub stăpânirea Rusiei şi permite trecerea trupelor ruse prin Imeretia spre Mingrelia. Cum cnezatul Guria se aflase sub suzeranitatea ţarilor Imeretiei, Rusia a pus stăpânire şi pe această provincie de pe litoralul Mării Negre. Ţiţianov a avut nevoie doar de un an pentru a supune aproape toate provinciile gruzine. În nord-vest, în afara zonei controlate de Rusia, a mai rămas Abhazia, condusă de Keleş bei, din dinastia Şervaşidze. Acesta era vasalul sultanului, şi reşedinţa sa de la Suhum-Kale (astăzi Suhumi) era apărată de o garnizoană otomană. Iar Rusia nu dorea în acel moment să-şi strice relaţiile cu Poarta[233].

233. A.F. Fadeev, *op. cit.*, pp. 110-117. Pentru politica Rusiei în Caucaz se mai pot consulta: O.P. Markova, *Vosstanie v Kahetii 1812 g*, Moscova, 1951 (conţine foartă multă informaţie nouă, însă interpretarea este profund viciată; autoarea reduce practic totul la lupta de clasă); A.I. Ioannisean, *Prisoedinenie Zakavkazea k Rossii i mejdunarodnâe otnoşeniia v naciale XIX stoletiia*, Erevan, 1959 (cu accent pe politica externă a Rusiei, Franţei, Persiei şi Marii Britanii în Caucaz); H.M. Ibragimbeili, *Rossiia i Azerbaidjan v pervoi treti XIX v.*, Moscova, 1969 (despre relaţiile Rusiei cu hanatele din Azerbaidjan; autorul aprobă expansiunea Rusiei şi critică politica Persiei şi a Imperiului Otoman); N.S. Kineapina, M.M. Bliev, V.V. Degoev, *Kavkaz i Sredneaia Aziia vo vneşnei politike Rossii (vtoraia polovina XVIII v.–80-e godî XIX v.)*, Moscova,

Dacă Poarta nu a reacţionat în această etapă a expansiunii Rusiei în Caucaz, Persia nu şi-a putut stăpâni îngrijorarea. Rusia ocupase o zonă în care şahul îşi exercitase multă vreme controlul. Hanatele din Transcaucazia şi ţaratele gruzine fuseseră vasale Persiei. Şahul Fath Ali i-a cerut generalului rus Ţiţianov să se retragă. În acel moment, o armată persană se îndrepta către Erevan, unde erau aşteptaţi să se alăture şi hanii de Erevan şi Nahicevan[234]. Ţiţianov a fost mai iute şi a ocupat el Erevanul – oraşul, nu însă şi cetatea. După un asediu eşuat, rămas fără muniţie şi provizii, generalul Ţiţianov a ordonat retragerea[235]. Încă o dată, se punea cu acuitate problema aprovizionării trupelor ruse. La Petersburg s-a decis trimiterea pe mare a ajutoarelor în trupe, provizii şi muniţie de la Sevastopol. Însă legătura între Crimeea şi litoralul gruzin al Mării Negre se făcea cu dificultate. Rusia nu deţinea niciun port. Poti şi Batum erau în mâinile otomanilor, iar Suhum-Kale şi Anaklia, în cele ale lui Keleş bei Şervaşidze, vasalul Porţii. Ruşii au improvizat un port numit Redut-Kale, situat la egală distanţă între Anaklia, în nord, şi Poti, în sud. Condiţiile de navigaţie de la Redut-Kale erau însă precare, orice furtună mai puternică producând adevărate dezastre. Ţiţianov a încercat să-l convingă pe paşa de la Poti să permită navelor militare ruseşti să acosteze acolo. Fără succes, însă.

În noiembrie 1804 a izbucnit o criză în relaţiile dintre Ţiţianov şi Keleş bei. Murise stăpânul Mingreliei, iar moştenitorul cnezatului se afla zălog în mâinile lui Keleş bei. Acesta a acceptat să-l elibereze pe moştenitorul care abia împlinise zece ani doar în schimbul unei răscumpărări în bani şi al fratelui său mai mic. Ţiţianov a intervenit şi, încălcând instrucţiunile primite de la împărat, a adresat un ultimatum Abhaziei. Tocmai atunci a sosit în Caucaz un reprezentant al sultanului pentru a cerceta în ce măsură activitatea trupelor

---

1984 (lucrare de sinteză); G.A. Djahiev, *Rossiia i Daghestan v naciale XIX v. Daghestan v russko-iranskih i russko-tureţkih otnoşeniiah*, Mahacikala, 1985 (cu amănunte noi şi interesante despre politica hanilor din Caucaz înainte şi în timpul războiului ruso-persan); *Istoriia narodov Severnogo Kavkaza (koneţ XVIII v.–1917 g.)*, sub redacţia lui A.L. Norociniţkii, Moscova, 1988 (lucrare de sinteză).

234. Războiul ruso-persan izbucnit în 1804 s-a încheiat abia în 1813, prin pacea de la Gülestan (sat situat în nordul Karabahului). Clară şi extrem de documentată este cartea lui Muriel Atkin, *Russia and Iran, 1780-1828*, Minneapolis, 1980. Pentru perioada menţionată, vezi capitolele VI, „The Origins of the First Russo-Iranian War", VII, „The War, 1804-1813", şi VIII, „France and Britain in Iran", pp. 91-144. Este o carte fundamentală pentru politica Teheranului în Caucaz. Punctul de vedere al istoriografiei ruse asupra politicii externe a Persiei în 1804 se găseşte la M.A. Igamberdâev, *op. cit.*, pp. 74-76; F. Abdullaev, *op. cit.*, pp. 31-35.

235. Amănunte despre campania lui Ţiţianov din 1804 se găsesc la M.A. Igamberdâev, *op. cit.*, pp. 76-78.

ruse din Gruzia aducea atingere intereselor Porţii. Generalul Ţiţianov s-a grăbit să-i solicite emisarului otoman intervenţia în conflictul cu Keleş bei. Stăpânul Abhaziei a trebuit până la urmă să-l predea pe micul cneaz.

Acesta era contextul în care generalul rus I.I. Râkgof a ocupat fortăreaţa Anaklia în primăvara anului 1805. Anaklia era un teritoriu controlat de Keleş bei. Ruşii nu aveau nicio justificare pentru această acţiune, căci moştenitorul Mingreliei fusese eliberat. Comandantul trupelor ruse din Caucaz, generalul Ţiţianov, care anterior adresase un ultimatum Abhaziei, era acum speriat de gravitatea incidentului, aşa încât a aruncat toată vina asupra generalului Râkgof[236].

Complicaţiile stârnite de incident nu au întârziat să apară. La 29 mai 1805 Poarta a adresat ambasadei ruse o notă de protest, acuzând trupele ruse din Caucaz că au intrat pe teritoriul otoman, unde au ridicat chiar şi o fortificaţie apărată de tunuri (numită în nota Porţii „Kemhal"[237]), iar acum au ocupat şi cetatea Anaklia. Poarta a cerut evacuarea imediată a trupelor de pe teritoriul otoman, distrugerea fortificaţiilor ridicate acolo de ruşi, retragerea grabnică din Anaklia, precum şi pedepsirea ofiţerilor care au săvârşit aceste fapte[238]. În cursul lunii mai, la Stambul sosiseră mai multe informaţii despre acţiunile ruşilor din Caucaz. Noile ştiri au sporit neliniştea dregătorilor otomani. Ambasadorul rus a fost nevoit să răspundă acuzaţiilor formulate de Poartă. El pretindea că nu a primit niciun fel de informaţii oficiale despre evenimentele din Caucaz care stârniseră mânia Porţii. Ambasadorul Andrei Italinski a reamintit de negocierile din august 1804 de la Istanbul şi de refuzul Porţii de a permite corăbiilor ruseşti să folosească porturile Anaklia, Poti şi Batum. A explicat nevoia stabilirii unei legături pe mare cu Mingrelia, Imeretia şi Kartli-Kahetia, provincii care – scria Italinski în nota de răspuns adresată Porţii – s-au pus sub protecţia Rusiei. Cât despre „incidentul de la Anakra", despre care Italinski spunea că nu deţine informaţii, acesta ar fi produs o

---

236. *Vneşneaia politika Rossii*, vol. II, p. 685, nota 218.
237. Probabil Redut-Kale. Nu suntem siguri de identificare. Nu am mai găsit menţionat „Kemhal" în alte documente.
238. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2249, ff. 466-471, anexa B la raportul lui Andrei Italinski către ministrul Adam Czartoryski din 15 iunie 1805. Nota Porţii a fost datată greşit de cei care au pregătit corespondenţa pentru curierul diplomatic: 29 aprilie. Este vorba de nota din 29 mai. Din cercetarea rapoartelor trimise de Italinski la Petersburg în intervalul aprilie-iunie 1805, nu se confirmă primirea unei note în ziua de 29 aprilie. Şi editorii documentelor diplomatice ruseşti vorbesc de o singură notă, cea din 29 mai. *Vneşneaia politika Rossii*, vol. II, p. 685, nota 217.

impresie exagerată asupra demnitarilor Porţii. În ceea ce priveşte Rusia, ea era cea mai interesată de menţinerea integrităţii Imperiului Otoman. Date fiind relaţiile amicale dintre sultan şi ţar, în viitor, Rusia voia să discute despre „dreptul de proprietate asupra acestei zone litorale" şi să ajungă la „un aranjament amical cu Înalta Poartă, aşa cum se practică zi de zi între statele limitrofe"[239].

Câteva zile mai târziu, Italinski a comunicat oficial Porţii ordinul transmis trupelor ruse de a evacua forţăreaţa Anaklia şi de a o preda lui Keleş bei. Informaţia a fost primită cu satisfacţie de sultan. Într-o discuţie cu reis efendi, Mahmud Raif, Italinski a reproşat Porţii conduita lui Keleş bei, stâpânul Abhaziei, cerând să i se ordone acestuia să nu se mai amestece în problemele ruseşti din Caucaz şi să respecte întocmai ordinele primite de la Istanbul. În felul acesta, diplomaţia ţaristă a încercat să-l facă vinovat pe Keleş bei de „incidentul Anakra". În acelaşi raport însă, Italinski a contrazis versiunea oficială a Petersburgului, potrivit căreia atacarea fortăreţei otomane ar fi fost iniţiativa personală a generalului Râkgof, scriind că generalul Ţiţianov, comandantul trupelor ruse din Caucaz, a ordonat ocuparea şi tot el a cerut şi evacuarea Anakliei[240], amănunt pe care Italinski i l-a mărturisit personal lui reis efendi.

Cert este că ordinul de evacuare a Anakliei a fost dat ceva mai târziu, abia la sfârşitul lunii iunie, de însuşi ţarul Alexandru I[241]. La câteva săptămâni, împăratul Rusiei i-a adresat sultanului Selim al III-lea o scrisoare în care făcea apologia relaţiilor de prietenie dintre Petersburg şi Istanbul şi se declara gata să apere integritatea teritorială a Imperiului Otoman. Cât despre ocuparea Anakliei, ţarul scria că ea s-a făcut cu încălcarea voinţei guvernului său, însă, acum, incidentul fusese rezolvat conform dorinţei Porţii Otomane[242].

Vestea retragerii trupelor ruse din Anaklia a fost primită cu entuziasm de dregătorii otomani de la Istanbul. Italinski a raportat plin de optimism că, acum, poziţia lui era mult mai puternică. Şi poziţia partizanilor Rusiei de la Poartă a ieşit consolidată în urma rezolvării crizei. Cel puţin reis efendi, asupra căruia plana perspectiva destituirii, a răsuflat, pe moment, uşurat.

239. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2249, ff. 472-477, copia răspunsului lui Italinski la nota Porţii, copie trimisă lui Czartoryski prin curierul din 10 iunie 1805.

240. *Ibidem*, dosar 2249, ff. 548-550, Italinski către Czartoryski, 30 iunie 1805.

241. *Aktî, sobrannâe Kavkazskoiu arheograficeskoiu komissieiu. Arhiv glavnogo upravleniia namestnika kavkazskogo*, sub redacţia lui A. Berje, vol. II, Tbilisi, 1868, p. 525, Alexandru I către P.D. Ţiţianov, 28 iunie 1805.

242. *Russkii vestnik*, vol. XLVI, 1863, pp. 91-93, Alexandru I către Selim al III-lea, 17 iulie 1805.

„Această ştire l-a umplut de bucurie pe reis efendi; a luat-o drept o victorie asupra duşmanilor lui şi chiar asupra francezilor."[243]

Entuziasmul demnitarilor otomani care au aflat că trupele ruseşti urmau să evacueze Anaklia[244] contrastează cu primele reacţii, extrem de violente, stârnite de vestea ocupării cetăţii. Marele vizir excela atunci în acuzaţii la adresa Rusiei. El încerca să folosească „incidentul Anakra" pentru a lovi în cel mai influent om al grupării proruse de la Poartă, Iusuf aga, favoritul mamei sultanului. Curând însă, Ismail paşa, abia numit în postul de mare vizir, a înţeles că era prea slab pentru o confruntare cu unul dintre cei mai influenţi oameni din Serai şi a încercat să se apropie de Iusuf aga. De aceea nu mai putea să agite tema ocupării Anakliei de către trupele ruseşti, mai cu seamă că ea se îndrepta către un deznodământ favorabil Porţii. Asta însă nu era tot. Ambasadorul Italinski a aflat de la capuchehaialele domnitorilor Moldovei şi Ţării Româneşti că Poarta s-a ferit să folosească „incidentul Anakra" ca pretext pentru a obţine ceva în relaţiile cu Rusia fiindcă la Istanbul ajunsese vestea că Rusia a trimis un plenipotenţiar la Paris pentru a negocia pacea cu Franţa. Într-adevăr, emisarul ţarului, N.N. Novosiltev, fusese trimis la Paris[245], însă el nu a ajuns niciodată acolo. Misiunea lui a fost întreruptă folosindu-se ca pretext anexarea oraşelor Genova şi Lucca de către Franţa, după ce Napoleon se proclamase şi rege al Italiei în martie 1805. La 21 iunie, ministrul de externe, Adam Czartoryski, i-a scris lui Novosiltev să se întoarcă la Berlin şi să restituie paşaportul prusac primit pentru a putea intra în Franţa. Dacă Rusia nu a luat în serios perspectiva unor negocieri cu Franţa, Poarta s-a arătat foarte îngrijorată de posibilitatea ca Franţa şi Rusia să se înţeleagă între ele

243. Arh. V.P.R.I., fond Kanţelеariia, opis 468, dosar 2249, ff. 555-556, Czartoryski către Italinski, 30 iunie 1805.

244. Evacuarea nu s-a făcut imediat. În luna august, au fost trimise alte ordine de la Petersburg şi Istanbul către generalii Ţiţianov şi Râkgof şi pentru agentul Rusiei la Poti, consilierul de stat Litvinov. Dar Poarta nu a protestat în privinţa întârzierii şi a evitat să readucă în discuţie „incidentul Anakra". A pus la dispoziţia lui Italinski ieniceri, curieri speciali, care să ducă ordinele de evacuare în Caucaz (*ibidem*, dosar 2250, ff. 47-48, Italinski către Czartoryski, 14 august 1805).

245. Deplasarea lui Novosiltev la Paris a fost proiectată încă din ianuarie 1805 de cabinetele britanic şi rus. Negocierea de către Londra şi Petersburg a principiilor de bază ale viitoarei păci cu Franţa a durat însă mai multe luni. Cu toate acestea, instrucţiunile date lui Novosiltev nu lăsau loc niciunei speranţe că Napoleon ar putea accepta condiţiile de pace puse de aliaţi. Instrucţiunile lui Novosiltev şi proiectul tratatului de pace cu Franţa au fost publicate în *Sbornik imperatorskogo rossiiskogo istoriceskogo obşcestva*, vol. LXXXII, Sankt-Petersburg, 1892, pp. 57-69.

în detrimentul Imperiului Otoman, care ar fi avut de suferit consecinţele. Din cauza asta, reis efendi era tare neliniştit, după cum îl anunţa Dimitrie Moruzi pe Italinski. Aşadar, incertitudinea care domnea la Stambul în legătură cu evoluţia viitoare a raporturilor pe scena internaţională a determinat Poarta să evite folosirea „incidentului Anakra". Dregătorii otomani s-au mulţumit cu restituirea fortăreţei, ceea ce nu rezolva nici pe departe conflictele de interese dintre cele două imperii în zona Caucazului. Acest incident a pus în gardă diplomaţia ţaristă. În negocierea unor articole ale alianţei cu Poarta, Italinski a fost nevoit să facă concesii, evitând să insiste asupra articolelor care priveau Caucazul.

În urma acestui incident, demnitarii otomani au devenit mult mai atenţi la acţiunile din Transcaucazia ale generalului Ţiţianov. Potrivit unei informaţii transmise în secret Ambasadei Rusiei la Poartă de agentul lui Constantin Ipsilanti, marele vizir, neliniştit de mişcările ruşilor din Caucaz, ar fi expediat firmane pentru a aduna trupe în perspectiva unui nou război cu Rusia. Această veste nu l-a neliniştit prea mult pe Italinski: „Nu consider aceste manevre ale Porţii, dacă ele au avut loc cu adevărat, ca fiind efectul unui plan de atac, ci că ar putea fi o dovadă a neliniştii pe care i-o pricinuieşte ocuparea Anakrei şi a bănuielilor sale cu privire la părerile exprimate ulterior de noi"[246].

„Incidentul Anakra" a survenit într-un moment în care negocierile ruso-otomane erau întrerupte. Schimbarea marelui vizir, tensiunile dintre acesta şi reis efendi şi mai ales prevederile conţinute de primele două articole secrete, prevederi respinse de Poartă în prima fază, au blocat pentru mai bine de o lună negocierile. Ocuparea cetăţii Anaklia de ruşi a contribuit şi ea la izbucnirea pe moment a unor tensiuni în relaţiile ruso-otomane şi la amânarea reluării negocierilor. În urma acestui episod, plenipotenţiarii Porţii au devenit mai atenţi, iar diplomaţii ruşi, mai maleabili în problemele care priveau Caucazul. Impactul asupra desfăşurării tratativelor a fost deci unul mai degrabă minor. Chiar dacă avea potenţialul de a se transforma într-o criză, incidentul a fost stins, cu oarecare eforturi, este adevărat, de ambasadorul Italinski şi de partizanii Rusiei la Poartă. Gruparea profranceză de la Stambul nu a ştiut, nu a putut şi nici nu a vrut să profite de pe urma „incidentului Anakra". Ambasada Franţei la Poartă nu s-a implicat în această criză. Diplomaţii francezi tocmai răsuflau uşuraţi la încheierea misiunii lui Jaubert, trimis de Napoleon cu o scrisoare către Selim al III-lea.

246. Arh. V.P.R.I., fond Kanţelеariia, opis 468, dosar 2249, ff. 493-494, Italinski către Czartoryski, 15 iunie 1805.

Misiunea lui Jaubert

Pierre Amédée Jaubert (1779-1847), orientalist şi diplomat francez, a efectuat mai multe misiuni secrete în Imperiul Otoman şi în Persia. Cu o săptămână înainte de executarea ducelui de Enghien, la 14 martie 1804, Bonaparte îi scria generalului Brune, ambasadorul Franţei la Poartă, anunţând trimiterea unui emisar secret, Jaubert, cu o scrisoare pentru sultan. În acel moment nu se întrevedea criza diplomatică ce avea să izbucnească peste doar câteva săptămâni între Paris şi celelalte capitale europene şi care a dus la formarea celei de a treia coaliţii antifranceze. Ambasadorul Brune a fost înştiinţat că Jaubert avea să primească scrisoarea prim-consulului în limba franceză şi o traducere în turco-osmană, pentru ca, astfel, sultanul să o poată citi „fără s-o arate nimănui". Misiunea lui Brune era să-i faciliteze lui Jaubert o întrevedere cu sultanul. Jaubert urma să-i predea personal scrisoarea lui Selim al III-lea. De aceea, sultanul trebuia prevenit că „această scrisoare este de la mine şi doar pentru el". Răspunsul lui Selim al III-lea urma să fie înmânat direct generalului Brune, pentru a-l feri de privirile indiscrete. Cât despre curiozitatea publică pe care o stârnea sosirea unui emisar special, trebuia răspândită informaţia „că este o scrisorică privind iţele urzelii" (afacerii ducelui de Enghien)[247]. Scrisoarea lui Bonaparte către sultan nu s-a păstrat. Cert este că i-a fost înmânată personal lui Selim al III-lea, aşa cum cereau instrucţiunile. Cunoaştem în schimb răspunsul sultanului, datat 8 mai 1804[248]. Misiunea lui Jaubert a provocat nelinişte la Poartă. Cei mai afectaţi, îi scria Brune prim-consulului, au fost reis efendi, Iusuf aga, chehaia mamei sultanului, şi Dimitrie Moruzi[249]. La 15 iunie, Jaubert a trecut prin Bucureşti în drum spre Viena, după ce plecase de la Istanbul pe un traseu curios, prin Ismail şi Iaşi[250].

La sfârşitul lunii iulie a anului 1804, Napoleon i-a trimis o nouă scrisoare ambasadorului Brune. Împăratul era iritat de întărirea contingentului trupelor ruse din Mediterana, trupe care traversau Bosforul şi Dardanelele. Poarta trebuia convinsă să închidă strâmtorile. În caz contrar, Grecia avea să încapă pe

247. *Correspondance de Napoléon Ier*, vol. IX, Paris, 1862, p. 290; I. de Testa, *Recueil des traités de la Porte Ottomane avec les puissances étrangères*, vol. II, Paris, 1865, p. 255, Bonaparte către Brune, 14 martie 1804.
248. I. de Testa, *op. cit.*, vol. II, pp. 256-260, Selim al III-lea către prim-consulul Bonaparte, 8 mai 1804.
249. *Ibidem*, p. 261, Brune către prim-consulul Bonaparte, 22 mai 1804.
250. *Colecţia Hurmuzaki*, serie nouă, vol. IV, p. 562.

mâinile Rusiei[251]. Problema era serioasă, de vreme ce diplomaţia franceză a hotărât să întrebuinţeze cele două canale de comunicare cu Poarta, ambasada otomană de la Paris şi cea franceză de la Istanbul. La Paris, cererea de a închide strâmtorile, formulată într-un mod cât mai diplomatic, ca o sugestie, i-a fost prezentată ambasadorului otoman de nimeni altul decât Jaubert. Între timp, el sosise din misiune şi primise instrucţiuni în acest sens direct de la Napoleon[252].

Trecuseră nouă luni de când fusese proiectată prima misiune. Împăratul a decis să repete isprava lui Jaubert. Era un canal de comunicare directă, iar impactul mesajului nu putea fi atenuat de intermediari. Exact pe asta miza Napoleon. El urmărea să-şi cucerească interlocutorul printr-un limbaj viu, cu lucruri spuse pe şleau, printr-un stil care ieşea cu mult din canoanele insipidelor formule diplomatice. Spre deosebire de prima misiune a lui Jaubert, cea de acum se dorea mai amplă. Istanbulul era doar o primă etapă. La 30 ianuarie 1805 a fost gata o nouă scrisoare către sultan. O scrisoare de un patetism nemaivăzut în corespondenţa dintre doi suverani. „Tu, urmaş al marilor otomani, împărat al unuia dintre cele mai mari imperii, ai încetat oare să domneşti? Cum accepţi tu ca Rusia să-ţi dea legi? Refuzi să-mi dai ceea ce eu îţi dau: eşti chiar atât de orb faţă de propriile interese?" Napoleon poza în salvatorul Imperiului Otoman. El i-a arătat sultanului direcţia din care venea pericolul. Şi pericolul pentru Poartă venea dinspre Rusia. („Adevăraţii tăi duşmani sunt ruşii, pentru că vor să domnească asupra Mării Negre şi nu pot s-o facă fără să aibă Constantinopolul; pentru că au aceeaşi religie ca grecii, care este şi religia a jumătate dintre supuşii tăi.") Napoleon a prescris şi reţeta care putea salva Imperiul Otoman. Sultanul trebuia să înceapă prin a-şi curăţa anturajul de oamenii vânduţi Rusiei. „Reis efendi te trădează; jumătate din divan este vândut Rusiei. Moartea căpitanului-paşa te-a lipsit de cel mai bun prieten. De două ori te-am prevenit, o fac şi a treia oară. Scapă de divan, pedepseşte-l pe reis efendi şi domneşte peste Constantinopol, ori eşti pierdut." Că reis efendi Mahmud Raif era vândut Rusiei nu constituia probabil o noutate pentru sultan. Însă menţinerea lui în funcţie era utilă alianţei cu Rusia. Aceasta însă nu-l încânta pe Napoleon. El i-a cerut sultanului să se alăture Franţei. I-a promis prietenia sa („am vrut să-ţi fiu prieten") şi i-a atras atenţia că risca foarte mult dacă refuza propunerea („dacă vrei să rămâi un supus servil al duşmanilor tăi, mă voi ridica şi eu împotriva ta; iar eu n-am fost niciodată

251. *Correspondance de Napoléon Ier*, vol. IX, pp. 432-433, Napoleon către Brune, 27 iulie 1804.

252. *Ibidem*, p. 471, Napoleon către Jaubert, 15 august 1804.

un duşman slab"). Napoleon i-a cerut sultanului să iasă din amorţeală („trezeşte-te, Selim"), pentru ca, în final, să accepte parcă resemnat voinţa divină („dar voi înţelege că destinul care te-a făcut atât de mare vrea să distrugă imperiul Solimanilor, Mustafailor, Selimilor ; căci totul se schimbă pe pământ, totul piere ; doar Dumnezeu nu va pieri niciodată"[253]).

Jaubert a plecat spre Istanbul, trecând prin Viena şi Bucureşti. A ajuns în capitala Ţării Româneşti la 29 martie[254]. A doua zi a fost primit de Constantin Ipsilanti, care i-a dat o scrisoare de recomandare către Terşenikli oglu şi un însoţitor tătar, potrivit uzanţelor. La 31 martie, Jaubert a plecat spre Stambul, luând cu el încă un curier şi doi servitori ai acestuia[255]. Sosit la Poartă, Jaubert nici nu bănuia măcar prin ce va trece. Conform protocolului, Parandier, însărcinatul cu afaceri al Franţei, a anunţat guvernului otoman prezenţa unui emisar special al împăratului cu o scrisoare pe care trebuia să o predea personal sultanului. Răspunsul primit a produs stupoare. Jaubert ar fi putut înmâna scrisoarea lui Selim al III-lea doar în prezenţa ambasadorului Franţei. Or, ambasadorul Franţei, generalul Brune, îşi părăsise postul cu mai bine de trei luni în urmă, în semn de protest faţă de nerecunoaşterea de către Poartă a titlului de împărat luat de Napoleon. În acest caz, reis efendi i-a sugerat lui Parandier să predea scrisoarea marelui vizir, iar acesta s-o remită sultanului. Însărcinatul cu afaceri al Franţei era indignat. A trimis Porţii mai multe note diplomatice redactate în termeni categorici. În arhivele ruseşti am găsit copii după patru note, toate datate în a doua jumătate a lunii aprilie. În prima dintre ele era respins argumentul lui reis efendi, reamintindu-se că, şi cu alte ocazii, sultanului i se înmânaseră personal scrisori în absenţa ambasadorului. Parandier a cerut în maniera „cea mai oficială şi cea mai hotărâtă" ca Jaubert să remită sultanului scrisoarea lui Napoleon în cel mai scurt timp posibil şi a atras atenţia că un refuz din partea Porţii putea avea grave consecinţe[256]. Dar Poarta nu părea înfricoşată de ameninţările lui Parandier, de vreme ce lui Francesco Frankini, primul dragoman al misiunii franceze, i s-a comunicat că sultanul nu va primi din mâna lui Jaubert scrisoarea lui Napoloen. Însărcinatul cu afaceri al Franţei a revenit cu o altă notă, în care spunea că, dacă nu i se va permite să-şi îndeplinească misiunea, Jaubert va părăsi imediat capitala

253. *Ibidem*, vol. X, Paris, 1862, pp. 130-131, Napoleon către Selim al III-lea, 30 ianuarie 1805.

254. „17-go cisla pribâl siuda cerez Venu sekretar' Bonaparte Juber kurierom s pis'mami k sultanu", *Colecţia Hurmuzaki*, serie nouă, vol. IV, p. 576.

255. *Ibidem*.

256. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2249, ff. 317-318 (copie).

otomană. Parandier a cerut să i se prezinte oficial intenţiile Porţii, însă numai după ce nota lui va fi pusă sub ochii sultanului, care a fost chemat să ia o decizie conformă cu interesele imperiului său, într-un moment atât de important[257]. În ciuda tonului categoric, şi acest demers al lui Parandier s-a încheiat cu un eşec. A urmat o a treia notă adresată Porţii. De această dată, însărcinatul cu afaceri al Franţei s-a concentrat exclusiv asupra consecinţelor dramatice pe care le putea avea refuzul sultanului de a primi scrisoarea din mâna lui Jaubert. Vinovaţi pentru deteriorarea relaţiilor dintre imperiile Francez şi Otoman ar fi fost unii dregători ai Porţii: „O parte a guvernului vrea, prin acest refuz, să creeze o structură ostilă Franţei şi să sacrifice, în urma unor sugestii venite din afară şi pe baza unor consideraţii personale, cele mai scumpe interese ale Imperiului Otoman, să împiedice comunicarea directă dintre cei doi suverani şi să facă să dispară această ultimă ocazie de apropiere; aceşti miniştri nu se tem deloc să ia asupra lor responsabilitatea evenimentelor pe care un astfel de refuz le poate antrena în ochii tuturor puterilor lumii şi ai generaţiei prezente şi viitoare de musulmani"[258]. În sfârşit, a patra notă, înmânată Porţii la doar o zi după cea anterioară, era de fapt o cerere de eliberare a paşapoartelor şi a firmanelor necesare pentru ca întregul corp diplomatic al Franţei să poată părăsi teritoriul otoman în urma refuzului sultanului de a-l primi pe Jaubert. Parandier a fixat un termen de cinci zile. Dacă nu primea paşapoartele în acest timp, avea să considere acest nou refuz un act de ostilitate faţă de împăratul Napoleon[259].

Protestele adresate de însărcinatul cu afaceri al Franţei la Istanbul au fost dublate de cele exprimate de Talleyrand pe lângă ambasadorul otoman de la Paris. Şeful diplomaţiei franceze a reproşat Porţii „slugărnicia sa faţă de Rusia". Talleyrand pretindea că noua politică a lui Napoleon faţă de Imperiul Otoman pornise de la simpatia pe care împăratul o avea pentru Selim al III-lea. „Împăratul nu se poate hotărî să lase la greu un stat a cărui conservare îi este scumpă şi pe care slujitori răi îl împing spre ruină. Îndemnat de un sentiment de afecţiune pentru sultanul Selim şi pentru imperiul său, el s-a adresat acestui prinţ prin mesaje directe. Majestatea Sa speră că acesta nu va rămâne indiferent la jignirea pe care miniştrii săi i-au adus-o celui mai sincer, mai vechi şi mai credincios prieten al Coroanei sale."[260] Dar nici demersul lui Talleyrand nu i-a fost de vreun ajutor lui Jaubert. La Istanbul, chiar dacă au cerut paşapoartele

257. *Ibidem*, dosar 2249, ff. 319-320 (copie).
258. *Ibidem*, dosar 2249, ff. 321-323 (copie).
259. *Ibidem*, dosar 2249, ff. 324-325 (copie).
260. *Ibidem*, dosar 2249, ff. 381-383 (copie).

pentru a putea părăsi Imperiul Otoman, Parandier şi Jaubert nu s-au dat bătuţi. Cei doi, scria Italinski indignat, „s-au hotărât să profite de prima ocazie în care acest monarh [sultanul] va apărea în public, ca să-i predea scrisoarea lui Bonaparte". Italinski aflase că Jaubert s-a întâlnit de mai multe ori cu marele vizir, căruia i-a comunicat că, şi fără aprobarea Porţii, va îndeplini misiunea încredinţată de Napoleon.

> Potrivit celor spuse, guvernul otoman se aştepta la un astfel de demers din partea lui Jaubert; şi cum acesta este un mijloc pe care şi ultimul dintre supuşii Porţii îl poate folosi spre a se adresa sultanului, nu ne puteam imagina nici măcar o clipă să-l împiedicăm pe Jaubert să profite de el. Poate că, în secret, guvernul otoman era chiar încântat de faptul că Jaubert s-a gândit să recurgă la această modalitate, de vreme ce, astfel, Poarta însăşi ieşea dintr-o încurcătură politică.

Cu toată opoziţia demnitarilor otomani, Jaubert şi-a dus la bun sfârşit misiunea. În ziua de joi, 2 mai 1805, i-a înmânat sultanului Selim al III-lea scrisoarea lui Napoleon. Italinski povestea cum a izbutit Jaubert să păcălească vigilenţa Ambasadei Rusiei şi a dregătorilor Porţii[261]:

> Într-adevăr, joi, 20 aprilie, pe când sultanul ieşise la plimbare în public, într-un loc de distracţii numit *Keal-hana*, aflat la capătul portului şi al unui mic râu care poartă acelaşi nume, Jaubert, însoţit de dragomanul Frankini, a pornit cu barca pe râu şi s-a oprit aproape de chioşcul numit Imrohor Kioskio (pavilionul şefilor călăreţilor), iar în momentul în care s-a ivit feluca sultanului, Jaubert a stat în picioare şi a ridicat mâna în care ţinea scrisoarea lui Napoleon, agitând-o ca să fie văzut de sultan. De îndată, unul dintre *haseki* – ofiţerii din garda sultanului –, care urmăreau feluca pe jos, din dreapta şi din stânga râului, i-a luat lui Jaubert scrisoarea din mână, cum se obişnuieşte faţă de orice individ care-i prezintă o cerere sultanului într-o astfel de ocazie, şi, punând-o în sân, şi-a continuat drumul. [...] Aceasta este versiunea generală cu privire la felul în care a fost înmânată scrisoarea; toate rapoartele concordă în această privinţă, iar faptul în sine a fost uşor de verificat, de vreme ce s-a produs în prezenţa unei mulţimi considerabile.

Însă Italinski nu s-a lăsat convins de tertipul prin care scrisoarea lui Napoleon a intrat în posesia lui Selim al III-lea. I-a mărturisit lui reis efendi, Mahmud Raif, bănuielile sale privitoare la un aranjament între Poartă şi Parandier, însărcinatul cu afaceri al Franţei[262]. Mai mult, conduita Porţii a

---

261. *Ibidem*, dosar 2249, ff. 347-349, Italinski către Czartoryski, 13 mai 1805.

262. La toate aceste acuzaţii formulate de Italinski, reis efendi a ripostat: „Mahmud efendi a protestat şi a jurat, pe tot ce are mai sfânt şi mai scump, că Poarta a fost

nemulţumit Rusia, lucru făcut public de Italinski. Obişnuita, în astfel de situaţii, notă de protest a ambasadei ruse poartă data de 19 mai[263]. În ea se deplângea atitudinea Porţii, care ar fi facilitat misiunea lui Jaubert, şi, mai ales, se critica refuzul de a comunica Rusiei conţinutul scrisorii lui Napoleon, sub pretextul că Poarta însăşi ignora scrisoarea. Cu toate acestea, informaţia făcută publică de agenţii francezi că vor primi de la sultan un răspuns conform dorinţelor lor l-a neliniştit în aşa măsură pe Italinski, încât a cerut explicaţii urgente în legătură cu schimbul de mesaje care avusese loc între Selim al III-lea şi Napoleon. Andrei Italinski începuse demersurile pentru a afla mesajul împăratului francezilor a doua zi după ce Jaubert, printr-un expedient nu foarte elaborat, l-a înmânat sultanului.

Pe lângă bătaia de cap dată de întreruperea negocierii articolelor secrete ale tratatului de alianţă cu Poarta, pe lângă conflictul dintre marele vizir şi partizanii Rusiei de la Stambul, Italinski avea acum de făcut serioase demersuri diplomatice pentru a intra în posesia scrisorii lui Napoleon. O misiune nu foarte uşoară, după cum avea să se dovedească în cele din urmă. El a început prin a afla şi a comunica Petersburgului reacţiile diferiţilor demnitari care luau cunoştinţă de scrisoarea lui Napoleon. Cea mai importantă reacţie, aflată direct de la Mahmud Raif efendi, a fost cea a sultanului. Potrivit lui Italinski, Selim al III-lea ar fi rostit următoarele cuvinte[264]:

> Scopul acestei scrisori este evident. Bonaparte vrea să ne despartă de aliaţii noştri. Îmi acuză guvernul că s-a vândut Rusiei, iar pe dumneavoastră, Mahmud efendi, în primul rând. Pretinde că nu ştiu să-mi guvernez ţara şi că mă dau de partea ruşilor, care vor s-o ocupe. Ce importanţă are pentru el dacă eu guvernez rău sau bine? Nu-mi mai rămâne aşadar niciun alt prieten pe lume, iar Bonaparte ar fi singurul care să dovedească un atât de mare interes pentru fericirea mea. Obrăznicia acestei scrisori ajunge la culme, şi n-aş şti cum să-i răspund.

Pentru a hotărî cum să reacţioneze la scrisoarea lui Napoleon, sultanul i-a convocat pe membrii Divanului, adică pe cei pe care Napoleon îi acuzase că ar fi vânduţi Rusiei. Majoritatea celor prezenţi au fost de părere că sultanul trebuia să răspundă la scrisoare. Răspunsul a fost nesemnificativ; în plus, Napoleon nu era numit împărat, aşa cum ceruse de fapt Italinski. În cele din

---

cu totul străină de acest demers al lui Jaubert, nicidecum să se fi pus de acord cu el" (*ibidem*, dosar 2249, ff. 350v.-351, Italinski către Czartoryski, 13 mai 1805).

263. *Vneşneia politika Rossii*, vol. II, p. 415.

264. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2249, ff. 353v.-354.

urmă, s-a căzut de acord asupra formulării „măreţul şi mult iubitul nostru prieten Napoleon". Cuvântul „împărat" a fost astfel evitat. Italinski era însă tot nemulţumit. El i-a reproşat lui reis efendi că sultanul a găsit de cuviinţă să răspundă la scrisoarea lui Napoleon. Şi apoi, chiar prezenţa numelui „Napoleon" l-a deranjat pe Italinski („N-am aprobat nici măcar numele de *Napoleon*"). Ambasadorul Rusiei a fost de-a dreptul scandalizat de disponibilitatea marelui vizir de a se întâlni, în mai multe rânduri, cu Jaubert[265]. Dar marele vizir ar fi depăşit orice măsură atunci când i-a înmânat lui Jaubert un cadou şi o scrisoare pentru Talleyrand („era culmea laşităţii"). Încercările timide ale lui Mahmud Raif efendi de a-l scuza pe marele vizir[266] nu l-au convins pe Italinski.

Ambasada Rusiei era nemulţumită de faptul că Poarta nu i-a răspuns la solicitarea de a comunica textul scrisorii trimise de Napoleon sultanului. Chiar dacă pare incredibil, Andrei Italinski a cerut să i se arate scrisoarea. Cum Poarta a întârziat să răspundă, primul dragoman al ambasadei ruse, Iosif Fonton, a fost trimis de Italinski să repete cererea şi a ameninţat că, în cazul în care nu va primi scrisoarea, Poarta va suporta consecinţele, fără să specifice în ce ar fi putut consta acestea. Mai mult, Italinski a cerut să fie primit de reis efendi, Mahmud Raif. Întâlnirea s-a desfăşurat în ziua de 10 iunie, dar ambasadorul rus a obţinut doar promisiunea că protocolul conferinţei va fi prezentat sultanului, singurul în măsură să ia o decizie în această problemă[267]. Reis efendi s-a ţinut de cuvânt şi i-a prezentat sultanului cererea lui Italinski. La discuţie au mai participat, pe lângă sultan, marele vizir, chehaia bei, ministrul de interne, şi reis efendi, ministrul de externe. A fost aşadar o întâlnire în patru. Potrivit informaţiilor furnizate lui Italinski de reis efendi, Selim al III-lea şi-ar fi exprimat emoţia şi uimirea că Mahmud Raif efendi a provocat plângeri din partea Ambasadei Rusiei. Reis efendi s-a scuzat şi a invocat faptul că nu primise informaţii despre scrisoarea lui Napoleon. Atunci, sultanul le-a dat principalilor săi miniştri să citească scrisoarea. Un rezumat

265. Jaubert a observat că Poarta evitase să-l numească pe Napoleon împărat. Emisarul francez a spus că el nu avea misiunea de a obţine recunoaşterea titlului de împărat luat de Napoleon şi, în consecinţă, nu avea nimic de reproşat Porţii.

266. „Mahmud efendi a vrut mai întâi să scuze felul în care a procedat marele vizir, spunând că era un dar din partea sa personal, şi nu a sultanului, nici a Porţii şi că, în ce priveşte scrisoarea, coincidenţa numirii lui St Jaubert îl determinase s-o scrie, ca pe un fel de notificare" (Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2249, f. 408, Italinski către Czartoryski, 29 mai 1805).

267. *Ibidem*, dosar 2249, ff. 478-479.

al ei a fost comunicat în mod neoficial de reis efendi lui Italinski atunci când i-a furnizat informaţiile despre întrevederea cu sultanul. A promis însă că va reveni cu o copie a scrisorii lui Napoleon, pe care sultanul s-a declarat dispus să o comunice confidenţial ţarului Alexandru I. De aceea, reis efendi i-a cerut lui Italinski, prin intermediul lui Iosif Fonton, să întârzie plecarea curierului diplomatic pentru a-i înmâna şi scrisoarea primită de sultan[268].

Ambasadorul rus Italinski nu s-a mulţumit însă doar cu o copie a scrisorii lui Napoleon. Suspiciunea lui a mers până la a bănui că Poarta îi va livra o variantă cosmetizată. Iosif Fonton a fost instruit să ceară originalul scrisorii, pentru a se convinge cu ochii lui că ceea ce le va prezenta reis efendi era într-adevăr scrisoarea lui Napoleon.

> În acelaşi timp, l-am însărcinat pe primul dragoman Fonton să facă tot posibilul să i se arate originalul francez al scrisorii lui Napoleon, ca să ne asigurăm că copia nu a fost trunchiată şi că respectăm în această privinţă intenţia Sultanului, care vrea ca această scrisoare să nu devină publică; l-am însărcinat pe primul dragoman Fonton să copieze scrisoarea franceză, căci bănuiam că nu se dorea ca Majestăţii Sale Imperiale să i se trimită o traducere poate inexactă, care ar putea să devină astfel încă şi mai puţin exactă după traducerea ulterioară de care această scrisoare ar avea nevoie odată ajunsă la Petersburg.

Numai că reis efendi a refuzat să prezinte varianta în limba franceză a scrisorii lui Napoleon. În cele din urmă, Italinski şi reis efendi au ajuns la un compromis[269].

> În privinţa scrisorii lui Bonaparte, [Mahmud Raif] a cerut să mi se răspundă că Măritul Stăpân voia să-i trimită Majestăţii Sale Imperiale copia textului turcesc, iar nu pe cea a textului francez, căci ar fi trebuit pentru aceasta să se despartă de scrisoare, ceea ce prinţul nu doreşte s-o facă, cel puţin deocamdată; că, în rest, textul francez era inexistent pentru sultan, de vreme ce el oricum nu putuse citi şi înţelege decât textul în turceşte.
>
> La această nouă insistenţă din partea mea, menită să mă convingă de exactitatea mesajului, reis efendi mi-a mărturisit că prima modalitate de a transmite această scrisoare, pe care el însuşi o propusese Măritul Stăpân, era ca ea să-i fie dată lui, ca s-o arate primului dragoman, I. Fonton; că, după respingerea acestei modalităţi, el propusese să mă invite singur la o întâlnire secretă şi să mi-o dea s-o citesc, dar că, această a doua propunere fiind de asemenea respinsă, abia atunci a propus-o pe cea adoptată.

268. *Ibidem*, dosar 2249, ff. 485-488.
269. *Ibidem*, dosar 2249, ff. 490-492.

Mahmud efendi m-a rugat după aceea să nu mai insist, spunând că avea toate motivele să se felicite pentru că, în cincisprezece, douăzeci de zile, va avea în mâini scrisoarea în original şi a promis să i-o dea atunci primului dragoman, Fonton, s-o citească. M-a asigurat în acelaşi timp că, în ce priveşte copia în turceşte, care urma să-i fie trimisă Majestăţii Sale Imperiale, ea era perfect conformă originalului.

În final, Italinski a primit doar varianta în limba turcă a scrisorii lui Napoleon, după care s-a făcut o traducere în limba rusă, trăducere care a ajuns sub ochii ţarului şi ai ministrului de externe. Copia a fost însă verificată şi corespundea, cel puţin aşa pretindea Italinski, variantei în limba turcă trimise de Napoleon. Citirea scrisorii i-a oferit lui Czartoryski ocazia să facă aprecieri de veritabil filolog pe marginea ei, acesta susţinând că a fost redactată mai întâi în franceză şi tradusă apoi în turcă la Paris, însă translatorul nu ştia prea bine turca, iar varianta rezultată era lipsită de precizie. De unde a procurat Czartoryski, pentru a putea face asemenea comentarii, varianta originală în franceză, dacă a procurat-o într-adevăr, rămâne un mister. Aprecierile de filolog ale şefului diplomaţiei ţariste au însoţit dispoziţia transmisă lui Italinski de a verifica copia primită după originalul în limba franceză, care, între timp, trebuia să fi ajuns la reis efendi[270]. Din ordinul sultanului, lui Italinski i s-a predat şi o copie după scrisoarea de răspuns a lui Selim al III-lea adresată lui Napoleon. Era mai mult decât sperase ambasadorul Rusiei la Poartă[271]. Andrei Italinski repurtase victorii diplomatice pe toate fronturile. Oricum, ţarul a fost încântat. Primise o probă serioasă a ataşamentului sultanului faţă de alianţa cu Rusia. La rândul lui, Alexandru I a reconfirmat interesul Rusiei pentru

270. *Ibidem*, fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 45, ff. 174, 178, Czartoryski către Italinski, 16 iulie 1805; *ibidem*, dosar 45, ff. 175-177, copia scrisorii lui Napoleon în limba rusă.

271. Scrisoarea începe astfel: „Mărite şi mult iubite prieten al nostru Napoleon [...]. Cum între Înalta noastră Poartă şi guvernul francez există, din timpuri imemoriale, o pace şi o prietenie desăvârşite, întărite şi consolidate prin tratate, este sigur că, promiţând să le respectăm clauzele şi folosind căi menite să aducă siguranţa şi liniştea reciproce, vom întări legăturile care unesc cele două state şi le vom adăuga intenţiilor binevoitoare ale celor două părţi. Deşi este de prisos să mai discutăm despre acest subiect, întoarcerea ofiţerului vostru a prilejuit prezenta noastră scrisoare de prietenie, ca să vă anunţăm primirea scrisorii voastre şi să vă întrebăm cum staţi cu sănătatea. [...] Este în afara oricărei îndoieli că, atât timp cât veţi ţine seama de legăturile de pace şi de prietenie care există între cele două state şi veţi respecta clauzele, nici eu nu voi uita să respect această îndatorire" (*ibidem*, fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2249, f. 419, copie).

menţinerea unor relaţii de strânsă prietenie cu Poarta şi s-a declarat gata să apere integritatea teritorială a Imperiului Otoman[272].

Misiunea lui Jaubert nu s-a încheiat la Istanbul. El a reuşit să înşele vigilenţa numeroşilor agenţi ai Rusiei şi s-o pornească spre Teheran, a doua sa destinaţie. La sfârşitul lunii mai, Jaubert, însoţit de primul dragoman, Frankini, a părăsit capitala otomană şi s-a îndreptat spre Dunăre. Potrivit unor informaţii transmise Rusiei de austrieci[273], Jaubert, ajuns între timp la Varna, s-a prefăcut bolnav[274] şi, fără să fie observat, a plecat în grabă spre Persia[275]. Înainte ca Jaubert să părăsească Istanbulul, la Poartă a sosit un alt emisar al lui Napoleon, un oarecare Romieu. Italinski a anunţat venirea lui într-un raport din 29 mai. La 4 iunie, ambasadorul rus a discutat cu demnitarii Porţii despre intempestiva apariţie a lui Romieu la Stambul. Acestui nou emisar al lui Napoleon diplomaţia rusă i-a atribuit misiunea de a-i corupe pe dregătorii otomani. De altfel, agenţii ruşi de la Bucureşti au transmis cu întârziere informaţii despre trecerea agentului francez, al cărui nume nu l-au aflat, prin capitala Ţării Româneşti[276]. El ar fi fost încărcat cu bani şi daruri pentru vameşii greci de la Poartă spre a facilita intrarea mărfurilor franţuzeşti în Imperiul Otoman. De altfel, diplomaţii Rusiei de la Stambul au urmărit

272. *Russkii vestnik*, vol. XLVI, 1863, pp. 91-92, Alexandru I către Selim al III-lea, 17 iulie 1805.

273. Un raport secret a fost transmis de guvernul austriac diplomaţiei ţariste. Textul acestei informări secrete i-a fost trimis lui Italinski de la Petersburg prin curierul din 10 septembrie, care a ajuns la Poartă abia la 30 septembrie (Arh. V.P.R.I., fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 45, ff. 244-247). Anterior, prin curierul din 16 august, Czartoryski i-a atras atenţia lui Italinski că adevărata destinaţie a lui Jaubert era Persia. Diplomaţiile austriacă şi rusă nu cunoşteau însă scopul misiunii.

274. Într-o notă informativă redactată la Bucureşti şi datată 22 iunie 1805, se prelua informaţia că Jaubert s-a îmbolnăvit odată ajuns la Varna. Pe drumul spre Şumla, boala s-a agravat, iar acesta a trebuit să rămână în oraşul respectiv (*Colecţia Hurmuzaki*, serie nouă, vol. IV, p. 581).

275. Într-un aşa mister era învăluită misiunea lui Jaubert, încât presa oficială de la Paris a anunţat sosirea lui în capitală în vara anului 1805. Tot felul de informaţii false au circulat în epocă, una dintre ele fiind comunicată de Sainte-Luce, consulul Franţei la Bucureşti, care îi scria în ianuarie 1806 lui Talleyrand: „Un ziar grecesc (nu ştiu unde se publică) a informat publicul că atât dl Jaubert, cât şi doi francezi care-l însoţeau au fost decapitaţi în apropiere de Vidin, unde se duceau ca să stârnească o revoltă" (*ibidem*, vol. XVI, p. 697).

276. În nota informativă trimisă de la Bucureşti s-a menţionat doar că, „la începutul lunii [mai a anului 1805], a trecut prin Bucureşti către Stambul un curier francez, un oarecare general al lui Bonaparte" (*ibidem*, serie nouă, vol. IV, p. 580).

operaţiunile financiare efectuate de Romieu. Mai multă îngrijorare a trezit însă informaţia că emisarul lui Napoleon a fost primit noaptea, în secret, de marele vizir, la care a fost condus de Isak bei. Reis efendi, Mahmud Raif, a respins protestele lui Italinski şi i-a calmat temerile. Nu Stambulul era destinaţia sa. Romieu urma să plece spre Persia[277], trecând prin Alep şi Bagdad. El avea scrisori de credit pentru Alep de 60.000 de piaştri. Părea o misiune importantă. Italinski a transmis toate aceste informaţii generalului Ţiţianov şi ambasadorului Marii Britanii la Poartă[278]. Şi ministrul de externe, Czartoryski, i-a transmis instrucţiuni speciale generalului Ţiţianov, comandantul armatei ruse din Caucaz, pentru a atenua consecinţele misiunii emisarilor lui Napoleon la Teheran[279].

Trimiterea dintr-odată a doi emisari, Jaubert[280] şi Romieu, demonstra interesul Franţei pentru includerea Persiei într-o coaliţie mai largă îndreptată împotriva Rusiei. Încă din 1803, deci înainte de izbucnirea războiului ruso-persan, Napoleon a cerut informaţii detaliate despre Persia, despre zona Caucazului şi despre litoralul răsăritean al Mării Negre[281]. Ideea unei alianţe

277. „El [reis efendi] bănuieşte că Romieu trebuie să ajungă în Persia, dar nu ştie dacă trebuie să rămână în această ţară, ca să-i stârnească pe persani împotriva noastră, sau nu trebuie decât să treacă pe acolo, ca să ajungă în India şi să acţioneze împotriva englezilor" (Arh. V.P.R.I., fond Kanţelеariia, opis 468, dosar 2249, f. 546, Italinski către Czartoryski, 15 iunie 1805).

278. *Ibidem*, dosar 2249, ff. 544-547.

279. *Vneşneaia politika Rossii*, vol. II, pp. 494-495, Czartoryski către Ţiţianov, 7 august 1805.

280. Jaubert a publicat ulterior o relatare a misiunii sale sub titlul *Voyages en Armenie et en Perse en 1805-1806*, Paris, 1821.

281. Bonaparte îi scria lui Talleyrand la 28 septembrie 1803 că era nemulţumit de puţinătatea informaţiilor despre Persia (*Correspondance de Napoléon Ier*, vol. IX, p. 4). Peste câteva luni, la 14 martie 1804, prim-consulul i-a cerut ambasadorului Brune: „Luminaţi-ne cât mai mult asupra treburilor Persiei" (*ibidem*, p. 290). La 21 mai 1804, Talleyrand a fost înştiinţat despre trimiterea în Persia a unui agent francez sub acoperire: „Sunt de acord să fie trimis în Persia un doctor sau un savant, sub pretextul că studiază plantele" (*ibidem*, p. 367). O săptămână mai târziu, s-a discutat despre suportarea cheltuielilor unei misiuni de cercetare a coastelor Mării Negre: „În ceea ce-l priveşte pe Racault de Reuilly, ataşat pe lângă legaţia rusă, după ce a călătorit pe coasta Mării Negre şi a transmis planuri şi informaţii folositoare de acolo, intenţia mea este ca această călătorie să nu se facă pe cheltuiala lui; doresc aşadar să-i rambursaţi tot ceea ce-l va fi costat, pe baza chitanţelor pe care vi le va preda" (*ibidem*, p. 383). Reuilly şi-a publicat la Paris, în 1806, însemnările sub titlul *Voyage en Crimée et sur les bords de la Mer Noire pendant l'année 1803*. La 20 martie 1805, Napoleon i-a cerut lui Talleyrand să adune toate rapoartele despre Persia şi să parcurgă

cu Persia a fost iniţial sugerată chiar de Fath Ali într-o scrisoare adresată lui Napoleon în toamna anului 1804. Treptat, împăratul francezilor a fost câştigat de ideea unei coaliţii compuse din Persia, Imperiul Otoman[282] şi triburile războinice din Afganistan, coaliţie care ar fi pus în pericol poziţiile Rusiei din Caucaz şi pe cele ale Marii Britanii din India. Însă dificultăţile de comunicare dintre Paris şi Teheran au amânat încheierea alianţei până în primăvara anului 1807. De altfel, alianţa franco-persană n-a apucat să producă efecte. La scurt timp, Rusia şi Franţa au semnat un tratat de alianţă la Tilsit. Astfel, Napoleon a renunţat fără cea mai mică ezitare la alianţa cu Persia şi cu Imperiul Otoman împotriva Rusiei.

Misiunile lui Jaubert şi Romieu au fost cu adevărat excepţionale. Jaubert a călătorit pe mare până la Trapezunt sub o identitate falsă, de consul al Franţei. De acolo, a plecat spre Erzurum îmbrăcat în haine de preot armean. A fost oprit pe drum de Mahmud, paşă de Bayazet, însă a pretins că este preot armean aflat în pelerinaj. A fost eliberat, urmărit şi din nou arestat în momentul în care s-a abătut de la traseul pelerinajului. A fost închis în fortăreaţa Bayazet câteva luni. Ţiţianov a trimis oameni deghizaţi în negustori armeni pentru a pune mâna pe Jaubert. A fixat şi o recompensă de 2.000 de ruble pe capul francezului[283]. Jaubert a fost salvat de o epidemie de holeră. Au murit atunci Mahmud paşa şi fiul său. Noul paşă, Ibrahim, l-a eliberat din închisoare, după care a început negocieri secrete pentru a-l preda ruşilor. L-a scăpat din mâinile kurzilor intervenţia seraschierului de Erzurum, fostul mare vizir Iusuf paşa, care-l cunoştea personal pe Jaubert, de vreme ce îl prezentase sultanului în 1804, cu ocazia înmânării scrisorii trimise de Napoleon. Jaubert a fost eliberat abia la începutul anului 1806, sub puternica impresie a victoriei obţinute de Napoleon la Austerlitz. În aprilie 1806, şi-a reluat drumul spre Persia. Jaubert a fost primit cu mari onoruri la Tabriz şi, mai apoi, la Teheran, unde a ajuns abia în iunie. A predat scrisoarea lui Napoleon şahului Fath Ali[284]. La 14 iulie, Jaubert, însoţit de o escortă specială, a plecat spre Europa. A ajuns târziu la

---

lucrările scrise de englezi despre această ţară, precum şi articolele din gazetele de la Petersburg. Voia să primească rapoarte amănunţite despre Persia. Napoleon a mai cerut şi o listă a cunoscătorilor limbii persane aflaţi în serviciul Franţei (*ibidem*, vol. X, 1862, p. 238).

282. În scrisoarea din 30 ianuarie 1805 a lui Napoleon către Selim al III-lea, scrisoare predată sultanului de Jaubert, Poarta Otomană era invitată să se alăture Persiei în războiul împotriva Rusiei (*ibidem*, p. 130).

283. *Aktî, sobrannâe Kavkazskoiu arheograficeskoiu komissieiu*, vol. II, p. 888.

284. *Correspondance de Napoléon Ier*, vol. X, p. 149.

Istanbul, abia la 31 octombrie 1806. Rezultatele misiunii sale au fost prezentate lui Napoleon într-un amplu raport din martie 1807[285].

La rândul său, Romieu a ales alt traseu către Teheran. A plecat la Alep, unde-l aştepta consulul francez Joseph Rousseau. De acolo, s-a îndreptat spre Mosul. Pe drum a fost ţinta unui atentat pus la cale, se pare, de consulul englez Barker, care ar fi trimis un „tătar" pe urmele lui. „Tătarul" cu pricina a fost arestat, iar asupra lui s-a descoperit o scrisoare a lui Barker către şeful garnizoanei din Mosul. Acesta era instruit de consulul britanic ca, la intrarea în oraş, să-l asasineze pe Romieu. Consulul Barker promitea 5.000 de piaştri, cu condiţia ca toate scrisorile care vor fi găsite în bagajele lui Romieu să-i fie predate. Ruffin, însărcinatul cu afaceri al Franţei la Poartă, a protestat energic. Barker a respins însă toate acuzaţiile. Romieu a ajuns la Teheran la sfârşitul lunii septembrie. Din informaţiile culese de consulii Rusiei din zonă a rezultat că a fost primit de două ori în audienţă de şah, căruia i-a înmânat scrisoarea lui Napoleon[286]. La două săptămâni de la sosirea în capitala Persiei, Romieu şi dragomanul său au murit. Aceste morţi suspecte au fost urmate de îmbolnăvirea gravă a restului membrilor delegaţiei. Un singur om din toată delegaţia condusă de Romieu a apucat să se întoarcă în Franţa, ducând cu sine o scrisoare a şahului pentru Napoleon. Francezii i-au acuzat pe englezi că ar fi pus la cale asasinatele de la Teheran[287]. O informaţie cel puţin ciudată provine de la unul dintre agenţii Rusiei la Bucureşti. În primăvara lui 1806, într-o notă informativă, s-a comunicat atacarea şi uciderea lui Romieu de către tâlhari la Sofia. Copii după hârtiile lui Romieu ar fi ajuns în posesia consulului englez Barker (editorii volumului de documente au transcris eronat numele: corect este Barker, şi nu Barner; aceeaşi greşeală se observă şi la indicele de nume[288]).

Misiunile lui Jaubert şi Romieu, foarte spectaculoase de altfel, s-au încheiat fără rezultate notabile pentru Franţa. Deocamdată însă, prezenţa agenţilor lui Napoleon generase tensiuni în relaţiile dintre Rusia şi Poartă. Trecerea lor prin Istanbul provocase o reală emoţie diplomaţiei ţariste. De fiecare dată,

285. Amănunte despre misiunea lui Jaubert se găsesc la Edouard Driault, *La politique orientale de Napoléon. Sébastiani et Gardane 1806-1808*, Paris, 1904, p. 174, la A.R. Ioannisean, *op. cit.*, pp. 89-116, 127-139, şi la M.A. Igamberdâev, *op. cit.*, pp. 78-83.

286. *Correspondance de Napoléon Ier*, vol. X, pp. 276-277, Napoleon către Fath Ali, 30 martie 1805.

287. A.R. Ioannisean, *op. cit.*, pp. 93-101.

288. *Colecţia Hurmuzaki*, serie nouă, vol. IV, p. 622.

Italinski, luat pe nepregătite, a fost tentat să exagereze importanţa acestor misiuni. Crizele declanşate la sosirea emisarilor au fost însă repede calmate de asigurările lui reis efendi, Mahmud Raif, şi ale consilierului acestuia, Dimitrie Moruzi. În acel moment, Poarta nu era pregătită să renunţe la alianţa cu Rusia şi Marea Britanie. În plus, sultanul miza pe o victorie a puternicei coaliţii antifranceze într-un viitor război. Chiar dacă, momentan, nu provocase efectul dorit, demersul prea îndrăzneţ al lui Napoleon pregătea terenul pentru viitoarea reorientare politică a Porţii Otomane spre o alianţă cu Franţa după Austerlitz şi după sosirea la Istanbul, în august 1806, a noului ambasador, Horace Sébastiani.

Concesiile neobişnuite făcute de Poartă, care a pus la dispoziţia diplomaţiei ruse o copie a scrisorii lui Napoleon, ca şi răspunsul sultanului demonstrau, într-un mod cât se poate de clar, că Imperiul Otoman era fidel aliaţilor săi. În contextul negocierii tratatului de alianţă cu Rusia, diplomaţia otomană a folosit excesul de bunăvoinţă arătat în rezolvarea acelor crize pentru a-i îndatora pe plenipotenţiarii ţarului, care nu mai puteau acuza Porta că ar intenţiona să se alăture Franţei. În felul acesta, diplomaţii otomani şi-au întărit poziţiile la negocieri. Italinski nu a înţeles acest lucru nici măcar după respingerea categorică de către Poartă a celor mai importante articole secrete. Deocamdată, tensiunile declanşate de prezenţa emisarilor francezi la Istanbul se încheiaseră prin mici victorii diplomatice ale Rusiei, pe care Italinski le-a relatat cu mândrie. Numai că, nu după multă vreme, avea să afle că trebuia să plătească pentru acele izbânzi facile, iar preţul a fost mare.

Sprijinul tardiv al diplomaţiei britanice

În eforturile sale de reînnoire a tratatului de alianţă cu Poarta, diplomaţia ţaristă a contat pe sprijinul Marii Britanii. Încă din momentul în care s-a luat decizia negocierii noii alianţe, curtea de la Petersburg a iniţiat demersuri la Londra pentru a obţine aprobarea şi susţinerea diplomaţiei britanice. Pentru scurt timp, s-a vehiculat chiar varianta negocierii noului tratat în trei – Rusia, Marea Britanie şi Poarta Otomană. S-a renunţat la această idee şi pentru că diplomaţia britanică a reacţionat negativ la proiectele Rusiei în Orient, proiecte transmise prim-ministrului William Pitt de emisarul ţarului, Novosiltev, sosit la Londra în secret la mijlocul lunii noiembrie a anului 1804. A rămas ca Londra să hotărască ulterior dacă va negocia separat un tratat sau dacă va adera la cel semnat de imperiile Rus şi Otoman. Misiunea lui Novosiltev a întârziat transmiterea instrucţiunilor şi a proiectului viitorului tratat de alianţă

către ambasadorul Rusiei la Istanbul[289]. În cele din urmă, curtea de la Petersburg şi-a pierdut răbdarea. La 29 decembrie 1804, ministrul Adam Czartoryski a trimis pachetul de documente pentru începerea negocierilor. Şeful diplomaţiei ruse l-a asigurat pe Italinski de sprijinul diplomaţiei britanice, deşi nu primise confirmarea poziţiei acesteia. Czartoryski i-a cerut ambasadorului Italinski să colaboreze cu diplomaţii britanici de la Poartă şi să ţină permanent legătura cu ambasadorul Alexander Straton. Proiectul tratatului de alianţă, ca şi articolele secrete trebuiau să fie prezentate ambasadorului britanic. Împreună, cei doi ambasadori urmau să se pună de acord asupra negocierii unor prevederi care puteau stârni opoziţia Porţii. Încrederea în britanici avea însă limite, cel puţin geografice. Nu se extindea şi la zona Caucazului. Articolele referitoare la Caucaz, preciza Czartoryski în post-scriptumul instrucţiunilor, trebuiau să fie ţinute secret. „Trebuie să vă previn că proiectul tratatului şi articolele secrete vor fi comunicate la timpul lor ambasadorului Angliei, cu excepţia clauzelor privind Gruzia, Mingrelia şi Imereti." Motivul acestei reţineri era explicat de Czartoryski în felul următor : „Considerăm necesar să avem o anumită reţinere, ca să nu-i dăm acestei puteri nici cea mai mică idee că alianţa poate avea alt scop decât folosul general şi astfel să îndepărtăm de la ea orice spirit de invidie, pe care nu avem totuşi niciun motiv să i-l bănuim"[290]. Alte instrucţiuni ulterioare ale şefului diplomaţiei ruse către Italinski au reconfirmat şi ele teama ca nu cumva Marea Britanie, nemulţumită de expansiunea Rusiei în Caucaz, să depună eforturi pentru a bloca adoptarea articolelor care se refereau la regiunea respectivă. Totodată, Czartoryski a nuanţat afirmaţia privitoare la sprijinul pe care Marea Britanie l-ar fi promis Rusiei în renegocierea alianţei cu Poarta. La 15 februarie 1805, ministrul rus de externe i-a scris ambasadorului Italinski că a primit asigurări prealabile că Londra va fi de acord cu tratatul de alianţă şi cu articolele secrete. Italinski a fost sfătuit să-l aştepte pe noul ambasador britanic care avea să sosească la Poartă, pentru că el urma să primească instrucţiuni pentru a-l sprijini în negocierea alianţei. Însă Adam Czartoryski nu cunoştea în acel moment opinia diplomaţiei britanice în chestiunea reînnoirii alianţei. El a dat vina pe curierul care ar fi plecat de mult timp de la Londra, dar întârzia să sosească la Petersburg[291].

---

289. *Vneşneaia politika Rossii*, vol. II, p. 171, Alexandru I către Italinski, 30 octombrie 1804.
290. Arh. V.P.R.I., fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 39, f. 464, Czartoryski către Italinski, 29 decembrie 1804.
291. *Vneşneaia politika Rossii*, vol. II, p. 306, Czartoryski către Italinski, 15 februarie 1805.

Nici după aproape trei luni lucrurile nu erau mai clare. La 11 mai, ţarul Alexandru I i-a scris ambasadorului rus la Londra, S. Voronţov, cerându-i să insiste pe lângă guvernul britanic pentru ca acesta să-i trimită ambasadorului său la Poartă instrucţiuni să susţină toate demersurile lui Italinski („să nu uitaţi să preveniţi cabinetul de la St James, [...] că doresc să i se dea ministrului britanic la Constantinopol instrucţiunile necesare spre a sprijini în mod ferm toate demersurile pe care le va face ministrul meu")[292].

Când, în sfârşit, a sosit la Poartă, la 24 iunie 1805, noul ambasador britanic, Charles Arbuthnot, a lăsat să se înţeleagă că nu avea niciun fel de instrucţiuni pentru negocierea alianţei cu Poarta şi s-a arătat mult mai interesat de noul tarif vamal[293]. Peste câteva zile, Arbuthnot s-a întâlnit cu Italinski. Primele informaţii obţinute de diplomaţii aflaţi în serviciul Rusiei au fost confirmate de noul ambasador britanic. Arbuthnot nu primise plenipotenţele pentru negocierea alianţei cu Poarta. Fusese însă instruit să susţină demersurile iniţiate de Italinski („avea totuşi ordinul precis să mă secondeze şi să mă susţină pe orice cale în negocierea cu care fusesem însărcinat")[294]. Abia spre sfârşitul lui octombrie, la o lună de la semnarea tratatului ruso-otoman, ambasadorul britanic a primit plenipotenţele pentru negocierea alianţei. Imediat, Arbuthnot l-a înştiinţat pe reis efendi şi a cerut începerea tratativelor. I-a comunicat şi lui Italinski proiectul de tratat. Italinski primise însă proiectul de la ambasadorul Rusiei la Londra, S. Voronţov. Italinski i-a atras atenţia lui Arbuthnot că, din moment ce articolul 1 al proiectului prevedea aderarea Marii Britanii la alianţa încheiată între imperiile Rus şi Otoman, diplomaţii englezi trebuiau să aştepte ratificarea tratatului semnat la 23 septembrie pentru a putea începe negocierile cu Poarta. Ambasadorul Charles Arbuthnot a fost de acord cu această observaţie şi a amânat debutul discuţiilor pentru încheierea alianţei[295].

Adam Czartoryski a făcut demersuri pe lângă ambasadorii de la Petersburg ai statelor aliate, Austria şi Marea Britanie, să le scrie colegilor lor de la Istanbul să sprijine acţiunile lui Italinski la Poartă. A fost o intervenţie târzie, fără niciun rezultat practic[296]. Numai ambasadorul Marii Britanii primise

292. *Ibidem*, vol. II, p. 402, Alexandru I către S. Voronţov, 11 mai 1805.
293. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2249, ff. 551-552, Italinski către Czartoryski, 30 iunie 1805. Italinski a relatat discuţia dintre Arbuthnot şi reis efendi.
294. *Ibidem*, dosar 2249, f. 592, Italinski către Czartoryski, 1 iulie 1805.
295. *Ibidem*, dosar 2250, f. 367, Italinski către Czartoryski, 29 octombrie 1805.
296. Adam Czartoryski a obţinut o scrisoare a ambasadorului austriac Stadion către Stürmer, datată 10 septembrie şi o alta a lordului Gower către Arbuthnot, din 5 septembrie. Le-a transmis lui Italinski prin curierul din 14 septembrie 1805 (*ibidem*, fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 45, ff. 277-280, 281-283). Curierul

anterior instrucţiuni precise din partea guvernului său. El a intervenit de câteva ori în negocierea tratatului. Italinski i-a solicitat sprijinul în momentul în care discuţiile au fost blocate ca urmare a prezentării articolelor secrete. Misiunea lui Arbuthnot era să înfrângă rezistenţa Porţii în privinţa articolului secret 3. De altfel, în acel articol se prevedeau, pe lângă ocuparea Ţărilor Române de către Rusia, şi ocuparea Alexandriei, în Egipt, de către trupele britanice, ca şi cedarea unor porturi şi a unor depozite din Moreea unor detaşamente britanice care ar fi trebuit să numere 4.000-5.000 de soldaţi. Nu întâmplător a introdus Czartoryski acele prevederi referitoare la Marea Britanie în proiectul tratatului ruso-otoman[297]. El a încercat să demonstreze că nu era mânat de planuri de expansiune teritorială şi că îl interesa doar apărarea Imperiului Otoman, apărare asumată nu numai de Rusia, ci şi de Marea Britanie. Diplomaţia rusă avea şi de unde să cedeze în cazul în care Poarta s-ar fi opus acelui articol. Diplomaţii ruşi puteau să renunţe la prevederile referitoare la ocuparea de către britanici a unor puncte strategice în Mediterana Orientală. În felul acesta, ei făceau Porţii o concesie în schimbul căreia sperau să obţină acceptul pentru intrarea trupelor ruseşti în Moldova şi Ţara Românească. În favoarea articolului secret 3 a pledat şi Arbuthnot. Intervenţiile sale, aşa cum le cunoaştem prin intermediul rapoartelor diplomatice ruseşti, nu par suficient de energice, sunt prea slab conectate la tensiunea negocierilor care s-au desfăşurat între plenipotenţiarii ruşi şi cei otomani[298].

> Mahmud efendi a întrebat dacă măsurile propuse [prin articolul secret 3] sunt neapărat necesare pentru salvarea Imperiului Otoman.
>
> Ambasadorul Angliei a răspuns că nu poate spune aceasta cu precizie, dar că ele fac imposibilă o invazie franceză, care, în lipsa lor, ar putea avea succes.
>
> Mahmud efendi l-a mai întrebat pe dl Arbuthnot dacă alianţa depinde în mod absolut de adoptarea acestor măsuri. Ambasadorul i-a răspuns că, fără îndoială, nu depinde, că alianţa se va realiza oricum; [Mahmud efendi] a făcut observaţia că ea nu va fi atunci nici atât de strânsă, nici atât de folositoare Porţii şi deci era nevoie de garanţii.
>
> Dl Arbuthnot a încheiat întâlnirea spunând că, deşi aceasta era amicală, modul de exprimare era totuşi oficial, de vreme ce el se conforma instrucţiunilor primite, de a face cauză comună cu ministrul Rusiei şi de a-l informa pe sultan în privinţa ei.

---

a ajuns la Istanbul după semnarea tratatului de alianţă ruso-otoman la 23 septembrie 1805.

297. *Vneşneaia politika Rossii*, vol. II, pp. 311-312, Czartoryski către Novosiltev, 16 februarie 1805.

298. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2250, ff. 2-4, Italinski către Czartoryski, 14 august 1805.

În ultima fază a negocierilor, când devenise limpede că Poarta nu va accepta nici măcar discutarea articolelor secrete 3 şi 8, Arbuthnot a insistat ca Italinski să semneze tratatul în forma în care era dorit de otomani[299]. Altfel, exista riscul ca negocierile să eşueze definitiv, ceea ce ar fi putut crea în viitor grave complicaţii coaliţiei antinapoleoniene.

Indiscutabil, analiza atitudinii diplomaţiei britanice faţă de proiectul noii alianţe ruso-otomane trebuie să pornească de la documentele de politică externă din arhiva Foreign Office. În lipsa acestora, documentele diplomatice ruseşti surprind într-o oarecare măsură poziţia şi demersurile – puţine, atâtea câte au fost – ale diplomaţilor britanici acreditaţi la Istanbul. Oficial, Londra a sprijinit eforturile de reînnoire a alianţei cu Poarta. Însă, în ciuda asigurărilor date de Czartoryski, Londra a privit cu suspiciune unele dintre prevederile controversate ale proiectului de tratat. Nu s-a pronunţat oficial împotriva lor pentru a-şi menaja principalul partener din coaliţia antinapoleoniană. Din documente reiese, chiar dacă nu foarte clar, că Marea Britanie a cedat Rusiei, pentru un timp, iniţiativa în politica coaliţiei faţă de Imperiul Otoman. Arbuthnot trebuia să-l secondeze (şi acest cuvânt, „să secondeze", a revenit cu obstinaţie în multe dintre documentele vremii) pe Italinski. Chiar dacă Rusia a fost vioara întâi în Mediterana Orientală şi în Imperiul Otoman, Marea Britanie a avut grijă ca nu cumva aceasta să-şi întărească prea mult controlul în regiune. Nu a susţinut cum ar fi trebuit multe dintre demersurile diplomaţiei ţariste la Poartă, deşi, oficial, Londr nu s-a împotrivit. Cât priveşte negocierea alianţei ruso-otomane, schimbarea lui Straton cu Arbuthnot a fost un pretext ideal pentru a întârzia trimiterea instrucţiunilor privind sprijinirea diplomaţiei ruse. Când, în sfârşit, a ajuns la Istanbul, Arbuthnot s-a implicat doar în momentul în care a fost solicitat în mod direct. Rezultatele demersurilor lui au fost nesemnificative. El nu avea nici experienţa lui Straton şi nici relaţiile acestuia printre marii demnitari ai Porţii.

Cu siguranţă că diplomaţiei otomane i-ar fi fost mai greu să respingă unele articole secrete dacă Rusia şi Marea Britanie ar fi negociat împreună tratatul. Dar Londra, fără să respingă categoric ideea, nu a luat nicio decizie până în toamnă, când s-a încheiat negocierea tratatului ruso-otoman. Nici Petersburgul nu a fost prea insistent în a cere diplomaţiei britanice să i se alăture la negocieri. Rusia avea secretele ei faţă de Marea Britanie (cum ar fi articolele care priveau Caucazul). În fapt, Londra nici nu a promis mai mult. A spus că *va seconda* diplomaţia rusă şi atât.

299. Documentul 20 din Anexă.

Evoluţia atitudinii Rusiei faţă de alianţa cu Poarta

Scrisoarea din 26 iunie 1804 a şefului diplomaţiei britanice, lordul Dudly Ryder Harrowby, în care era menţionată posibilitatea ocupării temporare a unor teritorii otomane de trupele britanice şi ruseşti, a provocat la Petersburg febra reînnoirii alianţei dintre imperiile Rus şi Otoman. Ministrul de externe al Rusiei, Adam Czartoryski, a încercat să tragă cât mai multe foloase de pe urma încheierii unui nou tratat cu Poarta. Ambasadorul Rusiei la Londra, S. Voronţov, în care nici ţarul, nici Czartoryski nu aveau prea multă încredere[300], a fost anunţat de acesta din urmă că alianţa cu Poarta nu aducea mari avantaje aliaţilor („este incontestabil că Turcia, din cauza guvernului corupt, a epuizării finanţelor şi a lipsei de valoare a soldaţilor ei, nu va putea niciodată să fie cu adevărat de mare folos aliaţilor săi")[301]. Deşi alianţa era lipsită de utilitate, Rusia şi Marea Britanie – mai scria Czartoryski – puteau totuşi să-şi asume unele obligaţii faţă de Poartă. Cu mare atenţie însă. Altele urmau să fie condiţiile impuse acum Porţii, mai ales că ambele puteri trebuiau să-şi păstreze libertatea de a participa la diferite combinaţii politice („prudenţa le impune să nu reînnoiască cu uşurinţă aceleaşi angajamente şi să nu-şi lege gratuit mâinile într-o vreme în care combinaţiile cele mai complicate pot să ia naştere dintr-un moment în altul")[302]. În cele din urmă, ca şi cum ar fi făcut un hatâr Porţii, Czartoryski a acceptat ideea negocierii alianţei. În scrisoarea adresată aceluiaşi Voronţov, şeful diplomaţiei ruse se întreba dacă va trebui să ceară Porţii să intre în războiul care se prefigura împotriva Franţei şi ce ajutoare va furniza Poarta Otomană coaliţiei antinapoleoniene. Czartoryski cocheta prin urmare cu ideea unei alianţe ofensive cu Imperiul Otoman. Ambasadorul Voronţov urma să ceară părerea diplomaţiei britanice în această chestiune. Un singur lucru îi era foarte clar lui Czartoryski, şi anume condiţiile puse de Rusia pentru reînnoirea alianţei: ocuparea unor provincii otomane ameninţate de Franţa (nu era desemnată nicio provincie) şi îmbunătăţirea situaţiei creştinilor

300. Czartoryski i-a sugerat lui Voronţov să comunice la Foreign Office informaţiile primite din Rusia, însă ambasadorul rus a înţeles în felul său sugestia şi a prezentat la Londra chiar scrisoarea lui Czartoryski din 30 august. Diplomaţia britanică a reacţionat extrem de negativ la proiectele Rusiei. Misiunea lui Novosiltev de la sfârşitul toamnei anului 1804 a mai calmat temerile Londrei.

301. *Vneşneaia politika Rossii*, vol. II, pp. 119-120, Czartoryski către S.R. Voronţov, 30 august 1804.

302. *Ibidem*, p. 120.

din Imperiul Otoman[303]. Cele două condiţii urmau să fie formulate în proiectul articolelor secrete 3 şi 8. Ambele aveau să fie respinse de Poartă.

Proiectele diplomaţiei ruse au evoluat de la o alianţă ofensivă la una defensivă. Este o schimbare semnificativă în atitudinea faţă de tratatul cu Poarta. Instrucţiunile cu privire la negocierea alianţei, trimise lui Italinski la 29 decembrie 1804, erau foarte clare. Rusia nu avea nevoie de o alianţă defensivă. O asemenea alianţă era doar în interesul Porţii („o alianţă pur defensivă între aceste două puteri ar fi în întregime în avantajul Porţii şi n-ar aduce niciun folos Rusiei")[304]. Printre principiile reînnoirii alianţei de care trebuia să ţină seama Italinski se afla şi cel referitor la asumarea de către Poartă a obligaţiei de a participa la coaliţia împotriva Franţei („să obţină din partea Porţii angajamente în aşa fel încât să fie obligată să participe la coaliţia pe care Rusia ar putea s-o formeze împotriva Franţei cu Anglia şi cu o altă putere de pe continent")[305]. Este limpede că Rusia dorea o alianţă ofensivă. Acest principiu a căpătat formă juridică în partea secretă a proiectului de tratat. Articolul secret 1, în prima redactare a lui Czartoryski, prevedea că Poarta se va alătura coaliţiei împotriva Franţei. Scopul acesteia era să restabilească echilibrul politic în Europa[306]. În instrucţiunile care însoţeau proiectul de tratat, şeful diplomaţiei ruse preciza că articolul secret 1 era o condiţie *sine qua non* a reînnoirii alianţei cu Poarta[307]. Era un pas înainte faţă de alianţa

303. *Ibidem*, p. 121.

304. Documentul 1 din anexă.

305. *Ibidem*.

306. „Înalta Poartă, direct interesată de rezultatele acestei înţelegeri şi văzând că Bonaparte pofteşte cel mai mult la statele sale, nu va şovăi să sprijine vederile salutare ale Majestăţii Sale împăratul tuturor Rusiilor, augustul său aliat, făcând front comun cu el şi cu celelalte puteri care se vor uni împotriva Franţei" (documentul 2 din Anexă).

307. „Nu pretindem ca Poarta să fie prima care declară război Franţei, ci ca ea să ia parte la acesta atunci când Rusia şi alte câteva mari puteri ale continentului european îl vor porni, după ce şi-au epuizat toate mijloacele de conciliere menite să determine guvernul francez să stabilească o ordine a lucrurilor care să promită şi să garanteze siguranţa publică; ele vor fi obligate să formeze o coaliţie şi să-şi folosească toate forţele ca să constrângă Franţa la aceasta. De altfel, probabil că simpla acceptare a acestui articol de către Poartă va contribui deja în mare măsură la a-l determina pe Bonaparte să accepte un aranjament echitabil care să asigure liniştea întregii Europe, făcându-l să-şi piardă speranţa că-şi va realiza proiectele. Acest articol este o condiţie *sine qua non*, căci, dacă Poarta nu vrea să-şi reunească eforturile cu cele ale puterilor care se vor strădui să-i asigure existenţa, acestor puteri le va fi mai uşor să cucerească statele otomane decât să împiedice Franţa să pună stăpânire pe ele, alternativă la care Poarta ar face o foarte mare imprudenţă să se expună şi pe care Rusia n-ar vrea să fie silită s-o aleagă, nedorind deloc să aibă un vecin mai bun decât Înalta Poartă,

defensivă încheiată în ianuarie 1799[308]. Însă Italinski a anunţat curtea de la Petersburg că Poarta nu va accepta câteva dintre articolele proiectului de alianţă şi a luat iniţiativa redactării unei variante care, credea el, ar fi stârnit mai puţine obiecţii din partea plenipotenţiarilor otomani. În proiectul lui Italinski, articolul secret 1 suferise nuanţări semnificative[309]. Esenţa însă nu a fost schimbată. În linii mari, rămânea tot o alianţă ofensivă, chiar dacă aspectul ofensiv era mai puţin evident. Iniţiativa lui Italinski l-a nemulţumit pe Czartoryski. El a cerut să se încheie un tratat care să ofere Rusiei mai multe avantaje reale decât cel semnat în 1799 („încheierea unui act care să fie considerabil mai avantajos pentru Rusia decât ultimul tratat de alianţă"). În caz contrar, ameninţa Czartoryski, tratatul nu va fi ratificat de ţar[310]. Italinski s-a conformat instrucţiunilor primite de la Petersburg.

Ambasadorul Rusiei la Poartă a pus în faţa negociatorilor otomani proiectul articolului secret 1 în forma primită de la Czartoryski. Plenipotenţiarii Porţii au respins acest proiect şi au prezentat propriile variante, sensibil diferite de propunerea rusească. În final, s-a ajuns ca negociatorii otomani să se lupte pentru introducerea în articolul secret 1 a cuvântului „defensiv". Şi au izbutit. În articolul secret 1 s-a menţionat *de două ori* că alianţa era defensivă („tratat de alianţă defensivă"), ceea ce nu scutea însă Poarta de obligaţia de a se alătura coaliţiei antinapoleoniene. Pentru că şi coaliţia era... tot una defensivă. Cu o întorsătură de condei s-a rezolvat o gravă dilemă diplomatică. O seamă de prevederi ale articolului secret 1 ridicau însă unele semne de întrebare referitoare la calificativul „defensiv" aplicat alianţei cu Poarta[311]. Cuvântul „defensiv", prezent de mai multe ori în textul tratatului, ar fi putut fi invocat de dregătorii otomani atunci când Poarta ar fi fost solicitată să participe la acţiunile militare ale coaliţiei, în conformitate cu prevederile tratatului. Aceasta însă nu s-a întâmplat. Nu s-a pus niciodată problema ca Poarta să declare război Franţei. Nici nu a fost timp. A treia coaliţie antinapoleoniană s-a destrămat

---

pentru păstrarea căruia va fi întotdeauna gata să-şi folosească toate forţele" (documentul 1 din Anexă).

308. Cele mai recente analize ale tratatului din 1799 se găsesc la A.M. Stanislavskaia, *Politiceskaia deiatel'nost' F.F. Uşakova v Greţii 1798-1800 gg.*, Moscova, 1983, capitolul „Soiuznâi dogovor Rossii i Turţii 1799 goda", şi la V.I. Şeremet, „Vneşneaia politika Vâsokoi Portî: k vremennomu soiuzu s Rossiei", în *Aleksandr I, Napoleon i Balkanî, Balkanskie issledovaniia*, vol. XVIII, Moscova, 1997.
309. Documentul 8 din Anexă.
310. Documentul 10 din Anexă.
311. *Vneşneaia politika Rossii*, vol. II, p. 587.

după înfrângerea de la Austerlitz. În acel moment, tratatul nici nu apucase să intre în vigoare. Abia peste câteva săptămâni s-a produs schimbul de ratificări ale tratatului de alianţă ruso-otoman.

Concesia făcută de Rusia în privinţa caracterului alianţei se explică prin deteriorarea într-un timp foarte scurt a situaţiei internaţionale, ceea ce a obligat diplomaţia ţaristă să grăbească încheierea alianţei chiar şi cu preţul unor cedări. La 1 iulie 1805, Czartoryski cerea în continuare ca Poarta să se alăture pe deplin coaliţiei antinapoleoniene. Asta presupunea inclusiv intrarea în războiul împotriva Franţei[312]. Câteva săptămâni mai târziu, şeful diplomaţiei ruse a formulat mai clar ca niciodată esenţa viitorului tratat. El trebuia să asigure cooperarea militară a Porţii în cadrul coaliţiei antinapoleoniene: „Deocamdată, esenţial este să obţină nu numai securitatea perfectă din partea turcilor, ci şi *certitudinea că aceştia vor coopera în cazul unui război împotriva Franţei* [s.n. – A.G.]"[313]. Tocmai de aceea, i-a scris Czartoryski lui Italinski, plenipotenţiarii Rusiei implicaţi în negocieri trebuiau să respingă încercarea Porţii de a limita participarea otomană la războiul care se prefigura împotriva Franţei. Era reacţia şefului diplomaţiei ruse la contraproiectele prezentate de plenipotenţiarii Porţii în legătură cu articolul secret 1 în varianta propusă de la Petersburg. Italinski trebuia să fie mai atent la nuanţe, pentru ca nu cumva caracterul alianţei să fie viciat în urma negocierilor[314]. În luna august, Czartoryski a renunţat şi la nuanţe, şi la cooperarea militară a Porţii. Cerea insistent ca tratatul de alianţă cu Imperiul Otoman să fie semnat cât mai curând, chiar şi cu preţul unor importante concesii[315]. Astfel, în ultima fază a negocierilor,

312. Documentul 14 din Anexă.

313. Arh. V.P.R.I., fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 45, f. 184, Czartoryski către Italinski, 30 iulie 1805.

314. „Se pare că aceste cuvinte, «atât timp cât statele Înaltei Porţi vor fi principalul scop al francezilor», vor putea da naştere, cu timpul, unor discuţii pe care ar fi bine să le evităm. Presupunând că războiul izbucneşte pe continent, este sigur că francezii vor fi atât de ocupaţi în Italia, pe Rin şi în nordul Germaniei, încât vor fi obligaţi să întârzie considerabil planurile de invadare a statelor otomane. Din acel moment, Poarta ar avea dreptul să se izoleze, iar alianţa, într-o anumită măsură, ar deveni nulă dacă s-ar respecta cuvânt cu cuvânt clauza sus-menţionată. Va trebui deci să cerem excluderea ei sau s-o înlocuim cu alta, care să nu lase loc interpretărilor. În rest, vom putea accepta al doilea contraproiect aşa cum este, atât timp cât cele două scopuri principale pe care le avem în vedere, şi anume să ne asigurăm de cooperarea turcilor în caz de război şi de libera trecere prin Canalul Constantinopolului, vor fi satisfăcător exprimate în el" (*ibidem*, dosar 45, f. 166, Czartoryski către Italinski, 16 iulie 1805).

315. „În rest, cred că nu vă pot repeta îndeajuns că, deocamdată, esenţial este să încheiem cât mai repede, ca să scăpăm de aceste negocieri în cazul în care evoluţia împrejurărilor

principalul obiectiv al Rusiei a rămas încheierea alianţei. Era puţin, în comparaţie cu ce îşi propusese Czartoryski. Încăpăţânarea plenipotenţiarilor Porţii şi începerea campaniei lui Napoleon împotriva Austriei erau argumente suficiente pentru a convinge Rusia să se mulţumească cu puţin. Italinski s-a conformat instrucţiunilor şi a hotărât ca tratatul să fie semnat într-o variantă confuză şi mai ales mult diferită de ceea ce preconizase iniţial diplomaţia rusă[316].

Cât despre participarea Porţii Otomane la războiul împotriva lui Napoleon, nici nu se punea problema. Ideea încolţise totuşi în mintea ţarului Alexandru I. A alungat-o însă imediat. Czartoryski a găsit şi câteva argumente pentru care aceasta n-ar fi avut sorţi de izbândă[317]. Oricum, în urma victoriei lui Napoleon de la Austerlitz, nu ar mai fi fost timp să se facă demersuri pentru a convinge Poarta să se alăture pe faţă coaliţiei care lupta împotriva Franţei.

Reînnoirea alianţei cu Poarta nu a adus nimic din ceea ce-şi dorea cu ardoare diplomaţia ţaristă. Nu „lega" mai strâns, cum se exprimase în numeroase rânduri Czartoryski, Imperiul Otoman de Rusia. Ba din contră, era un pas înapoi, din punctul de vedere al Rusiei, în comparaţie cu tratatul de alianţă din ianuarie 1799. Articolul 6 separat şi secret al vechiului tratat oferea Rusiei o portiţă juridică prin care aceasta şi-ar fi putut introduce trupele în Imperiul Otoman în cazul unei invazii franceze sau dacă supuşii sultanului erau instigaţi la revoltă. Doar atunci Rusia ar fi putut trimite în provincia ameninţată o armată de 75.000-80.000 de oameni[318]. În tratatul din septembrie 1805 nu se mai regăsea această prevedere.

---

ne-ar cere să ne îndreptăm întreaga atenţie într-o altă direcţie şi, mai ales, ca să putem fi perfect siguri în privinţa turcilor. Vă recomand deci din nou să folosiţi toate mijloacele pe care le aveţi la dispoziţie ca să terminaţi cât mai curând posibil, bazându-mă în continuare pe faptul că nu veţi lăsa să vă scape ocazia de a vă demonstra talentul şi zelul care vă însufleţesc în serviciul augustului nostru stăpân" (*ibidem*, dosar 45, f. 242, Czartoryski către Italinski, 30 august 1805). Cu două săptămâni înainte, Czartoryski ceruse acelaşi lucru, însă mai pe scurt. Vezi documentul 16 din Anexă.

316. *Ibidem*, fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2250, f. 208v., Italinski către Czartoryski, 24 septembrie 1805.

317. „Majestatea Sa Împăratul n-a considerat necesar să vă dea deocamdată ordinul categoric de a cere cooperarea Porţii împotriva Franţei şi expulzarea tuturor francezilor din statele otomane 1. pentru ca ratificările să nu ajungă în acelaşi timp cu cererea de a pune tratatul în aplicare, ceea ce ar putea produce o impresie nefavorabilă asupra guvernului turc ; 2. pentru că Poarta, făcând un ultim demers pentru restabilirea păcii, ar putea să se folosească de această împrejurare şi să ne creeze dificultăţi în a se conforma dorinţelor noastre" (*ibidem*, fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 45, f. 311, Czartoryski către Italinski, 15 octombrie 1805).

318. A.M. Stanislavskaia, *op. cit.*, pp. 83-84.

Rusia a avut mari aşteptări de la reînnoirea alianţei cu Poarta. De fapt, orice diplomaţie îşi propune nişte ţinte cât mai înalte. Numai că obiectivele fixate de Rusia erau exagerate, parcă neavând nicio legătură cu realitatea, nici cu tradiţia relaţiilor ruso-otomane, nici cu situaţia internaţională. Şeful diplomaţiei ţariste, Czartoryski, nu poate fi acuzat de imobilism şi lipsă de pragmatism. Din contră, a dovedit multă mobilitate şi o imaginaţie debordantă, numai că proiecta combinaţii care aveau prea puţine şanse de a fi transpuse în practică. În mai multe ocazii, Czartoryski a arătat o profundă incapacitate de a înţelege specificul relaţiilor ruso-otomane. A încercat să folosească în relaţiile cu Poarta aceleaşi instrumente diplomatice, mesaje, acelaşi tip de discurs politic ca în relaţiile cu oricare altă putere europeană. Plenipotenţiarii otomani erau prea versaţi în tehnicile de negociere ca să cadă în plasa argumentelor lui Czartoryski. Ei nu au făcut altceva decât să respecte regula de aur a diplomaţiei orientale, şi anume să tragă cât mai mult de timp, până când partenerul de negociere era adus la exasperare. Evoluţiile de pe scena internaţională au fost un aliat nesperat al diplomaţiei otomane. Poarta a aşteptat. Sub presiunea evenimentelor din Europa, Rusia a renunţat la multe dintre prevederile pe care le dorea incluse în tratat.

Atitudinea Porţii faţă de alianţa cu Rusia

Demnitarii otomani au acceptat imediat reînnoirea unei alianţe care expira abia peste doi ani. Contextul internaţional în care se pregăteau de negocieri era însă cu totul altul decât cel din toamna anului 1798. Generalul Bonaparte se retrăsese de mult din Egipt şi nicio ameninţare externă imediată nu plana asupra Imperiului Otoman. Pentru Poartă, cele mai grave pericole veneau din interior. În ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea, sultanul pierduse controlul asupra regiunilor de la marginea imperiului. Crize adânci au fost generate de reformele iniţiate de Selim al III-lea. Reformele au nemulţumit o mare parte a populaţiei şi au declanşat mari tensiuni sociale. În primăvara lui 1807, acestea din urmă au îmbrăcat forma unei puternice răscoale. Sultanul a fost detronat şi apoi ucis[319].

319. Fundamentală rămâne lucrarea prof. Enver Ziya Karal, *Selim III'ün hat-ti hümaynlari – Nizam-i Cedit – 1798-1807*, ediţia a II-a, Ankara, 1988. Vezi şi A.F. Miller, *Razlajenie voenno-lennoi sistemî i popâtki reformî v Turţii v konţe XVIII – naciale XIX v.*, Moscova, 1963, 12 p., reeditat în *idem*, *Turţiia. Aktualnâe problemî novoi i noveişei istorii*, Moscova, 1983, pp. 19-26; *idem*, *Mustapha Pacha Baïraktar*, Association internationale d'études du Sud-Est européen, Bucureşti, 1975, pp. 73-116; M.A. Gasratean,

Imperiul Otoman, măcinat de rebeliunile unor lideri locali, dorea să se ţină cât mai departe de războaiele din Europa. Însă Poarta avea nevoie de aliaţi puternici. În acel moment, alianţele cu Rusia şi cu Marea Britanie erau o garanţie de securitate. Dar ele nu garantau nici pe departe că Poarta nu avea să fie implicată în complicatele jocuri diplomatice de pe continent. La Istanbul nu s-a pus totuşi problema schimbării alianţelor. Dregătorii otomani erau sensibili la cererile aliaţilor şi se conformau lor chiar şi atunci când riscau să dea naştere unor conflicte diplomatice cu alte puteri. Aşa s-a întâmplat de pildă în toamna anului 1804. Poarta a respins atunci intervenţiile repetate ale ambasadorului Franţei, generalul Brune, care solicitase recunoaşterea titlului de împărat al lui Napoleon.

Dacă alianţa cu Rusia era o garanţie de securitate pentru Imperiul Otoman, reînnoirea tratatului nu ar fi trebuit, teoretic cel puţin, să pună probleme. Lucrurile nu au stat însă aşa. Pe de o parte, Rusia dorea să-şi întărească influenţa în Imperiul Otoman prin extinderea prevederilor alianţei. Pe de altă parte, Poarta încerca să restrângă, în noul tratat, prevederile acceptate în cel din 1799 sub presiunea expediţiei generalului Bonaparte în Egipt. Spre deosebire de toamna lui 1798, când Rusia a fost favorizată de contextul internaţional, acum, în vara lui 1805, contextul internaţional favoriza diplomaţia otomană.

Rusia a început să negocieze noul tratat de alianţă în momentul în care, alături de Marea Britanie, a iniţiat demersurile pentru constituirea celei de a treia coaliţii antinapoleoniene. De aceea, atenţia diplomaţiei ruse era îndreptată cu prioritate spre acţiunile lui Napoleon, şi nicidecum spre Imperiul Otoman. Ultimele evoluţii politice din Europa favorizaseră formarea, la Istanbul, a unei grupări care s-a manifestat împotriva reînnoirii alianţei cu Rusia. Argumentul ei era acela că se schimbase contextul internaţional, iar un tratat cu Rusia ar fi creat complicaţii Porţii în relaţiile cu Franţa[320]. Numai că această grupare era prea

---

S.F. Oreşkova, I.A. Petrosian, *Ocerki istorii Turţii,* Moscova, 1983, pp. 80-87; I.E. Petrosian, I.A. Petrosian, *Osmanskaia imperiia : reformî i reformatorî (koneţ XVIII – nacialo XX v.)*, Moscova, 1993, pp. 10-22.

320. Noua grupare constituită la Istanbul – scria Italinski în raportul din 2 martie 1805 – avea să facă tot ce îi stătea în putere „împotriva reînnoirii tratatului; ştiu chiar că această partidă consideră că situaţia politică actuală în care se găseşte Poarta este cu mult diferită de cea din epoca în care ea şi-a exprimat dorinţa de a proceda la această reînnoire înainte de expirarea tratatului din 1798; că acest nou tratat, după declaraţiile repetate ale ambasadorului Brune în privinţa recunoaşterii lui, va fi, din toate punctele de vedere, o nouă provocare la adresa Franţei; căci, dacă Bonaparte nu va fi afectat de refuzul Porţii de a-i recunoaşte calitatea de împărat, el nu va putea vedea în reînnoirea alianţei decât intenţia foarte limpede a Porţii de a rămâne

slabă pentru a putea bloca negocierea alianţei. Nici înlocuirea marelui vizir, nici izbucnirea „scandalului Anakra", nici semnalele transmise de Napoleon Porţii prin emisarul său, Jaubert, nu au determinat Imperiul Otoman să renunţe la alianţa cu Rusia. După toate aceste crize, izbucnite succesiv în lunile aprilie-mai 1805, Selim al III-lea a reconfirmat interesul Porţii pentru reînnoirea alianţei[321], gest menit să calmeze temerile diplomaţilor ruşi de la Istanbul.

Dar ce fel de alianţă dorea să încheie sultanul? În instrucţiunile date marelui vizir, care au luat forma unui hatişerif, Selim al III-lea a subliniat că alianţa avea să fie una defensivă. Nu trebuia să se acţioneze împotriva Franţei, ci să fie menţinute relaţii de pace cu ea. Înainte de toate, Poarta nu trebuia să se amestece în afacerile europene. De asemenea, sultanul a precizat condiţiile în care Imperiul Otoman avea să participe la un război împotriva Franţei: dacă aceasta declara război Imperiului Otoman şi Rusiei, aliatul său, doar atunci, potrivit prevederilor tratatului, Poarta urma să acţioneze împotriva Franţei[322]. Numai că era puţin probabil ca Franţa, aflată la un capăt al continentului, să declare război Rusiei, aflată la celălalt capăt. Selim al III-lea dorea să evite astfel atragerea Porţii în complicatele proiecte politico-militare ale coaliţiei antinapoleoniene, ceea ce a intrat în contradicţie cu planurile Rusiei, care urmărea tocmai atragerea Porţii în războiul împotriva lui Napoleon.

În momentul în care diplomaţia ţaristă a înţeles că Poarta nu se va lăsa sub nicio formă implicată în jocurile coaliţiei antinapoleoniene, Czartoryski a început să o acuze de nesinceritate şi imoralitate. El a respins toate asigurările de prietenie date de aceasta Rusiei, despre care spunea că erau inutile, de vreme ce nu erau confirmate de fapte[323]. În faţa acestor reproşuri transmise de Italinski plenipotenţiarilor otomani, reis efendi Ahmed Vassâf a replicat

---

permanent legată de duşmanii Franţei şi de a înlesni planurile lor" (Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2249, ff. 133v.-134).

321. „Sultanul Selim, vorbind despre ultima conferinţă şi despre reînnoirea alianţei în general, s-a mirat că îl bănuiam de faptul de a nu vrea reînnoirea acesteia, când el însuşi fusese primul care îşi manifestase dorinţa de a o face. În această privinţă, i-a spus lui reis efendi să se grăbească să încheie lucrarea şi să-i acorde toată grija şi atenţia, să aranjeze lucrurile cum se poate mai bine, dar să facă astfel încât să nu existe clauze dăunătoare prezentului sau viitorului imperiului său şi care să-l poată atrage în încurcături străine de interesele sale, pe care le vrea în continuare unite cu acelea ale Rusiei şi ale Angliei, nu ale altor state" (*ibidem*, dosar 2249, ff. 488v.-489, Italinski către Czartoryski, 15 iunie 1805).

322. Enver Ziya Karal, *Halet Efendinin Paris büyük elçiligi (1802-1806)*, Ankara, 1940, pp. 81-82.

323. Arh. V.P.R.I., fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 45, f. 251v., Czartoryski către Italinski, 10 septembrie 1805.

că Rusia însăşi era vinovată pentru neîncrederea Porţii în ea, amintind doar de vechile războaie ruso-otomane şi de anexarea unor teritorii din zona bazinului Mării Negre aflate în stăpânirea sultanului[324]. Ahmed Vassâf era greu de convins de bunele intenţii ale Rusiei. Pe lângă faptul că funcţia de istoriograf oficial al Imperiului Otoman îl recomanda ca pe un foarte bun cunoscător al războaielor ruso-otomane, el participase personal la discuţiile de pace (1772-1773), la negocierea prelungirii armistiţiului din 1772 în calitate de secretar al delegaţiei otomane, la tratativele de la Kuciuk-Kainargi, ca şi la cele care au dus la încheierea păcii de la Iaşi (1792). Noul reis efendi cunoştea prea bine istoria relaţiilor Porţii cu Rusia pentru a putea fi înşelat de exerciţiile de retorică ale lui Italinski.

Cea mai importantă prevedere pe care diplomaţia rusă dorea să o strecoare în tratat, şi anume ocuparea de trupele ţarului Alexandru I a Moldovei şi a Ţării Româneşti, a fost atât de violent respinsă de negociatorii otomani, încât Rusia, dacă ar mai fi insistat, ar fi riscat să provoace un conflict diplomatic cu Imperiul Otoman. Era limpede că Poarta nu era dispusă să-şi subordoneze politica externă intereselor Rusiei şi să participe la coaliţia antinapoleoniană. Demnitarii otomani au repetat acest lucru ori de câte ori au avut ocazia, mai ales în convorbirile cu diplomaţii Franţei de la Istanbul. Întrebat de dragomanul ambasadei franceze, Frankini, despre mersul negocierilor, chehaia bei, şeful delegaţiei otomane, a dat un răspuns mai mult decât liniştitor pentru Napoleon[325]:

> Nu [merg] aşa de repede pe cât credem, dar trebuie să avem grijă de siguranţa noastră de azi. *Planul nostru este să adormim vigilenţa ruşilor. Toate consimţămintele*

---

324. În scrisoarea din 24 septembrie 1805, Italinski i-a vorbit lui Czartoryski despre „comparaţia pe care reis efendi o făcuse cu atitudinea din trecut a Curţii Imperiale faţă de Poartă, al cărei rezultat fusese luarea în stăpânire a Crimeii şi a Gruziei, ceea ce, după părerea lui, s-ar putea întâmpla şi cu Valahia şi Moldova dacă Poarta ar consimţi la intrarea trupelor noastre în aceste provincii; toate aceste împrejurări au făcut ca poziţia mea să fie deopotrivă de grea şi de fragilă" (*ibidem*, fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2250, f. 206).

325. *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, p. 317, Ruffin către Talleyrand, 23 iulie 1805. Ulterior, Alexandru Moruzi a oferit diplomaţiei franceze explicaţii suplimentare în legătură cu raţiunile care au împins Poarta să semneze tratatul de alianţă cu Rusia la 23 septembrie 1805: „Poarta, chiar şi înaintea ultimelor evenimente din Europa, n-a consimţit ca vechiul ei tratat de alianţă cu Rusia să fie reînnoit decât ca să nu încheie unul nou, care se arăta încă şi mai dezastruos şi care avea la bază o angajare formală în coaliţie, ocuparea Valahiei şi a Moldovei de trupele ruse, ca şi a Moreei şi a Albaniei, tot de către ruşi, aliaţi cu englezii etc." (*ibidem*, vol. XVI, p. 701, Parant către Talleyrand, 1 februarie 1806).

pe care ni le smulg vor fi nule la momentul cuvenit [s.n. – A.G.]. Nu pot să vă spun mai mult.

Războiul din Europa era o garanţie că Poarta va avea linişte la frontiere. La începutul toamnei anului 1805, cea mai mare parte a dregătorilor otomani erau partizanii neutralităţii[326]. Nu se punea aşadar problema implicării imperiului în conflagraţia de pe continent. În acel moment, varianta neutralităţii părea realistă. Poarta se aştepta la un război de durată. La rândul lui, ambasadorul Italinski era convins că, oricare ar fi fost deznodământul războiului, Rusia avea să fie menajată şi respectată de Poartă[327].

Oricare ar fi rezultatul războiului actual împotriva Franţei, Rusia va rămâne desigur întotdeauna o putere formidabilă, pe care Poarta va fi silită s-o menajeze şi s-o respecte; cu toate acestea, în pofida alianţei existente, trebuie să ne aşteptăm ca succesul diferitelor cereri pe care le vom avea de făcut să fie mai mult sau mai puţin subordonat evenimentelor.
Este un efect sigur al caracterului acestui Guvern şi al politicii sale.

Însă după victoria categorică a lui Napoleon la Austerlitz, diplomaţia rusă avea toate motivele să se teamă că Poarta, impresionată de succesul militar al Franţei, se va desprinde de alianţa cu Rusia şi se va alătura lui Napoleon[328]. Era doar o problemă de timp. Astfel, eşecul celei de a treia coaliţii antinapoleoniene a făcut inutile toate eforturile diplomaţiei ruse de a reînnoi alianţa cu Poarta Otomană.

---

326. Andrei Italinski îi scria lui Adam Czartoryski la 30 noiembrie 1805: „M-am gândit nu numai la posibilităţile noastre de a ţine Poarta în frâu, ci chiar şi la această dorinţă extremă a guvernului otoman de a rămâne un spectator pasiv al luptei actuale; căci dacă Poarta simte o satisfacţie internă din faptul că vecinii ei îşi pierd puterile, ea nu se gândeşte că ar putea să-i atace mai apoi. Poarta este departe de a mai nutri dorinţa de a cuceri teritorii, dar îşi imaginează că, astfel, este mai protejată de atacurile lor în viitor. Mărturisesc – îi spunea în aceste zile un om important unui agent al principelui Ipsilanti – că nu-mi doresc nici ca aliaţii să fie victorioşi, dar nici francezii; n-au decât să se distrugă între ei, cu condiţia ca Poarta să rămână liniştită. Cuvintele acestui personaj reflectă probabil ceea ce gândesc aceşti oameni în general" (*Vneşneaia politika Rossii*, vol. II, p. 641).
327. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2250, ff. 430v.-431, Italinski către Czartoryski, 30 noiembrie 1805.
328. Documentul 29 din Anexă.

Capitolul 2

Principatele Române în politica internațională în timpul războiului ruso-otoman (1806-1812)

Campania generalului Bonaparte din Egipt, ca şi sprijinirea rebelilor din provinciile de margine ale imperiului care contestau autoritatea sultanului[1] au marcat schimbarea radicală a politicii Franţei faţă de Poarta Otomană[2]. Tradiţionalul rol al Franţei de apărătoare a integrităţii Imperiului Otoman fusese preluat, încă din ajunul semnării tratatului de pace de la Iaşi (1792), de Marea Britanie[3]. Alianţa încheiată între ţarul Pavel I şi sultanul Selim al III-lea, posibilă în contextul îndepărtării diplomaţiei pariziene de propria tradiţie, a oferit Rusiei, la cumpăna veacurilor al XVIII-lea şi al XIX-lea, o poziţie geostrategică extrem de avantajoasă, ce nu a mai fost atinsă până atunci şi nici de atunci încoace[4]. Libera trecere prin strâmtorile Bosfor şi Dardanele a asigurat Rusiei accesul în Marea Mediterană, iar protectoratul asupra Insulelor Ionice i-a permis să exercite controlul şi asupra Mării Adriatice, intrarea în aceasta putând fi supravegheată din Corfu. În doar câţiva ani, într-un mod cu totul spectaculos, Rusia a obţinut o poziţie privilegiată în Mediterana Orientală.

1. Vera Mutafcieva, Al. Vianu, „Frământările feudale din Bulgaria de Nord la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea şi ecoul lor în Ţara Românească", în *Relaţii româno-bulgare de-a lungul veacurilor (sec. XII-XIX). Studii*, vol. I, Institutul de Studii Sud-Est Europene, Bucureşti, 1971, p. 194.
2. Andrei Oţetea, *Contribution à la Question d'Orient*, Editura Cultura Naţională, Bucureşti, 1930, p. 115.
3. A.M. Stanislavskaia, „Angliia i Rossiia v godî vtoroi tureţkoi voinî (1787-1791)", în *Voprosî istorii* nr. 11, 1948, pp. 26-49.
4. Boris Mouravieff, *L'alliance russo-turque au milieu des guerres napoléoniennes*, prefaţă de Carl J. Burckhardt, La Baconnière, Neuchâtel, 1954, p. 75. Pentru cadrul general al expansiunii Rusiei, vezi John P. LeDonne, *The Russian Empire and the World, 1700-1917. The Geopolitics of Expansion and Containment*, Oxford University Press, New York, Oxford, 1997.

În ciuda alianţei care lega imperiul pravoslavnic al lui Pavel I de Poarta Otomană, la Petersburg, şeful diplomaţiei ruse, influentul F.V. Rostopcin[5], a redactat un proiect de împărţire a teritoriilor stăpânite de sultan[6]. Conform planului, Rusia urma să anexeze Moldova, Bulgaria, Rumelia şi Istanbulul, Franţa ocupa Egiptul, iar Austriei îi reveneau Ţara Românească[7], Serbia şi Bosnia. Cu toate că avem de-a face cu o himeră, trebuie menţionat că, faţă de „proiectul grecesc" al Ecaterinei a II-a, pretenţiile Rusiei creşteau sensibil.

Sistemul tratatelor de pace încheiate în primii ani ai secolului al XIX-lea, în centrul căruia a stat Franţa napoleoniană, a asigurat o pace de scurtă durată pe continent[8]. Tânărul ţar Alexandru I a preferat rolul de conciliator între puterile europene, abţinându-se de la orice gest care i-ar fi putut compromite relaţiile cu Franţa[9]. Marile tensiuni urmau să iasă însă curând la iveală. Pretextul avea să fie oferit de arestarea la Ettenheim, apoi judecarea şi executarea la Vincennes a ducelui de Enghien, acuzat de complot împotriva Franţei. De la Petersburg s-au transmis proteste energice celorlalte curţi europene. Ţarul însuşi, ca şi agenţii săi diplomatici purtau doliu. Însărcinatul cu afaceri al Franţei la Petersburg a fost obligat să-şi părăsească de îndată postul. La sfârşitul lunii august a anului 1804, Talleyrand a luat aceeaşi măsură faţă de ambasadorul rus de la Paris[10]. Iniţiativa constituirii unei noi coaliţii antinapoleoniene a luat-o Anglia, în ianuarie 1805. Câteva luni mai târziu, la 11 aprilie, la Petersburg s-a semnat tratatul de alianţă ruso-britanic, la care a aderat şi Austria la 9 august.

---

5. Fiodor Vasilievici Rostopcin (1763-1826), membru al Colegiului pentru Afacerile Străine (septembrie 1799-februarie 1801).
6. Proiectul a fost publicat în „Zapiska grafa F.V. Rostopcina o politiceskih otnoşeniiah Rossii v poslednie meseaţî pavlovskogo ţartsvovaniia", în *Ruskii arhiv* nr. 1, 1878, p. 103 şi urm. Vezi şi S.M. Soloviov, „Vostocinâi vopros", în *Socineniia*, vol. XVI, *Rabotî raznâh let*, Moscova, 1995, pp. 636-637.
7. Având în vedere importanţa strategică a Ţării Româneşti pentru întreaga zonă balcanică, ţarul avea să noteze în dreptul propunerii de cedare a acesteia Austriei: *Ne mnogo li ?* („Nu-i cam mult?"). Vezi *Vostocinâi vopros vo vneşnei politike Rossii (koneţ XVIII-naciala XX v.)*, Moscova, 1978, pp. 50-51.
8. André Fugier, *La Révolution française et l'Empire napoléonien*, Hachette, Paris, 1954, p. 131.
9. Constantin de Grunwald, *Les alliances franco-russes. Neuf siècles de malentendus*, Plon, Paris, 1965, p. 82.
10. Armand Lefebvre, *Histoire des cabinets de l'Europe pendant le consulat de l'empire 1800-1815*, ediţia a II-a, vol. I, Paris, 1866, pp. 350-359, 364-367; *ibidem*, vol. II, Paris, 1866, p. 9; Boris Mouravieff, *op. cit.*, pp. 89-93; Constantin de Grunwald, *op. cit.*, p. 83.

Aceste puteri au pregătit un plan general de pacificare a continentului pentru a servi drept bază la viitoarele negocieri de pace[11].

Însă, pe câmpurile de luptă ale Europei, armatele franceze s-au dovedit superioare forţelor coalizate, Austria suferind cel mai mult de pe urma acestor înfrângeri[12]. Relaţiile franco-ruse au fost reluate în primăvara anului 1806. La 6 iulie, a sosit la Paris pentru a purta tratative emigrantul francez Pierre d'Oubril, aflat în serviciul ţarului[13]. Acolo s-a aflat însă, pentru scurt timp, şi emisarul englez, lord Yarmouth. Sarcina lui Talleyrand a fost uşurată foarte mult de faptul că d'Oubril a refuzat să negocieze alături de plenipotenţiarul britanic. La 20 iulie, reprezentanţii Franţei şi Rusiei au semnat la Paris tratatul de pace[14], în care se prevedea că ţarul urma să evacueze unele teritorii, să garanteze integritatea Imperiului Otoman, să renunţe la dreptul de a traversa Bosforul şi Dardanelele cu nave de război şi să nu mai exercite nicio influenţă asupra Principatelor Române[15]. Alexandru I a refuzat să ratifice documentul, pretextând că d'Oubril nu primise plenipotenţă pentru semnarea unui act atât de important[16].

Moldova şi Ţara Românească, unde influenţa Rusiei se accentuase în urma hatişerifurilor din septembrie 1802[17], au revenit în atenţia cabinetului de la Petersburg graţie proiectelor ministrului de externe, Adam Czartoryski. Încă din vara anului 1804, acesta solicitase modificarea statutului celor două principate

---

11. Armand Lefebvre, *op. cit.*, vol. II, pp. 44-47.
12. Charles Esdaile, *Napoleon's Wars. An International History, 1803-1815*, Allen Lane, Londra, 2007, pp. 154-253.
13. Boris Mouravieff, *op. cit.*, p. 183.
14. F.F. Martens, *Sobranie traktatov i konvenţii zakliucennâh Rossieiu s inostrannâmi derjavami*, vol. XIII, *Traktatî s Franţieiu (1717-1808)*, Sankt-Petersburg, 1902, pp. 332-338 (în continuare, F.F. Martens, *Sobranie traktatov i konvenţii*).
15. Armand Lefebvre, *op. cit.*, vol. II, pp. 305-312; Boris Mouravieff, *op. cit.*, pp. 184-192; vezi şi raportul lui d'Oubril către Budberg în Dimitrie A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente relative la istoria renaşterii României*, vol. I, Bucureşti, 1900, p. 510 (în continuare, D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*).
16. În instrucţiunile datate 12 mai 1806, primite de la ţar, se specifica faptul că Oubril avea dreptul de a semna „orice act pe care l-aţi considera conform onoarei şi intereselor Rusiei" (Boris Mouravieff, *op. cit.*, p. 178).
17. *Vostocinâi vopros vo vneşnei politike Rossii*, pp. 53-54; vezi şi G,N. Seliah, „Russko-tureţkoe sogloşenie 1802 g. O Dunaiskih Kneajestvah", în *Voprosî istorii* nr. 12, 1961, pp. 195-200, precum şi Marian Stroia, „Promulgarea de către Poartă a hatişerifurilor din septembrie 1802 şi acţiunea Rusiei", în *Revista istorică* nr. 7-8, 1994, pp. 711-726.

în sensul intrării acestora sub directa influenţă rusească, după exemplul oferit de Republica Insulelor Ionice[18]. Descendent al unei ilustre familii poloneze, membră a partidei filoruse de la Varşovia, Czartoryski a ocupat o poziţie privilegiată în anturajul ţarului, preluând, în februarie 1804, conducerea Ministerului de Externe[19], proaspăt înfiinţat în urma înlocuirii vechilor colegii moştenite de la Petru cel Mare. În această calitate şi în contextul penetrării franceze din Europa Centrală prin Dalmaţia spre inima Peninsulei Balcanice, Czartoryski i-a adresat lui Alexandru I câteva memorii şi rapoarte privind Poarta Otomană. Ele se refereau şi la problema Principatelor Române. Rusia, alături de Marea Britanie, ar fi trebuit să devină apărătoarea integrităţii Imperiului Otoman în faţa atitudinilor belicoase ale Franţei. Iar ca măsură efectivă, o armată de 100.000 de oameni trebuia să ocupe Moldova şi să sprijine trupele sultanului pentru alungarea inamicului francez de pe teritoriul otoman[20]. Aceste prevederi sunt cuprinse în primul memoriu din 23 ianuarie 1806. Aceeaşi dată poartă un al doilea memoriu, în care s-a luat în considerare varianta exercitării unei puternice presiuni franceze pentru dezmembrarea Imperiului Otoman. În acest caz, trebuia să se aibă în vedere constituirea unor state „sub suzeranitatea şi sub egida Rusiei". Din această categorie nu aveau să facă parte Moldova, Ţara Românească şi zona Bugeacului, pe care Rusia dorea să le anexeze. Aceste teritorii urmau să-i ofere Rusiei importante resurse naturale, o abundenţă de produse şi mai ales Dunărea ca frontieră „infinit mai solidă decât este acum Nistrul"[21]. Două luni mai târziu, Czartoryski continua să susţină cu insistenţă necesitatea anexării la Rusia a Principatelor Române[22]. Ministrul de externe nutrea speranţa refacerii statului polonez sub tutela Rusiei, imperiul pravoslavnic urmând să obţină, în schimb, compensaţii teritoriale în

18. *Vneşneaia politika Rossii XIX i naciala XX veka. Dokumentî Rossiiskogo Ministerstva Inostrannâh Del*, vol. II, Moscova, 1961, p. 110 (în continuare, *Vneşneaia politika Rossii*).
19. Constantin de Grunwald, *Trois siècles de diplomatie russe*, Calman-Lévy, Paris, 1945, pp. 144-145 şi nota 1, p. 145.
20. D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, pp. 453-457.
21. *Ibidem*, p. 459. Într-un raport din 7 martie 1806, A. Czartoryski socoteşte menţinerea influenţei ruseşti asupra Imperiului Otoman ca absolut necesară „pentru siguranţa Rusiei înseşi" (*ibidem*, p. 484). Vezi şi Ion Jarcuţchi, Vladimir Mischevca, *Pacea de la Bucureşti (din istoria diplomatică a încheierii tratatului de pace ruso-turc de la 16/28 mai 1812)*, Editura Ştiinţa, Chişinău, 1993, pp. 45-46.
22. *Mémoires du prince Adam Czartoryski et correspondance avec l'empereur Alexandre Ier*, prefaţă de Ch. de Mazade, vol. II, Paris, 1887, p. 105.

Balcani în detrimentul Porţii Otomane[23]. Chiar şi după înlocuirea sa de la conducerea ministerului cu baronul Andrei Iakovlevici Budberg[24], Adam Czartoryski a mai supus atenţiei împăratului o seamă de memorii şi rapoarte prin care solicita restabilirea Poloniei[25].

Interesul Rusiei pentru sud-estul Europei a luat şi forma unor manevre militare şi a concentrării de trupe la frontiera de pe Nistru. Încă de la începutul toamnei anului 1805, în rapoartele diplomaţilor străini sunt consemnate astfel de informaţii[26]. Pretextul pentru întărirea armatei ruse de la graniţa cu Moldova a fost oferit de ocuparea Dalmaţiei de trupele franceze[27]. Însă cabinetul de la Petersburg nu s-a limitat la atât, însărcinatul cu afaceri al Prusiei transmiţând ştiri despre activitatea unor comisari ruşi care cumpărau cereale şi înfiinţau depozite cu provizii în Moldova şi Ţara Românească[28]. La Petersburg, experţii în relaţiile ruso-otomane au prezentat Ministerului de Război ultimele evoluţii în politica externă a Porţii, subliniind faptul că, în ciuda alianţei, prelungită prin tratatul din septembrie 1805, aceasta se depărta de Rusia şi se apropia periculos de mult de Franţa napoleoniană[29].

---

23. Leon Casso, *Rusia şi basinul dunărean*, traducere din limba rusă, cu un studiu introductiv de Şt. Gr. Berechet, Institutul de Drept Internaţional al Universităţii Mihăilene din Iaşi, 1940, pp. 15-17; Constantin de Grunwald, *op. cit.*, pp. 145-147.
24. Noul ministru de externe (la 29 iunie 1806 a preluat conducerea ministerului), A. Budberg era caracterizat de contemporani drept un „cerşetor livonian nepriceput, slab şi ridicol" (*ibidem*, p. 150).
25. Vezi, de exemplu, memoriul din decembrie 1805, în *Mémoires du prince Adam Czartoryski et correspondance avec l'empereur Alexandre Ier*, vol. II, pp. 149-157.
26. Nicolae Iorga, *Acte şi fragmente cu privire la istoria românilor*, vol. II, Bucureşti, 1896, p. 402 (în continuare, N. Iorga, *Acte şi fragmente*). Vezi şi Leon Casso, *op. cit.*, p. 33; Ion Jarcuţchi, Vladimir Mischevca, *op. cit.*, pp. 44-45.
27. N. Iorga, *Acte şi fragmente*, vol. II, p. 406.
28. *Ibidem*, p. 405.
29. Documentul datat 1806 este intitulat *Projet d'un exposé pour le Conseil de guerre relativement à une nouvelle campagne contre la France et la Turquie*. După ce autorul constată slăbiciunile Porţii, trage concluzia „că ea n-ar şti cum să-şi prelungească trista existenţă fără ajutor străin". Rusia şi-a oferit serviciile, „dar tratatul de la Pressburg şi mai ales cedarea Dalmaţiei francezilor par s-o fi determinat să schimbe sistemul". Guvernul otoman pare acum dispus să urmeze Franţa şi, „într-un cuvânt, Turcia începe deja să ne sfideze, iar, în situaţia ei, aceasta echivalează cu intenţia de a se desprinde în întregime de noi, de îndată ce va crede că o poate face, fără urmări neplăcute, cu ajutorul francezilor" (Arhiv Vneşnei Politiki Rossiiskoi Imperii, fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1208, f. 5; în continuare, Arh. V.P.R.I.).

Presiuni diplomatice franceze şi ruseşti

Către sfârşitul primăverii anului 1806, se constată o revenire spectaculoasă a politicii externe franceze la tradiţionala alianţă cu Imperiul Otoman şi la utilizarea Porţii în combinaţiile jocului diplomatic al echilibrului european. Parisul era extrem de interesat de constituirea unei contraponderi la coaliţia antinapoleoniană patronată de Marea Britanie şi Rusia. Pentru aceasta, cea mai sigură cale părea revitalizarea Porţii. O primă luare de poziţie i-a aparţinut lui Napoleon, care, într-o scrisoare către ministrul său de externe, Talleyrand, considera ca inacceptabil amestecul Rusiei în problemele interne ale Ţării Româneşti, asimilată, în concepţia sa, unei simple provincii otomane[30]. Câteva zile mai târziu, la 20 iunie 1806, plecau de la Paris spre capitala de pe malurile Bosforului două scrisori. În cea a lui Talleyrand, destinată însărcinatului cu afaceri al Franţei la Poartă, se făcea un aspru rechizitoriu intervenţiilor ruseşti în politica internă a Moldovei şi Ţării Româneşti, ca şi încercărilor de a modifica statutul Serbiei faţă de Imperiul Otoman[31]. A doua scrisoare era adresată de Napoleon I sultanului Selim al III-lea. În ea erau consemnate trei chestiuni. Prima se referea la problema sârbilor : Poarta nu trebuia să accepte nicio intervenţie străină „în discuţiile ei cu sârbii", care „sunt nerăbdători şi încurajaţi de Rusia". A doua avea în vedere Ţările Române : sultanul „trebuie să profite de orice ocazie favorabilă pentru a apela din nou la vechile familii ; prinţii greci care le conduc acum sunt agenţi ai ruşilor". Cea de a treia privea navigaţia prin strâmtori a vaselor ruseşti, ca şi a celor greceşti aflate sub pavilion rusesc. Trecerea acestor vase prin Bosfor şi Dardanele trebuia interzisă neîntârziat[32]. Toate acestea afectau într-un mod prea puţin voalat politica rusească în sud-estul Europei, punând în discuţie modificarea relaţiilor ruso-otomane.

Poarta nu putea să rămână insensibilă la repetatele intervenţii ale diplomaţiei franceze şi chiar ale împăratului Napoleon personal. Avem la dispoziţie

30. I. de Testa, *Recueil des traités de la Porte ottomane avec les puissances étrangères*, vol. II, Paris, 1865, pp. 275-276 (în continuare, I. de Testa, *Recueil des traités*).
31. *Pervoe serbskoe vosstanie 1804-1813 gg. i Rossiia*, vol. I, 1804-1807, Moscova, 1980, p. 253.
32. *Correspondance de Napoléon Ier*, vol. XII, Paris, 1863, pp. 474-475 ; I. de Testa, *Recueil des traités*, vol. II, pp. 277-278 ; D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, p. 502. Pentru influenţa rusească în Principate, vezi un memoriu datat 1806 în Teodor Holban, *Documente româneşti din arhivele franceze (1801-1812)*, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, Bucureşti, 1939, p. 38.

un document[33] ce surprinde poziţia marelui vizir, Ismail paşa, faţă de insistenţele Parisului de a fi înlocuiţi domnitorii de la Bucureşti şi Iaşi. În privinţa lui Constantin Ipsilanti, marele vizir aprecia în scrisoarea adresată sultanului că trădarea acestuia era evidentă; în cazul său „ruşii pot fi uşor aduşi la tăcere", iar „mazilirea lui este necesară". Spre deosebire de acesta, voievodul Moldovei, Alexandru Moruzi, „din trecut şi până acum înclină spre Franţa"[34]. Cu toate acestea, Napoleon era şi „împotriva lui Moruzi bei, din discursurile lui se dovedeşte că nu se va mulţumi numai cu schimbarea celui din Ţara Românească [adică a lui Constantin Ipsilanti], ci va insista şi va trece şi la alte cereri necuviincioase"[35]. De aceea, domnului Moldovei urma să i se ceară abdicarea prin intermediul fratelui său, Dimitrie Moruzi. În privinţa posibilei reacţii a ţarului la înlocuirea domnitorilor, marele vizir manifesta un optimism vecin cu naivitatea[36]. Dar „scopul adevărat" al destituirii domnitorilor ar fi fost acela „de a-l atrage pe împăratul Franţei şi de a-l folosi, reproşându-i bunăvoinţa"[37]. Deci, la vârful ierarhiei lumii stambuliote, s-a luat în calcul utilizarea unui context internaţional extrem de favorabil pentru a reduce măcar, dacă nu s-ar fi putut anula, influenţa Rusiei în teritoriile otomane, precum şi în statele autonome tributare Porţii.

Napoleon a avut fericita inspiraţie de a-l numi ambasador în capitala de pe malurile Bosforului pe generalul de divizie Horace François-Bastien, conte Sébastiani[38]. Cu puţini ani în urmă, acesta fusese însărcinat cu o misiune de scurtă durată la Istanbul, când l-a şi cunoscut pe Selim al III-lea, căruia i-a făcut

33. Mustafa A. Mehmed, *Documente turceşti privind istoria României*, vol. III (1791-1812), Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1986, pp. 209-210 (în continuare, M. Mehmed, *Documente turceşti*).
34. Cronicarul otoman Ahmed Asâm Efendi, în Mustafa A. Mehmed, *Cronici turceşti privind Ţările Române*, vol. III, Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1980, p. 401.
35. M. Mehmed, *Documente turceşti*, vol. III, p. 209.
36. Marele vizir îi scria sultanului că ţarul „se va gâlcevi, totuşi, neavând încotro, se va suporta şi va trebui să se găsească posibilitatea ca el să fie potolit şi să tacă" (*ibidem*, p. 209).
37. Marele vizir, Ismail paşa, continuă astfel: „Aşa stând situaţia, a nu-i da satisfacţie francezului şi a suporta în acelaşi timp gâlceava celui din Rusia ar însemna că nu s-a făcut nimic" (*ibidem*, p. 209).
38. Georges Six, *Dictionnaire biographique des généraux et amiraux français de la Révolution et de l'Empire (1792-1814)*, prefaţă de Andrée Lasseray, vol. II, Paris, 1934, pp. 441-442; Jean Louis Bacqué-Grammont, Sinan Kuneralp, Frédéric Hitzel, *Représentants permanents de la France en Turquie (1536-1991) et de la Turquie en France (1797-1991)*, Isis - IFEA, Istanbul, Librairie d'Amérique et d'Orient, Paris, 1991, p. 48.

o bună impresie. Sébastiani urma să acţioneze în vederea aderării Imperiului Otoman la o coaliţie îndreptată împotriva Rusiei, formată din Franţa şi Persia[39]. Încă înainte de sosirea sa la Istanbul la 10 august 1806[40], persoanele din Divan favorabile Rusiei au fost marginalizate sau chiar eliminate şi înlocuite cu admiratori ai Franţei[41]. Acesta este contextul în care, într-un timp scurt, la doar câteva zile de la luarea efectivă în primire a postului de ambasador, Sébastiani a repurtat un succes diplomatic incontestabil prin înlocuirea, la 24 august[42], a domnitorilor Ţării Româneşti şi Moldovei, Constantin Ipsilanti şi Alexandru Moruzi, cu Alecu Suţu şi Scarlat Callimachi[43].

Reacţia ambasadorului Rusiei, Andrei I. Italinski, nu s-a lăsat multă vreme aşteptată. La 28 august 1806, Italinski a adresat Porţii o notă[44] în care enumera abaterile săvârşite de guvernul otoman de la tratatele care-l legau de Rusia, precum şi de la hatişeriful din 1802, care conţinea prevederi explicite referitoare la numirea domnitorilor de la Bucureşti şi Iaşi, precum şi durata domniei acestora[45]. În protestele sale, Italinski a fost în permanenţă secondat de ambasadorul englez Charles Arbuthnot[46], cei doi acuzând intrarea guvernului otoman sub influenţă franceză. Ministrul de externe al Rusiei, Andrei I. Budberg, i-a transmis lui Italinski, printr-un curier special, la 7 septembrie,

39. Baron Prévost, „Constantinople en 1806-1807 (II)", în *Revue contemporaine*, vol. XIV, 30 iunie 1854, pp. 162-164 ; Serghei Jigarev, *Russkaia politika v vostocinom voprose*, vol. I, Moscova, 1896, pp. 259-260 ; Marin Dumitrescu, *Politica lui Napoleon I faţă de Ţările Române*, Bucureşti, 1921, pp. 13-19.
40. Edouard Driault, *La politique orientale de Napoléon. Sébastiani et Gardane, 1806-1808*, Paris, 1904, p. 63 ; Stanford J. Shaw, *Between Old and New. The Ottoman Empire under Sultan Selim III, 1789-1807*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1971, pp. 349-350.
41. Germaine Lebel, *La France et les principautés danubiennes (du XVI-e siècle à la chute de Napoléon Ier)*, PUF, Paris, 1955.
42. *Documente privitoare la istoria românilor*, culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, supl. I, vol. II, 1781-1814, culese de A. Odobescu, Bucureşti, 1892, p. 348 (în continuare, *Colecţia Hurmuzaki*).
43. A.D. Xenopol, *Resboaele dintre ruşi şi turci şi înrâurirea lor asupra ţerilor române*, vol. I, H. Goldner, Iaşi, 1880, pp. 190-191 ; Sergiu Columbeanu, „Contribuţii privind situaţia internaţională a Ţărilor Române între anii 1806-1812", în *Revista de istorie* nr. 5, 1976, p. 662.
44. *Vneşneaia politika Rossii*, vol. III, Moscova, 1963, pp. 273-276.
45. M. Mehmed, *Documente turceşti*, vol. III, pp. 167-187 ; Gabriel Noradounghian, *Recueil d'actes internationaux de l'Empire ottoman*, vol. II, Paris, 1900, pp. 55-67.
46. Sébastiani îi scria ministrului său de externe că „ambasadorul Angliei nu mai joacă la Constantinopol decât rolul de agent al dlui Italinski" (*Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, p. 351 ; vezi şi Ed. Driault, *op. cit.*, p. 64).

instrucţiuni precise privind combaterea destituirii domnitorilor din Principatele Române. Ambasadorul rus la Poartă urma să acţioneze pentru revenirea vechilor principi la domnie şi obţinerea unei explicaţii privind raţiunile care determinaseră guvernul otoman să facă aceste schimbări. În cazul în care Poarta nu dădea un răspuns clar şi pozitiv solicitărilor Rusiei, membrii ambasadei acesteia urmau să ceară paşapoartele şi să părăsească de îndată Istanbulul[47]. Abia la 29 septembrie Italinski a intrat în posesia acestor instrucţiuni şi a adresat imediat Porţii o notă de protest extrem de energică.

În cursul lunii septembrie, guvernul otoman, confruntat cu ameninţările reprezentanţilor Rusiei şi Marii Britanii, s-a arătat tot mai nehotărât. Pentru a contracara impresia produsă de protestele ruso-engleze, Sébastiani a adresat, la rândul său, la 16 septembrie 1806, o notă ultimativă prin care a cerut Porţii să interzică cu desăvârşire traversarea Bosforului de navele ruseşti şi să rupă relaţiile cu Anglia şi Rusia. În caz contrar, Imperiul Otoman urma să fie asimilat unei puteri care participa la coaliţia antifranceză[48].

Aflat sub tirul diplomaţilor a trei mari imperii – britanic, francez şi rus –, guvernul otoman nu a putut oferi decât un răspuns evaziv la protestul lui Italinski[49]. Câteva zile mai târziu, la 10 octombrie, Înalta Poartă i-a remis o altă notă lui Italinski şi, după o nouă demonstraţie a trădării lui Ipsilanti, şi-a recunoscut greşeala săvârşită prin mazilirea domnitorilor, aruncând însă întreaga răspundere pe umerii marelui vizir. În cazul în care ţarul nu accepta aceste schimbări de domnitori, „se va proceda la alegerea şi numirea lor în înţelegere cu ambasadorul Rusiei şi într-o formă care să mulţumească amândouă părţile"[50]. La scurt timp[51], lui Italinski i s-a comunicat oficial decizia Porţii de reinstaurare pe tronurile de la Bucureşti şi Iaşi a vechilor principi, Ipsilanti şi Moruzi[52].

47. *Vneşneaia politika Rossii*, vol. III, pp. 300-302.
48. D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, p. 1051.
49. Nota Porţii către Ambasada Rusiei, 1 octombrie 1806, în *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, p. 353; vezi şi Ed. Driault, *op. cit.*, pp. 64-65; M. Dumitrescu, *op. cit.*, pp. 19-20.
50. M. Mehmed, *Documente turceşti*, vol. III, pp. 211-212; Valeriu Veliman, *Relaţiile româno-otomane (1711-1821). Documente turceşti*, Direcţia Generală a Arhivelor Statului, Bucureşti, 1984, pp. 682-683.
51. Italinski comunică acest fapt la Petersburg prin raportul din 16 octombrie 1806.
52. Iată traducerea în franceză, aşa cum se găseşte ea în arhivele de la Moscova, a firmanului sultanului semnat de reis efendi Esseid Mehmed Said Ghalib: *En conséquence il a été ordonné aux susdits voivodes Constantin Ipsilanti et Alexandre Mourousy, de retourner sans délai dans les deux provinces et de continuer à les gouverner jusqu'à l'expiration du terme de l'années completètes conformément au*

Prin aceasta, Poarta satisfăcea cererile ţarului, diplomaţia rusă repurtând la Istanbul un succes deplin[53].

Curierul diplomatic care ducea corespondenţa lui Italinski a sosit la Petersburg la 4 noiembrie[54]. Între timp însă, Constantin Ipsilanti, ajuns în Rusia, a subliniat în repetate rânduri că acel moment era propice pentru ocuparea Principatelor şi chiar pentru o puternică ofensivă asupra Istanbulului[55]. Ipsilanti scria memorii peste memorii, explicând oricui era dispus să-l asculte că onoarea ţarului şi a Rusiei nu putea fi salvată decât de un război cu Imperiul Otoman. Le-a cerut cancelarului Budberg, fostului ministru de externe Czartoryski şi chiar ţarului Alexandru I să pedepsească exemplar Poarta pentru că l-a mazilit. Cât despre el, personal, îi promitea lui Czartoryski să stea în fruntea avangardei ruse atunci când trupele ţarului aveau să intre în Moldova[56]. Insistenţa lui C. Ipsilanti a avut efect. Proiectele sale au coincis cu cele ale diplomaţiei ruse.

Între 23 şi 28 octombrie, funcţionari ministeriali au redactat un „Proiect de ordonanţă adresată generalului Michelson". Generalul Ivan I. Michelson era comandantul armatei ruseşti staţionate la frontiera de pe Nistru. După ce se afirmă, în proiectul de ordonanţă, că nu va mai fi aşteptat curierul diplomatic de la Istanbul, care ar fi trebuit să sosească cu mai multe zile în urmă, se exprimă hotărârea împăratului „de a se realiza intrarea trupelor mele în Moldova şi în Valahia. Ca urmare a acestei hotărâri, va trebui să treceţi în curând Nistrul cu armata încredinţată comandantului vostru"[57]. Primul ordin privind

---

Hatti Chèrif („Prin urmare, li s-a ordonat sus-numiţilor voievozi Constantin Ipsilanti şi Alexandru Moruzi să se întoarcă fără întârziere în cele două provincii şi să continue să le conducă până la expirarea mandatului complet, conform hatişerifului"). Prin aceasta, sultanul a dat ţarului *une preuve de sa sincérité et ferme résolution d'observer les stipulations concernant les provinces de Vallachie et de Moldavie, et notamment l'article relatif à la durée du gouvernement des voivodes, comme aussi d'executer dans tout leur contenu tous les traités et engagements avec la Cour de Russie* („o dovadă a sincerităţii sale şi a hotărârii ferme de a respecta clauzele cu privire la provinciile Valahiei şi Moldovei şi mai ales articolul privind durata guvernării voievozilor, ca şi de a executa în integralitatea lor toate tratatele şi angajamentele încheiate cu Rusia"). Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1871, f. 188.

53. *Vneşneaia politika Rossii*, vol. III, p. 347.
54. *Ibidem*, pp. 381-382.
55. Leon Casso, *op. cit.*, pp. 41-42.
56. P.P. Panaitescu, *Corespondenţa lui Constantin Ypsilanti cu guvernul rusesc (1806-1810). Pregătirea Eteriei şi a renaşterii politice româneşti*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1933, p. 41, Constantin Ypsilanti către Adam Czartoryski, 26 septembrie 1806.
57. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1870, ff. 8-10.

trecerea Nistrului a fost adresat generalului Ivan I. Michelson la 28 octombrie 1806[58]. În aceeaşi zi, cancelarul Andrei Budberg i-a transmis instrucţiuni speciale comandantului armatelor ruseşti de pe Nistru. Generalului Michelson i se atrăgea în mod ferm atenţia că, prin invadarea Moldovei, nu se declanşa implicit războiul dintre imperiile Rus şi Otoman, iar după ocuparea Principatelor de armatele ruseşti, administrarea acestora avea să rămână în competenţa divanurilor de la Iaşi şi Bucureşti; pe lângă Divanul Moldovei, îi scria Budberg generalului Michelson, era necesară prezenţa unor emisari ruşi, această măsură având scopul declarat de a se facilita aprovizionarea trupelor ruseşti cu provizii „şi, apoi, de a-i împiedica pe boieri să profite de ocazie pentru a-i exploata pe locuitori"[59].

Izbucnirea războiului ruso-otoman

În ziua sosirii curierului de la Istanbul prin care se comunica reinstaurarea vechilor domnitori, Alexandru I a reconfirmat ordinul precedent, din 28 octombrie, de ocupare a Moldovei şi Ţării Româneşti. Pentru a-şi asigura flancul de pe crestele Carpaţilor, ministrul rus de externe i-a încredinţat lui Pozzo di Borgo misiunea de a garanta curţii de la Viena că Rusia nu dorea să facă cuceriri în dauna Porţii, ocupaţia militară a Principatelor având doar scopul de a restabili bunele raporturi dintre ţar şi sultan, precum şi de a preveni posibilitatea atacării Rusiei la frontiera de pe Nistru de către armatele franceze[60]. În acelaşi timp, la 27 noiembrie, Budberg i-a trimis lui Italinski alte instrucţiuni cu noile pretenţii ale Rusiei faţă de Poarta Otomană. Mai precis, ţarul considera că vechile relaţii vor fi complet restabilite doar atunci când Moldova şi Ţara Românească vor fi ferite de incursiunile devastatoare ale rebelilor de la sudul Dunării, când guvernul otoman va renunţa să mai împiedice traversarea strâmtorilor de corăbiile de război ruseşti şi când Poarta va reînnoi tratatul de alianţă cu Anglia[61]. Era mai degrabă o încercare de a oferi mediilor diplomatice varianta unui pretext pentru ocuparea militară a Principatelor, acţiune lipsită de temei,

58. Paul Cernovodeanu, *Basarabia. Drama unei provincii istorice româneşti în context politic internaţional (1806-1920)*, Editura Albatros, Bucureşti, 1993, p. 13; Ion Jarcuţchi, Vladimir Mischevca, *op. cit.*, pp. 45-46.
59. Vezi originalul scrisorii lui Budberg către Michelson, datată Petersburg, 16/28 octombrie 1806, la Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1871, f. 108.
60. *Vneşneaia politika Rossii*, vol. III, p. 377.
61. *Ibidem*, p. 383.

din moment ce Poarta satisfăcuse ultimatumul Rusiei de reintegrare în domnie a principilor destituiţi[62]. În plus, cu patru zile înainte de expedierea acestor noi instrucţiuni, la 23 noiembrie, trupele ruseşti traversaseră Nistrul, intrând în Moldova. Grosul armatei se afla sub conducerea directă a generalului-maior Ivan I. Michelson[63], numit comandant-şef al armatelor de la Dunăre. El a înaintat pe direcţia oraşului Iaşi, în care a intrat la 29 noiembrie. Bucureştiul a fost ocupat de trupele ruseşti la 25 decembrie 1806[64].

Invadarea Moldovei şi Ţării Româneşti fără o declaraţie prealabilă de război, slaba combativitate a garnizoanelor bastioanelor otomane de pe Nistru, ca şi faptul că întreaga organizare militară a Porţii se afla în plin proces de reformă[65] au oferit Rusiei posibilitatea să înregistreze victorii rapide şi să fixeze linia frontului în imediata apropiere a Dunării. Cabinetul de la Petersburg a dat, în lunile noiembrie şi decembrie, nenumărate asigurări că ocuparea Principatelor nu presupunea declanşarea unui război împotriva Porţii, ci era mai degrabă un element de presiune menit să oblige Imperiul Otoman să iasă de sub influenţa Franţei[66]. De altfel, generalul Michelson primise ordinul de a evita luptele deschise cu trupele otomane tocmai pentru a nu oferi Porţii pretextul unei declaraţii oficiale de război[67].

Pentru a desluşi mai bine planurile lui Napoleon, trebuie să ne întoarcem la instrucţiunile trimise de acesta lui Sébastiani în iunie 1806 prin intermediul

62. La sosirea veştii privind succesul diplomatic repurtat de Italinski la Istanbul, Budberg l-a mustrat pe acesta – în loc să-l felicite! – pentru că a acţionat în conformitate cu instrucţiunile primite, reproşându-i că, „într-o astfel de criză, aţi crezut că trebuie să vă limitaţi la reintegrarea principilor Moldovei şi Valahiei" (D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, p. 519).
63. A.B. Lobanov-Rostovski, *Russkaia rodoslavnaia kniga*, vol. I, Sankt-Petersburg, 1895, pp. 393-394.
64. Pentru operaţiunile militare de la începutul campaniei, vezi Boutourlin (colonel), *Précis des événements militaires de la dernière guerre entre les Russes et les Turcs*, Sankt-Petersburg, 1822, pp. 8-10; A.N. Petrov, *Voina Rossii s Turţiei 1806-1812*, vol. I, Sankt-Petersburg, 1885.
65. Stanford J. Shaw, *op. cit.*, pp. 99-137; A.F. Miller, *Mustafa Pacha Baïraktar*, Association Internationale d'Etudes du Sud-Est Européen, Bucureşti, 1975, pp. 73-100; anexele la lucrarea lui W. Wilkinson, *Tableau historique, géographique et politique de la Moldavie et de la Valachie*, Paris, 1821.
66. Chiar şi populaţia românească a receptat acţiunea armatei ruseşti ca fiind îndreptată împotriva Franţei, şi nu a Porţii. Însemnarea lui Mihalache Vartic este grăitoare: trupele ruseşti „au trecut în Moldova asupra franţujilor" (Ilie Corfus, *Însemnări de demult*, Editura Junimea, Iaşi, 1975, p. 27).
67. Ion Jarcuţchi, Vladimir Mischevca, *op. cit*, p. 60.

ministrului de externe, Talleyrand. Împăratul afirma că nu doreşte împărţirea Imperiului Otoman, ci, mai degrabă, vrea să convingă Înalta Poartă să-i servească „drept opoziţie faţă de Rusia". Prin aceasta, el urmărea constituirea unei triple alianţe compuse din Franţa, Persia şi Imperiul Otoman împotriva Rusiei[68]. Sébastiani trebuia să obţină interdicţia de traversare a Bosforului pentru navele ruseşti, precum şi reinstaurarea dominaţiei Porţii asupra Moldovei şi Ţării Româneşti, ca o condiţie pentru a îngreuna pătrunderea Rusiei pravoslavnice în sud-estul Europei[69].

La sfârşitul verii anului 1806, Prusia făcea ultimele pregătiri de război pentru o campanie decisivă împotriva Franţei. La 6 octombrie, Napoleon a declarat oficial război Prusiei. Alexandru I era singurul aliat de nădejde al Berlinului. Însă, pentru a diminua capacitatea de război a Rusiei în Europa Centrală, Napoleon a iniţiat proiectul deschiderii unor noi fronturi de luptă împotriva acesteia. Operaţiunile militare desfăşurate de armatele ţariste împotriva Persiei erau de o amploare relativ scăzută. Dotarea cu armament de tip nou şi însuşirea unei tactici moderne de purtare a războiului urmau să îmbunătăţească combativitatea trupelor şahului. Pentru Napoleon însă, miza cea mare era declaşarea unui nou război ruso-otoman. Numai că Poarta s-a arătat, în toamna anului 1806, foarte temătoare, mergând până la a satisface ultimatumul ţarului de reînscăunare a domnitorilor destituiţi.

Într-o scrisoare din 11 noiembrie 1806, Napoleon a încercat să-l convingă pe Selim al III-lea să înceapă neîntârziat războiul cu Rusia, asigurându-l că nu va face pace cu Poarta până ce ea nu va aşeza în domnie în Ţările Române pe Callimachi şi Suţu. Mai mult decât atât, împăratul francezilor se prezenta sultanului ca salvator al Imperiului Otoman[70]. Pus în faţa invadării Moldovei şi Ţării Româneşti de către armatele ţariste, impresionat de succesele militare ale Franţei şi sensibilizat de asigurările personale ale împăratului, Selim al III-lea, în scrisoarea din 30 noiembrie adresată lui Napoleon, i-a comunicat acestuia că va trimite în curând un ambasador împuternicit să negocieze viitorul tratat de alianţă[71]. Fără să mai aştepte răspunsul sultanului, la 1 decembrie, Napoleon

68. „Scopul constant al politicii mele este să creez o triplă alianţă între mine, Poartă şi Persia, îndreptată indirect sau implicit împotriva Rusiei" (D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, pp. 281-282).
69. *Ibidem*, pp. 499-500.
70. „Ursitele au promis – îi scria Napoleon lui Selim al III-lea – că imperiul Vostru va dura ; am misiunea de a-l salva şi de aceea împart cu Înălţimea Voastră victoriile mele" (I. de Testa, *Recueil des traités*, vol. II, pp. 281-282).
71. *Ibidem*, pp. 282-284.

revine cu un nou îndemn pentru iniţierea fără întârziere a operaţiunilor militare împotriva Imperiului Rus[72]. În acelaşi timp, Talleyrand le trimitea de la Berlin instrucţiuni consulilor francezi de la Bucureşti şi Iaşi. Aceştia trebuiau să-i scoată pe boieri de sub influenţa cabinetului de la Petersburg, să câştige simpatia acestora pentru domnitorii Callimachi şi Suţu şi să le trezească sentimente naţionale[73]. În urma ocupării Principatelor de trupele ruseşti, aceste instrucţiuni au devenit inoperante.

Insistenţa cu care Napoleon solicita Porţii să declare război Rusiei arată că diplomaţia franceză a urmărit, în vara şi în toamna anului 1806, să provoace o criză în relaţiile ruso-otomane care să ducă la declanşarea unui război între cele două imperii[74]. Prin izbucnirea războiului ruso-otoman, Parisul a obţinut reducerea asistenţei militare ruseşti în Prusia şi a împiedicat realizarea superiorităţii numerice a Rusiei pe Vistula, în perspectiva unei decisive confruntări militare[75]. Mareşalul Louis Alexandre Berthier a sintetizat, poate cel mai bine, aceste proiecte într-o scrisoare adresată generalului Auguste de Marmont[76], guvernatorul general şi comandantul-şef al armatei din Dalmaţia[77]. Trupele otomane, sprijinite de francezi, trebuiau să creeze „o mare diversiune pentru Marea Armată a împăratului".

Care au fost factorii ce l-au determinat pe Alexandru I să ordone ocuparea militară a Principatelor? Inventarierea exactă a acestora, precum şi analiza lor nu s-au făcut până acum[78]. Trebuie avut în vedere faptul că, încă din 1804, ţarul a fost supus presiunilor exercitate de miniştrii de externe, mai întâi şi mai ales Adam Czartoryski, apoi Andrei Budberg. Ei i-au prezentat împăratului

72. *Ibidem*, p. 284.
73. Scrisorile lui Talleyrand către Parant şi Reinhard din 9, 14 şi 18 noiembrie 1806, publicate de Marin Dumitrescu, „Politica lui Napoleon faţă de Poarta otomană (documente)", în *Convorbiri literare* nr. 6, 15 iunie 1898, p. 528.
74. Leon Casso este de părere că doar după ce a intervenit declaraţia oficială de război din partea Porţii lui Napoleon „i-a venit în minte ideea" de a transforma trupele otomane în aripa dreaptă a marii armate ce lupta împotriva Rusiei (Leon Casso, *op. cit.*, p. 51).
75. Albert Vandal, *Napoléon et Alexandre Ier*, vol. I, Paris, 1891, p. 13; Germaine Lebel, *op. cit.*, pp. 120, 123.
76. Georges Six, *op. cit.*, vol. II, pp. 158-159.
77. Scrisoarea expediată de la Varşovia şi datată 29 ianuarie 1807, în D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, p. 540.
78. Câteodată, istoricii ruşi, care au privilegiul să poată cerceta documente de o deosebită valoare, se limitează la a explica declanşarea războiului ruso-otoman prin construcţii de tipul „planurile agresive ale Turciei", ca în *Vostocinâi vopros vo vneşnei politike Rossii*, p. 59.

posibile variante de împărţire a Imperiului Otoman, ca şi raţiunile pentru care Rusia trebuia să continue o politică activă în sud-estul Europei, toate acestea ţinând trează atenţia lui Alexandru I faţă de imperiul sultanilor şi inoculându-i monarhului ideea unui inevitabil război. Dacă Czartoryski căuta la Dunărea de Jos soluţii pentru refacerea Poloniei, succesorul său, baronul Budberg, încerca să facă uitate eşecurile Rusiei în faţa lui Napoleon printr-o politică agresivă faţă de Poarta Otomană[79]. Curtea de la Petersburg trăia cu spaima pierderii influenţei în rândul popoarelor de religie ortodoxă din Imperiul Otoman. Guvernul rus a văzut în ocuparea Dalmaţiei de către Franţa preludiul fie al împărţirii moştenirii otomane, în care caz Napoleon s-ar fi considerat îndreptăţit să emită pretenţii şi asupra unor teritorii balcanice, fie al intrării Porţii Otomane sub influenţă franceză. În această situaţie, prin închiderea strâmtorilor, bazele ruseşti din Mediterana s-ar fi aflat în pericol. Mai mult, prin înlocuirea lui Constantin Ipsilanti, care, vreme de câţiva ani, funcţionase ca o curea de transmisie a ştirilor, ajutorului şi influenţei Petersburgului la Belgrad, Rusia pierdea pe cel mai activ şi devotat susţinător al său în Balcani şi, odată cu el, informaţiile despre întreaga zonă pe care Ipsilanti le trimitea regulat ţarului. În schimb, insistenţa cu care cabinetul rus asigura mediile diplomatice că ocuparea militară a Moldovei şi Ţării Româneşti nu presupunea implicit şi declanşarea unui nou război cu Poarta Otomană se datora mai degrabă dorinţei Rusiei de a câştiga timp pentru a aşeza linia frontului pe cursul Dunării de Jos, ceea ce, de altfel, a şi reuşit. Această idee se reflectă în scrisoarea lui Budberg către Italinski din 16 ianuarie 1807. Ministrul de externe, deşi nu primise încă vestea declaraţiei de război a Porţii, a considerat că oricum aceasta se va produce în curând, dar, prin înaintarea armatelor sale, Rusia a obţinut o „linie de apărare pe Dunăre", unde trupele ruseşti, „în ciuda numărului lor mic, sunt de ajuns ca să ţină duşmanul la distanţă"[80]. În acelaşi timp, Budberg îi prezenta ţarului un plan strategic conform căruia generalul Michelson urma să ocupe cetăţile din stânga Dunării, de la vărsarea în mare şi până la Belgrad, iar prin unirea cu detaşamentele răsculaţilor sârbi, însăşi existenţa Imperiului Otoman avea să fie ameninţată[81]. Se vorbea despre trecerea Dunării şi răscularea popoarelor din Balcani împotriva Porţii[82].

---

79. Opinie întâlnită şi la P.V. Ciciagov, în *Mémoires de l'amiral Paul Tchitchagof*, Charles Gr. Lahovary (ed.), Paris, Bucureşti, 1909, pp. 366-367.
80. D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, p. 533.
81. Leon Casso, *op. cit.*, p. 35.
82. „Vom fi siguri că vom strânge sub drapelele noastre toate aceste popoare de la munte, îngrozitoare şi războinice, care se supun rebelilor şi care pot furniza peste 200 de

Confruntat cu realitatea ocupării militare a Moldovei şi Ţării Româneşti de armata ţarului, asaltat de insistenţele lui Napoleon, la 27 decembrie 1806, guvernul otoman a declarat oficial război Rusiei, fapt confirmat şi prin manifestul sultanului din 5 ianuarie 1807[83].

„O mare diversiune pentru Marea Armată a împăratului"

Charles Arbuthnot, ambasadorul Marii Britanii la Istanbul, care-l secondase pe Italinski în toate acţiunile sale, a primit, în cursul lunii ianuarie a anului 1807, noi instrucţiuni de la Londra. Conform acestora, diplomatul englez urma să solicite ultimativ Porţii reînnoirea alianţei din 1798, expulzarea lui Sébastiani, predarea fortăreţelor de pe malurile Bosforului flotei britanice şi ocuparea Moldovei de către armatele ţariste până la restabilirea păcii ruso-otomane. Răspunzând ultimatumului englez, reis efendi a propus un armistiţiu de trei luni, care a fost însă refuzat de Arbuthnot. La 25 ianuarie 1807, ambasadorul britanic a comunicat Porţii că, dacă nu va primi un răspuns favorabil, flotele engleză şi rusă vor ocupa strâmtorile[84]. Trei săptămâni mai târziu, escadra comandată de viceamiralul John Duckworth a forţat strâmtoarea Dardanele şi a intrat în Bosfor, de unde a bombardat capitala otomană. Arbuthnot, îmbarcat pe o navă de război, a trimis guvernului de la Istanbul cererea de cedare a fortăreţelor din strâmtori şi de alungare a ambasadorului francez, urmând ca Poarta să declare război Franţei, iar Rusiei să-i fie cedate Moldova, Ţara Românească şi cetatea Ismail[85]. Fără să transforme această ameninţare într-un atac efectiv, corăbiile engleze s-au retras curând de teama blocării Dardanelelor. Această spectaculoasă operaţiune navală nu şi-a atins scopul. Mai mult decât atât, teama stârnită cu această ocazie în mediile stambuliote avea să le determine să se alăture cu hotărâre Franţei.

---

mii de luptători" (Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1869, f. 4, memoriu privind războiul ruso-otoman, decembrie 1806).

83. A.D. Xenopol, *op. cit*, vol. I, p. 193 ; Ed. Driault, *op. cit.*, pp. 75-76 ; M.S. Anderson, *The Eastern Question, 1774-1923. A Study in International Relations*, Macmillan, Londra, 1968, pp. 36-40.
84. Ed. Driault, *op. cit.*, pp. 85-86.
85. Alfred C. Wood, *A History of the Levant Company*, Oxford University Press, Londra, 1935, pp. 189-190 ; Sergiu Columbeanu, *op. cit.*, p. 664.

Informaţia privind invadarea Principatelor Române de trupele ruseşti i-a parvenit lui Napoleon abia în ultimele zile ale anului 1806[86]. Ideea activării unei coaliţii antiruseşti era tot mai bine articulată. Talleyrand îi transmitea lui Sébastiani instrucţiuni în acest sens la 20 ianuarie 1807. Conform acestora, aliaţii Franţei trebuiau determinaţi să desfăşoare operaţiuni militare de amploare împotriva Rusiei în Gruzia, Crimeea şi la Dunărea de Jos[87]. Împăratul Franţei acorda Persiei un loc aparte în planurile sale. Din Persia se putea supraveghea India[88], iar trupele persane ce luptau în Caucaz trebuiau să reţină pe acest front importante formaţiuni militare ruseşti, care, în alte condiţii, s-ar fi îndreptat spre Europa. Chiar în primăvara anului 1805, Napoleon îi trimisese şahului Persiei scrisori în care îi propunea acestuia o alianţă îndreptată împotriva duşmanului comun, Rusia[89]. Odată cu izbucnirea războiului turco-rus, împăratul francez îi cere sultanului să-şi coordoneze acţiunile de comun acord cu şahul „şi să atace repede duşmanul comun"[90].

Pentru a capacita Persia, Napoleon a trimis la Teheran, la începutul verii anului 1807, o misiune compusă din ofiţeri-instructori. Aceasta trece prin Timişoara în primele zile ale lunii iulie, ajungând la destinaţie abia la 4 decembrie 1807. În instrucţiunile din 10 mai adresate generalului Gardane, care a fost desemnat să conducă această misiune, i se cerea acestuia să acţioneze decis pentru a provoca o creştere a presiunii militare persane în zona Caucazului, iar Rusia să fie obligată să deplaseze în acea regiune noi trupe. Pentru aceasta, el ar fi trebuit să stabilească o cooperare reală între Istanbul şi Teheran, astfel încât cele două puteri să-şi coordoneze acţiunile militare pe care le desfăşurau între litoralurile Mării Negre şi Mării Caspice. Primul succes al delegaţiei franceze l-a reprezentat obţinerea ratificării de către şah a documentului semnat la 4 mai 1807 la Finkenstein[91]. Prin acest tratat de alianţă franco-persan,

86. Vezi *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, pp. 372-373, Napoleon către Selim al III-lea, 1 ianuarie 1807.
87. I. de Testa, *Recueil des traités*, vol. II, pp. 290-291.
88. Edouard Driault, „Napoléon à Finkenstein (avril-mai 1807)", în *Revue d'histoire diplomatique*, 1899, pp. 453-454.
89. Napoleon I, *Messages et discours politiques*, Georges Barral (ed.), Paris, 1896, pp. 99-100.
90. *Correspondance de Napoléon Ier*, vol. XV, p. 17.
91. Alfred de Gardane, *Mission du général Gardane en Perse sous le premier empire. Documents historiques*, Paris, 1868 ; *Mémoires du duc de Rovigo pour servir à l'histoire de l'empereur Napoléon*, ediţie nouă, Désiré Lacroix (ed.), Paris, 1900, p. 213 ; Muriel Atkin, *Russia and Iran, 1780-1828*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1980, pp. 125-128.

Napoleon garanta Persiei integritatea teritorială, promitea că va face toate eforturile pentru a constrânge Rusia să restituie unele teritorii caucaziene Persiei, se angaja să trimită artilerie şi ofiţeri-instructori, în timp ce şahul se obliga să rupă relaţiile cu Marea Britanie şi să confişte mărfurile engleze. În cazul în care o armată franceză se îndrepta către India, şahul trebuia să permită acesteia să traverseze teritoriul persan[92].

Realităţile lumii otomane nu l-au descurajat pe Sébastiani, care şi-a continuat cu tenacitate acţiunea de câştigare a adeziunii Porţii. Preocupat de disputele dintre paşalele de la Dunăre, de pericolul ca sârbii să acţioneze împotriva stăpânirii franceze în Dalmaţia, Sébastiani i-a cerut împăratului să depăşească etapa încurajărilor şi să trimită la Dunăre un corp de armată în ajutorul Porţii[93]. La 29 ianuarie 1807, Napoleon îi scria lui Talleyrand, din Varşovia, că era dispus să trimită 25.000 de soldaţi francezi în ajutorul armatei otomane dacă Poarta cerea sprijin militar. În plus, şase corăbii franceze puteau acţiona în Marea Neagră alături de flota otomană[94]. În acelaşi timp, comandantul armatei din Dalmaţia a fost înştiinţat că trupe franceze, alături de o armată otomană de 60.000 de oameni, îl vor obliga pe ţar să dubleze efectivele din Ţările Române, care se ridicau pentru moment doar la 30.000 de soldaţi, „ceea ce ar reprezenta o mare diversiune pentru Marea Armată a împăratului"[95].

Dacă, în particular, sultanul s-a arătat favorabil primirii unui sprijin consistent din partea Franţei, rivalităţile dintre paşale, dar mai ales teama acestora că trupele generalului Marmont ar putea fi folosite împotriva rebelilor au făcut să eşueze acest îndrăzneţ proiect. Diplomaţi şi ofiţeri francezi au fost trimişi la Vidin, pe lângă Pazvantoglu, şi la Rusciuc, pe lângă Mustafa Bairaktar[96]. Acţiunea lor de sondare a atitudinii paşalelor şi de pregătire a spiritelor pentru sosirea trupelor franceze nu a avut succes. Cu toate acestea, o minimă prezenţă franceză s-a făcut simţită prin cei câţiva ofiţeri de artilerie şi de geniu care au contribuit la consolidarea fortificaţiilor Istanbului[97], în vreme ce Sébastiani

92. Albert Sorel, *L'Europe et la Révolution française*, vol. VII, Paris, 1904, pp. 154-155.
93. Auguste Boppe, „La mission de l'adjudant-commandant Mériage à Widin (1807-1808)", în *Annales de l'école libre des sciences politiques* nr. 2 (aprilie), 1886, p. 261.
94. *Correspondance de Napoléon Ier*, vol. XIV, Paris, 1863, p. 256.
95. *Mémoires du maréchal Marmont, duc de Raguse, de 1792 à 1841*, ediţia a II-a, vol. III, Paris, 1857, pp. 86-90. Textul scrisorii lui Berthier către Marmont (29 ianuarie 1807) se găseşte în I. de Testa, *Recueil des traités*, vol. II, pp. 291-293. Reţinem pasajul din încheierea scrisorii: „Împăratul [Napoleon] consideră că declararea războiului de către Turcia este evenimentul cel mai fericit în situaţia noastră: căci recruţii destinaţi armatei care ne înfruntă au fost trimişi deja armatei lui Michelson".
96. Auguste Boppe, *op. cit.*, p. 263.
97. *Mémoires du maréchal Marmont, duc de Raguse*, vol. III, pp. 32-33, 95-96.

şi căpitanul Boutin au fost implicaţi, într-o oarecare măsură, în supravegherea conceperii planurilor conducerii militare otomane[98].

Diplomaţia prusacă a încercat să repare eroarea săvârşită de Rusia, care deschisese un nou front în sud-estul Europei, purtând în acelaşi timp război cu Persia în Caucaz, iar în Europa Centrală împotrivindu-i-se lui Napoleon. Prusacii, evident interesaţi, s-au oferit să medieze în conflictul ruso-otoman. Reprezentantul Berlinului a întârziat din cauza unor nefericite incidente, sosind în capitala de pe malurile Bosforului abia la începutul lunii mai. De aici, după câteva săptămâni de discuţii sterile, a plecat prin Vidin spre Prusia[99].

Cabinetul de la Petersburg l-a însărcinat pe colonelul Charles André Pozzo di Borgo, care se afla la Viena, cu misiunea de contactare a Înaltei Porţi în vederea restabilirii păcii. Corsican de origine, fost partizan al lui Paoli la sfârşitul veacului al XVIII-lea, după care trecuse în serviciul Rusiei, Pozzo di Borgo s-a îndreptat către Arhipelag, unde s-a alăturat escadrei viceamiralului D.N. Seniavin, urmând să intre în legătură cu un reprezentant al guvernului otoman fie prin intermediul internunţiului Austriei, fie prin cel al însărcinatului cu afaceri al Danemarcei. Conform instrucţiunilor primite de la Budberg, Pozzo di Borgo avea să solicite : confirmarea tratatelor dintre imperiile Rus şi Otoman şi dintre imperiile Britanic şi Otoman, cu garantarea integrităţii posesiunilor Porţii ; expulzarea lui Sébastiani ; retragerea francezilor din Dalmaţia şi predarea unor cetăţi de pe Nistru Rusiei până la încheierea păcii între Alexandru I şi Napoleon ; modificarea statutului Serbiei, care ar fi urmat să devină un stat tributar Porţii, cu un principe ales de popor. În privinţa Principatelor Române, se cereau reconfirmarea statutului acestora şi revenirea lui Constantin Ipsilanti în scaunul de la Bucureşti, guvernul otoman având libertatea să numească pe cine va dori domn al Moldovei, iar pentru apărarea locuitorilor de incursiunile rebelilor sud-dunăreni, urma să se constituie o armată de 4.000-5.000 de oameni[100]. În cazul în care Înalta Poartă găsea exagerate cererile Rusiei, Pozzo di Borgo a fost înştiinţat că guvernul rus era dispus să facă concesii pentru a se ajunge la un aranjament amiabil. În privinţa Ţărilor Române, colonelul rus a fost autorizat „fie să reducă numărul soldaţilor pe care dorim ca domnitorul să-i întreţină de la 4.000-5.000 la 3.000, 2.000 sau chiar 1.500, fie să prevadă o altă clauză în măsură să îndeplinească acelaşi

98. Auguste Boppe, *op. cit.*, p. 278 ; Ed. Driault, *La politique orientale de Napoléon. Sébastiani et Gardane, 1806-1808*, Paris, 1904, p. 196.
99. P. Coquelle, „Sébastiani, ambassadeur à Constantinople, 1806-1808", în *Revue d'histoire diplomatique*, Paris, 1904, pp. 592-593.
100. *Pervoe serbskoe vosstanie*, vol. I, pp. 332-333.

scop, care într-adevăr nu este indiferent, de vreme ce, în ultimii ani, au avut loc mai multe invazii realizate de turci"[101]. Lui Pozzo di Borgo, ajuns la Tenedos la bordul unei corăbii, i s-a alăturat dragomanul Iosif Fonton, trimis de la Trieste de ambasadorul Andrei Italinski. La propunerile de pace ale cabinetului rus, Înalta Poartă, la insistenţele lui Sébastiani, a răspuns evaziv. Revolta ienicerilor şi instabilitatea din capitala otomană l-au împiedicat pe Pozzo di Borgo să-şi continue demersurile[102].

În primăvara anului 1807, şi guvernul englez a încercat să-şi îmbunătăţească relaţiile cu Istanbulul, dezavuând oficial conduita viceamiralului Duckworth şi a ambasadorului Arbuthnot. Cabinetul britanic l-a trimis pe Sir John Paget în Imperiul Otoman pentru a relua legăturile oficiale cu acesta. Nici misiunea lui nu s-a bucurat de mai mult succes.

Demn de remarcat este însă faptul că, în primăvara lui 1807, pentru a restabili pacea cu Imperiul Otoman, Rusia era dispusă să-şi retragă armata din Moldova şi Ţara Românească. Pozzo di Borgo fusese împuternicit în acest sens. Într-o scrisoare din 10 martie a lui Budberg către marele vizir, Ibrahim paşa, Porţii i s-a propus pacea „cu singura condiţie [...] a respectării stricte a tratatelor existente între curtea imperială şi Înalta Poartă, mai ales a celui de la 1805"[103].

Presiunea celor trei fronturi pe care-şi desfăşurase armatele, lipsa de inspiraţie a ministrului de externe, Andrei Budberg, neliniştea care domnea în rândul nobilimii în perspectiva unei confruntări decisive cu Napoleon au împiedicat conturarea unui nou proiect rusesc în problema orientală[104].

Între 25 şi 29 mai 1807, capitala otomană a fost cuprinsă de vâlvătăile unei puternice răscoale izbucnite în rândul unor trupe auxiliare, lor alăturându-li-se şi corpul ienicerilor. Răzmeriţa a căpătat pe alocuri caracterul unui război sfânt, fanaticii musulmani împotrivindu-se reformelor, modernizării şi europenizării structurilor moştenite de la glorioşii padişahi. Selim al III-lea a fost constrâns să abdice, fiind înlocuit cu Mustafa, fiul cel mare al lui Abdul

101. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1885, f. 82 (ff. 80-83 conţin extrase din instrucţiunile adresate col. Pozzo di Borgo).

102. A.F. Miller, *op. cit.*, pp. 177-178 şi p. 193, nota 15; Leon Casso, *op. cit.*, pp. 59-61; P. Coquelle, *op. cit.*, pp. 597-598; vezi şi raportul lui Sébastiani în I. de Testa, *Recueil des traités*, vol. II, p. 306.

103. Budberg mai cerea şi respectarea „dreptului de trecere prin Bosfor, precum şi păstrarea privilegiilor acordate provinciilor Moldovei şi Valahiei" (*Vneşneaia politika Rossii*, vol. III, pp. 515-516).

104. V.A. Gheorghiev *et al.*, *Vostocinâi vopros vo vneşnei politike Rossii (koneţ XVIII-nacialo XX v.)*, Moscova, 1978, p. 60.

Hamid I[105]. Acest eveniment a compromis ofensiva otomană de la Dunăre[106]. Ambasadorul Sébastiani, temându-se că ultimele evoluţii vor avea repercusiuni grave asupra relaţiilor franco-otomane, a obţinut la 8 iunie o audienţă la reis efendi şi la şeik-ül-Islam[107], de la care a solicitat precizarea atitudinii Porţii în problema războiului cu Rusia. La 14 iunie, ambasadorului lui Napoleon i s-a comunicat oficial că Înalta Poartă va continua lupta alături de Franţa, obligându-se totodată să nu încheie pace separată cu Rusia[108].

Situaţia armatei ruse din Principate era dificilă. Proiectata ofensivă otomană la nord de Dunăre, precum şi efectivul scăzut al trupelor ruseşti care apărau capitala de pe Dâmboviţa i-au convins pe Constantin Ipsilanti şi pe consulul rus Konstantin Rodofinikin să părăsească în grabă Bucureştiul. Doar manevra abilă a generalului Mihail A. Miloradovici, care a ieşit în întâmpinarea avangardei marelui vizir, zdrobind-o la Obileşti (14 iunie 1807), a salvat de la dezastru armata rusă din Principate. Coloana principală a otomanilor s-a retras spre Dunăre, iar Mustafa paşa Bairaktar, care trecuse fluviul pe la Giurgiu, a renunţat să mai înainteze către capitala Ţării Româneşti. Operaţiunile ofensive pregătite de otomani au eşuat lamentabil[109].

Dacă, iniţial, Constantin Ipsilanti reunise sceptrele ambelor principate, protejat fiind de trupele ruseşti, la scurt timp după sosirea sa în Bucureşti, relaţiile acestuia cu generalul I.I. Michelson s-au înrăutăţit considerabil[110]. Declaraţiile lui Ipsilanti potrivit cărora Ţările Române urmau să fie anexate de Rusia au generat complicaţii diplomatice, de vreme ce cabinetul rus asigura Poarta că ocuparea Principatelor era provizorie, iar ţarul nu intenţiona să păstreze pentru sine aceste noi teritorii[111].

Conflictul dintre domnitor şi comandantul-şef al armatei de la Dunăre a născut în minţile unor boieri români speranţa că, folosindu-se această conjunctură, s-ar putea obţine înlăturarea lui Ipsilanti şi a celorlalţi principi fanarioţi. Boierii moldoveni cereau alungarea grecilor şi intrarea ţării lor în componenţa

105. A. de Juchereau de Saint-Denys, *Révolutions de Constantinople en 1807 et 1808*, vol. II, Paris, 1819, pp. 129-130; Ed. Driault, *op. cit.*, pp. 191-196; A.F. Miller, *op. cit.*, pp. 140-148; Stanford J. Shaw, *op. cit.*, pp. 378-383.
106. Ed. Driault, *op. cit.*, p. 196.
107. Conducătorul religios al musulmanilor din Imperiul Otoman.
108. A.F. Miller, *op. cit.*, p. 176.
109. *Ibidem*, pp. 155-157.
110. P.P. Panaitescu, *op. cit.*, pp. 8-12.
111. „Ambele principate le-am ocupat vremelnic nu cu intenţia de a le alipi la Rusia şi nici pentru a le smulge de la Poartă" (*Vneşneaia politika Rossii*, vol. III, p. 497, A. Budberg către Michelson, 13 februarie 1807).

Rusiei. Ulterior, au revenit cu un protest împotriva confirmării lui Constantin Ipsilanti ca domn al Moldovei, boierii arătându-se gata să accepte pe oricine la domnie cu singura condiţie ca acesta să nu fie grec[112]. Boierii din Ţara Românească au adresat două memorii direct lui Alexandru I. Şi ei cereau ţarului „să aibă fericirea de a se număra printre vastele provincii care formează Marele Imperiu al Rusiei şi de a se bucura de privilegii şi drepturi elementare, fără ca grecii din Fanar, primii distrugători ai privilegiilor noastre şi asupritori ai poporului", să se mai amestece în administrarea ţării. Ca să-l combată pe Ipsilanti, care, în faţa curţii imperiale, îi prezenta „calomniindu-i îngrozitor", autorii acestui prim memoriu l-au asigurat pe împăratul Rusiei de fidelitatea lor. „Totuşi – continuau boierii –, uriaşele persecuţii la care principele Ipsilanti a supus poporul, care s-a prăbuşit cu totul sub povara birurilor apăsătoare şi a marii cantităţi de provizii de tot felul pe care le-a strâns, peste necesarul trupelor imperiale, reclamă dreptate şi protecţie din partea Majestăţii Voastre." Douăzeci de semnături încheiau acest memoriu din 27 iulie 1807[113]. Redactat în contextul existenţei unor contradicţii între Ipsilanti şi comandantul trupelor de ocupaţie, acest document ar putea fi considerat un protest împotriva vexaţiunilor de tot felul la care fanarioţii supuneau populaţia ţării, precum şi împotriva rechiziţiilor efectuate de armata rusă.

A doua intervenţie pe lângă ţar a boierilor Ţării Româneşti datează din 27 august 1807 şi are un caracter mai oficial. Este o cerere de recompensare a generalului Miloradovic „cu o sabie pe care este inscripţionat, pe bună dreptate: Salvatorului Bucureştiului, pentru vitejia acestui erou"[114].

De la înfrângerea de la Trafalgar până la instituirea „blocadei continentale" prin decretul dat la Berlin la 24 noiembrie 1806, care reprezintă recunoaşterea incapacităţii de a învinge Anglia pe mare, precum şi a neputinţei de a o ataca pe uscat, lui Napoleon I începe să-i apară tot mai limpede necesitatea unei apropieri franco-ruse. Toate speranţele de a alunga Marea Britanie de pe continent şi de a o izola au fost puse în „blocadă". Eficienţa acesteia era însă condiţionată de participarea Rusiei. Napoleon a fost omul clipei, el n-a îmbrăţişat idei preconcepute. Acum îi era necesară o alianţă cu Rusia[115]. Încă din

112. A.F. Miller, *op. cit.*, p. 158; Biblioteca Academiei Române, Msse., DCXLVIII-196, 211; V.A. Urechia, *Istoria românilor*, vol. IX, Bucureşti, 1896, pp. 175-177, 180-181.
113. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1912, ff. 2-3.
114. *Ibidem*, f. 4.
115. Germaine Lebel, *op. cit.*, pp. 132-133.

martie 1807, împăratul îi scria lui Talleyrand: „Liniştea Europei nu va fi asigurată decât atunci când Franţa şi Austria sau Franţa şi Rusia vor merge una alături de cealaltă. Eu – continua Napoleon – am propus asta de mai multe ori Austriei"[116]. Evenimentele se vor desfăşura în prelungirea textului acestei scrisori.

Înfrângerile severe suferite de Rusia în apropierea litoralului baltic au asigurat Franţei o situaţie privilegiată la negocierile de pace. Diplomaţia ţaristă s-a găsit în faţa unei sarcini dificile, aceea de a atenua, în convorbirile de pace şi în textele viitoarelor tratate, pretenţiile învingătorului. Câteva memorii, proiecte de instrucţiuni şi completări la proiectele de instrucţiuni aduc îndeajuns de multă lumină asupra atitudinilor cabinetului de la Petersburg în diferite probleme ale politicii europene. Într-un document intitulat *Quelques idées qui pouvont trouver place dans les instructions du négociateur russe qui sera chargé de traiter de la paix* („Câteva idei care îşi pot găsi locul în instrucţiunile destinate negociatorului rus care va fi însărcinat cu tratativele de pace")[117], la capitolul avantaje „de mai mică importanţă pe care i le putem oferi lui Bonaparte" este menţionată „evacuarea Moldovei şi a Valahiei". Dintre celelalte pretenţii previzibile ale diplomaţiei franceze, memoriul consemnează ruperea alianţelor Rusiei cu Anglia şi cu Austria, recunoaşterea lui „Buonaparte" ca împărat al francezilor şi rege al Italiei, precum şi evacuarea celor şapte insule şi a punctului strategic Cattaro[118]. Într-o anexă la acest document, s-a exprimat disponibilitatea ţarului de a renunţa la dreptul de traversare a strâmtorilor de navele ruseşti de război[119]. În instrucţiunile cu privire la tratativele de pace, ţarul aprecia că-şi va retrage trupele din Moldova şi Ţara Românească fără să pună altă condiţie în afara celei privind interdicţia de intrare a armatelor altor ţări în Principatele Române până la încheierea păcii dintre Poartă şi Rusia[120]. În completarea acestor instrucţiuni, împăratul, apreciind că Imperiul Otoman

116. D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, p. 552.
117. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1289, f. 15, document datat Tilsit, 1807.
118. O variantă a acestui document publicată şi în D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, pp. 564-565.
119. *Ibidem*, p. 566.
120. „Eu – nota Alexandru I în proiectul de instrucţiuni – sunt gata să-mi retrag chiar armata din Moldova şi Ţara Românească [...], iar pentru această evacuare nu pun alte condiţii în afară de aceea ca, până la încheierea păcii dintre Poartă şi Rusia, Moldova şi Valahia să rămână neutre, iar acolo să nu fie introduse armate străine" (*Vneşneaia politika Rossii*, vol. III, p. 756).

era cel mai puţin periculos vecin, a luat în calcul şi varianta în care Napoleon avea să facă presiuni în vederea împărţirii teritoriului european al Porţii. În acest context, cabinetul de la Petersburg trebuia să obţină Moldova, Ţara Românească şi Serbia, urmând ca Franţa să se limiteze la Albania şi la fostele posesiuni veneţiene[121]. Deci, în momentul întrevederii de la Tilsit, guvernul rus era conştient de faptul că trebuia să plătească prin concesii consistente înfrângerea de la Friedland. Printre acestea, în toate variantele de proiecte s-a numărat şi retragerea detaşamentelor ruseşti din Principatele Române şi încheierea păcii cu Înalta Poartă fără alte condiţii[122]. În lungile lor întrevederi însă (discuţiile au durat nu mai puţin de 12 zile), Napoleon i-a vorbit adesea lui Alexandru despre Ţara Românească şi Moldova ca despre viitoare provincii ale Rusiei[123]. În aceeaşi perioadă, într-o scrisoare expediată de sora sa, Ekaterina, ţarul a primit sfatul să facă pace cu Franţa în schimbul dobândirii unor teritorii importante în sud-estul Europei şi al fixării frontierei Rusiei pe Dunăre[124]. Într-o altă corespondenţă, de această dată a lui Adam Czartoryski către N.N. Novosilţev, în care realitatea se împleteşte cu dorinţa prinţului de a reface statul polonez, acesta afirma că existau speranţe „ca Rusia să obţină Moldova şi Valahia"[125].

Dar promisiunile verbale ale lui Napoleon nu şi-au găsit locul în textele celor patru documente semnate la Tilsit între 21 iunie şi 9 iulie 1807[126]. Conform articolelor 22 şi 23 ale tratatului de pace şi amiciţie, ţarul se obliga să-şi retragă trupele din Ţara Românească şi Moldova şi, în acelaşi timp, accepta

121. *Ibidem*, p. 758.

122. Pentru momentul Tilsit 1807 există o numeroasă bibliografie: Albert Vandal, *op. cit.*, vol. I, pp. 56-111; Edouard Driault, „La question d'Orient en 1807. L'armistice de Slobodzié (I)", în *Revue d'histoire diplomatique*, 1900, pp. 426-427; *idem*, *La politique orientale de Napoléon. Sébastiani et Gardane*, ed. cit., pp. 202-203; Marin Dumitrescu, *op. cit.*, pp. 32-36; Nicolae Ciachir, Gheorghe Bercan, *Diplomaţia europeană în epoca modernă*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1984, pp. 244-245; G.A. Kuzneţova, „Aleksandr I i Napoleon v Til'zite", în *Novaia i noveişaia istoriia* nr. 6, 1991, pp. 242-248; N.A. Troiţki, *Aleksandr I i Napoleon*, Moscova, 1994, cap. „Til'zit", pp. 113-127.

123. *Mémoires du prince de Talleyrand*, vol. I, Paris, 1891, pp. 393-394.

124. V.G. Sirotkin, *Duel dvuh diplomatii. Rossiia i Franţiia v 1801-1812 gg.*, Moscova, 1966, p. 88.

125. „Tri pis'ma kneazea Adama Czartorizskogo k N.N. Novosil'ţovu", în *Russkii arhiv* nr. 3, Moscova, 1875, pp. 326-327.

126. Este vorba despre tratatul de armistiţiu (21 iunie), tratatul de pace dintre Rusia şi Franţa (7 iulie), tratatul de alianţă ofensivă şi defensivă dintre Rusia şi Franţa (7 iulie) şi acordul referitor la Insulele Ionice (9 iulie).

medierea franceză în vederea negocierilor şi a încheierii păcii ruso-otomane[127]. Tot în ziua de 7 iulie, împreună cu tratatul de pace s-a semnat şi cel de alianţă, care, la articolul 8, stipulează că, în cazul în care Înalta Poartă nu va accepta medierea Franţei sau dacă, la trei luni de la începerea negocierilor, acestea nu vor duce la un rezultat satisfăcător, Franţa se va alătura Rusiei împotriva Imperiului Otoman şi vor scoate provinciile europene ale acestuia de sub stăpânirea sultanului[128].

Sistemul tratatelor de la Tilsit a modificat geografia politică europeană. Esenţa acestora constă în delimitarea unor sfere de influenţă: un imperiu al Occidentului – Franţa lui Napoleon – şi unul al Orientului – Rusia lui Alexandru[129]. Un alt element important, mai ales prin câteva consecinţe pe termen scurt, previzibile încă de pe atunci, l-a constituit crearea unui Ducat al Varşoviei, atribuit provizoriu regelui Saxoniei. Tot în urma tratativelor de la Tilsit, s-a acordat Rusiei deplină libertate de acţiune în zona Balticii şi în Peninsula Balcanică[130]. În acelaşi timp, episodul Tilsit se înscrie ca o primă etapă în procesul de cristalizare a unui nou program politic al Imperiului Rus în problema orientală[131].

Guvernul otoman a fost bulversat de ştirea privind constituirea alianţei ruso-franceze. La 9 august, Sébastiani a fost convocat de mai mulţi miniştri turci. Aceştia i-au prezentat o scrisoare a lui Talleyrand către marele vizir în care se anunţa încheierea păcii şi se menţiona conţinutul unor prevederi din tratat. Sébastiani a încercat să demonstreze că, prin documentele semnate la Tilsit, se garanta integritatea Imperiului Otoman şi a insistat ca sultanul să accepte medierea Franţei în conflictul cu Rusia, pentru izbucnirea căruia Napoleon făcuse atâtea demersuri diplomatice la Istanbul. Înalţii demnitari ai

127. Albert Vandal, *op. cit.*, vol. I, apendice, p. 503; D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, p. 580; F.F. Martens, *Sobranie traktatov i konvenţii*, vol. XIII, pp. 309-321; *Vneşneaia politika Rossii*, vol. III, p. 635.
128. D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, p. 584; F.F. Martens, *Sobranie traktatov i konvenţii*, vol. XIII, pp. 322-325; *Vneşneaia politika Rossii*, vol. III, p. 644.
129. L.S. Stavrianos, *The Balkans since 1453*, Holt Rinehart & Winston, New York, 1961, p. 208. („Tratatul de la Tilsit seamănă izbitor de mult cu Pactul de neagresiune germano-rus din 1939.")
130. Constantin de Grunwald, *op. cit.*, pp. 150-152.
131. *Vostocnâi vopros vo vneşnei politike Rossii*, p. 63; Armand Goşu, „Preliminariile anexării Basarabiei de către Rusia (1806-1812)", în *Revista istorică*, nr. 1-2, 1991, pp. 102-103; *idem*, „Dunaiskie kneajestva v balkanskoi politike Rossii v naciale XIX veka", în *Slaveanovedenie* nr. 1, Moscova, 1998, pp. 22-23.

Porţii au adus scrisorile adresate de Napoleon sultanului Selim al III-lea, precum şi notele diplomatice cu asigurările şi promisiunile Franţei[132], după care au declarat „că Turcia fusese părăsită, sacrificată şi cedată Rusiei"[133]. Dacă prima reacţie a Porţii a fost una violentă, de acuzare a lui Sébastiani şi a lui Napoleon, în răspunsul oficial trimis de reis efendi lui Talleyrand s-a afirmat că guvernul otoman era satisfăcut de asigurările Franţei, iar ambasadorul Porţii la Paris, Muhib efendi[134], a fost împuternicit să negocieze pacea cu Rusia şi încheierea unui tratat de alianţă cu Franţa[135].

Armistiţiul de la Slobozia (august 1807)

Încă înainte să părăsească Tilsitul, ţarul i-a adresat generalului Michelson o scrisoare prin care-i aducea la cunoştinţă decizia ca, în cazul în care Înalta Poartă va accepta medierea Franţei şi va semna armistiţiul cu Rusia, comandantul armatei ţariste din Principate să-şi retragă trupele peste Nistru[136]. În acelaşi timp, consilierul Serghei Lazarovici Laşkariov, care sosise la începutul lunii august la Bucureşti, de unde avea să plece în grabă spre Giurgiu, a fost delegat să negocieze din partea guvernului de la Petersburg[137]. Napoleon l-a numit mediator în tratativele ruso-otomane pe contele Armand-Charles Guilleminot[138], ofiţer superior, folosit în mai multe misiuni speciale. Acesta a părăsit marele cartier general al armatei franceze din Polonia şi, traversând Moldova de la nord la sud, a ajuns la Silistra, iar de acolo, pe Dunăre, la Rusciuc[139]. Aici l-a întâlnit pe emisarul Porţii, Mehmed Said Galib efendi, cel care, în cursul

132. P. Coquelle, *op. cit.*, pp. 599-600; A.F. Miller, *op. cit.*, pp. 199-200. Pentru modificarea politicii lui Napoleon I faţă de Imperiul Otoman (iulie-august 1807), vezi Ed. Driault, „La question d'Orient en 1807", p. 423; *idem*, *La politique orientale de Napoléon. Sébastiani et Gardane*, pp. 199-200; Stanford J. Shaw, *op. cit.*, p. 390.
133. *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, pp. 446-447.
134. Pentru informaţii despre Abdurrahim Muhib efendi, vezi Jean Louis Bacqué-Grammont, Sinan Kuneralp, Frédéric Hitzel, *op. cit.*, p. 119.
135. Ed. Driault, „La question d'Orient en 1807", p. 449.
136. D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, pp. 589-591.
137. Serge Goriainow, *Le Bosphore et les Dardanelles. Etude historique sur la Question des Détroits*, prefaţă de G. Hanotaux, Paris, 1910, p. 15.
138. Georges Six, *op. cit.*, vol. I, pp. 544-545.
139. Armand-Charles Guilleminot a lăsat o interesantă descriere a misiunii sale, publicată parţial de Nicolae Isar, „Les Principautés Roumaines au début du XIXe siècle dans les récits des officiers français Guilleminot et Thomossiu", în *Analele Universităţii din Bucureşti*, istorie, 1981, pp. 73-88. Vezi şi Germaine Lebel, *op. cit.*, pp. 137-140;

negocierilor, îşi va exprima permanent nemulţumirea că Poarta a fost sacrificată de Napoleon la Tilsit. Discuţiile au avut loc în satul Slobozia de lângă Giurgiu şi au durat 12 zile. Tratativele au fost dificile, mai degrabă din cauza atitudinii reprezentantului Porţii. În acelaşi timp, Laşkariov a excelat în a-şi manifesta antipatia faţă de francezi[140]. În final, mai mult în urma insistenţelor mediatorului Guilleminot[141], la 24 august 1807, reprezentanţii imperiilor Rus şi Otoman au semnat armistiţiul[142]. În articolele 1 şi 2 se prevedeau încetarea ostilităţilor şi numirea unor împuterniciţi pentru negocierile de pace. De asemenea, armistiţiul expira la data de 3 aprilie 1808. La punctul 3 se stipula evacuarea Principatelor Române în termen de 35 de zile. Armatele ruseşti urmau să se îndrepte spre Nistru, iar cele otomane, să se stabilească la sud de Dunăre. Prin prevederile articolului 4, ţarul se obliga să-şi retragă flota din Marea Mediterană.

Pe comandantul Ivan I. Michelson, care trebuia să ratifice documentul şi să-l trimită mai apoi suveranului său, curierul, sosit de la Slobozia, l-a găsit agonizând. În ultimele zile ale lunii august, Michelson a murit şi a fost înlocuit provizoriu cu generalul baron Kazimir Ivanovici Meyendorf. Acesta a ratificat armistiţiul[143] şi s-a pregătit să-l pună în aplicare. Prin nota oficială din 21 septembrie, adresată de Divanul otoman lui Sébastiani, s-a confirmat acceptarea condiţiilor armistiţiului de la Slobozia, iar sultanul, într-o scrisoare către împăratul francezilor, i-a solicitat acestuia medierea în vederea demarării negocierilor de pace ruso-otomane[144].

Către mijlocul lunii septembrie, generalul Meyendorf a început operaţiunea de evacuare a trupelor ţariste către Nistru. Detaşamentele ruseşti din sudul Olteniei, de pe malul Dunării, au mărşăluit către Craiova, despărţindu-se de răsculaţii sârbi. Dar, la scurt timp, de la Petersburg a sosit un curier cu ordinul

---

Colecţia Hurmuzaki, supl. I, vol. III, Bucureşti, 1889, p. 131 ; *Mémoires du duc de Rovigo pour servir à l'histoire de l'empereur Napoléon*, vol. II, pp. 271-272.

140. *Colecţia Hurmuzaki*, vol. XVI, Bucureşti, 1912, p. 819.
141. Vezi raportul acestuia adresat lui Talleyrand, datat Slobozia, 16 august 1807, în *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, p. 449.
142. Vezi textul armistiţiului la M. Mehmed, *Documente turceşti*, vol. III, pp. 221-223 ; Ed. Driault, „La question d'Orient en 1807. L'armistice de Slobodzié (II)", în *Revue d'histoire diplomatique*, 1901, pp. 51-52 ; *idem*, *La politique orientale de Napoléon. Sébastiani et Gardane*, pp. 230-231 ; Leon Casso, *op. cit.*, pp. 68-69 ; A.F. Miller, *op. cit.*, pp. 197-207 ; Stanford J. Shaw, *op. cit.*, pp. 391-392 ; Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, pp. 15-16.
143. N. Iorga, *Acte şi fragmente*, vol. II, p. 482.
144. Ed. Driault, „La question d'Orient en 1807 (II)", p. 52.

de sistare a retragerii armatei ruseşti din Principate[145]. Insistentului reprezentant al Porţii, Galib efendi, care cerea punerea neîntârziată în practică a prevederilor armistiţiului, principalul negociator rus, Serghei L. Laşkariov, i-a răspuns că mai întâi ar trebui să înceteze abuzurile otomanilor, despre care ţarul urma să fie imediat informat. Până la primirea de noi ordine, evacuarea trupelor ruseşti avea să fie oprită[146].

Guvernul rus a sistat operaţiunea de retragere a armatei peste Nistru, utilizând ca pretext incursiunile unor mici detaşamente otomane care jefuiau localităţi din stânga Dunării. Mai mult decât atât, generalul Meyendorf a fost concediat pe motiv că nu avea împuternicire pentru ratificarea armistiţiului, iar principalul negociator cu otomanii, Laşkariov, a căzut în dizgraţie, fiind trimis să se ocupe de moşiile sale din Rusia. La comanda armatei imperiale de la Dunărea de Jos a fost numit bătrânul feldmareşal, în vârstă de 75 de ani, Aleksandr Aleksandrovici Prozorovski[147]. În a doua jumătate a lunii octombrie, acesta şi-a luat în primire noul post. În această calitate, i-a scris lui Sébastiani, comunicându-i că ţarul nu putea accepta clauzele armistiţiului „care nu corespund demnităţii imperiului"[148]. Unele prevederi urmau să fie rediscutate, însă, din cauza plecării precipitate a lui Guilleminot la Paris, tratativele aveau să se desfăşoare la Istanbul, cu medierea diplomaţilor francezi.

Convorbiri confidenţiale, cu repercusiuni decisive asupra problemei în discuţie, au avut loc la Paris şi la Petersburg, iar nu în capitala de pe Bosfor. Cert este însă faptul că, dacă în momentul semnării armistiţiului de la Slobozia efectivele armatei ruseşti din Principate erau în jur de 35.000, către sfârşitul anului 1807, după sosirea trupelor retrase din Corfu şi Mediterana Orientală, numărul soldaţilor ruşi a ajuns la 80.000[149].

Noul ministru francez de externe, Jean-Baptiste Champagny, i-a expediat la 7 septembrie 1807 o scrisoare lui Sébastiani, cu instrucţiuni dictate personal de împărat, de o duritate fără precedent faţă de Poarta Otomană. Proiectul de recucerire a vechilor teritorii ocupate de Rusia în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, sugerat chiar de Napoleon, era calificat acum drept aberant. Armatele padişahului, în care Franţa, cu doar câteva luni în urmă, îşi punea mari speranţe, erau considerate ca lipsite de orice valoare. La nemulţumirea Porţii faţă de alianţa franco-rusă încheiată la Tilsit, Parisul riposta explicând că, prin

145. N. Iorga, *Acte şi fragmente*, vol. II, p. 429.
146. *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, pp. 455-456.
147. Pentru o fişă biografică, vezi *Enţiklopediceski Slovari*, vol. XXV, Sankt-Petersburg, 1898, p. 368.
148. *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, pp. 472-473.
149. A.F. Miller, *op. cit.*, p. 229.

aceasta, Napoleon salvase Imperiul Otoman de la o înfrângere totală. În plus, toate angajamentele luate de Napoleon faţă de Înalta Poartă nu aveau nicio valoare, de vreme ce nu se semnase niciun tratat de alianţă între imperiile Francez şi Otoman. Sultanul era astfel constrâns să accepte medierea franceză şi să încheie pace cu ţarul. Napoleon „va susţine Poarta atât timp cât Poarta îi va rămâne credincioasă". Doar în aceste condiţii împăratul *„îi va asigura stăpânirea Moldovei şi a Valahiei* [s.n. – A.G.], iar această putere va mai cunoaşte câteva momente de linişte"[150].

La începutul toamnei, noul sultan, Mustafa al IV-lea, a continuat să ofere Franţei noi probe de ataşament. Guvernul otoman a aderat la „blocada continentală", i-a alungat pe negustorii englezi şi le-a confiscat mărfurile, i-a decorat pe ofiţerii francezi care se aflau în misiune la Istanbul şi i-a trimis lui Napoleon daruri de preţ pentru a-i câştiga bunăvoinţa. Consemnând toate acestea în raportul din 6 octombrie, Sébastiani aprecia că influenţa împăratului la Poartă era mai mare ca oricând[151]. Acest fapt nu l-a împiedicat pe ambasador să solicite rechemarea la Paris şi înlocuirea sa.

Principatele Române – „ţări de compensaţie" în relaţiile internaţionale

După Tilsit, ca o demonstraţie a fidelităţii celor doi împăraţi faţă de noul curs al politicii externe pe care se angajaseră s-o urmeze, miniştrii de externe ai Franţei şi ai Rusiei au fost schimbaţi. La mijlocul lunii august, Talleyrand i-a cedat locul lui Champagny. Fidel tradiţiilor de politică externă ale vechiului regim, Talleyrand nu putea accepta alianţa cu Rusia, nici „blocada continentală" şi nici proiectata împărţire a Imperiului Otoman. Champagny, prea şters pentru a avea idei şi opinii personale, s-a dovedit a fi o perfectă curea de transmisie între voinţa imperială şi misiunile diplomatice franceze din străinătate. De cealaltă parte, metamorfoza suferită de Budberg, „veritabilă maşină imposibil de combătut"[152], transformat subit în admirator al lui Napoleon[153],

150. I. de Testa, *Recueil des traités*, vol. II, pp. 302-303; D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, pp. 1067-1068; Ed. Driault, „La question d'Orient en 1807 (I)", pp. 450-451.
151. P. Coquelle, *op. cit.*, p. 604.
152. Constantin de Grunwald, *Trois siècles de diplomatie russe*, p. 152.
153. *Note sur le ministère de la Russie et le corps diplomatique à Saint-Pétersbourg*, redactată de Savary, 23 august 1807, în Albert Vandal, „La Cour de Russie en

nu l-a salvat de la destituire. În fruntea Ministerului Afacerilor Externe a fost numit un „oriental" (dacă acceptăm categoriile propuse de istoricul francez Albert Vandal pentru oamenii politici ruşi: „europeni" şi „orientali"[154]), Nikolai Petrovici Rumianţev, fiul feldmareşalului Ecaterinei a II-a, Rumianţev-Zadunaiski[155].

Şi totuşi nu contele Rumianţev a luat decizia de încălcare a prevederilor tratatelor de la Tilsit prin care se stipula retragerea armatelor ţariste din Principate, ci predecesorul acestuia, Andrei Budberg. Într-o primă corespondenţă din 31 august, baronul Budberg i-a atras atenţia lui Alexandru I că armata rusă trebuia să ocupe Principatele „până când se va instala definitiv pacea", pentru a nu le permite otomanilor ca, în cazul neîncheierii păcii, să poată beneficia de o poziţie strategică favorabilă[156]. O zi mai târziu, Budberg i-a expediat o scrisoare generalului I.I. Michelson (care, de fapt, murise cu puţin timp în urmă la Bucureşti), dându-i noi instrucţiuni, cu mult diferite de cele transmise cu mai bine de o lună în urmă de ţar. Respectarea articolului privind retragerea pe Dunăre, respectiv Nistru a celor două armate avea un mare inconvenient, care consta „în distanţele disproporţionat de inegale la care cele două armate se găseau după retragere, poziţii pe care le ocupau în prezent". Astfel, otomanii puteau să treacă fluviul cu uşurinţă şi să ocupe poziţiile avantajoase pe care acum le deţineau ruşii. Dacă totuşi armistiţiul fusese deja semnat şi în el se stipula evacuarea Moldovei şi a Ţării Româneşti, Michelson urma să întârzie, sub diferite pretexte, operaţiunile de retragere a trupelor ruseşti[157].

Deciziile lui Andrei Budberg nu intrau în contradicţie cu noul curs, cel real, al politicii externe ruseşti în „problema orientală". Abia sosit la Petersburg ca reprezentant personal al lui Napoleon pe lângă Alexandru I, generalul Savary[158] a fost înştiinţat, chiar de la prima întrevedere avută cu ţarul, că Rusia

---

1807-1808. Notes sur la Cour de Russie et Saint-Pétersbourg, écrites en décembre 1807 par le général Savary", în *Revue d'histoire diplomatique*, 1890, p. 414.

154. *Idem*, *Napoléon et Alexandre Ier*, vol. I, pp. 157-159. Pentru comentarii la numirile miniştrilor de externe, vezi şi Ed. Driault, „La question d'Orient en 1807 (I)", pp. 435-436.

155. Rumianţev-Zadunaiski îi adresase de pe patul de moarte următoarele cuvinte fiului său, viitor ministru de externe, „Cei doi ochi ai Rusiei sunt Marea Neagră şi Marea Baltică [...], Rusia trebuie să posede Moldova şi Valahia" (*apud* A.F. Miller, *op. cit.*, p. 250).

156. D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi fragmente*, vol. I, p. 595.

157. *Ibidem*, pp. 596-598.

158. Pentru o fişă biografică a lui Anne-Jean-Marie-René Savary, duce de Rovigo, vezi Georges Six, *op. cit.*, vol. II, pp. 428-429.

nu dorea executarea strictă a tuturor prevederilor stipulate la Tilsit[159]. În acest cadru, doar insistenţele şi operativitatea lui Guilleminot, care a obţinut încheierea armistiţiului de la Slobozia, au perturbat, într-o oarecare măsură, noile proiecte balcanice ale Rusiei.

La începutul lunii octombrie a anului 1807, Napoleon s-a arătat contrariat când a aflat că ţarul a refuzat să ratifice textul armistiţiului[160]. Ordinele adresate lui Guilleminot privind punerea în practică a tratatului, care nu putea fi rupt din cauza unor contestaţii minore, au fost tardive, de vreme ce mediatorul francez părăsise Imperiul Otoman. Într-o scrisoare din 6 octombrie, Napoleon i-a mărturisit lui Savary că aştepta explicaţii în această chestiune de la ambasadorul Rusiei la Paris, care avea să-şi ocupe în curând postul, şi-i reamintea că, în tratatul de pace, „am stipulat restituirea Prusiei, aşa cum Rusia a stipulat evacuarea Valahiei şi a Moldovei"[161]. Deci, încă de la aflarea ştirii că ţarul a refuzat să evacueze Principatele Române, Napoleon a legat această problemă de cea a retragerii trupelor franceze din Prusia. Într-un set de însemnări pentru pregătirea instrucţiunilor către generalul Savary, Champagny a remarcat că, de vreme ce Poarta acceptase medierea Franţei, prevederile articolului privind împărţirea posesiunilor otomane nu puteau fi puse în aplicare[162]. Câteva zile mai târziu, în scrisoarea din 13 octombrie, ministrul de externe al Franţei aprecia clauza referitoare la evacuarea Principatelor ca fiind „indiscutabilă şi absolută", iar „termenul fixat prin armistiţiu este strict". Cu toate acestea, reprezentantul împăratului pe lângă ţar trebuia să se limiteze „la a cere, fără a insista, evacuarea Valahiei şi a Moldovei"[163].

Proiectele de politică externă ale Rusiei au fost consemnate de Alexandru I în instrucţiunile din 8 octombrie 1807 adresate ambasadorului său la Paris, Piotr Aleksandrovici Tolstoi. Împotriva prevederilor tratatelor de la Tilsit, armata rusă continua să ocupe Principatele până la noi ordine. „Această modificare – continua împăratul Alexandru – este rezultatul aranjamentelor verbale dintre mine şi împăratul Napoleon, care mi-a adus la cunoştinţă nu numai că el n-ar insista asupra evacuării celor două provincii, ci şi că ar încerca chiar să încetinească negocierile despre care este vorba în articolul 23, pentru a se

159. F.F Martens, *Sobranie traktatov i konvenţii*, vol. XIV, *Traktatî s Franţieiu*, Sankt-Petersburg, 1905, p. 4.
160. Albert Vandal, „Les instructions données par Napoléon à M. de Caulaincourt après la paix de Tilsit", în *Revue d'histoire diplomatique*, 1890, p. 56.
161. *Correspondance de Napoléon Ier*, vol. XVI, Paris, 1864, p. 87.
162. D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, pp. 613-615.
163. *Ibidem*, pp. 618-619.

prelungi astfel şederea trupelor mele în aceste regiuni". Asupra acestor „aranjamente verbale" se va reveni în mai multe rânduri în corespondenţa schimbată între Paris şi Petersburg. Subliniem doar faptul că unele articole din textele convenite la Tilsit de cei doi împăraţi au fost contestate, făcându-se întotdeauna apel la acele înţelegeri personale, verbale şi secrete care nu au fost consemnate nicăieri.

În legătură cu tratativele ruso-otomane care urmau să se desfăşoare la Paris, ţarul l-a instruit pe Tolstoi să comunice atât lui Napoleon, cât şi reprezentantului otoman că solicită despăgubiri Porţii. Acestea „nu pot consta decât în cedări teritoriale". Deci, ambasadorul rus urma să ceară: 1. „tot ţinutul numit Basarabia, cu cetăţile Bender, Ackerman, Chilia, Ismail"; 2. „cetatea Hotin"; al treilea punct cuprindea pretenţiile teritoriale referitoare la zona Caucazului. Dar dacă privim câteva rânduri mai jos, înţelegem că acesta era un plan minimal, ţarul vizând obţinerea Moldovei şi Ţării Româneşti ca proiect maximal[164]. Iar în cazul în care nu se putea obţine acceptul pentru anexarea Principatelor şi dacă se punea problema domnitorilor de la Bucureşti şi Iaşi, ambasadorul Tolstoi urma să-l propună pe Constantin Ipsilanti, care a dat „dovezi fără echivoc ale ataşamentului său faţă de Rusia". În cazul în care Parisul se împotrivea, ambasadorului rus i s-a atras atenţia să nu insiste, pentru ca nu cumva dosarul Ipsilanti să impieteze asupra relaţiilor franco-ruse[165].

Trebuie să ne oprim pentru o clipă asupra termenului geografic „Basarabia", mai exact asupra felului în care era percepută această denumire de cabinetul rus, care, de altfel, o va şi internaţionaliza. Documentele pe care le avem la dispoziţie sunt extrem de clare. Astfel, în scrisoarea din 8 decembrie 1807 adresată ambasadorului Tolstoi de ministrul de externe al Rusiei, se specificau următoarele: *„această margine îngustă de ţară* care, neformând o provincie, *poartă numele de Basarabia* [s.n. – A.G.]"[166]. În luna martie a anului următor, acelaşi Rumianţev delimita astfel Basarabia: *„este o margine de ţară la malul*

164. Următoarele rânduri ne-au făcut să tragem această concluzie: *„Presupunând că n-aş obţine Valahia şi Moldova* [s.n. – A.G.], va trebui stipulată confirmarea tuturor privilegiilor acordate acestor principate" (26 septembrie/8 octombrie 1807).

165. Instrucţiunile ţarului Alexandru I către Tolstoi din 26 septembrie/8 octombrie 1807, publicate în *Sbornik imperatorskogo rossiiskogo istoriceskogo obşcestva*, vol. LXXXIX. De aici au fost preluate şi de D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi fragmente*, vol. I, pp. 605-608. În continuare, având în vedere faptul că studiul se adresează în primul rând unui cerc de cititori din România, vom cita numai după Sturdza şi Colescu-Vartic, *Acte şi documente*.

166. *Ibidem*, p. 674.

mării [s.n. – A.G.]"[167]. Nu în ultimul rând, ar trebui amintite instrucţiunile ţarului către Piotr Tolstoi datate 8 octombrie 1807, din care am citat mai sus. Numărul exemplelor pe care le-am putea oferi este mai mare. Toate acestea ne duc la concluzia că, prin termenul de „Basarabia", guvernul de la Petersburg şi diplomaţii ruşi denumeau teritoriul limitat de la nordul gurilor Dunării, fost în componenţa statului medieval Moldova, care, în urma campaniilor sultanilor din 1484 şi 1538, a fost anexat de Imperiul Otoman, în primul rând datorită importanţei sale geografice. „Basarabia" – originea denumirii nu ne interesează acum – era prin urmare echivalentul perfect al termenului „Bugeac", sub care acest teritoriu mai era cunoscut[168].

Dar să ne întoarcem la jocul diplomatic dintre Paris şi Petersburg, în care un rol important, de obiect, de teritoriu de compensaţie, le-a revenit, în toamna anului 1807, Principatelor Române.

Interesului lui Napoleon pentru respectarea armistiţiului ţarul îi va răspunde, la 15 noiembrie, printr-o scrisoare personală în care reia, de această dată pentru uzul împăratului francez, varianta oficială a motivului pentru care documentul de la Slobozia nu mai era valabil. În concluzie, Alexandru I nu-şi putea retrage armatele din Principate[169]. Trei zile mai târziu, ministrul de externe, Rumianţev, i-a trimis lui Tolstoi o comunicare despre încălcarea de către detaşamentele otomane a prevederilor tratatului, ceea ce ar fi anulat de facto armistiţiul[170].

În zilele de 8 şi 9 decembrie 1807, din capitala Rusiei, prin curieri speciali, plecau noi instrucţiuni pentru ambasadorul ţarului de la Paris. De această dată, programul politic al lui Alexandru I de expansiune în zona sud-estului Europei era formulat explicit. Deci, ţarul „manifestă dorinţa de a păstra prin acest tratat de pace [viitorul tratat, care urma să fie semnat la Paris între Poartă şi Rusia cu medierea Franţei] *stăpânirea asupra Moldovei şi Valahiei şi asupra acestei margini înguste de ţară care, neformând o provincie, poartă numele de Basarabia* [s.n. – A.G.]"[171]. În instrucţiunile datate 9 decembrie, Rumianţev a luat în calcul varianta în care Napoleon s-ar fi împotrivit anexării de către Rusia a Moldovei şi Ţării Româneşti, în acest caz, Tolstoi urmând să

167. *Ibidem*, p. 822.
168. *Ibidem*, *passim*.
169. Serge Tatistcheff, *Alexandre Ier et Napoléon d'après leur correspondance inédite 1801-1812*, Paris, 1891, pp. 232-233.
170. D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, p. 632.
171. *Ibidem*, p. 674.

propună încorporarea Basarabiei (deci a Bugeacului), iar Principatele să rămână sub ocupaţie rusească până la încheierea păcii dintre Anglia şi Franţa[172].

Cu toate că, în corespondenţa sa, termenii „Moldova" şi „Ţara Românească" apar cu o frecvenţă destul de mare, Napoleon a avut foarte vagi noţiuni despre Principate[173]. Spre deosebire de un alt Napoleon, de această dată al III-lea, el nu a valorizat la parametrii reali nici însemnătatea strategică a zonei extracarpatice, nici pe cea a culoarului dunărean. Pentru împăratul Franţei, ocuparea Principatelor Române de către Rusia nu a reprezentat nici pe departe o lovitură dată înţelegerii de la Tilsit. Mai degrabă dimpotrivă. Napoleon îi declara lui Caulaincourt că aceasta „poate servi intereselor sale"[174]. Încă în momentul parvenirii ştirii despre refuzul ţarului de a ratifica armistiţiul, în mintea sa încolţise ideea obţinerii unui echivalent teritorial la anexarea Principatelor. Şi atunci, invocând neexecutarea de către Prusia a angajamentelor financiare şi considerând-o insolvabilă, a pretins o provincie germană. Prin această dublă spoliere, s-ar fi restabilit echilibrul dintre cei doi aliaţi[175]. Prin pierderea unei importante regiuni, cum era cea a Sileziei, pe care Napoleon avea s-o desemneze la începutul lunii ianuarie a anului 1808, Prusia redevenea o putere de rangul al doilea, urmând ca, pe viitor, să asiste neputincioasă la luptele dintre cei mari. În plus, prin încorporarea acestui teritoriu în regatul Saxoniei, Napoleon ar fi întărit sistemul defensiv al Franţei[176].

De aceea, fără niciun fel de menajamente, chiar de la primele întrevederi ale împăratului cu ambasadorul Tolstoi, la insistenţele celui din urmă ca evacuarea Prusiei să fie grăbită, Napoleon a răspuns că, atât timp cât Rusia ocupa Principatele, el, în compensaţie, va păstra unele provincii prusace[177]. La 8 noiembrie, generalului Savary i s-au transmis comunicări importante în această problemă. Dacă Alexandru I dorea stricta executare a tratatului de la Tilsit, Napoleon avea să evacueze Prusia atunci când ţarul îşi retrăgea trupele din Moldova şi Ţara Românească. În cazul în care Rusia urmărea să anexeze

172. *Ibidem*, pp. 678-679.
173. Marcel Emerit, „L'enquête de Napoléon Ier sur les principautés roumaines", în *Revue historique du sud-est européen* nr. 4-6, 1936, p. 188.
174. D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, p. 653.
175. Albert Vandal, *op. cit.*, pp. 65-66; Maria Holban, „Rapport sur la Valachie et la Moldavie par Reinhard", în *Revue historique du sud-est européen* nr. 10-12, 1930, pp. 232-234.
176. Albert Vandal, *Napoléon et Alexandre Ier*, vol. I, pp. 181-182, 184-187.
177. *Correspondance de Napoléon Ier*, vol. XVI, p. 173, Napoleon către Savary, 7 noiembrie 1807. (Dacă Rusia încorpora Ţările Române, „eu urma să păstrez în compensaţie câteva provincii ale Prusiei".)

Principatele, Napoleon cerea o compensaţie echivalentă. „Este inadmisibil ca francezii să evacueze Prusia – încheie Champagny scrisoarea –, dar ca ruşii să rămână în Valahia şi în Turcia"[178]. Aceeaşi idee i-o repeta şi lui Tolstoi ministrul de externe al Franţei[179].

Cea mai detaliată schiţă a proiectelor lui Napoleon I din toamna lui 1807 o reprezintă instrucţiunile adresate la 12 noiembrie viitorului ambasador al Franţei la Petersburg, generalul Armand Augustin Louis, marchiz de Caulaincourt[180]. Sarcina principală a acestuia consta în a explica ţarului că doar obţinerea unei provincii prusace de către Franţa putea compensa anexarea la Rusia a Moldovei şi a Ţării Româneşti[181]. Dacă Alexandru I avea să accepte acest compromis, atunci „fiecare dintre cei doi împăraţi şi-ar anunţa în mod public refuzul de a evacua o provincie sau alta sub pretexte amăgitoare; s-ar ajunge ca, la Paris, să se încheie un tratat între Rusia şi Turcia, cu medierea Franţei, pe de o parte, şi o convenţie între Franţa şi Prusia, cu medierea Rusiei, pe de altă parte, pentru sancţionarea aranjamentelor care ar fi fost convenite în secret între cele două mari puteri"[182]. Acest document ne relevă un Napoleon mai degrabă interesat să găsească un pretext pentru a opri pentru sine, cu titlu de compensaţie, o provincie prusacă decât să ceară să fie respectate în litera şi spiritul lor tratatele încheiate la Tilsit[183].

De îndată însă ce Alexandru I a primit de la P.A. Tolstoi ştirea despre această condiţionare a anexării Principatelor, l-a invitat la o discuţie pe generalul Savary, căruia i-a mărturisit surprinderea sa şi faptul că nu vedea nicio legătură între ocuparea Prusiei şi afacerile sale de la Dunărea de Jos. Rusia, afirma ţarul, era dispusă să accepte obţinerea de către Franţa a Albaniei, Moreei, Candiei şi Insulelor Ionice[184]. Două luni mai târziu, de această dată

178. D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, pp. 646-647.
179. Scrisoarea lui Tolstoi către Rumianţev, 7/19 noiembrie; „ne acordă talvegul Dunării în schimbul unei compensaţii în detrimentul Prusiei" (*ibidem*, p. 640).
180. Georges Six, *op. cit.*, vol. I, p. 204.
181. Albert Vandal, „Les instructions données par Napoléon à M. de Caulaincourt après la paix de Tilsit", p. 68.
182. Pentru varianta integrală a instrucţiunilor, vezi „Instructions pour M. de Caulaincourt", în *Revue d'histoire diplomatique*, 1890, pp. 72-77. În text se face referire şi la celebrul proiect al unei expediţii în India: „Vom putea să ne gândim la o expediţie în Indii. [...] Teroarea semănată în Indiile engleze ar răspândi confuzie la Londra".
183. O opinie oarecum similară în *Mémoires du général de Caulaincourt*, introducere şi note de Jean Hanoteau, vol. I, Paris, 1933, p. 105.
184. Discuţia de la 1 decembrie dintre Alexandru I şi Savary este relatată în raportul lui Savary către Napoleon din 6 decembrie 1807 (D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, pp. 681-683).

faţă de Caulaincourt, ţarul a fost şi mai tranşant, afirmând că prefera să-şi retragă trupele din Moldova şi Ţara Românească decât să sacrifice Prusia[185].

În acel moment, cabinetul de la Petersburg era extrem de preocupat de soarta Berlinului. Cu ceva mai mult de o jumătate de an înainte, Alexandru I se angajase faţă de Frederic Wilhelm al III-lea, prin tratatul de la Bartenstein, să facă toate eforturile pentru a readuce în stăpânirea regelui Prusiei teritoriile pierdute începând din 1805 sau să obţină în schimb provincii echivalente[186]. Ţarul nu putea accepta răşluirea Prusiei şi deci dispariţia acesteia ca putere militară de pe scena politică europeană[187]. Ambasadorul rus la Paris, contele Tolstoi, se transformase într-un adevărat avocat al intereselor Berlinului[188], iritându-l adesea pe Napoleon.

La începutul lunii ianuarie a anului 1808, cu ocazia unei întrevederi cu ministrul de externe al Franţei, Piotr A. Tolstoi a cerut să se precizeze exact provincia prusacă pe care împăratul dorea să o primească drept compensaţie. La răspunsul prompt al lui Champagny, „Silezia", contele rus a întrebat dacă nu se putea ca, în locul acesteia, să fie preferată Saxonia[189]. Revenind la problema Principatelor Române, Tolstoi a apreciat că, de vreme ce tratatul de la Tilsit stipula evacuarea Principatelor fără a aminti de Basarabia, ocuparea acestui teritoriu nu contravenea înţelegerii dintre cei doi împăraţi. Champagny a respins categoric această interpretare, apreciind că „această omisiune nu putea proveni decât dintr-o neînţelegere"[190]. Contele rus a terminat audienţa spunând că nu era autorizat să încheie pacea cu Poarta Otomană fără anexarea Principatelor şi fixarea graniţei pe Dunăre, dar, în această situaţie, nevăzând

185. *Ibidem*, p. 760.

186. F.F. Martens, *Sobranie traktatov i konvenţii*, vol. IV, *Traktatî s Germanieiu (1762-1802)*, Sankt-Petersburg, 1883, pp. 411-412; *Vneşneaia politika Rossii*, vol. III, pp. 557-561. Vezi şi Albert Vandal, *Napoléon et Alexandre Ier*, vol. I, p. 46; Serge Tatistcheff, *op. cit.*, pp. 108-110.

187. Boris Mouravieff, *op. cit.*, p. 212 („pentru Alexandru, un Holstein-Gottorp, deci un prinţ de sânge german, trădarea consta în lăsarea Germaniei în voia sorţii").

188. Champagny îi scria lui Caulaincourt despre atitudinea lui Tolstoi (ianuarie 1807): „Tot ceea ce priveşte casa de Prusia trezeşte în el cele mai puternice sentimente de afecţiune" (D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, p. 711). Vezi şi René Bittard des Portes, „Les préliminaires de l'entrevue d'Erfurt (1808)", în *Revue d'histoire diplomatique*, 1890, pp. 107-108.

189. Regatul Saxoniei se număra printre statele aliate Franţei.

190. D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, pp. 714-715. În plus, în instrucţiunile lui Champagny către Caulaincourt, se specifică faptul că „Silezia este singura compensaţie pe care o poate accepta" (*ibidem*, p. 712). Vezi şi *Mémoires du prince de Talleyrand*, vol. I, pp. 394-395.

nicio posibilitate de a semna o pace în avantajul Rusiei, avea să ceară imediat înlocuirea sa.

În contextul insistenţelor diplomaţiei ruse ca Napoleon I să-şi dea acceptul pentru înglobarea Principatelor Române în Imperiul Rus, nu de puţine ori s-au făcut referiri la asigurările date de împăratul francez ţarului, la Tilsit. Însuşi Alexandru I, într-o conversaţie cu marchizul de Caulaincourt, îi mărturisea acestuia că Napoleon „a pomenit pentru prima oară de Valahia şi Moldova la Tilsit"[191]. Acestor insinuări le-a răspuns sec ministrul de externe al Franţei Champagny într-o corespondenţă din aprilie 1808: „Nu mai sunt sigur cu privire la atitudinea de la Tilsit; nu mai cunosc decât *atitudinea consemnată*, adică litera tratatelor"[192].

La propunerea lui Alexandru I ca Franţa să ia în compensaţie Albania, Moreea şi Candia, Napoleon a răspuns negativ, subliniind că doar Silezia putea echivala cu Moldova şi Ţara Românească[193]. La mijlocul lunii februarie, într-o discuţie cu ambasadorul francez Armand Augustin Louis de Caulaincourt, ţarul, revenind asupra acestei probleme, a afirmat că Etruria şi Portugalia ar compensa în mod acceptabil anexarea Principatelor de către Rusia[194].

Tuturor acestor insistenţe Napoleon le va răspunde, în felul său caracteristic, în instrucţiunile din 2 februarie 1808 adresate ambasadorului său la Petersburg. Acesta trebuia să-l asigure pe ţar „că noi [Alexandru I şi Napoleon] nu putem să ne întâlnim, având în vedere că lumea este destul de mare pentru amândoi". În consecinţă, ruşii nu aveau să fie somaţi să evacueze Moldova şi Ţara Românească, dar nici francezii nu-şi retrăgeau trupele din Prusia[195].

Un alt mijloc de presiune asupra cabinetului parizian l-a constituit aducerea în discuţie a pretenţiilor unor cercuri ofiţereşti sau de înalţi funcţionari ai imperiului care aşteptau câştiguri concrete de la noul curs al politicii externe inaugurate la Tilsit. În ultima săptămână a anului 1807, Rumianţev a pus în mod deschis în faţa lui Caulaincourt această problemă. Minimul avantaj pe care îl putea obţine Rusia era anexarea Principatelor, dar fără a se pune problema altor compensaţii pentru acestea[196]. Într-adevăr, în cadrul nobilimii

191. D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, p. 689.
192. Albert Vandal, „Les instructions données par Napoléon à M. de Caulaincourt", pp. 55-56.
193. Serge Tatistcheff, *op. cit.*, p. 276; D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, pp. 711-712 („Silezia este singura compensaţie pe care o poate accepta").
194. *Ibidem*, p. 760; Armand Goşu, *op. cit.*, pp. 104-105.
195. D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, p. 738.
196. *Ibidem*, p. 696. Vezi şi raportul lui Caulaincourt către Napoleon din 29 decembrie 1807, în Nicolas Mikhaïlowitch, *Les relations diplomatiques de la Russie et de la*

exista o grupare proengleză, din care făceau parte reprezentanţi de marcă ai anturajului ţarului[197]. În toamna anului 1807, în înalta societate din capitală a circulat o broşură anonimă intitulată *Réflections sur le traité de paix entre la France et la Russie* („Reflecţii asupra tratatului de pace dintre Franţa şi Rusia"), extrem de critică faţă de noul curs al politicii externe a lui Alexandru I[198]. Aderarea la „blocada continentală" generase pierderi economice, comerciale, financiare[199]. Ambasadorul rus la Paris căuta să-l convingă pe Champagny că dobândirea Moldovei şi Ţării Româneşti nu compensa tot răul produs de ruperea relaţiilor cu Anglia[200]. Împăratul Alexandru I nu putea uita că, printre cauzele asasinării tatălui său, ţarul Pavel, au fost şi unele relative la cursul profrancez al politicii externe pe care pornise Petersburgul. Or, pentru a preveni criticile la adresa alianţei cu Franţa, Alexandru I ar fi trebuit să obţină neîntârziat unele avantaje care să justifice în ochii supuşilor modificarea survenită la Tilsit în politica externă a Rusiei[201].

În ciuda faptului că Napoleon condiţiona anexarea Principatelor Române de obţinerea unor compensaţii în Prusia, condiţionare catalogată ca inacceptabilă de partea rusă, care „ameninţa" cu retragerea trupelor sale din Principate pentru a obţine evacuarea Prusiei de armatele franceze, la Petersburg, ministrul de externe, Nikolai Rumianţev, aşezase pe un curs ascendent pretenţiile teritoriale ale Rusiei. Prin instrucţiunile din 23 ianuarie 1808, Tolstoi a fost însărcinat să ceară împingerea frontierei pe braţul Sfântul Gheorghe sau chiar să obţină fixarea acesteia în dreptul Babadagului şi al lacului Razelm[202].

În toamna lui 1807, în cercurile diplomatice otomane, dar şi în cele ţariste, s-a avansat ideea începerii unor negocieri de pace la Bucureşti, şi nu la Paris[203].

France d'après les rapports des ambassadeurs d'Alexandre et de Napoléon 1808-1812, vol. I, Sankt-Petersburg, 1905, p. 30 (în continuare, *Les relations diplomatiques de la Russie et de la France*). În acesta se arată următoarele: „Împăratul Alexandru personal nu are niciun vis de mărire, dar, ca să legitimeze în ochii poporului său ori, mai degrabă, ai mai-marilor şi ai armatei alianţa sa cu Franţa şi declaraţia de război împotriva Angliei, trebuie să poată arăta că din ele rezultă un avantaj".

197. Albert Vandal, „La Cour de Russie en 1807-1808", p. 410.
198. F.F. Martens, *Sobranie traktatov i konvenţii*, vol. XIV, p. 9.
199. N.I. Kazakov, „Vneşneaia politika Rossii pered voinoi 1812", în volumul *1812 k stopiatideseatiletiiu otecestvennoi voinî. Sbornik statei*, Moscova, 1962, pp. 17-18.
200. D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, p. 704.
201. A.F. Miller, *op. cit.*, p. 231; Constantin de Grunwald, *Les alliances franco-russes*, pp. 93-94.
202. D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, p. 708.
203. *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, p. 457.

În aceeaşi perioadă, un fost opozant politic al lui Selim al III-lea, emigrat în Rusia, a primit, la întoarcerea sa la Istanbul, misiunea de a facilita încheierea păcii[204]. Toate aceste tentative de reluare a tratativelor, consemnate în corespondenţa diplomatică a vremii, au fost sortite dintru început eşecului, de vreme ce ţarul îşi formulase programul de anexare a Moldovei şi Ţării Româneşti şi de fixare a hotarului pe cursul Dunării. Condiţia necesară încorporării Principatelor între graniţele Imperiului Rus consta, în acel moment, în obţinerea acordului lui Napoleon I, care, mai apoi, spera ţarul Alexandru I, urma să exercite asupra guvernului otoman presiuni ce aveau să-l determine să cedeze. De aici şi interesul unor demnitari ai Porţii care au încercat să excludă medierea franceză din negocierile osmano-ţariste. Pe această temă, la începutul lunii februarie a anului 1808, a avut loc un schimb de scrisori între comandantul trupelor de ocupaţie din Principate şi paşa de Ruşciuc[205].

Singura decizie importantă luată în cadrul convorbirilor desfăşurate la Paris între Tolstoi şi ambasadorul Înaltei Porţi, Muhib efendi[206], cu participarea ministrului francez de externe, Champagny, a fost cea privind prelungirea armistiţiului până la încheierea tratativelor de pace[207].

Cu toate că nu a fost împotriva anexării Principatelor Române de către Rusia, Napoleon s-a temut că aceasta ar putea declanşa procesul de împărţire a teritoriilor Imperiului Otoman. În afara faptului că Franţa nu ar fi obţinut profiturile pe care şi le-ar fi dorit împăratul ei, s-ar fi eliminat definitiv posibilitatea ajungerii la un compromis cu Anglia[208]. În continuare, deci, „problema orientală" a rămas pentru Napoleon doar un instrument, un simplu mijloc de rezolvare a complicatelor chestiuni occidentale, cărora le acorda o mai mare însemnătate. De aici şi preferinţa pentru menţinerea stării de incertitudine în care s-a complăcut Napoleon în privinţa Imperiului Otoman. Insistenţele repetate ale Petersburgului, precum şi necesitatea de a-i oferi ţarului o minimă satisfacţie au dus la o modificare în discursul ambasadorului Sébastiani la Istanbul. În conformitate cu instrucţiunile transmise de Champagny, el a comunicat Divanului otoman că, în ciuda demersurilor împăratului, acesta nu a reuşit să-l convingă pe Alexandru I să-şi retragă trupele din Ţările Române. În acest nou context, Înalta Poartă trebuia să încheie pace cu Rusia în schimbul

---

204. *Vneşneaia politika Rossii*, vol. IV, Moscova, 1965, p. 584, nota 94.
205. Scrisoarea lui Mustafa paşa Bairaktar din 7 februarie 1808, în *ibidem*, pp. 585-586, nota 101 ; răspunsul lui Prozorovski din 11 februarie 1808, în *ibidem*, pp. 165-166.
206. Jean-Louis Bacqué-Grammont *et al.*, *op. cit.*, p. 119.
207. Ion Jarcuţchi, Vladimir Mischevca, *op. cit.*, p. 85.
208. A.F. Miller, *op. cit.*, pp. 234-235.

cedării Moldovei şi Ţării Româneşti[209]. Guvernul otoman fusese prevenit de Muhib efendi că Napoleon s-a angajat să sprijine pretenţiile teritoriale ale Imperiului Rus. La Istanbul, sultanul, personal, Divanul, ulemalele şi şefii corpurilor de ieniceri au fost unanimi în a aproba continuarea cu orice risc a războiului. Acest demers diplomatic a avut consecinţe importante asupra relaţiilor franco-otomane. „Turcia – îi scria Sébastiani lui Champagny – simte astăzi mai multă ură faţă de Franţa decât faţă de Rusia."[210]

Încă din toamna anului 1807, la insistenţele repetate ale lui Napoleon[211], Alexandru I a început să pregătească invadarea Suediei. Atitudinea proengleză a lui Gustav Adolf al IV-lea, care era şi cumnat al ţarului, ospitalitatea pe care o găseau corăbiile britanice în porturile suedeze, comerţul susţinut dintre cele două ţări nu puteau să nu irite Parisul. În acelaşi timp, aprecia Napoleon, acest război nordic avea să-i ocupe atenţia ţarului şi să slăbească presiunea Rusiei în alte zone. Împăratul Franţei definea chiar şi obiectivul Petersburgului, şi anume cucerirea şi anexarea Finlandei. De cealaltă parte, Alexandru I a fost interesat să utilizeze toate posibilităţile create de noua orientare a politicii sale externe în vederea obţinerii de noi teritorii[212].

Pe la începutul anului 1808, ministrul Nikolai Rumianţev redacta, la solicitarea ţarului, un memoriu secret, intitulat *Vues générales sur la Turquie* (*Păreri generale despre Turcia*), în care, prin prisma noilor relaţii ruso-franceze, erau analizate variantele ecuaţiei „problemei orientale" şi, evident, erau enumerate posibilele câştiguri teritoriale ale părţilor implicate. Pe lângă Moldova şi Ţara Românească, ministrul rus de externe solicita, în schimbul participării la expediţia în India, propusă de Napoleon, şi anexarea Bulgariei[213]. Această condiţionare trebuia să înlocuiască mai degrabă un refuz adresat recentului aliat în problema unui proiect atât de drag acestuia. Memoriul respectiv clarifica opţiunile cabinetului rus în chestiunile de politică sud-est-europeană, în vederea convorbirilor care urmau să se desfăşoare la Petersburg.

---

209. I. de Testa, *Recueil des traités*, vol. II, p. 307; vezi şi P. Coquelle, *op. cit.*, pp. 606-607.
210. I. de Testa, *Recueil des traités*, vol. II, pp. 307-308; *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, p. 500.
211. *Correspondance de Napoléon Ier*, vol. XVI, Paris, 1864, pp. 104, 586; *ibidem*, vol. XVII, Paris, 1865, p. 54; Albert Vandal, *Napoléon et Alexandre Ier*, vol. I, pp. 260-261; Ed. Driault, *La politique orientale de Napoléon. Sébastiani et Gardane*, pp. 345-346.
212. N.I. Kazakov, *op. cit.*, pp. 11-12.
213. „Dacă se adaugă la acestea şi Bulgaria, împăratul este gata să accepte expediţia în India pe care n-o acceptase atunci" (F.F. Martens, *Sobranie traktatov i konvenţii*, vol. XIV, p. 45).

În prima jumătate a lunii martie a anului 1808, au avut loc discuţii între Caulaincourt, pe de o parte, Alexandru I şi Rumianţev, pe de altă parte, în problema dezmembrării şi împărţirii Imperiului Otoman[214]. Înainte de începerea acestor convorbiri, în cursul lunii februarie, se revenise în numeroase rânduri la chestiunea unor compensaţii la anexarea Principatelor Române. Refuzând propunerea făcută de Napoleon, şi anume cedarea Sileziei, ţarul exclamă: „Ei, bine, Etruria, Portugalia sunt la fel de bogate"[215]. În cadrul discuţiilor secrete franco-ruse, nu s-a mai insistat asupra acestei probleme. În plus, ca o ciudăţenie, Alexandru I îi spunea răspicat lui Caulaincourt că „ambiţia mea nu merge mai departe de Valahia şi Moldova"[216]. După câteva runde de negocieri, dezbaterile intrând în impas, N.P. Rumianţev a redactat o notă în care se rezumau convorbirile de până atunci[217]. Conform proiectului minimal, Rusia ar fi urmat să anexeze Moldova, Bugeacul, Ţara Românească şi Bulgaria, iar Franţa ar fi trebuit să ocupe Albania, Moreea, Candia şi o parte a Bosniei, cealaltă parte revenindu-i Austriei împreună cu Croaţia. În acelaşi timp, Serbia devenea stat independent guvernat de un prinţ austriac căsătorit cu o mare ducesă. Următoarea variantă – planul maximal – prevedea pentru Rusia ocuparea Moldovei, Bugeacului, Ţării Româneşti, Bulgariei şi a unei părţi a Rumeliei, Franţa anexând Bosnia, Albania, Moreea, Candia, Insulele Ionice (cu Cipru şi Rodos), Siria şi Egiptul. Austria ar fi trebuit să se mulţumească cu Serbia şi Macedonia şi, foarte probabil, cu o parte a Croaţiei. Punctele în suspensie rămâneau cele relative la stăpânirea Istanbulului[218], a Bosforului şi Dardanelelor.

---

214. „Documents relatifs au partage de l'Orient négocié entre Napoléon et Alexandre Ier", în *Revue d'histoire diplomatique*, 1890, pp. 431-469; Nicolas Mikhaïlowitch, *Les relations diplomatiques de la Russie et de la France*, vol. I, pp. 184-220; Albert Vandal, *op. cit.*, vol. I, pp. 267-268, 284-306; Ed. Driault, *La politique orientale de Napoléon. Sébastiani et Gardane*, pp. 290-294; Georges Lefebvre, *Napoléon*, Paris, 1935, p. 262; Hugh Seton-Watson, *The Russian Empire, 1801-1917*, Clarendon Press, Oxford, 1967, p. 116; Sergiu Columbeanu, *op. cit.*, p. 668; Armand Goşu, *op. cit.*, p. 105.
215. Serge Tatistcheff, *op. cit.*, p. 280; vezi şi D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, pp. 753-755.
216. Serge Tatistcheff, *op. cit*, pp. 319-323; *Vneşneaia politika Rossii*, vol. IV, p. 177.
217. Mai precis, avem de a face cu două documente: 1. „Vues du comte de Romantzoff sur le partage de la Turquie"; 2. „Objections de l'ambassadeur de France sur lesquelles le comte Romantzoff n'a pu, dit-il, le satisfaire" (D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, pp. 811-812); Nicolas Mikhaïlowitch, *Les relations diplomatiques de la Russie et de la France*, vol. I, pp. 216-217.
218. La insistenţele lui Rumianţev, care susţinea că Rusia avea drepturi istorice asupra Istanbulului, Caulaincourt a răspuns: „Constantinopolul singur valorează mai mult

Trebuie remarcat faptul că, în cadrul acestor convorbiri secrete, ţarul şi ministrul său de externe au prezentat cel mai amplu plan de expansiune a Rusiei în direcţia sud-estului Europei de până atunci.

Cabinetul de la Petersburg a acordat o atenţie exagerată acestor discuţii. Napoleon I a acceptat aducerea în prim-plan a „problemei orientale" în dorinţa de a câştiga timp pentru rezolvarea complicaţiilor apărute în Peninsula Iberică, armata franceză fiind alungată din Portugalia, iar insurgenţii spanioli anunţând o rezistenţă de lungă durată. Napoleon îi transmitea lui Caulaincourt instrucţiuni referitoare la discuţiile pe care acesta urma să le înceapă în problema împărţirii Imperiului Otoman şi, în acelaşi timp, în întrevederile cu ambasadorul Austriei la Paris, Klemens Lothar Metternich, susţinea că orice anexare, oricât de avantajoasă, „n-ar putea să compenseze prodigioasa extindere a Rusiei". Încercând să stârnească Austria împotriva Rusiei pentru a o obliga pe aceasta din urmă să fie mai moderată în formularea proiectelor de expansiune, împăratul menţiona pretenţiile întemeiate ale Austriei asupra cursului Dunării[219]. Încă de la sfârşitul anului 1807, la Viena s-a manifestat o surdă neliniştе faţă de eventualitatea în care Rusia ar fi stăpânit Dunărea de Jos[220]. Mai mult decât atât, în unele medii diplomatice circula chiar zvonul că Napoleon ar fi atribuit Ţara Românească Austriei[221].

De faptul că importante contingente franceze au fost expediate în Spania, slăbindu-se astfel presiunea asupra Europei Centrale, a încercat să profite cabinetul vienez, care s-a grăbit să ia măsuri de întărire a forţelor sale militare[222]. Aceasta îi îngreuna cu mult situaţia lui Napoleon. Dacă Austria folosea conjunctura favorabilă ivită, împăratul francezilor avea să se găsească în faţa celei de a doua mari complicaţii continentale căreia trebuia să-i facă faţă. Singura soluţie pentru depăşirea acestei crize era întărirea alianţei cu Rusia[223]. Din a doua jumătate a lunii mai[224], marchizul de Caulaincourt obţinuse acceptul

---

decât tot ceea ce ne oferiţi în Europa: astăzi nu sunteţi generos" (F.F. Martens, *Sobranie traktatov i konvenţii*, vol. XIV, p. 49).

219. „Aveţi pretenţii foarte îndreptăţite, de ordin geografic (singurele care contează) asupra cursului Dunării" (*Mémoires, documents et écrits divers laissés par le Prince de Metternich*, vol. II, Paris, 1880, p. 155).
220. A. De Beer, *Zehn Jahre Österreichischer Politik 1801-1810*, Leipzig, 1877, pp. 513-517, *apud Vneşneaia politika Rossii*, vol. IV, p. 655, nota 254.
221. N. Iorga, *Acte şi fragmente*, vol. II, p. 434.
222. Albert Vandal, *op. cit.*, vol. I, pp. 357-358.
223. *Mémoires du prince de Talleyrand*, vol. I, pp. 319-320.
224. Raportul lui Caulaincourt către Napoleon din 21 mai 1808, în D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, pp. 875-877.

ţarului pentru o proiectată întâlnire între acesta şi monarhul francez, care urma să aibă loc „fără condiţii prealabile". În scrisoarea din 31 mai adresată ambasadorului său de la Petersburg, Napoleon, reluând ideea necesităţii unui aranjament cu Alexandru I, a atras atenţia că nu va accepta să se condiţioneze această întrevedere[225]. Până la urmă, ţarul şi-a modificat intenţia iniţială şi, printr-o scrisoare către Napoleon, a anunţat că întâlnirea dintre cei doi împăraţi depindea de aderarea la proiectul rusesc de împărţire a Imperiului Otoman[226]. Cu toate acestea, Alexandru I s-a deplasat la Erfurt fără să fi obţinut acceptarea programului său.

*

În primele luni ale lui 1808, în Principatele Române, armatele ruseşti de ocupaţie au lăsat să se înţeleagă prin comportamentul lor că Rusia va stăpâni pe vecie aceste teritorii[227]. Întorcându-se de la post, Sébastiani a oferit un tablou destul de exact (numeroase alte documente interne confirmă informaţiile din acest memoriu) asupra realităţilor din Ţara Românească din vara anului 1808. „Provincia Valahiei – mărturisea fostul ambasador – este într-o mizerie greu de descris. Staţionarea armatei ruse, care este în întregime suportată de ea, şi lăcomia lui [Constantin] Ipsilanti au adus-o în ultimul grad de mizerie ; nemulţumirea boierilor şi a poporului este foarte mare, dar această nemulţumire nu produce niciun rezultat. Umiliţi şi obişnuiţi să tremure sub un principe grec, care n-avea alţi soldaţi decât două sute de albanezi, ei nu concep că e posibil să se opună autorităţii"[228]. Cât despre problema cesiunilor teritoriale solicitate Porţii, Sébastiani afirma că, deşi guvernul otoman era dispus să facă unele sacrificii pentru a obţine pacea cu Rusia, cu siguranţă acesta nu avea să accepte cedarea Principatelor Române. Mai mult decât toţi, paşa de Rusciuc, Mustafa Bairaktar, s-ar fi opus fixării frontierei pe Dunăre. Iar, în cazul în care Poarta „este silită să cedeze cele două provincii [Ţara Românească şi Moldova, care, fără să facă parte integrantă din imperiu, având un statut aparte, în aceşti ani, au fost în permanenţă asimilate unor simple provincii otomane], va avea loc la Constantinopol o mişcare insurecţională"[229]. La ceva

225. *Ibidem*, p. 879.
226. F.F. Martens, *Sobranie traktatov i konvenţii*, vol. XIV, p. 53.
227. *Colecţia Hurmuzaki*, vol. XVI, p. 835.
228. D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, p. 907 ; vezi şi George F. Jewsbury, *The Russian Annexation of Bessarabia : 1774-1828. A Study of Imperial Expansion*, East European Quarterly, Boulder, 1976, pp. 37-54.
229. D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, p. 899.

mai mult de două săptămâni de la data redactării memoriului, a avut loc într-adevăr o răscoală la Istanbul, dar din alte cauze decât cele menţionate de Sébastiani, în urma căreia Mustafa al IV-lea a fost detronat şi înlocuit cu Mahmud al II-lea. O zi mai târziu, la 29 iulie 1808, Mustafa paşa Bairaktar a devenit mare vizir. Acesta i-a înmânat lui Manuc bei, la 25 august 1808, instrucţiuni în vederea contactării feldmareşalului A.A. Prozorovski, în faţa căruia urma să prezinte punctul de vedere al guvernului otoman în problema cesiunilor teritoriale („nu există nicio probabilitate ca Înaltul Devlet să renunţe nici măcar la o palmă de pământ")[230]. Refuzul decis al Înaltei Porţi de a face pace contra cedării unor teritorii a fost însoţit de resuscitarea sentimentelor războinice şi de ridicarea moralului trupelor otomane[231]. Totodată, ministrul rus de externe i-a transmis bătrânului feldmareşal ordinul ca, în cazul în care marele vizir stăruia în a nu accepta să cedeze teritorii, să înceapă pregătirea unei puternice ofensive şi să anuleze sub orice pretext armistiţiul de la Slobozia[232]. Încă înainte de a intra în posesia acestei comunicări, Prozorovski afirma categoric că Rusia nu va încheia pace fără să obţină fixarea frontierei pe cursul Dunării de Jos[233].

În toamna anului 1808, Alexandru s-a îndreptat către Erfurt cu dorinţa fermă de a obţine confirmarea dobândirii Finlandei şi consimţământul explicit pentru anexarea Moldovei şi Ţării Româneşti, ca şi recunoaşterea Dunării ca frontieră. În afara acestor chestiuni, ţarul nu era dispus să accepte nicio decizie importantă ce putea modifica configuraţia Europei. La rândul său, Napoleon dorea o acţiune militară comună împotriva Austriei. În ceea ce priveşte „problema orientală", el avea să încerce, pe cât posibil, să menajeze susceptibilitatea Porţii[234]. Încă în proiectul de tratat redactat de Talleyrand după indicaţiile lui Napoleon I, se acceptau, printr-o formulă mai puţin explicită (împăratul „nu se va opune nicidecum"), anexarea Principatelor şi fixarea graniţei pe Dunăre. Negocierile urmau să se desfăşoare cu medierea Franţei, care încerca să obţină de la Poartă „o cedare amiabilă"[235]. Interesul ministrului

230. M. Mehmed, *Documente turceşti*, vol. III, pp. 241-242.
231. *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, p. 520.
232. Ion Jarcuţchi, Vladimir Mischevca, *op. cit.*, p. 89.
233. *Vneşneaia politika Rossii*, vol. IV, p. 653, nota 249; „nu se poate încheia pacea fără stabilirea graniţei pe Dunăre şi drepturi speciale pentru sârbi".
234. Albert Vandal, *op. cit.*, vol. I, pp. 475-481; F.F. Martens, *Sobranie traktatov i konvenţii*, vol. XIV, pp. 65-67; Sergiu Columbeanu, *op. cit.*, pp. 668-670; Armand Goşu, *op. cit.*, pp. 106-107; Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, pp. 21-22.
235. D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, pp. 919-922.

francez de externe, Champagny, pare a se fi limitat, în faţa insistenţelor adesea exagerate ale lui Rumianţev[236], la temperarea entuziasmului anexionist al ţarului[237]. Prin prevederile tratatului de la Erfurt[238], Napoleon a fost nevoit să accepte dobândirea Moldovei şi Ţării Româneşti de către Rusia (art. 8) şi, mai mult, s-a condiţionat pacea cu Marea Britanie de recunoaşterea de către aceasta a încorporării Finlandei şi a Principatelor Române în vastul imperiu pravoslavnic (art. 5).

În a doua jumătate a lunii octombrie, din Paris, de la Ministerul Afacerilor Externe, au fost transmise noi instrucţiuni însărcinatului cu afaceri al Franţei din capitala otomană, marchizul de Latour-Maubourg[239]. Redactate în spiritul Erfurtului, noile orientări politico-diplomatice apar ca o urmare firească a atitudinii Franţei faţă de Imperiul Otoman stabilită la Tilsit şi exprimată explicit, pentru prima dată, în corespondenţa către Sébastiani[240] de la începutul anului 1808. Atunci, ca şi acum, la sfârşitul lunii octombrie, demersurile diplomaţilor francezi acreditaţi în capitala de pe malurile Bosforului erau orientate spre acţiuni de presiune asupra Porţii, pentru ca aceasta să accepte cedarea Moldovei şi a Ţării Româneşti în schimbul păcii cu Rusia. Motivul invocat de această dată era următorul : populaţia Principatelor nu dorea să reintre sub dominaţia sultanului de vreme ce moravurile, religia şi simţămintele lor erau în total dezacord cu Poarta. La rândul său, Imperiul Otoman „nu ar fi cu adevărat slăbit prin pierderea Moldovei şi a Valahiei", pentru că trupele sale nu staţionau în aceste ţări, iar de aici nu obţinea decât slabe venituri. Mai mult decât atât, Poarta nu mai putea conta pe fidelitatea supuşilor săi, iar Dunărea era o frontieră naturală mult mai uşor de apărat. Singurii interesaţi ca sultanul să păstreze controlul asupra Principatelor Române ar fi fost grecii fanarioţi, care ocupau tronurile de la Bucureşti şi Iaşi[241]. Numai că, la Istanbul, influenţa pe care altădată o exercita Franţa scăzuse considerabil. Acuzat de toate nenorocirile care se abătuseră asupra Imperiului Otoman, Parisul şi-a compromis

236. *Ibidem*, p. 925.
237. *Vneşneaia politika Rossii*, vol. IV, p. 348.
238. *Correspondance de Napoléon Ier*, vol. XVII, Paris, 1865, pp. 635-637 ; D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, pp. 926-929 ; F.F. Martens, *Sobranie traktatov i konvenţii*, vol. XIV, pp. 68-73 ; *Vneşneaia politika Rossii*, vol. IV, p. 360.
239. Juste-Ponce-Florimons du Fay, marchiz de Latour-Maubourg, secretar al ambasadei conduse de Sébastiani. La plecarea acestuia, a fost numit însărcinat cu afaceri. Vezi Jean-Louis Bacqué Grammont, Sinan Kuneralp, Frédéric Hitzel, *op. cit.*, p. 50.
240. Vezi nota 206.
241. *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, pp. 523-524.

definitiv prestigiul[242]. Latour-Maubourg, comunicându-i lui Champagny, la 29 octombrie, opiniile guvernului otoman în chestiunea atitudinii faţă de anexarea Principatelor, nota că miniştrii Porţii „consideră acest eveniment ca un preludiu al distrugerii lor. Într-un cuvânt, ei [turcii] sunt încredinţaţi că împărţirea imperiului lor este din acest moment convenită şi hotărâtă"[243].

Negocierile ruso-otomane de la Iaşi

Muhib efendi, ambasadorul Porţii la Paris, a sesizat, imediat după semnarea tratatului de la Erfurt, o modificare de ton din partea diplomaţilor ruşi, care acum cereau hotărât fixarea graniţei pe Dunăre. Deci, toate cetăţile otomane de pe Nistru şi din stânga Dunării „care sunt stavilă ruşilor şi cheia Rumeliei" ar fi urmat să fie încorporate în Imperiul Rus[244]. Cu toate declaraţiile categorice ale Porţii că nu va accepta cedarea nici măcar a unei „palme de pământ", în timpul luărilor de contact în vederea începerii unor viitoare negocieri, s-a conturat perspectiva unor minime cesiuni în Bugeac, deci într-o zonă militaro-strategică extrem de importantă pentru securitatea Imperiului Otoman[245].

La rândul său, pe 16 octombrie, la doar patru zile de la încheierea tratatului de la Erfurt, N.P. Rumianţev i-a transmis comandantului-şef, A.A. Prozorovski, pnoile – şi, în acelaşi timp, vechile, deci cunoscutele – condiţii de bază pentru tratativele de pace ruso-otomane. Primul punct se referea la reconfirmarea tratatelor şi convenţiilor existente între cele două imperii până la izbucnirea războiului. A patra şi, în acelaşi timp, ultima prevedere privea Serbia, care ar fi urmat să intre sub protectorat rusesc. Cele mai importante sunt articolele 2 şi 3 din instrucţiunile care conţin revendicările teritoriale. Se cereau deci anexarea Moldovei, Bugeacului şi Ţării Româneşti, stabilirea frontierei pe Dunăre, iar, în zona Dobrogei, fixarea ei în dreptul Babadagului şi al Razelmului[246]. Pentru zona Caucazului a fost revendicată recunoaşterea stăpânirii asupra Gruziei. La 4 noiembrie, feldmareşalul Prozorovski i-a răspuns ministrului de externe că de la aceste negocieri nu se puteau aştepta mari succese,

242. Germaine Lebel, *op. cit.*, p. 166.
243. *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, p. 523.
244. V. Veliman, *Relaţiile ruso-otomane*, p. 688.
245. N. Iorga, *Acte şi fragmente*, vol. II, p. 442.
246. „Anexarea la Imperiul Rus a Moldovei, Valahiei şi Basarabiei şi aşezarea graniţei dintre cele două imperii pe fluviul Dunărea, pe lacurile Babadag şi Razelm" (*Vneşneaia politika Rossii*, vol. IV, p. 368).

doar forţa armelor putând convinge Poarta să cedeze[247]. La rândul său, Rumianţev l-a sfătuit pe Alexandru să grăbească clarificarea problemei achiziţiilor teritoriale, căci, fără „o demonstraţie militară", Rusia nu putea obţine ceea ce pretindea. Trebuia deci trecută Dunărea şi întărită presiunea militară. Pentru aceasta, „nu ne împiedică niciun angajament diplomatic, nicio promisiune făcută"[248]. Câteva zile mai târziu, la începutul lunii ianuarie a anului 1809, ministrul de externe i-a adresat ţarului, de la Paris, unde se afla la acea dată, o nouă solicitare ca trupele ruseşti să treacă linia fluviului „pentru a da forţă negocierii"[249].

În ciuda faptului că ambele tabere găseau lipsite de sens orice tratative, date fiind poziţiile ireconciliabile afişate, o delegaţie otomană[250] a părăsit Istanbulul în decembrie 1808, îndreptându-se spre Iaşi. Din cauza tulburărilor din Bulgaria, reis efendi a preferat să ocolească prin Vidin şi Craiova, unde a sosit la începutul lui februarie 1809. În oraşul de reşedinţă al banilor olteni, Mehmed Said Galib efendi şi Dimitrie Moruzi s-au întâlnit cu Mériage, ofiţer francez trimis în misiune specială la Vidin, la solicitarea expresă a lui Napoleon, încă de la începutul anului 1807[251]. Prin Bucureşti, delegaţia otomană a ajuns în capitala Moldovei abia în primele zile ale lunii martie. De cealaltă parte, printre reprezentanţii Rusiei se numărau generalii M.A. Miloradovici şi I.M. Harting, precum şi senatorul S.S. Kuşnikov, preşedintele Divanului Principatelor Române[252]. Chiar din primele zile, s-au făcut auzite explicit pretenţiile teritoriale ale cabinetului rus, care cerea graniţă pe Dunăre şi pe braţul Sf. Gheorghe. În faţa refuzului părţii otomane, delegaţia rusă a renunţat să revină cu o contrapropunere, căutând mai degrabă un pretext pentru întreruperea tratativelor, ruperea armistiţiului şi reluarea operaţiunilor militare.

Pretextul folosit de ruşi a fost semnarea tratatului de pace de la Dardanele dintre imperiile Britanic şi Otoman[253]. Printr-un articol secret, diplomaţia engleză se angaja să acorde asistenţă Porţii pentru ca aceasta să obţină „o pace onorabilă şi avantajoasă, care să asigure integritatea teritoriului imperiului"[254]. În

---

247. *Ibidem*, pp. 379-380.
248. *Ibidem*, pp. 439-440.
249. *Ibidem*, p. 457.
250. După mărturia reprezentantului Franţei la Vidin, Mériage, delegaţia otomană ar fi fost compusă din 256 de persoane (Auguste Boppe, *op. cit.*, pp. 288-289).
251. *Ibidem*, p. 264.
252. Leon Casso, *op. cit.*, pp. 101-105; Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 24.
253. Gabriel Noradounghian, *Recueil d'actes internationaux de l'Empire ottoman*, vol. II, pp. 81-84.
254. Leon Casso, *op. cit.*, p. 105, nota 1; Sergiu Columbeanu, *op. cit.*, p. 671.

ciuda confidenţialităţii acestor tratative, însărcinatul cu afaceri al Franţei la Istanbul a obţinut informaţii destul de multe şi de exacte, pe care le-a transmis Parisului[255]. Chiar şi fără să aibă cunoştinţă de prevederile documentului, cabinetul rus şi-a văzut pentru moment planurile ameninţate de intervenţia activă a reprezentantului Marii Britanii, Robert Adair. Acesta a fost înştiinţat prin Viena şi Petersburg despre condiţiile de pace ale părţii ruse şi a transmis chiar prin reprezentantul regelui Neapolelui, marchizul Serra Capriola, că intenţiona să asiste la tratativele de la Iaşi. Refuzul lui Prozorovski a fost prompt; mai mult decât atât, el a ameninţat cu ruperea negocierilor în cazul apariţiei diplomatului englez la Iaşi[256].

Feldmareşalul, condiţionând continuarea tratativelor, s-a conformat instrucţiunilor ţarului de la 17 februarie[257]. Încă de la sosirea delegaţiei otomane în capitala Moldovei, Prozorovski a înaintat acesteia la 6 martie un ultimatum oficial prin care se solicita expulzarea lui Robert Adair, anunţând că, în cazul unui refuz, Rusia va relua operaţiunile militare[258]. Cum era de aşteptat, de altfel, Înalta Poartă a respins ultimatumul, fapt ce i-a prilejuit lui A.A. Prozorovski ocazia să-i transmită la 5 aprilie lui Mehmed Said Galib efendi că, de vreme ce, cu o zi înainte, a primit prin curier din partea Istanbulului un răspuns care nu satisfăcea pretenţiile ţarului, negocierile aveau să se întrerupă, armistiţiul, să devină caduc şi, în concluzie, urmau să fie reluate luptele. În aceste împrejurări, delegaţia otomană a fost invitată să părăsească teritoriul Principatelor şi să se retragă la sud de Dunăre[259]. Contactele neoficiale dintre părţi s-au prelungit până la sfârşitul lunii aprilie, fără să se înregistreze însă nici cel mai mic progres.

Reluarea operaţiunilor militare pe frontul dunărean

În pofida pregătirii armatei ruseşti, campania militară din vara anului 1809 a înregistrat rezultate extrem de modeste. Cetăţile otomane de la Giurgiu şi Brăila au rezistat asediului. Câteva succese minore s-au obţinut pe frontul dobrogean[260]. Neputincioşi în faţa dezorganizatelor detaşamente otomane, ruşii

255. *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, p. 535.
256. Leon Casso, *op. cit.*, pp. 105-106.
257. *Vneşneaia politika Rossii*, vol. IV, p. 498.
258. A.N. Petrov, *op. cit.*, vol. II, Sankt-Petersburg, 1887, pp. 560-561.
259. *Vneşneaia politika Rossii*, vol. V, Moscova, 1967, pp. 19-20.
260. A.D. Xenopol, *op. cit.*, vol. I, pp. 205-206; Radu Rosetti, „Arhiva Senatorilor din Chişinău şi ocupaţia rusească de la 1806-1812 (II)", în *Analele Academiei Române. Memoriile secţiunii istorice*, seria II, vol. XXI, 1909, pp. 34-35.

s-au „revanşat" în faţa populaţiei autohtone, arzând şi pustiind satele româneşti din zona raialelor. Autorităţile civile ruse de ocupaţie, slabe şi corupte, s-au făcut vinovate de o sumedenie de furturi şi abuzuri[261]. Toate acestea au generat o stare de profundă nemulţumire şi o amplificare a curentului de opinie antirusesc în rândul elitei politice din Principate şi nu numai al ei.

În urma morţii lui A.A. Prozorovski, la comanda armatei ruseşti de la Dunărea de Jos a fost numit Piotr Ivanovici Bagration. Contribuţia lui a constat mai degrabă în retragerea trupelor la nord de fluviu în toamna lui 1809 şi în pregătirea campaniei militare din anul următor.

Un eveniment semnificativ atât pentru harta politică a Europei nordice, cât şi pentru viitorul confruntării ruso-otomane din zona Dunării a fost semnarea, la 27 septembrie 1809, la Fredrikshamn, a tratatului de pace dintre Rusia şi Suedia[262], prin care s-a stipulat anexarea Finlandei la imperiul pravoslavnic. Trupe, ofiţeri superiori, generali care luptaseră până atunci în războiul scandinav au fost trimişi spre frontul dunărean.

Obsesia anexărilor teritoriale stăpânea minţile celor care decideau soarta imperiului la Petersburg. Intervenţia fostului preceptor al ţarului, Frédéric César de La Harpe, care i-a prezentat lui Alexandru I, în câteva scrisori personale[263], erorile la care se expunea în urma ocupării unor teritorii ce nu-i aduceau niciun beneficiu, de vreme ce provincii mai vechi ale imperiului nu fuseseră încă asimilate şi erau prost administrate, această intervenţie deci, fără să fie singulară – s-au înregistrat opinii similare în diverse medii ale societăţii ruseşti –, nu a avut niciun rezultat[264]. În corespondenţa purtată de ţar în noiembrie-decembrie 1809, acesta lăsa să se înţeleagă că el era cel care îşi limita pretenţiile teritoriale şi făcea compromisuri, de vreme ce se mulţumea doar cu graniţa pe Dunăre[265].

---

261. Numeroase surse străine conţin informaţii de acest gen. Chiar dacă le-am exclude pe cele care provin din medii interesate în prezentarea negativă a realităţilor ocupaţiei ţariste, tot ar rămâne sursele de provenienţă rusească, ce reflectă tabloul sumbru al abuzurilor, rechiziţiilor, furturilor pe care le-a avut de suferit populaţia autohtonă.
262. Karl von Martens, Ferdinand de Cornot Cussy, *Recueil manuel pratique de traités, conventions et autres actes diplomatiques*, vol. II, Leipzig, 1846, pp. 338-344; *Vneşneaia politika Rossii*, vol. V, pp. 214-219.
263. *Correspondance de Frédéric-César de la Harpe et Alexandre Ier*, publicate de Jean Charles Biaudet şi Françoise Nicod, vol. II, 1803-1815, Neuchâtel, 1979, pp. 307, 349-350, 410-411.
264. Armand Goşu, „Cum ne privea Occidentul la 1812", în *Magazin istoric* nr. 3 (martie), 1994, pp. 7-11.
265. *Vneşneaia politika Rossii*, vol. V, pp. 278-304.

După semnarea păcii cu Suedia şi anexarea Finlandei, Alexandru I s-a grăbit să-i transmită lui Napoleon că alianţa ruso-franceză a dobândit încrederea supuşilor ţarului[266]. Din euforia care-i cuprinsese, semnatarii înţelegerilor de la Tilsit şi Erfurt au fost treziţi de câteva majore contradicţii apărute între Paris şi Petersburg, contradicţii ce n-au mai putut fi ascunse nici măcar pentru salvarea aparenţelor. Primele conflicte diplomatice au izbucnit în timpul campaniei militare îndreptate împotriva Austriei. Între ofiţerii ruşi şi cei polonezi au apărut grave divergenţe. Alexandru I, căruia i se promisese Galiţia în schimbul participării la război, şi-a văzut prada râvnită de polonezi. În momentul prezentării conţinutului tratatului franco-austriac, la 27 octombrie 1809, ţarul i-a reproşat ambasadorului Caulaincourt că loialitatea sa a fost prost recompensată. Nemulţumirea afişată de Alexandru I era legitimă în măsura în care, prin alăturarea unei mari părţi din Galiţia la Ducatul Varşoviei, se făcea un pas important către refacerea vechii Polonii, un factor constant de presiune asupra graniţei de vest a Rusiei. La insistenţele repetate ale ţarului, în ianuarie 1810 s-a încheiat la Petersburg o convenţie franco-rusă în problema poloneză. Primul articol, cel mai important, prevedea că „regatul Poloniei nu se va reface niciodată". Se stabilea pentru polonezii supuşi ruşilor interdicţia de a intra în serviciul Ducatului Varşoviei. Problema poloneză s-a suprapus uneia dinastice, la fel de sensibile. După divorţul lui Napoleon de Josefina, Caulaincourt a primit instrucţiuni să testeze poziţia Romanovilor faţă de eventualitatea unui mariaj al Anei, sora cea mică a ţarului, cu împăratul Franţei. Din cauza aversiunii unor membri ai familiei faţă de „parvenitul încoronat", această căsătorie a fost refuzată, invocându-se vârsta prea fragedă a marii ducese. Dar, la începutul lunii februarie 1810, evenimentele s-au precipitat, anunţându-se semnarea contractului de căsătorie dintre Napoleon şi arhiducesa Maria Luiza, iar, la câteva zile, refuzul împăratului Franţei de a ratifica convenţia de la Petersburg în problema poloneză[267].

Campania militară din anul 1810

Anul 1810 a debutat prost pentru Înalta Poartă. Mai întâi a fost discursul lui Napoleon de la deschiderea sesiunii corpului legislativ, prin care anunţa anexarea de către Rusia a Finlandei, Moldovei, Ţării Româneşti şi a unor zone

266. Serge Tatistcheff, *op. cit.*, p. 505.
267. *Ibidem*, pp. 485-525.

din Galiţia[268]. În aprilie, a urmat notificarea oficială din partea Cancelariei ruseşti a încorporării Principatelor Române în vastul imperiu[269].

Reînceperea luptelor pe frontul dunărean a reclamat un spor de atenţie din partea lui Napoleon. Cu harta în faţă, pe care în permanenţă modifica schema operaţiunilor după informaţiile pe care le primea din zonă, împăratul era impresionat de succesele rapide şi aparent decisive ale armatei ruse[270]. Îmbunătăţirea relaţiilor dintre Istanbul şi Londra i-a întărit convingerea de a nu se opune anexării Principatelor[271]. În acelaşi timp, operaţiunile militare executate de ruşi la sud de Dunăre îl nelinişteau şi-l determinau să revină în mai multe rânduri asupra limitării anexărilor teritoriale pe linia fluviului[272].

Într-un amplu raport despre situaţia internaţională înaintat lui Napoleon la mijlocul lui martie 1810, pornindu-se de la constatarea generală, dar foarte semnificativă că ţelul final era acela de a reface imperiul lui Carol cel Mare[273], se afirma că unul dintre obiectivele importante care trebuiau să stea în atenţia diplomaţiei franceze era acela „de a prelungi războiul dintre turci şi ruşi atât timp cât o mare parte a armatei franceze este necesară în Spania şi în Portugalia". În acelaşi timp, Franţa avea să urmărească atragerea Austriei împotriva Rusiei, prin promisiuni de câştiguri teritoriale în Ţara Românească sau în Serbia[274].

Noul curs al politicii externe franceze, vizibil doar prin prisma desfăşurării ulterioare a evenimentelor, a fost corect decodificat şi de câţiva contemporani. Printre ei, un loc deosebit îl ocupă contele Mihail M. Speranski. Acesta, pe baza informaţiilor primite prin Karl V. Nesselrode de la Paris, a tras concluzia că Rusia trebuia să înceapă imediat negocieri secrete de pace cu Imperiul

---

268. Discurs din 3 decembrie 1809, în D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, p. 938. Pentru ecoul acestui discurs la Istanbul, vezi *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, pp. 558-559.
269. *Ibidem*, vol. XVI, pp. 853-854.
270. *Mémoires, documents et écrits divers laissés par le Prince de Metternich*, vol. II, p. 364.
271. *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, p. 567; vezi şi scrisoarea lui Napoleon către Champagny, 19 iulie 1810, în *Correspondance de Napoléon Ier*, vol. XX, Paris, 1866, p. 587.
272. În acest sens, vezi conversaţia lui Napoleon cu Metternich în *Mémoires, documents et écrits divers laissés par le Prince de Metternich*, vol. II, pp. 363, 370, şi cu A.I. Cernâşev în Serge Tatistcheff, *op. cit.*, pp. 538-539.
273. „Atunci imperiul lui Carol cel Mare ar fi într-adevăr refăcut, mărit şi întărit prin gloria a zece secole; atunci Rusia ar fi cu adevărat despărţită de Europa civilizată, iar Anglia, de continent" (N.K. Şilder, *Imperator Aleksandr Pervâi, ego jizni I ţarstvovanie*, vol. III, Sankt-Petersburg, 1897, p. 479).
274. *Ibidem*, pp. 475-478.

Otoman, pentru finalizarea acestora acceptându-se stabilirea graniţei pe Prut sau pe Siret[275]. Se avea deci în vedere îndepărtarea Porţii de o posibilă coaliţie antirusească patronată de Napoleon şi compusă din Franţa, Suedia, Ducatul Varşoviei şi Imperiul Otoman. Totuşi, pericolul unei confruntări franco-ruse nu se profila cu o intensitate atât de mare încât să-i convingă pe cei care conduceau politica externă rusească să grăbească pacea cu Poarta cu preţul renunţării la condiţia – devenită axiomă – a fixării frontierei pe linia Dunării.

Încă înainte de începerea campaniei militare din anul 1810, la 17 februarie, N.P. Rumianţev îi trimitea noului comandant al armatei, N.M. Kamenski, împuterniciri pentru eventualitatea începerii unor negocieri, precum şi proiectul unui tratat de pace ruso-otoman în 15 puncte. În cel de-al patrulea articol se făcea referire la încorporarea Moldovei, Munteniei, Olteniei şi Bugeacului „pentru totdeauna" în imperiu, precum şi la fixarea viitoarei graniţe pe Dunăre[276]. În instrucţiunile trimise în acelaşi timp cu proiectul de tratat, lui N.M. Kamenski i s-a atras în mod deosebit atenţia că articolele 4 şi 6 (privind anexarea Principatelor Române şi a Gruziei, precum şi trecerea Abhaziei sub protecţia Rusiei) nu puteau suferi niciun fel de modificări[277]. La puţin timp de la începerea ofensivei, comandantul armatei ruse, contactat de nazârul Brăilei, îi va răspunde acestuia, în spiritul instrucţiunilor primite, că „nu pot începe nicio negociere decât dacă avem ca bază hotarul dintre cele două imperii de pe cursul Dunării, o compensaţie în bani, pentru că Rusia, în ultima vreme, a fost silită să facă cheltuieli de război foarte mari, şi anumite privilegii pentru naţiunea subjugată"[278]. Aceste condiţii aveau să fie repetate de ruşi ori de câte ori au avut ocazia în cursul anului 1810. Acum, reuşita Petersburgului depindea numai de succesele sale militare. O presiune extraordinară din partea Rusiei ar fi putut determina Poarta să accepte fixarea frontierei pe Dunăre[279].

Întregul efort militar al armatei ţariste a fost orientat în direcţia anihilării centurii de fortăreţe otomane de pe malul drept al fluviului. Ofensiva, începută la sfârşitul primăverii, a dat primele rezultate de la 1 iunie, când a capitulat Turtucaia, apoi Silistra, pentru ca, în toamnă, să cadă în mâinile ruşilor ultimele,

275. Scrisoarea lui M.M. Speranski către Alexandru I, datată cu aproximaţie în prima jumătate a lui septembrie 1810, a fost publicată în *Russkaia starina*, 1900, vol. CIV, pp. 436-440. Un rezumat al acesteia se găseşte în *Vneşneaia politika Rossii*, vol. V, p. 504.
276. *Ibidem*, pp. 363-367 (textul proiectului de tratat).
277. *Ibidem*, p. 362.
278. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1947/1, f. 131, scrisoare din 3/15 mai 1810.
279. Leon Casso, *op. cit.*, p. 120.

dar importantele bastioane de la Giurgiu, Rusciuc şi Nicopole[280]. Cu toate că, spre sfârşitul toamnei, armata rusă stăpânea malul drept, neizbutitul asediu al Şumlei, unde se afla principala grupare otomană, condusă de marele vizir Iusuf paşa, a făcut ca, în anul 1810, balanţa forţelor să nu se încline decisiv în favoarea Rusiei. În pragul iernii, de teama detaşamentelor otomane, Kamenski şi-a retras majoritatea forţelor în Ţara Românească, lăsând în dreapta Dunării doar trei divizii.

În faţa declanşării puternicei ofensive ruseşti, Înalta Poartă, în lipsa unor trupe competitive care să fie trimise împotriva armatei invadatoare, a răspuns printr-un entuziasm popular, dublat de o stare de spirit antirusească[281] şi de decizia fermă de a nu ceda în faţa presiunii externe. Într-o şedinţă a Divanului la care a participat sultanul însuşi, s-a hotărât ca războiul să continue şi să fie urmat exemplul spaniolilor[282]. Pentru plata soldelor, padişahul a decis să bată o nouă monedă de cinci piaştri şi a dăruit monetăriei o mare cantitate de metal preţios[283].

Victoriile de la sud de Dunăre au întărit convingerea ţarului şi a ministrului său de externe că Rusia va anexa Principatele Române, iar graniţa dintre cele două imperii va fi fixată pe linia fluviului[284]. La rândul său, generalul Kamenski, comandantul armatei ruse din Ţările Române, după ce îl asigurase pe însărcinatul cu afaceri al Franţei la Poartă, Latour-Maubourg, că succesele militare repurtate în dreapta fluviului nu vor determina o creştere a pretenţiilor teritoriale ale Rusiei, a reconfirmat condiţiile de pace pe care le voia îndeplinite guvernul său, în primul rând cuprinderea Principatelor între graniţele imperiului[285].

După recucerirea Rusciucului, la apropierea iernii, când începeau de obicei negocierile, N.M. Kamenski a reluat corespondenţa cu marele vizir, scriindu-i la 15 octombrie că partea rusă ar fi dispusă să renegocieze unele condiţii, „dar cedarea hotarului de pe cursul Dunării este o condiţie prealabilă *sine*

---

280. *Ibidem*, pp. 121-123; Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 28. Vezi şi Ilie Corfus, „Cronica meşteşugarului Ioan Dobrescu (1802-1830)", în *Studii şi articole de istorie*, 1966, pp. 326-328.

281. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1947/1, f. 254 (de la un informator secret din Istanbul, 2 iulie 1810: „Entuziasmul şi frenezia care însufleţesc de data aceasta poporul împotriva ruşilor nu pot fi descrise în cuvinte").

282. Iată extrasul din textul scrisorii: „Toţi turcii au hotărât să urmeze exemplul spaniolilor şi să se apere sau să moară cu arma în mână" (*ibidem*, ff. 254).

283. *Ibidem*, ff. 259-261.

284. Leon Casso, *op. cit.*, p. 124, nota 5; *Vneşneaia politika Rossii*, vol. V, p. 304.

285. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1947/1, f. 295.

qua non"[286]. În cazul în care reprezentanţii Porţii ar fi acceptat, Kamenski îşi afirma disponibilitatea pentru semnarea imediată a armistiţiului şi a preliminariilor păcii la Rusciuc, iar pentru simplificarea procedurii, acestea nu aveau să conţină decât „articolul sus-menţionat [...], adică hotarul de pe cursul Dunării". La aceste condiţii de pace, guvernul otoman a răspuns cu un refuz total, înştiinţând că nu va admite o altă graniţă afară de Nistru[287]. La Istanbul, sultanul a anunţat decizia de continuare a războiului. În acelaşi timp, era tot mai persistentă convingerea că, în curând, relaţiile dintre Franţa şi Rusia se vor înrăutăţi, iar Imperiul Otoman va putea profita din plin de această conjunctură favorabilă, evitând anexarea Principatelor Române graţie fie sprijinului Londrei, fie celui al Parisului[288].

Pe câmpul de luptă şi la masa negocierilor

În ciuda poziţiilor oficiale ireconciliabile afişate de cele două părţi, în ultima lună a anului 1810, circulau zvonuri despre tratative şi variante de cesiuni teritoriale. Unele au fost generate mai cu seamă de faptul că Italinski şi echipa de negociatori ruşi au trecut pe la începutul lunii decembrie prin Iaşi, îndreptându-se spre Bucureşti[289]. Sosirea acestora era mai degrabă o mărturie a interesului crescut al guvernului ţarist pentru încheierea cât mai grabnică a războiului cu Poarta, de vreme ce de la Paris ajungeau informaţii neliniştitoare. Acestea vor determina de altfel şi decizia de retragere peste Nistru a mai multor divizii, care până atunci acţionaseră pe frontul dunărean. În instrucţiunile transmise lui A. Italinski în prima jumătate a lui ianuarie 1811, N. Rumianţev a reconfirmat hotărârea „de a nu începe adevărata negociere pentru pace decât atunci când Poarta Otomană va fi recunoscut în prealabil că este gata să negocieze pe această bază, şi anume că Dunărea va reprezenta hotarul dintre cele două imperii"[290]. Totodată, ministrul de externe i-a atras atenţia lui Kamenski să scoată din discuţiile cu Poarta problema, ridicată de marele vizir, a încheierii în acelaşi timp a păcii ruso-otomane şi a celei ruso-persane[291]. Rezultă deci extrem de limpede că, în ciuda faptului că în planurile de

286. *Ibidem*, opis 468, dosar 1947/1, f. 377 ; *Vneşneaia politika Rossii*, vol. V, pp. 538-539.
287. N. Iorga, *Acte şi fragmente*, vol. II, p. 454.
288. *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, p. 579.
289. *Ibidem*, p. 580 ; *ibidem*, vol. XVI, pp. 879, 883-884.
290. Arh. V.P.R.I., fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 54, f. 54.
291. A.N. Petrov, *op. cit.*, vol. III (1810, 1811, 1812), Sankt-Petersburg, 1887, p. 320.

operaţiuni militare pentru anul 1811 s-a prevăzut doar apărarea malului stâng al Dunării, în condiţiile în care jumătate din efective aveau să fie retrase peste Nistru, ţarul nu accepta să se ia în discuţie altă variantă de frontieră decât linia fluviului[292].

În încercarea de a provoca o luare de contact cu partea otomană, generalul Kamenski l-a însărcinat pe Piotr Fonton, care servise ca diplomat al Ambasadei Rusiei la Poartă, să se deplaseze în tabăra marelui vizir pentru a-i înmâna acestuia o scrisoare. Cu ocazia acestei misiuni, comandantul rus l-a instruit să repete, în discuţiile particulare pe care le va avea, că nu se va putea ajunge la niciun rezultat de vreme ce una dintre părţi refuza să ţină cont de realităţile operaţiunilor militare. În acelaşi timp, trebuia să-i asigure pe reprezentanţii Porţii că Rusia va restitui malul drept, ocupat în prezent, în schimbul acceptului privind fixarea frontierei pe Dunăre. Dar cea mai importantă misiune primită de Piotr Fonton a fost aceea „de a afla intenţiile ascunse ale Porţii şi sacrificiile pe care este hotărâtă să le facă. Este principalul scop al misiunii sale"[293]. P. Fonton a plecat spre Şumla la 11 februarie 1811. În tabăra otomană, a purtat discuţii cu marele vizir, Iusuf paşa, şi cu dragomanul Porţii, Dimitrie Moruzi, mai vechea sa cunoştinţă. Aceştia au respins condiţiile părţii ruse, declarând că ţarul nu dorea pacea atâta vreme cât pretindea aşezarea graniţei pe fluviu. Reprezentanţii Stambulului au lăsat să se înţeleagă că restituirea Ţării Româneşti era o condiţie obligatorie, unele compromisuri fiind acceptate doar în privinţa Moldovei. Cu acest răspuns, Piotr Fonton s-a întors la Rusciuc la 17 februarie[294].

N.M. Kamenski, prea bolnav pentru a mai putea continua acţiunea de stabilire a unor contacte cu negociatorii otomani în vederea iniţierii tratativelor, a fost evacuat la Odessa, unde, la scurt timp, a şi murit. În locul său, a fost numit nu mai puţin cunoscutul general Mihail Ilarionovici Kutuzov, care se aflase la comanda armatelor ruse din Lituania. Acesta şi-a luat în primire noul post la 13 aprilie 1811, odată cu sosirea la Bucureşti[295].

În lipsa unor efective corespunzătoare, care să-i permită atacarea şi dispersarea forţei vii a inamicului, şi pentru a preîntâmpina ofensiva otomană pe care o aducea cu ea, ca de fiecare dată, ultima lună de primăvară, M.I. Kutuzov a reluat, prin intermediul aceluiaşi Piotr Fonton, corespondenţa cu marele vizir. Şi acesta fusese schimbat, cam în acelaşi timp cu numirea unui nou

292. *Vneşneaia politika Rossii*, vol. VI, Moscova, 1962, pp. 9-10.
293. *Ibidem*, vol. VI, pp. 48-50; Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1957, f. 120, instrucţiunile pentru Piotr Fonton datate 28 ianuarie/9 februarie 1811.
294. A.N. Petrov, *op. cit.*, vol. III, pp. 321-322.
295. A.N. Petrov, *op. cit.*, vol. III, pp. 249-250; Boris Mouravieff, *op. cit.*, pp. 315-316.

general la comanda armatei ruse, astfel încât, în locul lui Iusuf paşa, se găsea acum fostul nazâr de Brăila, Ahmed paşa. La 19 mai, P Fonton a plecat din nou spre Şumla. Andrei Italinski a redactat de această dată instrucţiunile. Înainte de toate, emisarul Rusiei trebuia să-i convingă pe reprezentanţii Porţii să admită cesiunile teritoriale cerute şi fixarea graniţei pe Dunăre. În al doilea rând, P. Fonton trebuia să afle condiţiile pe care Poarta ar fi fost dispusă să le accepte şi cesiunile teritoriale pe care aceasta le-ar fi acceptat[296]. La scrisoarea lui Italinski, care îi solicita marelui vizir trimiterea la Bucureşti a unui emisar însărcinat cu purtarea tratativelor, s-a răspuns, în cele din urmă, favorabil. Dimitrie Moruzi l-a înştiinţat, la 26 mai, pe P. Fonton că persoana desemnată de marele vizir era comandantul corpului de ieniceri, Abdulhamid efendi[297]. O zi mai târziu, emisarul Rusiei îi transmitea lui Italinski numele reprezentantului Porţii şi al dragomanului care-l însoţea[298], precum şi numărul aproximativ al persoanelor din suită care aveau să se deplaseze la Bucureşti[299]. La 29 mai, Italinski se afla deja în posesia acestei comunicări neoficiale. Abia la 31 mai, Mehmed Said Galib efendi[300] şi Ahmed paşa[301] au trimis scrisorile prin care anunţau părţii ruse desemnarea lui Abdulhamid efendi ca negociator otoman. Reprezentanţii Înaltei Porţi aflaţi la Şumla erau însă sceptici în legătură cu şansele de reuşită ale acestei misiuni, bănuind că insistenţa lui Piotr Fonton avea la bază dorinţa lui Kutuzov de a mai câştiga timp[302].

Abdulhamid efendi a sosit în capitala Ţării Româneşti pe data de 5 iunie 1811. A doua zi, s-a desfăşurat primirea oficială făcută de Iosif Fonton, care, în cuvântarea sa, invita la concesii. În seara aceleiaşi zile, demnitarul otoman a fost primit de M. Kutuzov, care-l aştepta împreună cu A. Italinski şi I. Fonton, desemnaţi de general cu purtarea tratativelor. Abia la 10 iunie au avut loc primele convorbiri oficiale, în care părţile şi-au făcut cunoscute condiţiile de pace. Încă de la început, Abdulhamid efendi şi-a declinat în fapt competenţa de a negocia propriu-zis, anunţând că misiunea sa „constă doar în a restabili

296. Instrucţiunile pentru P. Fonton poartă data de 3/15 mai 1811. Arh. V.P.R.I., fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 55, f. 21 (concept); *ibidem*, fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1957, ff. 125-127; *Vneşneaia politika Rossii*, vol. VI, pp. 110-112.

297. Arh. V.P.R.I., fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 55, f. 39.

298. Este vorba de grecul Apostolache, folosit ca al doilea traducător de delegaţia otomană, alături de Dimitrie Moruzi.

299. Arh. V.P.R.I., fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 55, ff. 37-38.

300. *Ibidem*, f. 42.

301. *Ibidem*, f. 41.

302. N. Iorga, *Acte şi fragmente*, vol. II, p. 461.

vechiul hotar". În caz contrar, delegatul otoman avea să părăsească Bucureştiul. Cu ocazia celei de a doua şedinţe, la 12 iunie, Italinski a venit cu propunerea ca cei doi delegaţi să-şi anunţe cabinetele despre pretenţiile teritoriale ale celeilalte părţi şi să aştepte noi instrucţiuni. Abdulhamid efendi a refuzat, afirmând că nu-şi poate asuma această ingrată misiune. A acceptat totuşi să aştepte, vreme de 30 de zile, răspunsul pe care Italinski urma să-l ceară de la Petersburg[303]. La începutul verii anului 1811, interesul lui Kutuzov era acela de a crea impresia că se purtau negocieri, împingând astfel spre toamnă – sezon ploios, în care, de obicei, nu au loc operaţiuni militare – declanşarea ofensivei otomane, care se tot pregătea încă din primăvară la sud de Dunăre.

În capitala de pe Bosfor, reis efendi a revenit cu asigurarea că padişahul „ar risca mai degrabă să piardă Constantinopolul decât să cedeze Curţii Rusiei Principatele"[304]. La rândul său, guvernul ţarist i-a cerut lui Kutuzov să declare că Principatele Române se aflau deja în stăpânirea sa şi nu era dispus defel să le restituie[305]. În aceste condiţii, Abdulhamid efendi a părăsit, la începutul lunii august, Bucureştiul, întorcându-se în tabăra marelui vizir[306].

Încă din primăvara lui 1811, cabinetul rus s-a arătat dispus să facă unele compromisuri[307] pentru a încheia războiul cu Imperiul Otoman. Date fiind relaţiile tot mai încordate cu Franţa, ca şi faptul că numărul mare al victimelor omeneşti provocate mai mult de epidemiile care au bântuit în armată au făcut războiul extrem de nepopular în societatea rusă[308], dar mai cu seamă în rândul elitei conducătoare[309], în vara anului 1811, asistăm la prima modificare de substanţă în problema condiţiilor în care Rusia era dispusă să facă pace cu Poarta. Din primăvara lui 1808 (am putea coborî în timp chiar până în noiembrie 1807) şi până la 18 iunie 1811, Alexandru I şi ministrul său de externe au afirmat în toate ocaziile că nu vor face pace decât cu condiţia anexării Principatelor Române şi a fixării graniţei pe Dunăre. După mai bine de trei ani, în primul rând ca urmare a presiunii externe la care era supus Imperiul Rus, Rumianţev, într-o scrisoare secretă din 18 iunie adresată lui

303. M. Mehmed, *Documente turceşti*, vol. III, pp. 273-280 ; vezi şi *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, p. 611 ; *ibidem*, vol. XVI, pp. 920-921 ; N. Iorga, *Acte şi fragmente*, vol. II, p. 463.
304. *Ibidem*, pp. 461-462.
305. M.I. Kutuzov, *Sbornik dokumentov*, vol. III, 1808-1812, Moscova, 1952, pp. 465-466.
306. A.N. Petrov, *op. cit.*, vol. III, pp. 322-325 ; Ion Jarcuţchi, Vladimir Mischevca, *op. cit.*, pp. 111-112.
307. *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, pp. 583-584.
308. Leon Casso, *op. cit.*, p. 140.
309. *Ibidem*, p. 141, nota 2 ; *Vneşneaia politika Rossii*, vol. VI, p. 144.

Kutuzov, îi cere acestuia din urmă părerea privind oportunitatea limitării pretenţiilor teritoriale pe linia Siretului ; în schimbul restituirii Ţării Româneşti, Poarta urma să plătească o substanţială despăgubire bănească[310]. Această întrebare pe care ministrul de externe i-a pus-o generalului Kutuzov avea să reprezinte, vreme de aproape un an, până în momentul semnării păcii de la Bucureşti, tema centrală a diplomaţiei ruseşti în chestiunea orientală.

Încă din prima jumătate a lunii iulie, trupele otomane au început să se apropie de locurile fortificate în care staţionau detaşamentele ruseşti şi să efectueze manevrele de încercuire. În faţa iminentului atac al marelui vizir, Kutuzov, pentru a-şi menaja efectivele şi aşa reduse, a ordonat abandonarea Rusciucului şi traversarea Dunării[311]. Câteva săptămâni mai târziu, la începutul lunii august, o grupare otomană a forţat cursul fluviului în zona Vidinului. Acestei diversiuni i s-au opus cu promptitudine trupele ruseşti din regiunea Craiova. În acelaşi timp, grosul forţelor otomane comasate împrejurul Rusciucului au pregătit condiţiile pentru trecerea cu succes a fluviului. Capul de pod din dreptul satului Slobozia, fortificat imediat, nu a mai putut fi recucerit de ruşi. Pe la mijlocul lunii septembrie, un alt detaşament otoman a traversat Dunărea în dreptul Calafatului. Acţiunea de forţare şi de trecere a fluviului, executată pe un front întins, între Vidin şi Rusciuc, a fost încununată de succes[312]. Totuşi, această izbândă a evidenţiat şi o potenţială slăbiciune a armatei otomane. Răsfirate pe mai mulţi kilometri, cu grosul forţelor împărţit în două de apa Dunării – o parte în dreptul Giurgiului, alta în al Rusciucului –, detaşamentele otomane puteau fi încercuite prin câteva elementare manevre militare executate cu repeziciune.

Tensiuni între Franța și Rusia

„Blocada continentală", prin intermediul căreia Napoleon I a încercat să învingă Marea Britanie, devenise mult prea permeabilă. Fără o flotă capabilă să instituie un veritabil „cordon sanitar" în jurul coastelor continentului,

310. *Ibidem*, p. 129 („pentru a cere cedarea Moldovei până la Siret"). Pentru unele comentarii, vezi şi A.N. Petrov, *op. cit.*, vol. III, pp. 332-333.
311. *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, pp. 615-617 ; *ibidem*, vol. XVI, p. 134.
312. A. Mihailovski-Danilevski, *Opisanie tureţkoi voinî v ţarstvovanie imperatora Aleksandra s 1806-go do 1812-go goda*, vol. II, Sankt-Petersburg, 1843, pp. 186-198 ; P.M. Andrianov, *Russko-tureţkaia voina 1806-1812 gg*, Sankt-Petersburg, 1912, pp. 75-76.

Franţa asista neputincioasă la desfăşurarea comerţului englez prin Amsterdam, porturile hanseatice ori de-a lungul ţărmurilor suedeze. În vara lui 1810, împăratul a decis anexarea Olandei. Începând cu luna decembrie a anului1810, Napoleon a acţionat pentru luarea sub controlul direct al Franţei a coastei de nord a Germaniei. Comerţul şi economia Rusiei au resimţit din plin efectele „blocadei". În contrapartidă, la sfârşitul anului 1810, ţarul a dat un decret care lovea în interesele comerciale franceze. Pentru Napoleon devenise limpede că, pentru a-şi salva sistemul continental, era necesar să invadeze Rusia[313].

În contextul înrăutăţirii relaţiilor dintre cele două imperii, în ultima zi a lunii februarie 1811, Napoleon i-a trimis lui Alexandru, de la Paris, o scrisoare care conţinea referiri la Principatele Române. Pe un ton mai degrabă de reproş, împăratul Franţei îi reamintea ţarului că Principatele „reprezintă o treime din teritoriul ocupat de Turcia în Europa" şi că reprezentau pentru Petersburg „o achiziţie imensă"[314]. Într-o altă formă, Napoleon dorea să-i reamintească lui Alexandru că Rusia dobândise teritorii importante în urma alianţei cu Franţa. Chestiunea care a afectat relaţiile franco-ruse şi a provocat această scrisoare a fost însă alta. Napoleon I hotărâse să ocupe un ducat din Germania în care domnea unchiul ţarului. „Afacerea Oldenburg" a fost privită de Alexandru atât ca o problemă de familie, cât şi ca una de politică europeană. În scrisoarea de răspuns din 25 martie, ţarul i-a reproşat lui Napoleon ocuparea Oldenburgului[315]. Cum teama resimţită în privinţa restabilirii vechiului regat polonez nu înceta să crească la Petersburg, cabinetul rus s-a grăbit să folosească acest nou pretext. Ofiţerul A.I. Cernâşev, ataşat personal al lui Alexandru I pe lângă împăratul Franţei şi purtătorul acestei scrisori, a fost autorizat de Rumianţev să-i propună lui Napoleon ca, în contul ocupării Oldenburgului, Rusiei să-i revină Ducatul Varşoviei. În acest fel, cauzele generatoare de tensiuni între cei doi împăraţi aveau să dispară. La această propunere, împăratul a răspuns cu duritatea-i obişnuită : „Să dai Ducatul Varşoviei în schimbul Oldenburgului ar fi culmea nebuniei"[316]. Măsura înrăutăţirii relaţiilor ruso-franceze a fost dată şi de faptul că, din motive de sănătate[317], ambasadorul Caulaincourt a fost înlocuit la Petersburg cu generalul conte J.A. Lauriston. În această nouă

313. Robert Gildea, *Barricades and Borders. Europe 1800-1914*, Oxford University Press, Oxford, New York, 1987, p. 45.
314. *Correspondance de Napoléon Ier*, vol. XXI, p. 497.
315. Serge Tatistcheff, *op. cit.*, p. 548. În încheierea scrisorii, ţarul l-a întrebat pe Napoleon : „Cât de important poate fi acest colţ de pământ pentru Franţa ? ".
316. *Ibidem*, p. 559.
317. *Ibidem*, pp. 545-547, 567-569.

conjunctură, în instrucţiunile transmise noului ambasador, Napoleon a subliniat faptul că Franţa nu va permite ca Rusia să anexeze teritorii din dreapta Dunării şi nici să exercite vreo influenţă asupra Serbiei. În privinţa războiului ruso-turc, împăratul nota că, „fără îndoială", continuarea acestuia ar fi fost „un lucru avantajos pentru Franţa"[318].

Cu mai bine de o lună înainte de redactarea acestor instrucţiuni, prin scrisoarea din 25 februarie 1811 adresată de Napoleon ministrului său de externe[319], politica de angajare a Austriei ca o contrapondere la expansionismul rusesc în zona sud-estului Europei intra într-o fază decisivă. După constatarea că pentru cabinetul vienez Principatele Române erau „de un interes de prim rang", împăratul cerea diplomaţiei franceze să afle „până unde ar fi dispusă Austria să meargă şi ce ar fi în stare să întreprindă ca să le împiedice alianţa". Champagny, conformându-se solicitării, i-a expediat ambasadorului Franţei la Viena, a doua zi, o scrisoare cu instrucţiuni detaliate în problema noii atitudini a guvernului său faţă de compromiterea intereselor Austriei la Dunărea de Jos prin anexarea Principatelor de către Rusia. În urma acestui fapt, ar fi avut de suferit în primul rând comerţul austriac cu Levantul. Dar, de vreme ce Franţa nu se putea manifesta pe faţă împotriva acestei anexări, ambasadorul Otto era întrebat ce ar fi dispus cabinetul vienez să facă pentru a evita această eventualitate[320].

Ca să înţelegem resorturile atitudinii Austriei faţă de proiectul rusesc de împingere a frontierei pe linia Dunării, ar trebui să ne întoarcem puţin în timp.

Austria şi războiul ruso-otoman

La Viena, în vara anului 1808, din convorbirile ambasadorului rus, cneazul Aleksandr B. Kurakin, cu ministrul de externe al Austriei, Johann Carl Stadion, a rezultat că ultimul nu se va pronunţa împotriva înglobării Principatelor în imperiul pravoslvanic dacă Austriei îi va fi cedată, ca o minimă compensaţie, Oltenia. Unii diplomaţi vienezi au lăsat chiar să se înţeleagă că ţara lor ar

318. *Correspondance de Napoléon Ier*, vol. XXII, Paris, 1867, p. 34.
319. *Ibidem*, vol. XXI, pp. 491-492 ; D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, p. 981 ; Hugh Seton-Watson, *op. cit.*, p. 122.
320. Ministère des Affaires Etrangères, Archives Diplomatiques, fond C.P. Autriche, dosar 388, ff. 189-190. Documentele diplomatice franceze la care facem trimitere le-am consultat după microfilmele aflate la Arhivele Naţionale, Colecţia microfilme Franţa.

putea lua parte activă la războiul ruso-otoman. Ar mai fi de consemnat şi faptul că Poarta a propus Austriei să-şi asume rolul de mediator în conflictul său cu Rusia, însă răspunsul negativ al Petersburgului a blocat această iniţiativă[321]. Spre toamna anului 1808, mai cu seamă după Erfurt, când tensiunile din relaţiile austro-franceze anunţau un nou război, cabinetul vienez, în tentativa de a slăbi alianţa dintre ţarul Alexandru şi împăratul Napoleon, părea dispus să accepte anexarea Principatelor Române, cu condiţia ca Rusia să-şi reorienteze politica şi forţele militare spre zona Europei Centrale[322].

Varianta alipirii Olteniei la Austria a revenit, la începutul lui aprilie 1810, în corespondenţa lui Rumianţev cu generalul Kamenski. Cabinetul rus agrea ideea cedării Olteniei în schimbul Bucovinei, la a cărei stăpânire râvnea acum Petersburgul. Dată fiind continuarea războiului, era evident că Austria nu se putea angaja într-o înţelegere de acest tip[323].

Măsura interesului guvernelor europene faţă de conflictul armat de la Dunărea de Jos este dată şi de tentativele acestora de a interveni ca mediatori în vederea restabilirii păcii. Levantul era o zonă de maxim interes pentru politica externă britanică. După semnarea păcii de la Dardanele, influenţa Londrei se va face tot mai simţită la Istanbul. Ambasadorul Robert Adair, întrezărind probabil varianta unei apropiate confruntări franco-ruse, a încercat să elibereze Petersburgul de complicaţiile dunărene, care l-ar fi stânjenit într-un efort militar de amploare precum cel presupus de un război cu Franţa napoleoniană. Într-un proiect prezentat unor dregători otomani în a doua jumătate a lui martie 1810, reprezentantul Londrei propunea ca, în schimbul Principatelor Române, Rusia să primească unele posesiuni britanice în regiunea Mării Caraibilor. Straniul plan al lui R. Adair a fost respins de cabinetul britanic[324].

Câteva luni mai târziu, regele Prusiei, Frederic Wilhelm al III-lea, şi-a oferit bunele oficii[325] în vederea medierii conflictului ruso-otoman. Diplomaţii prusaci, anunţând că ţarul ar fi dispus la unele concesii în schimbul obţinerii

321. Serghei Jigarev, *op. cit.*, vol. I, p. 272; Ion Jarcuţchi, Vladimir Mischevca, *op. cit.*, pp. 86-87. Extrem de util articolul lui G.S. Kucerenko, „Publications soviétiques de documents sur les relations russo-autrichiennes à l'époque des guerres napoléoniennes", în *Russland und Österreich zur zeit der Napoleonischen Kriege*, Viena, 1989, pp. 33-42.
322. *Vneşneaia politika Rossii*, vol. IV, p. 390.
323. *Ibidem*, vol. V, p. 695, notele 262 şi 263.
324. Sergiu Columbeanu, *op. cit.*, p. 673; Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 28.
325. Tentativa de mediere a Prusiei a fost provocată, se pare, de cererea expresă a Rusiei, trimisă la Berlin prin intermediul Legaţiei Prusiei de la Petersburg. Vezi *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, p. 578.

frontierei pe Dunăre, au provocat, în octombrie 1810, un nou refuz din partea lui reis efendi[326].

La începutul lui iulie 1810, a demarat politica de convingere a Austriei de a se opune Rusiei. În raportul lui Metternich din 9 iulie adresat împăratului Francisc, se reda pe larg convorbirea lui Napoleon cu ambasadorul austriac de la Paris. Împăratul, privind harta, a afirmat că Austria este foarte interesată de problema Dunării. În concluzie, Principatele Române „ar trebui mai degrabă să vă aparţină vouă, nu ruşilor". Anexate de ţar, a continuat Napoleon, acestea vor fi „un veşnic subiect de invidie pentru voi [pentru austrieci]". În răspunsul său, Metternich a început prin a sublinia că atitudinea celor două state faţă de Imperiul Otoman era identică şi clar orientată spre o politică de conservare a acestuia. În privinţa interesului particular al Austriei pentru Dunăre, ambasadorul a apreciat că stăpânirea de ruşi a unuia dintre maluri ar fi „foarte vătămătoare", iar aceasta „trebuia să ne facă să ne gândim la restabilirea punctelor comerciale la Adriatica". Împăratul Franţei a primit răspunsul pe care şi-l dorea. Concluzia spre care a împins discuţia nu putea fi decât aceea că, de vreme ce „interesele noastre sunt comune", după cum se exprima Napoleon, era inevitabil ca Austria să se alieze cu Franţa[327].

Peste puţine săptămâni, a avut loc o nouă întrevedere între împăratul francezilor şi ambasadorul austriac. Cel din urmă a relatat conţinutul discuţiei în raportul său din 28 iulie 1810. De această dată, Metternich a preluat iniţiativa şi a revenit dintru început asupra interesului negustorilor austrieci pentru cursul Dunării. În cazul anexării Principatelor, a continuat ambasadorul, „pierderea acestui fluviu ar fi un lucru atât de grav, încât s-ar face simţită pe canalele cele mai îndepărtate ale industriei noastre naţionale". Inevitabil, pornind discuţia pe aceste coordonate, Metternich i-a solicitat lui Napoleon să-i confirme că, în noua conjunctură ivită, îşi va respecta toate angajamentele luate la Erfurt faţă de Alexandru I şi dacă, în caz contrar, ar fi de acord cu un demers comun austriaco-francez „la Petersburg care să poată salva Principatele". La această întrebare, împăratul a răspuns că nu-şi poate încălca angajamentele contractate, de vreme ce nu are niciun motiv să facă asta, ceea ce dovedea mai degrabă că Napoleon nu era încă pregătit să rupă brusc alianţa cu Rusia. Totuşi, Metternich a primit asigurări că Franţa nu va admite ca ţarul

326. *Ibidem*, pp. 578-579; Ion Jarcuţchi, Vladimir Mischevca, *op. cit*, pp. 105-106; Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, pp. 27, 31.

327. *Mémoires, documents et écrits divers laissés par le Prince de Metternich*, vol. II, pp. 361, 364-365.

să anexeze teritorii de pe malul drept al Dunării. În caz contrar, Napoleon avea să privească aceasta „ca pe o cucerire a Constantinopolului"[328].

În urma acestei conversaţii, Metternich a tras câteva concluzii. Acestea sunt reflectate de propunerile pe care le-a supus atenţiei împăratului Francisc. Ambasadorul şi-a sfătuit suveranul să facă „cauză comună cu Franţa, ca să salveze malul stâng al Dunării". În acelaşi timp, Metternich considera necesar să se comunice confidenţial Porţii că Austria nu va accepta extinderea Rusiei la sud de Dunăre. În cazul în care guvernul otoman era interesat, diplomaţia vieneză era pregătită să-şi asume sarcina medierii dintre Înaltul Devlet şi răsculaţii sârbi[329].

Încercările lui Napoleon de revigorare şi reorientare a politicii austriece spre zona sud-estului Europei, ca o contrapondere la acţiunile Rusiei, au început să dea roade. Aflat în imposibilitatea de a i se împotrivi pe faţă aliatului său oficial, Franţa a recurs la serviciile Austriei. Dar atât indecizia lui Napoleon, cât şi rezervele şi resentimentele diplomaţiei habsburgice faţă de inamicul de până mai ieri al Vienei au făcut ca acţiunile de politică externă ale Austriei să nu-şi atingă întotdeauna ţelul propus.

Acesta este contextul în care guvernul vienez îşi făcea public protestul faţă de intenţia Rusiei de a anexa Principatele Române[330]. În acelaşi timp, internunţiul a oferit Porţii medierea Austriei pentru pacificarea Serbiei în schimbul unor consistente avantaje în Moldova şi Ţara Românească[331]. Diplomaţia rusă a încercat să iasă în întâmpinarea unora dintre doleanţele cabinetului vienez. În acest sens, într-o scrisoare din 1 septembrie 1810 adresată ministrului N.P. Rumianţev, contele P.A. Şuvalov cerea unele drepturi speciale pentru Austria în Principate, precum şi asigurarea libertăţii comerţului pe Dunăre. În schimbul acestor concesii, precum şi al garanţiei că guvernul rus va privi cu bunăvoinţă o extindere teritorială a imperiului către vest, casa de Habsburg trebuia să recunoască stăpânirea de către Rusia a Principatelor Române[332]. La această comunicare, ministrul de externe a răspuns cu promptitudine, confirmând că ţarul avea intenţia chiar de a oferi Oltenia Austriei în schimbul unor teritorii pe care urma să le primească în compensaţie[333]. Acest punct de vedere i-a fost prezentat de Şuvalov lui Metternich, care se afla la Viena, la sfârşitul

328. *Ibidem*, pp. 370-371, 375-376.
329. *Ibidem*, pp. 379-381.
330. *Colecţia Hurmuzaki*, vol. XVI, p. 871.
331. *Ibidem*, supl. I, vol. II, p. 572.
332. *Vneşneaia politika Rossii*, vol. V, p. 497.
333. *Ibidem*, p. 521.

lunii octombrie a anului 1810. Şi, în vreme ce reprezentantul Rusiei afirma că „împăratul Alexandru n-ar renunţa niciodată la încorporarea Principatelor în imperiul său", cel al Austriei cerea „întoarcerea acestor provincii" sub stăpânirea Porţii. Ambasadorul rus a adus în discuţie şi problema cedării Olteniei „în schimbul câtorva părţi ale Poloniei"[334].

În ultimele luni ale anului 1810, Napoleon I a continuat acţiunea de resuscitare a contradicţiilor dintre interesele ruse şi cele austriece din Europa de Sud-Est. Împăratul i-a mărturisit reprezentantului ţarului, A.I. Cernâşev, că operaţiunile militare ruseşti de la Dunăre au stârnit îngrijorarea Austriei. În încheiere, l-a asigurat că aceasta „este problema austriecilor, nu a francezilor", iar punctul de vedere oficial al Parisului era acela că Moldova şi Ţara Românească erau provincii ruseşti[335]. Un an mai târziu, acelaşi împărat al francezilor comunica, cu ocazia audienţei din 17 decembrie 1811, de această dată reprezentantului Austriei, Schwarzenberg, că el „consideră atât Moldova şi Valahia, cât şi Serbia ca fiind provincii austriece, iar Dunărea ca fiind o apă a noastră, ale cărei guri de vărsare trebuie să ne aparţină". Napoleon a mers mai departe, dând de înţeles că va satisface şi alte interese ale Vienei şi apreciind că Iliria ar trebui să revină Austriei împreună cu portul Trieste[336].

Diplomaţia rusă era conştientă de faptul că împăratul Franţei se folosea de Principatele Române ca de un măr al discordiei în relaţiile ţaristo-habsburgice[337]. Generalul Pavel A. Şuvalov i-a prezentat ministrului său, într-o scrisoare târzie, concluziile discuţiilor sale cu Metternich[338]. Acesta reafirmase ideea dependenţei negoţului oriental de cursul Dunării. Pe fondul modificărilor din politica externă a Franţei, interesele comerciale ale cabinetului vienez – pe care le invocau cu predilecţie diplomaţii austrieci – au dus la întărirea refuzului Austriei în ce priveşte acceptarea anexării Principatelor de către Rusia.

În faţa acestor evidenţe, Alexandru I a revenit, într-o scrisoare din 12 februarie 1811 adresată fostului său ministru de externe, Adam Czartoryski, asupra variantei unor schimburi de teritorii cu Austria. Motivaţia ar fi fost oferită de intenţia ţarului de a reface Polonia, Romanovii urmând să fie şi regi ai acesteia.

---

334. *Mémoires, documents et écrits divers laissés par le Prince de Metternich*, vol. II, pp. 396-397; Henry A. Kissinger, *A World Restored. Metternich, Castlereagh and the Problems of Peace (1812-1822)*, Houghton Mifflin, Boston, 1973, pp. 16-28.
335. Serge Tatistcheff, *op. cit.*, pp. 534-535.
336. *Mémoires, documents et écrits divers laissés par le Prince de Metternich*, vol. II, p. 441.
337. *Vneşneaia politika Rossii*, vol. VI, p. 42, Stackelberg către Rumianţev, 8 februarie 1811.
338. *Ibidem*, p. 32.

Teritoriile galiţiene ce aparţineau casei de Habsburg urmau să fie alipite unui viitor stat polonez, Austria primind în schimbul acestora Ţara Românească şi o fâşie din vestul Moldovei până la râul Siret[339]. Numai că refuzul cabinetului vienez, care nu a acceptat acest schimb de teritorii, a anulat dintru început iniţiativa Petersburgului. Resorturile acestui proiect sunt uşor de descifrat. Reînfiinţarea unui stat polonez vasal Rusiei ar fi constituit o replică dată Marelui Ducat al Varşoviei ce fiinţa sub oblăduirea lui Napoleon. Făcând Austria părtaşă la acest eveniment, ţarul ar fi compromis-o în faţa Franţei şi ar fi transformat-o într-un stat aliat atât de necesar în conflictul care se prefigura.

O altă variantă, mai puţin abordată în literatura de specialitate, dar pusă în practică după Războiul Crimeii, a fost propusă de A.B. Kurakin într-o scrisoare din 18 februarie 1811 adresată lui Alexandru I. Ambasadorul rus, pornind de la evidenţierea pregătirilor militare ale Franţei, precum şi de la demersurile de atragere a Austriei în conflict, a propus ca Principatele Române şi Serbia să fie puse sub protecţia celor trei imperii vecine – habsburgic, otoman şi rus[340]. Acestei idei, stranii pentru acele vremuri, nu i s-a acordat atenţie, neregăsindu-se în alte documente.

Cabinetul austriac, sesizând reorientarea politicii externe a Franţei, a început să-şi facă publică, prin canale diplomatice, îngrijorarea privind un viitor control rusesc asupra Dunării de Jos. Acesta este contextul în care, la 25 februarie 1811, Napoleon i-a cerut lui Champagny să ia legătura cu Viena, pentru a afla ce era dispusă aceasta să facă pentru a împiedica anexarea Principatelor[341]. Pe continent, evenimentele se precipitau şi, în consecinţă, politica franceză de câştigare a adeziunii Austriei intra într-o fază decisivă. O lună mai târziu, la 26 martie, la iniţiativa împăratului[342], Champagny i-a expediat ambasadorului Otto o nouă scrisoare, în care, spre a fi mai convingător, făcea referire pentru prima dată la „multele inconveniente" ce ar fi decurs pentru Franţa din anexarea de către Rusia a Principatelor Române[343]. Ea era, în acelaşi

339. *Mémoires du prince Adam Czartoryski et correspondance avec l'empereur Alexandre Ier*, vol. II, p. 274; Albert Vandal, *op. cit.*, vol. III, pp. 15, 39, 103; Leon Casso, *op. cit.*, pp. 151-152.

340. „Cele două principate şi Serbia, constituite ca state independente sub tripla protecţie a Rusiei, a Austriei şi a Porţii, care s-ar limita la a obţine de aici o redevenţă anuală fixă [...]", în *Sbornik imperatorskogo rossiiskogo istoriceskogo obşcestva*, vol. XXI, Sankt-Petersburg, 1877, p. 335.

341. *Correspondance de Napoléon Ier*, vol. XXI, pp. 491-492.

342. *Ibidem*, pp. 604-605.

343. Ministère des Affaires Etrangères, Archives Diplomatiques, fond C.P. Autriche, dosar 388, ff. 236-237.

timp, un răspuns la scrisoarea lui Otto din 11 martie, în care se consemna atitudinea autorităţilor habsburgice. Acestea se bazau „pe rezistenţa şi pe fermitatea turcilor" şi nu vedeau „motivul unui război imediat" în ocuparea Principatelor de către Rusia[344]. Atitudinea respectivă nu satisfăcea cabinetul parizian; de aici şi reînnoirea demersului ministrului de externe al Franţei.

Austria s-a aflat, în decembrie 1810, în postura neverosimilă de a primi oferte de anexare a unor regiuni din Principatele Române sau a acestora în întregul lor atât de la Paris, cât şi de la Petersburg. Dar aceste propuneri nu-l tentau pe Metternich, care era refractar la ideea expansiunii austriece către Orient[345].

Diplomaţia vieneză şi-a limitat acţiunea la o tentativă de mediere în conflictul ruso-otoman. Aceasta a avut loc ca răspuns la solicitarea expresă adresată de sultan împăratului Francisc al II-lea[346]. La mesajul ambasadorului austriac la Petersburg potrivit căruia Poarta accepta să încheie pace doar pe baza respectării principiului integrităţii teritoriale, ţarul Alexandru a răspuns că „niciun considerent n-ar putea să-l facă să renunţe la cuceririle sale de pe malul stâng al Dunării; că avea toate mijloacele necesare ca să continue războiul în forţă"[347].

La rândul ei, diplomaţia rusă a căutat să utilizeze pretextul intervenţiei austriece în criza orientală ca un factor de presiune asupra Porţii. Manuc bei, folosit de ruşi în repetate rânduri ca agent secret, a fost îndemnat să-i sugereze lui Numan aga, un apropiat al lui reis efendi, că, la nevoie, Austria îşi va da acceptul la anexarea Principatelor în schimbul dobândirii Olteniei[348].

Cert este însă faptul că diplomaţia otomană, amintindu-şi de lecţia anexării Bucovinei (1775), nu a mers mai departe în a cointeresa curtea vieneză. Sultanul Mahmud al II-lea a refuzat categoric planul de mituire[349] a ambasadorului

344. *Ibidem*, dosar 389, f. 136.

345. C. de Grunwald, „Metternich et Alexandre Ier", în *Le Monde Slave* nr. 1, 1938, p. 34. Să ne amintim faptul că, spre deosebire de Metternich, în vara lui 1808, ministrul de externe al Austriei, Stadion, ceruse Oltenia în schimbul acceptării propunerii de a fixa graniţa Rusiei pe Dunăre.

346. Ministère des Affaires Etrangères, Archives Diplomatiques, fond C.P. Autriche, dosar 388, f. 178, Champagny către Otto, Paris, 21 februarie 1811.

347. *Ibidem*, dosar 389, f. 133, Otto către Champagny, Viena, 10 martie 1811. Vezi şi Leon Casso, *op. cit.*, p. 149.

348. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1957, f. 70.

349. M. Mehmed datează documentul septembrie-octombrie 1811, însă menţiunea din document „întrucât Şumla este împresurată" ne face să credem că datarea corectă ar fi vara lui 1810 (M. Mehmed, *Documente turceşti*, vol. III, doc. 191, p. 283).

austriac şi a traducătorului său pentru ca, „săturându-le poftele", aceştia să „găsească o posibilitate de încheiere a păcii" cu cesiuni teritoriale minime[350].

Insistenţa cu care reprezentanţii cabinetului vienez repetau că, prin înstăpânirea Rusiei la Dunărea de Jos, comerţul austriac avea să sufere pierderi semnificative[351], ca şi ameninţarea napoleoniană l-a determinat pe însuşi ministrul de război, feldmareşalul Mihail Barclay de Tolly, să îi solicite lui Alexandru I să accepte compromisuri pentru a obţine pacea cu Poarta. I-a recomandat ţarului să renunţe la anexarea Ţării Româneşti de vreme ce acest fapt avea să nemulţumească imperiile Habsburgic şi Otoman[352].

Confruntări militare decisive la Dunărea de Jos

Între timp, evenimentele se precipitau pe frontul dunărean. În urma abandonării Rusciucului şi a retragerii grosului trupelor ruseşti în regiunea Giurgiu, otomanii au forţat linia fluviului, stabilind un cap de pod fortificat în dreptul satului Slobozia în zilele de 8 şi 9 septembrie 1811. Acest fapt s-a datorat mai cu seamă retragerii a patru divizii de pe front, dintre care două s-au constituit în rezervă, staţionând pe Prut, respectiv pe Nistru. Aşadar, armata rămasă sub comanda lui M.I. Kutuzov era compusă din două divizii de cavalerie (6 şi 16) şi patru divizii de infanterie (8, 10, 16 şi 22)[353]. Dată fiind presiunea considerabilă la care otomanii supuneau liniile ruseşti, generalul Kutuzov a ordonat rechemarea pe frontul dunărean a diviziilor 9 şi 15, comandate de generalii Aleksei P. Ermolov, respectiv Evgheni I. Markov, divizii care fuseseră retrase în zona Nistrului. Pe la mijlocul lunii septembrie, aceste trupe au intrat deja în dispozitivul frontului rusesc[354].

Apăraţi de tirul continuu de artilerie de pe malul drept, mai înalt, peste 10.000 de otomani au reuşit să traverseze fluviul, în frunte cu marele vizir, în zilele imediat următoare lui 9 septembrie[355]. Ruşii aveau toate motivele să se teamă de acum de o mare invazie otomană în Muntenia şi Oltenia. Numai

350. *Ibidem*, pp. 283-284.
351. Ministère des Affaires Etrangères, Archives Diplomatiques, fond C.P. Autriche, dosar 390, f. 300.
352. *Vneşneaia politika Rossii*, vol. VI, p. 267.
353. Generalul Valentini, *Précis des dernières guerres des russes contre les turcs, avec considerations militaires et politiques*, Paris, Leipzig, 1828, pp. 167-168.
354. A. Mihailovski-Danilevski, *op. cit.*, vol. II, pp. 199-200.
355. *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, pp. 593-595.

că dezordinea din tabăra osmană, incapacitatea detaşamentelor de a executa manevrele militare cu iuţeală, slaba pregătire a comandanţilor în arta purtării războaielor moderne au făcut ca Poarta să piardă două ocazii de a împrăştia grosul armatelor ţariste şi de a ocupa măcar Ţara Românească. Prima dintre ele a fost oferită de retragerea precipitată a ruşilor din Rusciuc, la începutul lunii iulie. În loc să forţeze de îndată trecerea Dunării, otomanii au jefuit, iar mai apoi s-au regrupat cu greu. În plus, comandanţii, în frunte cu marele vizir, ţineau interminabile şedinţe, făcând şi desfăcând planuri de atac. A doua ocazie a fost reprezentată de reuşita manevră a traversării fluviului. Numai că, de la 9 septembrie până la 14 octombrie, otomanii s-au limitat la a-şi apăra şi a-şi întări capul de pod din dreptul satului Slobozia, fără să mai execute nicio incursiune, nicio manevră militară importantă. În faţa unui inamic de talia generalului M.I. Kutuzov, aceasta reprezenta o eroare de neiertat.

Întăriţi prin sosirea celor două divizii de pe Nistru, ruşii, inferiori numeric, aveau în faţa lor trei posibilităţi. Prima, a dezastrului, a împrăştierii grosului trupelor şi a retragerii precipitate prin Moldova spre Nistru, era puţin probabilă, datorită încetinelii otomane. A doua variantă o constituia cea a unor lupte de uzură până la venirea iernii, când era de bănuit că marele vizir s-ar fi retras la adăpostul fortificaţiilor din dreapta Dunării, urmând ca în 1812 să se decidă soarta războiului. În toamna anului 1811, această variantă părea cea mai probabilă. A treia şi ultima dintre ele o constituia posibilitatea executării unui atac în urma căruia situaţia de pe front să se răstoarne în favoarea generalului Kutuzov. Aceasta nu se putea face decât în urma unei lovituri decisive aplicate armatei marelui vizir. Această variantă avea sorţi de izbândă cu condiţia ca manevrele militare, acţiunile de învăluire şi mai ales cele de diversiune să se desfăşoare ireproşabil. O eroare cât de mică ar fi putut compromite întreaga operaţiune şi ar fi pus armata rusă într-o situaţie critică. Ruşii, sub ameninţarea invaziei franceze, au încercat să tranşeze soarta războiului în toamna anului 1811. În consecinţă, s-au decis pentru această a treia variantă.

Diversiunea a fost executată în zilele de 11 şi 12 octombrie, constând în deplasarea unor detaşamente ruseşti şi a unor piese de artilerie către Turnu. Ca răspuns la această manevră, marele vizir a detaşat trupe în zona Nicopole pentru a face faţă pretinsului atac[356]. În acelaşi timp, generalul Evgheni Ivanovici Markov, în fruntea unui detaşament de 8.000 de soldaţi, a înaintat spre vest. Deplasarea s-a executat noaptea, în cel mai mare secret. Ruşii au reuşit să traverseze fluviul în nopţile de 12 spre 13 şi 13 spre 14 octombrie. De remarcat faptul că toată această învăluire s-a făcut fără ca otomanii să sesizeze ceva.

356. *Ibidem*, p. 635.

În fruntea trupei sale, Markov s-a îndreptat către Rusciuc, fiind observat când era deja prea aproape de poziţiile otomane. Atacul rusesc a avut loc în ziua de 14 octombrie 1811 şi a fost încununat de succes. După o împotrivire nesemnificativă, otomanii s-au retras în dezordine. Generalul E.I. Markov a ocupat tabăra şi, întorcând tunurile, a supus unui bombardament intens malul stâng, unde se aflau grosul forţelor otomane împreună cu marele vizir. Flotila rusă care acţiona pe Dunăre şi-a făcut apariţia în faţa Rusciucului, desăvârşind încercuirea armatei otomane. Manevrele tactice ale trupelor ruseşti din zona Calafat au împiedicat traversarea fluviului de vreun detaşament otoman, care ar fi putut astfel sparge încercuirea[357]. În faţa iminentului dezastru, marele vizir, pentru a nu cădea prizonier în mâinile ruşilor, s-a strecurat afară din tabără şi, la adăpostul întunericului, în noaptea de 14 spre 15 octombrie, a trecut Dunărea în Bulgaria[358].

M.I. Kutuzov era decis să profite de această victorie pentru a obţine direct semnarea păcii, renunţând la formula intermediară a armistiţiului[359]. De altfel, la Istanbul, ştirea înfrângerii armatei otomane a fost însoţită de cea a încheierii păcii[360]. Reprezentanţii Franţei au transmis din capitala de pe malurile Bosforului informaţia potrivit căreia, imediat după victorie, comandantul armatei ruseşti de la Dunăre l-ar fi trimis la Rusciuc pentru convorbiri cu marele vizir pe Anton Fonton, care fusese împuternicit să propună semnarea păcii chiar pe câmpul de luptă. Se pare că, tot cu această ocazie, emisarul rus i-a prezentat lui Ahmed paşa condiţiile de pace ale Petersburgului, principala prevedere constituind-o cedarea teritoriului dintre Nistru şi Siret[361]. Înainte cu patru zile de această discuţie, la 12 octombrie, ministrul de externe, Rumianţev, îi trimitea generalului Kutuzov noi instrucţiuni privind viitoarele negocieri. Prima condiţie era aceea a anexării Moldovei şi Basarabiei (prin „Basarabia" înţelegându-se la acea dată regiunea de la nordul gurilor Dunării cunoscută şi sub numele de „Bugeac"). Doar în cazul în care Poarta ar fi continuat să refuze această prevedere, Rusia s-ar fi limitat la fixarea graniţei pe Siret. Pentru restituirea

357. *Ibidem*, pp. 639-640; colonelul Boutourlin, *op. cit.*, pp. 178-179; generalul Valentini, *op. cit.*, pp. 177-190; A. Mihailovski-Danilevski, *op. cit.*, vol. II, pp. 205-209; A.N. Petrov, *op. cit.*, vol. III, p. 303 şi urm.; P.M. Andrianov, *op. cit.*, pp. 76-79. Vezi şi Ilie Corfus, „Cronica meşteşugarului Ioan Dobrescu", p. 331.

358. A. Mihailovski-Danilevski, *op. cit.*, vol. II, p. 211.

359. *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, p. 636; M. Mehmed, *Documente turceşti*, vol. III, p. 289.

360. *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, p. 598.

361. *Ibidem*, pp. 598-599.

Ţării Româneşti, guvernul otoman urma să plătească substanţiale compensaţii băneşti. Importantă în desfăşurarea ulterioară a tratativelor a fost şi prevederea de la punctul 4 referitoare la Gruzia. În ea, Rusia solicita anexarea teritoriilor în stăpânirea cărora intrase în cursul acestui război[362]. Această comunicare i-a parvenit lui Kutuzov în 10-15 zile, oricum, după ce obţinuse în prealabil acordul marelui vizir pentru fixarea graniţei pe Siret. Astfel s-ar explica repunerea în discuţie, în cadrul primelor două şedinţe de tratative, a chestiunii frontierei, cu această ocazie, diplomaţii ruşi solicitând aşezarea hotarului pe Milcov, conform ultimelor instrucţiuni primite de la N.P. Rumianţev.

După ce marelui vizir i s-au comunicat condiţiile solicitate de ruşi pentru încheierea păcii, acesta i-a răspuns lui M.I. Kutuzov printr-o scrisoare din 19 octombrie 1811, în care menţiona : „Nu am învoire şi nici poruncă să cedez măcar o palmă de pământ din hotarele vechi, totuşi [...] aş fi în stare să iau asupra mea şi să dau act [sinet] pentru semnarea armistiţiului fie prin cedarea cetăţii Hotin şi a pământurilor sale, fie prin despăgubirea, într-un fel potrivit, a cheltuielilor de război"[363]. Acesta este conţinutul depeşei oficiale. Purtătorul ei a fost Hadji Esad efendi, care era instruit să comunice verbal alte condiţii de pace, sensibil diferite de cele din scrisoare. El a propus din partea marelui vizir anexarea Bugeacului, cu fixarea graniţei pe Cunduc şi Bâc, precum şi cu cedarea cetăţilor Hotin, Bender şi Akkerman (Cetatea Albă). Mai mult chiar, într-o discuţie neoficială, Esad efendi ar fi declarat unuia dintre Fontoni că Ahmed paşa ar merge cu concesiile până la râul Prut[364]. Dar Kutuzov a refuzat şi această variantă, cerând fixarea viitoarei graniţe, după cum el însuşi îi comunica lui Rumianţev în raportul din 22 octombrie, pe vechea frontieră a Moldovei cu Ţara Românească, recomandând-o ca un hotar deja cunoscut şi uşor de identificat[365]. În scrisoarea de răspuns adresată marelui vizir, generalul rus propune graniţa dintre cele două principate şi face referire la un râu pe care s-ar trasa frontiera, dar pe care nu-l numeşte. La 25 octombrie, Ahmed paşa îi comunica lui Kutuzov decizia sa ca „râul Siret, care se află între Ţara Românească şi Moldova [sic!] să fie hotar", pentru Caucaz cerând vechea graniţă[366]. Generalul rus, transmiţând acceptul său privind această variantă, a solicitat începerea urgentă a negocierilor. Însă, înainte de aceasta, el i-a

362. *Vneşneaia politika Rossii*, vol. VI, p. 182.
363. M. Mehmed, *Documente turceşti*, vol. III, p. 284 ; acelaşi document şi la Valeriu Veliman, *Relaţiile româno-otomane*, pp. 695-696.
364. M. Mehmed, *Documente turceşti*, vol. III, pp. 287-291.
365. M.I. Kutuzov, *Sbornik dokumentov*, vol. III, p. 655 ; A.N. Petrov, *op. cit.*, vol. III, pp. 333-335.
366. M. Mehmed, *Documente turceşti*, vol. III, p. 286.

prezentat ministrului de externe, Rumianţev, temerea că, de vreme ce grecii fanarioţi „nu vor să le scape din mâini o parte din principatul Moldovei, fiindcă nădejdea şi scopul fiecăruia este să ajungă domn al vreunuia dintre aceste principate", ruşii vor avea „mari greutăţi" în obţinerea graniţei pe Siret[367]. La 17 noiembrie, N.P. Rumianţev comunica acceptarea de către cabinetul ţarist a planului de anexare a Moldovei până la Siret, pentru Ţara Românească şi restul Moldovei urmând ca Rusia să primească compensaţii băneşti. În acelaşi timp, ministrul de externe l-a împuternicit pe Kutuzov să solicite punerea Ţării Româneşti sub protecţia Rusiei, astfel încât aceasta să-şi menţină acolo o oarecare influenţă[368].

Dacă graba cu care cabinetul de la Petersburg şi-a limitat şi şi-a reformulat pretenţiile teritoriale era determinată de conjunctura internaţională[369], mai ales de ameninţarea invaziei lui Napoleon, în ceea ce priveşte Poarta Otomană, resorturile incapacităţii sale de a continua războiul erau de natură internă. Elocventă în acest sens este discuţia dintre marele vizir şi comandanţii corpurilor de armată. La propunerea de a nu accepta condiţiile de pace şi de a continua lupta, cei din urmă au răspuns tranşant: „Noi nu ştim de hotarul din Anatolia sau din Rumelia! Noi nu mai avem putere şi nu suntem în stare să ne luptăm şi să ne apărăm. Ca atare, a devenit obligatoriu să se încheie pace, oricum ar fi ea, pentru salvarea fraţilor noştri de credinţă aflaţi de partea cealaltă [a Dunării]"[370]. Într-adevăr, o mare parte a armatei otomane se afla într-o situaţie critică, în primul rând corpurile de armată detaşate pe malul stâng al fluviului, precum şi cele aflate pe insula din faţa Giurgiului. Soldaţii otomani, fără să fie declaraţi oficial prizonieri de război, se găseau încercuiţi. Numărul lor depăşea 10.000. Lipsiţi cu totul de provizii, ajunseseră în situaţia penibilă de a fi hrăniţi de ruşi[371]. Iată cum a descris Ioan Dobrescu în cronica sa aceste scene: „Şi i-au ţinut în ostrov închişi până ş-au mâncat toţi caii, iar sălciile câte era acolo, cu toate că le roseseră caii până era, apoi pă urmă, după ce i-au apucat frigul cel mare, le-au ars până şi rădăcinile. Din pământ le scotea şi le ardea, până n-au mai avut ce scoate. Şi murea ca câinii, înghеţaţi de frig şi de ger mare"[372].

---

367. Apud Leon Casso, *op. cit.*, p. 162.
368. *Vneşneaia politika Rossii*, vol. VI, pp. 215-216.
369. N.I. Kazakov, „Iz istorii Buharestskogo mirnogo dogovora 1812 goda", în *Istoriia SSSR* nr. 3, 1967, pp. 125-126.
370. M. Mehmed, *Documente turceşti*, vol. III, p. 290.
371. *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, p. 603.
372. Ilie Corfus, „Cronica meşteşugarului Ioan Dobrescu", p. 331.

În lipsa altor soluţii, Ahmed paşa a acceptat să înceapă imediat negocieri de pace. La 26 octombrie, cu două zile înainte de semnarea armistiţiului, au avut loc convorbiri neoficiale între Kutuzov, pe de o parte, şi Dimitrie Moruzi şi Galib efendi, pe de altă parte, în chestiunea împuternicirilor date de sultan, pe care delaţia otomană ar fi trebuit să le posede pentru începerea tratativelor. În cele din urmă, generalul rus a fost asigurat că acestea vor fi primite în scurt timp, marele vizir exprimându-şi disponibilitatea de a începe convorbirile încă înainte de sosirea plenipotenţelor[373].

Cele două părţi au căzut de acord să înceapă negocierile la Giurgiu. Către oraşul-port dunărean au plecat, la 26 octombrie, împuterniciţii Porţii[374]. Delegaţia otomană, ca de fiecare dată numeroasă, era condusă de Müftüzade Ibrahim Selim efendi. Cei mai importanţi membri s-au dovedit a fi Mehmed Said Galib efendi, care va şi prelua ulterior conducerea delegaţiei, precum şi interpretul principal, marele dragoman Dimitrie Moruzi[375]. Fostul ambasador Andrei Italinski a condus echipa de negociatori ruşi alcătuită din generalul-maior Ivan V. Sabeneev şi Iosif Fonton; Piotr şi Anton Fonton au slujit drept traducători. Trebuie subliniat faptul că activitatea delegaţiei ruse a fost dirijată în permanenţă de M.I. Kutuzov[376].

Tratativele de la Giurgiu (noiembrie-decembrie 1811)[377]

Cu ocazia studiilor doctorale efectuate la Moscova între 1995 şi 1998, am avut ocazia să parcurg toate procesele-verbale ale conferinţei de pace, încheiate cel mai probabil de Konstantin Iakovlevici Bulgakov, şeful cancelariei diplomatice

373. Ion Jarcuţchi, Vladimir Mischevca, *op. cit.*, p. 121.
374. M. Mehmed, *Documente turceşti*, vol. III, p. 291.
375. *Ibidem*, pp. 285 şi 296, nota 29; vezi şi dr. Fehmi Ismail, „Bükreş Andlaşmasinin Müzakeresi 1811-1812", în *Bellen* nr. 181, Türk Tarih Kurunu Basimevi, Ankara, 1982, p. 77.
376. *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, pp. 640-641; Leon Casso, *op. cit.*, pp. 164-166; Ştefan Ionescu, *Manuc bei zaraf şi diplomat la începutul secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca, 1976, pp. 153-154.
377. V.A. Ulianiţki, „Materialî k istorii Vostocinogo voprosa v 1808-1813", în *Citenie v imperatorskom obşcestve istorii i drevnostei rossiiskih pri Moskovskom universitete*, tom 199, cartea 4, 1901. Ulianiţki a publicat unele protocoale ale şedinţelor de la Giurgiu şi Bucureşti. Din alte protocoale a tipărit câteva extrase sau doar a rezumat unele şedinţe în câteva rânduri. Profesorul Mustafa A. Mehmed a tradus şi a editat documentele otomane privind negocierile de pace.

a armatei lui Kutuzov. Aceste documente prezintă mai multe avantaje. Primul ar fi acela că sunt redactate în limba prin intermediul căreia s-au desfăşurat negocierile, franceză, limba diplomaţiei acelei vremi. În al doilea rând, conţinutul mai multor şedinţe ne era cunoscut doar din scurte note ori rezumate publicate de V.A. Ulianiţki (din arhiva diplomatică rusească) sau de Mustafa A. Mehmed (documente otomane). Pentru fiecare dintre aceste conferinţe, în fondul Cancelaria de la Arhiva de Politică Externă a Imperiului Rus de la Moscova, am găsit rapoarte care se întind pe multe zeci de pagini. În al treilea rând, izvoarele pe care le-am consultat ne permit să facem o datare mai exactă, să cunoaştem locul în care s-au desfăşurat conferinţele, tehnicile de negociere diplomatică din vremea respectivă şi reacţiile delegaţiilor în ansamblu, ca şi ale diferitelor persoane din componenţa acestora faţă de problemele aflate în discuţie.

*

Prima şedinţă a convorbirilor de pace s-a desfăşurat la Giurgiu, în ziua de 31 octombrie 1811. Spre uimirea reprezentanţilor Porţii, negociatorii ruşi au început prin a declara că „erau însărcinaţi să ceară ca toată Moldova şi Basarabia să fie unite cu Imperiul Rusiei şi că, de la gura de vărsare a Dunării numită Sfântul Gheorghe şi până în locul în care Moldova se desparte de Valahia, malul stâng al acestui fluviu să-i aparţină de asemenea pentru totdeauna". Otomanii au replicat de îndată că această chestiune a fost tranşată de comandanţii celor două armate, Kutuzov şi Ahmed paşa, în corespondenţa purtată anterior, când s-a decis fixarea viitoarei frontiere pe râul Siret[378]. Problema hotarului a revenit şi în discuţia din următoarea zi, 1 noiembrie, când delegaţia rusă a comunicat că generalul Kutuzov a acceptat fixarea graniţei pe Siret. Principalul obiect al celei de-a doua şedinţe l-a reprezentat chestiunea braţelor Dunării. Discuţiile au avut loc cu harta desfăşurată în faţa negociatorilor. Reprezentanţii Petersburgului au cerut fixarea graniţei pe canalul Sf. Gheorghe; otomanii au găsit această pretenţie inadmisibilă şi au replicat că varianta Chilia era singura acceptabilă. La răspunsul ruşilor potrivit căruia „cererea privind gura de vărsare de la Sfântul Gheorghe fusese făcută din ordinul E.S. generalul comandant", marele dragoman a solicitat, în numele delegaţiei otomane, o întâlnire cu generalul Kutuzov pentru a-i aduce acestuia la cunoştinţă „toate considerentele care îi împiedică să răspundă la cererea lui cu privire la gura de vărsare de la Sfântul Gheorghe şi toate cele care trebuiau să-l determine

378. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1984, ff. 2-3; M. Mehmed, *Documente turceşti*, vol. III, pp. 293-295.

s-o accepte pe cea de la Chilia". Până la urmă, plenipotenţiarii ruşi au acceptat această solicitare şi l-au însărcinat pe unul dintre Fontoni (probabil pe Piotr, care a servit şi ca agent de legătură între marele dragoman şi comandantul rus) să-l conducă pe prinţul Dimitrie Moruzi la general, de unde după o jumătate de oră au revenit în cortul în care se desfăşura şedinţa. Raportul părţii ruse prezintă acest episod ca un succes al delegaţiei otomane, care, graţie lui Moruzi, l-ar fi convins pe Kutuzov să accepte fixarea graniţei pe braţul Sulina, „dar cu condiţia ca această gură de vărsare să fie comună celor două puteri, altfel spus, ca malul stâng să aparţină Rusiei, iar malul drept Înaltei Porţi, ca toate insulele care se găsesc pe partea stângă, luând ca reper mijlocul fluviului, să devină şi ele proprietăţi ale Curţii Imperiale a Rusiei şi, chiar dacă insula situată lângă Galaţi se află în afara liniei de mijloc, fiind mai apropiată de malul drept, ea să fie cedată în întregime Rusiei"[379]. După ce reprezentanţii Porţii au considerat această variantă acceptabilă, cele două delegaţii şi-au dat acordul privind redactarea acestui articol în cadrul viitoarei şedinţe de convorbiri[380]. Următoarea rundă de negocieri a avut loc în ziua de 3 noiembrie. Din cauza frigului, s-a renunţat la cort, întâlnirea desfăşurându-se într-o locuinţă din centrul oraşului Giurgiu. Cu această ocazie, problema navigaţiei pe Dunăre şi pe braţele sale a generat unele controverse. Partea otomană a cerut limitarea circulaţiei vaselor ruseşti la Sulina, iar apoi pe fluviu, până la confluenţa cu Siretul. În timpul examinării articolului privind traseul noii frontiere, ruşii au ridicat problema navigaţiei pe Dunăre a navelor de război. Li s-a răspuns că acestea pot urca până în dreptul oraşului Galaţi, la vărsarea Siretului, turcii refuzând să accepte extinderea acestui drept pe cursul fluviului, în amonte[381].

În desfăşurarea tratativelor de pace din toamna lui 1811 şi primăvara lui 1812, un loc important îl ocupă cea de a patra şedinţă, de la 4 noiembrie. În centrul discuţiilor a stat problema graniţei caucaziene. Ruşii au încercat să impună principiul *uti possidetis*. Delegaţia otomană a refuzat categoric, argumentând că, de vreme ce „în Europa are loc o cedare de teritoriu, n-ar putea avea loc alta în Asia"[382]. Mai mult decât atât, negociatorii Porţii au declarat, conform procesului-verbal rusesc, că „au fost special însărcinaţi să nu-l

379. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1984, ff. 15-19.
380. *Ibidem*, ff. 21-22; vezi şi M. Mehmed, *Documente turceşti*, vol. III, pp. 296-300.
381. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1984, f. 33; M. Mehmed, *Documente turceşti*, vol. III, p. 300.
382. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1984, ff. 44-45.

accepte", chiar dacă va fi adusă în discuţie problema cesiunilor teritoriale din Caucaz[383]. Date fiind poziţiile ireconciliabile afişate de cele două tabere, s-a întrerupt conferinţa, iar unul dintre membrii delegaţiei ruse, Konstantin Iakovlevici Bulgakov, directorul cancelariei diplomatice a Armatei moldoveneşti, a plecat să-l informeze pe Kutuzov despre punctul de vedere al reprezentanţilor Înaltului Devlet. La întoarcere, Bulgakov le-a comunicat negociatorilor că generalul „insista să fie admis articolul privind *uti possidetis*"[384]. În concluzie, plenipotenţiarii ruşi au afirmat că nu vor renunţa la pretenţiile teritoriale în Caucaz, urmând ca otomanii să ceară instrucţiuni speciale de la marele vizir în această chestiune[385]. Referitor la Principate, delegaţia stambuliotă a testat mai degrabă atitudinea părţii adverse în problema anulării privilegiilor Ţării Româneşti, care trebuia să fie scoasă de sub influenţa Rusiei[386]. Răspunsul lui Ahmed paşa în privinţa frontierei caucaziene a fost prezentat în cadrul celei de a şaptea şedinţe, de la 12 noiembrie, şi consta în respingerea categorică, în acea zonă, a oricărei modificări de hotar. Tot în această zi, s-a definitivat formularea articolului referitor la frontiera de pe Siret, delegaţia rusă impunând varianta potrivit căreia „mijlocul râului Siret va servi de hotar"[387].

Următoarele patru conferinţe au fost dedicate unor convorbiri ceva mai tehnice. S-a acordat o atenţie sporită pregătirii textelor viitorului tratat de pace şi confruntării traducerilor celor două părţi. Problema schimbului de prizonieri, a transferurilor de populaţie, a aranjamentelor referitoare la averi şi emigrări, chestiunea păcii cu Persia, precum şi cea a unui viitor tratat comercial ruso-otoman au constituit doar câteva dintre temele aflate în atenţia negociatorilor.

Delegaţia otomană s-a aşezat la masa tratativelor la sfârşitul lunii octombrie, fără să fi primit de la Istanbul împuternicirile speciale pentru aceasta. În momentul inaugurării conferinţelor de pace, reprezentanţii Porţii nu cunoşteau poziţia sultanului în problema cedărilor teritoriale pretinse de M.I. Kutuzov.

La 20-21 noiembrie, informaţiile despre deciziile luate de padişah au sosit în tabăra negociatorilor otomani prin intermediul unei scrisori adresate lui Dimitrie Moruzi de fratele său Panayotis Moruzi[388], care îndeplinea în acea

383. *Ibidem*, f. 46.
384. *Ibidem*, f. 48.
385. M. Mehmed, *Documente turceşti*, vol. III, pp. 304-305.
386. *Ibidem*, pp. 302-303.
387. Arh. V.P.R.I., fond Kanţelepiia, opis 468, dosar 1984, f. 95; vezi şi M. Mehmed, *Documente turceşti*, vol. III, p. 320.
388. Florin Marinescu, *Etude généalogique sur la famille Mourouzi*, Atena, 1987, pp. 72-75.

vreme la Poartă atribuţiile marelui dragoman. În seara zilei de 21 noiembrie, Piotr Fonton a avut o întrevedere secretă[389] cu Dimitrie Moruzi[390], care i-a comunicat ştirile primite de la fratele său. L-a informat că sultanul nu a aprobat fixarea frontierei pe Siret şi a pus condiţia ca zona Galaţi, raiaua Ismail, de la nordul gurilor Dunării, precum şi provinciile caucaziene să rămână în stăpânirea Imperiului Otoman. Mai mult decât atât, prinţul Moruzi i-a cerut lui P. Fonton să-i transmită generalului să accepte hotarul pe Prut, cu excepţia unei regiuni din sudul Bugeacului.

Aceste informaţii au fost prezentate oficial în plenul conferinţei de la 29 noiembrie. Între timp, sosiseră plenipotenţele de la Istanbul pentru primii trei delegaţi ai Porţii, iar marele dragoman, Moruzi, efectuase traducerea acestora în limba franceză. În deschiderea acestei a douăsprezecea şedinţe de tratative, delegaţiile au schimbat copiile documentelor de împuternicire şi, în vreme ce secretarii au citit originalele, traducătorii au urmărit copiile. Mai apoi, primul secretar al echipei de negociatori ruşi a citit plenipotenţa acordată de ţarul Alexandru I generalului M.I. Kutuzov, iar primul traducător a prezentat varianta în limba turcă[391]. După acest început cu caracter oficial, primul împuternicit al Porţii, Mehmed Said Galib efendi, a cerut cuvântul pentru a informa plenul conferinţei că sultanul nu a acceptat aşezarea viitoarei frontiere pe Siret. El a continuat, observând că „Rusia nu era în situaţia de a-şi dori o extindere a teritoriului, de vreme ce stăpâneşte unul dintre cele mai mari". Delegatul otoman a recunoscut că Rusia era îndreptăţită să obţină unele avantaje în urma acestui război, însă acestea nu se constituiau numaidecât în cesiuni teritoriale. Reprezentantul Rusiei s-a prefăcut a fi pe deplin surprins de „discursul extraordinar care le era ţinut". În răspunsul lor, ruşii au atras atenţia că fixarea frontierei pe Siret a reprezentat condiţia de bază pentru încetarea ostilităţilor, încheierea armistiţiului şi începerea negocierilor de pace. La întrebarea „vor fi anulate toate articolele discutate până acum?", trimişii Înaltului Devlet au precizat că, de vreme ce aveau să fie rediscutate preliminariile, trebuia să se renunţe la unele dintre clauzele articolelor deja acceptate. Tensiunea provocată în sânul delegaţiei Rusiei de comunicarea lui Galib

389. Episodul a fost relatat în scrisoarea din 22 noiembrie, adresată de Kutuzov ministrului de externe, Rumianţev (*Vneşneaia politika Rossii*, vol. VI, pp. 237-239).

390. În acest tip de comunicări, sursa informaţiilor era desemnată prin invariabila sintagmă „persoană cunoscută", pentru a o proteja. Identificarea aparţine editorilor volumului de documente (*ibidem*, p. 718, nota 260) şi nu ridică niciun semn de întrebare.

391. M. Mehmed, *Documente turceşti*, vol. III, p. 324.

efendi a crescut atât de mult, încât a luat aspectul unei tentative de intimidare. Ruşii au mers până la a-i interzice traducătorului rus să mai traducă, iar primului secretar i-au cerut să nu mai înregistreze nimic în procesul-verbal. După ce au transmis părţii otomane că „nu se considerau în stare să prelungească conferinţa", ruşii „au întrerupt brusc şedinţa"[392].

În urma acestei furtunoase şedinţe, conducătorii celor două delegaţii, Andrei Italinski şi Mehmed Said Galib efendi, au avut o întrevedere particulară, fie în ziua de 30 noiembrie, fie la 1 decembrie[393]. În cadrul acesteia, Galib efendi „a făcut cunoscute principalele schimbări presupuse de instrucţiunile trimise de sultan, precum şi propunerile de stabilire a unui nou hotar în Europa între Imperiul Otoman şi Imperiul Rus. Galib efendi a repetat propunerile, indicând că Prutul, de la intrarea în Moldova şi până la Fălciu, ar forma prima parte a acestui hotar, că de la Fălciu s-ar trage o linie dreaptă care ar ajunge la râul Kunduk, ceea ce ar reprezenta a doua parte a acestui hotar, şi că a treia ar pleca din acel punct, cuprinzând în ea numitul râu Kunduk, şi s-ar întinde până la Marea Neagră, astfel încât toate regiunile care se află în stânga Prutului şi a liniei trasate de la Fălciu, precum şi de la Kunduk şi toată lungimea acestui râu până la Marea Neagră ar deveni posesiuni ale Rusiei, ceea ce înseamnă o bună parte a Moldovei şi a Basarabiei şi, din acel moment, cetăţile Hotin, Bender şi Akkerman". Italinski a promis că îi va comunica generalului Kutuzov noua poziţie a Porţii şi a plecat, declarând că „instrucţiunile primite nu îi permiteau să accepte aceste hotare"[394].

În faţa acestei răsturnări de situaţie, în pragul iernii, în faţa comandantului armatei ruseşti nu stăteau prea multe variante. Puţinătatea trupelor şi vicisitudinile anotimpului excludeau varianta unei demonstraţii de forţă executate la sud de Dunăre. De la Petersburg, ministrul de externe, Nikolai Petrovici Rumianţev, i-a cerut generalului Kutuzov, printr-o scrisoare din noiembrie 1811,

392. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1984, ff. 145-149; vezi şi M. Mehmed, *Documente turceşti*, vol. III, pp. 325-326.

393. Documentele pe care le-am avut la dispoziţie nu ne-au permis să datăm cu mai multă precizie această întrevedere. Raportul înaintat marelui vizir şi editat de M. Mehmed poartă data 2 decembrie, iar procesul-verbal încheiat de ruşi este datat 21 noiembrie/3 decembrie. În el găsim şi următoarea observaţie: „Ca urmare a conferinţei din ziua de 17 a acestei luni, a avut loc o întâlnire particulară...". Cea mai probabilă datare ni se pare a fi 30 noiembrie-1 decembrie, fiind în discuţie şi varianta desfăşurării întrevederii în seara zilei de 29 noiembrie, după încheierea celei de-a douăsprezecea conferinţe.

394. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1984, ff. 152-153.

să nu întrerupă negocierile în curs şi să ajungă cât mai curând la semnarea păcii[395]. Totodată, ţarul[396] şi cancelarul Rumianţev[397] au trimis instrucţiuni precise referitoare la stabilirea viitoarei frontiere pe Siret[398]. În noua conjunctură, „continuarea negocierilor", pe de o parte, şi „obţinerea graniţei pe Siret", pe de altă parte, se excludeau reciproc.

Având de făcut faţă asprimii iernii şi pregătindu-se de negocieri de lungă durată, cele două delegaţii au părăsit austerul Giurgiu pentru mai confortabila capitală a Ţării Româneşti. Numai că, spre nedumerirea consulilor străini şi a orăşenilor, tratativele întârziau să înceapă[399]. Şi mai multă uimire a stârnit faptul că ruşii îi împiedicau pe reprezentanţii străini, ca şi pe boieri să intre în legătură cu plenipotenţiarii Porţii[400].

După transmiterea noilor instrucţiuni din partea sultanului, în eventualitatea ruperii negocierilor şi a reluării războiului, în Imperiul Otoman au început pregătiri militare, după cum relatau agenţii aflaţi în slujba Rusiei. Înalţi funcţionari strângeau noi armate în Rumelia şi în Asia[401].

Care sunt însă cauzele pentru care Înalta Poartă, după ce fusese ameninţată cu extinderea Rusiei până pe linia Dunării, apoi pe Milcov, refuza acum să accepte fixarea graniţei pe Siret?

Înainte de toate, diplomaţia otomană a mizat mult pe conjunctura internaţională. În condiţiile evidentei răciri a relaţiilor franco-ruse, ţarul, în preziua unei foarte probabile, la acea dată, invazii napoleoniene, era obligat să-şi limiteze foarte mult pretenţiile teritoriale. Un important partener, care a consiliat guvernul otoman cu prioritate în problemele de politică externă, a fost Marea Britanie. Cabinetul englez era sensibil la tot ceea ce se întâmpla în zona Levantului şi veghea la păstrarea echilibrului naval în Mediterana.

Totodată, importante considerente de politică internă se aflau în spatele deciziilor care se luau la Istanbul. Capitala de pe malurile Bosforului era

395. M.I. Kutuzov, *Sbornik dokumentov*, vol. III, p. 759, nota 2 („cel mai important obiectiv [este acela de] a nu întrerupe negocierile în curs").
396. A. Mihailovski-Danilevski, *op. cit.*, vol. II, p. 219.
397. „Ca râul Siret să fie acceptat drept graniţă, aşa cum s-a şi căzut deja de acord" (*Vneşneaia politika Rossii*, vol. VI, p. 242, Rumianţev către Kutuzov, 4 decembrie 1811).
398. În acelaşi timp, la Petersburg, pe la începutul lunii noiembrie, circula zvonul că ţarul ar fi acceptat fixarea viitoarei frontiere pe râul Prut. Vezi N. Iorga, *Acte şi fragmente*, vol. II, p. 467.
399. *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, pp. 653-654.
400. *Ibidem*, p. 654.
401. Arh. V.P.R.I., fond Kanţelеariia, opis 468, dosar 1987, f. 12.

aprovizionată din Moldova. Scaunul domnesc de la Iaşi era râvnit de marile familii din Fanar, prea adânc implicate în politica Imperiului Otoman ca să asiste, inactive, la anularea unui aşa de important privilegiu. Din punct de vedere militar, pierderea cetăţilor de pe Nistru periclita direct sistemul de apărare al Stambulului, în lipsa acestei linii de fortificaţii, bastioanele dunărene urmând să preia din plin şocul ofensivei ruseşti. Asupra acestei chestiuni a atras atenţia încă din noiembrie 1808 Abdurahim Muhib efendi, ambasadorul Imperiului Otoman la Paris. Referindu-se la pretenţia ţarului de a anexa Principatele Române, deci şi cele două sisteme de apărare de pe Nistru, respectiv de pe malul stâng al Dunării, diplomatul otoman nota că acestea „sunt stavilă ruşilor şi *cheia Rumeliei* [s.n. – A.G.]"[402]. Nu în ultimul rând, ar trebui menţionată experienţa diplomaţiei otomane, pentru care timpul s-a dovedit a fi întotdeauna cel mai bun aliat.

*

Prima şedinţă de tratative de la Bucureşti, a paisprezecea în ordinea generală a conferinţelor, s-a ţinut în ziua de 12 ianuarie 1812. Delegaţia rusă a comunicat instrucţiunile primite de la Petersburg. Alexandru I solicita ca „râul Siret să formeze noul hotar al celor două imperii în Europa", iar în textul tratatului să fie inserat un articol care să le asigure sârbilor „o existenţă liniştită sub protecţia Rusiei". Plenipotenţiarii otomani au răspuns că nu pot accepta cererile ţarului[403]. Negociatorii ruşi au revenit, spunând că, de vreme ce sultanul refuză să aprobe condiţiile convenite anterior, împăratul nu va îndeplini prevederile armistiţiului şi ale convenţiei relative la armata otomană, trupele osmane de pe malul stâng fiind considerate de acum încolo prizoniere de război. Intervenţia lui Galib efendi pe marginea faptului că limitarea frontierei la Siret s-a făcut pe baza corespondenţei personale, care nu ar avea valoare de act oficial, nu a convins pe niciunul dintre membrii delegaţiei ruse. Deznădăjduiţi, ruşii au obiectat, spunând că, de vreme ce erau învingători, ţarul ar avea „dreptul să insiste ca Dunărea să fie luată drept hotar". De cealaltă parte a venit replica lui Galib efendi, care a reamintit instrucţiunile primite de la Istanbul, „adică Prutul, păstrarea Ismailului şi Chiliei, restabilirea vechiului hotar în Asia şi un aranjament pentru supuşi"[404].

---

402. Valeriu Veliman, *Relaţiile româno-otomane*, p. 688.
403. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1984, ff. 164-165.
404. *Ibidem*, ff. 166-171 ; M. Mehmed, *Documente turceşti*, vol. III, pp. 330-334. Pentru contextul în care s-au desfăşurat aceste runde de negocieri, vezi: A.N. Popov,

În urma acestei şedinţe, M.I. Kutuzov i-a adresat, la 13 ianuarie 1812, marelui vizir o scrisoare prin care îi făcea cunoscut acestuia conţinutul ultimelor instrucţiuni sosite de la Petersburg. Alexandru I continua să pretindă „că râul *Siret* formează noul hotar dintre cele două imperii în Europa, [...] că achiziţiile pe care ea [Rusia] le-a făcut în Asia, fie pe calea armelor, fie prin convenţii cu localnicii, rămân în stăpânirea ei şi că, în sfârşit, în privinţa supuşilor, va fi stabilit un aranjament garantat de el însuşi"[405]. Generalul rus îi reamintea lui Ahmed paşa că „cedarea teritoriului până la Siret era o condiţie *sine qua non* a armistiţiului", iar pentru faptul că propunerile ţarului fuseseră respinse de delegaţia otomană, „armistiţiul nu mai este valabil", iar soldaţii din detaşamentele încercuite pe malul stâng aveau să fie consideraţi prizonieri de război[406]. Comandantul rus a decis deci să sporească presiunea asupra Porţii, în speranţa că aceasta va fi obligată să accepte condiţiile de pace ale cabinetului ţarist. Tonul scrisorii nu putea fi mai violent, de vreme ce Kutuzov nu avea la îndemână mijloacele necesare unui atac de amploare la sud de Dunăre. Şi nu numai atât: în toiul iernii, cu greu s-ar fi putut desfăşura cu succes acţiuni militare.

Între reluarea ostilităților și tratativele secrete (februarie-aprilie 1812)

Intrând în impas, negocierile de pace au fost întrerupte. Aveau să fie reluate abia spre sfârşitul primăverii.

Generalul Mihail Kutuzov, aflat în criză de timp, s-a decis să continue presiunile militare asupra Porţii. Pregătirile pe care Napoleon le făcea în Europa Centrală şi de Vest anunţau ca sigură invadarea Rusiei la începutul verii acelui an. Cabinetul rus era deci interesat să ajungă cât mai repede la semnarea păcii cu Imperiul Otoman.

Atacurile şi manevrele lipsite de consistenţă ale ruşilor s-au dorit a fi mai degrabă acţiuni de intimidare. În prima jumătate a lunii februarie, câteva detaşamente ruseşti, pregătite în secret, au traversat rapid Dunărea şi au ocupat

Otecestvennaia voina 1812 goda, vol. I, *Snoşeniia Rossii s inostrannâmi derjavami pered voinoiu 1812 goda*, Moscova, 1905, pp. 286-334 (cap. IV, „Okancianie voinî s Turţiei i buharetskii mir"); I.S. Dostian, *Rossiia i balkanskii vopros. Iz istorii russko-balkanskih politiceskih sveazei v pervoi treti XIX v.*, Moscova, 1972, p. 72.

405. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1982, f. 32.

406. *Ibidem*, f. 33. Documentul a fost publicat în *Vneşneaia politika Rossii*, vol. VI, p. 257.

Şiştovul, fără ca soldaţii Porţii să înţeleagă exact ce se întâmpla. Au fost luaţi prizonieri şi le-a fost capturat armamentul. După acest atac-surpriză, otomanii şi-au dat seama că, de fapt, întreaga armată rusă se afla pe picior de război, generalul Aleksandr Feodorovici Langeron preluând comanda trupelor din zona Giurgiu, iar generalul Evgheni Ivanovici Markov, pe cea a celor din Oltenia[407]. Deşi armistiţiul fusese rupt, fapt comunicat de ruşi încă de la mijlocul lunii ianuarie, iar luptele, reluate, Kutuzov şi plenipotenţiarii ţarului şi-au declarat disponibilitatea şi interesul pentru continuarea negocierilor. În acelaşi timp, ei au lăsat să se înţeleagă că alte operaţiuni militare vor fi îndreptate împotriva Rusciucului, Vidinului şi Silistrei[408].

Reacţia Porţii, aşteptată de ruşi, nu a întârziat. Ea a fost exprimată în scrisoarea marelui vizir din 27 februarie. Dar răspunsul la reluarea atacurilor, venit din partea lui Ahmed paşa, nu a fost cel nădăjduit de general. Cu această ocazie, demnitarul otoman l-a invitat pe Kutuzov să facă sacrificii şi să acţioneze „în conformitate cu principiile moderaţiei", cerând în final cabinetului rus „ca, prin echitate şi moderaţie, să arate condescendenţă faţă de Înalta Poartă"[409]. Această scrisoare nu corespundea nici pe departe aşteptărilor generalului. În consecinţă, atacurile ruseşti la sud de Dunăre au continuat[410].

Prin intermediul „persoanei în chestiune" cu care Piotr Fonton era „în relaţii secrete"[411], M.I. Kutuzov a fost înştiinţat că, la Istanbul, sultanul a ţinut consiliu „pentru a hotărî anticipat măsurile necesare pentru continuarea războiului"[412]. Informaţiile comunicate de agenţii din Imperiul Otoman aflaţi în slujba ţarului, care-i parveneau generalului aflat la Bucureşti prin Viena, precum şi corespondenţa diplomatică a altor state, interceptată şi decodificată[413] de ruşi, demonstrau decizia Înaltului Devlet de a continua războiul. Marele vizir a părăsit Rusciucul, prea expus unor posibile atacuri, şi s-a îndreptat spre Şumla în vederea constituirii unor noi corpuri de armată[414]. Răspunsul ţarului la condiţiile de pace propuse de Poartă a produs panică în rândurile

407. *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, p. 669.
408. *Ibidem*, serie nouă, vol. II, *Rapoarte consulare austriece (1812-1823)*, sub îngrijirea lui A. Oţetea, Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1967, p. 8.
409. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1982, ff. 111-112.
410. *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, pp. 670-671.
411. „Persoana în chestiune" era marele dragoman Dimitrie Moruzi.
412. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1982, f. 63, raport secret al lui P. Fonton din 31 ianuarie/12 februarie 1812.
413. De exemplu, corespondenţa diplomatică trimisă de legaţia daneză din Istanbul; pentru exemplificare, vezi scrisoarea din 14 februarie 1812 (*ibidem*, f. 164).
414. *Ibidem*, opis 468, dosar 1987, ff. 30-31.

funcţionarilor superiori otomani. Mahmud al II-lea „n-a considerat aceste împrejurări doar o dovadă a inexistenţei dorinţei de pace, ci şi ca un semn manifest al faptului că la Curtea Imperială se pregătesc planuri de distrugere a Imperiului Otoman". În consiliul lărgit care a avut loc, padişahul a cerut fiecăruia dintre cei prezenţi să opineze în scris pentru pace sau război şi să indice mijloacele şi resursele cu care va putea fi continuată lupta. Rezoluţia adoptată cu această ocazie a prevăzut neacceptarea condiţiilor de pace propuse de ţar şi, în consecinţă, continuarea războiului[415]. Au fost date ordine pentru turnarea unor noi piese de artilerie cu scopul de a acoperi pierderile suferite de marele vizir la Rusciuc[416]. Sultanul, foarte decis să continue operaţiunile militare[417], a mers până acolo încât a cerut ca spahiii şi ulemalele să finanţeze campania dunăreană din veniturile lor[418]. În imperiu circula chiar informaţia că însuşi sultanul Mahmud al II-lea va lua comanda armatei care avea să pornească în primăvară spre Ţările Române[419].

În acest timp, în vestul continentului, Napoleon I desăvârşea ultimele pregătiri în vederea atacării Rusiei. „Duelul celor două diplomaţii"[420] pentru constituirea de blocuri politico-militare se găsea şi el în faza finală[421]. Dacă Austria, Prusia, Ducatul Varşoviei urmau să lovească, alături de Franţa, centrul Rusiei, împăratul avea nevoie şi de Suedia şi Imperiul Otoman, care trebuiau să formeze aripile marii armate. Fostul mareşal al Franţei, Jean-Baptiste Bernadotte, acum prinţ-regent al regatului nordic sub noul nume de Karl Johan, era aşteptat să pătrundă în fruntea a 50.000 de suedezi în Finlanda şi să ameninţe capitala rusă Petersburg, sultanul atacând în acest timp cu peste 100.000 de oameni dinspre Nistru[422].

---

415. Aceste informaţii i-au fost oferite lui P. Fonton de Dimitrie Moruzi, care, la rândul său, le primise de la fratele său Panayotis, fiind cuprinse în raportul secret înaintat lui Kutuzov de P. Fonton la 16 martie 1812 (*ibidem*, opis 468, dosar 1982, ff. 113-114).
416. *Ibidem*, opis 468, dosar 1987, f. 42.
417. N. Iorga, „Alte lămuriri despre veacul al XVIII-lea după izvoare apusene. Luarea Basarabiei şi Moruzeştii", în *Analele Academiei Române. Memoriile secţiunii istorice*, seria II, tom XXXIII, Bucureşti, 1910, pp. 161-162.
418. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1982, ff. 170-173.
419. *Ibidem*, f. 173.
420. După titlul cărţii lui V.G. Sirotkin, *Duel dvuh diplomatii. Rossiia i Franţiia v 1801-1812 gg*, Moscova, 1966.
421. Vezi capitolul „Na poroge novoi voinî 1810-1812 gg", la V.G. Sirotkin, *op. cit.*, pp. 163-197.
422. *Correspondance de Napoléon Ier*, vol. XXIII, Paris, 1867, p. 402; încă util pentru volumul informaţiei Armand Lefebvre, *op. cit.*, vol. V, Paris, 1869, p. 143 şi urm.

Pentru a convinge Poarta, la 27 ianuarie 1812 au fost trimise noi instrucţiuni însărcinatului cu afaceri al Franţei din capitala de pe Bosfor. Conform acestora, Latour-Maubourg urma să acţioneze în vederea perfectării unei alianţe franco-otomane îndreptate împotriva Rusiei. Napoleon era dispus să garanteze integritatea teritorială a Porţii, iar, în caz de război, se angaja să-i restituie acesteia Crimeea. Împăratul francezilor avea să-i solicite sultanului să meargă în fruntea armatei sale, cei doi suverani urmând a se întâlni în Polonia. Un paragraf din această scrisoare îl punea în gardă pe reprezentantul Franţei. Acesta nu era îndreptăţit să facă în mod direct aceste propuneri demnitarilor otomani, ci informaţiile despre planurile monarhului său trebuiau să-l ajute să răspundă la întrebările care i s-ar fi putut pune[423]. Câteva zile mai târziu, la 9 februarie, la Paris, au fost redactate două proiecte de documente: unul pentru tratatul de alianţă dintre imperiile Francez şi Osman, celălalt reprezentând convenţia militară. Conform proiectului de tratat, puterile semnatare îşi garantau „integritatea *posesiunilor actuale* [s.n. – A.G.]" şi se obligau să-şi unească forţele „în războiul pe care Poarta îl duce în acest moment". Deci, niciun cuvânt despre Crimeea sau alte foste posesiuni ale Înaltei Porţi. Potrivit primului articol din proiectul de convenţie, plenipotenţiarii otomani urmau să părăsească Bucureştiul, iar tratativele de pace să fie întrerupte înainte de 1 martie. La campania marii coaliţii îndreptate împotriva Rusiei, Mahmud al II-lea trebuia să participe personal, în fruntea unei armate de 100.000 de oameni[424]. Dar aceste planuri aşternute pe hârtie nu valorau mai mult decât nişte castele de nisip, atât timp cât diplomaţia franceză nu acţiona cu hotărâre pentru atragerea Porţii în coaliţia patronată de Napoleon. Parisul, bazându-se doar pe tradiţionalele contradicţii ruso-otomane, prea adesea informat cu întârziere sau chiar deloc informat despre mersul evenimentelor de la Dunărea de Jos[425], lipsit de reprezentanţi de marcă, de calibrul generalului Sébastiani, a pierdut nesperat de uşor ocazia de a lărgi frontul de luptă împotriva Rusiei.

În ultima săptămână a lunii februarie şi până spre mijlocul lunii martie, s-a definitivat şi din punct de vedere juridic constituirea coaliţiei napoleoniene, prin semnarea la Paris, la 24 februarie, a tratatului de alianţă ofensivă

423. *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, p. 715; vezi şi generalul conte de Ségur, *Histoire de Napoléon et de la Grand Armée pendant l'année 1812*, vol. I, ediţia a XVI-a, Paris, 1852, pp. 33-34.
424. *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, p. 716.
425. Referindu-se la lucrările conferinţelor de pace ruso-otomane, consulul francez de la Bucureşti a notat adesea în rapoartele sale: „Acest congres este de neînţeles" (*ibidem*, p. 659 şi următ.).

şi defensivă[426], a convenţiilor prin care se preciza şi se reglementa sprijinul Prusiei în cazul unui război cu Rusia[427] sau cu Anglia[428], precum şi a convenţiei privind furniturile şi cheltuielile de transport militare pe teritoriul Prusiei[429]. Câteva zile mai târziu, la 7 martie, tot în capitala Franţei, a fost încheiată şi o convenţie militară cu Danemarca, axată mai cu seamă pe problema apărării coastelor Europei[430]. Prin tratatul de alianţă cu Austria din 14 martie, cele două părţi semnatare garantau „integritatea teritoriului Porţii Otomane, din Europa", iar la punctul 9 din seria articolelor secrete, s-a stipulat că „Poarta Otomană va fi invitată să se alăture tratatului de alianţă de astăzi"[431]. Prin această ultimă prevedere, Napoleon a urmărit activizarea diplomaţiei austriece la Istanbul, Parisul şi Viena încercând să micşoreze influenţa Londrei asupra cabinetului otoman.

Reprezentantul Angliei în capitala de pe Bosfor, Charles Stratford Canning, a făcut demersuri în vederea încheierii războiului ruso-otoman. De altfel, intervenţia britanică a avut un rol important, poate chiar hotărâtor în semnarea păcii de la Bucureşti[432]. Pentru procurarea şi transmiterea informaţiilor între Petersburg şi Istanbul, Stratford Canning a utilizat serviciile a doi diplomaţi napolitani, Guglielmo Constantino Ludolf şi ducele Serra Capriola[433]. Încă de la începutul negocierilor de la Giurgiu, cabinetul britanic, prin secretarul său de stat, Richard C. Wellesley, a fost informat cu promptitudine şi exactitate despre mersul tratativelor şi despre poziţiile celor două delegaţii[434]. Înalta Poartă, la rândul ei, i-a trimis premierului Spencer Percival, la 7 martie, prin Elhaz Mehmed, caimacamul vizirului, intermediar fiind Stratford Canning, o scrisoare în care a solicitat implicarea diplomaţiei britanice în convorbirile de pace ruso-otomane[435].

---

426. Jules de Clercq, *Recueil des traités de la France*, vol. II (1803-1815), Paris, 1864, pp. 354-356.
427. *Ibidem*, pp. 356-359.
428. *Ibidem*, pp. 362-363.
429. *Ibidem*, pp. 359-362.
430. *Ibidem*, pp. 363-365.
431. *Ibidem*, pp. 370-372.
432. Leon Casso, *op. cit.*, pp. 153-156.
433. Massimiliano Pezzi, *Aspettando la pace. Il Levante ottomano nei documenti diplomatici napoletani (1806-1812)*, 1992, pp. 119-136. Această carte ne-a fost pusă la dispoziţie cu deosebită amabilitate de domnul Ştefan Delureanu. Vezi şi Otto Friedrich Winter, *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder*, vol. III (1764-1815), Böhlau, Graz-Köln, 1965, pp. 426, 428.
434. Sergiu Columbeanu, *op. cit.*, p. 672; Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1987, f. 12.
435. Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 42.

*

După întreruperea tratativelor oficiale, în cadrul contactelor sporadice dintre delegaţii, intermediate mai cu seamă de traducători, contradicţiile dintre cele două părţi, generate de chestiunea viitoarei graniţe în Caucaz, au luat amploare. Dimitrie Moruzi a declarat, la o întâlnire confidenţială cu Andrei Italinski şi Iosif Fonton, că Poarta, din considerente naţionale, religioase şi politice, refuză orice cesiune teritorială, singur principiul respectării *status quo ante bellum* fiind acceptabil în această zonă[436]. O întâlnire proiectată a avea loc între Ahmed paşa şi M.I. Kutuzov a fost contramandată de cel din urmă, „de vreme ce această întrevedere era supusă aceleiaşi condiţii, de a nu vorbi despre Asia"[437]. În scrisoarea adresată marelui vizir la 18 martie 1812, generalul a cerut explicaţii pentru atitudinea plenipotenţiarilor otomani, care refuzau să discute problema frontierei caucaziene[438]. În răspunsul la această scrisoare, Ahmed paşa a repetat formula, deja cunoscută, că nu putea interveni nicio cedare de teritoriu în acea regiune, ca urmare a considerentelor religioase şi naţionale[439]. Câteva săptămâni mai târziu, în a doua jumătate a lunii aprilie, într-o discuţie particulară dintre Anton Fonton şi Galib efendi, acesta din urmă a afirmat că, „dacă Rusia vrea să renunţe la hotarul din Asia, ne-am putea lămuri şi înţelege asupra celui din Europa"[440]. Concluzia care se desprinde de aici este aceea că, în primăvara anului 1812, diplomaţia otomană era mai preocupată de soarta provinciilor caucaziene decât de cea a Europei de Sud-Est. Aceasta se explică şi prin faptul că Poarta dorea să realizeze un compromis şi în zona ţărmului răsăritean al Mării Negre, după modelul celui din regiunea Dunării de Jos. Acolo, de vreme ce ruşii renunţaseră să mai ceară ca frontiera să fie stabilită pe linia fluviului, sultanul nu a mai continuat să solicite revenirea la frontiera de pe Nistru. Or, pentru regiunea Caucazului, ţarul invoca întruna principiul *uti possidetis*. Răspunzând la aceasta, Poarta cerea *status quo ante bellum*.

La 3 aprilie 1812, pentru M.I. Kutuzov, la Petersburg au fost redactate două seturi de instrucţiuni. Primele, din partea ministrului de externe, N.P. Rumianţev, cuprindeau ultimele condiţii de pace acceptate de ţar. În conformitate cu acestea, viitorul hotar avea să fie aşezat pe Siret[441]. Cealaltă scrisoare secretă

436. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1982, f. 121, raportul din 13 martie.
437. *Ibidem*, ff. 133-134, raportul lui Anton Fonton către Kutuzov, 15 martie 1812.
438. *Ibidem*, ff. 141-142.
439. *Ibidem*, f. 191.
440. *Ibidem*, f. 205, raportul lui Anton Fonton către Kutuzov, 17 aprilie 1812.
441. M.I. Kutuzov, *Sbornik dokumentov*, vol. III, pp. 850-851, nota 2.

care-l avea ca destinatar pe general venea chiar din partea ţarului Alexandru I, iar instrucţiunile conţinute în aceasta le contraziceau pe cele transmise de Rumianţev. Monarhul sublinia interesul Rusiei pentru încheierea grabnică a păcii[442], iar pentru situaţii extreme, Kutuzov primea dezlegarea să accepte fixarea graniţei pe Prut, cu condiţia să obţină semnarea unui tratat de alianţă ruso-otoman[443]. Această a doua variantă pentru frontiera din Europa presupunea două compromisuri majore din partea Porţii. Primul era unul teritorial. În schimbul renunţării de către ruşi la fixarea graniţei pe Siret, sultanul ar fi trebuit să-şi dea acordul pentru frontiera pe Prut, Dunăre şi braţul Chilia, pierzând importantul punct strategic de la nordul gurilor fluviului. Al doilea compromis era unul de natură politico-militară. Dacă anexiunile Rusiei se limitau la cursul râului Prut, Imperiul Otoman, potrivit condiţionării impuse de ţar, ar fi trebuit să se alăture blocului antinapoleonian. Această idee îi fusese indirect sugerată ţarului de prinţul regent al Suediei, fostul mareşal al Franţei, Bernadotte, în corespondenţa particulară şi secretă purtată de cei doi încă din decembrie 1810. Starea armatelor otomane, indisponibilităţile de ordin psihologic, precum şi opoziţia Londrei, care nu vedea cu ochi buni implicarea Porţii în complicaţii care i-ar fi fost fatale, au făcut imposibilă alăturarea Imperiului Otoman la coaliţia care se pregătea să i se opună lui Napoleon. Respectarea în fapt a literei instrucţiunilor lui Alexandru I, deci condiţionarea acceptării graniţei pe Prut, de semnarea unui tratat de alianţă ar fi dus, în mod logic, la anularea acestei variante.

De la Paris, cu o întârzi e care a compromis planurile suveranului francez, a fost trimis un nou ambasador în capitala de pe Bosfor, în persoana generalului Antoine-François Andréossy, conte al imperiului din februarie 1809[444]. Acestuia i s-a cerut să grăbească încheierea alianţei cu Poarta, pe care fusese însărcinat s-o negocieze Latour-Maubourg, ca şi a unei convenţii militare şi, în acelaşi timp, să-i garanteze sultanului restituirea Principatelor Române, pe care Napoleon, se specifica în document, „n-a încetat să le considere ca făcând parte dintre posesiunile otomane"[445].

Dacă, la Istanbul, diplomaţii britanici, în primul rând, dar şi cei suedezi, napolitani şi portughezi contrau demersurile însărcinatului francez cu afaceri,

442. „Orice clipă pierdută în împrejurările de acum este foarte gravă."
443. „În caz extrem, vă permit să încheiaţi pacea, aşezând graniţa pe Prut şi Dunăre. [...] Totuşi, această importantă concesie nu vă îngădui s-o acceptaţi decât încheind un tratat de alianţă cu Poarta" (M.I. Kutuzov, *Sbornik dokumentov*, vol. III, p. 851).
444. Georges Six, *op. cit.*, vol. I, pp. 15-16.
445. *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, p. 683, instrucţiunile adresate contelui Andréossy, 18 aprilie 1812.

marchizul Latour-Maubourg, precum şi pe cele ale internunţiului austriac, la Bucureşti, Kutuzov şi-a asumat personal misiunea de sabotare a proiectelor Parisului. În luna aprilie a anului 1812, generalul i-a prezentat primului plenipotenţiar otoman, Mehmed Said Galib efendi, planurile franceze de împărţire a Imperiului Otoman, precum şi toate deciziile luate la Erfurt în această privinţă[446]. În raportul codificat expediat de negociatorul Porţii factorilor de decizie din capitală, referindu-se la avansurile făcute de Napoleon sultanului Mahmud al II-lea, acesta se întreba dacă, „ţinând seama de cele întâmplate în trecut, putem oare să nu le considerăm nişte promisiuni înşelătoare"[447].

Deşi negocierile fuseseră oficial întrerupte[448], armistiţiul, denunţat, iar războiul, reluat, plenipotenţiarii otomani nu au părăsit Bucureştiul. În acest context, reprezentanţii celor două puteri au continuat să se întâlnească în secret pentru a-şi comunica ultimele instrucţiuni primite. Aceste întrevederi s-au înmulţit spre mijlocul lunii aprilie. La ele participau primii împuterniciţi, iar ca traducători erau folosiţi Fontonii. O astfel de întâlnire confidenţială a avut loc la 12 aprilie, la ea participând Galib efendi, A. Italinski şi Piotr Fonton. Diplomatul otoman a prezentat punctul de vedere al Stambulului asupra articolelor viitorului tratat de pace. În privinţa graniţelor, Poarta a solicitat restabilirea *status quo ante bellum* în Caucaz, precum şi fixarea viitoarei frontiere pe cursul Prutului, exceptând raialele Ismail şi Chilia. Sultanul promitea amnistie pentru sârbi, nimic mai mult. A revenit însă cu mai vechea lui solicitare ca ţarul să facă pace şi cu Persia, de vreme ce „această putere face cauză comună cu Poarta"[449]. Italinski şi P. Fonton s-au arătat nedumeriţi, afirmând că ei considerau Siretul „ca fiind hotarul consimţit şi convenit"[450]. Şi aceasta nu era singura nedumerire a ruşilor.

Discuţia a fost continuată trei zile mai târziu, la 15 aprilie. Kutuzov a fost cel care a solicitat o întrevedere particulară şefului delegaţiei otomane, pretextând că avea să-i comunice conţinutul instrucţiunilor pe care le primise din partea ţarului[451]. După o sumară parcurgere a textului privind protocolul întrevederii

446. Chantal Lemercier-Quelquejay, „La Russie, la France et la Turquie à la veille de la campagne de Russie. Un document inédit des Archives de l'Empire ottoman", în *Cahiers du monde russe et soviétique* nr. 2 (aprilie-iunie), 1965, p. 243.

447. *Ibidem*, p. 242.

448. De la Poartă a plecat spre marele vizir ordinul de întrerupere a convorbirilor de pace (Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1987, f. 42).

449. *Ibidem*, dosar 1982, ff. 195-196.

450. *Ibidem*, f. 197.

451. Într-adevăr, era vorba despre cele două seturi de instrucţiuni din partea lui Alexandru şi a lui N.P. Rumianţev, ambele datate 3 aprilie, care au ajuns la Bucureşti la 14 aprilie (M.I. Kutuzov, *Sbornik dokumentov*, vol. III, p. 880).

redactat de Anton Fonton[452], înainte de toate observăm că instrucţiunile i-au fost prezentate lui Galib efendi ca un ultimatum. Generalul a spus că este vorba despre poziţia lui Alexandru I, după care a comunicat de fapt condiţiile de pace primite de la Rumianţev : graniţa pe Siret, deplină autonomie administrativă pentru sârbi, iar pentru frontiera din Caucaz, cea mai spinoasă problemă până în acel moment, a propus numirea unor comisari „care să stabilească definitiv această frontieră pe baza consimţământului prietenesc al celor două puteri", iar în tratatul de pace să nu se facă deocamdată nicio menţiune cu privire la această chestiune, „iar lucrurile să rămână desigur *in statu quo*" (deci ruşii să continue să stăpânească acele teritorii până la rezolvarea problemei). După ce a ascultat „ultimatumul ţarului", şeful delegaţiei otomane a menţionat că are ordine precise privind respingerea oricăror cedări de teritorii în Caucaz, iar pentru zona Dunării de Jos a oferit cursul Prutului, mai puţin „o mică porţiune a teritoriului" de la nordul gurilor fluviului, din zona Bugeacului, care va continua să rămână în stăpânirea Porţii. Anton Fonton a consemnat în protocolul întrevederii faptul că Galib efendi credea „că marele vizir ar putea lua asupra lui hotărârea de a ceda încă ceva în plus", evident, în această regiune[453].

Cu ocazia acestor întrevederi confidenţiale, cele două părţi au căzut de acord să reia negocierile oficiale. De o parte, Poarta mai câştiga timp. De cealaltă parte, cunoscând prea bine atitudinea plenipotenţiarilor otomani, M.I. Kutuzov nu s-ar fi angajat să reînceapă tratativele dacă nu ar fi avut de propus noi compromisuri. Înainte de aceasta, generalul a dictat instrucţiunile destinate reprezentanţilor Rusiei. A început cu chestiunile care ridicau mai puţine probleme : sârbii şi privilegiile Principatelor Române. În privinţa Caucazului, cerea fie anexarea teritoriilor ocupate, fie menţinerea *in statu quo* vreme de cinci ani, pentru ca, după acest termen, să fie numiţi comisari ce aveau să fixeze frontiera „în urma unei înţelegeri amicale". La ultimul punct, solicita hotarul pe Siret[454]. Practic, în pretenţiile ruşilor nu s-a modificat nimic care să permită reluarea tratativelor.

452. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1982, ff. 200-202. Vezi raportul lui Anton Fonton tradus în limba rusă şi publicat în M.I. Kutuzov, *Sbornik dokumentov*, vol. III, pp. 877-880.

453. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1982, f. 202.

454. *Ibidem*, dosar 1983, ff. 2-3. Documentul din 30 aprilie a fost publicat în *Vneşneaia politika Rossii*, vol. VI, p. 381.

Încheierea negocierilor şi semnarea tratatului de pace de la Bucureşti

Cea de a cincisprezecea conferinţă, care marca redeschiderea convorbirilor, a avut loc în ziua de 1 mai. După ceremonialul de inaugurare, a fost prezentat oficial delegaţiei otomane „ultimatumul" ţarului, care îi fusese anterior comunicat confidenţial lui Mehmed Said Galib efendi. După citirea notei, primul plenipotenţiar otoman a remarcat că pretenţiile teritoriale conţinute în document constituiau un obstacol major în calea păcii[455]. Apoi, a fost luată în discuţie problema graniţei din Caucaz. Cu toate eforturile ruşilor, care au avansat felurite arugumente, reprezentanţii Stambulului au subliniat, ca şi înainte, faptul că ei aveau „misiunea categorică şi clară de a nu accepta nimic" în afară de vechiul hotar[456]. Spre sfârşitul şedinţei, Galib efendi a tras concluzia că insistenţa Rusiei de a pretinde cesiuni teritoriale în Caucaz împiedica cele două imperii să ajungă la pace[457].

În ziua următoare, 2 mai 1812, delegaţii s-au întrunit din nou, la a şaisprezecea conferinţă. Au decis să se concentreze cu prioritate asupra disputelor teritoriale. Ruşii, cerând reglementarea acestora pe baza „ultimatumului ţarului", au provocat însă refuzul categoric al lui Galib efendi[458]. Neînţelegându-se asupra frontierei caucaziene, negociatorii au revenit la cea din Balcani. Dar şi în privinţa acesteia se înregistrau opinii total diferite. Plenipotenţiarii Porţii au prezentat două propuneri ca bază de negociere în legătură cu acest din urmă hotar: fie „restabilirea vechiului hotar în Europa şi plata unei sume în bani drept despăgubiri de război", fie, a doua variantă, „stabilirea hotarului pe drumul lui Hadrian, propunere importantă, ce constituie o cesiune considerabilă de teritoriu şi oferă Rusiei stăpânirea mai multor cetăţi de interes major". Reprezentanţii ţarului au răspuns sec că Imperiul Otoman „nu este în stare să plătească o despăgubire precum cea care s-ar impune după cinci ani de război", iar, în privinţa celei de a doua propuneri, în procesul-verbal s-a notat că ruşii „au arătat toate inconvenientele acestei frontiere, cele foarte importante care ar rezulta pentru Rusia dacă Poarta ar păstra cetăţile Ismail şi Chilia"[459].

---

455. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1984, ff. 174-175.
456. M. Mehmed, *Documente turceşti*, vol. III, pp. 335-336.
457. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1984, ff. 180-182.
458. *Ibidem*, f. 190.
459. *Ibidem*, ff. 196-197.

Comentând cele spuse de ruşi, Galib efendi a afirmat că Rusia poseda deja „un teritoriu imens"[460]. Pierzându-şi răbdarea, delegaţia rusă a solicitat primului plenipotenţiar otoman să-şi precizeze limpede poziţia faţă de ultimatum. În răspunsul consemnat în protocolul şedinţei, acesta, după ce a remarcat dorinţa Înaltului Devlet de a încheia pacea, a subliniat „că *situaţia din Europa* [s.n. – A.G.] îi creează chiar o obligaţie particulară, că el crede, de asemenea, că acelaşi lucru trebuie să determine Curtea Imperială să consimtă la condiţii echitabile, admisibile"[461]. Impactul acestei trimiteri la situaţia internaţională chiar în finalul şedinţei trebuie să fi fost destul de mare. În acel moment, Rusia era foarte interesată să pună capăt războiului cu Imperiul Otoman ca să aibă linişte la frontiera din sud-estul Europei şi să se concentreze asupra invaziei franceze ce se pregătea.

În aceeaşi zi de 2 mai, ca şi în următoarele, M.I. Kutuzov şi-a asumat cu hotărâre răspunderea de a face unele concesii cu scopul de a finaliza tratativele. Partener în convorbirile confidenţiale i-a fost Galib efendi. La aceste întâlniri a participat şi Iosif Fonton, folosit adesea de general în asemenea negocieri. Kutuzov a propus brusc să se fixeze graniţa pe Prut şi Dunăre, dar, spre uimirea acestuia, Galib efendi a insistat ca Ismail şi Chilia să rămână în stăpânirea Imperiului Otoman. Generalul a respins cu violenţă această variantă, declarând că, în acest caz, cedările propuse puteau fi considerate nule şi lăsând să se înţeleagă că va solicita în continuare Siretul[462]. Trebuie amintit faptul că, potrivit imputernicirilor ţarului, M.I. Kutuzov ar fi putut accepta frontiera pe Prut cu condiţia încheierii, între cele două imperii, a unui tratat de alianţă, pe care, de altfel, l-a şi solicitat, primind însă, de fiecare dată, un răspuns negativ din partea reprezentantului Porţii. Într-un fel, generalul a încălcat cu bună ştiinţă litera instrucţiunilor care îi fuseseră trimise[463]. Marele vizir, informat de îndată despre această propunere, nu şi-a dat acordul pentru fixarea graniţei „pe tot Prutul", trimiţându-i instrucţiuni categorice în acest sens lui Galib efendi. Ahmed paşa gândea că, în schimbul unor mici cesiuni în Caucaz, Poarta va păstra cele două fortăreţe de la nordul gurilor Dunării[464].

460. *Ibidem*, f. 198.
461. *Ibidem*, f. 198.
462. M.I. Kutuzov, *Sbornik dokumentov*, vol. III, pp. 881-882.
463. Într-o discuţie particulară, unul dintre Fontoni a propus încheierea unei alianţe ruso-otomane, însă reacţia plenipotenţiarului Porţii a fost de respingere categorică a acestei idei (M. Mehmed, *Documente turceşti*, vol. III, pp. 339-340).
464. Valeriu Veliman, *Relaţiile româno-otomane*, p. 698; Fehmi Ismail, *op. cit.*, p. 102. Se pare că, iniţial, Ahmed paşa acceptase varianta hotarului pe tot Prutul, după cum

Insistența plenipotențiarului otoman în chestiunea sudului Bugeacului l-a determinat pe Kutuzov să aducă în discuție varianta distrugerii cetăților Chilia și Ismail[465]. După ce, inițial, Galib efendi afirmase că „atingerea hotarului de pe Dunăre, chiar și pe o porțiune mică, va împiedica realizarea păcii", prin scrisoarea cifrată de la 8 mai, acesta solicita acceptul marelui vizir pentru compromisul avansat de Kutuzov, și anume hotar pe Prut, Dunăre, brațul Chilia, până la vărsarea în mare, cu condiția ca rușii să dărâme bastioanele Ismail și Chilia, iar, în acea zonă, să nu se ridice alte fortificații[466]. În linii mari, Mehmed Said Galib efendi și Mihail Kutuzov, asistați de Iosif Fonton, au căzut de acord asupra a patru articole care vor sta la baza viitorului tratat: unele mici cedări teritoriale în Caucaz în favoarea Rusiei; hotar pe Prut, Dunăre și brațul Chilia; reconfirmarea privilegiilor Principatelor Române; autonomie administrativă pentru sârbi[467]. Cei doi împuterniciți urmau să aștepte la București răspunsul marelui vizir, Ahmed pașa.

Din zona țărmului baltic, unde fuseseră comasate mai multe armate, țarul urmărea desfășurarea evenimentelor din Europa și schimba ultimele scrisori cu Napoleon. Informațiile pe care le primea din Țările Române nu erau în măsură să-l mulțumească. În ciuda instrucțiunilor date, prin care se solicita urgentarea încheierii păcii cu Poarta, aceasta întârzia să se producă. Din primăvara anului 1812, împăratul a fost sedus de planul organizării unei puternice răscoale împotriva Austriei și a Franței. Acestea sunt considerentele pentru care a decis să-l trimită la Dunăre pe Pavel Vasilievici Ciciagov, numit comandant-șef al armatei, amiral al flotei Mării Negre și guvernator al Principatelor[468]. Misiunea acestuia, după cum el însuși va mărturisi mai târziu, consta în încheierea păcii cu Poarta, semnarea cu aceasta a unui tratat de alianță ofensivă și defensivă și regizarea unei diversiuni de proporții în sudul continentului[469]. Înainte de a pleca spre capitala Țării Românești, Ciciagov a primit instrucțiuni din partea țarului[470]. Ideea centrală o constituia răsculare a

---

rezultă din scrisoarea cifrată a lui Galib efendi din 8 mai: „Prin învoirea de mai înainte [...] *se dăduse permisiune Înălțimii Voastre pentru tot Prutul*, totuși, având în vedere prețioasele *instrucțiuni ulterioare*, nu am putut avea curaj... [s.n. – A.G.]" (document publicat de M. Mehmed).

465. Leon Casso, *op. cit.*, pp. 208-209.
466. M. Mehmed, *Documente turcești*, vol. III, pp. 339-345.
467. *Ibidem*.
468. N. Iorga, *op. cit.*, pp. 167-170.
469. *Mémoires de l'amiral Paul Tchitchagof*, pp. 359-360.
470. Textul acestui document a fost publicat în 1870 în *Russkii arhiv*, sub titlul „Instrukția Aleksandra I adm. Ciciagovu". Pentru amănunte, vezi B. Mouravieff, *op. cit.*,

locuitorilor din Serbia, Bosnia, Dalmaţia, Muntenegru, Croaţia, Iliria, adică a slavilor sudici, împotriva Austriei şi a Franţei. Se aveau în vedere două variante de acţiune, în funcţie de atitudinea Istanbulului. În cazul stabilirii unor relaţii bune între ţar şi sultan, otomanii urmau să sprijine insurecţia populaţiilor balcanice împotriva lui Napoleon. În caz contrar, Ciciagov avea să acţioneze pentru răscularea grecilor şi pentru câştigarea adeziunii lui Ali paşa de Ianina[471].

Contemporanii au stabilit adesea o relaţie cauzală între numirea amiralului Ciciagov la comanda armatei de la Dunăre şi graba cu care Kutuzov a semnat pacea cu Poarta[472]. Această explicaţie, destul de simplistă, a fost adesea preluată de cercetătorii care s-au aplecat asupra subiectului, regăsindu-se în lucrările lor. În ciuda speculaţiilor care se pot face la nesfârşit, evenimentele ar putea fi explicate foarte bine chiar prin prisma desfăşurării lor. Şi apoi, cum ar fi putut generalul să întârzie încheierea păcii, de vreme ce el însuşi îi transmitea îngrijorat, de la Bucureşti, ministrului său de război informaţii despre mişcările trupelor austriece în zona Braşovului şi Sibiului, precum şi despre regruparea unor batalioane în Galiţia ? ![473]

Pentru a desluşi felul în care Alexandru I a primit ultimele noutăţi transmise de la Bucureşti cu privire la condiţiile de pace asupra cărora s-a căzut de acord, ar fi necesară o masă mai mare de izvoare. De asemenea, ar trebui să se ţină seama de faptul că relaţiile personale dintre monarh şi generalul său nu erau dintre cele mai bune. După dezastrul de la Austerlitz, Kutuzov nu se bucura de o prea mare preţuire la curte. În scrisoarea din 14 mai adresată lui Ciciagov, ţarul, referindu-se la ultimele evenimente de la Bucureşti, a notat : „Nu trebuie să ascundem însă că această pace prezintă şi inconveniente. Generalul Kutuzov a neglijat un lucru foarte important, acela de a nu oferi concesiile pe care le-am formulat în pretenţiile noastre decât cu condiţia încheierii unei alianţe defensive şi ofensive"[474]. Dar, în ciuda acestui impediment major, Alexandru I

pp. 352-355. Ultima editare a documentului cu corectarea datării, în *Vneşneaia politika Rossii*, vol. VI, pp. 363-365.

471. După părerea noastră, fundamental rămâne studiul lui N.I. Kazakov, „Proekt privleceniia narodov balkanskogo poluostrova k borbe protiv napoleonovskoi agresii v 1812 godu", în volumul *1812 god. K stopotideseatiletiiu otecestvonnoi voinî. Sbornik statei*, Moscova, 1962, pp. 47-63.

472. Vezi, de exemplu, *Arhiv kneazea Voronţova*, vol. XV, Moscova, 1880, p. 493.

473. M.I. Kutuzov, *Sbornik dokumentov*, vol. III, p. 888.

474. *Sbornik imperatorskogo rossiiskogo istoriceskogo obşcestva*, vol. VI, Sankt-Petersburg, 1871, p. 68.

i-a solicitat amiralului să nu intervină pentru modificarea condiţiilor negociate, ca să nu compromită semnarea păcii[475]. Generalul Kutuzov era conştient, la rândul său, de faptul că nu respectase întru totul instrucţiunile primite. Pentru a încheia însă tratatul cu Poarta, în contextul anului 1812, nu se putea face nimic mai mult, după cum el însuşi declara într-o scrisoare adresată ţarului[476].

Săptămâna dintre 8 şi 15 septembrie trebuie să fi trecut destul de greu pentru negociatorii ruşi care aşteptau decizia marelui vizir. După ce s-a primit la Bucureşti acceptul acestuia, Kutuzov şi Galib efendi au trecut de îndată la redactarea articolelor principale pe baza cărora se va semna pacea[477]. La primul punct s-a stipulat că râul Prut va deveni hotar între cele două imperii. Demolarea cetăţilor Ismail şi Chilia, care „va fi stipulată într-un articol separat şi special", era prevăzută la punctul al doilea. Următoarele trei articole se refereau la frontiera din Caucaz, la chestiunea sârbească, precum şi la cea a reconfirmării privilegiilor Principatelor Române[478].

Pe baza acestor condiţii, convenite la 15 mai, două zile mai târziu, la 17 mai 1812, s-au semnat preliminariile păcii de la Bucureşti[479]. Iată extrase din acest document:

1. Râul Prut, de la intrarea în Moldova şi până la vărsarea sa în Dunăre, şi malul stâng al Dunării, de la această confluenţă până la gura Chiliei şi la mare, vor forma limita celor două imperii. Gura va aparţine amândurora. Insuliţele nelocuite înainte de război care, începând cu zona din faţa Ismailului şi până la gura Chiliei, sunt mai aproape de malul stâng, ce trebuie să aparţină Rusiei, nu vor fi stăpânite de niciuna dintre cele două puteri. De acum înainte, nu se vor mai ridica acolo fortificaţii şi nici alte edificii; ele vor rămâne pustii, iar

475. *Ibidem*, p. 67.

476. M.I. Kutuzov, *Sbornik dokumentov*, vol. III, p. 895 („nu am putut face nimic mai bun din cauza situaţiei din Europa; nu am neglijat nicio stăruinţă şi niciun mijloc, pentru aceasta Dumnezeu mi-e martor").

477. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1983, f. 5. Prezentându-le conţinutul lor plenipotenţiarilor ruşi, Kutuzov a notat în introducere că aceste articole au fost convenite „de mine şi de primul plenipotenţiar otoman, Galib efendi, pentru a servi drept bază şi preliminarii la tratatul de pace dintre Curtea Imperială şi Înalta Poartă".

478. *Ibidem*, f. 6. Documentul, tradus în limba rusă, a fost publicat în M.I: Kutuzov, *Sbornik dokumentov*, vol. III, pp. 892-893.

479. Două variante de text se află în Arhiva de Politică Externă a Imperiului Rus. Diferenţele sunt minime şi se reduc la câteva precizări în plus, mai ales în preambul (Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1982, ff. 16-17, 19-21). În traducere rusească, din nou la M.I. Kutuzov, *Sbornik dokumentov*, vol. III, pp. 897-899.

supuşii respectivi se vor putea duce pe ele numai ca să pescuiască şi să taie lemne. [...]

2. Conform unui articol separat şi secret, cetăţile Ismail şi Chilia vor fi demolate. Curtea Imperială a Rusiei nu va mai ridica fortificaţii în acele locuri, iar demolarea va începe imediat după schimbul ratificărilor, urmând să fie continuată şi încheiată.
3. [Frontierele din Caucaz vor fi] în întregime restabilite aşa cum fuseseră înainte de război ; se va stipula însă într-un articol separat că zona de coastă maritimă situată la două ore depărtare de Poti şi la patru ore de Anakra, unde nu există nici cetate, nici palisade, va fi destinată folosirii, de către Curtea Imperială a Rusiei, ca punct de acces, spre a asigura şi a înlesni transportul muniţiei de război şi al altor lucruri necesare [...] ; dar stăpânirea acestui litoral va reveni Înaltei Porţi, şi acolo nu vor fi ridicate noi fortificaţii nici de o parte, nici de cealaltă.
4. Înalta Poartă acordă supuşilor iertare şi amnistie generale, iar aceştia nu vor mai putea fi traşi la răspundere în niciun fel pentru faptele lor trecute [...].
5. Actele şi prevederile legate de privilegiile Moldovei şi ale Valahiei existente până la acest război vor fi confirmate.
6. Îndată după stabilirea acestor baze, vor începe negocierea şi definitivarea altor articole ale tratatului de pace.

În următoarele zile, cele două delegaţii s-au întrunit în şedinţă pentru finalizarea viitorului tratat de pace. După clarificarea tuturor problemelor legate de textul documentului, după efectuarea traducerilor şi verificarea acestora, în ziua de 28 mai, reprezentanţii imperiilor Otoman şi Rus au semnat la Bucureşti tratatul de pace. Prin prevederile articolului patru, Rusia a obţinut graniţa pe Prut, Dunăre şi braţul Chilia, până la vărsarea în mare[480].

Atingerea liniei fluviului, chiar şi pe o porţiune mică, a reprezentat indiscutabil un succes al politicii de expansiune a Rusiei în direcţia Istanbulului. Anexarea teritoriului dintre Prut şi Nistru oferea imperiului pravoslavnic un

480. Vezi textul tratatului la Albert Vandal, *Napoléon et Alexandre Ier*, vol. III, pp. 444-445 ; D.A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente*, vol. I, p. 297 ; Gabriel Noradounghian, *Recueil d'actes internationaux*, vol. II, pp. 86-92 ; M.I. Kutuzov, *Sbornik dokumentov*, vol. III, pp. 906-914 ; *Vneşneaia politika Rossii*, vol. VI, pp. 406-412 ; M. Mehmed, *Documente turceşti*, vol. III, pp. 361-366 ; pentru ediţia în limba engleză, vezi *The Great Powers and the Near East, 1774-1923*, M.S. Anderson (ed.), Hodder Education Group, Londra, 1970, pp. 28-29. Din bogata bibliografie referitoare la tratativele de la Bucureşti amintim doar N.S. Kineapina, *Vneşneaia politika Rossii pervoi polovinî XIX v*, Moscova, 1963, pp. 43-50 ; I.S. Dostian, *op. cit.*, pp. 73-74 ; *Vostocinâi vopros vo vneşnei politike Rossii*, pp. 67-77 ; *Istoriia vneşnei politiki Rossii, pervaia polovina XIX veka*, Moscova, 1995, pp. 83, 89-90.

Bătălia de la Austerlitz, 2 decembrie 1805 de François Gérard (1770-1837), ulei pe pânză, 1810, Muzeul de Istorie a Franţei, Versailles.

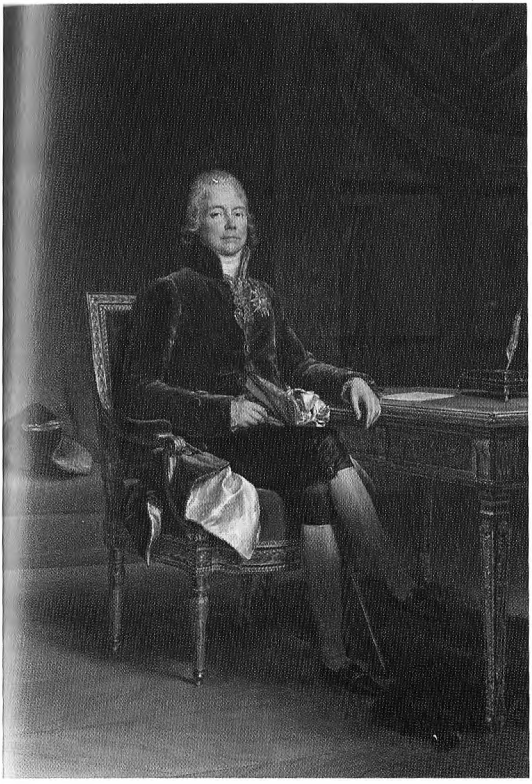

Charles Maurice de Talleyrand-Périgord (1754-1838), prinţ de Bénévent de François Gérard (1770-1837), ulei pe pânză, 1808,

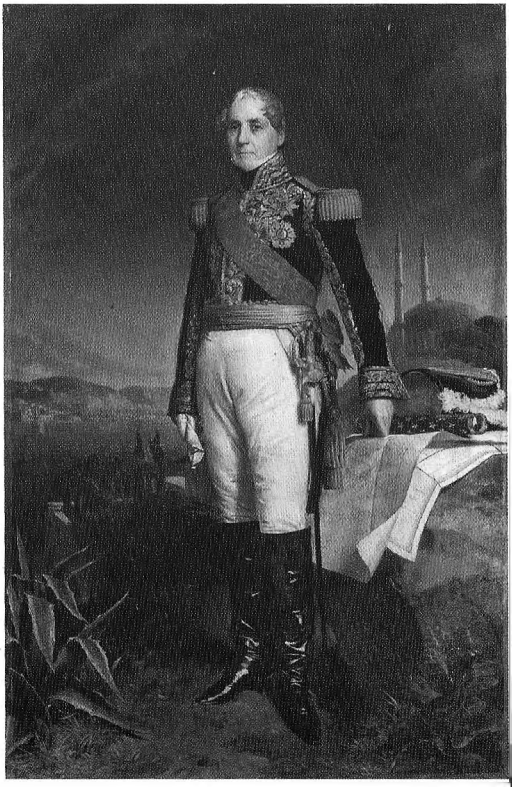

François-Horace, conte Sébastiani, mareşal al Franţei (1772-1851) de Franz Xaver Winterhalter (1805-1873), ulei pe pânză, 1841, Muzeul de Istorie a Franţei, Versailles.

Împăratul Pavel I al Rusiei (1754-1801) de Vladimir Borovikovski (1757-1825), ulei pe pânză, 1800, Galeria Tretiakov, Moscova.

Împăratul Alexandru I al Rusiei (1777–1825) de Franz Krüger (1797-1857), ulei pe pânză, 1837, Muzeul Ermitaj, Sankt-Petersburg.

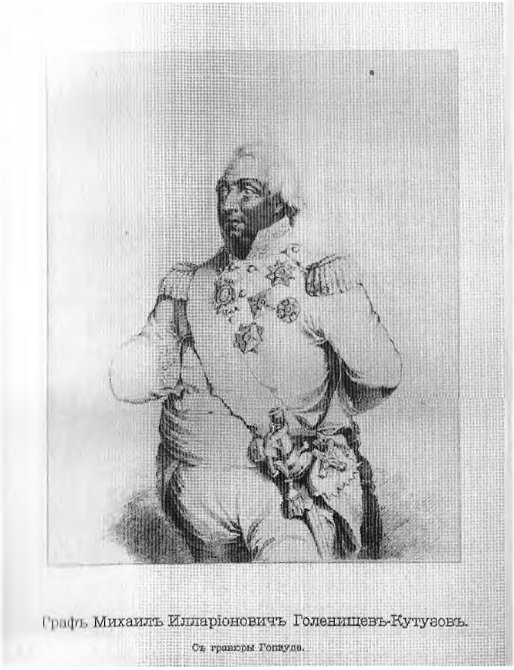

Графъ Михаилъ Илларіоновичъ Голенищевъ-Кутузовъ.

Съ гравюры Гопвуда.

Иванъ Ивановичъ Михельсонъ.

Съ гравированнаго портрета Пожалостина.

Prințul Mihail Ilarionovici Golenișcev-Kutuzov (foto stânga) *și generalul Ivan Ivanovici Michelson* (foto dreapta). Gravuri prelucrate, reproduceri după lucrarea *Imperator Aleksandr Pervîi, ego iizni*

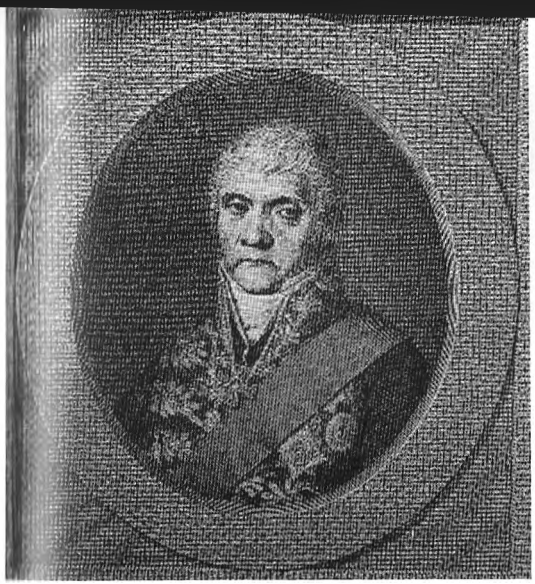

Andrei Italinski de Pietro Bettelini (1763-1829), gravură, înainte de 1827.

Amiralul Pavel Ciciagov (1767-1849) de James Saxon (1767-1840), ulei pe pânză, 1824, copie din Muzeul Ermitaj, Sankt-Petersburg.

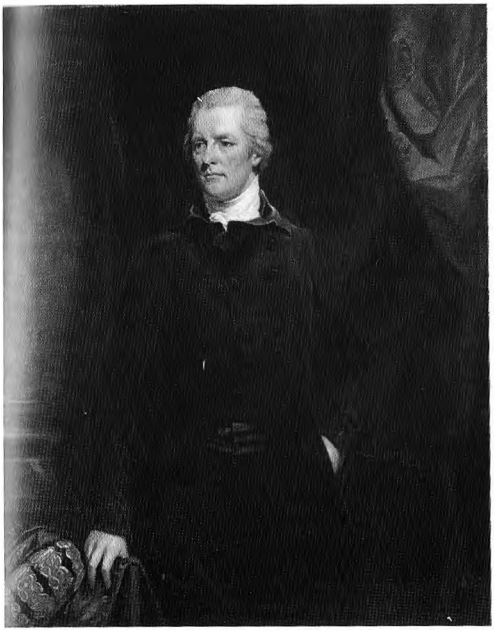

Onorabilul William Pitt cel Tânăr (1759-1806) de John Hoppner (1758-1810), ulei pe pânză, după 1806, copie după un original din 1804.

Lordul Stratford Canning, autor necunoscut. Reproducere după lucrarea *The life of the Right Honourable Stratford Canning, viscount Stratford de Redcliffe* de Stanley Lane-Poole, Longmans, Green and Co., Londra, 1888.

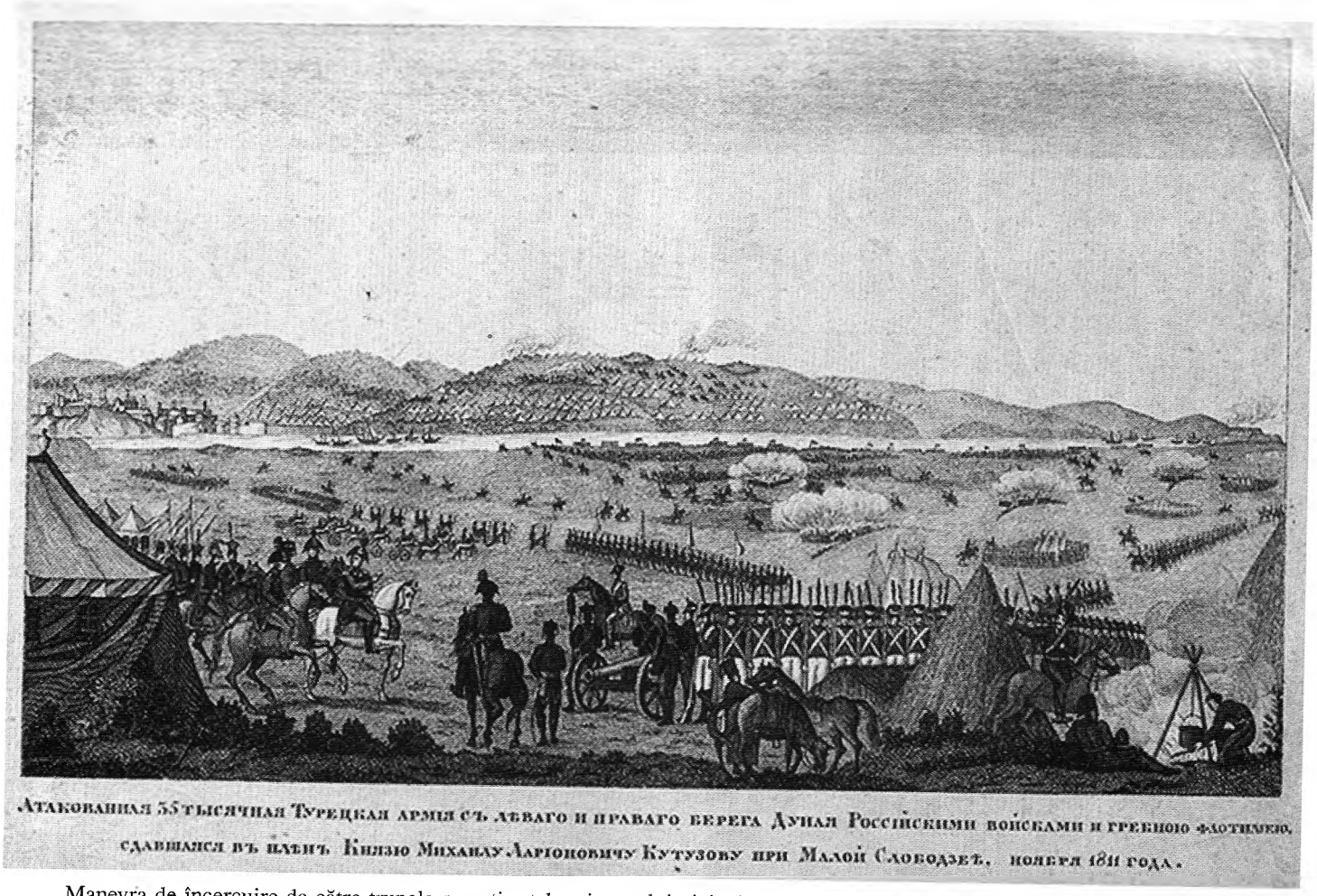

Manevra de încercuire de către trupele ruseşti a taberei marelui vizir de lângă satul Slobozia în octombrie-noiembrie 1811. Reproducere după lucrarea *Atlas kart i shem po russkoi voennoi istorii* de L.G. Beskrovnâi. Voennoe izdatel'stvo Komissariata vooruhennâh Sil Soiuza SSR. Moscova, 1946, fila 45.

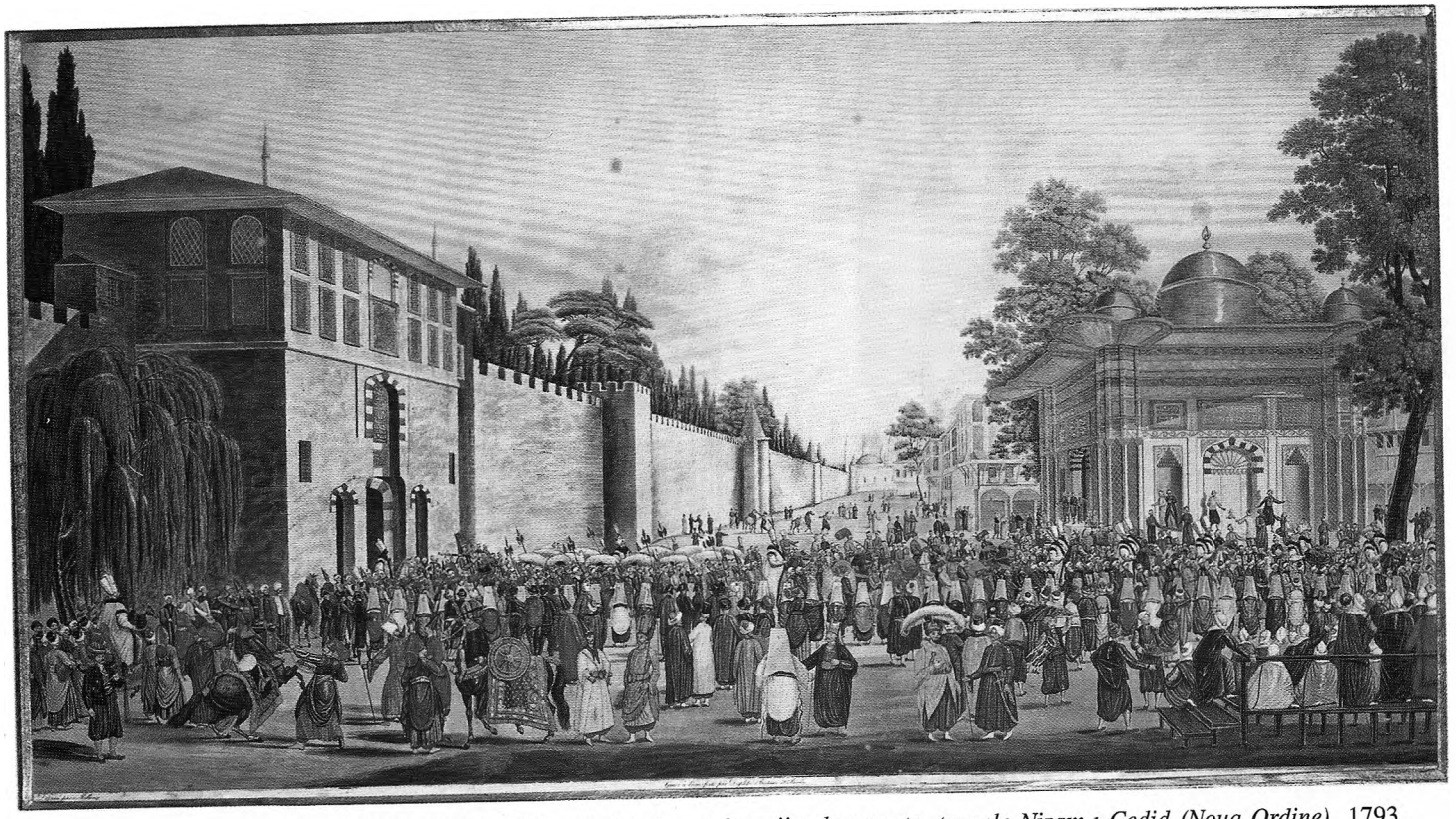

Autor necunoscut, *Selim al III-lea (1789-1807) urmărind parada noii sale armate, trupele Nizam-ı Cedid (Noua Ordine)*, 1793.

Selim al III-lea

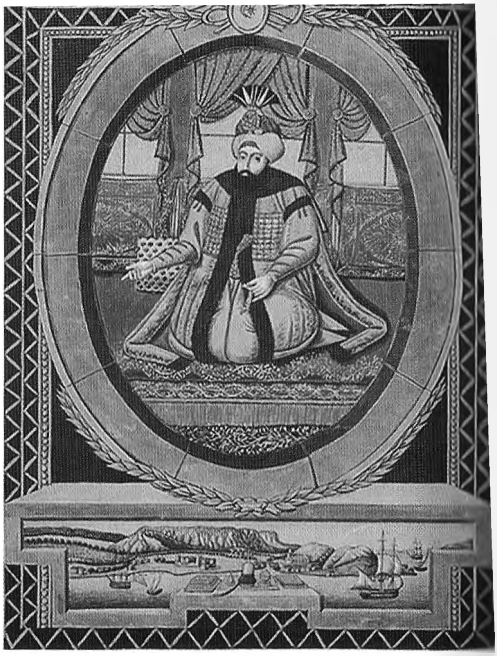

Mahmud al II-lea

Mustafa paşa Bairaktar

Pazvant oglu, paşă de Vidin

Reproduceri după lucrarea *Mustapha Pacha Bairaktar* de A.F. Miller,

Constantin Ipsilanti, portret, autor necunoscut, Muzeul Naţional de Istorie a Greciei, Atena. Reproducere după V. Cândea, C. Simionescu, *Prezenţe culturale româneşti. Bulgaria, Iugoslavia, Grecia*, Sport-Turism, Bucureşti, 1987.

Alexandru Ipsilanti, portret, autor necunoscut, secolul al XVIII-lea. Reproducere după Nicolae Iorga, *Domnii români după portrete şi fresce contemporane*, Krafft & Drotleff pentru Arte Grafice, Sibiu, 1930.

Scarlat Callimachi, portret, autor necunoscut, secolul al XVIII-lea, Muzeul Naţional de Istorie a României. Reproducere după Nicolae Iorga, *Domnii români după portrete şi fresce contemporane*, Krafft & Drotleff pentru Arte

Alexandru Moruzi, autor necunoscut, Muzeul Naţional de Istorie a Greciei, Atena. Reproducere după V. Cândea, C. Simionescu, *Prezenţe culturale româneşti. Bulgaria, Iugoslavia, Grecia*, Sport-Turism, Bucureşti, 1987

Curtea Hanului lui Manuc de Michel Bouquet (1807-1890), litografie, 1841.

culoar strategic, de unde se putea pătrunde uşor spre inima Peninsulei Balcanice. În acelaşi timp, Rusia cuprindea între graniţele sale prima şi singura populaţie de origine latină şi limbă romanică din regiune. În acelaşi timp însă, din vastul plan de expansiune în zona sud-estului Europei făurit de cabinetul ţarist în condiţiile vitrege ale anului 1812, Alexandru I a realizat foarte puţin[481]. În locul Principatelor Române, a căror anexare ar fi asigurat controlul Rusiei asupra Dunării din apropierea Orşovei şi până la vărsarea în mare, Petersburgul a fost obligat să se mulţumească cu un ţărm de câţiva zeci de kilometri şi cu un braţ mai puţin important. Râul Prut va reprezenta linia maximă a expansiunii ruseşti în această direcţie. Cu Alexandru I se încheie practic epoca marilor anexiuni teritoriale, epoca lui Petru I şi a Ecaterinei a II-a. Fratele lui Alexandru, care s-a urcat pe tron, sub numele de Nicolae I, în urma unei strălucite campanii militare, a obţinut în Europa, prin pacea de la Adrianopol (1829), doar Delta Dunării, iar în momentul în care, în 1853, a încercat să reia ofensiva în direcţia strâmtorilor, o mare coaliţie europeană s-a opus Rusiei şi a înfrânt-o. Nicolae I se născuse prea târziu pentru cruciada pe care visa să o conducă împotriva Semilunii.

Imperiul Otoman a pierdut importantele fortificaţii de pe Nistru şi din Bugeac. Din punct de vedere militar, sistemul de apărare al provinciei Rumelia, precum şi cel al capitalei de pe Bosfor au avut de suferit. Consideraţiile economice îşi au semnificaţia lor, care însă nu trebuie exagerată. Cert este faptul că, prin pierderea unei jumătăţi din Moldova, piaţa otomană avea să fie privată de anumite cantităţi de produse animaliere şi de unele sortimente de cereale.

Clasa stăpânilor locali de domenii a trebuit să facă faţă acestei importante pierderi teritoriale. Unii boieri moldoveni au preferat să se strămute cu totul în dreapta Prutului, pierzându-şi proprietăţile. Alţii, seduşi de promisiunile Rusiei, au rămas la vechile lor moşii. Mişcări mai ample de populaţie au avut loc în rândul ţărănimii. Cele mai multe au fost generate de diferenţa de statut social dintre iobagul rus şi ţăranul clăcaş moldovean. Nu trebuie uitat şi faptul că zonele Orheiului, Lăpuşnei, Sorocăi erau locuite de un mare număr de răzeşi, ţărani liberi cu importante rosturi militare în trecut.

Repetatele ocupaţii militare, jafurile, abuzurile, rechiziţiile forţate năşteau din când în când curente de opinie antirusească în rândul populaţiei autohtone. La acestea se vor adăuga şi influenţele exercitate mai apoi asupra generaţiei paşoptiste de emigraţia poloneză din marile capitale europene. În procesul

481. *Vostocinâi vopros vo vneşnei politike Rossii*, p. 75 („guvernul lui Alexandru I nu şi-a atins obiectivul politic – anexarea principatelor dunărene").

formării ideologiei naţionale şi al constituirii statului naţional român, antiţarismul (care mergea şi spre rusofobie) va cunoaşte nu atât o teoretizare (deşi există anumiţi germeni), cât mai ales o răspândire în masă, pe fondul formulării temelor poporului părăsit de „mama Roma" într-o „mare slavă" şi a „neamului asediat". De mai bine de 170 de ani – mai puţin în perioada dintre 1918 şi 1940 –, românii privesc cu interes, dar şi cu regret spre teritoriul dintre Prut şi Nistru, cunoscut îndeobşte sub numele de Basarabia, perpetuându-se astfel şi componenta antirusească în psihologia maselor.

După semnarea păcii de la Bucureşti

În capitala Ţării Româneşti a ajuns, cu puţin timp înainte de semnarea tratatului, amiralul Pavel V. Ciciagov, care a preluat comanda trupelor ruse de la Dunăre. Consulii francezi de la Bucureşti şi Iaşi îi transmiteau ambasadorului Otto, la Viena, informaţii despre încheierea păcii şi despre constituirea unei pretinse alianţe anglo-ruso-otomane îndreptate împotriva Franţei[482]. Zvonuri de acest fel circulaseră încă din decembrie 1811 la Petersburg[483].

În momentul în care informaţia despre semnarea alianţei dintre Austria şi Franţa a ajuns în Rusia, Ciciagov a îmbrăţişat cu entuziasm ideea regizării unor răscoale în zonele de frontieră ale celor două imperii[484]. Astfel, amiralul a plecat spre Bucureşti cu însărcinarea de a pune în aplicare planul acestei „mari diversiuni".

Odată ajuns la destinaţie, Ciciagov s-a văzut pus în faţa faptului împlinit; pacea se semnase fără niciun fel de referire în tratat la proiectata alianţă. Sosind la Bucureşti pe 18 mai[485], deci după semnarea preliminariilor păcii, amiralul remarca, în scrisoarea adresată ţarului Alexandru I la 29 mai, că otomanii sunt „atât de slăbiţi, încât este imposibil, deocamdată, să le cerem

482. *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, pp. 691, 693.
483. N. Iorga, *Acte şi fragmente*, vol. II, p. 471.
484. *Mémoires de l'amiral Paul Tchitchagof*, p. 358.
485. În legătură cu sosirea amiralului la Bucureşti, în lucrările mai vechi sau mai noi apar tot felul de datări, unele destul de fanteziste. Conform declaraţiei lui Ciciagov însuşi, consemnată în scrisoarea din 7/19 mai trimisă ţarului, amiralul a ajuns în capitala Ţării Româneşti în data de 6/18 mai. Vezi originalul scrisorii în Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1991, f. 16. Vezi şi *Colecţia Hurmuzaki*, vol. XVI, p. 940, unde, în raportul lui Ledoulx, în loc de 18 mai (dată care rezultă din context), apare data de 8 mai, probabil o eroare de transcriere.

ajutorul"[486]. Ciciagov nu a dezarmat însă în faţa acestei evidenţe şi, în aceeaşi scrisoare, menţionând promisiunile făcute de Napoleon Porţii, i-a solicitat ţarului acceptul ca, în cazul angajării unor negocieri ruso-otomane, *„acea parte a Moldovei obţinută prin tratatul de pace să le fie oferită* [otomanilor] *ca recompensă pentru strânsa şi sincera lor alianţă* [s.n. – A.G.]"[487]. Ideea renunţării la anexarea unor teritorii – în cazul de faţă, a celui dintre Nistru şi Prut – în schimbul alianţei domina minţile unor reprezentanţi ai elitei politico-militare ruseşti. În ce-l priveşte pe Ciciagov, există numeroase documente care atestă că această opinie era mai veche şi fusese deja dezvoltată în mai multe scrisori adresate împăratului Alexandru I. Astfel, în urma unei discuţii cu ministrul de externe, Rumianţev, amiralul îi scrie ţarului, aproape scandalizat, că trebuie sacrificate „interese secundare în favoarea intereselor majore". Şi tot el a continuat, întrebându-se retoric: „Ce importanţă poate avea pentru noi o Moldovă în ruină? Ne dă ea o limită naturală? Nu prea. Ne asigură o pace durabilă? Dimpotrivă"[488]. Cu puţin înainte de plecarea spre Principatele Române, P.V. Ciciagov a revenit asupra acestei chestiuni, mărturisindu-i împăratului că o alianţă ofensivă şi defensivă cu Poarta ar reprezenta „adevăratele achiziţii pentru noi. Dacă prin politica noastră am putea impune chiar păstrarea Moldovei, nu este încă momentul să realizăm acest plan, sire"[489]. Mai mult decât atât, însărcinatul cu afaceri al Suediei la Istanbul, iniţiat în secretele proiectului insurecţiei balcanice, nota, în raportul adresat cabinetului său în toamna anului 1812, că Pavel Ciciagov fusese chiar autorizat să restituie jumătatea de Moldovă anexată de Rusia în schimbul încheierii unei alianţe militare cu Înalta Poartă[490].

La 23 iunie 1812, Napoleon ordona trecerea râului Neman[491]. O uriaşă armată înainta spre inima Rusiei. Fără a-şi pierde speranţa în alăturarea Imperiului Otoman la marea coaliţie antirusească, împăratul francezilor cerea noului ministru de externe, Maret, să facă presiuni la Istanbul pentru ca Poarta să reînceapă ostilităţile pe frontul din Principatele Române, precum şi să ameninţe cu flota ei Crimeea[492]. La 25 iulie, a sosit, în sfârşit, în capitala de pe

---

486. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1991, f. 18.
487. *Ibidem*, f. 20.
488. *Ibidem*, f. 2 (Ciciagov către Alexandru I, 13/25 februarie 1812).
489. *Ibidem*, f. 17 (Ciciagov către Alexandru I, 16/28 aprilie 1812).
490. Constantin J. Karadja, „Extraits des dépêches de la Légation de Suède à Constantinople (1811-1813)", în *Revue historique du sud-est européen* nr. 10-12 (octombrie-decembrie), 1930, p. 228.
491. *Correspondance de Napoléon Ier*, vol. XXIII, Paris, 1867, pp. 622-626.
492. *Ibidem*, vol. XXIV, Paris, 1868, p. 103.

Bosfor şi contele Antoine François Andréossy, noul ambasador al Franţei. Într-un anume fel, insistenţele diplomaţiei franceze le-au contracarat pe cele ale diplomaţiei ruseşti (sau invers, acestea anulându-şi reciproc posibilul efect). Marea Britanie, care, prin reprezentanţii săi la Istanbul, supraveghea aceste jocuri de culise, a izbutit să impună politicii externe a Porţii traiectoria preconizată de ea, de neimplicare în conflict. Cu atât mai uşor şi-a atins acest ţel, cu cât interesele reale de moment ale Imperiului Otoman coincideau cu cele britanice.

Pe la mijlocul verii lui 1812, Ciciagov spera încă la realizarea marii diversiuni[493]. S-au redactat chiar articolele unui proiect de tratat de alianţă ruso-otoman, în care se prevedea că, în schimbul unei cooperări „active şi reale contra duşmanului comun", ţarul trebuia să restituie teritoriile anexate prin pacea de la Bucureşti[494]. În Principate, amiralul a luat iniţiativa constituirii unor miliţii şi gărzi civile, care urmau să fie utilizate în insurecţia antinapoleoniană din sud-estul Europei[495]. În cele din urmă, acest proiect extravagant a eşuat[496].

Prin luna august a anului 1812, amiralul a ordonat retragerea restului trupelor ruseşti care mai staţionau în Principatele Române. Cu plecarea lui P.V. Ciciagov, s-a năruit şi ultima ocazie – cu şanse minime de a fi transpusă în practică – de restituire a teritoriului dintre Prut şi Nistru şi deci de conservare a integrităţii Moldovei.

Izbucnit în 1806, ca o diversiune împotriva Rusiei, care s-a văzut obligată să lupte pe trei fronturi în acelaşi timp, războiul de la Dunărea de Jos a fost decisiv influenţat de marile confruntări şi de raportul de forţe din Europa Centrală, fiind într-o măsură semnificativă subordonat acestora. Pacea s-a semnat într-o vreme în care cele două mari blocuri politico-militare se pregăteau să se înfrunte decisiv. Acum însă, Poarta, în pofida presiunilor la care a fost supusă, a refuzat să se alăture vreunei tabere. Marea diversiune sudică plănuită atât la Petersburg, cât şi la Paris n-a mai avut loc de această dată.

493. *Mémoires de l'amiral Paul Tchitchagof*, p. 388.
494. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1991, ff. 38-42.
495. N.I. Kazakov, *op. cit.*, pp. 56-57; Apostol Stan, *Renaşterea armatei naţionale*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1979, pp. 138-145.
496. Despre proiectul „marii diversiuni" balcanice, vezi şi Albert Vandal, *op. cit.*, vol. III, pp. 446-450; Leon Casso, *op. cit.*, pp. 226-229.

Capitolul 3

Pacea de la Bucureşti şi Moruzeştii

În 1910, Nicolae Iorga publica în *Analele Academiei Române* un studiu amplu în care analiza, pe baza documentelor diplomatice avute la dispoziţie, suspiciunile ce planau asupra rolului Moruzeştilor în anexarea Basarabiei de către Rusia la 1812 şi asupra relaţiilor dintre unii membri ai acestei familii cu înalţi demnitari aflaţi în slujba ţarului. Concluzia lui Nicolae Iorga era că Moruzeştii nu au „trădat" la încheierea păcii, iar „pierderea Basarabiei a rezultat din zăbava politicii franceze, care reflectă egoismul şi nestatornicia lui Napoleon I, şi din neîncrederea turcilor"[1]. Câţiva ani mai târziu, într-o lucrare de sinteză, marele istoric respingea cu şi mai multă hotărâre „legendele" despre presupusa „trădare" a lui Dimitrie Moruzi[2], marele dragoman al Porţii, care participase la negocierile de pace de la Giurgiu şi, mai apoi, de la Bucureşti din toamna lui 1811 şi primăvara lui 1812.

*

Contemporanii l-au privit pe Dimitrie Moruzi (1768-1812) ca pe un om devotat Rusiei. Generalul rus de origine franceză A.F. Langeron nota în memoriile sale că Moruzi şi-a urmărit doar propriile interese, iar ruşii au reuşit să-l cointereseze „oferindu-i perspectiva principatului Valahiei, pe care credea că-l va obţine cu ajutorul nostru"[3]. Câteva pagini mai încolo, Langeron se contrazice, notând că „niciun membru al congresului turc [al delegaţiei otomane

1. N. Iorga, „Alte lămuriri despre veacul al XVIII-lea după izvoare apusene. Luarea Basarabiei şi Moruzeştii", în *Analele Academiei Române. Memoriile secţiunii istorice*, seria II, tom XXXIII, Bucureşti, 1910, p. 185.
2. *Idem*, *Histoire des états balcaniques jusqu'à 1924*, Paris, 1925, p. 162.
3. *Documente privitoare la istoria românilor*, urmare la colecţiunea lui Eudoxiu de Hurmuzaki, supl. I, vol. III, 1709-1812, Documente culese din Arhivele Ministerului Afacerilor Străine din Paris de A.I. Odobescu, Bucureşti, 1889, p. 353 (în continuare, *Colecţia Hurmuzaki*).

la negocieri] n-a fost nici cumpărat, nici câştigat cu promisiuni. [...] Principele Moruzi n-avea nevoie de protecţia noastră pentru a primi demnitatea de domnitor şi deci n-a primit-o"[4].

Un alt contemporan, W. Wilkinson, vorbind despre Dimitrie Moruzi, sublinia faptul că acesta a fost ataşat Rusiei încă de la începutul carierei sale şi a nădăjduit ca, la încheierea păcii, să ocupe tronul unuia dintre principate. „Caracterul public, serviciile aduse congresului şi sprijinul faţă de Curtea Rusiei erau într-adevăr considerente care păreau să-i asigure numirea." Deşi s-a împotrivit cu energie cedării Moldovei şi Ţării Româneşti, fapt care n-ar fi corespuns planurilor sale, Dimitrie Moruzi nu a insistat pentru restituirea integrală a acestor teritorii, dând astfel „Rusiei dovezi ale ataşamentului său"[5].

Contemporan cu evenimentele a fost şi grecul Dionisie Fotino, autorul unei sinteze de istorie a poporului român. Potrivit acestuia, fraţii Moruzi au fost executaţi de turci „fiindcă s-au înţeles a fi filoruşi"[6].

Manolachi Drăghici este primul autor care prezintă informaţii despre „trădarea" Moruzeştilor şi o interpretare relativ coerentă a acesteia. Cedarea Basarabiei ar fi fost facilitată de Dimitrie Moruzi, care, înţeles fiind cu ruşii, l-a îndemnat pe sultan să accepte cererile ţarului, deşi conjunctura internaţională, respectiv pregătirea de către Napoleon a marii invazii, ar fi obligat atunci Rusia să semneze pacea fără să obţină câştiguri teritoriale. Mai mult decât atât, Panayotis Moruzi (1780?-1812), care-i ţinea locul de mare dragoman, la Istanbul, fratelui său, Dimitrie, plecat la Bucureşti pentru negocierile de pace, primind de la Napoleon o scrisoare prin care acesta îl înştiinţa pe sultan de pregătirile de război împotriva Rusiei pe care le făcea Franţa, i-ar fi trimis scrisoarea lui Dimitrie Moruzi, care a prezentat-o generalului Mihail I. Kutuzov, comandantul armatelor ruseşti din Ţările Române. La primirea veştii, acesta l-ar fi ameninţat pe sultan că, dacă nu se va iscăli tratatul în zece zile, „va trece cu oştile peste Balcan şi nu se va opri până la Adrianopole, unde va încheia pace". Speriat, sultanul ar fi trimis tratatul semnat[7]. Manolachi Drăghici confundă însă unele lucruri. Semnarea tratatului de către sultan însemna, în fond, ratificarea acestuia. Ratificarea s-a produs, după cum se ştie, cu întârziere şi s-a obţinut cu oarecare dificultate. Aceasta s-a realizat însă după plecarea lui Kutuzov şi preluarea

4. *Ibidem*, p. 369.
5. W. Wilkinson, *Tableau historique, géographique et politique de la Moldavie et de la Valachie*, Paris, 1821, pp. 105-106.
6. Dionisie Fotino, *Istoria generală a Daciei, sau a Transilvaniei, Ţerei Munteneşti şi a Moldovei*, traducere de George Sion, vol. II, Bucureşti, 1859, pp. 259-260.
7. Manolachi Drăghici, *Istoria Moldovei pe timp de 500 ani. Până în zilele noastre*, vol. II, Iaşi, 1857, pp. 77-79.

conducerii armatelor ruseşti din Principate de amiralul Pavel V. Ciciagov, cel care avea misiunea organizării, în Peninsula Balcanică, a unei diversiuni împotriva Franţei şi a aliatei acesteia, Austria. În faţa eşecului misiunii sale, în condiţiile în care diplomaţia rusă nu obţinuse nici măcar ratificarea păcii de la Bucureşti şi nu se întrevedea posibilitatea încheierii unei alianţe ruso-turce sau măcar a unei convenţii care să permită deplasarea trupelor ţariste prin teritoriile otomane pentru a se apropia de Dalmaţia franceză, Ciciagov a fost interesat într-adevăr şi de proiectul traversării Balcanilor şi al atacării Istanbulului.

Prin urmare, Manolachi Drăghici nu numai că îi acuză pe Moruzeşti de trădare, ci şi aduce informaţii pentru a-şi argumenta punctul de vedere conform căruia Dimitrie Moruzi s-ar face vinovat de cedarea Moldovei dintre Prut şi Nistru, teritoriu care a luat de atunci numele de Basarabia.

În general, în istoriografia română, Moruzeştii au fost acuzaţi de trădare sau absolviţi de orice vină în funcţie de opinia autorului faţă de „epoca fanariotă". Istoricii francezi care s-au ocupat cu cercetarea problemei orientale pornind de la rapoartele diplomaţilor francezi de la Istanbul, Bucureşti şi Iaşi sunt unanimi în a pleda pentru vinovăţia Moruzeştilor. În istoriografia rusă, până acum doar Leon Casso a studiat acest episod, iar asupra concluziilor sale merită să ne oprim ceva mai pe larg. Invocând rapoartele secrete ale unui agent rus trimise ministrului său de război, Leon Casso a identificat sursa informaţiilor care ajungeau la ruşi ca fiind secretarul lui Dimitrie Moruzi. Acesta era la curent cu discuţiile dintre împuterniciţii otomani şi avea acces la corespondenţa dintre fraţii Moruzi. Mai mult decât atât, ministrul rus al educaţiei naţionale, jurist de formaţie, de origine basarabeană susţine că, în fapt, Dimitrie Moruzi „a înclinat pe Italinski şi pe Kutuzov spre concesiuni din partea noastră [a Rusiei]"[8].

Cu toate că în perioada sovietică asupra acestui subiect nu s-a mai aplecat în mod special niciun istoric, notele ştiinţifice ale ediţiilor de documente diplomatice şi unele documente publicate (în special *Vneşneaia politika Rossii*, vol. VI, şi M.I. Kutuzov, *Sbornik dokumentov*, vol. III) pun într-o lumină clară relaţiile Moruzeştilor cu Rusia şi faptul că Dimitrie Moruzi a fost sursa principală de la care ruşii au obţinut informaţii extrem de importante, pe care le-au utilizat în cursul negocierilor de la Bucureşti.

La data la care Nicolae Iorga şi-a publicat studiul intitulat „Luarea Basarabiei şi Moruzeştii", iar Leon Casso[9], volumul *Rusia şi basinul dunărean*, istoricul

8. Leon Casso, *Rusia şi basinul dunărean*, traducere din limba rusă, cu un studiu introductiv de Şt. Gr. Berechet, Iaşi, 1940, pp. 203-204.
9. L.A. Kasso, *Rossia na Dunae i obrazovanie Bessarabskoi oblasti*, Moscova, 1913 (cartea a fost tradusă în limba română abia în 1940, cu titlul *Rusia şi basinul dunărean*).

rus V.A. Ulianiţki editase deja raportul secret al ambasadorului la Poartă, Andrei I. Italinski, către ministrul său de externe, Nikolai P. Rumianţev, din 3 decembrie 1812[10]. Nicolae Iorga nu avea cunoştinţă de studiul lui Ulianiţki, pe care însă l-a utilizat Leon Casso.

La scurt timp după asasinarea fraţilor Dimitrie şi Panayotis Moruzi, Italinski a raportat: „Sora principilor Moruzi a venit noaptea, deghizată, să-l găsească pe consilierul de colegiu Piotr Fonton şi să-i vorbească despre interesele familiei din partea şi în numele văduvei principelui Dimitrie. Această doamnă a arătat că principele Dimitrie a fost în mod special victima legăturilor sale politice cu Rusia şi a constantei sale opoziţii faţă de intrigile francezilor". Prin moartea sa, Dimitrie Moruzi îşi lăsase „în nevoi nevasta şi cei şase copii" şi de aceea „văduva principelui Dimitrie se aruncă la picioarele tronului M.S. Împăratul ca să obţină, prin generozitatea sa, un ajutor anual pentru întreţinerea ei şi a copiilor.

Eu – continua Italinski – îmi iau de asemenea libertatea să prezint interesul şi chiar necesitatea de a o ajuta pe văduva principelui cu o sumă (de 1.000 de piaştri) care să-i fie înmânată în secret lună de lună, iar plata ei să se facă până când situaţia acestei familii se va schimba, adică până când un eveniment îl va aduce pe principele Alexandru pe tronul unuia dintre cele două principate. Din acel moment, el ar putea să se ocupe de bunăstarea văduvei fratelui său"[11].

Numai şi acest document – dar există şi altele – este de natură să trezească unele suspiciuni în legătură cu relaţiile întreţinute de Moruzeşti cu ruşii. Cererea şi, mai apoi, acordarea unei pensii, chiar dacă aceasta nu a fost foarte mare, par să indice faptul că Moruzeştii făcuseră Rusiei unele servicii pentru care familiile lor puteau fi recompensate. Finanţele ruseşti erau într-o stare precară în acei ani şi, oricum, bugetul Rusiei era cel al unui imperiu, nu al unei societăţi de binefacere.

În fapt, avem de a face cu două probleme: pe de o parte, cea a „trădării" Moruzeştilor, iar pe de altă parte, cea a „vinovăţiei" lor în anexarea de către Rusia a Basarabiei. Cele două chestiuni nu pot fi în întregime separate una de cealaltă, dar nu trebuie contopite în mod artificial.

10. Toate datele sunt pe stil nou.
11. V.A. Ulianiţki, „Materialî k istorii Vostocinogo voprosa v 1808-1813 g.", în *Citenie v imperatorskom obşcestve istorii i drevnostei rossiiskih pri Moskovskom universitete*, Moscova nr. 4, 1901, p. 112.

Un debut furtunos. Moruzeştii şi Rusia (1802-1804)

Pentru o mai bună înţelegere a relaţiilor Moruzeştilor cu Rusia trebuie să ne întoarcem în timp cu zece ani, mai precis în toamna lui 1802, când s-a produs numirea ca domnitor al Moldovei a lui Alexandru Moruzi (?-1816), fratele mai mare al lui Dimitrie şi al lui Panayotis.

La Poartă, Alexandru Moruzi era perceput ca un om care „înclina spre Franţa"[12]. Desemnarea lui urma să contrabalanseze prezenţa pe tronul de la Bucureşti a lui Constantin Ipsilanti, cunoscut pentru ataşamentul său faţă de ţar.

Instrucţiunile adresate la 14 noiembrie 1802 de cancelarul Aleksandr Romanovici Voronţov proaspătului numit ambasador al Rusiei la Poartă, Andrei Iakovlevici Italinski, surprind felul în care erau văzuţi domnitorii Moldovei şi Ţării Româneşti la Petersburg. Ipsilanti era pentru cancelar un om cu excepţionale calităţi, devotat Rusiei de mult timp. Cu el urmau să fie întreţinute relaţii speciale şi personale de prietenie şi mai ales o corespondenţă prin care Italinski avea să obţină informaţiile necesare despre acea regiune. Ambasadorul rus a fost instruit să ferească legăturile speciale cu Ipsilanti de suspiciunile Porţii. Cu totul alta era situaţia lui Alexandru Moruzi, considerat a fi „din inimă ataşat Franţei". Deşi acesta ar fi încercat să-l convingă pe fostul însărcinat cu afaceri al Rusiei la Poartă, Vasili S. Tomara, că este devotat ţarului, Italinski a fost instruit să aibă o încredere limitată în el şi să se străduiască „să afle toate legăturile lui secrete"[13].

Poziţia lui Alexandru Moruzi nu era una de invidiat. După promulgarea de către Poartă, la presiunile diplomaţiei ruse, a hatişerifurilor (septembrie-octombrie 1802) prin care s-au reînnoit o serie de privilegii mai vechi ale Moldovei şi Ţării Româneşti şi s-au introdus altele noi, domnitorii depindeau practic atât de Turcia, cât şi de Rusia. Durata domniei s-a stabilit la şapte ani, iar principii puteau fi maziliţi numai dacă erau găsiţi vinovaţi atât de Înalta Poartă, cât şi de guvernul ţarist[14]. Suspiciunea Petersburgului faţă de Alexandru Moruzi ar fi putut să-i fie fatală acestuia chiar la începutul domniei.

---

12. *Cronici turceşti privind Ţările Române*, extrase, vol. III, volum întocmit de Mustafa A. Mehmed, Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1980, p. 410 (în continuare, *Cronici turceşti*).
13. Arhiv Vneşnei Politiki Rossiiskoi Imperii, fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 28, ff. 90-92 (în continuare, Arh. V.P.R.I.).
14. Mustafa A. Mehmed, *Documente turceşti privind istoria României*, vol. III (1791-1812), Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1986, pp. 167-188 (în continuare, M. Mehmed, *Documente tuceşti*).

Prima scrisoare, din 14 octombrie 1802, adresată lui Alexandru Moruzi de consulul rus la Iaşi, Vasili Fiodorovici Malinovski, a prilejuit izbucnirea unui scandal diplomatic. După ce l-a felicitat pentru numirea ca domn, diplomatul rus i-a atras atenţia principelui asupra respectării noilor hatişerifuri şi asupra împiedicării abuzurilor din administraţie. „Am de asemenea motive să cred – a continuat Malinovski – că zvonurile care circulă aici cu privire la numărul mare al domnilor din Fanar care-l vor urma [pe Alexandru Moruzi] nu sunt mai puţin adevărate, de vreme ce se ştie că, după noul regulament, funcţiile administrative locale trebuie să fie ocupate de boierii ţării."[15] Observaţia lui Malinovski este corectă, de vreme ce noile reglementări prevedeau ca „la slujbele din Ţara Românească şi Moldova [...] să fie preferaţi boierii din ţară care sunt îndreptăţiţi"[16].

Conflictul dintre Alexandru Moruzi şi boierii moldoveni a fost provocat şi de comportamentul abuziv al caimacamilor trimişi de domnitor la Iaşi, care au încercat să impună creşterea fiscalităţii. Acest lucru se întâmpla la scurt timp după ce, prin hatişerifuri, se încercase să se reglementeze mai strict impozitele care trebuiau fixate „împreună cu boierii din Divan". Mai mult, domnitorii trebuiau „să respecte declaraţiile pe care le-ar avea de făcut ambasadorul Rusiei în această privinţă [a stabilirii dărilor]"[17].

Puşi în faţa acestor abuzuri, boierii moldoveni au solicitat intervenţia Rusiei, singura în măsură să-l constrângă pe domn să respecte noile reglementări. În fapt, încă de la sfârşitul veacului al XVIII-lea, apelul la intervenţia rusească în numele respectării legalităţii în treburile interne ale Principatelor devenise o normă în sânul elitei politice locale. Corupţia, abuzurile de tot felul, absenţa legalităţii în treburile statului, nedreptăţile din actul de justiţie îi determina pe mulţi să-şi caute dreptatea la vecini.

Diplomaţia rusă a folosit cu multă abilitate aceste împrejurări pentru a-şi extinde influenţa şi a-şi impune controlul asupra Principatelor Române. De multe ori, chiar Petersburgul declanşa premeditat astfel de crize pentru ca mai apoi să aibă prilejul să intervină.

Dovada că Rusia nu era atât neliniştită de problema respectării legalităţii, cât era interesată de exercitarea unei influenţe consistente asupra domnitorilor o constituie şi faptul că, imediat după declanşarea incidentului dintre

15. Arh. V.P.R.I., fond Posol'stvo v Konstantinopole, op. 517/1, dosar 28, f. 32.
16. M. Mehmed, *Documente turceşti*, vol. III, p. 170.
17. *Ibidem*, p. 174.

Alexandru Moruzi şi consulul general rus de la Iaşi, Malinovski a fost destituit[18].

Un rol important în stingerea acestui conflict l-a jucat Dimitrie Moruzi, fratele domnitorului Moldovei. Acesta, aflându-se la Istanbul, a făcut repetate demersuri pe lângă ambasadorii Vasili Stepanovici Tomara şi Andrei Iakovlevici Italinski pentru a-i asigura de ataşamentul familiei sale faţă de Rusia şi de hotărârea fratelui său de a respecta noile reglementări privitoare la Principate[19]. Împrejurările l-au obligat pe D. Moruzi să aibă, în această perioadă, numeroase contacte cu Fontonii, traducătorii ambasadei ruse la Poartă, care trecuseră nu cu mult timp în urmă din serviciul Franţei în cel al Rusiei[20].

Moruzeştii au fost susţinuţi şi de domnitorul Constantin Ipsilanti, care se bucura de o deosebită încredere la Petersburg. La 28 decembrie 1802, Italinski i-a scris lui Ipsilanti că aprobarea de către Rusia a numirii lui Moruzi s-ar datora asigurărilor pe care le dăduse principele Ţării Româneşti[21]. Şi în alte ocazii, Constantin Ipsilanti i-a luat apărarea lui Alexandru Moruzi, încercând să diminueze suspiciunile ruşilor faţă de acesta[22], însă, prin acţiunile întreprinse, domnitorul Moldovei a continuat să declanşeze noi crize în relaţiile cu Rusia. Aşa s-a întâmplat de pildă în primăvara lui 1803, când Petersburgul a aflat cu stupoare că Al. Moruzi ar fi solicitat guvernului francez, prin ambasada acestuia de la Istanbul, ca şi prin intermediul unor emisari, direct la Paris, trimiterea unui agent diplomatic în Moldova. În informarea prezentată lui Italinski cu această ocazie, cancelarul Voronţov a reamintit faptul că Moruzeştii întreţinuseră în trecut relaţii bune cu Franţa[23].

Un raport de la 30 iunie 1803 adresat de Italinski cancelarului aduce mai multă lumină asupra Moruzeştilor. Potrivit ambasadorului rus, „Moruzi [Alexandru] nu a fost niciodată în sinea lui cu adevărat un inamic al Rusiei", iar conduita lui s-ar explica prin faptul că „a căutat să păstreze o atitudine binevoitoare a Porţii" faţă de el în momentul în care s-ar fi ivit posibilitatea numirii ca domn într-unul dintre Principate. Iar acum, după ce Moruzi a obţinut tronul

18. Arh. V.P.R.I., fond Posol'stvo v Konstantinopole, op. 517/1, dosar 28, f. 29, Tomara către cancelarul Voronţov, 28 octombrie 1802.
19. *Ibidem*, f. 110, Italinski către Voronţov, 28 decembrie 1802.
20. O primă scrisoare a lui Dimitrie Moruzi adresată unuia dintre Fontoni, găsită în arhivele ruseşti, datează din 23 decembrie 1802 (*ibidem*, ff. 116-117).
21. *Ibidem*, f. 125.
22. De exemplu, scrisoarea din octombrie 1803 a lui Ipsilanti către Italinski (*ibidem*, dosar 32, ff. 132-133).
23. *Ibidem*, dosar 33, ff. 109-112.

de la Iaşi, continua Italinski, în nădejdea că-l va păstra pentru şapte ani, „se va strădui să devină demn de protecţia Rusiei, fără de care intrigile grecilor fanarioţi pot să-l facă să piardă imediat demnitatea de principe"[24].

Diplomaţii ruşi acreditaţi în capitala de pe malurile Bosforului s-au lovit adesea de intrigile ţesute la Poartă de familiile fanariote împotriva lui Alexandru Moruzi şi, mai cu seamă, împotriva lui Constantin Ipsilanti. Ambasadorul Rusiei, Andrei Italinski, era convins că în spatele acestora se afla diplomaţia franceză[25]. Astfel, sprijinul Rusiei devenise o condiţie importantă, fără de care numirea[26], ca şi menţinerea în domnie erau de neconceput. De aici şi competiţia din lumea fanariotă pentru câştigarea sprijinului Rusiei pentru propria familie ; în cazul în care acesta nu era obţinut, familiile fanariote se repliau în spatele altei ambasade de la Poartă (în acea perioadă, cea a Franţei sau cea a Marii Britanii), care ar fi putut face faţă cu succes influenţei exercitate de ambasada Rusiei la Istanbul.

Aşa se poate explica ce l-a determinat pe Dimitrie Moruzi să acţioneze pentru a dovedi ataşamentul familiei sale faţă de Rusia, obţinând în consecinţă sprijinul Petersburgului pentru fratele său care domnea la Iaşi. La acea dată, cel mai important lucru pe care Dimitrie Moruzi putea să-l ofere ambasadei ruse erau tocmai informaţiile, adesea secrete, despre luările de poziţie din Divan şi din guvern, despre relaţiile Porţii cu puterile străine. În foarte scurt timp de la instalarea fratelui său la Iaşi, Dimitrie Moruzi a devenit una dintre cele mai importante surse de informaţii ale ambasadei ruse de la Istanbul. La începutul primăverii, diplomaţii ruşi au obţinut de la Moruzi date despre discuţiile purtate la Poartă în legătură cu rebelul de la Vidin, Pazvantoglu, şi despre măsurile pe care otomanii intenţionau să le adopte împotriva acestuia[27]. Tot din acea perioadă datează primele informaţii oferite ambasadei ruse cu privire la situaţia politică din Europa, mai cu seamă din Franţa ; rapoarte pe această temă trimise de agenţii otomani la Istanbul au fost copiate şi retransmise de Dimitrie Moruzi lui Italinski[28]. În plus, Dimitrie Moruzi a făcut informări scrise despre situaţia Porţii, relaţiile diplomatice ale acesteia şi situaţia internaţională,

24. *Ibidem*, dosar 30, ff. 344-345.
25. *Ibidem*, dosar 29, f. 270, Italinski către Voronţov, 14 martie 1803 ; dosar 31, f. 153, Italinski către Voronţov, 30 august 1803.
26. *Ibidem*, dosar 30, f. 231.
27. *Ibidem*, dosar 29, ff. 272-277.
28. „Copie d'une lettre reçue de Paris pour le Prince Mourousy et communiqué à S.E. M. L'Envoyé de Russie" (scrisul lui Piotr Fonton). Scrisoarea propriu-zisă a fost copiată personal de Dimitrie Moruzi (*ibidem*, dosar 30, ff. 57-60).

pe care ambasada rusă le-a expediat prin curier la Petersburg[29]. O parte destul de importantă a informaţiei oferite ruşilor de Moruzi nu avea caracter secret, iar o altă parte ar fi putut fi procurată cu siguranţă din alte surse.

Dimitrie Moruzi avea acces cu mare uşurinţă la informaţiile de stat, de vreme ce se bucura de o mare încredere din partea turcilor şi-l slujea, în calitate de consilier, pe ministrul de externe otoman, reis efendi.

În situaţiile speciale apărute în vara lui 1803, mai ales ca urmare a mesajelor urgente transmise de reprezentantul Franţei la Istanbul, ambasadorul Guillaume Brune, Dimitrie Moruzi era de îndată căutat de Piotr Fonton, al doilea traducător al ambasadei ruse, pentru a oferi informaţii[30]. Tot prin intermediul lui Fonton, Moruzi a fost instruit să-i determine pe diferiţi reprezentanţi oficiali ai Porţii Otomane să adopte o poziţie convenabilă Rusiei în conversaţiile pe care aceştia urmau să le aibă cu generalul Brune[31]. În terminologia de astăzi, s-ar putea spune deci că Dimitrie Moruzi nu a fost numai o sursă de informaţii, ci şi un agent de influenţă în slujba Rusiei.

Despre conduita adoptată de Dimitrie Moruzi a raportat Italinski la 30 iunie 1803. Potrivit ambasadorului rus, Moruzi s-ar fi bucurat de respectul sultanului şi ar fi exercitat o mare influenţă în guvern. De asemenea, el „îmi furnizează cu fiecare prilej informaţii secrete, care, după o atentă verificare, s-au dovedit mereu a fi adevărate [...]; [Moruzi] îmi prezintă cu mare plăcere într-un mod autentic discuţiile pe care Brune le are în timpul întâlnirilor cu reis efendi şi cu ceilalţi participanţi speciali la treburile ministerelor, ca şi informările pe care le face în numele lui [al lui Brune] dragomanul Frankini [Francesco Frankini, primul dragoman al ambasadei franceze]. O astfel de conduită, după părerea mea – a continuat Italinski –, fiind descoperită ar putea să-l ducă la pieire [pe Moruzi] şi de aceea cred că el nu ar fi pornit pe acest drum periculos fără să ştie că se expune oricând primejdiilor din partea Porţii"[32].

Încă din decembrie 1802, Piotr Fonton s-a impus ca om de legătură între ambasada rusă şi Moruzi. Despre abilitatea celui de-al doilea dragoman de a obţine informaţii importante, ca şi despre legăturile pe care le avea acesta în lumea stambuliotă îi raporta cu satisfacţie cancelarului acelaşi Italinski prin depeşa din 15 aprilie 1803[33].

---

29. *Ibidem*, dosar 31, ff. 32-33.
30. Discuţia pe care Brune a avut-o cu reprezentanţii Porţii la 5 iulie a fost rezumată în raportul lui Italinski către Voronţov din 16 iulie 1803 (*ibidem*, f. 23).
31. *Ibidem*, ff. 78-79.
32. *Ibidem*, dosar 30, f. 344.
33. *Ibidem*, ff. 9-10.

Date fiind relaţiile speciale dintre Dimitrie Moruzi şi Piotr Fonton, era normal ca, în toamna anului 1812, după asasinarea fraţilor săi, sora Moruzeştilor să-l caute în secret noaptea, deghizată, pe Fonton, şi nu vreo altă persoană din ambasada rusă de la Istanbul. Acest episod pare să indice faptul că şi alţi membri ai familiei Moruzi au fost la curent cu legăturile tainice întreţinute de Dimitrie cu ruşii.

Acelaşi Piotr Fonton s-a aflat în relaţii secrete şi cu Alexandru Ipsilanti, tatăl domnitorului de la Bucureşti. Versatul principe fanariot a părut însă mai prudent în legăturile sale cu ruşii, fapt ce nu l-a scutit de a fi arestat, torturat şi executat de turci după izbucnirea, în toamna lui 1806, a războiului dintre imperiile Rus şi Otoman[34]. În martie 1803, bătrânul Ipsilanti i-a cerut lui Piotr Fonton, în cursul unei vizite obişnuite pe care acesta din urmă i-o făcuse, să utilizeze cu multă atenţie informaţiile secrete pe care le primea de la el[35].

Ca şi în cazul informaţiilor provenite de la Dimitrie Moruzi, cele obţinute de la Alexandru Ipsilanti erau extrem de variate, de la cele privind sănătatea sultanului, caracterul moştenitorului tronului otoman, discuţiile din ambasadele Austriei, Franţei, Prusiei şi până la relatările privind demersurile ambasadorului Brune la Poartă şi atitudinea diferitelor oficialităţi de la Istanbul faţă de Franţa. Mai mult decât atât, bătrânul Ipsilanti i-a şi sfătuit pe diplomaţii ruşi cum să acţioneze în diferite ocazii pentru a evita o posibilă pătrundere franceză în zona Balcanilor. În numeroase rapoarte ruseşti din acei ani sunt consemnate informaţiile primite de la Alexandru Ipsilanti. Unele sunt cu adevărat preţioase, însă altele sunt notate doar pentru a mai umple cu ceva rapoartele care plecau spre Petersburg.

O altă sursă a ambasadei ruse, modestă ca valoare în comparaţie cu Moruzi şi Ipsilanti, a fost capuchehaia domnitorului muntean la Poartă, logofătul Alexandru Mano, ginerele lui Alexandru Ipsilanti[36].

Trebuie avut în vedere totuşi faptul că însăşi Poarta era uneori interesată să aducă unele informaţii la cunoştinţa ambasadei ruse pe alte căi şi cu alte mijloace decât cele obişnuite, diplomatice. Este adevărat că, pentru acei ani, nu se găseşte reflectat în plan documentar decât un singur caz în care reis efendi i-a cerut lui Dimitrie Moruzi să-l anunţe pe Italinski în ce a constat convorbirea avută de acesta cu Brune[37]. De asemenea, din raţiuni politice pe

34. N. Iorga, „Sfârşitul lui Alexandru-Vodă Ipsilanti", în *Revista istorică* nr. 10-12, 1934, pp. 305-307.
35. Arh. V.P.R.I., fond Posol'stvo v Konstantinopole, op. 517/1, dosar 29, f. 294.
36. *Ibidem*, dosar 30, ff. 315-316.
37. Acest lucru este menţionat într-un raport din 30 iulie 1803 al lui Italinski către Voronţov (*ibidem*, dosar 31, f. 81).

care le putem înţelege, sultanul a decis, în toamna lui 1803, chiar decorarea lui Constantin Ipsilanti, în semn de preţuire pentru activitatea sa şi de apreciere a bunelor relaţii dintre Rusia şi Turcia[38]. Acest lucru s-a petrecut în ciuda faptului că Poarta avea, încă de pe atunci, destule informaţii privind relaţiile secrete ale acestuia cu Petersburgul.

Chiar dacă nu a încurajat legăturile unor familii fanariote de vază cu Rusia, Înalta Poartă nici nu a luat măsuri pentru a curma acest curs. La rândul lui, guvernul otoman, în starea de slăbiciune în care se afla imperiul, a optat pentru acelaşi joc dublu, de balans între puterile vecine, pe care-l făceau, la alt nivel, şi grecii fanarioţi, încercând chiar să-i utilizeze pe aceştia, şi relaţiile lor cu Rusia, în propriul folos.

Moruzeştii şi Rusia în vremea războiului ruso-otoman

Pacea instaurată pe continent după 1802 a ascuns pentru puţini ani marile tensiuni dintre puterile europene. Nu a fost nevoie decât de arestarea ducelui de Enghien şi de executarea lui pentru formarea unei noi coaliţii împotriva Franţei lui Napoleon Bonaparte. Însă, pe câmpurile de luptă ale Europei, armatele franceze s-au dovedit superioare forţelor coalizate.

În primăvara anului 1806, împăratul Napoleon I era interesat de perspectiva constituirii unei contraponderi la coaliţia antifranceză patronată de Marea Britanie şi de Rusia. Acesta este mobilul pentru care s-a produs revenirea politicii externe franceze la tradiţionala alianţă cu Imperiul Otoman şi la folosirea acestuia în combinaţiile politicii europene. Pentru aceasta, Napoleon a numit un nou ambasador la Poartă, pe energicul Horace Sébastiani.

Constantin Ipsilanti a înţeles imediat că, în cazul creşterii influenţei franceze la Istanbul, ar pierde tronul Ţării Româneşti. De altfel, într-o scrisoare adresată ministrului său de externe, Napoleon şi-a manifestat intenţia de a interveni pentru înlăturarea domnitorilor fanarioţi din Principate pentru că „principii greci care le guvernează sunt de fapt agenţi ai ruşilor”[39].

Emoţia produsă lui Ipsilanti la aflarea veştii despre semnarea păcii dintre Franţa şi Rusia, al cărei tratat nu fusese însă ratificat de ţar, a fost consemnată într-un raport din 24 august 1806 al lui Konstantin Rodofinikin către Italinski. Domnitorul l-a întâmpinat pe diplomatul rus „cu un profund regret întipărit pe faţă”, astfel încât, a continuat Rodofinikin, se poate spune că principele „a fost

38. *Ibidem*, f. 175, Iosif Fonton către Italinski, 13 septembrie 1803.
39. *Correspondance de Napoléon Ier*, vol. XII, Paris, 1863, pp. 474-475.

distrus de aflarea veştii că Rusia ar fi încheiat cu Franţa o pace foarte dezavantajoasă. Gloria Rusiei, mi-a spus cu lacrimi în ochi, s-a întunecat". În felul acesta, a continuat Constantin Ipsilanti, citat de Rodofinikin, „Rusia va pierde pentru totdeauna orice influenţă şi respectul" de care se bucura în Balcani. În încercarea de a convinge Rusia să se opună prin luptă extinderii influenţei lui Napoleon în Europa, principele fanariot a declarat că în ajutorul ţarului ar putea sări 40.000 de sârbi, iar el ar putea ridica la arme 30.000 de oameni din Moldova şi Ţara Românească[40]. Însă, chiar în ziua în care Rodofinikin scria raportul din care am citat, la Poartă, ambasadorul francez, Sébastiani, a repurtat un important succes diplomatic, obţinând mazilirea lui Constantin Ipsilanti şi Alexandru Moruzi şi numirea în locul lor a lui Alexandru Suţu şi Scarlat Callimachi[41].

După ce a fugit în Rusia prin Transilvania, Constantin Ipsilanti a declanşat o amplă campanie de convingere a ţarului Alexandru I de necesitatea începerii unui război împotriva Porţii Otomane. Pentru aceasta, el a trimis, în toamna anului 1806, un set de propuneri Ministerului de Externe al Rusiei. De pildă, la punctul 11, Ipsilanti a cerut unirea Moldovei şi Ţării Româneşti sub conducerea sa, asigurând Petersburgul că îşi va asuma în acest caz obligaţia „de a furniza armatei ruse de la Dunăre toate mijloacele de subzistenţă necesare, printre altele solda, îmbrăcămintea şi toate cheltuielile pe care întreţinerea lor o cere, fără ca pe Majestatea Sa Imperială s-o coste ceva"[42]. La data la care Ipsilanti a redactat aceste propuneri, la Petersburg se decisese deja ocuparea militară a Principatelor Române. În anturajul ţarului, ocuparea lor era privită oficial ca un mijloc de presiune asupra sultanului, despre care se credea că, în acest fel, va fi obligat să iasă de sub influenţa politică a lui Napoleon.

Dacă, după izbucnirea crizei orientale în toamna lui 1806, Constantin Ipsilanti s-a alăturat pe faţă Rusiei, domnitorul Moldovei, Alexandru Moruzi, a avut o conduită contrară, de supus credincios al Înaltei Porţi. Acest lucru

40. V. Boghişici, *Razbor socineniia N.A. Popova „Rossiia i Serbiia"*, Sankt-Petersburg, 1872, pp. 67-68.

41. Despre contextul internaţional din vara anului 1806 şi înlocuirea domnitorilor din Principate, vezi la Edouard Driault, *La politique orientale de Napoléon. Sébastiani et Gardane 1806-1808*, Paris, 1904; Germaine Lebel, *La France et les Principautés Danubiennes (Du XVI-e siècle à la chute de Napoléon Ier)*, Paris, 1955; Stanford J. Shaw, *Between Old and New. The Ottoman Empire under Sultan Selim III, 1789-1807*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1971; I.S. Dostian, *Rossiia i balkanskii vopros. Iz istorii russko-balkanskih politiceskih sveazei v pervoi treti XIX v.*, Moscova, 1972.

42. Documentul se află la Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468. A fost editat de V. Boghişici, *op. cit.*, pp. 47-50.

nu i-a salvat însă pe fraţii Moruzi, care, în aprilie 1807, au fost fie arestaţi şi aruncaţi în închisoare, fie, în cazul lui Dimitrie, exilaţi. În acest timp, bătrânul Alexandru Ipsilanti, tatăl fostului domnitor muntean fugit la ruşi, a fost torturat şi executat.

Venirea la putere a lui Mustafa paşa Bairaktar le-a oferit o nesperată şansă Moruzeştilor. Întors din exil în toamna lui 1808, Dimitrie Moruzi a fost în grabă numit mare dragoman[43]. În urma misiunii secrete a unui ofiţer rus[44] trimis cu un mesaj special la Istanbul de generalul Aleksandr A. Prozorovski, comandant al armatei din Principate, Poarta a acceptat să înceapă negocieri de pace la Iaşi. Delegaţia otomană, din care făcea parte şi Moruzi, urma să plece spre capitala Moldovei la sfârşitul lunii noiembrie a anului 1808[45]. Revolta izbucnită la Istanbul, în urma căreia marele vizir, Mustafa Bairaktar, şi-a pierdut viaţa, a întârziat însă cu câteva săptămâni plecarea delegaţiei otomane la tratativele de pace.

Ajunsă la Iaşi abia la începutul primăverii lui 1809, după ce parcursese un traseu ocolit, prin Vidin, Craiova şi Bucureşti, delegaţiei otomane i s-au prezentat condiţiile Petersburgului, şi anume fixarea graniţei pe Dunăre şi pe braţul Sf. Gheorghe. În fapt, diplomaţia rusă a intenţionat doar să obţină consemnarea în tratatul de pace cu Poarta Otomană a prevederii din documentul convenit la Erfurt între Napoleon şi Alexandru potrivit căreia Franţa recunoştea în mod explicit anexarea Moldovei şi Ţării Româneşti de către Rusia[46]. În faţa refuzului părţii otomane de a accepta ca bază de negociere graniţa pe Dunăre, ruşii au căutat un motiv să rupă armistiţiul încheiat la Slobozia la 24 august 1807 şi să reia operaţiunile militare.

Pretextul l-a constituit semnarea tratatului de pace de la Dardanele dintre imperiile Britanic şi Otoman[47]. Guvernul rus şi-a văzut ameninţate planurile de expansiune teritorială de intervenţia reprezentantului Londrei la Poartă, Sir Robert Adair, care-şi oferise medierea. La începutul lunii aprilie, A.A. Prozorovski i-a comunicat oficial şefului delegaţiei otomane, Mehmed Said Galib

43. Florin Marinescu, *Etude généalogique sur la famille Mourouzi*, Atena, 1987, p. 66.
44. Acesta şi-a relatat misiunea sub forma unui jurnal de călătorie publicat în *Russkii vestnik*, Moscova, august şi septembrie 1810.
45. A.F. Miller, *Mustapha Pacha Bairaktar*, Bucureşti, 1975, p. 337.
46. F.F. Martens, *Sobranie traktatov i konvenţii, zakliucennâh Rossieiu s inostrannâmi derjavami*, vol. XIV, *Traktatî s Franţieiu*, Sankt-Petersburg, 1905, pp. 68-73 ; *Vneşneaia politika Rossii XIX i naciala XX veka. Dokumentî Rossiiskogo Ministerstva Inostrannâh Del*, vol. IV, Moscova, 1965, p. 360.
47. Gabriel Noradounghian, *Recueil d'actes internationaux de l'Empire ottoman*, vol. II, Paris, 1900, pp. 81-84.

efendi, că, de vreme ce ultimatumul ţarului prin care se cerea expulzarea lui R. Adair fusese respins, armistiţiul devenise caduc şi, în consecinţă, luptele aveau să se reia imediat[48].

În pofida succeselor militare înregistrate de ruşi în campaniile din anii 1809 şi 1810, Poarta a refuzat să accepte cedările teritoriale solicitate de aceştia.

Deşi poziţiile oficiale exprimate de cele două părţi erau ireconciliabile, încă din decembrie 1810 au început să circule zvonuri privind reluarea tratativelor de pace. Acestea au fost generate şi de faptul că echipa de negociatori ruşi în frunte cu fostul ambasador la Poartă, Andrei Italinski, a fost adusă la Bucureşti[49].

Moruzeştii şi negocierile de pace de la Giurgiu şi Bucureşti

În încercarea de a provoca o luare de contact cu partea otomană, Piotr Fonton a fost trimis în tabăra marelui vizir, aflată la Şumla. Misiunea sa era să-i asigure pe reprezentanţii Porţii că, în schimbul fixării graniţei pe Dunăre, Rusia va restitui Imperiului Otoman teritoriile ocupate pe malul drept al fluviului. Turcii au respins însă propunerile părţii ruse, afirmând că ţarul nu doreşte pacea de vreme ce pretinde aşezarea viitoarei graniţe pe Dunăre. Reprezentanţii Porţii au lăsat să se înţeleagă că restituirea Ţării Româneşti la încheierea păcii este o condiţie obligatorie, unele concesii putând fi făcute doar în privinţa Moldovei[50].

În afara misiunii de a clarifica intenţiile Porţii Otomane şi de a identifica cedările teritoriale pe care aceasta ar fi fost dispusă să le facă, Piotr Fonton a fost instruit să intre în legătură cu marele dragoman, Dimitrie Moruzi, care se afla şi el în tabăra marelui vizir. O serie de instrucţiuni, datate 9 februarie 1811, fixează liniile generale de conduită pe care Fonton urma să le adopte faţă de Moruzi. Ruşii erau conştienţi de faptul că „pierderea Moldovei şi a Valahiei îl răneşte cu siguranţă cât se poate de adânc pe principele Moruzi, familia sa primind de mai multe ori, din tată în fiu, unul dintre cele două principate, iar el păstrându-şi speranţa că lucrul acesta va continua şi după pace". Piotr Fonton trebuia să-i comunice confidenţial lui Moruzi că, oricare ar fi fost interesele Marilor Puteri, „el este sigur că ele [Principatele Române] sunt irevocabil pierdute pentru Poartă" şi că ar fi bine pentru ea „ca această

48. Armand Goşu, „Rusia la Dunărea de Jos. Pacea de la Bucureşti (mai 1812)", în *Studii şi materiale de istorie modernă*, X, Bucureşti, 1996, pp. 54-55.
49. *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, 1781-1814, Documente culese din Arhivele Ministerului Afacerilor Străine din Paris de A.I. Odobescu, Bucureşti, 1892, p. 580.
50. A.N. Petrov, *Voina Rossii s Turţiei (1806-1812 gg.)*, vol. III (1810, 1811, 1812), Sankt-Petersburg, 1887, pp. 321-322.

pierdere să nu fie urmată, mai devreme sau mai târziu, de altele mai dureroase şi mult mai importante".

Ruşii, decişi să exploateze „legăturile intime care au existat între consilierul de curte Fonton şi principele Dimitrie Moruzi, actual dragoman al Porţii", i-au cerut lui Piotr Fonton să nu piardă ocazia „de a-l asigura [pe Moruzi] că Majestatea Sa cunoaşte şi ştie să aprecieze serviciile aduse de el şi de fraţii lui atunci când fratele lor mai mare era domnitor al Moldovei, că nu se îndoieşte de constanţa zelului lor şi că este dispusă să le dea cele mai strălucite mărturii ale înaltei sale bunăvoinţe. Dar el [Piotr Fonton] nu va face niciun anunţ favorabil în această privinţă şi nicio promisiune formală. El [Piotr Fonton] va încerca să afle dacă poate beneficia de aceste oferte generale şi, în acest caz, ce favoruri din partea Majestăţii Sale Imperiale le-ar conveni lui şi fraţilor lui"[51].

Pretenţiile teritoriale ale Rusiei intrau în contradicţie cu interesele familiilor fanariote, printre care se număra şi cea a Moruzeştilor. Pentru grecii fanarioţi, numirea ca domn la Bucureşti şi la Iaşi era un ideal pentru atingerea căruia nu precupeţeau nici bani şi nici intrigi. Pe de o parte, famiile fanariote care beneficiau regulat de privilegiul ocupării tronului în Principate ar fi trebuit să se împotrivească din toate puterile anexării Moldovei şi Ţării Româneşti de către Rusia. Pe de altă parte, comuniunea de religie cu ruşii, ura lăuntrică faţă de turcii „păgâni", dar şi speranţa eliberării propriului popor cu ajutorul ţarului erau de natură să-i determine să sprijine, şi nu să se împotrivească expansiunii Rusiei în sud-estul Europei.

De aceea, Dimitrie Moruzi, care ocupa funcţia de mare dragoman, din care influenţa într-o măsură considerabilă liniile politicii externe a Porţii Otomane[52], trebuia convins de ruşi că o împotrivire la anexarea Moldovei şi Ţării Româneşti ar fi inutilă de vreme ce acestea erau irevocabil pierdute. Din raportul secret din 17 februarie, prezentat de Piotr Fonton la întoarcerea de la Şumla, rezultă însă că Moruzi a încercat să-l convingă pe Fonton că Poarta nu va accepta niciodată graniţa pe Dunăre, iar Anglia ar fi propus chiar Rusiei colonii în America în schimbul restituirii către Poartă a Principatelor. Nici Austria şi nici Franţa nu ar fi privit cu plăcere perspectiva anexării Moldovei şi Ţării Româneşti[53].

---

51. Arh. V.P.R.I., fond Kanţelеariia, opis 468, dosar 1957, ff. 123-124. Documentul a fost editat în colecţia *Vneşneaia politika Rossii*, vol. VI, Moscova, 1962, p. 50.
52. Despre rolul nefast al lui Moruzi în politica Porţii, vezi scrisoarea lui Champagny către Muhib efendi, ambasadorul Porţii la Paris (*Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, pp. 560-561). Despre influenţa lui Moruzi asupra politicii externe otomane, vezi *ibidem,* supl. I, vol. III, pp. 55-56.
53. *Vneşneaia politika Rossii*, vol. VI, pp. 692-693, nota 97.

Dar această primă luare de contact între ruşi şi turci nu a avut efecte. De aceea, la scurt timp de la sosirea la Bucureşti, noul comandant al Armatei de la Dunăre, generalul M.I. Kutuzov, l-a trimis într-o nouă misiune la Şumla pe acelaşi Piotr Fonton. Şi în noile instrucţiuni din 15 mai 1811, redactate de Italinski, este menţionată relaţia specială pe care Fonton trebuia să o aibă cu Moruzi.

„Fără îndoială, aceste informaţii [despre cedările teritoriale şi alte sacrificii pe care Poarta ar fi dispusă să le facă în schimbul păcii] nu vor putea fi obţinute decât în urma mărturisirilor făcute de principele Dimitrie Moruzi. *Cele făcute deja ne dau speranţa că va mai vrea să facă şi altele* [s.n. – A.G.]. Ca să-i atragă şi mai mult bunăvoinţa, consilierul de curte Piotr Fonton îl va asigura din nou, cum a făcut-o şi în prima lui călătorie, că Majestatea Sa Imperială, fiind la curent cu serviciile pe care le-a adus în trecut şi ştiind să le aprecieze pe cele pe care le va aduce şi în această împrejurare, nu va ezita să-i demonstreze satisfacţia sa şi să-l facă a simţi consecinţele înaltei sale bunăvoinţe atât faţă de el, cât şi faţă de toată familia lui"[54].

Acest al doilea demers făcut de ruşi a fost încununat de succes, de vreme ce marele vizir a hotărât să trimită la Bucureşti pentru tratative pe comandantul corpului de ieniceri, Abdulhamid efendi[55]. Acesta a sosit în capitala Ţării Româneşti la începutul lunii iunie. Însă, în discuţiile pe care le-a avut cu generalul Kutuzov, ca şi cu negociatorii Italinski şi Iosif Fonton, Abdulhamid efendi a anunţat că misiunea sa „constă doar în a restabili vechiul hotar [pe Nistru]"[56]. Tratativele au intrat în impas înainte chiar de a începe.

La întoarcerea de la Şumla, din tabăra marelui vizir, Piotr Fonton a înaintat două rapoarte secrete, primul lui Kutuzov (10 iunie 1811), al doilea lui Italinski (11 iunie 1811). Dimitrie Moruzi l-a informat pe Piotr Fonton, în discuţiile confidenţiale avute cu acesta, că însărcinatul cu afaceri al Franţei la Istanbul, Latour-Maubourg, i-a prezentat lui reis efendi o notă secretă în care guvernul otoman era asigurat că Napoleon ar fi fost obligat de împrejurări să aibă la Tilsit şi la Erfurt o atitudine contrară voinţei sale în relaţiile cu Poarta, însă, de acum încolo, împăratul Franţei şi-a anunţat intenţia de a-şi dovedi bunăvoinţa faţă de Imperiul Otoman. Mai mult chiar, lui reis efendi i s-a dat de înţeles

54. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1957, ff. 127-128. Instrucţiuni editate în *Vneşneaia politika Rossii*, vol. VI, p. 112.
55. Arh. V.P.R.I., fond Posol'stvo v Konstantinopole, op. 517/1, dosar 55, f. 39. Despre rezultatul acestei misiuni, vezi şi M.I. Kutuzov, *Sbornik documentov*, vol. III, 1808-1812, sub redacţia lui L.G. Beskrovnogo, Moscova, 1952, pp. 381-382.
56. M. Mehmed, *Documente turceşti*, vol. III, pp. 273-280.

că putea izbucni un război între Franţa şi Rusia[57]. În consecinţă, Poarta nu trebuia să se grăbească să încheie o pace defavorabilă sieşi cu Rusia.

Deci, în mai 1811, pentru prima dată în noul context, Dimitrie Moruzi le-a oferit ruşilor informaţii despre acţiunile diplomaţiei franceze la Poartă.

Dar cum de avea Dimitrie Moruzi, aflat la Şumla, în tabăra marelui vizir, astfel de informaţii?

După ce a fost numit mare dragoman, Moruzi a părăsit în scurt timp capitala otomană pentru a participa la congresul de pace de la Iaşi, în primăvara anului 1809. De atunci însă, el nu a mai revenit la Istanbul. Înlocuitorii săi la Poartă în funcţia de mare dragoman au fost numiţi, mai întâi, Scarlat Rosetti-Bibica, iar, mai apoi, fratele său Panayotis Moruzi[58]. În primăvara lui 1811, Dimitrie Moruzi fusese înştiinţat de fratele său Panayotis în legătură cu demersurile diplomatice ale Franţei la Poartă. Datorită funcţiei pe care o ocupa, aceea de înlocuitor al marelui dragoman, Panayotis Moruzi era la curent cu toate acţiunile reprezentanţelor străine de la Istanbul, el participând la discuţiile care aveau loc între reis efendi şi diplomaţii acreditaţi la Poartă.

Din raportul secret înaintat de Piotr Fonton lui Andrei Italinski la întoarcerea de la Şumla rezultă că lui Dimitrie Moruzi i s-au dat noi asigurări că persoana sa era preţuită la Petersburg, de vreme ce ţarul însuşi era la curent cu „serviciile" pe care acesta le-ar fi făcut Rusiei. Mai mult chiar, în mai 1811, lui Moruzi i s-a promis că va fi decorat în secret cu un ordin rusesc şi i s-a vorbit despre posibilitatea de a emigra în Rusia împreună cu întreaga familie[59].

Din cauza relaţiilor tot mai încordate cu Franţa, fapt ce anunţa o confruntare decisivă între împăraţii Alexandru I şi Napoleon, cabinetul rus a fost silit să-şi reducă pretenţiile teritoriale pentru a obţine încheierea păcii cu Poarta[60]. Dacă, până în primăvara lui 1811, Rusia a cerut fixarea viitoarei frontiere pe Dunăre, din acel moment, Petersburgul s-a arătat dispus să ia în considerare şi alte variante, dintre care cea mai vehiculată era aceea a graniţei pe Siret. Poarta a respins însă şi această pretenţie, considerând-o exagerată.

Operaţiunile militare de pe frontul dunărean din vara şi de la începutul toamnei anului 1811 s-au încheiat cu încercuirea armatei otomane. Marele

57. *Vneşneaia politika Rossii*, vol. III, pp. 697-698, nota 132.
58. F. Marinescu, *op. cit.*, p. 66.
59. Arh. V.P.R.I., fond Posol'stvo v Konstantinopole, op. 517/1, dosar 55, f. 61, P. Fonton către Italinski, 11 iunie 1811.
60. Ion Jarcuţchi, Vladimir Mischevca, *Pacea de la Bucureşti (din istoria diplomatică a încheierii tratatului de pace ruso-turc de la 16/28 mai 1812)*, Editura Ştiinţa, Chişinău, 1993, pp. 112-113.

vizir a fost obligat să încheie armistiţiu şi să aprobe începerea negocierilor de pace. Acestea s-au desfăşurat la Giurgiu, delegaţiile fiind conduse de Galib efendi[61] şi Andrei Italinski.

Aceste negocieri au fost purtate în van, de vreme ce sultanul nu şi-a dat acordul pentru fixarea graniţei pe Siret şi a cerut renegocierea preliminariilor păcii. În condiţiile unei asemenea răsturnări de situaţie, trebuind să facă faţă asprimilor iernii şi unor tratative de lungă durată, cele două delegaţii au părăsit austerul Giurgiu pentru mai confortabilul Bucureşti. Însă, în urma primei şedinţe de negocieri, desfăşurată în capitala Ţării Româneşti la 12 ianuarie 1812, a devenit evident faptul că tratativele intraseră în impas. Nici măcar ameninţarea lui Kutuzov că ruşii vor rupe armistiţiul şi vor relua operaţiunile militare nu i-a determinat pe turci să accepte fixarea viitoarei frontiere pe râul Siret.

În consecinţă, negocierile de pace au fost întrerupte. Pregătirile militare pe care Napoleon le făcea anunţau invadarea Rusiei la începutul verii acelui an. Aflat în criză de timp, Kutuzov s-a decis să continue presiunile militare asupra Porţii, însă acestea erau lipsite de consistenţă.

La începutul anului 1812, la Istanbul, s-a purtat o luptă surdă între diplomaţiile Marilor Puteri pentru alăturarea Porţii la coaliţia napoleoniană sau la cea antinapoleoniană. Interesul Rusiei pentru informaţiile furnizate de Dimitrie Moruzi a crescut simţitor. În fapt, după întreruperea negocierilor de la Bucureşti, Piotr Fonton şi marele dragoman s-au întâlnit tot mai des în secret.

Într-un raport din 12 februarie 1812, Piotr Fonton a comunicat informaţiile primite de la Dimitrie Moruzi despre întrevederea pe care Latour-Maubourg o avusese cu reis efendi. Însărcinatul cu afaceri al Franţei la Poartă „i-a atras atenţia ministrului otoman că, de câţiva ani, Rusia şi-a înmulţit posesiunile în dauna vecinilor ei; că, izbucnind războiul dintre Rusia şi Franţa, această putere va ocupa mai multe ţinuturi care au aparţinut odinioară altor suverani. După ce a făcut această observaţie, a adăugat că este autorizat să întrebe dacă Poarta, în cazul unei ocupaţii, ar avea intenţia să reclame aceste ţinuturi pe motiv că făcuseră cândva parte integrantă din Imperiul Otoman". Potrivit lui Moruzi, citat de Piotr Fonton, reis efendi s-a limitat, în răspunsul dat lui Latour-Maubourg, la observaţia că Rusia şi Franţa nu se aflau în stare de război.

Demersurile diplomatice ale Franţei le-au stârnit însă sentimente negative Moruzeştilor. „Fratele [Panayotis] persoanei în chestiune [Dimitrie Moruzi]

61. Lista completă a persoanelor care făceau parte din delegaţia otomană a fost prezentată ruşilor de Moruzi (Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1982, f. 271).

se teme că, încet, încet, Poarta se lasă influenţată de sfaturi rele, care se înmulţesc zi de zi pe toate căile"[62].

27 februarie 1812 este datat un alt raport intitulat *Informations donnés au Conseiller de Cour Pierre Fonton, par la personne avec laquelle il est en relations secrèts*. În el se relatează discuţiile care au avut loc la Istanbul despre situaţia armatei otomane încercuite de ruşi la Dunăre şi despre trimiterea unor ambasadori ai Porţii în diferite capitale europene[63].

Întâlnirile dintre Piotr Fonton şi Dimitrie Moruzi erau fixate în funcţie de importanţa informaţiilor care urmau să fie comunicate. Astfel, la începutul lunii martie, Moruzi i-a dat de ştire lui Fonton că tocmai sosise curierul de la Istanbul şi a cerut o întâlnire în aceeaşi seară, pentru a prezenta informaţiile primite. Numai că timpul avut la dispoziţie de Moruzi a fost destul de scurt. Iată ce notează Fonton în raportul său din 16 martie: „Ea [persoana cu care este în relaţii secrete] a adăugat apoi că nu ştie încă ce instrucţiuni au primit plenipotenţiarii otomani, pentru că ele nu au fost deocamdată complet descifrate"[64]. Dar Dimitrie Moruzi a promis să revină în curând şi să ofere informaţii despre instrucţiunile primite. În schimb, de vreme ce apucase să citească scrisorile primite de la fratele său Panayotis, Moruzi a vorbit despre acţiunile austriecilor şi francezilor la Poartă pentru a împiedica semnarea păcii cu Rusia şi s-a referit pe larg „la felul în care stau lucrurile în Europa şi, mai ales, la relaţia dintre Rusia şi Franţa". La rândul său, Moruzi i-a cerut lui Piotr Fonton informaţii despre conţinutul scrisorii pe care Italinski o primise de la ambasadorul englez la Poartă, Stratford Canning[65].

Noua întâlnire dintre traducătorul delegaţiei ruse şi marele dragoman a avut loc la cererea lui Kutuzov. În aceeaşi zi, Moruzi se întâlnise şi cu Italinski, căruia i-a oferit date despre instrucţiunile primite de turci de la Istanbul. Moruzi a subliniat faptul că limbajul şi conduita plenipotenţiarilor Porţii au fost riguros prescrise în instrucţiunile tocmai sosite. După ce i-a relatat o discuţie purtată cu Galib efendi despre articolele preliminare ale păcii, Moruzi a anunţat că „intrigile [de la Poartă] tind, în plus, să-i dea ca dragoman un individ care ţine cu partida francezilor". În raportul secret din 17 martie, Fonton l-a avertizat pe Kutuzov că „persoana în chestiune [Dimitrie Moruzi] este expusă tuturor relelor intenţii ale intriganţilor. Ei îl acuză că nu încurajează şi nu

62. *Ibidem*, dosar 1982, ff. 63-64.
63. *Ibidem*, dosar 1982, ff. 69-70.
64. *Ibidem*, dosar 1982, ff. 113-114.
65. *Ibidem*, dosar 1982, ff. 115-118.

îndeamnă la pace decât pentru interesele lui particulare şi că este gata, în acest scop, să le sacrifice pe cele de stat, în speranţa că propria conduită îi va asigura, după părerea lui, bunăvoinţa şi susţinerea Curţii Imperiale [a Rusiei] în momentul pacificării. Fratele lui [Panayotis Moruzi] şi-a exprimat această părere în ultimele lui scrisori, prevenindu-l în acelaşi timp că insinuările şi acuzaţiile s-au făcut în urma informaţiilor transmise de la Bucureşti"[66].

Se cunosc însă şi alte episoade ale legăturilor secrete întreţinute de Dimitrie Moruzi cu ruşii. De pildă, în momentul în care, de la Petersburg, generalul Kutuzov a fost instruit să le prezinte delegaţilor turci un proiect de împărţire a Imperiului Otoman[67] propus de Napoleon I, iar generalul rus a avut o întrevedere cu Galib efendi pe această temă, Dimitrie Moruzi a vegheat şi le-a raportat ruşilor despre impresia produsă de această informare asupra lui Galib efendi[68]. Pe baza arhivelor ruseşti, a colecţiei *Vneşneaia politika Rossii* şi a volumului al treilea din *Sbornik dokumentov* al lui M.I. Kutuzov, se pot inventaria toate întâlnirile secrete dintre Moruzi şi Fonton, lucru pe care însă nu ni l-am propus.

Este în afară de orice dubiu faptul că marele dragoman a întreţinut relaţii secrete cu membri ai delegaţiei ruse la negocieri. În fapt, chiar prezenţa în delegaţie a mai vechilor cunoştinţe ale lui Moruzi de la Istanbul, Andrei Italinski şi Piotr Fonton, nu pare a fi tocmai întâmplătoare. Relaţiile pe care Moruzi le întreţinuse cu aceştia între anii 1803 şi 1806, faptul că tentativa familiei sale de a obţine sprijinul politic al Franţei a eşuat indicau că, în 1811-1812, Moruzi nu ar fi putut avea altă conduită decât aceea pe care a adoptat-o. Marja sa de acţiune era una limitată. Trebuia să joace totul pe o singură carte, cea rusească.

În faţa invaziei lui Napoleon I, teama de o înfrângere a Rusiei, care ar fi redus pentru mai mult timp influenţa Petersburgului la Poartă, i-a determinat pe Moruzeşti să încerce din nou să obţină protecţia altor puteri străine.

66. *Ibidem*, dosar 1982, ff. 135-140.
67. *Ibidem*, dosar 1982, ff. 343-344.
68. *Ibidem*, dosar 1982, ff. 156-158. La această informare, ce pare a fi fost scrisă de însuşi Dimitrie Moruzi, a fost anexată o copie după scrisoarea lui Dimitrie către fratele său Panayotis Moruzi. Vezi protocolul întrevederii secrete dintre Kutuzov şi Galib efendi, *ibidem*, ff. 150-152. Vezi şi relatarea pe care o trimite la Poartă Galib efendi, într-un raport codificat, în Chantal Lemercier-Quelquejay, „La Russie, la France et la Turquie à la veille de la campagne de Russie. Un document inédit des Archives de l'Empire ottoman", în *Cahiers du monde russe et soviétique* nr. 2 (aprilie-iunie), 1965, pp. 242-243. Relatarea întâlnirii lui Kutuzov cu Galib efendi se găseşte şi în scrisoarea lui M. Kutuzov către N. Rumianţev, la M.I. Kutuzov, *Sbornik dokumentov*, vol. III, 1808-1812.

Demersurile lui Panayotis şi Alexandru Moruzi i-au vizat atât pe însărcinatul cu afaceri al Franţei, cât şi pe internunţiul Austriei, căruia, după cum relatează Latour-Maubourg, se pare că i-au şi câştigat bunăvoinţa[69].

Dacă doi dintre fraţii Moruzi încercau la Istanbul să intre în graţiile Franţei, la Bucureşti, un alt Moruzi, Dimitrie, a continuat să ofere informaţii secrete Rusiei. Cele mai multe se refereau la acţiunile diplomaţiei franceze la Poartă, care erau supravegheate cu deosebit interes de ruşi. Potrivit unui raport din aprilie 1812 adresat de Piotr Fonton lui Kutuzov, informatorul său secret îl înştiinţase că Latour-Maubourg a anunţat guvernul otoman că are puteri depline pentru a negocia şi a semna un tratat de alianţă între Franţa şi Turcia. Dimitrie Moruzi, menţionat de Piotr Fonton, a afirmat că Parisul s-ar fi angajat prin tratat să restituie Porţii toate teritoriile care îi aparţinuseră anterior şi care fuseseră anexate de Rusia în ultimii 60 de ani. Propunerea i-ar fi sedus pe miniştrii Porţii, însă aceştia au aflat de la internunţiul Austriei, Ignaz von Stürmer, că, în tratatul de alianţă încheiat între Paris şi Viena, se prevedea doar asigurarea integrităţii Imperiului Otoman şi nu se vorbea de restituirea vechilor posesiuni[70].

De asemenea, şi în cursul lunii mai a anului 1812 au avut loc mai multe întâlniri secrete între Dimitrie Moruzi şi Piotr Fonton. Însă interesul ruşilor, după cum rezultă din rapoartele lui Fonton, era mult mai mare faţă de acţiunile diplomaţiei franceze la Poartă decât faţă de ultimele şedinţe ale tratativelor de pace de la Bucureşti.

Chiar şi după semnarea tratatului de pace la 28 mai 1812, Dimitrie Moruzi, rămas împreună cu restul delegaţiei otomane în capitala Ţării Româneşti, a continuat să le ofere informaţii ruşilor. Într-o scrisoare din 8 iunie 1812 adresată ţarului de noul comandant al armatei ruse de la Dunăre, amiralul P.V. Ciciagov, acesta comunică unele informaţii primite direct de la Moruzi cu ocazia unei întrevederi particulare între cei doi. Ciciagov a mai notat în scrisoare şi faptul că „principele Moruzi [...] ne este credincios atât cât poate fi cu riscul de a-şi pierde capul"[71]. Această dezvăluire l-a determinat pe ţarul Alexandru I să aşeze la începutul scrisorii următoarea notă, făcută cu creionul: „Moruzi să nu fie pomenit"[72]. Împăratul Rusiei ştia prea bine cine era Dimitrie Moruzi şi cunoştea, din rapoartele secrete pe care le primise, serviciile făcute de acesta ţării sale. Pe drept cuvânt, ţarul nu accepta ca, într-o scrisoare necifrată, chiar

69. *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, p. 721.
70. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1982, ff. 207-208.
71. *Ibidem*, dosar 1991, f. 25.
72. *Ibidem*, dosar 1991, f. 24.

dacă era secretă, să apară explicit menţionat numele lui Dimitrie Moruzi, ca sursă a unor informaţii transmise de Ciciagov. La 28 iunie, amiralul rus a revenit cu o nouă scrisoare, în care, din nou, l-a amintit pe Moruzi în legătură cu unele informaţii despre marele vizir, pe care, de altfel, le primise tot de la Moruzi[73].

Pe cine au trădat Moruzeştii?

A trădat Dimitrie Moruzi la 1812?

Da, Dimitrie Moruzi a trădat Poarta, al cărei mare dragoman era. Le-a oferit diplomaţilor ţarului informaţii prin intermediul traducătorului delegaţiei ruse participante la negocieri, Piotr Fonton. Cunoscând instrucţiunile pe care le primeau otomanii, atitudinea sultanului şi a diferiţilor reprezentanţi ai Porţii faţă de pretenţiile teritoriale ale Petersburgului, ruşii au avut un avantaj în negocieri, şi-au adaptat abordarea, şi-au dozat solicitările după cum o cereau împrejurările.

Din documente rezultă că atât Dimitrie Moruzi, cât şi Andrei Italinski şi Piotr Fonton au considerat relaţia lor drept secretă, iar marele dragoman nu a fost privit ca o sursă întâmplătoare, care, din când în când, dădea informaţii din greşeală. O cercetare şi a altor arhive decât a celor ruseşti ar putea să ducă la concluzia surprinzătoare că, pe lângă informaţiile transmise ruşilor, în anumite împrejurări, Moruzi a oferit informaţii şi Porţii Otomane despre ruşi, ca şi altor ambasade despre ceea ce se petrecea la Istanbul.

Dimitrie Moruzi nu era un inocent. Trădarea sa nu provenea din naivitate sau din convingeri adânci. El şi-a urmărit cu sânge rece propriul interes. A făcut eforturi să câştige bunăvoinţa Rusiei într-o vreme în care tronurile Principatelor depindeau într-o măsură la fel de mare de bunăvoinţa ţarului ca şi de cea a sultanului. Moruzi era devotat celui care-i asigura o protecţie eficientă la Poartă, care îl ferea de intrigile celorlalte familii fanariote şi de presiunile altor ambasade de la Istanbul. Înclinarea sa către Rusia a fost generată de faptul că, la începutul secolului al XIX-lea, diplomaţia rusă exercita o mare influenţă la Poartă şi în Ţările Române. Dimitrie Moruzi nu a fost un filorus, precum Constantin Ipsilanti.

În acelaşi timp, se poate spune că Moruzi nu a trădat interesele propriei familii, lucrând pentru a obţine, cu ajutorul Rusiei, tronul Ţării Româneşti

73. *Ibidem*, dosar 1991, f. 54.

după încheierea păcii. De asemenea, nu şi-a trădat religia şi neamul, în care nu pare a fi crezut cu atât de multă tărie cum o făcea Ipsilanti[74].

Dar în ce măsură au fost vinovaţi Moruzeştii de anexarea părţii din Moldova dintre Prut şi Nistru?

Această întrebare este mult mai dificilă, iar un răspuns fără echivoc nu se poate da.

Pe de o parte, din poziţia de mare dragoman, chiar dacă era una destul de importantă, nu se luau decizii privind încheierea sau neîncheierea unei păci. Şeful delegaţiei otomane nu era Moruzi, ci Galib efendi. Apoi, şi deciziile pe care acesta le adopta trebuiau sancţionate de marele vizir, care se afla la Şumla, şi, mai apoi, de sultan. Nu Dimitrie Moruzi, de unul singur, a negociat prevederile păcii. El era traducătorul delegaţiei otomane din care făcea parte. În acea perioadă, dragomanii erau priviţi cu suspiciune. Chiar şi cei ai delegaţiei ruse. Până şi ţarul Alexandru I a simţit nevoia ca, într-o scrisoare din 14 mai 1812 adresată lui Ciciagov, să-l atenţioneze pe amiral cu privire la Fontoni: „Nu uitaţi ce v-am spus despre Fontoni, să n-aveţi încredere în ei. Sunt vânduţi turcilor"[75].

În schimb, Moruzeştii au avut un rol important în blocarea demersurilor diplomatice făcute de reprezentanţii Franţei la Poartă. După cum îi relata Dimitrie Moruzi lui Piotr Fonton în cadrul unei convorbiri secrete, Latour-Maubourg încerca să-l convingă pe Panayotis Moruzi să-şi folosească influenţa la Istanbul „pentru a determina Poarta să accepte semnarea unui act secret, care ar cuprinde o singură clauză, aceea de a nu face pace separată cu Rusia, de a rămâne, în consecinţă, în stare de război cu această putere". În schimbul acestui demers, însărcinatul cu afaceri al Franţei a promis o „bunăvoinţă activă" din partea diplomaţiei pariziene pentru familia Moruzi[76]. În fapt, Franţa a încercat să obţină alăturarea Porţii la coaliţia patronată de Napoleon tocmai prin intermediul Moruzeştilor, cei care le ofereau ruşilor informaţii despre demersurile diplomatice ale Austriei şi Franţei la Istanbul.

Dar oare Moruzeştii au fost principala piedică în calea aderării Turciei la alianţa antirusească de la 1812? Guvernul otoman era mult prea neîncrezător

74. Vezi un comentariu interesant al lui Constantin Ipsilanti despre relaţia religie-civilizaţie în cazul turcilor, într-un raport adresat cancelariei de la Petersburg, în V. Boghişici, *op. cit.*, p. 53.
75. M.I. Bogdanovici, „Pis'mo imperatora Aleksandra I k admiralu Ciciagovu", în *Sbornik imperatorskogo rossiiskogo istoriceskogo obşcestva*, vol. VI, Sankt-Petersburg, 1871, p. 73. Despre „trădarea" Fontonilor, vezi Boris Mouravieff, *L'alliance russo-turque au milieu des guerres napoléoniennes*, prefaţă de Carl J. Burckhardt, Neuchâtel, 1954.
76. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1991, ff. 36-37.

în promisiunile lui Napoleon. Experienţa anului 1807, când Poarta se văzuse abandonată de Napoleon după ce, în toamna lui 1806, la presiunile Franţei, declanşase războiul împotriva Rusiei, era prea recentă pentru a nu stărui în memoria elitei politico-militare de la Istanbul. În acelaşi timp, Poarta era prea slăbită pentru a mai face faţă unui efort militar cât de mic. Nu trebuie uitată nici influenţa diplomatică pe care, în vara lui 1812, a exercitat-o Marea Britanie, inamicul numărul unu al lui Napoleon, asupra guvernului otoman.

De vreme ce nu Moruzeştilor li se poate atribui împiedicarea aderării Porţii Otomane la coaliţia antinapoleoniană (ceea ce ar fi blocat semnarea păcii ruso-otomane), nici de anexarea Basarabiei de către Rusia nu se poate afirma că ar fi vinovaţi Moruzeştii.

În august 1812, Moruzi a fost înlocuit din funcţia de mare dragoman. La sfârşitul aceleiaşi luni, Dimitrie Moruzi şi Galib efendi au primit ordinul de a se prezenta la Şumla, în tabăra marelui vizir. De la Bucureşti, Moruzi urmărea cu interes şi nelinişte înaintarea armatelor franceze spre Moscova. El a sosit la Şumla abia la începutul lunii noiembrie. Acolo, la 8 noiembrie, după ce a primit din mâinile marelui vizir un caftan ca recompensă pentru încheierea păcii cu Rusia, Dimitrie Moruzi a fost scos din cort şi decapitat. Câteva zile mai târziu, la 20 noiembrie, în capitala otomană a fost executat Panayotis Moruzi, la supliciul căruia a asistat sultanul în persoană. Deasupra cadavrului său a atârnat inscripţia: „Cunoscând toate afacerile politice ale guvernului său şi unindu-se cu fratele lui pentru a le oferi duşmanilor statului, trădătorul a plătit această crimă cu capul său”[77].

Prin destituirea şi executarea lui Dimitrie şi a lui Panayotis Moruzi, Poarta a oferit o satisfacţie Franţei, ale cărei insistente propuneri de alianţă le-a refuzat.

Atât înainte, cât şi după executarea fraţilor săi, Alexandru Moruzi a menţinut legături secrete cu membrii ambasadei ruse la Poartă, transmiţându-le diferite informaţii. Moartea Moruzeştilor a avut ecou în lumea fanariotă. La începutul lunii decembrie a anului 1812, Italinski aprecia, într-o scrisoare adresată cancelarului Rumianţev, că asasinarea Moruzeştilor i-a obligat pe „câţiva indivizi să se ţină departe de noi, să-şi întrerupă relaţiile avantajoase ca să nu se expună”[78].

77. *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, p. 700.
78. Arh. V.P.R.I., fond Kanţelearia, opis 468, dosar 2282, f. 191.

Capitolul 4

Suedia, Marea Britanie, Rusia şi proiectul „marii diversiuni" antinapoleoniene din sud-estul Europei (vara anului 1812)

Alianţa dintre Franţa napoleoniană şi Rusia lui Alexandru I, ale cărei baze au fost puse la Tilsit, a avut consecinţe dezastruoase pentru Suedia. Blocada continentală îndreptată împotriva Angliei, impusă prin forţă la scara întregului continent, lovea în interesele economice fundamentale ale cabinetului de la Stockholm. Anglia era importator tradiţional de oţel suedez. Mai mult chiar, prin prevederile documentelor semnate la Tilsit, ţarul s-a obligat să respecte blocada continentală şi să acţioneze pentru a le impune vecinilor nordici să adere la aceasta.

În toamna anului 1807 însă, Alexandru I şi-a concentrat efortul diplomatic şi militar asupra gurilor Dunării, „proiectul balcanic" de politică externă al Petersburgului, articulat în timp, în mai multe etape, având drept ţintă anexarea Principatelor Române şi fixarea graniţei pe Dunăre. De aceea, cabinetul rus a manifestat în perioada respectivă un interes scăzut pentru eventualele proiecte de extindere teritorială în zona scandinavă. Împăratul Alexandru I, cumnat al regelui suedez Gustav al IV-lea Adolf, era mai degrabă ostil ideii unui război împotriva Suediei. În fapt, Napoleon s-a aflat la originea războiului ruso-suedez. El dorea în primul rând ca, prin această acţiune coercitivă, Suedia să întrerupă comerţul cu Anglia şi să adere la blocada continentală. În al doilea rând, prin izbucnirea războiului împotriva Suediei, se abătea atenţia Petersburgului de la Balcani, o parte a trupelor ruseşti de la Dunăre urmând a fi dislocate spre nordul Europei, în zona Peninsulei Scandinave.

La 21 februarie 1808, trupele ruseşti au trecut frontiera Suediei fără o declaraţie prealabilă de război. Câteva săptămâni mai târziu, Danemarca a început şi ea operaţiunile militare împotriva Suediei. În condiţiile în care Finlanda era ocupată de armatele ruse, trupele daneze, care atacau dinspre

Norvegia, exercitau o presiune crescândă, criza financiară căpătase proporţii, iar Gustav al IV-lea Adolf lua decizii pripite şi extrem de păguboase, o parte a elitei militare şi nobiliare suedeze a organizat o lovitură de palat în martie 1809. Odată detronat, ultimul reprezentant al dinastiei de Vasa s-a refugiat în Germania. În locul său, ducele de Sudermania, unchiul lui Gustav al IV-lea Adolf, a fost proclamat rege sub numele de Carol al XIII-lea.

În proclamaţiile adresate finlandezilor în primele zile ale războiului, ţarul sublinia faptul că lua în *posesiune provizorie* Finlanda până ce regele Suediei avea să consimtă să negocieze cu Napoleon. După câteva săptămâni însă, arestarea ambasadorului Rusiei la Stockholm şi faptul că, în cursul negocierilor secrete de la Petersburg în chestiunea Imperiului Otoman, devenise evidentă politica de tergiversare a rezolvării problemei „omului bolnav" practicată de Napoleon i-au oferit Rusiei pretextul şi raţiunea de a anunţa oficial decizia de anexare a Finlandei. Câteva luni mai târziu, în textul tratatului de la Erfurt, consemnarea anexării Finlandei, Moldovei şi Ţării Româneşti de către Rusia reprezenta beneficiul maxim pe care cabinetul rus izbutea să-l obţină de pe urma alianţei cu Napoleon. Astfel, tratatul de pace ruso-suedez, încheiat la Fredrikshamn în septembrie 1809[1], consfinţea din punct de vedere juridic anexarea Finlandei de către Rusia. În acest fel, Suedia a pierdut 40% din teritoriu şi 26% din populaţie.

La scurt timp după încheierea războiului cu Rusia, reprezentanţii Suediei au semnat şi tratatele de pace cu Danemarca (10 decembrie 1809) şi cu Franţa (6 ianuarie 1810). Cabinetul de la Stockholm a aderat la sistemul blocadei continentale şi s-a obligat să întrerupă legăturile comerciale cu Anglia. Pentru a măguli orgoliul suedez, Napoleon a restituit regatului scandinav Pomerania, aceasta fiind ultima stăpânire suedeză din nordul Germaniei care mai amintea de gloria apusă a Suediei din secolul al XVII-lea. Cercurile politice influente de la curtea din Stockholm sperau că semnarea păcii cu Franţa avea să reprezinte punctul de început al noii politici napoleoniene faţă de Suedia, constând în sprijinirea unei revanşe suedeze împotriva Rusiei[2], care ar fi trebuit să se încheie cu reinstaurarea stăpânirii suedeze asupra Marelui Ducat al Finlandei.

---

1. Vezi ultimele ediţii ale textului tratatului de pace în *La Suède et la Russie. Documents et matériaux 1809-1818*, Uppsala, 1985, pp. 7-12, şi în *Rossiia i Şveţiia. Dokumentî i materialî 1809-1818*, Moscova, 1985, pp. 5-12. Pe larg despre contextul în care s-a semnat pacea de la Fredrikshamn, în M. Borodkin, *Istoriia Finleandii. Vremea imperatora Aleksandra I*, Sankt-Petersburg, 1909, pp. 269-297.
2. Päiviö Tommila, *La Finlande dans la politique européenne en 1809-1815*, teză de doctorat, Helsinki, 1962, pp. 63-64.

Pentru a compensa pierderea Finlandei, care reducea mult capacitatea militară şi rolul politico-diplomatic al Suediei pe scena europeană, la Stockholm se avea în vedere varianta anexării Norvegiei, care făcea parte din regatul danez. Ideea acestui schimb, Finlanda pentru Norvegia, nu era, în sine, o noutate. Începând cu Petru cel Mare, ea a revenit, în momentele de criză a relaţiilor ruso-suedeze, în atenţia cabinetelor statelor importante din regiunea nordică. De altfel, proiectul de compensare a pierderii Finlandei cu Norvegia nu avea în el nimic spectaculos şi neobişnuit. Mai mult chiar, acest troc de teritorii era, în fapt, la vremea respectivă, un principiu aplicat adesea în relaţiile dintre state.

În afara problemei compensării teritoriale, o altă chestiune, de această dată de ordin dinastic, neliniştea curtea regală de la Stockholm. Noul rege proclamat în urma loviturii de palat, Carol al XIII-lea, avea peste 60 de ani, o sănătate şubredă şi nu avea copii. Urma deci să fie ales un prinţ moştenitor. Desemnarea lui Christian August de Augustenburg s-a făcut în perspectiva unei uniuni cu Norvegia. Numai că, în mai 1810, la doar câteva luni de la sosirea în Suedia, acesta a murit, readucând în actualitate problema alegerii unui nou prinţ moştenitor[3].

Primele semne ale degradării alianţei ruso-franceze au apărut la scurtă vreme după Erfurt. Economia marelui imperiu de la răsărit era sugrumată de blocada continentală. Reapariţia statului polonez sub forma Marelui Ducat al Varşoviei a generat protestele Petersburgului. Contradicţiile născute de interese şi orgolii dinastice – proiectata căsătorie a lui Napoleon cu una dintre marile ducese din familia lui Alexandru I nu a mai avut loc, iar un prinţ german, rudă a Romanovilor, şi-a văzut ocupat ducatul de armatele franceze – au trezit suspiciune şi au anunţat izbucnirea unui conflict militar decisiv.

Alegerea prinţului moştenitor al Suediei avea loc deci pe fundalul apariţiei unor semnale privind deteriorarea alianţei ruso-franceze. Prima concluzie a unui raport din 16 martie 1810 despre situaţia internaţională, prezentat lui Napoleon de experţii Ministerului Afacerilor Străine de la Paris, era aceea că alianţa cu Rusia „trebuie considerată ca fiind precară şi apropiindu-se de sfârşit". În aceeaşi perioadă, în mintea lui Napoleon începe să se contureze proiectul unei confederaţii nordice compuse din Suedia, Danemarca şi Ducatul Varşoviei, care urma să se îndrepte împotriva Rusiei[4]. În raportul menţionat, se preconiza de asemenea ca suedezii să primească „speranţe şi subsidii" de

3. O.G. de Heidenstam, *La fin d'une dynastie. D'après les mémoires et la correspondance d'une reine de Suède*, Paris, 1911, pp. 444-445, 462.
4. V.V. Roghinski, „Napoleonovskaia Franţiia i Şveţiia nakanune Otecest[illegible] 1812 goda", în *Franţuzskii ejegodnik* (1975), Moscova, 1977, p.

la Paris şi să fie întreţinute cu grijă resentimentele lor faţă de Rusia generate de pierderea Finlandei. Toate aceste acţiuni trebuiau să fie efectuate însă cu multă circumspecţie, „ca să nu alarmeze Rusia, iar aceasta să grăbească încheierea păcii cu Anglia şi cu Poarta înainte de terminarea aranjamentelor din Spania şi din Portugalia"[5]. Date fiind complicatele jocuri diplomatice de pe continent, dintr-odată, alegerea prinţului moştenitor al Suediei a căpătat cu totul alte valenţe şi o miză mult mai mare.

Într-un mod neaşteptat însă, această problemă a fost tranşată în urma imixtiunii unui curier suedez care se deplasase la Paris. Astfel, locotenentul Karl Otto Mörner, din proprie iniţiativă, l-a întrebat pe mareşalul francez Jean-Baptiste Bernadotte dacă doreşte să devină prinţ moştenitor al Suediei. Pe de o parte, speranţele partidei care dorea revanşa faţă de Rusia ar fi crescut vizibil odată ce la comanda armatei suedeze s-ar fi aflat un excelent conducător militar, în persoana lui Bernadotte. De asemenea, mulţi îşi închipuiau că această candidatură era sprijinită de Napoleon. Lucru complet eronat[6]. În fapt, Napoleon privea cu dezinteres acest proiect. El nu a intervenit fiindcă alegerea unui general francez îi întărea, în realitate, convingerea că suedezii se pregăteau să recucerească Finlanda[7], ceea ce nu intra în contradicţie cu planurile sale de viitor.

Pe de altă parte, nici Rusia nu intenţiona să se opună alegerii lui Bernadotte. În anii anteriori, acesta avusese mai multe contacte secrete cu agenţii ruşi de la Paris. În vara lui 1810, un reprezentant personal al ţarului Alexandru I, Aleksandr Ivanovici Cernâşev[8], a intrat în relaţii apropiate cu mareşalul francez, astfel încât la Petersburg se cunoşteau foarte bine negocierile pentru succesiunea la tronul Suediei. Mai mult, Bernadotte s-a prezentat lui Cernâşev „ca un prieten al Rusiei" şi a promis să garanteze pacea la frontiera de

5. N.K. Şilder, *Imperator Aleksandr Pervâi, ego jizni i ţarstvovanie*, vol. III, Sankt-Petersburg, 1897, pp. 476-483.
6. Gabriel Girod de l'Ain, „Désirée Clary, Napoléon et Bernadotte. Documents inédits (I)", în *Revue des Deux Mondes*, 1 ianuarie 1957, p. 62.
7. Vezi convorbirea dintre Napoleon şi Metternich în raportul din 9 iulie 1810 trimis de acesta din urmă împăratului austriac. Cu această ocazie, Napoleon ar fi declarat: „Dacă suedezii înscăunează un mareşal, o fac pentru a recuceri Finlanda" (*Mémoires, documents et écrits divers laissés par le Prince de Metternich*, vol. II, Paris, 1880, p. 367).
8. Pentru biografia lui Cernâşev, vezi N. Şilder, „Svetleişii kneaz Aleksandr Ivanovici Cernâşev. Biograficeskii ocerk", în *Voennâi sbornik* nr. 1, 1902, pp. 1-12; nr. 2, 1902, pp. 30-46; nr. 3, 1902, pp. 24-41; nr. 4, 1902, pp. 21-40. Pentru relaţiile ruso-suedeze din această perioadă este fundamentală lucrarea lui V.V. Roghinski, *Şveţiia i Rossiia. Soiuz 1812 goda*, Moscova, 1978, pp. 56-60.

nord-vest a imperiului în eventualitatea izbucnirii unui război al Rusiei cu Franţa sau cu Austria. De asemenea, el a afirmat că nu intenţiona să recupereze Finlanda[9].

Membrii Dietei de la Stockholm nu cunoşteau însă aceste amănunte. Chiar şi fricţiunile dintre mareşalul Bernadotte şi împăratul Napoleon le erau cu totul străine. A fost deci o simplă formalitate alegerea, la 21 august 1810, a lui Jean-Baptiste Bernadotte, fiul unui modest avocat de provincie, ca succesor la tronul Suediei. În toamna aceluiaşi an, mareşalul francez a fost adoptat ca membru al familiei regale sub numele de Carol Ioan (Karl Johan).

În ochii supuşilor săi scandinavi, mareşalul francez Bernadotte era o garanţie a bunelor relaţii cu Franţa napoleoniană, principalul centru de putere de pe continent, şi a competenţei militare necesare recuperării Finlandei în cazul unui preconizat război cu Rusia. Pe deasupra, el ar fi putut media, cu mai multe şanse de reuşită, constituirea uniunii dintre Suedia şi Norvegia[10]. Grija şefului diplomaţiei suedeze, Lars von Engeström, conducător al partidei profranceze de la Stockholm, era să spulbere orice suspiciune legată de exercitarea unor influenţe externe, pariziene, în alegerea prinţului moştenitor, pentru a nu deteriora prea devreme relaţiile ruso-suedeze[11], pe fondul amplificării, în opinia publică, a curentului antirusesc.

În prima sa conversaţie cu ambasadorul rus la Stockholm, Piotr K. Suhtelen, noul prinţ moştenitor i-a mărturisit acestuia că, din punct de vedere geografic, Finlanda aparţinea mai curând Rusiei, iar Suedia trebuia să compenseze această pierdere teritorială printr-o relansare economică. Raportate la Petersburg, declaraţiile respective l-au convins pe Alexandru I că Bernadotte, devenit între timp Carol Ioan, nu şi-a schimbat atitudinea faţă de Rusia. În consecinţă, ţarul l-a trimis în misiune secretă la Stockholm pe acelaşi Cernâşev, ofiţerul rus cu care mareşalul francez se aflase în relaţii amicale şi la Paris. Instrucţiunile verbale adresate lui Cernâşev la plecarea spre Suedia demonstrau o mare bunăvoinţă, una evident interesată, faţă de Carol Ioan[12]. Misiunea lui Cernâşev la Stockholm a înregistrat un succes remarcabil. Atitudinea afişată de fostul

9. Vezi raportul lui Cernâşev către Rumianţev, Paris, 13/25 iulie 1810, publicat în *Sbornik imperatorskogo rossiiskogo istoriceskogo obşcestva*, vol. CXXI, Sankt-Petersburg, 1906, p. 78 (în continuare, *S.I.R.I.O.*).
10. P. Tommila, *op. cit.*, pp. 91-95.
11. *Mémoires posthumes du feld-maréchal comte de Stedingk*, vol. III, Paris, 1847, pp. 135-136.
12. Arhiv Vneşnei Politiki Rossiiskoi Imperii, fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 10814, f. 1 (în continuare, Arh. V.P.R.I.).

mareşal francez, acum moştenitor al coroanei suedeze, l-a determinat pe colonelul Cernâşev să noteze în raportul înaintat ţarului că Rusia putea conta pe Carol Ioan şi că, oricum, acesta nu avea să facă jocul francezilor[13].

Vara şi toamna anului 1810 au fost marcate de numeroase tensiuni în relaţiile franco-suedeze tocmai în problema respectării stricte a blocadei îndreptate împotriva Angliei. În rapoartele agenţilor francezi care treceau prin porturile suedeze se evidenţia faptul că mii de nave comerciale, mai ales americane, escortate de nave de război britanice, introduceau mărfuri coloniale pe continent prin Suedia. Francezii au optat pentru măsuri radicale. Au sechestrat opt corăbii suedeze încărcate cu bunuri coloniale şi au dat un ultimatum cabinetului de la Stockholm, cerându-i să respecte cu stricteţe blocada şi să declare război Angliei. În caz contrar, Franţa ameninţa cu ruperea relaţiilor diplomatice[14]. Suedia s-a conformat acestui ultimatum şi, la 17 noiembrie, a declarat război Marii Britanii[15], confiscând mărfurile coloniale din antrepozite şi recurgând la arestarea unor nave.

Originea proiectului

În vreme ce Napoleon ameninţa Suedia cu represalii pentru lipsa de vigilenţă demonstrată în respectarea blocadei continentale, în Rusia se analiza tot mai serios necesitatea acordării unei compensaţii Suediei pentru pierderea Finlandei. Chiar în cursul misiunii sale la Stockholm, Cernâşev a lăsat să se înţeleagă faptul că guvernul rus nu era împotriva anexării Norvegiei. Şi alţi

13. Cernâşev scria că prinţul moştenitor „nu este cu siguranţă omul împăratului Napoleon [...], pentru că, din cauza amorului propriu rănit, este complet pierdut pentru Franţa" (*S.I.R.I.O.*, vol. XXI, Sankt-Petersburg, 1877, p. 45). Pentru misiunea lui Cernâşev la Stockholm, vezi şi A. Geffroy, „Des intérêts du Nord Scandinave dans la guerre d'Orient (IV). Bernadotte et la politique suédoise de 1812", în *Revue des Deux Mondes*, 1 noiembrie 1855, p. 556; A.N. Popov, *Otecestvennaia voina 1812 goda*, vol. I, *Snoşeniia Rossii s inostrannâmi derjavami pered voinoiu 1812 goda*, Moscova, 1905, pp. 230-237; M. Borodkin, *op. cit.*, pp. 404-405; P. Tommila, *op. cit.*, pp. 144-146.
14. *Correspondance de Bernadotte, Prince-Royal de Suède, avec Napoléon, depuis 1810 jusqu'en 1814*, M. Bail (ed.), Paris, 1819, pp. 69-72.
15. În scrisoarea din 19 noiembrie 1810, Carol Ioan îi comunica lui Napoleon că Suedia va declara război Angliei „doar din consideraţie pentru Majestatea Voastră" (*ibidem*, pp. 81-83). Vezi şi Armand Lefebvre, *Histoire de l'Europe pendant le consulat et l'empire, 1800-1815*, vol. V, ediţia a II-a, Paris, 1869, pp. 74-76.

funcţionari ai legaţiei ruseşti din capitala suedeză au făcut aluzii în acest sens. În urma acestora, ministrul de externe, Engeström, i-a încredinţat ambasadorului suedez la Petersburg, Stedingk, sarcina iniţierii unor contacte în capitala rusă pentru a verifica temeinicia acestei atitudini. Rezultatul a fost încurajator. Ţarul i-a declarat diplomatului suedez că, în principiu, nu avea nimic împotrivă ca Suedia să obţină în vest compensaţii pentru ceea ce pierduse în est[16]. În realitate, prin politica sa, Rusia hrănea interesele contradictorii ale Suediei şi Danemarcei, încercând să întreţină relaţii bune cu ambele ţări. Pe fondul declanşării unei noi crize, a Ducatului de Oldenburg, în relaţiile franco-ruse[17], competiţia pentru Suedia a căpătat o miză şi mai importantă. De îndată, Napoleon şi-a reconsiderat atitudinea faţă de regatul scandinav. Ambasadorului francez la Stockholm, Jean-Baptiste Alquier, i-au fost expediate, la mijlocul lunii aprilie a anului 1811, noi instrucţiuni, potrivit cărora urma să sondeze opinia cabinetului suedez cu privire la o alianţă militară cu Franţa. În urma războiului care se prefigura, Suedia avea să recupereze Finlanda. În primăvara lui 1811, Napoleon intenţiona să constituie un bloc militar nordic, compus din Suedia, Danemarca şi Ducatul Varşoviei, sub protectoratul său, după modelul Confederaţiei Rinului. În cercurile politice din capitala suedeză, propunerea franceză a fost primită cu entuziasm[18]. Napoleon a întrerupt însă brusc toate discuţiile referitoare la o alianţă cu Stockholmul. Aceasta, pe de o parte, din cauza suspiciunilor pe care le trezise conduita prinţului moştenitor, Carol Ioan[19], iar, pe de altă parte, din cauza rapoartelor lui Alquier, influenţat de ambasadorul danez din capitala suedeză.

Scăderea bruscă a interesului Franţei pentru Suedia a fost provocată de neacceptarea de către Napoleon a programului de politică externă al prinţului moştenitor. Carol Ioan, numit regent la 16 martie 1811 în urma agravării bolii lui Carol al XIII-lea, îi expusese încă de la începutul lunii februarie baronului Alquier proiectul anexării Norvegiei. Danemarca urma să primească, în compensaţie pentru pierderea Norvegiei, Pomerania suedeză. Dar ambasadorul

16. P. Tommila, *op. cit.*, pp. 147-148.
17. Vezi nota de protest a ambasadorului rus la Paris, A.B. Kurakin, adresată guvernului francez, în *Vneşneaia politika Rossii XIX i naciala XX veka. Dokumentî rossiiskogo Ministerstva Inostrannâh Del*, vol. VI (1811-1812), Moscova, 1962, pp. 69-70.
18. Ph. Le Bas, *Suède et Norwége*, Paris, 1839, p. 321; P. Coquelle, „La mission d'Alquier à Stockholm, 1810-1811", în *Revue d'histoire diplomatique* nr. 2, 1909, pp. 223-224.
19. Alquier obţinea informaţii şi copii după documente secrete de la un colonel francez, aghiotant al lui Carol Ioan.

francez, potrivit instrucţiunilor primite, a respins această propunere. Nici emisarul special trimis la Paris nu a obţinut un răspuns încurajator din partea împăratului Napoleon. În grabă, lui Alquier i s-a comunicat chiar interdicţia de a discuta problema norvegiană cu prinţul regent[20]. După ce primise din partea Rusiei semne încurajatoare privind programul său politic, Carol Ioan a constatat că acest proiect nu a găsit un ecou favorabil la Napoleon. Era deci evident faptul că Franţa, care propusese Suediei alianţa cu promisiunea recuperării Finlandei, nu aproba proiectul norvegian de politică externă al prinţului moştenitor. Carol Ioan dorea să se asigure încă o dată de atitudinea pozitivă a Rusiei, care făcea şi ea un joc dublu în problema norvegiană, şi să sondeze poziţia Angliei. Deşi, *de jure*, se afla în război cu aceasta din urmă, Carol Ioan a obţinut şi din partea Londrei aluzii favorabile în problema proiectului său norvegian. În acest fel, spre sfârşitul primăverii lui 1811, devenise evident faptul că anexarea Norvegiei nu ar fi putut fi pusă în practică decât cu sprijin rusesc şi britanic. Norvegia îndeplinea în politica externă ţaristă şi engleză rolul monedei de schimb, similar celui jucat de Finlanda în politica externă franceză[21].

Preferinţa pentru proiectul de anexare a Norvegiei în dauna celui de recuperare a Finlandei era şi rezultatul influenţei exercitate atunci de doctrina „frontierelor naturale" a lui Montesquieu. Fostul mareşal francez, ajuns acum prinţ regent al Suediei, era de părere că, pentru formarea unui stat puternic, avea nevoie de frontiere naturale[22]. Iar pentru dezvoltarea capitalului comercial suedez, trebuia larg deschisă poarta către vest, către Atlantic[23]. Pentru Carol Ioan, un străin, pierderea Finlandei nu era o chestiune sentimentală, cum era pentru suedezi. Provenind dintr-o familie modestă, Carol Ioan a considerat că, pentru a se menţine la putere într-o ţară de care nu-l lega nimic, avea nevoie de un mare succes, care să-l ajute să fondeze o nouă dinastie. Cum recuperarea Finlandei părea mai dificilă decât anexarea Norvegiei, Carol Ioan a optat pentru acest din urmă proiect.

Pe lângă nevalidarea proiectului norvegian al lui Carol Ioan, la înrăutăţirea relaţiilor franco-suedeze au contribuit şi suspiciunile Parisului privind nerespectarea blocadei continentale de către Suedia. În fapt, din cauza lungimii şi reliefului coastelor Suediei, contrabanda nu putea fi stăvilită. În iulie 1811, conflictul s-a acutizat în urma notei extrem de violente a ambasadorului francez

20. A. Lefebvre, *op. cit.*, vol. V, pp. 152-155; P. Coquelle, *op. cit.*, p. 216; P. Tommila, *op. cit.*, pp. 157-160.
21. *Ibidem*, p. 190.
22. *Istoriia Norveghii*, Moscova, 1980, p. 249.
23. *Istoriia Şveţii*, Moscova, 1974, p. 331.

Alquier. Cabinetul de la Stockholm era acuzat în termeni duri că nu respecta blocada împotriva Angliei, iar comerţul cu aceasta continua nestingherit prin portul Göteborg, unde funcţiona, în calitate de guvernator, generalul J.H. Tavast. Iritat de maniera iluzorie în care Suedia aplica blocada, Alquier a pierdut din vedere faptul că adevăratul său rol era acela de a o împiedica, prin mijloace diplomatice, să reintre în sfera de influenţă a Angliei şi a Rusiei. La rândul său, împăratul Napoleon a comis aceeaşi eroare, manifestându-şi acum în mod deschis mai vechile antipatii faţă de fostul său coleg de arme Bernadotte[24].

Pe fondul deteriorării relaţiilor franco-suedeze, în vara anului 1811, se constată o consolidare a legăturilor secrete dintre prinţul regent Carol Ioan şi ţarul Alexandru I. Un rol important l-a jucat contele suedez de origine finlandeză Gustav Mauritz Armfelt. Cunoscut pentru atitudinea sa antinapoleoniană, acestuia i s-a înscenat o expulzare pentru a da satisfacţie Franţei. La începutul lunii iunie, Armfelt i-a înaintat ţarului un raport. În el erau examinate situaţia din Franţa şi probabilitatea izbucnirii unui război franco-rus. În acest caz, obiectivele Petersburgului ar fi trebuit să fie următoarele: pace şi alianţă cu Anglia, colaborare cu Spania, *pace imediată cu Turcia*; menţinerea neutralităţii Austriei, dacă nu se va putea încheia o alianţă cu aceasta din urmă[25]. „Trebuie – preciza Armfelt – ca ea [Rusia] să semneze pacea cu turcii cât mai curând, chiar dacă ar trebui să înapoieze Moldova." Interesul Stockholmului pentru Imperiul Otoman şi regiunea Dunării de Jos s-a datorat în exclusivitate proiectului de coaliţie antinapoleoniană. Iar pentru a lupta cu succes împotriva Franţei, energiile militare ale Rusiei nu ar fi trebuit consumate în războaie secundare, cum era cel împotriva Porţii Otomane.

Tentative de mediere între Poartă şi Rusia

În ianuarie 1811, la scurt timp după sosirea în Suedia şi preluarea atribuţiilor de prinţ moştenitor, fostul mareşal francez îi atrage atenţia ambasadorului rus, Suhtelen, asupra nevoii urgente ca Petersburgul să încheie pace cu Poarta Otomană. Carol Ioan a oferit chiar serviciile de mediere ale diplomaţilor

24. P. Coquelle, *op. cit.*, p. 209.
25. Textul acestui memoriu se pare că a intrat imediat în posesia francezilor, fiind obţinut de la consulul general al Suediei la Petersburg. Extrase din acest memoriu a publicat A. Geffroy (*op. cit.*, pp. 567-568), după o copie a documentului aflată în arhivele franceze.

suedezi la Istanbul pentru a grăbi semnarea păcii ruso-otomane[26]. În ceea ce priveşte Imperiul Otoman, prinţul regent a sfătuit consecvent Petersburgul, în mai toate discuţiile purtate cu diplomaţii ruşi, să încheie grabnic războiul cu Poarta şi să se concentreze asupra pregătirilor pentru conflictul cu Napoleon. Din câte se cunoaşte, o singură dată, în decembrie 1811, teritoriile otomane au dobândit valoarea unor teritorii de compensaţie în concepţia lui Carol Ioan. Atunci, el i-a mărturisit lui Pavel A. Nikolai, însărcinatul cu afaceri al Rusiei la Stockholm, că plănuia să restituie Suediei Finlanda în contul anexiunilor teritoriale pe care Rusia urma să le facă în dauna Imperiului Otoman[27]. Această din urmă variantă nu a făcut parte din programul politic al lui Carol Ioan, reprezentând o simplă rătăcire a sa ; asupra ei, de altfel, nu a mai revenit în alte ocazii.

Trebuie remarcat faptul că prinţul regent a fost permanent la curent cu desfăşurarea operaţiunilor militare de la Dunăre. Potrivit unei informaţii obţinute de ambasadorul rus, Suhtelen, de la un agent al său care făcea parte din anturajul imediat al regentului, Carol Ioan i-a trimis, în luna august, instrucţiuni reprezentantului Suediei la Istanbul, prin care-i cerea să depună eforturi pentru a determina Poarta să încheie pace cu Rusia[28]. Asupra acestui demers suedez, realizat în toamna lui 1811, planează destule controverse. În fapt, este vorba despre o notă adresată de legaţia suedeză de la Istanbul lui reis efendi, în care este menţionată dorinţa Stockholmului de a se grăbi încheierea păcii ruso-otomane. Numai că, la Poartă, se pare că a ajuns alt text, opera însărcinatului cu afaceri al Franţei, Latour-Maubourg, în care se transmitea că Suedia aparţine alianţei de state în frunte cu Franţa şi că sultanul nu trebuie să grăbească pacea cu ruşii[29]. De vreme ce pretinsul autor al acestei note, însărcinatul suedez cu afaceri, Palin, se găsea atunci în Egipt, suspiciunea a căzut asupra dragomanului legaţiei suedeze, Paul Seraphino[30]. Cât despre aşa-zisa contribuţie suedeză la începerea negocierilor de pace[31] ruso-otomane

26. *Rossiia i Şveţiia. Dokumentî i materialî*, p. 39.
27. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 10821, f. 109.
28. *La Suède et la Russie. Documents et matériaux*, p. 55.
29. Asupra dedesubturilor acestei afaceri, M.I. Kutuzov, comandantul armatei ruse de la Dunăre, a fost înştiinţat de Dimitrie Moruzi, dragoman al delegaţiei turceşti la conferinţa de pace, prin omul de legătură, Piotr Fonton, membru al delegaţiei ruse. Vezi M.I. Kutuzov, *Sbornik dokumentov*, vol. III, Moscova, 1952, p. 718.
30. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 10821, ff. 148, 157-158, 159, 162.
31. Raportul lui Nikolai către Rumianţev din 21 noiembrie/3 decembrie 1811, în *La Suède et la Russie. Documents et matériaux*, pp. 63-65 ; *Rossia i Şveţiia. Dokumentî i materialî*, pp. 68-69.

de la Giurgiu, aceasta pare mai degrabă o pretenţie lipsită de temei real a curţii de la Stockholm.

Tot din vara lui 1811 datează primele consemnări cu privire la proiectul alianţei ruso-otomane. Este vorba de o variantă a memoriului lui Armfelt în care apare ideea încheierii de către Rusia nu numai a păcii cu Poarta Otomană, ci şi a unui tratat ofensiv şi defensiv cu aceasta „pentru a ţine la respect Austria"[32]. Ideea alianţei Rusiei cu Poarta Otomană a fost mai apoi dezvoltată de prinţul moştenitor Carol Ioan în câteva convorbiri purtate cu reprezentanţii Rusiei la Stockholm. Astfel, în primele zile ale anului 1812, după ce a insistat în faţa lui Nikolai asupra nevoii de a urgenta încheierea păcii cu Poarta, prinţul regent observa că, pentru a se asigura dinspre Turcia, Rusia trebuia să încheie cu aceasta „o alianţă defensivă şi ofensivă"[33]. La începutul lui aprilie 1812, Carol Ioan susţinea că, pentru a obţine pacea şi alianţa cu Imperiul Otoman, ruşii trebuiau să promită Porţii Dalmaţia, Insulele Ionice, restabilirea suzeranităţii asupra Serbiei şi chiar stăpânirea Transilvaniei[34]. Aceste sugestii adresate ţarului atestă mai degrabă limitele fostului mareşal francez în înţelegerea proiectelor de politică externă ale Rusiei în Balcani. Importante sunt însă apariţia proiectului de alianţă ruso-otomană şi data la care acesta începe să circule în memorii în mediile diplomatice de la Stockholm, iulie 1811.

În primăvara anului 1812, opţiunea Suediei pentru coaliţia antinapoleoniană a devenit tot mai fermă. Trebuie totuşi remarcat că, în ciuda asigurărilor date de diplomaţii ruşi de la Stockholm, potrivit cărora Carol Ioan era cel mai sigur prieten al Rusiei, pe ajutorul acestuia putându-se conta[35], într-un raport al serviciului de spionaj din aprilie 1812, înaintat ministrului de război, M.B. Barclay de Tolly, se sugera mai multă atenţie şi precauţie faţă de Suedia şi de prinţul ei moştenitor[36].

Momentul-cheie care a marcat evoluţia ulterioară a politicii cabinetului de la Stockholm l-a constituit ocuparea de trupele franceze a Pomeraniei suedeze. Aşa cum evidenţiază corespondenţa împăratului Napoleon, pregătirile pentru

32. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 10818, f. 308.
33. *Ibidem*, dosar 10821, f. 152.
34. *Ibidem*, dosar 10824, f. 11, raportul lui Suhtelen către Alexandru I din 29 martie 10 aprilie 1812.
35. *Ibidem*, dosar 10821, f. 98v.; vezi şi scrisoarea baronului P.A. Nikolai către S.R. Voronţov, în *Arhiv kneazea Voronţova*, vol. XXII, *Bumaghi grafov A.R. i S.R Voronţovâh*, Moscova, 1881, p. 431.
36. „«Delat' protivnoe tomu, cevo nepriatel' jelaet». Plan russkoi kampanii protiv Napoleona", în *Istocinik* nr. 3, 1995, pp. 28-34, raport semnat de lt.-col. P.A. Ciukevic

aceasta au început în vara anului 1811, în urma încălcării repetate de către Suedia a blocadei continentale. Cauza imediată a reprezentat-o însă un incident minor petrecut în noiembrie 1811, când o corabie suedeză a atacat şi a capturat o navă-corsar franceză în Marea Baltică. Emoţia stârnită în Suedia de ocuparea acestei provincii de francezi a fost imensă[37]. Pomerania era mai mult decât o simplă provincie suedeză, era ultimul vestigiu de pe teritoriul german al măreţiei Suediei lui Gustav Adolf. Astfel, ocuparea Pomeraniei de francezi legitima în ochii suedezilor noul curs al politicii externe de alianţă cu Rusia. Această acţiune a Franţei a făcut imposibilă orice viitoare tentativă de înţelegere şi alianţă între Napoleon şi Carol Ioan. Era, în fapt, un cadou nesperat pe care îl primea Rusia[38]. În scurt timp, Petersburgul şi Stockholmul şi-au comunicat reciproc că, din acel moment, se considerau dezlegate de orice obligaţii luate faţă de Franţa[39]. Astfel, se poate spune că, la începutul lunii februarie a anului 1812, opţiunea Suediei pentru tabăra antinapoleoniană părea definitivă.

În vederea negocierii unui tratat secret de alianţă a fost trimis în mare grabă la Petersburg contele Karl Axel Löwenhjelm, persoană din anturajul lui Carol Ioan şi prieten apropiat al lui Armfelt. Punctul esenţial al instrucţiunilor primite de acesta se referea la garanţiile pe care Suedia urma să le primească din partea Rusiei pentru anexarea Norvegiei. Aceasta era plata solicitată de Stockholm pentru alianţa militară cu Rusia. Armfelt a redactat proiectul tratatului pe baza propunerilor suedeze şi a celor ruseşti. Câteva zile mai târziu, el a fost prezentat ţarului, iar un exemplar a fost trimis la Stockholm pentru aprobare. În ciuda refuzului său de a vedea în anexarea Norvegiei o condiţie prealabilă încheierii alianţei, Alexandru I a aprobat în principiu „uniunea" suedezo-norvegiană datorită intransigenţei lui Löwenhjelm, susţinut permanent şi de Armfelt. De la sfârşitul lunii martie, au început negocieri paralele, cu acelaşi scop, la Stockholm, între prinţul regent Carol Ioan şi ambasadorul rus Suhtelen. În cele câteva variante de proiect asupra cărora s-a negociat mai multe săptămâni, este menţionată şi obligaţia Suediei de a media

37. Vezi, de exemplu, scrisoarea regelui Carol al XIII-lea către Alexandru I din 6 februarie 1812 (Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 6271, ff. 2-3).

38. Bernard Nabonne, *Bernadotte*, Paris, 1940, pp. 287-289; P. Tommila, *op. cit.*, pp. 278-279.

39. K. Waliszewski, *La Russie il y a cent ans. Le règne d'Alexandre Ier*, vol. II, *La guerre patriotique et l'héritage de Napoléon (1812-1816)*, Paris, 1924, p. 7. Nikolai, însărcinatul cu afaceri la Stockholm, îi scria unui prieten din Rusia: „De la invazia Pomeraniei, ea [Suedia] se consideră eliberată de toate angajamentele faţă de Franţa" (*Arhiv kneazea Voronţova*, vol. XXII, p. 438).

în conflictul ruso-otoman, facilitând încheierea păcii şi a unei *alianţe militare între Rusia şi Poarta Otomană*. Problema păcii în Balcani era destul de importantă de vreme ce, în primul proiect negociat la Stockholm, ea este menţionată la punctul 3[40]. Cu toate că, în cea de a doua variantă a proiectului de tratat, problema restabilirii păcii în sud-estul Europei este trecută abia la articolul 13, se face referire şi de această dată la faptul că Poarta, făcând pace cu Rusia, „intră în alianţa ofensivă şi defensivă dintre Suedia şi Rusia"[41]. De asemenea, în proiectul final negociat şi apoi semnat la 9 aprilie 1812 la Stockholm, este prezentă clauza privitoare la medierea păcii şi a unei alianţe ruso-otomane de către Suedia[42]. Cu câteva zile înainte însă, fusese semnat deja la Petersburg tratatul ruso-suedez în varianta negociată de Rumianţev şi Löwenhjelm. Acest text a fost mai apoi ratificat, fiind preferat celui negociat la Stockholm. Potrivit articolului 16, regele Suediei trebuia să-şi ofere bunele oficii pentru a grăbi încheierea păcii dintre Rusia şi Imperiul Otoman şi să ceară, în consecinţă, misiunii de la Istanbul să acţioneze cu toată eficacitatea în acest sens[43]. Deci, în forma finală a tratatului ruso-suedez, nu mai sunt menţionate demersurile care trebuiau făcute în vederea încheierii unei alianţe ruso-otomane, cum se preciza în toate variantele negociate la Stockholm.

Graba cu care s-a încheiat tratatul de alianţă dintre Suedia şi Rusia se datora şocului provocat la Petersburg de ştirea semnării tratatului de alianţă dintre Franţa şi Austria[44].

În ciuda faptului că Napoleon a revenit în două rânduri, în primăvara anului 1812, cu propuneri de alianţă adresate Suediei[45], ireparabilul se produsese în relaţiile dintre Paris şi Stockholm. Fostul mareşal francez, acum prinţ moştenitor al coroanei suedeze, s-a dedicat cu o energie neobişnuită constituirii unei cât mai largi coaliţii antinapoleoniene. În scurt timp, un negociator britanic a sosit la Stockholm, unde au început tratative pentru formarea unei alianţe

40. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 10825, ff. 61-66 (prima variantă a proiectului de tratat).
41. *Ibidem*, ff. 70-74 (a doua variantă).
42. *Ibidem*, ff. 114-121 (prevederea de la art. 14). Rapoartele lui Suhtelen privitoare la negocierile ruso-suedeze de la Stockholm au fost editate parţial în *S.I.R.I.O.*, vol. XXI.
43. *Vneşneaia politika Rossii*, vol. VI, p. 332.
44. Vezi opinia lui Suhtelen în această privinţă în Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 10825, f. 76. La Petersburg se credea că Austria va păstra „o neutralitate perfectă" (*La Suède et la Russie. Documents et matériaux*, p. 87).
45. Pentru aceste propuneri, vezi : *Correspondance de Bernadotte, Prince-Royal de Suède, avec Napoléon ; Mémoires posthumes du feld-maréchal comte de Stedingk* şi Gabriel Girod de l'Ain, *op. cit.*, I, II.

antinapoleoniene. În pofida neîncrederii cu care Londra îl privea încă pe fostul mareşal francez Bernadotte[46], în Suedia s-au desfăşurat, în primăvara lui 1812, tratativele cele mai importante – pe de o parte, între Anglia şi Suedia, pe de altă parte între Anglia şi Rusia. Graţie lor, coaliţia antinapoleoniană şi-a putut coordona în parte acţiunile. În cursul acestor negocieri, diplomatul englez Edward Thornton a comunicat faptul că, în curând, avea să plece la Istanbul un trimis extraordinar, R. Liston, însărcinat să medieze între Poartă şi Rusia şi să obţină încheierea grabnică a păcii[47].

După semnarea tratatului de alianţă dintre Austria şi Franţa, care modifica în mare măsură ecuaţia politică central-europeană, Carol Ioan a revenit cu obstinaţie asupra necesităţii de a se realiza o alianţă militară cu Poarta Otomană. Dacă Poarta refuza, prinţul regent propunea încheierea unei alianţe cu Persia împotriva Imperiului Otoman. Proliferau astfel crâmpeie de planuri, multe extravagante, care, ulterior, nu aveau să mai fie menţionate în corespondenţa diplomatică. Sunt reacţii primare la stimuli exteriori. De exemplu, în momentul în care a aflat de tratatul franco-austriac, Carol Ioan a afirmat în faţa ambasadorului rus, Suhtelen, că „ungurii trebuiau făcuţi să se revolte şi să-şi aleagă un rege din naţiunea lor"[48]. În felul acesta, era de părere prinţul regent, trupele austriece ar fi fost blocate în interior şi nu aveau să mai participe la campania împotriva Rusiei. În primul rând, mareşalul Bernadotte cunoştea destul de bine gândirea militară a lui Napoleon pentru a fi atent la flancul sudic, la demersurile lui Napoleon privind aderarea Porţii la coaliţia antirusească. O alianţă franco-otomană, pentru încheierea căreia Napoleon exercita presiuni la Istanbul, ar fi complicat mult situaţia Rusiei în perspectiva războiului ce se prefigura. Pentru a contracara această eventualitate, Carol Ioan a solicitat în mod repetat, cu deosebire în primăvara anului 1812, semnarea neîntârziată a păcii cu Poarta şi dublarea acestui tratat cu unul de alianţă. În acest scop, pentru a convinge guvernul otoman să adere la coaliţia antinapoleoniană, el a cerut ca ţarul să-i promită acestuia că-i va ceda teritorii importante în Balcani[49]. Prinţul moştenitor al coroanei suedeze era de părere că alianţa ruso-otomană avea menirea să inhibe Austria, care ar fi fost obligată

46. F.F. Martens, *Sobranie traktatov i konvenţii zacliucennâh Rossieiu s inostrannâmi derjavami*, vol. XI, *Traktatî s Anglieiu, 1801-1831*, Sankt-Petersburg, 1895, p. 158; C.K. Webster, *The Foreign Policy of Castlereagh, 1812-1815. Britain and the Reconstruction of Europe*, Bell, Londra, 1931, pp. 92-102.
47. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 10825, f. 106, Suhtelen către Rumianţev, 10 aprilie 1812.
48. *Ibidem*, dosar 10824, f. 8v.
49. *Ibidem*, dosar 6273, f. 5, Carol Ioan către Alexandru I, 1 aprilie 1812.

să renunţe cu totul la a mai participa la campania împotriva Rusiei sau să-şi reducă simţitor efectivele pe care avea să le îndrepte spre graniţa imperiului pravoslavnic[50].

Planul „marii diversiuni"

Sub influenţa prinţului moştenitor suedez, care milita pentru unirea foştilor, actualilor şi viitorilor adversari ai lui Napoleon, Alexandru I a conceput „un mare plan", pe care i l-a împărtăşit lui Carol Ioan în scrisoarea din 21 aprilie 1812. De fapt, este vorba de preluarea şi dezvoltarea propunerilor fostului mareşal francez, comunicate de Suhtelen mai ales prin raportul din 10 aprilie. Noutatea era că planul avea accente de panslavism. Dar iată proiectul ţarului: „Naţiunile slave, războinice din fire, încurajate fiind, vor forma un ansamblu impunător care, alăturându-se nemulţumirilor Ungariei, va provoca o puternică diversiune împotriva Austriei şi a posesiunilor franceze de la Adriatica. Dacă norocul le va surâde, nu le va fi imposibil chiar să pătrundă prin Bosnia şi Croaţia atât cât să intre în contact cu tirolezii şi, mai departe, cu Elveţia". Acest proiect, mai scria ţarul, nu putea fi pus în practică fără concursul Angliei. Cu organizarea acestor grandioase operaţiuni, Alexandru I l-a însărcinat pe amiralul Pavel V. Ciciagov[51]. Trei zile mai târziu, acelaşi proiect i-a fost comunicat de cancelarul Nikolai P. Rumianţev ambasadorului rus din Suedia, Piotr K. Suhtelen. Acesta din urmă a primit instrucţiuni să-i prezinte planul emisarului englez Thornton şi să sublinieze că „este cu neputinţă să treacă la executarea lui fără sprijinul Angliei"[52].

În timp ce cabinetul de la Petersburg întâmpina dificultăţi în demersurile privind crearea unei coaliţii antifranceze, împăratul Napoleon a obţinut mai

50. „Pacea cu Poarta îi pune Majestăţii Voastre la dispoziţie armata acesteia de la Dunăre, cu care îi va fi uşor să-i oprească pe austrieci la hotarele lor şi, dacă vom reuşi, aşa cum sper, să încheiem un tratat de alianţă cu Măritul Stăpân, Austria va fi silită să-l rupă pe cel pe care tocmai l-a încheiat cu împăratul Napoleon, căci ar avea atunci două mari obstacole de evitat: în primul rând, urmările nemulţumirii care domneşte în Ungaria, iar apoi, pericolul de a se vedea ameninţată deopotrivă de armatele Majestăţii Sale şi de cele ale Porţii" (*ibidem*, ff. 6-7, Carol Ioan către Alexandru I, 19 aprilie 1912).
51. *Ibidem*, dosar 6274, ff. 11-12 (ciorna în creion a lui Alexandru I), ff. 15-16 (copie de cancelarie). Documentul a fost editat în *La Suède et la Russie. Documents et matériaux*, p. 118.
52. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 10827, ff. 45-46.

multe succese în primăvara anului 1812, deşi ele erau uşor previzibile. Între 24 februarie şi 14 martie, la Paris, s-au semnat tratate de alianţă şi convenţii militare între Franţa şi Prusia, ca şi între Danemarca şi Austria. Ultimul document menţionat, tratatul cu Austria din 14 martie 1812, conţinea mai multe prevederi referitoare la Imperiul Otoman. Astfel, potrivit articolului 6, părţile semnatare „garantează pe deplin aderarea la prezentul tratat de alianţă"[53]. În fapt, primele iniţiative franceze privind aderarea Imperiului Otoman la coaliţia îndreptată împotriva Rusiei datau încă din ianuarie 1812. Însărcinatul cu afaceri al Franţei la Poartă, Latour-Maubourg, fusese instruit să le facă demnitarilor otomani unele aluzii despre restituirea Crimeii şi a altor provincii pierdute, despre restabilirea Poloniei etc. Chiar un proiect de convenţie militară francezo-otomană a fost redactat la începutul lunii februarie. Conform prevederilor primului punct, guvernul otoman ar fi trebuit să-şi recheme plenipotenţiarii care se aflau la Bucureşti pentru negocieri de pace cu ruşii şi să rupă tratativele înainte de 1 martie. Din această perioadă datează şi proiectul unui tratat de alianţă între Franţa şi Imperiul Otoman[54].

În proiectul campaniei militare împotriva Rusiei, Suedia şi Înalta Poartă urmau să formeze aripile „marii armate". Napoleon preconizase ca 50.000 de suedezi conduşi de fostul său mareşal, Bernadotte, să înainteze prin Finlanda spre capitala Petersburg, în vreme ce sultanul Mahmud al II-lea ar fi trebuit să pătrundă în fruntea unei armate de 100.000 de oameni în provinciile sudice ale Rusiei. Trupele franceze, austriece, germane şi poloneze, conduse de Napoleon, aveau să înainteze spre inima Rusiei, către Moscova. În primăvara lui 1812, împăratul francez a crezut cu tărie că va putea pune în practică acest proiect[55]. În momentul în care preconizata alianţă cu Poarta a devenit incertă din cauza atitudinii guvernului otoman, diplomaţia franceză şi-a concentrat eforturile în vederea împiedicării încheierii cu succes a tratativelor de pace de la Bucureşti dintre Rusia şi Imperiul Otoman[56].

Cel mai important rol în contracararea demersurilor făcute de diplomaţiile austriacă şi franceză la Istanbul l-a avut reprezentantul guvernului britanic din

53. Jules de Clercq, *Recueil des traités de la France*, vol. II (1803-1815), Paris, 1864, pp. 370, 372.
54. *Documente privitoare la istoria românilor*, culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, supl. I, vol. II, 1781-1814, Documente culese din Arhivele Ministerului Afacerilor Străine din Paris de A. Odobescu, Bucureşti, 1892, pp. 715-716 (în continuare, *Colecţia Hurmuzaki*).
55. *Correspondance de Napoléon Ier*, XXIII, Paris, 1867, p. 408.
56. *Colecţia Hurmuzaki*, vol. XVI, Corespondenţă diplomatică şi rapoarte consulare franceze (1603-1824), publicate de Nerva Hodoş, Bucureşti, 1912, p. 943.

capitala de pe malurile Bosforului, Charles Stratford Canning[57]. Influenţa Marii Britanii avea să crească în urma solicitării adresate de caimacamul Elhaz Mehmed prim-ministrului Spencer Percival de a media în negocierile de pace purtate cu Rusia. Acesta este şi contextul în care s-a decis trimiterea ca ambasador la Istanbul a lui Sir Robert Liston[58]. Cu sprijinul guvernului britanic, Înalta Poartă spera să obţină condiţii cât mai bune de pace cu Rusia[59].

Sesizând influenţa britanică în deciziile adoptate de demnitarii otomani, ruşii au devenit tot mai atenţi la demersurile lui Stratford Canning. În schimb, prin corespondenţa secretă dintre Andrei I. Italinski, fostul ambasador rus la Poartă, plenipotenţiar la negocierile de pace de la Bucureşti, şi Stratford Canning, corespondenţă mijlocită chiar de şeful delegaţiei otomane de la Bucureşti, Mehmed Said Galib efendi[60], reprezentanţii ruşi au încercat să-l influenţeze pe diplomatul britanic în sensul dorit de ei. Convins de cancelarul Rumianţev, ambasadorul Regatului celor Două Sicilii la Petersburg, ducele M.A. de Serracapriola[61], a intermediat circulaţia informaţiilor către Stratford Canning, cu care iniţiase o susţinută corespondenţă.

Nu mai puţin adevărat este că o analiză atentă a corespondenţei dintre Italinski şi Stratford Canning reflectă faptul că această „colaborare" ruso-britanică a fost destul de precară. Pe de o parte, Italinski invoca interesele fundamentale ale Marii Britanii, care ar fi avut de suferit în urma amânării semnării

57. C.W. Webster, *op. cit.*, pp. 86-88; W.F. Reddaway, *A History of Europe. From 1715 to 1814*, Methuen, Londra, 1936, p. 430; Sergiu Columbeanu, „Contribuţii privind situaţia internaţională a Ţărilor Române între anii 1806-1812", în *Revista de istorie* nr. 5, 1976, pp. 674-675. Fundamentale pentru înţelegerea politicii britanice faţă de Poartă în această perioadă sunt cărţile lui Paul Cernovodeanu, *Relaţiile comerciale româno-engleze în contextul politicii orientale a Marii Britanii (1803-1878)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1986, şi *Basarabia. Drama unei provincii istorice româneşti în context politic internaţional (1806-1920)*, Editura Albatros, Bucureşti, 1993.

58. Paul Cernovodeanu, *Basarabia*, p. 42.

59. Public Record Office, Foreign Office, *Turkey*, dosar 78/78, ff. 130-131. Documentele diplomatice britanice ne-au fost puse la dispoziţie, cu o deosebită bunăvoinţă, sub forma unor copii dactilografiate, de regretatul profesor Paul Cernovodeanu (în continuare, P.R.O., F.O.).

60. „Recenta mea expediţie s-a făcut cu ajutorul Excelenţei Sale Chehàia bei Galib efendi" (Arh. V.P.R.I., fond Kanţelelariia, opis 468, dosar 1985, f. 22, A.I. Italinski către C. Stratford Canning, Bucureşti, aprilie 1812). Vezi şi scrisoarea din 4/16 martie 1812 (*ibidem*, f. 10).

61. Pentru rolul diplomaţiei napolitane, vezi Massimiliano Pezzi, *Aspettando la pace. Il Levante ottomano nei documenti diplomatici napoletani (1806-1812)*, Studio Zeta, Rossano, 1992, pp. 119-136.

tratatului de pace[62], pe de altă parte, însărcinatul cu afaceri al Angliei la Istanbul le cerea ruşilor să nu-şi mai epuizeze forţele la Dunăre şi să le păstreze pentru o cauză mai bună, cea a războiului cu Napoleon, care se prefigura[63]. De fapt, Stratford Canning a avut cea mai ingrată misiune. În timp ce bloca demersurile franco-austriece la Poartă, depunea eforturi pentru limitarea pretenţiilor teritoriale ale Rusiei şi, totodată, soma Poarta să înceteze acest balet diplomatic între cele două coaliţii şi să semneze cât mai repede pacea cu Rusia[64].

Emisari britanici şi suedezi la Bucureşti

Punctul culminant al demersurilor lui Stratford Canning de mediator în negocierile ruso-otomane a fost atins în primele zile ale lunii mai. După ce, în a doua jumătate a lui aprilie, internunţiul austriac Ignaz von Stürmer înaintase Porţii o notă prin care-i solicita acesteia să adere la alianţa îndreptată împotriva Rusiei[65], diplomatul britanic a trimis un curier secret la Bucureşti, pe scoţianul Thomas Gordon[66]. Din raportul întocmit de acesta la revenirea din misiune, rezultă că a traversat cu multă greutate Bulgaria şi a ajuns la Bucureşti abia la 9 mai[67]. În acea zi, Gordon a şi fost primit în audienţă de Italinski, căruia i-a predat scrisoarea, datată 20 aprilie, din partea lui Stratford Canning[68]. În textul scrisorii, ca şi în mesajele verbale către Italinski, se ofereau informaţii despre ultimele demersuri făcute de austrieci la Poartă, despre interesul Vienei de a încheia o convenţie militară între armatele austriece şi cele otomane şi despre posibilitatea sosirii unui ofiţer austriac care urma să participe la coordonarea planurilor de luptă ale celor două armate. Totuşi, britanicii le comunicau ruşilor faptul că „Poarta nu pare înclinată să se lăse atrasă şi vrea

62. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1985, f. 21.
63. *Ibidem*, f. 4.
64. Leon Casso, *Rusia şi basinul dunărean*, traducere din limba rusă cu un studiu introductiv de Şt. Gr. Berechet, Iaşi, 1940, pp. 195, 201.
65. P.R.O., F.O., *Turkey*, dosar 78/77, ff. 162-167, raportul lui Stratford Canning din 25 aprilie 1812.
66. „Nu trebuie să omit faptul că am trimis pe cineva în secret expres la Bucureşti cu informaţiile cuprinse în această scrisoare – s-ar putea să le deschidă ochii ruşilor cu privire la primejdia care îi paşte" (*ibidem*, ff. 159-160, raport din 21 aprilie 1812).
67. *Ibidem*, ff. 284-288, raportul lui Gordon către Stratford Canning.
68. Scrisoarea a fost ascunsă de Gordon în căptuşeala pălăriei. Originalul scrisorii se găseşte în Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1985, f. 25.

să rămână stăpână pe mişcările ei politice, sperând mai ales să găsească un mijloc de a se înţelege cu Rusia. Dacă însă războiul cu această putere trebuie să continue, Poarta se va vedea silită să dea curs propunerilor Franţei şi Austriei"[69]. După prelungita întrevedere avută cu Italinski, Gordon a fost primit şi de comandantul armatelor ruse din Principate, generalul Mihail I. Kutuzov[70]. Câteva zile mai târziu, la 16 mai, Gordon pleca spre capitala otomană, unde avea să ajungă la 28 mai, ducând cu sine o scrisoare din partea lui Italinski pentru Stratford Canning[71].

La o primă evaluare, misiunea lui Gordon la Bucureşti poate părea importantă în contextul finalizării negocierilor de pace ruso-otomane. Mai multe rapoarte au fost expediate din capitala Ţării Româneşti către Petersburg. În ele se relatau pe larg discuţiile purtate de emisarul britanic cu oficialii ruşi. Până la sfârşitul lunii iunie, în corespondenţa diplomatică este încă menţionat numele lui Gordon[72]. Cu toate acestea, nu se poate observa o modificare efectuată sub influenţă britanică în textul tratatului de pace. În primele zile ale lunii mai, deci înainte de sosirea lui Gordon la Bucureşti, a fost stabilită graniţa pe Prut. Apoi, chiar în săptămâna în care acesta s-a aflat la Bucureşti, au fost redactate preliminariile tratatului de pace, semnate la 17 mai[73]. Misiunea lui Gordon se pare că a grăbit tocmai acest proces de redactare. Totodată, în acest interval de timp, Kutuzov a renunţat la a mai reveni asupra propunerii de alianţă militară făcute Porţii Otomane, condiţie prezentă în instrucţiunile primite de la Alexandru I. Potrivit acestora, generalului rus i se condiţiona acceptul referitor la fixarea frontierei pe Prut de semnarea tratatului de alianţă dintre Rusia şi Imperiul Otoman[74]. Informaţiile primite de la Stratford Canning se pare că l-au determinat pe Kutuzov să urgenteze semnarea păcii. Nu se poate însă afirma – nici baza documentară şi nici logica desfăşurării evenimentelor nu permit acest lucru – că demersul britanic ar fi modificat substanţial cursul negocierilor în zilele dinaintea semnării preliminariilor păcii de la Bucureşti.

---

69. *Ibidem*, f. 23, raportul lui Italinski către Rumianţev privind comunicarea verbală făcută de Gordon.
70. Pentru amănunte privind discuţia cu generalul Kutuzov, vezi raportul lui Gordon, P.R.O., F.O., *Turkey*, dosar 77/78, ff. 284-288.
71. Arh. V.P.R.I., fond Kanţelеariia, opis 468, dosar 1985, ff. 28-29.
72. *Ibidem*, dosar 1991, f. 45. În scrisoarea lui Ciciagov către Alexandru I, amiralul rus acuza anumite indiscreţii săvârşite de Gordon la Istanbul, care ar fi compromis anumite proiecte asiatice ale Rusiei.
73. Armand Goşu, „Rusia la Dunărea de Jos. Pacea de la Bucureşti (mai 1812)", în *Studii şi materiale de istorie modernă*, X, Bucureşti, 1996, pp. 88-93.
74. M.I. Kutuzov, *op. cit.*, vol. III, p. 851.

Un amănunt mai puţin cunoscut este faptul că şi legaţia suedeză de la Istanbul a fost implicată într-o mică măsură în desfăşurarea misiunii emisarului Thomas Gordon. Acesta avea asupra sa şi un paşaport suedez obţinut de la Palin, însărcinatul cu afaceri al Suediei la Istanbul, cu care urma să se deplaseze în sudul Rusiei, iar de la Odessa să se întoarcă pe mare în capitala Imperiului Otoman[75]. Era o măsură de precauţie, la care ulterior s-a renunţat, Gordon preferând să traverseze Rumelia.

Misiunea lui Gordon este cea mai importantă dintre acţiunile întreprinse în vederea grăbirii încheierii tratatului de pace dintre Rusia şi Turcia. Dar ea este încadrată cronologic de alte două misiuni, de această dată suedeze. În primăvara lui 1812, nu atât diplomaţia britanică a depus eforturi spre a influenţa şi a convinge Poarta să semneze pacea cu Rusia, cât mai ales diplomaţia suedeză.

După ocuparea Pomeraniei suedeze de armatele franceze, în ianuarie 1812, prinţul moştenitor Carol Ioan, care coordona practic politica externă a Stockholmului, a optat definitiv pentru coaliţia antinapoleoniană. Pentru a uşura efortul militar căruia Rusia trebuia să-i facă faţă în perspectiva războiului cu Franţa, Carol Ioan a sugerat Petersburgului să încheie pace cu Poarta şi chiar o alianţă militară cu aceasta. Cum pregătirile lui Napoleon pentru campania împotriva Rusiei erau înaintate, prinţul regent a proiectat o nouă misiune suedeză la Istanbul care să convingă Poarta să grăbească încheierea păcii. Pentru această misiune a fost desemnat Arvid David Hummel, diplomat suedez, secretar al legaţiei din Petersburg[76]. După primirea instrucţiunilor de la contele Löwenhjelm, Hummel a fost trimis spre capitala otomană, la sfârşitul lunii februarie, pe post de curier. În ciuda măsurilor de precauţie luate, plecarea sa a atras atenţia diplomaţilor francezi acreditaţi la Petersburg[77]. Este demn de remarcat că unii înalţi demnitari ruşi se îndoiau de utilitatea acestui demers suedez, ca şi de capacitatea lui Hummel de a-şi îndeplini cu succes misiunea încredinţată[78].

---

75. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1985, f. 29.
76. A.D. Hummel s-a născut în 1778. O mare parte a activităţii sale diplomatice s-a consumat la Petersburg. Din 1816, a trecut cu totul în serviciul Rusiei. Desemnarea sa pentru această misiune i-a fost comunicată lui Rumianţev de Löwenhjelm, prin raportul din 14/26 februarie 1812 (*Rossiia i Şveţiia. Dokumentî i materialî*, p. 113, nota 1).
77. N. Mikhaïlowitch, *Les relations diplomatiques de la Russie et de la France d'après les rapports des ambassadeurs d'Alexandre et de Napoléon, 1808-1812*, vol. VI, Sankt-Petersburg, 1908, p. 227.
78. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1991, ff. 2-3, P. Ciciagov către Alexandru I, 13/25 februarie 1812.

Emisarul suedez a parcurs în scurt timp drumul până la Bucureşti. La 12 martie, într-o scrisoare adresată marelui vizir Ahmed paşa, generalul Kutuzov le-a solicitat oficialităţilor otomane permisiunea ca Hummel să se deplaseze la Istanbul[79]. Nouă zile mai târziu, marele vizir i-a comunicat comandantului armatei ruse acordul său şi a trimis aprobările necesare pentru plecarea emisarului suedez şi a însoţitorului său rus spre capitala otomană[80].

Sosirea curierului suedez la Bucureşti i-a provocat uimire consulului francez de aici. Deşi nu aflase numele corect al acestuia, iar rapoartele sale sunt atât de neclare, încât istoricul Leon Casso a conchis că ar fi vorba despre doi agenţi suedezi, Himmel şi Horn[81], diplomatul francez de la Bucureşti a obţinut totuşi de la plenipotenţiarul otoman Galib efendi unele informaţii privind scopul misiunii lui Hummel la Istanbul[82]. La rândul său, chiar Galib efendi fusese contrariat de sosirea emisarului suedez[83]. A avut însă ocazia de a se întâlni personal cu Hummel. Discuţia lor a fost apoi dezvăluită ruşilor de către Dimitrie Moruzi, care le servise de traducător. Cu această ocazie, diplomatul suedez a comunicat încheierea unui tratat de alianţă între Petersburg şi Stockholm, ceea ce era inexact, acesta negociindu-se tocmai atunci. De asemenea, reluând o idee atât de dragă lui Carol Ioan, Hummel „a observat că ar fi util ca Poarta să stabilească aceleaşi legături cu Rusia". Galib efendi a făcut atunci elementara observaţie că, înainte de a se încheia un tratat de alianţă, trebuia semnat tratatul de pace. Un singur lucru era cert pentru plenipotenţiarul otoman, şi anume că Suedia dorea să medieze între Rusia şi Turcia pentru a grăbi încheierea păcii[84].

Importantă este însă observaţia potrivit căreia diplomatul suedez A.D. Hummel a fost primul care a prezentat la Bucureşti proiectul alianţei dintre Rusia şi

79. *Ibidem*, dosar 1982, f. 90. Documentul editat în traducere rusească se găseşte la M.I. Kutuzov, *op. cit.*, vol. III, p. 824.
80. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1982, ff. 176-177.
81. Leon Casso, *op. cit.*, p. 188. Lucru şi mai fantezist, consulul Austriei de la Bucureşti a transmis la Viena că agentul suedez s-ar fi numit Stum sau Stom (Ministère des Affaires Etrangères, Archives Diplomatiques, fond C.P. Autriche, vol. CCCXCII, f. 170, traducerea în franceză a unui raport al consulului Austriei din 14 martie 1812; în continuare, M.A.E., Arh. Dip.). Documentele diplomatice franceze au fost consultate de noi după microfilmele aflate la Arhivele Naţionale din Bucureşti.
82. *Ibidem*, f. 347; *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. II, pp. 675-677.
83. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1982, f. 117.
84. *Ibidem*, ff. 95-97, raportul secret al lui Piotr Fonton către Kutuzov din 4/16 martie 1812. Despre întâlnirea dintre Galib efendi şi Hummel, vezi şi raportul lui Kutuzov către Rumianţev, în M.I. Kutuzov, *op. cit.*, vol. III, pp. 828-830.

Imperiul Otoman, avansat de fostul mareşal francez Bernadotte, devenit între timp prinţ regent al Suediei. Începând cu mijlocul lunii martie a anului 1812, acest plan a revenit din când în când în atenţia plenipotenţiarilor ruşi şi otomani[85]. Abia după o lună şi jumătate de la trecerea lui Hummel prin Bucureşti, Kutuzov a primit instrucţiuni oficiale de la Alexandru I, cu clarificări despre această preconizată alianţă ruso-otomană.

A.D. Hummel a plecat spre Istanbul însoţit de locotenent-colonelul rus de origine franceză Louis de Rochechouart[86]. Cei doi au sosit în capitala otomană în seara zilei de 28 martie. Imediat, prin intermediul legaţiei suedeze, s-a încercat să se obţină o audienţă la reis efendi. În aşteptarea răspunsului Porţii, Rochechouart are mai multe discuţii cu însărcinatul cu afaceri al Suediei şi cu cel al Marii Britanii[87]. Stratford Canning nu scapă ocazia şi atrage atenţia ofiţerului rus că ţarul ar trebui să-şi mai reducă pretenţiile teritoriale şi să semneze mai repede pacea cu Poarta[88]. Între timp însă, reis efendi a comunicat refuzul de a-i acorda o audienţă însărcinatului cu afaceri al Suediei la Istanbul câtă vreme în capitala otomană se afla ofiţerul rus. În felul acesta, Rochechouart a fost obligat să părăsească precipitat Istanbulul la 6 aprilie, nu înainte de a le înmâna lui Palin şi lui Hummel cifruri diferite pentru a purta corespondenţă secretă cu generalul Kutuzov[89]. Întoarcerea sa la Bucureşti prin Şumla a fost plină de peripeţii, pe care, cu o pedanterie neaşteptată pentru un francez, le-a

85. La 25 martie este menţionat proiectul de alianţă în discuţia dintre Kutuzov şi Galib efendi, făcându-se trimitere la persoana lui Hummel, care a anunţat acest plan (*ibidem*, p. 846).

86. Acesta era înrudit cu guvernatorul Odessei, devenit mai târziu ministru de externe al Franţei, Armand Emmanuel de Richelieu. Despre familia Rochechouart, vezi *Souvenirs sur la Révolution, l'Empire et la Restauration par le général comte de Rochechouart, aide de camp du duc de Richelieu et de l'empereur Alexandre Ier, commandant la Place de Paris sous Louis XVIII*, Plon, Paris, 1933. Despre misiunea lui Rochechouart din 1812, vezi „jurnalul" generalului Langeron, *Colecţia Hurmuzaki*, supl. I, vol. III, 1709-1812, Documente culese din Arhivele Ministerului Afacerilor Străine din Paris de A.I. Odobescu, Bucureşti, 1889, pp. 385-386, ca şi Sever Zotta, „Un nobil francez despre Iaşii din 1807", în *Ioan Neculce. Buletinul muzeului municipal din Iaşi*, iulie 1922, p. 348.

87. Stratford Canning fusese înştiinţat cu mai multe zile înainte despre sosirea lui Hummel şi a lui Rochechouart (P.R.O., F.O., *Turkey*, dosar 78/77, f. 120).

88. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1982, f. 217, raportul lui Rochechouart către Kutuzov. Vezi şi Leon Casso, *op. cit.*, pp. 200-201, nota 3.

89. Rochechouart a fost nemulţumit de răceala lui Palin şi încântat de Hummel, despre care a raportat că era „un bărbat ataşat personal Rusiei şi gata să-i slujească" (Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1982, ff. 218-219).

relatat în amănunţime într-un lung raport întocmit la sosirea în capitala Ţării Româneşti.

A doua zi după plecarea lui Rochechouart, însărcinatul cu afaceri al Suediei, însoţit de Hummel, a fost primit de reprezentanţii Porţii. Această mediere suedeză nu a avut însă un succes imediat. Guvernul otoman a invocat din nou pretenţiile exagerate ale Rusiei, în faţa cărora nu s-a arătat dispus să cedeze[90].

Atât contemporanii, cât şi istoricii au evaluat într-un mod foarte diferit rezultatele acestei misiuni. Dacă, iniţial, Dimitrie Moruzi i-a mărturisit lui Piotr Fonton că se temea că „medierea Suediei va rămâne fără efect"[91], la mijlocul lunii mai, după ce primise informaţii de la fratele său Panayotis, dragomanul delegaţiei otomane i-a comunicat aceluiaşi Fonton că Palin şi Hummel au făcut o figură modestă în faţa lui reis efendi[92]. Însă ceea ce a provocat o puternică impresie la Poartă a fost întorsătura produsă în politica externă a Suediei, care s-a aliat cu Rusia[93]. În schimb, francezii, deşi evident preocupaţi, au afirmat că „această misiune nu va produce absolut nimic" şi că medierea suedeză era doar o combinaţie bizară cu care-şi ocupau timpul cei de la Petersburg[94].

Dacă istoriografia suedeză mai veche vorbeşte de un mare succes al lui Palin şi Hummel la Poartă, istoricii ruşi se arată ceva mai echilibraţi în aprecieri, care sunt totuşi foarte diferite de la un autor la altul[95].

Nici măcar prinţul moştenitor al coroanei suedeze nu pare să-şi fi pus prea mari speranţe de reuşită în misiunea lui Hummel. După ce, la începutul lunii martie, regele Suediei a abandonat proiectul redactării unei scrisori către sultan, însărcinatul rus cu afaceri la Stockholm, Nikolai, i-a comunicat cancelarului Rumianţev, la 16 martie, intenţia lui Carol al XIII-lea de a trimite un nou emisar la Istanbul, pe generalul Johan Henrik Tavast (1763-1841)[96]. Despre acest plan Carol Ioan l-a înştiinţat, la 19 martie, şi pe trimisul său

90. Vezi raportul lui Palin din 11 aprilie 1812 la Constantin J. Karadja, „Extraits des dépêches de la Légation de Suède à Constantinople (1811-1813)", în *Revue historique du sud-est européen* nr. 10-12, 1930, p. 225.
91. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1982, f. 98.
92. *Ibidem*, ff. 252-253. Potrivit lui Dimitrie Moruzi, Palin, care nu a fost niciodată un diplomat abil, s-a dedicat „studiului antichităţilor şi hieroglifelor".
93. *Ibidem*, f. 225.
94. M.A.E., Arh. Dip., fond C.P. Autriche, vol. CCCXCII, f. 319.
95. Pentru Mihailovski-Danilevski, *Opisanie turetkoi voinî s 1806-go do 1812-go goda*, vol. II, Sankt-Petersburg, 1843, pp. 256-257, misiunea nu a avut niciun succes. De cealaltă parte, despre succesul misiunii suedeze vorbesc A.N. Petrov, *Voina Rossii s Turţiei 1806-1812 gg*, vol. III (1810, 1811, 1812), Sankt-Petersburg, 1887, p. 370, şi A.N. Popov, *op. cit.*, vol. I, p. 366.
96. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 10822, ff. 177-178.

special în capitala rusă, Löwenhjelm[97]. Peste puţin timp, şi ambasadorul rus la Stockholm l-a informat direct pe Alexandru I despre decizia lui Carol Ioan de a-l trimite pe generalul suedez J.H. Tavast la Istanbul „cu sarcina expresă de a le deschide ochii turcilor cu privire la ce se pot aştepta din partea lui Napoleon". Mai mult decât atât, prinţul moştenitor a dorit ca prin aceasta să le atragă atenţia demnitarilor otomani şi să-i facă să înţeleagă „interesul lor nu numai de a face pace, dar şi *de a se alia cu noi* [s.n. – A.G.] în schimbul avantajelor care se întrevăd în Adriatica"[98]. Plecarea lui Tavast a fost totuşi întârziată, fapt care, după aflarea veştii despre încheierea alianţei dintre Austria şi Franţa, l-a determinat pe Suhtelen, la începutul lunii aprilie, să-i ceară insistent lui Carol Ioan să-şi trimită cât mai repede emisarul la Poartă[99]. Tavast era cunoscut pentru atitudinea sa antinapoleoniană. Conduita lui din vara lui 1811, pe când guverna oraşul-port Göteborg, generase o puternică criză în relaţiile suedezo-franceze. În urma protestelor ambasadorului francez la Stockholm, Alquier, Tavast fusese destituit pentru că permisese corăbiilor engleze să încarce şi să descarce mărfuri în Göteborg[100].

Abia în a doua jumătate a lunii aprilie, generalul Tavast a plecat spre Petersburg, ducând şi o scrisoare a lui Carol Ioan pentru Alexandru I[101]. Proiectul acestei misiuni suedeze a fost, încă din prima clipă, foarte apreciat de oficialităţile ruse. La aceasta a contribuit şi vestea şocantă a încheierii alianţei dintre Paris şi Viena. Teama că şi Imperiul Otoman putea fi atras în coaliţia napoleoniană crescuse. Trebuia deci acţionat neîntârziat la Poartă. În acelaşi timp, merită subliniat faptul că, spre deosebire de misiunea lui Hummel, accentul a căzut acum nu atât pe grăbirea semnării păcii, cât mai ales pe proiectul de aderare a Porţii Otomane la coaliţia antinapoleoniană. Reacţia cancelarului Rumianţev la mesajul privind plecarea lui Tavast în misiune la

97. *La Suède et la Russie. Documents et matériaux*, p. 97 ; *Rossia i Şveţiia. Dokumentî i materialî*, p. 112.
98. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 10824, f. 4v. Raportul lui Suhtelen către Alexandru I din 18/30 martie 1812 a fost editat în *S.I.R.I.O.*, vol. XXI, p. 431.
99. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 10824, f. 8v.
100. *Ibidem*, dosar 10822, f. 205.
101. „Identitatea intereselor şi sentimentelor noastre, care mă uneşte cu Majestatea Voastră Imperială şi care promite Nordului o stare de independenţă, potrivită pentru a servi de exemplu la Miazăzi, m-a împins să depun toate eforturile pentru a lumina Poarta Otomană asupra adevăratelor ei interese şi pentru a reitera ceea ce am sfătuit-o deja, să termine cât mai curând războiul cu Rusia. Ca să dau un plus de greutate propunerilor precedente, m-am hotărât să-l trimit în acest scop, la Constantinopol, pe generalul-maior baron de Tavast" (*ibidem*, dosar 6271, ff. 4-6, Carol Ioan către Alexandru I, 19 aprilie 1812).

Istanbul este îndeajuns de elocventă: „Odată războiul nostru cu ea [Poarta] terminat, ne va fi uşor să încheiem, pe lângă tratatul de pace, un tratat de alianţă între cele patru puteri [Rusia, Suedia, Anglia, Turcia]. Misiunea dlui de Tavast va putea să fie deci foarte folositoare în vederea pregătirii acestui important rezultat"[102].

Scrisoarea lui Rumianţev către Suhtelen a fost scrisă cu doar câteva zile înainte ca ţarul să redacteze instrucţiunile destinate amiralului Pavel V. Ciciagov, care a fost mai apoi trimis la Bucureşti pentru a pune în aplicare proiectul unei „mari diversiuni" îndreptate împotriva Franţei şi Austriei. În ciuda faptului că amiralul rus a pretins a fi autorul[103] proiectului „marii diversiuni", trebuie spus că această idee este mai veche, aparţinând fostului mareşal francez Bernadotte. Este mai presus de orice îndoială însă faptul că Ciciagov şi-a impus concepţia asupra formulării finale a proiectului. Potrivit instrucţiunilor lui Alexandru I[104], urmau să fie răsculate popoarele slave din Balcani împotriva Austriei şi Franţei. Se aveau în vedere două variante de acţiune, în funcţie de încheierea sau neîncheierea unui tratat de alianţă cu Poarta Otomană[105]. Cel mai mare impact l-ar fi avut „marea diversiune" doar în cazul în care otomanii şi ruşii ar fi acţionat împreună. Reuşita acestui îndrăzneţ proiect era deci condiţionată de alianţa cu Poarta Otomană. Or, încheierea alianţei ruso-otomane era şi cel mai important obiectiv al misiunii emisarului suedez Tavast. După întâlnirea lui cu ţarul, ruşii nu şi-au mai pus însă mari speranţe în el, îndoindu-se de capacitatea de a-şi îndeplini cu succes misiunea[106].

De fapt, nici chiar proiectul lui Alexandru I nu a fost foarte precis. Acesta avea atâtea variante – iar în corespondenţa adresată lui Ciciagov au fost menţionate altele noi –, încât este greu să tragem o concluzie definitivă despre felul în care ţarul urmărea să transpună în practică acest proiect.

---

102. *Ibidem*, dosar 10827, ff. 34-35, Rumianţev către Suhtelen, 12/24 aprilie.
103. „Iz zapisok admirala Ciciagova. Delo Turţii v 1812 godu. Proekt diversii protiv Napoleona", în *Russkii arhiv* nr. 8, 1870, pp. 1522-1533.
104. *Vneşneaia politika Rossii*, VI, pp. 363-365.
105. Cea mai importantă cercetare cu privire la proiectul „marii diversiuni" aparţine lui N.I. Kazakov, „Proekt privleceniia narodov balkanskogo poluostrova k bor'be protiv napoleonovskoi agresii v 1812 godu", în vol. *1812 god. K stopiatideseatiletiiu otecestvennoi voinî. Sbornik statei,* Moscova, 1962, pp. 47-63.
106. „Caracterul său – îi scria ţarul Alexandru I lui Ciciagov despre Tavast – nu este poate cel mai potrivit, dar merită să ne expunem mai degrabă acestui inconvenient decât să-l rănim, în împrejurările actuale, pe prinţul moştenitor, care ne arată în toate ocaziile sentimente atât de prietenoase" (*S.I.R.I.O.*, vol. VI, Sankt-Petersburg, 1871, p. 69).

De ce a eşuat proiectul „marii diversiuni"?

La prima vedere, cea mai serioasă lovitură dată proiectului „marii diversiuni" din Balcani pare să fi venit dinspre generalul Kutuzov, care a semnat la 28 mai tratatul de pace de la Bucureşti fără să obţină încheierea alianţei dintre Rusia şi Poarta Otomană, cum îi cerea Alexandru I în instrucţiunile sale. Cu doar trei săptămâni înaintea declanşării ofensivei napoleoniene împotriva Rusiei, Kutuzov nu ar fi putut obţine mai mult. Orice întârziere ar fi putut fi fatală în acele împrejurări. În schimb, propunerea de alianţă adresată Porţii – alianţa reprezenta o condiţie primordială a înfăptuirii diversiunii antinapoleoniene – nu a primit în prima fază un refuz din partea autorităţilor otomane. Marele vizir, Ahmed paşa, i-a răspuns lui Ciciagov că „această propunere de alianţă este un subiect care trebuie tratat prietenește după încheierea păcii, căci, în niciun moment şi în nicio epocă de pacificare, nu s-a propus vreodată o alianţă înainte ca pacea să fie pe deplin restabilită"[107].

În luna mai a anului 1812, după ce a intrat în posesia informaţiilor transmise de la Bucureşti cu privire la condiţiile în care urma să se încheie pacea cu Poarta, împăratul Alexandru I remarca „inconvenientele" pe care le prezenta această pace, şi anume faptul că „generalul Kutuzov a trecut cu vederea un aspect foarte important, acela de a oferi concesiile pe care le-am formulat în pretenţiile noastre doar cu condiţia încheierii unei alianţe defensive şi ofensive". Tot cu această ocazie, ţarul a reconfirmat decizia de a se realiza „marea diversiune". El îi scria amiralului Ciciagov, aflat atunci încă în drum spre Bucureşti: „Dacă ar mai exista un mijloc de a obţine alianţa cu Poarta şi cooperarea cu sârbii şi cu naţiunile slave împotriva Franţei şi a aliaţilor săi, atunci n-ar trebui să neglijăm nimic pentru a atinge acest scop"[108]. Dar în momentul în care Ciciagov a intrat în posesia acestei scrisori cu noile instrucţiuni ale ţarului, el începuse deja să se îndoiască de utilitatea unui tratat de alianţă cu Imperiul Otoman, dată fiind slăbiciunea acestuia[109]. Acest fapt nu l-a determinat însă pe Ciciagov să renunţe la ideea încheierii alianţei cu Poarta şi la punerea în aplicare a proiectului „marii diversiuni". Odată ajuns la Bucureşti, amiralul rus le-a expediat însărcinaţilor cu afaceri ai Suediei şi

107. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2006, f. 4.
108. *Ibidem*, dosar 1989, ff. 18-24; *S.I.R.I.O.*, vol. VI, p. 68.
109. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1991, f. 18, Ciciagov către Alexandru I, Bucureşti, 17/29 mai 1812.

Marii Britanii de la Istanbul, Palin şi Stratford Canning, scrisori în care solicita susţinere diplomatică în vederea încheierii alianţei ruso-otomane[110]. În acelaşi scop, la 27 mai, şi generalul suedez Tavast părăsea oraşul Vilnius, îndreptându-se spre Istanbul prin Odessa[111].

Pentru a realiza alianţa cu Poarta, către capitala Imperiului Otoman urma să plece Andrei I. Italinski, care se pregătea să-şi reia funcţia de ambasador al Rusiei la Istanbul. Numai că, în ciuda insistenţelor lui Ciciagov, deplasarea sa a fost întârziată de marele vizir, Ahmed paşa. Potrivit înaltului demnitar otoman, ambasadorul Italinski trebuia să aştepte la Bucureşti ca pacea să fie semnată şi să se schimbe ratificările tratatului încheiat[112]. Pentru a grăbi eliberarea paşaportului necesar lui Italinski, în tabăra marelui vizir de la Şumla a fost trimis Konstantin I. Bulgakov, fostul şef al cancelariei diplomatice a generalului Kutuzov. În urma întrevederilor acestuia cu Ahmed paşa din zilele de 4 şi 5 iunie, marele vizir a emis paşaportul lui Italinski, sfătuindu-i totuşi pe ruşi să aştepte schimbul ratificărilor[113]. După îndeplinirea acestei misiuni, Bulgakov s-a deplasat în mare grabă la Istanbul[114]. La scurt timp, acesta a fost urmat de Andrei Italinski, însoţit de Anton şi Piotr Fonton. În instrucţiunile secrete din 9 iunie, adresate de amiralul Ciciagov lui Italinski, se menţiona faptul că ţelul misiunii sale era „să înceapă cu Guvernul Înălţimii Sale Sultanul negocieri pentru un tratat de alianţă". În demersurile sale, acesta avea să fie sprijinit de diplomaţia britanică şi de cea suedeză, trebuind să intre „de îndată în discuţii cu Guvernul Înaltei Porţi privind condiţiile şi scopul plănuitei alianţe"[115]. Înştiinţat despre proiectata sa misiune la Istanbul chiar de către Italinski, Stratford Canning, într-o scrisoare din 17 iunie, i-a atras atenţia amiralului Ciciagov că „Poarta nu va accepta o alianţă cu nimeni atât timp cât

110. *Ibidem*, dosar 1991, ff. 31, 32-35.
111. Rossiiskii Gosudarstvennâi Voenno-Istoriceskii Arhiv, fond 263, P.V. Ciciagov, opis 1, dosar 91, f. 47, Rumianţev către Ciciagov, Vilnius, 14/26 mai 1812 (în continuare, R.G.V.I. Arh.).
112. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2006, f. 4, Ahmed paşa către Ciciagov, 12/24 mai 1812.
113. *Ibidem*, dosar 1996, ff. 3-4, Bulgakov către Ciciagov, Şumla, 24 mai/5 iunie 1812.
114. Rossiiskaia Gosudarstvennaia Biblioteka, Otdel rukopisei, fond 41 (Bulgakovî), karton 25/17, f. 1, Ciciagov către Konstantin Bulgakov, 20 mai/1 iunie 1812. Ciciagov i-a cerut să meargă imediat la Istanbul. Acolo, urma să intre în legătură cu reprezentanţii Suediei şi Marii Britanii, iar, împreună cu ei, trebuia să grăbească încheierea unei alianţe cu Poarta Otomană. În scrisoare se anunţa şi apropiata sosire la Poartă a lui Tavast (*„şvedskogo ofiţera Tavarta"*).
115. *Ibidem*, f. 95, Ciciagov către Italinski, Bucureşti, 28 mai/9 iunie 1812.

Franţa o va lăsa în pace". În ceea ce priveşte proiectul diversiunii balcanice, care presupunea deplasarea trupelor ruseşti împotriva francezilor pe teritoriul otoman până în Dalmaţia, Stratford Canning a declarat că era puţin probabil ca Poarta să-şi dea acceptul pentru traversarea teritoriului său, de vreme ce aceasta o expunea faţă de Franţa. De aceea, continua diplomatul britanic, era necesar ca Rusia să propună Porţii, „ca preţ al alianţei cu ea, câteva avantaje destul de importante"[116].

Printre posibilele avantaje pe care Rusia le putea oferi Porţii în schimbul alianţei, Ciciagov preconiza, încă de la sfârşitul lunii mai, şi restituirea părţii din Moldova anexate prin tratatul de pace de la Bucureşti[117]. Într-unul dintre proiectele tratatului de alianţă redactate în grabă la Bucureşti la începutul lunii iunie, se prevedea şi „restituirea totală şi integrală a regiunilor cedate Imperiului Rus prin tratatul de pace semnat la Bucureşti, la 16 mai 1812"[118]. Ideea restituirii teritoriului dintre Prut şi Nistru a circulat în mediile diplomatice de la Istanbul în vara şi în toamna anului 1812. La sfârşitul lunii noiembrie, însărcinatul suedez cu afaceri transmitea informaţia că Ciciagov fusese autorizat să restituie Basarabia în schimbul încheierii alianţei cu Poarta[119].

Executarea proiectului „marii diversiuni" era însă condiţionată de acceptarea de către Poartă a traversării teritoriului otoman. La mijlocul lunii iunie, Bulgakov, sosit între timp la Istanbul, îşi exprima părerea că „nu va fi cu neputinţă să obţinem consimţământul tacit al Porţii pentru trecerea armatei noastre în Dalmaţia"[120]. Cu multă încredere în reuşita planului său, Ciciagov a formulat proiectele tratatului de alianţă. În acestea, un loc important îl ocupau prevederile referitoare la trecerea trupelor ruseşti prin provinciile europene ale Porţii. Mai mult, chiar amiralul rus preconiza formarea unor detaşamente militare de voluntari din supuşii creştini ai sultanului, care aveau să se alăture armatei

116. *Ibidem*, dosar 2005, ff. 3v.-4, Stratford Canning către Ciciagov, 17 iunie 1812.
117. „Este absolut necesar ca, în noua negociere, şi noi să facem promisiuni care să le poată contrabalansa într-un mod oarecare pe cele ale duşmanilor noştri. În acest caz, o întreb pe Majestatea Voastră dacă vrea ca *partea Moldovei anexată prin tratatul de pace să le fie oferită* [otomanilor] *ca recompensă pentru alianţa lor prietenoasă şi sinceră* [s.n. – A.G.]" (*ibidem*, dosar 1991, f. 20, Ciciagov către Alexandru, Bucureşti, 17/29 mai 1812).
118. *Ibidem*, f. 42. În alte variante ale proiectului de tratat se prevedea intrarea Republicii Raguza sub suzeranitatea sultanului ca stat tributar şi a Insulelor Ionice direct în componenţa Imperiului Otoman.
119. Constantin J. Karadja, *op. cit.*, p. 228.
120. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1996, ff. 18-19, Bulgakov către Ciciagov, 5/17 iunie 1812 (scrisoare cifrată).

ruse în operaţiunile de executare a „marii diversiuni". Amiralul iniţiase deja acţiunea de constituire a unor unităţi militare în Principatele Române[121]. În Ţara Românească s-au pus bazele unei miliţii şi ale gărzilor orăşeneşti. S-au redactat regulamente privitoare la funcţionarea acestora. Iniţiativa lui Ciciagov nu a înregistrat însă acelaşi succes şi în Moldova[122]. Divanul de la Iaşi nu a aprobat recrutarea, motivând că moldovenii pierduseră tradiţia mânuirii armelor şi mai ales că această măsură putea provoca dezordine şi emigrări. Opiniile istoricilor privind modul în care urmau a fi folosite detaşamentele recrutate în Ţara Românească sunt destul de variate. Dacă Ion I. Nistor afirmă că acestea urmau să împiedice ocuparea Principatelor fie de turci, fie de austrieci după retragerea trupelor ruseşti, istoricul rus N.I. Kazakov consideră că trupele româneşti urmau să acţioneze în cadrul expediţiei adriatice alături de armata rusă. Acest din urmă punct de vedere este confirmat şi de textul proiectelor tratatului de alianţă ruso-otoman, în care se vorbeşte despre corpuri de armată constituite din creştini, supuşi ai sultanului, ce aveau să se alăture armatei ruse în acţiunile sale.

Spre stupefacţia sa, Ciciagov a fost înştiinţat însă de faptul că sultanul a refuzat să ratifice articolul secret din tratatul de pace privitor la Caucaz, punându-l sub semnul întrebării şi pe cel privitor la Serbia. În consecinţă, marele vizir i-a propus amiralului rus ca respectivele articole să fie renegociate. Drept reacţie, Ciciagov i-a atras atenţia lui Ahmed paşa că neratificarea articolului secret referitor la Caucaz punea în discuţie alte două articole din textul tratatului. Din Bucureşti, amiralul îi scria lui Italinski că vinovată de modificarea atitudinii Imperiului Otoman era Anglia, care voia să ţină Rusia cât mai departe de zona Caucazului. Stratford Canning, continua Ciciagov, ar fi fost cel care se opunea alianţei ruso-otomane[123] – acuzaţie exagerată, diplomaţia britanică,

121. Ion I. Nistor, „Un proiect de organizare a oştirilor pământene din 1812", în *Analele Academiei Române. Memoriile secţiunii istorice*, seria III, tom XXII, 1939-1940, pp. 150-163; Apostol Stan, *Renaşterea armatei naţionale*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1979, pp. 138-145; N.I. Kazakov, *op. cit.*, pp. 56-57.

122. Totuşi, potrivit unui călător englez care a traversat Ţările Române în vara anului 1812, astfel de detaşamente militare au fost înfiinţate şi în Moldova (Sir Robert Wilson, *Private Diary of Travels, Personal Services, and Public Events during [the] mission and employment with the European Armies in the campaigns of 1812, 1813, 1814, from the invasion of Russia to the capture of Paris*, vol. I, Londra, 1861, p. 140). Această informaţie ne-a fost oferită de prof. Paul Cernovodeanu.

123. V.A. Ulianiţki, „Materialî k istorii Vostocinogo voprosa v 1808-1813", în *Citenie v imperatorskom obşcestve istorii drevnostei rossiiskih pri Moskovskom universitete*, Moscova, 1901, vol. IV, pp. 73-75. Vezi şi *Vneşneaia politika Rossii*, vol. VI, p. 758,

prin Stratford Canning şi Robert Liston, făcând, în vara şi în toamna lui 1812, nenumărate demersuri în vederea îmbunătăţirii relaţiilor ruso-otomane.

În ciuda neratificării articolelor secrete ale tratatului de pace, amiralul rus era hotărât să forţeze încheierea unui tratat de alianţă care să permită îndeplinirea proiectului diversiunii balcanice. Obţinerea alianţei cu Poarta era „singurul şi principalul scop al acestei păci", pentru semnarea căreia Rusia ar fi făcut o sumedenie de sacrificii. În consecinţă, Ciciagov i-a cerut lui Italinski să reducă la două numărul condiţiilor cerute de Rusia pentru încheierea alianţei, şi anume: dreptul de trecere prin teritoriile otomane şi permisiunea de a se folosi în operaţiunile militare de supuşii creştini ai sultanului[124].

Andrei Italinski a sosit la Istanbul în ziua de 29 iunie[125], la scurt timp după ambasadorul britanic Robert Liston şi generalul suedez Tavast[126]. Între 30 iunie şi 9 iulie, Italinski i-a solicitat în cinci rânduri lui reis efendi o întrevedere. Aceasta a avut loc la 12 iulie în casa unui demnitar otoman şi a fost considerată o întâlnire particulară din cauza faptului că, până la schimbul ratificărilor, guvernul otoman a refuzat să-i recunoască lui Italinski statutul de ambasador al Rusiei, socotindu-l doar un „musafir". Diplomatul rus a prezentat proiectul de alianţă între cele două imperii şi a subliniat faptul că, în acele împrejurări, Poarta nu putea rămâne un simplu „spectator" în conflictul dintre Napoleon şi Alexandru I. După prezentarea proiectului alianţei, reis efendi a afirmat faţă de Italinski că, după părerea lui, Anglia şi Suedia nu se alăturaseră Rusiei. În ceea ce priveşte Poarta, demnitarul otoman a declarat că mai întâi trebuia restabilită pacea prin ratificarea tratatului de la Bucureşti, apoi trebuia cunoscută relaţia dintre Rusia, Anglia şi Suedia, iar după aceea „va fi cu putinţă să discutăm în cunoştinţă de cauză despre măsurile pe care împrejurările şi evenimentele ne vor determina să le luăm de comun acord"[127]. În plus, reis efendi a afirmat că, potrivit legii musulmane, pentru a declara un război „legitim", acesta trebuia să fie urmarea unei agresiuni, iar în ceea ce priveşte

---

nota 480, în care editorii volumului afirmă că Stratford Canning a împiedicat ratificarea articolelor secrete ale tratatului de la Bucureşti pentru a consolida expansiunea britanică în zona Caucazului.

124. Arh. V.P.R.I., fond Kanţelearia, opis 468, dosar 1995, ff. 13-15.
125. Rossiiskaia Gosudarstvenaia Biblioteka, Otdel rukopisei, fond 41 (Bulgakovî), karton 144/33, f. 1, Ciciagov către C. Bulgakov, 17/29 iunie 1812. Sosirea lui Italinski la Poartă a făcut inutilă prezenţa acolo a lui Bulgakov. Acesta avea să se întoarcă la Bucureşti.
126. Arh. V.P.R.I., fond Kanţelearia, opis 468, dosar 1996, f. 32.
127. *Ibidem*, ff. 47-48.

Franţa, nu se putea spune că aceasta ar fi furnizat un pretext cât de mic pentru a i se declara război[128]. Italinski a solicitat ca propunerea de alianţă să-i fie urgent comunicată sultanului. Patru zile mai târziu, a primit un răspuns din partea padişahului prin dragomanul legaţiei ruse, Anton Fonton. Nici Mahmud al II-lea nu a fost mai clar decât reis efendi, precizând că „mesajele transmise de dl Italinski nu sunt de natură să confirme sau să infirme ceva înainte de a primi avizul cu privire la schimbul ratificărilor tratatului de pace"[129]. În Rusia, necesitatea încheierii tratatului de alianţă cu Poarta era atât de presantă, încât cancelarul Rumianţev şi-a găsit timp, după începerea invaziei armatelor franceze, să-i atragă atenţia lui Italinski asupra formulării tratatului, care trebuia să fie „ofensiv şi defensiv", şi a promis că îi va transmite alte instrucţiuni, pentru că în primele nu figura decât formularea de tratat defensiv[130].

La mijlocul lunii iulie, la Bucureşti, a avut loc schimbul oficial al ratificărilor tratatului de pace, după care Italinski le-a cerut oficialităţilor otomane să comunice în mod oficial sosirea sa în capitala de pe Bosfor. El a solicitat „un răspuns limpede, precis, categoric şi în scris" din partea Porţii[131]. Acesta însă a întârziat să vină, iar reluarea relaţiilor oficiale dintre Rusia şi Poartă s-a produs abia în ziua de 7 august, în urma recunoaşterii calităţii de trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar a lui Italinski[132]. Acesta s-a decis, aşa cum îi comunica câteva zile mai târziu lui Ciciagov, să-i ceară lui reis efendi o nouă întrevedere în problema proiectului de alianţă[133]. Dar nici măcar Italinski nu mai era încrezător în succesul misiunii sale, acuzând suspiciunile extreme pe care Poarta le-ar fi păstrat faţă de Rusia. În schimb, teama de resentimentele Franţei, ca şi de un posibil atac al Austriei îl determina pe sultan să nu fie dispus momentan la o alianţă cu coaliţia antinapoleoniană[134]. Aceasta nu avea să-i împiedice însă pe Italinski, Liston şi Palin să continue campania de încheiere a unui tratat de alianţă cu Poarta.

Suedia, al cărei prinţ moştenitor, Carol Ioan, sugerase alianţa cu Poarta şi executarea unei diversiuni împotriva lui Napoleon în sud-estul Europei pentru a reduce presiunea militară la care era supusă Rusia, avea la Istanbul şi un emisar secret, pe generalul J.H. Tavast. Misiunea sa era aceea de a grăbi

128. *Ibidem*, ff. 45v.-46.
129. *Ibidem*, f. 83.
130. V.A. Ulianiţki, *op. cit.*, p. 71.
131. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2282, ff. 11-14.
132. *Ibidem*, f. 2.
133. *Ibidem*, dosar 1996, ff. 142v.-143, Italinski către Ciciagov, 1/13 august 1812.
134. *Ibidem*, dosar 2282, f. 4v., Italinski către Rumianţev, 27 iulie/8 august 1812.

încheierea unui tratat de alianţă între cele două imperii[135]. Dată fiind concurenţa dintre diplomaţiile celor două coaliţii pentru obţinerea alianţei cu Poarta Otomană, misiunea lui Tavast la Istanbul avea şi scopul de a convinge Poarta că Suedia era într-adevăr un aliat al Rusiei[136]. De aici şi insistenţa cu care ambasadorul francez A.F. Andréossy le-a cerut lui Palin şi lui Tavast să-i facă o vizită publică la ambasada Franţei. „Această demonstraţie publică – îi scria Italinski lui Ciciagov – a relaţiilor de prietenie a pricinuit o mulţime de discuţii."[137]

Faptul că Suedia şi Anglia se aflau acum de aceeaşi parte a baricadei, alături de Rusia, nu a spulberat cu totul suspiciunea care domnea între reprezentanţii diplomatici ai acestor puteri. Nu o dată, în rapoartele trimise cancelarului sau amiralului Ciciagov, Italinski a pus propriile insuccese pe seama britanicilor şi a suedezilor. Elocvent ni se pare şi faptul că, abia la începutul lunii august, Palin şi Italinski şi-au cerut explicaţii asupra propriilor demersuri diplomatice şi s-au hotărât să acţioneze, din acel moment, de comun acord[138].

Până atunci însă, suedezii făcuseră mai multe demersuri la Poartă. Informaţii mai amănunţite despre aceste acţiuni suedeze de mediere ar putea oferi fondurile de arhivă din Stockholm, cum ar fi *Bernadotteska familjearkivet*, *Konung Karl XIV Johans papper* şi *Beskickningens i Petersburg arkiv*. Sursele ruseşti permit însă refacerea tabloului acelor evenimente. Astfel, după sosirea generalului Tavast în capitala otomană, acesta a obţinut o audienţă la Poartă în ziua de 4 iulie. Potrivit unui raport al lui Italinski, Tavast i-ar fi prezentat lui reis efendi trei probleme: 1. „să anunţe că era însărcinat să oblige Poarta să grăbească încheierea păcii cu Rusia"; 2. „să lămurească Poarta în privinţa pericolelor care ameninţă Imperiul Otoman cu distrugerea, date fiind proiectele împăratului Napoleon"; 3. „să prezinte necesitatea luării unor măsuri şi, în acest scop, să se alăture curţilor Rusiei, Angliei şi Suediei". Conform raportului menţionat, reis efendi s-a limitat la a-şi mărturisi surprinderea faţă de

135. Adesea, în literatura de specialitate, se afirmă că Tavast avea doar misiunea de a grăbi încheierea păcii. Documentele cercetate evidenţiază faptul că el urma să acţioneze şi în direcţia încheierii alianţei ruso-turce. Iată ce i-a spus generalul suedez lui Stratford Canning despre scopurile misiunii sale: „[Tavast] m-a informat că primul obiectiv al misiunii sale a fost să grăbească încheierea păcii între Rusia şi Poartă, dar constatând că acest obiectiv fusese deja atins, următorul era să realizeze o alianţă între cele patru curţi, a Angliei, a Rusiei, a Suediei şi a Turciei, pentru care afirmă că are puteri depline" (P.R.O., F.O., *Turkey*, dosar 78/77, ff. 303-304).

136. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 10827, f. 105, Rumianţev către Suhtelen, 10/22 iulie 1812.

137. *Ibidem*, dosar 1996, f. 114.

138. *Ibidem*, f. 142v., Italinski către Ciciagov, 1/13 august 1812.

refuzul Suediei cu privire la propunerile de alianţă ale lui Napoleon „împotriva duşmanului său natural, Rusia"[139].

După ce s-a anunţat că sultanul nu a ratificat două articole secrete ale tratatului de pace de la Bucureşti, însărcinatul cu afaceri Palin, dar mai ales generalul Tavast s-au alăturat lui Italinski „pentru a colabora la înlăturarea acestui obstacol şi a asigura restabilirea păcii între Curtea Imperială şi Poartă, considerând că sfârşitul războiului şi această stare de pace sunt de importanţă majoră în situaţia actuală a Europei"[140].

În urma schimbului ratificărilor tratatului de pace, legaţia suedeză de la Istanbul, prin Palin şi în special prin Tavast, a reluat demersurile în vederea aderării Imperiului Otoman la coaliţia antinapoleoniană[141]. Dar, cel mai adesea, în cadrul discuţiilor cu dregătorii otomani, aceştia îşi exprimau nedumerirea faţă de decizia Stockholmului de a se alia cu un inamic tradiţional, Rusia, împotriva unui aliat tradiţional, Franţa. Pentru demnitarii Porţii, exprimarea nedumeririi reprezenta o strategie comodă care le permitea să câştige timp, urmărind evoluţia evenimentelor, în loc să discute temeinic şi să răspundă fără echivoc propunerii de alianţă.

Dată fiind absenţa unor rezultate concrete, generalul Tavast s-a arătat tot mai decepţionat de activitatea sa. La mijlocul lunii septembrie, i-a comunicat lui Italinski faptul că, de vreme ce nu se întrevedea deocamdată posibilitatea încheierii alianţei ruso-otomane, considera inutilă prezenţa sa la Istanbul[142]. Tavast a fost, la sfârşitul lunii noiembrie, autorul unei erori de informare mai degrabă neintenţionate, referitoare la o pretinsă debarcare la Riga a armatei suedeze venite în ajutorul Rusiei[143]. Misiunea agenţilor suedezi Hummel şi Tavast[144] în capitala otomană s-a prelungit până în primele luni ale anului 1813. În februarie, Tavast a plecat spre Suedia prin Bucureşti, Iaşi şi, mai apoi, Petersburg. A fost bine primit la curţile domneşti, iar, în Moldova, a participat chiar la un bal, unde s-a declarat „plăcut surprins să le găsească pe doamne îmbrăcate după moda europeană, cu un bun-gust la care nu mă aşteptam"[145].

---

139. *Ibidem*, ff. 67-68, Italinski către Ciciagov, 5/17 iulie 1812.
140. *Ibidem*, ff. 68v.-69.
141. Copii după rapoartele legaţiei şi cel al lui Tavast privind misiunea lor la Istanbul au fost trimise de Carol Ioan lui Alexandru I (*ibidem*, dosar 6273, ff. 33, 37-39).
142. *Ibidem*, dosar 2282, f. 28.
143. *Ibidem*, f. 178.
144. Pe scurt despre misiunea lui Tavast, şi la Albert Vandal, *Napoléon et Alexandre Ier. Alliance russe sous le premier Empire*, vol. III, ediţia a III-a, Paris, 1897, p. 443; P. Tommila, *op. cit.*, pp. 304-305, nota 97.
145. Constantin J. Karadja, *op. cit.*, pp. 220-221.

O lună mai târziu, Hummel s-a aflat şi el la Bucureşti. Acesta nu va mai asista însă la un bal, ci la asasinarea unui dregător otoman care se întorcea din prizonierat din Rusia[146].

În negocierile din vara anului 1812 de la Istanbul, diplomaţia britanică a avut un rol important. În instrucţiunile date de Castlereagh noului ambasador, Robert Liston, pe primul plan stătea obiectivul încheierii unei păci de compromis între ruşi şi otomani, iar în cazul în care nu se ajungea la aceasta, trebuia să se prelungească starea de armistiţiu[147]. Întârzierea cu care Liston şi-a luat în primire postul[148] a făcut ca, la 28 iunie, ziua sosirii sale la Istanbul, primul set de instrucţiuni primite să nu mai aibă, în parte, obiect, dată fiind încheierea păcii de la Bucureşti. De remarcat că, în instrucţiunile scrise primite de Liston, nu se menţiona alianţa ruso-otomană şi, în consecinţă, nici proiectul diversiunii balcanice. În afară de aceasta, prin neratificarea a două articole secrete ale tratatului de pace de la Bucureşti, apăruse o altă sursă generatoare de criză, care ar fi putut împinge lucrurile într-o direcţie nefavorabilă coaliţiei antinapoleoniene. Încă din prima jumătate a lunii iunie, Stratford Canning, cel care se ocupase de afacerile Marii Britanii la Poartă înainte de venirea lui Liston, dovedise un interes suspect pentru ruşi în legătură cu articolele din tratat care priveau regiunea Caucazului. Ruşii transferaseră acum suspiciunea asupra lui Liston. Fără îndoială că Marea Britanie avea numeroase interese în Asia şi deci avea toate motivele să împiedice extinderea influenţei şi a anexiunilor Rusiei în dauna Persiei şi a Imperiului Otoman. Totodată, Anglia era interesată ca, în Balcani, Caucaz şi Asia Centrală, să nu se deschidă noi fronturi de luptă împotriva Rusiei, care avea de făcut faţă războiului cu Napoleon. În acest complicat joc diplomatic, ambasada Angliei la Poartă nu a primit instrucţiuni să se opună dobândirii unor noi teritorii de către Rusia în Caucaz şi nici încheierii alianţei ruso-otomane, cum adesea au afirmat contemporanii şi, mai ales, istoricii ruşi şi sovietici. Dată fiind însă suspiciunea permanentă manifestată de dregătorii otomani faţă de Rusia, ca şi din cauza complicaţiilor pe care le-ar fi putut provoca expediţia în Dalmaţia a amiralului Ciciagov, reprezentanţii Londrei au acţionat pentru a împiedica producerea ireparabilului. În acelaşi timp, cu greu se poate imagina faptul că reuşita diversiunii balcanice, care, probabil, s-ar fi încheiat cu apariţia, pe litoralul Adriaticii, a unei porţiuni de teritoriu controlate de ruşi, ar fi putut fi privită cu entuziasm la Londra.

146. *Ibidem*, pp. 229-230.
147. P.R.O., F.O., *Turkey*, dosar 78/79, ff. 11-20.
148. Acest fapt a provocat o mare nemulţumire la Petersburg (*Vneşneaia politika Rossii*, vol. VI, p. 730, nota 323).

În momentul sosirii sale la Istanbul, Liston i-a comunicat lui Italinski că nu a primit instrucţiuni precise referitoare la noua poziţie a Rusiei faţă de Poartă şi că despre proiectul alianţei ar fi fost informat doar de Stratford Canning. Noul ambasador englez a împărtăşit punctul de vedere al lui Canning, care opina că Poarta, neîncrezătoare în Rusia, nu era momentan dispusă să încheie o alianţă cu aceasta şi că, în consecinţă, un astfel de demers ar fi fost prematur şi ar fi putut bulversa „o afacere atât de importantă", fapt ce îi putea fi de folos lui Napoleon[149]. Insistenţelor ulterioare ale lui Italinski, care cerea un demers comun menit să convingă Poarta să încheie alianţa cu Rusia, Liston le-a răspuns atrăgând atenţia asupra faptului că mai importantă era restabilirea deplină a păcii şi câştigarea încrederii Porţii. Ambasadorul englez a declarat însă că, în cadrul discuţiilor cu reis efendi, va avea ocazia „să facă unele insinuări cu scopul de a inspira Porţii dorinţa şi nevoia de a încheia o alianţă". În schimb, discutând despre proiectata diversiune din Dalmaţia, Liston a făcut observaţia că Anglia nu dispunea de trupe în Adriatica şi nici de o flotă pe care să o poată pune la dispoziţia ruşilor[150]. Totodată, războiul izbucnit între Anglia şi Statele Unite ale Americii reducea capacitatea militară a Londrei pe alte fronturi.

În luna iulie, şi-au făcut apariţia la Poartă alţi emisari britanici. Cel mai important, generalul englez de brigadă Robert Wilson, avea misiunea de a se alătura celor care exercitau presiuni diplomatice în vederea încheierii păcii dintre Rusia şi Turcia. Dar cum tratatul fusese deja semnat la Bucureşti, Wilson a discutat acum cu Italinski despre problemele ridicate de preconizata campanie militară din Dalmaţia. Şi generalul Wilson, asemenea ambasadorului Liston, opina că doar „timpul şi evenimentele pot da naştere acestei alianţe" şi că totuşi Poarta nu trebuie supusă presiunilor, pentru a nu se obţine un efect contrar celui dorit[151].

Pentru a-l convinge pe amiralul Pavel Ciciagov să renunţe la proiectul „marii diversiuni", a fost trimis la Bucureşti generalul Robert Wilson[152]. Acesta i-a comunicat amiralului rus că ambasadorul britanic Liston considera inoportună ieşirea Porţii Otomane din neutralitatea în care se afla[153]. Nevoit să

149. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1996, f. 53, Italinski către Ciciagov, 5/17 iulie 1812.
150. *Ibidem*, ff. 57-60.
151. *Ibidem*, f. 55.
152. Paul Cernovodeanu, *Relaţiile comerciale*, p. 32.
153. P.R.O., F.O., *Turkey*, dosar 78/79, f. 132, R. Liston către Castlereagh, Constantinopol, 27 iulie 1812. Într-o scrisoare din 27 iulie, Liston îi comunica lui Ciciagov,

se conformeze noilor instrucţiuni primite de la ţar, Ciciagov i-a comunicat lui Liston, la începutul lunii august, decizia de a-şi retrage armata peste Prut[154].

În toamnă, pentru a contracara presiunile diplomatice franco-austriece, ambasadorul Liston a reluat ideea restituirii Basarabiei de către Rusia[155]. În acest fel se spera ca Poarta să fie cointeresată să adere la coaliţia împotriva lui Napoleon. Dar nici Liston şi nici reis efendi nu au mai revenit asupra acestei chestiuni. În cele din urmă, printr-un raport secret din 30 octombrie, Italinski a cerut instrucţiuni suplimentare de la ministrul de externe Rumianţev pentru a putea relua discuţia pe această temă cu Liston[156].

Era însă prea târziu. Cu un regret imens, Ciciagov a părăsit la 14 august Bucureştiul, îndreptându-se spre Rusia[157]. Vinovat pentru eşecul proiectului diversiunii balcanice ar fi fost, după părerea lui Ciciagov, Italinski, care s-ar fi lăsat umilit de Poartă, nereprezentându-şi suveranul cu fermitatea necesară[158]. În fapt, multitudinea de variante ale proiectului marii diversiuni părea să indice eşecul acestuia. Se vorbise despre o diversiune în Dalmaţia, în nordul Italiei, de unde trupele ruseşti ar fi urmat să treacă în Elveţia, apoi de o alta împotriva Austriei în Banat sau Transilvania şi chiar despre un marş forţat asupra capitalei otomane. Toate aceste planuri s-au năruit cu viteza cu care apăruseră. Printr-o scrisoare din 12 iulie, Alexandru I l-a înştiinţat pe Ciciagov că englezii şi suedezii nu mai erau favorabili acestui proiect, temându-se chiar că, puşi în faţa diversiunii ruse, austriecii, care participau la campania lui Napoleon mai mult simbolic, doar cu 30.000 de soldaţi, puteau ocupa Principatele Române, izolând armata ţaristă. De altfel, din punct de vedere militar, era uşor de

---

„cu profund regret, [...] că situaţia actuală a Porţii Otomane nu ne permite încă să ne gândim la încheierea unui tratat ofensiv şi defensiv". O cauză importantă ar fi reprezentată de „neîncrederea generală care există faţă de Rusia" şi care ar obliga coaliţia „să renunţe deocamdată la orice speranţă". Liston remarca în continuare că „hotărârea luată, de a suspenda diversiunea din Dalmaţia şi de a cruţa amorul propriu astfel încât să se liniştească neîncrederea guvernului turc prin maniera de ducere la îndeplinire a tratatului de pace, nu se putea să nu-mi producă cea mai vie satisfacţie. Accept că *rezultatele* acestor înţelepte măsuri sunt deocamdată negative. Dar ce beneficiu poate fi mai important, în această situaţie, decât acela de a fi împiedicat răul, de a fi prevenit o nouă ruptură pe Dunăre, poate chiar încheierea unui tratat ofensiv şi defensiv între Poartă şi Franţa ? ! " (Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2005, ff. 10-12).

154. *Ibidem*, dosar 2004, ff. 7-8.
155. Paul Cernovodeanu, *Basarabia*, pp. 46-47.
156. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2282, f. 119.
157. *S.I.R.I.O.*, vol. VI, p. 20, Ciciagov către Alexandru I, Focşani, 6/18 august 1812.
158. *Ibidem*, p. 7.

imaginat faptul că, în cazul deplasării spre graniţele Dalmaţiei, legăturile armatei lui Ciciagov cu bazele din Rusia puteau fi cu uşurinţă întrerupte de câteva unităţi austriece care ar fi coborât prin pasurile Carpaţilor în Moldova şi Muntenia. În acest caz, consecinţele ar fi fost cu totul dezastruoase pentru Rusia, care risca în acest fel să piardă definitiv în Balcani o armată de câteva zeci de mii de oameni. În urma scrisorii lui Alexandru I, Ciciagov trebuia să aleagă între două proiecte: o diversiune pe coastele nordice ale Adriaticii şi o altă diversiune în sudul Poloniei, în regiunea grupului de armate condus de generalul Tormasov, tăind astfel legătura armatei lui Napoleon cu bazele din Europa Centrală[159].

La începutul secolului XX, istoricul rus V.A. Ulianiţki, care a editat un important set de documente privind relaţiile Rusiei cu Poarta în anul 1812, a desemnat trei cauze ale insuccesului diplomatic înregistrat de Italinski în tentativa de încheiere a unei alianţe între cele două imperii. Potrivit istoricului rus, acestea ar fi următoarele: 1. neaşteptatul fapt al neratificării integrale a tratatului de pace; 2. calculele greşite privitoare la un sprijin puternic din partea lui Liston, în timp ce acesta nu era încredinţat că vor fi reluate bunele relaţii dintre Anglia şi Rusia; 3. stângăciile lui Italinski datorate caracterului său[160].

Cauzele sunt mai multe şi mai profunde. Pe de o parte, s-a putut constata o *lipsă de coordonare a diplomaţilor statelor coaliţiei antinapoleoniene* în demersurile pe care le făceau la Poartă. De asemenea, este foarte important faptul că, în faţa dregătorilor otomani, *Rusia nu mai beneficia de nicio credibilitate*. Pe de altă parte, acţiunile coaliţiei ruso-englezo-suedeze au fost permanent contracarate de cele ale diplomaţiilor franceză şi austriacă. Dacă Ciciagov a cerut să li se acorde ruşilor dreptul de a traversa teritoriile otomane pentru a-i ataca pe francezi în Dalmaţia, Andréossy a solicitat permisiunea ca francezii să traverseze provinciile otomane pentru a ataca armata rusă din Ţara Românească şi Moldova, de acolo, trupele franceze urmând să înainteze prin sudul Ucrainei către Rusia[161]. De altfel, în luna septembrie a anului 1812, ambasadorul francez solicita încă Porţii să se alăture coaliţiei conduse de Napoleon, promiţându-le otomanilor că îşi vor recupera provinciile pierdute şi mai cu seamă Crimeea[162]. În felul acesta, *demersurile celor două coaliţii s-au anulat reciproc*, permiţându-i Porţii să execute un balet diplomatic care a ferit-o de implicarea sa fermă în acest război. O altă cauză a insuccesului

159. R.G.V.I. Arh., fond 263, P.V. Ciciagov, opis 1, dosar 91, ff. 21-23.
160. V.A. Ulianiţki, *op. cit.*, p. 76.
161. Arh. V.P.R.I., fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 1996, f. 140.
162. *Ibidem*, dosar 2282, f. 75.

înregistrat de diplomaţia ţaristă în tentativa de încheiere a unei alianţe cu Poarta Otomană a fost şi *imposibilitatea de a utiliza la parametri obişnuiţi reţelele de agenţi de influenţă de la Istanbul*. Dacă Piotr Fonton, cu multă dibăcie, a procurat în continuare documente secrete de la alte ambasade şi de la Poartă, fiind în permanenţă informat despre demersurile franco-austriece la Istanbul, în această perioadă, se constată totuşi o mare spaimă din partea unor dregători otomani, care, de teama de a nu fi acuzaţi de trădare, evitau relaţiile cu ruşii[163]. Şi totuşi, sursele lui Andrei Italinski erau destul de importante, dacă avem în vedere chiar şi numai informaţiile transmise de noul dragoman al Porţii, Iacob Arghiropol, prin Anton şi Piotr Fonton.

După uciderea fraţilor Moruzi pentru relaţiile lor cu Rusia, Italinski i-a raportat lui Rumianţev că acest fapt i-a obligat pe „câţiva indivizi să se ţină departe de noi, să-şi întrerupă relaţiile avantajoase ca să nu se expună"[164]. Sfârşitul tragic al fraţilor săi nu l-a împiedicat însă pe fostul domn al Moldovei Alexandru Moruzi ca, în toată această perioadă, să fie una dintre sursele de informaţii de nădejde ale ambasadorului rus[165].

Chiar dacă proiectul alianţei ruso-otomane şi cel al „marii diversiuni" au eşuat, prin demersurile lor din vara anului 1812, diplomaţiile britanică şi suedeză au contribuit, e drept, doar într-o mică măsură, la încheierea războiului ruso-otoman şi la ratificarea tratatului de pace de la Bucureşti, împiedicând mai ales punerea în aplicare a planurilor lui Napoleon de creare a unei şi mai mari coaliţii antiruseşti. Singure, Anglia şi Suedia şi-au atins obiectivele propuse. Londra a izbutit să ţină departe Imperiul Otoman de posibilele consecinţe nefaste ale participării la război. De cealaltă parte, în urma înfrângerii Franţei, Suedia, al cărei prinţ moştenitor s-a aflat la originea proiectului alianţei ruso-otomane şi a diversiunii antinapoleoniene, a obţinut anexarea Norvegiei prin pacea de la Kiel din ianuarie 1814. Acceptând planul fostului mareşal francez Bernadotte de compensare a pierderii Finlandei prin anexarea Norvegiei, Rusia şi-a asigurat un aliat preţios în vara lui 1812 şi o pace care durează încă, după mai bine de două secole, în zona Mării Baltice, frământată de atât de multe războaie ruso-suedeze în veacul al XVIII-lea. Pentru pierderea Norvegiei, Danemarca va primi drept compensaţie Pomerania suedeză, pe care, în anul următor, o va schimba cu Prusia contra unui ducat vecin.

---

163. *Ibidem*, dosar 1996, f. 38, Italinski către Ciciagov, 5/17 iulie 1812. Dregătorii Porţii au refuzat să susţină interesele Rusiei din cauza „spionajului francez" bine organizat şi, mai mult, voiau „să nu se compromită din cauza unor legături cu noi".
164. *Ibidem*, dosar 2282, f. 191.
165. *Ibidem*, f. 176, Italinski către Rumianţev, 21 noiembrie/3 decembrie 1812.

Anexă. Documente

1

17/29 decembrie 1804, Petersburg

Din instrucțiunile adresate de șeful diplomației ruse, Adam Czartoryski, ambasadorului Rusiei la Poartă, Andrei Italinski, pentru negocierea unui nou tratat de alianță între Rusia și Imperiul Otoman.

Monsieur !

Le simple aspect de la situation respective des Empires Russe et Ottoman dans les circonstances actuelles, prouve qu'une alliance purement défensive entre ces deux Puissances serait entièrement à l'avantage de la Porte et n'aurait aucune utilité quelconque pour la Russie. Le Gouvernement turc a bien plus de raisons de cultiver notre amitié que nous ne pouvons en avoir de ménager la sienne. L'Empereur Ottoman est dans le cas d'avoir recours à l'appui de la Russie ; celle-ci peut lui furnir de puissans secours sans jamais avoir besoin des siens, qui d'ailleurs ne sauraient même être efficaces. Cette différence est trop frappante et les devoirs des souverains, qui ne sont que les dépositaires des Etats qu'ils gouvernent, sont trop sacrés pour oublier, en s'occupant d'un objet tel que l'alliance projetée, que l'intérêt de leurs peuples doit l'emporter toujours sur les sentiments d'amitié qui les lient, quelles qu'en soient la force et la sincérité, et par conséquent que les stipulations pour le renouvellement de l'alliance entre la Russie et la Porte doivent être combinées de manière présenter une égale utilité pour l'une et l'autre Puissance. [...]

C'est sur ces principes qu'ont été rédigés les projets ci-joints du traité d'alliance en dix-sept articles et celui des huit articles secrets. Prévoyant facilement que la Porte ne se pretera pas à les admettre tels qu'ils sont et qu'elle demandera des modifications et peut-être même des changements essentiels, Sa Majesté l'Empereur a ordoné de Vous expédier la présente instruction, afin que Vous pouvez Vous relâcher et à quelles modifications

Vous êtes autorisé à Vous prêter. Mais avant d'examiner les articles qui pourraient rencontrer des difficultés, et les modifications dont ils seraient susceptibles, je dois Vous dire que la base de laquelle Vous devez partir est que notre but principal en renouvelant l'alliance avec la Porte consiste à obtenir les trois points suivants :

1) De contracter avec la Porte une Union qui la lie de plus en plus à la Russie et la retienne de s'attacher à la France.
2) De faire contracter à la Porte des engagemens aux moyens desquels Elle soit obligée de prendre part à la coalition que la Russie pourroit former contre la France avec l'Angleterre et quelqu'autre grande Puissance du continent.
3) D'acquerir à la Russie le droit d'employer, dans des occasions convenables, son intervention auprès de la Porte pour procurer quelque soulagement aux sujets chrétiens de l'Empire Ottoman et pour améliorer leur sort.

Ces trois points qui sont notre but principal, sont précisement ceux que la Porte tachera d'éluder. Il est donc essentiel que Vous mettiez tous Vos soins à obtenir qu'elle les acordes, ne fût ce q'impliciment et à éloigner du Ministère Ottoman toute idée d'arrière pensée de notre part, en tâchant sourtout qu'il ne s'apperçoive pas que ces points sont les seuls qu'ils nous importe réellement d'obtenir. Le Traité patent est rédigé de manière à ne devoir pas rencontrer beaucoup de difficultés. [...]

Le 4-me article du projet du nouveau Traité devrait rester tel qu'il est, quoique nous sachions par experiénce les inconvénients attachés à ce que la Porte fournisse des vivres à nos troupes ; mais comme elle ne serait pas plus exacte à payer l'argent nécessaire pour les acheter et que son marque de volonté ou de moyens pour satisfaire à ses engagements à cet égard ne nous retiendra pas de pouvoir, de façon ou d'autre et à tel prix que ce soit, à la subsistance de nos troupes, il est plus avantageux pour nous que la Porte soit obligée de les produire en nature, ce qui lui sera plus facile et nous donnera le droit non seulement de refuser les vivres qui ne seraient pas de bonne qualité, mais même d'exiger qu'elle nous en bonifie la valeur au prix que nous les payerions en les acquérant nous-mêmes, ou qu'elle nous donne quelqu'autre compensations.

Le 5-me article étant presqu'entièrement le même que le dixieme du traité existant il ne devrait pas rencontrer la moindre difficulté. L'addition des mots : *ainsi que les autres eaux que la Puissance réquerrante pourroit désigner pour l'emploi de ce secours*, a été motivée par la considération que le cas arrivant

que la Porte eut besoin d'un secours en vaisseaux il pourroit nous convenir mieux de le lui fournir d'un autre côté plutôt que de la Mer Noire et que si au contraire la Russie se trouvait dans le cas de demander un pareil secours à la Porte ce ne serait pas pour le Canal de Constantinople mais pour quelqu'autre en droit, qu'il nous serait nécéssaire. [...]

Quoiqu'il est à prévoir d'avance que l'article 13e ne sera pas entièrement du gout de la Porte, vu qu'Elle n'a jamais reconnu formellement la soumission de la Géorgie à la Russie, et moins encore celle de la Mingrelie et Iméretie, il n'est pas à supposer non plus que l'article en question puisse rencontrer de grandes difficultés de sa part. Cependant si contre toute attente le Ministère Ottoman trouve dans les maximes surannées et hors de saison qu'il a mis quelque fois en avant dans ses discussions politiques, un motif d'une opposition obstinée à l'admission de l'article precité, il vous sera aisé, Monsieur, de lui faire sentir que la Porte en se prétant en cette occasion au désir de la Russie, lui fait une sacrifice aussi chimérique que le sont devenus ses droits à la suzeraineté sur la Géorgie, la Mingrelie et l'Iméretie, depuis qu'à la suite d'une détermination volontaire et non provoquée, qu'Elles étaient sans contredit en droit de prendre, la première s'est soumise à la Russie, tandis que les deux autres pays se placèrent sous sa protection. Déduisant un raisonnement de l'argument principal qui vient d'être exposé, vous pourrés le renforcer d'autant, en invoquant la teneur de l'article cinq du traité de paix de Jassy, qui en faisant mention des Etats du Czar de la Cartalinie comme d'une pays voisin et nullement sujet de la Porte en a établi l'indépendance avec une évidence suffisante. Il en résulte que si le sacrifice demandé à la Porte ne saurait avoir aucune valeur réelle à ses yeux, il est nécessaire que à sa complaisance, nous ne pouvons cependant méconnaître qu'il est réclamé par la force des circonstances avant de l'être par l'amitié.

On serait fortement en erreur si l'on croyait que l'Empereur de Russie ayant trouvé à son avènement au trône la Géorgie réunie à son domaine et ayant accordé sa protection à la Mingrelie et Imérétie put sans blesser sa dignité se retracter ou même admèttre un partage quelconque des droits qu'il s'est acquis sur ce pays, quand même il reconnaitroit que leur conservation, qui l'entraine à de très grandes dépenses, ne lui est d'aucune utilité. Il suffit de cette seule considération pour prouver qu'en voulant maintenir l'existance des prétendus droits de suzeraineté de la Porte, c'est vouloir fournir des prétextes à un visir ambitieux et turbulent pour troubler la bonne harmonie entre les deux Empires et faire naitre entr'eux des contestations qui ne manqueraient pas de l'altérer. Mais si malgré tous les argumens que vous

employerés vous prévoyés ne pouvoir réussir à faire consentir la Porte à nos désirs sans adopter un biais, vous pourrés rédiger l'article de manière à ce que après avoir exprimé dans un préambule le motif de cette concession fondé sur la nécéssité d'éviter tout sujet quelconque de discussion ou de plainte entre nos deux Empires „la Porte s'engage de la manière la plus positive d'enjoindre au Pacha d'Achalzie et autres chefs ou commandans de ne molester en aucune manière la Géorgie, la Mingrelie et l'Iméretie, *provinces vassales de l'Empire de Russie*, de ne donner aucun refuge aux lesgis, qui pourroient faire des incursions sur le territoire de ces provinces etc.".

Vous êtes enfin autorisé, Monsieur, à en faire l'objet d'un article séparé et secrèt et si par ce moyen même, vous ne parveniés point à remplir notre bût, vous renverres la discussion de ce point à l'époque de la conclusion de votre travail à la quelle vous pourrés l'abandonner entièrement si tous les autres articles sont accordés, pourvû qu'en vous en désistant, non seulement vous ne reconnoissiés en aucune manière le droit que la Porte prétend avoir sur les principautés précisées, mais que vous fassiés insérer dans leur protocole une déclaration pour annoncer que la Russie ne renoncera ni à la possession de la Géorgie, ni à la protection qu'Elle a accordée à la Mingrelie et l'Iméretie et que vous protestés d'avance contre toute démarche d'autorité ou mésure hostile que la Porte adopterait à l'égard des susdites provinces. [...]

Le 15-me article doit rester tel qu'il est par les raisons suivantes : 1. parce que présentement aucune partie des Etats de la Porte ne se trouve occupée par les troupes d'une autre Puissance et que nous ne saurions nous engager à réduire sous son obéissance les contrées que des rebelles réussiraient à soustraire à sa domination et rendre indépendantes ; 2. parce que cet article nous donne le droit d'exiger que la Porte, au lieu de nous susciter des embarras à l'égard de nos nouvelles conquêtes du côté de la Perse, contribue au contraire à nous les conserver, et comme il garantit l'état de possession actuelle de l'Empire de Russie, il comprend implicitement l'objet sur lequel nous insistons dans l'article 13-me et rend par conséquent son admission moins importante. [...]

Le 1-er article secrèt est très nécéssaire et il faut que Vous fassiés tout votre possible pour qu'il soit admis. Car comment la Russie pourrait Elle se charger de garantir les Etats de la Porte, si celle-ci ne veut pas coopérer à amener la France a retirer ses troupes de son voisinage et à abandonner ses projets contre l'Empire Ottoman ? La Porte a des preuves suffisantes pour ne pas revoquer en doute les vues de Bonaparte sur ses états et ne peut pas se faire illusion sur les dangers imminens auxquels Elle se trouve exposée tant

que la France tiendra de nombreuses armées en Italie, d'où en quelques heures de tems elles peuvent passer sur les côtes de l'Albanie ou en Morée. Si elles entreprennent cette expédition, elles pourraient avant que la Russie ait le tems d'envoyer des forces suffisantes pour les expulser organiser dans ces contrées une révolution à laquelle il sera peut-être impossible de remédier. Faudra-t-il donc que la Russie porte toujours le fardeau d'avoir des troupes et une escadre aux isles Ioniennes [indescifrabil] une flotte constamment armée dans la Mer Noire, une nombreuse armée aux frontières de Son Empire uniquement pour attendre l'avis du débarquement des français en Grèce et courir alors pour tacher de les en expulser [indescifrabil] Cet état de choses ne convient nullement à la Russie et encore moins à la Porte. C'est pour cette raison que Sa Majesté l'Empereur tâche par tous les moyens que lui donne son influence de disposer les autres puissances à prendre avec Elle des mésures pour rétablir autant que possible la balance politique de l'Europe et surtout pour mettre l'Empire Ottoman à l'abri du danger auquel il se trouve exposé. Or si la Russie avec quelqu'autre grande Puissance s'unissait à l'Angleterre pour contenir l'ambition extrême de Bonaparte et pour prémunir efficacement l'Empire Turc contre les projets de la France ; projets qui ne tendent à rien moins qu'à boulverser le système non seulement de toute l'Europe mais celui de l'Asie et des Indes, la Porte resterait-elle spectatrice des efforts de ses alliés sans prendre part à une entreprise qui l'intéresse de si près et dont dépend sa conservation. On ne prétend pas que la Porte soit la première à déclarer la guerre à la France, mais qu'elle y prenne part lorsque la Russie et quelqu'autre grande puissance du continent de l'Europe la feront, après avoir inutilement épuisé tous les moyens conciliatoires pour porter le Gouv-t français à se prêter à l'établissement d'un ordre de choses qui promette et garantisse la sûreté publique, seront obligées de former une coalition et d'employer leurs forces pour l'y contraindre. Il est d'ailleurs probable que la seule acceptation de cet article par la Porte contribuera déjà beaucoup à porter Bonaparte à se prêter à un arrangement équitable qui assure la tranquillité de toute l'Europe en lui fesant perdre l'espoir de réaliser ses projets. Cet article est une condition *sine qua non*, car si la Porte ne veut pas réunir ses efforts à ceux des puissances qui entreprendront d'assurer son existance il sera plus facile à ces puissances de faire la conquête des Etats Ottomans que d'empêcher que la France ne s'en empare, alternative à la quelle la Porte ferait une très grande imprudence de s'exposer et dans la quelle la Russie ne voudrait pas se trouver forcée d'opter, ne désirant nullement avoir de meilleur voisin que la Sublime Porte pour la conservation de la quelle Elle sera toujours prête a employer toutes ses forces.

Le second article ne peut souffrir aucune difficulté, et son contenu est tout à fait propre à tranquilliser la Porte sur ses déterminations.

Le 3-me article déplaira certainement à la Porte, et Vous le lui proposerez non comme un point qui nous intéresse essentiellement, mais comme une mesure qui nous paraît propre à rabaisser le ton de Bonaparte, en lui ôtant jusqu'à l'ombre de quelque espoir de succès dans ses projets contre les Etats de la Porte. Au surplus, le considérant de l'article en question détaille déjà suffisamment les raisons nombreuses et convainquantes qui démontrent jusqu'à l'évidance l'utilité des mesures proposées, et la Porte ne saurait se dissimuler qu'il est dans la catégorie des choses possibles que les français parviennent enfin à tromper la vigilance des flottes anglaises. Ce malheur arrivé, si ils réussissent à débarquer sur le territoire turc, il ne faudra pas d'avantages pour que tous leurs partisans prennent les armes et courent s'assurer, même sans les attendre, des postes, des gorges et des défilés dont l'occupation en interceptant les communications les plus importantes, rendra leur succès plus certain. Ces événements deviendraient surtout à craindre, si Bonaparte parvenait à s'emparer de tout le Royaume de Naples et de la Sicile, car alors les stations des flottes anglaises deviendraient difficiles à tenir dans la Méditerrannée par l'embarras qu'elles éprouveraient pour leur approvisionnement et leur prompt ravitaillement. Ce cas particulier que je cite entre plusieurs autres devrait convaincre la Porte de l'urgence de s'entendre d'avance sur les mesures à prendre pour un danger croissant. Du reste vous présenterés cet article comme ayant été motivé par l'insistance que la Porte a mise à demander que nous lui communiquions notre opinion sur ce qu'il y aurait à faire à l'abri de toute atteinte de la part des français et pour la tranquilliser entièrement sur toutes les entreprises qu'ils voudroient faire contr'Elle ; non obstant toutes ces considérations si la Porte ne veut accepter aucun des points contenus dans cet article. Vous n'insisterez pas sur leur admission et Vous l'assurerez que ces mésures lui sont proposées comme les plus propres à garantir sa sûreté et que nous les avons produites pour repondre avec une pleine franchise et confiance au désir que la Porte vous a temoigné recemment que Notre Cour lui fit connaitre les moyens qu'elle envisageoit comme les plus propres à préserver les Etats Ottomans d'une surprise de la part des français en ajoutant que si Elle ne les juge pas tels, Elle pourrait en proposer d'autre sur lesquels nous serions également empréssez de nous entendre dès qu'ils seroient jugés propres à remplir ce but important. Je ne Vous cacherai pas cependant qu'il serait fort à souhaiter que Vous parveniez à faire accepter le 1-er et 2-d points de cet article, et afin de Vous en faciliter les moyens, je joins ici sub lit. A

une rédaction particulière du second point, qui est de nature à être plutôt accepté par la Porte.

La seule présence d'un corps de troupes russes sur les bordes du Danube auroit pour premier résultat salutaire que la Porte n'auroit à employer que quelques firmans pour faire rentrer sous son obéissance tous les rebelles de la Romelie et dans leurs foyers tous les moldaves et valaques émigrés. Dès que ces provinces seroient à l'abri du pillage et des réquisitions des brigands qui la désolent elles prospereroient et la Porte pourroit retirer tous les avantages qu'elle a droit d'en attendre. L'occupation par nos troupes d'un point fort sur le littoral Vénitien aurait des effets semblables pour cette contrée; elle assurerait infiniment la position de celles réunies aux Sept Iles et ferait cesser tout désordre et trouble de ce côté. [...]

Le VI-me article est de la même catégorie, et il faut tacher qu'il soit accepté avec le moins de changemens que possible. Si en discutant cet article vous trouvés les Plenipotentiaires Ottomans disposés à donner plus de lattitude à son contenu vous tacherez de les convaincre de la nécéssité de mettre également les villes ex-vénitiennes en bon état de déffense et leur territoire entièrement à l'abri des insultes et de vexations d'Aly Pacha et de l'obliger à ne plus tenir ces places bloquées par ses troupes comme il fait après les avoir évacuées et de ne les molester ni chicaner d'aucune manière.

Il est très nécéssaire que la Porte accepte aussi le VII-me article et vous saurez faire valoir l'utilité qui résulte pour elle de la présence de nos troupes à Corfou. Bonaparte a dit publiquement pendant son séjour à Mayence qu'il ne se pardonnerait jamais la faute qu'il a commise de ne pas s'emparer de Corfou, avant que nous l'ayons mis a l'abri d'un coup de main de sa part. Ainsi avant qu'il ne soit établi un ordre de choses par lequel on n'aye pas à craindre une pareille entreprise de sa part, il faut que nos troupes restent dans cette ville.

Le VIII-me article est celui qui rencontrera peut-être le plus d'opposition de la part des turcs. Il est cependant de la plus haute importance, parcequ'il peut seul balancer la peine que Sa Majesté Impériale éprouve de s'engager à soutenir et à garantir l'existance d'un gouvernement qui opprime, ou plutôt laisse opprimer d'une manière tyrannique par ses employés les peuples qui professent la même religion qu'Elle. Le Ministère de la Sublime Porte doit être plus que persuadé que la Russie depuis la paix de Jassy a adopté le système de ne jamais empiéter sur les états de la Sublime Porte à moins que celle ci ne la provoque et ne l'oblige malgré Elle à agir hostilement envers l'Empire Ottoman. Si les ministres de la Porte connoissent l'histoire du monde et des

nations, ils doivent être convaincus comme nous et comme tous ceux qui ont médité sur les anales de tems passés que le caractère des grecs ne leur permettra jamais de s'organiser en gouvernement indépendant d'une étendue considérable et il se persuadera que si on les laissé-fait même faire ils ne s'entendraient jamais et se diviseroient en de petites républiques rivales et ennemies les unes des autres. C'est un fait indubitable pour tous ceux qui connaissent l'histoire des grecs et leur caractère lequel est encore ce qu'il fut anciennement. La décadence graduelle du bas-Empire fut preparée par la dégénération des romains et sa perte s'en est suivi, lorsque cet Empire est devenu entièrement grec et qu'il ne conserva plus que le nom romain.

Les malheureux sulliotes même et en dernier lieu les serviens ne sont soulevés que contre des gouverneurs tiranniques et non contre la Porte. Ces verités incontestables doivent prouver à la Cour Ottoman que la Russie n'a aucun motif politique quelconque de s'intéresser auprès d'Elle en faveur de ses sujets chrétiens et qu'elle ne le fait que pour l'amour de l'humanité et même pour le bien-être de l'Empire Ottoman. Il est certain que la Sublime Porte pourroit rendre sa puissance bien plus assurée et son Empire très florissant, si Elle s'appliquait sérieusement à mettre un frein aux vexations et oppressions excessives que tous ses gouverneurs le moindre de leurs subdélegués et même de simples particuliers exercent sur les sujets Chrétiens. Sa Majesté l'Empereur attaché à la religion, dont il est par principe et par devoir le protecteur ne saurait s'engager à protéger et à garantir l'Empire Ottoman, sans que celui ci s'engage de son côté à soustraire autant que possible ses sujets chrétiens aux persécutions inomies et excessives qu'ils endurent.

La paix entre ces deux Puissances de croyance si opposée ne compromet la conscience ni de l'un ni de l'autre des Augustes Souverains qui les gouvernent, puisqu'elle est nécessaire au bien de l'humanité et pour préserver leurs sujets des malheurs et des calamités de la guerre, par laquelle ni l'un ni l'autre ne doivent s'attendre à favoriser le prosélytisme de leur croyance, et les turcs ne peuvent ignorer que l'évangile nous défend toute autre force que celle du raisonnement pour propager le christianisme. Mais il n'est pas de même d'une alliance, et surtout telle que la présente, où il s'agit de soutenir, envers et contre tous, un gouvernement qui tolère que ses subalternes vexent cruellement et foulent aux pieds les malheureux chrétiens.

Afin donc que S.M. Impériale puisse, sans s'attirer le blâme de toutes les nations chrétiennes, s'engager avec tranquillité de conscience et même avec un véritable zèle à soutenir de toutes ses forces l'Empire Ottoman, Notre Auguste Souverain souhaite que la Sublime Porte accepte cet article, si propre

à lui mériter l'attachement et la reconnaissance de ses sujets chétiens et à consolider d'une manière indissoluble et éternelle les liens d'amitié et d'intimité qui existe si heuresement entre ces deux Empires. Cet article est plus que les autres susceptible de modification par quelques changemens d'expressions que vous pourriés y faire, mais de manière toujours que la Porte s'oblige de s'occuper de l'amélioration du sort des grecs et que la Russie acquière quelque droit de pouvoir y employer son intervention dans des occasions où Elle pourra s'attendre qu'il en résultera quelqu'avantage pour les chrétiens, sujets ottomans. En cas de besoin vous pouvés y ajouter la clause, que la Russie ne se prévandra jamais de cet article pour exiger de la Porte en faveur de ses sujets chrétiens, des concessions qui seraient contraires à ses intérêts réels d'état ou de nature à ne pouvoir pas être accordés.

Le 7-me article du traité de Cainardji et même des passages de quelques autres articles de ce traité peuvent être cités comme exemple, que ce n'est pas la première fois que la Porte a consenti que la Russie employât son intervention en faveur de ce qui nous a porté à ne point en accorder à la Porte dans la rédaction du présent article, mais si Vous rencontrez des difficultés insurmontables à son admission Vous êtes autorisé à employer comme un moyen de persuader la Porte de la droiture de nos intentions l'offre d'une parfaite réciprocité en faveur des mahométans sujets russes, sans cependant l'étendre à l'intervention en leur faveur, et Vous pourriez dans ce cas produire la rédaction de l'article ci joint sub lit. B qui est susceptible comme les autres des modifications que Vous jugerez propres à nous faire atteindre notre but qui est toujours de faire voir aux grecs et autres peuples de notre religion, vivant sous la domination ottomane, que la Russie s'intéresse à eux, qu'en renouvelant ses liaisons avec la Porte Ottomane elle ne les a pas oubliés et qu'elle a fait pour le présent en leur faveur tout ce que les circonstances pouvaient admettre.

Comme cette négociation exigera problablement que vous ayez plusieurs conférences avec les Plénipotentiaires Ottomans il faut, de concerter avec eux, tâcher que nos adversaires ne puissent découvrir leur but et moins encore connaître le contenu des articles de cette nouvelle alliance. Et lorsque Vous parviendrez à la conclure, il faut faire grande attention que l'exemplaire turc signé par les Plénipotentiaires Ottomans soit tout à fait conforme à celui que Vous signerez.

Il est probable que les ministres de la Sublime Porte avant d'entrer avec Vous en négociation sur le renouvellement de l'alliance, Vous demanderont que Vous leur communiquiez le projet des nouvelles stipulations pour le

prendre en considération. Comme ils pourraient être alarmés par la vue de tant de nouveaux articles et devenir par là plus difficultueux même sur les points les moins importants, il vaudrait mieux, si Vous êtes également de cette opinion, commencer par leur communiquer le projet du traité patent, en leur insinuant en même tems qu'il est accompagné de huit autres articles secrets que Vous leurs présenterez lorsque Vous les aurez rédigés, et il dépendra de Vous de les proposer tous à la fois ou un à un dans l'ordre qui Vous paraîtra le plus convenable. [...]

Arhiv Vneşnei Politiki Rossiiskoi Imperii, fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 39, ff. 434-453. Instrucţiunile au fost publicate şi în *Izvestia Ministerstva Inostrannâh Del*, Sankt-Petersburg, 1912, vol. V, pp. 235-243. Singurele diferenţe între varianta publicată de noi şi cea din 1912 privesc doar împărţirea în paragrafe şi transcrierea unor cuvinte pe care editorii ruşi le-au modernizat.

2

17/29 decembrie 1804

Petersburg. Fragmente din proiectul articolelor secrete ale tratatului de alianţă trimis de Adam Czartoryski ambasadorului Rusiei la Înalta Poartă, Andrei Italinski.

Art. 1. Les actes de violence et les empiétemens que se permet journellement le Gouvernement de la République Française et qui ne prouvent que trop le peu de respect qu'il a pour la foi des traités et pour l'indépendance et les droits des nations ne permettent plus de croire à ses protestations fallacieuses ; le bouleversement dangereux que ce Gouvernement a déjà opéré dans l'équilibre politique de l'Europe le plan qu'il a adopté d'étendre sa domination partout où il trouvera quelque facilité à l'exécution de ses projets, l'agrandissement démesuré de son territoire, l'asservissement dans lequel il tient plusieurs états indépendans seulement de nom et dont il tire plus d'avantage que de ses propres Départemens, tels que la Hollande, l'Italie, la Suisse et plusieurs autres, le grande nombre de troupes que son ambition lui fait entretenir sans nécessité et qu'il ne saurait laisser longtemps oisives dans ses limites, enfin les vues non équivoques et connues du chef actuel du Gouv-t Français d'envahir les états européens de la Porte Ottomanne et d'étendre en tous lieux sa puissance,

imposent à tous les Souverains de l'Europe la nécessité absolue d'aviser aux moyens les plus éfficaces pour ne pas devenir les victimes de son ambition.

Pour écarter la possibilité d'un tel malheur, toutes les Puissances de l'Europe devraient reconnaitre qu'il ne suffit pas seulement de prendre des mesures pour leur propre sûreté, mais qu'il faut aussi songer à la défense des pays les plus menacés d'être envahis par la France, et qu'il ne faut rien négliger pour former cette puissance à abandonner son système d'agrandissement ultérieur et pour assurer, par le rétablissement de l'équilibre, l'existence de tous les états de l'Europe et les délivrer de cette situation precaire dans laquelle la violence revoltante du Gouvernement Français les a plongés. [...] La Sublime Porte directement interessée aux résultats de ce concert, ses états étant l'objet principal de la convoitise de Bonaparte, n'hésitera pas à seconder les vues salutaires de Sa Majesté l'Empereur de toutes les Russies, Son Auguste Allié, en faisant cause commune avec Lui et avec les autres Puissances qui se réuniroient contre la France, ou en fournissant au moins à Sa Majesté Impériale les secours stipulés dans le Traité d'alliance et en facilitant autant qu'il dépendra d'elle le passage du canal de Constantinople aux vaisseaux de guerre et transports militaires que Sa Majesté l'Empereur de toutes les Russies aurait besoin d'envoyer en Italie ou ailleurs pendant la durée d'une telle guèrre, dont l'unique but sera de rétablir l'équilibre politique de l'Europe et la sûreté générale. [...]

Art. 3. [...] Împăratul Rusiei şi sultanul „ont reconnu que la distance qui existe entre l'extrême frontière de la Russie et celle de Sublime Porte, les plus exposées à une invasion française, rend entièrement insuffisantes les mesures de précaution prises jusqu'à présent pour prévenir un événement semblable, et considérant d'un côté toute la difficulté qu'il y aurait d'expulser les français s'il arrivait que malgré la vigilance des flottes anglaises ils parvinssent à opérer une descente dans les états ottomans et à soulever et réunir les partisans nombreux qu'ils se sont ménagés par leurs menées insidieuses en Romélie, et de l'autre, la facilité qu'ils auraient alors de se renforcer au point de pouvoir marcher sur Constantinople, de s'emparer des Dardanelles ou d'occuper les passages du Balkan [...] :

1. Sa Majesté Impériale de toutes les Russies rassemblera et envera un corps de ses troupes de dix à quinze milles hommes sur les bords du Danube, en Moldavie et en Vallachie. Ce corps, qui pourra être renforcé à la demande de la Sublime Porte, ne se melera en aucune manière de l'administration de ces Principautés, observera la plus exacte discipline et sera toujours prêt à

marcher ou le besoin l'exigera, en cas que les français réussissent à mettre pied dans les états de la Sublime Porte, à laquelle ce corps de troupes ne coutera que l'entretien en vivres qui seront tirés des Principautés de Moldavie et de Valachie.

2. La Sublime Porte confiera à la garde des troupes de Sa Majesté Impériale de toutes les Russies la forteresse de Parga, dans laquelle Sa Majesté Impériale entretiendra une garnison de deux mille hommes envoyés à cet effet des ports russes de la Mer Noire et auxquels la Porte ne fournira que les munitions de guerre et les matériaux nécessaires pour mettre en bon état les fortifications de cette place.

3. L'Empire de la Grande Bretagne accédant à cette alliance et l'Egypte étant un des points qui attire le plus la cupidité du Gouvernement français, S.M. Britanique sera invitée à faire occuper Alexandrie par un corps de ses troupes ; la Sublime Porte lui confiera en outre un de ses ports en Morée, ou l'Angleterre puisse tenir quelques vaisseaux de guerre, avoir des magazins et quatre à cinq mille hommes de ses troupes, dont l'éfficacité pour la défense de la Porte est bien reconnue.

4. La Sublime Porte [...] s'engage de son côté à employer avec célérité toutes les ressources que la grandeur imposante de ses états lui offre pour s'armer et contribuer éfficacement à la conservation de ses droits et possessions et nommément à fortifier au plutôt et de la manière la plus vigoureuse les Dardanelles, afin que cette clef de sa capitale soit en état de résister à une surprise que la flotte de Toulon pourroit tenter si elle echappait à la vigilence des flottes anglaises.

Art. 4. Le passage du Sund dans la Baltique devant être envisagé comme une des plus intéressantes frontières de la Russie, vu qu'il sert de débouché au commerce le plus lucratif du Nord de cet Empire et se trouve être la voie principale pour l'envoi des flottes Impériales dans les passages lointains, ils pourrait arriver que la France en haine de la présente alliance, se déterminait à faire occuper cet important passage par ses troupes qui avoisinent maintenant le Dannemarc, la Sublime Porte en réciprocité de l'intérêt efficace et généreux que Sa Majesté Impériale de toutes les Russies prend au bien-être et à la sûreté de son Empire, regardera un tel événement comme une agression directe contre la Russie et ne pouvant lui fournir des secours effectifs de ce côté, Elle s'oblige, le cas échéant, à déclarer aussitôt la guerre à la France, à renvoyer tous les français qui se trouvent dans ses états, et à coopérer avec toutes ses forces de terre et de mer, de concert avec celle de la Russie et de la Grande Bretagne pour délivrer l'Italie du joug et de la présence des troupes françaises. [...]

Art. 6. Les stipulations de la Convention du 21 mars 1800 relatives aux villes et territoires ex-vénitiens en Albanie, réunis aux Etats de la Sublime Porte, n'ayant pas été respectées par le Pacha d'Janina et par d'autres commandans turcs et les habitans de ces villes, n'ayant pu jusqu'à présent jouir des privilèges et prerogatives arrêtès en leur faveur ; mais ayant au contraire beaucoup souffert des vexations et torts du dit Pacha d'Janina, la Sublime Porte s'engage à reparer toutes les atteintes qui ont été portées aux susdites stipulations, à ne plus souffrir désormais que les pachas et chefs des provinces voisines, ni les commandans, et officiers de ma marine, introduisent des gens armés dans les dites villes et territoires et exigent des habitans la moindre contribution ; à ne jamais tolérer que le voyévode qui les gouverne ni les gens qui en dépendent puissent innover ou porter la moindre atteinte à leurs privilèges et immunités, à les faire jouir enfin, conformément aux stipulations respectives, de tous les avantages dont ils jouissoient sous la domination de la ci-devant République de Venise et d'écouter favorablement les représentations que le Ministre de Sa Majesté Impériale résidant près de la Sublime Porte, fera en leur faveur toutes les fois que quelque atteinte aura été portée à leur droits énoncés dans la convention du 21 mars 1800 et elle promet de plus de ne pas se formaliser lorsque les susdites habitans seront dans la nécessité de réclamer l'intérvention de la Cour qui a garanti leur existence politique afin d'obtenir la réparation et dommages qui pourraient leur être faits.

Art. 7. Comme la République Ionniene n'a pus encore prendre la consistance nécessaire pour pouvoir jouir d'une tranquillité intérieure et se mettre en état de défendre son territoire d'une invasion étrangère, et comme l'existence d'un grand nombre de troupes françaises en Italie et l'influence que le Gouvernement français conserve encore sur une partie des habitans des Isles Jonnienes, rendent indispensable le séjour de troupes russes sur le territoire de la république Sept-Insulaire, dont le service ne saurait être fait par des troupes ottomans, à cause de la diversité de moeurs et de principes réligieux, il est convenu que les troupes russes ne seront pas rappelées du territoire de la République Ionniene tant que les français n'auront point évacué entièrement l'Italie et ne seront point prêtés à l'établissement d'un ordre des choses qui puisse assurer la tranquillité publique et faire évanouir les craintes bien fondées qu'inspirent leurs projets d'invasion sur les Etats Ottomans et sur les Isles Ionnienes à la suite de cette marque d'amitié sincère de la Cour de Russie, la Porte ottomane s'occupera pendant toute la durée du séjour des troupes sur le territoire de République Sept-Insulaire, non seulement de ne pas entraver dans leur passage par le Canal de Constantinople, les vaisseaux de guerre

russes qui navigueraient aux Isles Ioniennes pour remplacer les forces navales ou révéler les troupes qui y sont stationnées, mais elle s'attachera au contraire à leur faciliter le passage.

Art. 8. Sa Majesté Impériale étendant Sa sollicitude paternelle également sur tous ses sujets, sans distinction de leur origine ni de la réligion qu'ils professent tellement que ses sujets mahometans et autre jouissent dans ses états non seulement du libre exércise de leur culte et vivent sous les mêmes loix que ses sujets chrétiens, mais participent de plus à tous les avantages et prerogatives dont ceux-ci sont en possession, est convaincue que la tranquillité intérieure de l'Empire gage certain de la prospérité des habitans, est le fruit d'un gouvernement basé sur des principes aussi sages. Cette manière de penser et l'amitié sincère qui unit les deux Empires, fait désirer ardemment à Sa Majesté Impériale de toutes les Russies, de voir bientôt disparaître les germes de discorde qui désunisent les sujets chrétiens de l'Empire Ottoman avec ceux qui professent la réligion dominante. [...] En conséquence Sa Majesté Impériale invite Son Auguste Allié l'Empereur Ottoman à accorder non seulement la liberté de conscience et du culte, mais aussi les faire jouir des mêmes loix civiles, prerogatives et droits dont jouissent ses sujets mahometans, de manière qu'à l'exception du Haratze qu'ils continueront à payer, selon son institution primitive, ils soient traité en toute comme les sujets mahometans, sans tolérer que ceux-ci puissent les opprimer, maltraiter ou mépriser. [...] Promet et s'engage de faire jouir de Patriarche des Chrètiens à Constantinople et ailleurs, ainsi que leur Evêques dans les provinces, d'un surcroit de considération, et tant la Sublime Porte elle-même, que les Pachas, gouverneurs, commandans, juges et autres officiers auront désormais égard aux représentations et rencontrances légitimes qu'ils seront dans le cas de faire en faveur de leurs nationnaux, soit pour réclamer l'observance de leurs privilèges et droits, soit pour la distribution impartiale et équitable de la Justice à leur égard et la réparation des torts et vexations qu'ils auroient soufferts. En outre, S.M. l'Empereur Ottoman, voulant assurer d'autant mieux le bien-être de ses nombreux sujets chrétiens et donner en même tems à Son Auguste Allié, comme chef suprême de l'Orthodoxie, une preuve convaincante de son estime et de son affection toute particulière pour sa personne, s'engage d'admettre son intervention amicale en faveur du Patriarche et des Evêques Chrétiens dans les Etats de la Sublime Porte, toutes les fois que leurs justes réclamations auprès des autorités du pays, auront été infructueuses".

Arhiv Vneşnei Politiki Rossiiskoi Imperii, fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 39, ff. 477-504.

3

17/29 decembrie 1804, Petersburg

Proiectul articolului 9 separat şi secret comunicat de Adam Czartoryski lui Andrei Italinski.

Les Souverains de la Russie ayant depuis un tems immémorial accordé leur protection aux habitans du Munténegro, issue de la même origine et professant la même religion que leurs sujets, et les effets de cette protection ayant été consolidés sous le règne de S.M. l'Empereur de toutes les Russies, aujourd'hui glorieusement regnant, la Sublime Porte conformément à son désir sincère de prévenir de son côté, tout ce qui pourroit altérer l'amitié et la bonne intelligence qui doivent subsister entre deux intimes alliés, s'engage envers S.M. Imp-le par le présent article séparé et secrêt de faire parvenir les ordres les plus positifs aux Pachas de Scutari et de Bassano et autres commandans ou officiers turcs dans le voisinage de Montenegro, non seulement d'empêcher tout acte d'hostilité de la part des sujets ottomans contre les montenégrins, mais de respecter en outre scrupuleusement l'intégrité de leur territoire.

Arhiv Vneşnei Politiki Rossiiskoi Imperii, fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 39, f. 461.

4

17/29 decembrie 1804, Petersburg

Proiectul paragrafului al doilea din articolul secret 3 expediat de la Petersburg ambasadorului la Poartă, Andrei Italinski.

La Sublime Porte considérant que les mésures de défense prises dans la république des Sept-Isles, perdroient toute leur efficacité, si les troupes françaises, parvenaient à s'emparer, par un coup de main des places fortes situées sur les côtes ex-vénitiennes, invitera S.M. l'Empereur de toutes les Russies, à tenir prêt un corps de troupes de 2.000 hommes, pour servir de garnison à la forteresse de Parga et à les y faire entrer sans d'autre concert préalable dès que Sa dite Majesté jugera nécéssaire, d'occuper ce poste militaire pour le garantir d'une surprise. La Porte s'engage alors à fournir à

ces troupes les munitions de guerre et les matériaux requis pour mettre cette place dans le meilleur état de défense possible.

Arhiv Vneşnei Politiki Rossiiskoi Imperii, fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 39, f. 456.

5

17/29 decembrie 1804, Petersburg

Varianta a doua a proiectului articolului secret 8 comunicată de Adam Czartoryski lui Andrei Italinski.

La force des Empires dérivant principalement de la prospérité de leurs sujets, qui contribue à les attacher avec plus de force à leurs Souverains et cette prospérité ne pouvant naitre que d'une administration ou bien entendue, qui mette les sujets à l'abri des vexations et des injustices, en leur procurant la tolérance réligieuse et la jouissance de leurs propriétés sous l'égide de loix équitables [...].

S.M. Imp-le de toutes les Russies promet de continuer à traiter ses sujets de la religion mahométane de la même manière qu'ils ont été traités jusqu'à présent dans son Empire les fesant jouir d'une entière liberté de conscience et du libre exercise de leur réligion ainsi que des mêmes loix, avantage et droits, dont jouissent ses sujets chrétiens et S.M. l'Emp-r Ottoman promet et s'engage d'imiter l'exemple de ce qui se pratique à cet égard dans l'Empire de Russie ; de traiter les chrétiens à l'instar de ses sujets mahometans non seulement en leur accordant la liberté de conscience et l'exercice de leur religion, mais aussi en les fesant jouir des mêmes loix civiles, prérogatives et droits dont jouissent ses sujets mahometans, de manière qu'à l'exception du Haratze qu'ils continueront à payer selon son institution primitive ils seront traités en tout comme les sujets mahometans, sans tolérer que ceux-ci puissent les opprimer, maltraiter ou mépriser et ils pourront aspirer et être employés dans les places de l'administration civile. Leurs Patriarches à Constantinople et ailleurs, leurs Evèques dans les provinces jouiront d'un surcroit de considération et tant la Sublime Porte que les Pachas, gouverneurs, commandans, juges et autres officiers du Gouv-t devront avoir égard aux réprésentations et remontrances qu'ils feront en faveur de leurs nationaux soit pour réclamer l'observance de leurs privilèges et de leurs droits, soit pour la distribution

impartiale et équitable de la justice à leur égard et la réparation des torts et vexations qu'ils auraient soufferts et S.M. l'Empereur Ottoman promet en outre d'écouter avec déférence et de prendre en considération les représentations amicales que S.M. l'Empereur de Russie lui fera sur l'exécution de présent article.

Arhiv Vneşnei Politiki Rossiiskoi Imperii, fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 39, ff. 457-458.

6

23 ianuarie/4 februarie 1805, Istanbul

Ambasadorul Rusiei la Poartă, Andrei Italinski, către şeful diplomaţiei ţariste, Adam Czartoryski. Observaţiile critice ale lui Andrei Italinski la proiectul articolelor secrete primit de la Petersburg.

Le 3-me article contenu dans le projet sera à coup sur, il est de mon devoir de ne pas le dissimuler, la pierre d'achoppement. Dans les quatre paragraphes, qui le content, il en est un essentiellement, dont il serait de plus grand danger pour le maintien de nos relations politiques actuelles avec la Porte de lui faire même soupçonner l'existence. Je suis certes d'avis, qu'avec les turcs il faut toujours demander plus qu'on ne veut, mais je ne crains pas d'assurer Votre Excellence, qu'en proposant l'occupation de la Moldavie et de la Valachie, quelques considérations que nous mettions en avant, en traitant cette matière, bien loin de faciliter la concession des autres points, que la Cour a en vue dans le traité, nous porterons un coup mortel à nos négociations. Les turcs sont ignorans, il est vrai, mais ils connaissent leurs intérêts avec leurs voisins tout aussi bien, que les gouvernemens les plus eclairés, et leur inquiétude même à cet égard leur fait prendre les plus legeres apparences pour des realités. Or la proposition d'occuper les deux Principautés non seulement ne serait pas accueillir par la Porte, mais même elle ne manquerait pas d'y voir tout aussitot le projet formel de soustraire insensiblement ces deux provinces à son obéissance et des intentions plus nuisibles encore à ses intérêts. Il en résulterait infalliblement les conséquences les plus fâcheuses pour le système, dans lequel il importe de maintenir la Porte, et de l'empêcher de se jetter dans les bras de la France, les turcs ne pouvant plus exister en Europe sans une alliance soit avec nous soit avec les français ; et je ne dissimulerai pas à Votre Excellence,

que quoique le Sultan lui-même et les ministres influens soient très certainement en notre faveur, leur nombreux antagonistes ne sont pas pour cela abbatus et cherchent à mettre à profit les plus légères occasions d'entrainer le gouvernement dans le système, qui n'a cessé d'être l'objet constant des démarches et des intrigues françaises. J'obéirai à tel ordre qu'il plaira à Votre Excellence de m'adresser, mais je croirais manquer à mes devoirs, si je lui taisais mon opinion. En considérant l'occupation de la Valachie et de la Moldavie comme un moyen de retenir la Porte dans nos lieus, je crois cette mesure surabondante car ces provinces sont ouvertes et à notre disposition dès que les circonstances le requiereront et notre position militaire sur le Dniestre nous fournit toute facilité à cet égard. Si par cette occupation on pouvait désirer d'avoir une position plus raprochée des lieux, au secours des quels il faudrait marcher en cas d'invasion des français, je pense, que comme notre première opposition doit partir de Corfou, c'est dans ces passages, qu'il serait utile de nous renforcer pour être à même de détacher sur le continent, et sans exposer Corfou, une première force capable de tenir l'ennemi en échec, jusqu'à ce que d'autres secours parviennent. Sans doute qu'alors l'occupation de la Valachie et de la Moldavie deviendrait indispensable pour assurer les derrières de l'armée qui traverserait les états ottomans. D'ailleurs je considère aussi le renforcement de notre position militaire dans les Sept Isles comme un des moyens les plus propres à tenir en bride la Porte. Si c'était le moment de faire quelques observations sur l'entretien par la Valachie et la Moldavie d'un corps de 15 mille hommes, je dirais, que cet entretien serait très onéreux à ces provinces, qu'il absorberait la presque totalité de leur revenue, ou que si elles pouvoient y suffir, ce serait toujours aux dépens de l'approvisionement de cette Capitale, dont elles ont toujours été et sont aujourd'hui plus que jamais les deux mères nourricières. Par cette seule considération, indépendamment de toutes les autres, la Porte envisagera certainement l'occupation de ces contrées comme extrêmement funeste. Ainsi je crois pouvoir avancer, que ce ne sera jamais qu'à la dernière extremité et lorsque l'ennemi aura fait quelque entreprise sérieuse, qu'elle y consentirait. Quant à l'occupation de Parga je tenterai d'y déterminer la Porte, mais par un article séparé et secret, et selon la tournure que ma négociation prendra. Je proposerai l'occupation d'Alexandrie et d'un port en Morée par les anglais, mais je suis persuadé que le Ministère Ottoman en rejettera la proposition; je ne la mettrai en avant, que pour procurer à la Cour un moyen de prouver, qu'elle s'est occupée dans cette négotiation des intérêts de la Cour de Londres. Indépendamment des insinuations

continuelles du Gouv-t français, que la Russie et l'Angleterre tendent à mettre pied en Morée et dans le pays ex-vénitien, indépendamment de l'assertion mise en avant à cet effet par Brune dans une de ses notes au Ministère Turc et dont j'ai eu l'honneur de transmettre à Votre Excellence une copie, la Porte cherchera toujours d'éviter l'introduction des trouppes étrangères dans ses états, soit par rapport à l'impression qu'une telle introduction produirait sur le peuple mahometan, soit par la méfiance, que lui a inspiré la conduite des anglais en Egypte dans les affaires des beys lors de l'évacuation par les français de cette province. Cette méfiance est telle que j'oserais avancer, que dans l'hypothese d'une nouvelle invasion des français en Egypte, la Porte tenterait tout avant de consentir à l'envoi d'une armée anglaise, et que ce ne serait qu'à la dernière extremité et bien malgré elle, qu'elle y aurait recours. Il n'en sera peut-être pas de même pour la Morée, cependant je ne crois pas, que la Porte veuille consentir à l'occupation d'un port dans cette presque-isle par simple mesure de précaution et avant d'être en état de guerre avec la France. Ce cas arrivant, comme elle aura un intérêt immédiat et urgent d'augmenter les moyens de défense sur les points de ses états, que la position des français dans le Royaume de Naples ménacera, je n'entrevais pas de difficulté à ce qu'elle confie à l'Angleterre un port en Morée. Pour ce qui concerne la station de quelques vaisseaux de guerre dans des ports de la Morée, ou autres points, j'ai lieu de croire, que non seulement la Porte ne s'y refusera pas, mais même qu'elle prêtera toute facilité à cet égard sans attendre d'être en état de guerre avec la France. C'est d'après toutes ces considérations qu'en osant proposer de supprimer la demande de l'occupation de la Moldavie et de la Valachie j'ai rédigé l'article secret 3. Dans le préambule j'ai evité d'attirer l'attention du Ministère Ottoman sur la possibilité qu'une coalition n'aura pas lieu ; parcequ'autant l'idée du concours d'une grande puissance du continent l'encouragera, autant la supposition contraire l'inquiéterait et pourrait l'empêcher de contracter l'engagement, dont il s'agit dans le 1-r article. Il me semble aussi, que comme dans le moment où la négociation aura lieu, il ne faut pas augmenter ses allarmes sur la possibilité d'un succès par les français, dans le cas où la vigilance des flottes anglaises serait trompée ou autrement cet article 3 peut sans inconvénient être motivé de la manière que j'ai pris la liberté de la faire. J'ai pensé aussi en le terminant selon la réduction du projet de supprimer l'énonciation particulière de l'évacuation de l'Italie par la France, puisque le reste du paragraphe comprend ce point implicitement, et que l'indication générale, qu'il donne de l'époque, à la quelle les mesures de précaution et de défense cesseront, parait suffisante. [...]

L'article du projet relatif aux chrétiens serait à coup sûr rejetté hautement par la Porte, s'il lui était présenté avec les motifs qui l'appuyent et la nature des avantages que nous voudrions leur assurer. Les considérations de religion, sur lesquelles se fonde ce généreux intérêt, que S.M. Imp-le daigne prendre à la nation grecque, seraient certainement méconnues de la Porte et ne pourraient qu'augmenter ses soupçons et ses inquiétudes ; elle n'en conçoit déjà que trop en voyant l'empressement de ses sujets à rechercher notre protection et la facilité avec laquelle nous la leurs accordons. C'est parceque le Ministère Ottoman s'est plus d'une fois plaint de cet état de choses, que je prévois d'avance le fâcheux effet, que produiroient ces considérations ; mais quand même par l'impossible elles seraient accueillies, l'assimilation des chrétiens aux turcs sera toujours inadmissible, parcequ'elle est incompatible et avec les principes du mahometisme et avec les loix de l'état et avec l'intérêt du fisc. D'après ces observations dont j'ose garantir la justesse à Votre Excellence, je suis convaincu que le seul moyen de faire admettre un article favorable aux sujets chrétiens, c'est de le présenter sous la forme, que j'ai pris la liberté de lui donner. Si la Porte y souscrit, il en résulte implicitement pour notre Cour le droit d'en requérir l'accomplissement et d'en faire surveiller l'exécution. Les même considérations tirées des motifs de religion et celle que la Porte a constamment regardé le Montenegro comme lui appartenant et fait payer le haratsch aux montenegrins repandus ici et dans d'autres villes de l'Empire ne permettent pas non plus de présenter l'article, qui les concerne, tel qu'il a été rédigé dans le projet.

Arhiv Vneşnei Politiki Rossiiskoi Imperii, fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2249, ff. 63-65.

7

23 ianuarie/4 februarie 1805, Istanbul

Andrei Italinski îi comunică şefului diplomaţiei ţariste, Adam Czartoryski, motivele pentru care a transformat articolul 13 al proiectului tratatului de alianţă referitor la Gruzia într-un articol secret şi separat.

La manière dont j'ai rédigé cet article, est fondée sur la nécessité de ne pas montrer des doutes, quant à la legitimité de la possession par la Russie de la Georgie, et de profiter de la circonstance pour faire considérer l'Imérétie

et la Mingrelie comme reunies aussi à l'Empire de Russie et faisant partie de ses possessions, dans lesquelles, il sera peut être de la convenance de les faire comprendre. En demandant au contraire à la Porte, qu'elle renonce à tout pretention sur ces pays, ce serait lui reconnaitre des droits sur ces contrées et provoquer une plus grande renitence encore de sa part ; quant à l'effet pour notre Cour, il sera toujours le même, dès que dans la stipulation, par laquelle la Porte garanti la Georgie, l'Imérétie et la Mingrelie, il est explicitement enoncé, que ces provinces sont reunies à l'Empire de Russie et sont partie de ses possessions. J'ai pensé, que ce serait entraver l'admission de cet article, si j'insérais les mots *et leur territoire* par lesquels l'article 13 patent est terminé ; il en résulterait des explications et une discussion des limites, qu'il me semble plus convenable d'éviter ; ce serait aussi inviter la Porte à faire stipuler, que le littoral depuis Anaclée, Poti et Batoumi ne saurait être entendu par là, exception qui pour l'avenir ne saurait être de notre convenance, mais que la Porte ne manquera certainement pas d'exiger ; dans ce cas j'exigerai aussi de mon côté le libre passage par le Phase. Au surplus lorsque je proposerai l'article, tel que je l'ai rédigé, si les plenipotentiaires ottomans mettent en avant des droits quelconques de la Porte sur la Mingrelie, l'Imérétie et la Georgie, alors ma négociation devra naturellement prendre une autre forme et tendre à obtenir de la Porte une renonciation précise et formelle en faisant usage de l'article relatif à ces contrées tel que Votre Excellence me l'a transmis.

Arhiv Vneşnei Politiki Rossiiskoi Imperii, fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2249, ff. 60-62.

8

23 ianuarie/4 februarie 1805, Istanbul

Andrei Italinski îi comunică lui Adam Czartoryski varianta sa la proiectul articolelor secrete ale tratatului de alianţă cu Poarta.

Art. 1. [...] Promet et s'engage de seconder les vues salutaires de S.M. l'Empereur de toutes les Russies son Auguste Allié, soit en faisant cause commune avec Lui, et avec les autres puissances, qui se reuniraient contre la France dans l'unique but de rétablir l'équilibre politique de l'Europe et la sûreté générale, soit en fournissant au moins à S.M. Imp-le les secours stipulés dans le traité d'alliance patent, et en pretant autant qu'il dépendra d'elle, toute

assistance aux vaisseaux de guerre et transports militaires, que S.M. l'Empereur de toutes les Russies sera dans le cas de faire passer par le canal de Constantinople. [...]

Art. 3. Comme il est possible que la France en continuant à tenir des trouppes dans le Royaume de Naple et à faire des préparatifs considérables dans le port de Toulon et dans ceux d'Italie, qui sont à sa disposition, menaçat toujours l'Empire Ottoman d'un danger qui croitroit de plus en plus, Leurs Majestés l'Empereur de toutes les Russies et l'Empereur des Ottomans ont reconnu, que la distance qui existe entre l'extrême frontière de la Russie et celles de la Sublime Porte les plus exposées à une invasion française rendrait entièrement insuffisantes les mesures de précaution prises jusqu'à présent pour prévenir un événement semblable, et considérant d'un côté toute la difficulté qu'il y aurait d'expulser les français, si malgré la vigilance des flottes anglaises, ils parvenaient à opérer une descente dans les états ottomans et à soulever et réeunir les partisans nombreux, qu'ils se soit menacés par leurs mesures insidieuses en Roumelie, et de l'autre considérant aussi la facilité qu'ils auraient alors de se renforcer au point de faire des progrès rapides, qui auraient les suites les plus désastreuses, Leurs Majestés Impériales ont reconnu la nécessité de concerter et d'arrêter d'avance les moyens les plus propres à prévenir ces dangers et s'engagent dès à présent à prendre les mesures suivantes :

1) Dans le cas d'une entreprise de la part des français contre quelque province ottomane S.M. Imp-le de toutes les Russies fera marcher incontinent de la frontière de son Emp[illegible]e la plus rapprochée des états ottomans un corps des trouppes suffisant, qui seront distribuées dans les endroits, qui paraitront les plus éminemment menacés. Les trouppes ne se meleront durant leur sejour dans le pays, ni du gouvernement civil et militaire, ni de l'administration et de la police locale et elles se retireront immédiatement après la conclusion de la paix et leur entretien aura lieu conformément à l'article 6 du traité patent.

2) Indépendamment des trouppes stationées dans les Sept Isles Unies et dont la présence y est absolument nécessaire tant que durera l'état actuel des choses en Italie, il y sera envoyé un renfort pour être employé à la défense des pays ottomans circonvoisins, et ce cas échéant ce renfort sera entretenu par la Sublime Porte d'après le susdit article 6 du traité patent ; la Sublime Porte s'engage en outre à lui fournir les matériaux requis pour de [indescifrabil] les ouvrages, que les circonstances et les localités pourraient rendre nécessaires.

3) L'Empire de la Grande Britagne accédant à cette alliance et l'Egypte étant un des points, qui attire le plus la cupidité du gouvernement français, S.M. Britanique sera invité à faire occuper Alexandrie etc jusqu'à la fin du paragraph.

NB sur le refus de la Porte, on pourrait, il me semble, substituer la rédaction suivante :

L'Empire de la Grande Bretagne en accédant à cette alliance S.M. le Roi sera invité à concourir de son côté au même but par des forces de terre et de Mer.

4) La Sublime Porte s'engage de son côté à employer avec célérité toutes les ressources, que la grandeur imposante de ses états lui offre pour s'armer et contribuer efficacement à la conservation de ses droits et possessions, et nommement à fortifier au plutôt et de la manière la plus vigoureux les points les plus exposés et nommement les Dardanelles, affin que cette clef de sa Capitale soit en état de resister à une surprise.

Toutes ces mesures des précaution et défense legitimes s'effectueront d'après un concert préalable entre la Russie, la Porte et l'Angleterre et dureront jusqu'à ce que la France se prête à des arrangemens pleinement rassurans pour les Hauts Alliés et stipulés de manière à consolider sur des bases inebranlabres leurs sûreté comme et celle de l'Europe.

Art. 4. Le gouvernement français étant dans l'impossibilité d'aller attaquer la Cour Impériale de Russie dans ses possessions cherchera peut être à empêcher son action militaire et à détruire son commerce par l'occupation du détroit du Sund, qui forme une des plus intéressantes frontières de la Russie, est le débouché principal de ses productions et se trouve la voie la plus courte et la plus facile pour l'envoie des flottes Impériales dans les passages lointaines ; comme une pareille occupation serait une aggression directe contre la Russie, le cas éechéant, la Sublime Porte en réciprocité de l'intérêt efficace et généreaux, que S.M. Imp-le prend au bien être et à la sûreté de l'empire ottoman et ne pouvant donner des secours effectifs de ce côté-là, s'engage à déclarer aussitôt la guerre à la France, à renvoyer les français qui se trouvent dans ses états et à cooperer avec toutes ses forces de terre et de mer de concert avec celles de la Russie et de la Grande Bretagne contre l'ennemi commun dans la Méditerranée. [...]

Art. 7. Les deux Hautes Parties contractantes sont convenu de considérer la Mer Noire comme fermée et de n'y permettre l'apparition d'aucun pavillon de guerre ni bâtiment armé de quelque puissance que se soit, et dans le cas ou quelqu'une d'elles tenterait d'y paraitre en armes, les deux hautes parties contractantes s'engagent de regarder une pareille tentative comme casus foederis et de s'y opposer de toutes leurs forces navales, comme étant l'unique moyen d'assurer leur tranquillité réciproque, bien entendre que le passage libre par le canal de Constantinople continuera d'avoir lieu pour les bâtimens de guerre et transports militaires de S.M. Impériale de toutes les Russies, aux

quels dans chaque occasion la Sublime Porte prêtera autant qu'il du prendre d'elle toute assistance et accordera toute facilité.

Art. 8. Les forces de S.M. l'Empereur de toutes les Russies destinées à agir contre les français pouvant être augmentées d'une manière très utile pour la cause commune par un corps des trouppes légères formi d'individus albanais, il sera permis aux commandans desdites forces de S.M. Imp-le de faire à cet effet, lorsque le cas y echerra des recrus en Albanie tant parmi les turcs que parmi les chrétiens de cette province, et la Sublime Porte donnera en conséquence des ordres aux Pachas et autres officiers qu'il apartient à fin que ce recrutement puisse se faire sans empêchement ni difficulté.

Art. 9. L'emploi des mesures militaires n'est pas la seule digue qu'on doive opposer aux entreprises d'un ennemi et l'attachement des peuples à été toujours reconnu pour un moyen non moins nécessaire. La Sublime Porte considérant que le gouvernement français doit une grande partie de ses succès dans les états qu'il au envahis aux dispositions qu'il a su faire naitre dans les habitans et convaincue d'un autre côté qu'il cherche à lui aliéner le coeur de ses sujets chrétiens par toute sorte de séduction a pris la détermination d'en prévenir les effects et de soulager le sort de ses sujets chrétiens en conséquence et d'après le conseil sage et amical de S.M. l'Empereur de toutes les Russies son Auguste Allié, elle promet non seulement de maintenir la liberté de conscience et de culte accordés à ses sujets chrétiens, mais de les faire jouir de toutes les prérogatives, droits et immunités, qui seront conformes à la justice et aux loix de l'Empire et qui seront jugés propres à assurer leur attachement à la Sublime Porte, sans tolérer, que ses préposés dans les provinces, ni les seigneurs territoriaux puissent les opprimer et les vexer; elle promet également de faire jouir leurs Patriarches, les Evêques et le clergé, dont l'influence sur l'esprit des peuples est si efficace, de la considération due à la gravité de leur caractère, qui sera d'autant plus respecté par le peuple, qu'il sera plus honoré par le gouvernement; et pour être à même d'opérer l'amélioration du sort de ses sujets chrétiens la Sublime Porte leur accorde la faculté d'avoir en cette capitale des deputés, lesquels agissant auprès d'elle pour les intérêts de leurs commettans de concert et sous la direction du Patriarche lui présenteront leur griefs, leurs demandes et les améliorations relatives au régime de leur nation, que les localités peuvent permettre, et la Sublime Porte aura pour leurs représentations tout l'égard que requièrent les sentimens de clémence et de justice.

Arhiv Vneşnei Politiki Rossiiskoi Imperii, fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2249, ff. 69-74.

9

23 ianuarie/4 februarie 1805, Istanbul

Proiectul articolelor separate şi secrete în varianta redactată de ambasadorul Rusiei la Înalta Poartă, Andrei Italinski.

Art. 1. Les machinations tramées par les français dans le Montenegro ayant été totalement dejouées par les soins du général que la Cour de Russie y avait envoyé à cet effet, et le Metropolite de cette contrée s'étant rangé sincèrement à son devoir, la Sublime Porte animé du désir sincère d'assurer cet état de choses promet d'expédier les ordres les plus positifs aux Pacha de Scutari et autres commandans et officiers dans le voisinage de Montenegro pour empêcher tout acte d'hostilité de la part des sujets ottomans contre les habitans de ce pays et tout empiéttement de leur territoire.

Art. 2. Les deux hautes parties contractantes se garantissant mutuellement par l'article 15-me patent du présent traité Leurs possessions dans l'état où elles se trouvent actuellement et la Georgie, l'Imérétie et la Mingrelie faisant l'ensemble des possessions de l'Empire de Russie, la Sublime Porte déclare que sa garantie comprend également ces pays.

Arhiv Vneşnei Politiki Rossiiskoi Imperii, fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2249, f. 75.

10

27 februarie/11 martie 1805, Petersburg

Adam Czartoryski îi comunică ambasadorului Andrei Italinski reacţia negativă a împăratului Alexandru I la modificările aduse de ambasadorul Rusiei la Poartă proiectului tratatului de alianţă ruso-otoman şi mai ales articolelor secrete, cerând respectarea instrucţiunilor şi a proiectului iniţial trimis Ambasadei Rusiei la Înalta Poartă.

Vos instructions vous autorisaient à la vérité à des modifications, mais ce n'était que peu à peu pendant le cours de la négociation et non dès son début comme vous vous y êtes déterminé. Il n'est aucun doute que les turcs envisageant les articles que vous avez présentez comme un premier projet chercheront

encore à en diminuer la force et alors vous ne pourrez signer cette transaction que dans des termes si vagues que S.M.I. se verrait obligée de lui refuser sa ratification. C'est pour éviter cet inconvénient et pour vous mettre à même d'amener graduellement les Turcs à la conclusion d'un acte qui soit d'une manière sensible plus avantageux pour la Russie que le dernier traité d'alliance, que notre Auguste Maître vous avait chargé de leur faire des demandes, qui devoient sans doute rencontrer des difficultés, mais sur lesquelles vous éties autorisé à vous relâcher successivement et Sa Majesté Impériale comptait retirer de cette marche au moins l'avantage d'habituer les turcs à des demandes sur lesquelles elle sera peut-être obligée un jour d'insister avec tout le poids de son influence, telles par exemple, que l'occupation de la Moldavie, de la Valachie et de la ville de Parga.

Vous aviez paru craindre, Monsieur, que les propositions que vous étiez chargé de faire à cet égard auraient pour effet de jetter la Turquie dans les bras de la France et vous aviez reglé Votre conduite sur cette première idée, quoique vous ayez été convaincus, que la Russie avait tous les moyens possibles pour faire repentir l'Empire Ottoman d'une semblable résolution.

Si votre opinion sur la nature des demandes que la Russie pouvait faire à la Porte a différé de celle du Ministère Imp-l, c'est que Vous avez considéré les rapports qui existent entre ces deux Puissances sous un seul point de vue et je crois essentiel d'après cela de Vous faire connaître avec précision la manière dont Sa Majèsté envisage cet objet dans l'ensemble de sa politique pour que Vous puissiez en faire une règle constante de Votre conduite.

L'Empereur est certainement loin de désirer que la France reprenne son influence sur le Divan. Il a mis tous ses soins à la détruire et il y a réussi ; mais c'est justement par ce qu'il a remporté ce prix dû à son désintéressement, qu'il a droit de demander au Ministère Ottoman les concessions qui peuvent convenir à ses vues ultérieures pour le bien général de l'Europe et pour celui de la Porte en particulier. Ce droit ne dérive par des sentimens d'amitié que le Sultan peut porter à notre Auguste Maître ; il est une suite naturelle de l'impossibilité absolue où est l'Empire Ottoman de renoncer dans les circonstances actuelles à son union avec la Russie et de l'insuffisance des moyens de la France de prêter la moindre assistance à la Porte. [...]

La seule puissance qui puisse balancer en ce moment notre influence à Constantinople est l'Angleterre et Elle a déjà fait connaître préalablement qu'Elle serait disposée à appuyer nos propositions. Cette complaisance est également un effet de la situation générale des affaires en Europe qui commande impérieusement à notre Auguste Maître et fait désirer à tous les Etats intéressés

à contracarrer les vues ambitieuses de la France, d'assurer à la Russie un poids prépondérant sur les déterminations des Etats qui l'avoisinent.

Arhiv Vneşnei Politiki Rossiiskoi Imperii, fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 45, ff. 55-58.

11

4/16 aprilie 1805, Istanbul

Ambasadorul Andrei Italinski către Adam Czartoryski. Despre introducerea în tratatul de alianță cu Poarta a prevederii referitoare la prezența trupelor rusești în Principatele Române. Relatează poziția lui Alexandru Ipsilanti în această chestiune şi constată că este diferită de cea a fiului său, domnitorul Constantin Ipsilanti.

Le seul point sur lequel je prendrai encore la liberté de faire quelques observations à Votre Excellence est celui de l'occupation des Provinces de Valachie et de Moldavie.

Les facilités que le Prince Ypsilanty a pu faire entrevoir à la Cour Impériale à cet égard ne s'accordent pas du tout avec les idées du Prince son père ; et j'ai été à même de connaitre celles-ci avant de recevoir l'ordre de Votre Excellence de me concerter sur ce point avec les agens de l'Hospodar de Valachie.

A l'époque à peu près où m'est parvenu le projet des articles pour le renouvellement de l'alliance et lorsque Votre Excellence m'avait informé d'avoir prevenu l'hospodar de Valachie de l'idée d'envoyer un corps de quinze mille hommes sur les bords du Danube, le Père du Prince Ypsilanty m'avait fait part que l'hospodar son fils dans une lettre chiffrée qu'il venait de lui adresser, lui marquait, avoir été informé que la Cour Impériale en procédant au renouvellement de l'alliance proposerait l'envoy d'un corps de troupes sur les bords du Danube ; que le Prince de Valachie considérait cette mesure comme de la plus grande utilité pour lui même, comme pour la Province ; et qu'en conséquence il serait très important d'aviser aux moyens de la faire adopter par la Porte, de ce concerter à cet effet avec moi et de lui émettre aussi son opinion sur la possibilité ou sur l'impossibilité du succès d'une telle proposition, et sur les obstacles qu'elle rencontrerait de la part de la Porte.

Je n'entrerai pas dans l'examen des motifs pour les quels, le Prince Ypsilanty a pu alors laisser ignorer à son Pere, que c'était de Votre Excellence

elle-même, qu'il avait eu cette information ; mais cette reticence m'a imposé aussi l'obligation de paraitre ne pas connaitre officiellement de Votre Excellence le projet en question.

En me bornant de croire à la probabilité d'une telle mesure, je me suis attaché de connaitre l'opinion du Père de l'Hospodar sur ce point, comme sur les moyens de réussir, s'il s'agissait de le proposer à la Porte.

Le vieux Prince tout en convenant de l'avantage qui en résulterait pour la Valachie, ne m'a pas caché qu'une telle proposition ferait naitre des soupçons sur les vus ultérieures de la Cour Impériale, quelque soit le motif par lequel on voudrait collorer cette mesure ; que sous ce rapport, si la chose en elle même ne présentait pas d'autres inconveniens et des difficultés majeurs et réelles, il serait à désirer que l'on put par des insinuations indirectes et adroitement faites, conduire la Porte à demander Elle-même l'emploi d'une mesure ; que d'après cette considération principale et d'autres qui en résultent, il lui semblait convenable, que je ne fasse pas une telle demande d'emblée ; qu'il serait plus à propos qu'en entretenant le Ministère Ottoman de la résolution de la Cour Impériale de venir au secours de la Porte, en cas d'invasion de ses Etats, je fisse des obsérvations sur l'extrême distance des lieux menacés et de nos frontières, et sur l'utilité et l'importance dont il serait pour la Porte de s'occuper d'avance des moyens de rendre nos secours plus prompts. Qu'alors instruit par moi du langage que j'aurait tenu à la Porte, lui Prince Ypsilanty tacherait connaitre l'impréssion qu'un pareil début de ma part aurait produit sur le Ministère Ottoman, qu'il sonderait son opinion, et que s'il appercevait une disposition favorable, il m'en donnerait avis pour que je puisse développer l'idée de la Cour Impériale.

Le vieux Prince voyait dans cette marche l'avantage de ne pas réveiller les soupçons de la Porte, ou du moins de ne pas en exciter en Elle, si Elle se repose sur les sentimens de la Cour Impériale en sa faveur.

Mais indépendamment de cet inconvenient, il a entrevu, pour la proposition en elle-même les plus grands obstacles. Il croit d'abord que le Ministère Ottoman considérera que son consentement s'il pouvait le donner, serait pour Bonaparté un motif de plus en bien détérminant de tenter à main armée l'occupation de quelque partie de l'Empire Ottoman, et que par ce moyen Elle aura Elle-même attiré le théâtre de la guerre dans ses Etats, événement qu'Elle redoute infiniment et qu'Elle fera tout pour éviter.

En outre le Ministère Ottoman en considérant la position critique de l'intérieur de l'Empire, et le caractère des Turcs sur les bords du Danube, craindra les suites des rumeurs que l'apparition d'un corps de troupes russes sur l'autre bord du fleuve ne manquerait pas d'occasionner.

Qu'enfin une autre crainte du Ministère Ottoman sera que l'approvisionement de la Capitale ne souffre de la présence de nos troupes dans ces Provinces ; ce n'est pas, a ajouté le Prince, qu'en tems de guerre et lorsque la Valachie et la Moldavie ont été au pouvoir de la Russie, la Porte n'ait eu les moyens de s'approvisioner d'un autre côté ; mais, a-t-il observé, les ressources du Gouvernement Ottoman en ce genre ne sont plus les-mêmes aujourd'hui.

Enfin, a-t-il terminé, aucun membre du Conseil de la Porte, aucun Ministre n'osera opiner pour l'admission d'une telle proposition.

Depuis lors le vieux Prince m'a fait dire, qu'ayant communiqué à l'hospodar de Valachie les mêmes observations qu'il m'avait faites, celui-ci en avait reconnu la justesse.

Du moment où j'ai reçu l'ordre de Votre Excellence de me concerter avec les agents du Prince Ypsilanty sur cette partie de ma négociation, j'ai informé le vieux Prince, que non seulement l'avis que son fils lui avait transmis sur l'envoy projetté d'un corps de troupes en Valachie, s'était confirmé ; mais même que la Cour Impériale ayant connaissance du désir de l'hospodar, que cette mesure soit adoptée et de son opinion que l'approvisionement de la Capitale n'en souffrirait point m'avait préscrit de me concerter à cet effet avec ses agens, sans toutes fois les compromettre, de même que sur les moyens de garantir d'avantage et par un article séparé du traité d'alliance, la tranquillité des Provinces de Valachie et de Moldavie, et d'obtenir une amélioration de leur sort.

Le vieux Prince en réponse à cette communication, après m'avoir assuré que je trouverai toujours en lui le plus vif empressement pour tout ce qui peut concerter les intérêts de la Cour Impériale, en reconnaissance de la bienveillance dont Elle daigne honorer l'hospodar son fils, m'a réitéré à cette occasion toutes se précédentes obsérvations sur l'idée de la Cour Impériale de stationer un corps de troupes en Valachie, et les difficultés auxquelles je dois m'attendre sans concevoir l'espoir de les surmonter.

Que si l'hospodar de Valachie dans l'embarras de sa position vis-à-vis les Brigands qui bordent l'autre côté du Danube, a pu désirer la présence de nos troupes dans la province, ce désir naturel de la mettre, ainsi que lui même, a l'abri des dangers et des malheurs aux quels son contrée est exposée, a pu aussi ne pas lui permettre d'envisager une telle mesure sous tous les rapports, et particulièrement en ce qui concerne l'assentiment de la Porte ; mais que ce qui ferait croire que l'hospodar de Valachie a senti depuis l'impossibilité du succès d'une telle négociation, c'est que tout récemment il a conçu le projet de proposer à la Porte qu'Elle l'autorise, vû sa situation des affaires en

Romelie, de lever un corps de dix mille hommes chrétiens, qui seraient enregimentés et exercés comme des troupes réguliers et qui serviraient à la défense de la Province et aux moyens des quelles les Brigands et les rebelles, ainsi que les ayans et autres commandans turcs désobéissans à la Porte seraient forcés de respecter les privilèges de la Valachie.

Que cependant puisque j'avais l'ordre positif d'entamer la négociation pour l'établissement d'un corps de nos troupes sur les bords du Danube, il ne ferait aucun démarche pour engager la Porte à adopter le nouveau projet de l'hospodar de Valachie, avant qu'il ne voye la tournure que prendra ma négociation à laquelle il aidera autant que cela pourra dépendre de lui, et qu'il ne reçoive du Prince son fils des renseignemens ultérieurs sur cet objet.

Que quand à l'amélioration du sort des deux Provinces, il lui semblait que les privilèges qui leur ont été accordés sont plus que suffisans pour les rendre florissantes ; qu'il ne voyait point quel autre avantage on pourrait leur procurer, et que le seul point et sans contredit très important serait d'assurer l'exécution des conventions et des stipulations qui à diverses époques ont eu lieu en faveur de ces deux Provinces.

Malgré cette opinion du vieux Prince, je demanderai à l'hospodar de Valachie, de m'indiquer ce qu'il serait utile de proposer à la Porte et de me communiquer ses idées, pour que dans le cours de ma négociation je puisse profiter de la première disposition favorable pour satisfaire par là aux ordres de la Cour Impériale.

Je ne saurais terminer cette dépêche sans donner à Votre Excellence une juste idée des moyens d'influence que le Prince Ypsilanty peut avoir sur le Ministère Ottoman par le canal de ses agens dans les affaires politiques de la Porte. Ceux-ci, et parmi les quels je ne compte pas le vieux Prince, sont des personnages pleins de zèle et de fidelité pour les intérêts de leur Prince, mettent de l'empressement à exécuter ses ordres, pour leurs relations avec nous dans tout ce qui peut nous intérêsser, m'informant très exactement de tout ce qui parvient à leur connaissance, et ne laissent rien à désirer sous ces rapports ; mais ils ne sont pas de la même utilité pour les affaires politiques ; ce n'est pas que le Reis Effendi ou les autres membres du Gouvernement aient quelque raison pour ne pas leur témoigner de la confiance, mais c'est que la Porte ne les considère pas comme très versés dans des pareilles matières.

Il n'en est pas de même pour le vieux Prince. Ayant vielli dans les affaires, il a une experience qui le rend recommandable et homme de bon conseil ; mais son age, les rangs qu'il a occupé parmi les siens, et plus encore les usages de

la Porte ne lui permettent pas d'être par lui-même en continuelle activité près des membres du Gouvernement ; il n'est pas dans le cas d'aller et venir chez les Ministres de la Porte ; seulement de tems à autre il va en forme de visite entretenir divers d'entreux des affaires de l'hospodar, et par occasion il les entend parler des intérêts politiques de la Porte ; il surveille et dirige les démarches des agens titrés et acredités du Prince ; mais comme ceux-ci par eux mêmes ne peuvent pas se rendre importans auprès des personnages influans sous le rapport politique, je n'ai en eux à cet égard qu'une faible ressource.

Arhiv Vneşnei Politiki Rossiiskoi Imperii, fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2249, ff. 273-279.

12

20 mai/1 iunie 1805, Petersburg

Adam Czartoryski către Andrei Italinski. Instrucţiuni pentru negocierea articolului secret referitor la introducerea trupelor ruseşti în Principatele Române. Dacă Poarta se opune acestui articol, să obţină, la sugestia lui Constantin Ipsilanti, aprobarea înfiinţării unei armate pământene de 10.000 de oameni în Ţara Românească. În acest demers, să colaboreze cu domnii fanarioţi de la Bucureşti şi Iaşi.

Mais, si le motif d'une invasion des français n'existe plus dans le moment pour légitimer en quelque sorte l'entrée de nos trouppes en Moldavie et en Vallachie, la nécessité de pourvoir à la sûreté de ces provinces n'en est pas moins urgente à cause des vexations continuelles qu'exercent les turcs [du] Danube sur les districts adjacens de la Vallachie. Les détails de ces vexations doivent vous être connus tant par les rapport du Consul Kirico que pour les communications du P-ce Ypsilanti. Vous pourriez faire sentir aux plénipotentiaires : que cet état de choses rend presqu'illusoire la protection accordée par la Cour Impériale aux deux principautés, que la dignité de l'Empire de Russie souffre en quelque manière de ces que des brigands osent sans cesse attender à la sûreté et aux privilèges d'un pays qui est sous sa protection ; que puisque la Porte ne parait point avoir les moyens de reprimer ces désordres, nous pourrions bien avec le temps et malgré elle, être forcés par les circonstances de prendre des mesures de viguer pour contenir les brigands dans leurs bornes ;

Vous observerez enfin que la Porte même gagnerait beaucoup au rétablissement de l'ordre et de la tranquillité en Valachie, puisqu'alors cette province pouverait avec d'autant plus de facilité contribuer à l'approvisionnement de la Capitale, objet qui de jour en jour devient d'une plus grande importance.

Toutes ces considérations engageront peut-être le Ministère Ottoman à consentir à l'admission du 1-r point du 3-me article secret. Si cependant il persistait dans son refus, vous vous conformez aux premières instructions qui vous ont été données à cet égard. [...]

Il n'en sera pas moins nécessaire d'appuyer autant que possible sur votre demande pour donner plus de prix à votre renonciation et afin d'engager la Porte à substituer à notre première proposition la mesure dont il fera parlé ci-dessous. Je pense même que nous ne perdrons rien à cette substitution.

Voici en quoi consiste la mesure dont il s'agit : vous tâcherez d'amener la Porte à consentir à la proposition qui sera faite par le Prince Ypsilanti de former un corps de 10,000 hommes chrétiens pour la défense de sa Principauté contre les brigands du Danube.

Pour parvenir à cet but qui remplira à peu-près nos intentions, il y a deux moyens que je me bornerai à vous indiquer en vous en laissant parfaitement le choix et sauf à vous à en trouver un meilleur.

L'un de ces moyens serait de déclarer aux plénipotentiaires : „que puisqu'ils ne veulent pas que nos trouppes entrent en Vallachie pour protéger cette province, qu'ils mettent l'Hospodar en état de se défendre lui-même en lui ordonnant de lever un corps de 8 à 10/m hommes ; que notre intention n'étant que de rétablir et d'assurer le bien être d'un pays sur lequel nous avons droit de protection, la mesure en question, si elle était adoptée par la Porte, suffirait pour nous tranquilliser".

L'autre moyen serait de faire en sorte que cette idée se présente d'elle-même au Ministère Turc. Vous pourriez à cet effet faire agir le vieux Prince Ypsilanti. Il annoncerait à la Porte : „qu'ayant lieu de croire que nous avons l'idée de proposer de faire entrer nos trouppes en Valachie, il appréhendait que dans de certaines circonstances nous pourrions bien donner à cette proposition un degré d'insistance qui ne manquerait pas de donner de l'embarras à la Porte". A cet avertissement qui serait censé donné à votre inçu, le P-ce ajouterait : „que le seul moyen de prévenir cet embarras et de nous ôter jusqu'au moindre pretexte de faire entrer nos trouppes, serait d'autoriser son fils et même de lui ordonner de lever un corps de trouppes valaques assés formidable pour pouvoir tenir tête aux brigands du Danube".

La réussite de cette démarche remplirait parfaitement les vues de l'Empereur en ce que par là, la Vallachie serait tout de même mise en sûreté contre les vexations auxquelles elle est en proie. Vous voudrez donc bien, Monsieur, y mettre toute votre application, tous vos soins les plus particuliers et être persuadé qu'en remplissant cette tâche vous acquererez de nouveaux titre à la bienveillance de Sa Majesté Impériale. [...]

Je répète que je n'ai fait que vous indiquer les moyens par lesquels on pourrait parvenir au but que nous nous proposons. Pour ce qui regarde l'exécution, on s'en rapporte absolument à vos lumières et à votre zèle qui vous suggeront certainement le meilleur parti à prendre. Il ne sera peut-être pas superflu de vous concerter sur cet objet avec le vieux P-ce Ypsilanti avec les agens de Vallachie et avec l'Hospodar même, auquel je communique de mon côté tous les détails de ce projet.

Quant aux fraix que cet arruement [?] occasionnera au Prince de Valachie, le fardeau en serait trop pesant pour cette province dans l'êtat où elle se trouve aujourd'hui. Pour obvier à cet inconvenient, vous pourriez suggérer indirectement à la Porte d'y faire contribuer la Moldavie, en se réglant sur des exemples récens. Lorsqu'en 1802 la principauté de Vallachie dût solder les trouppes turques envoyées pour la delivrer des brigands, la Moldavie paya le tiers de cette dépense extraordinaire. On pourrait suivre le même mode dans le cas dont il s'agit.

Arhiv Vneşnei Politiki Rossiiskoi Imperii, fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 45, ff. 105-109.

13

18/30 iunie 1805, Istanbul

Andrei Italinski îi comunică lui Adam Czartoryski tactica pe care intenţionează să o adopte la negocierea prevederii referitoare la înfiinţarea unei armate pământene în Ţara Românească.

Je me suis aussitôt empressé d'entrer avec le vieux Prince Ypsilanty dans les communications convenables sur la marche à suivre pour obtenir le *Mezzo terminé*, c'est-à-dire, l'établissement en Valachie d'une forcée armée, composée de chrétiens, s'il n'est pas possible de conduire la Porte à accepter nos propres troupes.

Le vieux Prince a adopté mes idées à cet égard, et je m'empresse aussi de les soumettre à Votre Excellence.

Il gardera un profond silence à la Porte sur cet objet jusqu'à ce que j'ai donné connaissance au Ministère Ottoman de la proposition de la Cour Impériale pour l'introduction d'un corps de Quinze mille hommes en Valachie et Moldavie.

Je la motiverai sur deux considérations, celle que la Cour Impériale se trouvera par là plus à portée de deffendre les Etats Ottomans d'une invasion des français en Albanie et en Morée, et celle de mettre ces deux Provinces et surtout la Valachie, à l'abri des malheurs que leur font éprouver les commandans Ottomans et les Ayans de l'autre côté du Danube.

Cette proposition ne manquera pas de mettre en très grand mouvement le Ministère Ottoman, il la communiquera naturellement aux Agens des deux Princes.

Ceux du Prince Mourouzy resteront dans l'ignorance sur l'intélligence secrette entre ceux du Prince Ypsilanty et noi, et sur le *Mezzo terminé* auquel nous tendons.

En même tems que j'insisterai et d'une manière prononcée pour l'admission de nos troupes, le Prince Ypsilanty en faisant semblant de partager l'inquiétude de la Porte sur notre demande, tentera de faire naitre dans le Ministère Ottoman l'idée d'y répondre par la proposition que l'Hospodar de Valachie soit chargé de la déffense de la Province. Cet expédient devant être de la Convenance du Prince Mourouzy, puisqu'en le faisant adopter à la Porte, il se trouvera que la présence de nos troupes n'aura pas lieu en Moldavie, son Agent trouvera son intérêt à le seconder. Si cependant le vieux Prince Ypsilanty voit que les Ministres Ottomans ne songent pas à cet expédient, pour sortir l'embarras avec nous, il le leur suggerera, en leur observant, pour ne pas les effaroucher, que ce ne sera au surplus que donner une forme plus reguliere à cette force armée, l'augmenter seulement, puisque l'hospodar entretient déjà un Corps de troupes ; que d'ailleurs cela ne sera pas une innovation, puisqu'une des nouvelles stipulations autorise l'armement d'une force nationale en Valachie.

Dans l'hypothèse que le Ministère Ottoman se détermine ou par un effet des insinuations du vieux Prince Ypsilanty, ou d'après l'idée de celui-ci, à me proposer cette mesure, je commencerai par la rejetter, en observant de quelle inutilité elle a été jusqu'à présent et que si sous un certain rapport, l'hospodar a pu arretter en partie les invasions à main armée, la Province n'est pas moins soumise à tant d'autres vexations, à des violences à des extorsions

qui acheveront sa ruine, si on ne s'empréssait pas de mettre un frein à tant d'excès.

Alors mon insistance sur la proposition de la Cour Impériale déterminera certainement le Ministère Ottoman à négocier auprès de moi par le canal des Agens des deux Princes.

La négociation de celui de Moldavie auprès de moi sera réelle, puisqu'il sera dans l'ignorance du concert établi à cet effet entre le Prince Ypsilanty et moi.

Je finirai par montrer une certaine disposition, à ce que le Ministère me fasse une telle proposition, tout en alleguant qu'étant sans autorisation, je ne pourrai que la prendre *ad referendum*.

Dans les explications ultérieures qui auront lieu à cet effet entre les Plénipotentiaires Ottomans et moi, après avoir demandé de connaitre la nature des ordres qui seront adressés à l'hospodar de Valachie, j'ajouterai, que quoique je doive prendre *ad referendum* la proposition de la Porte, on pouvait commencer à en essayer la mise à exécution.

Telle est la manière avec la quelle je me propose de conduire cette négociation, sauf les modifications que des circonstances impossibles à prévoir me forceront d'adopter.

Quant au contingent à exiger de la Moldavie pour les fraix de l'armement, il me semble qu'il sera utile de ne s'occuper de cet objet, qu'après l'organisation de la force armée, pourque cela ne devienne pas une difficulté contre la mesure de l'armement.

Telle est aussi l'opinion du Prince Ypsilanti et de son Père.

Je m'occuperai aussi incessamment de la rédaction d'un acte particulier relatif aux privilèges des deux Provinces. Cela me parait aussi de la plus indispensable nécéssité ; et j'ai déjà préparé les esprits du Ministère Ottoman à cet mésure par des observations successives que je lui ai faites et particulièrement à l'occasion des représentations que les Boyars de Valachie m'ont adressés récemment au sujet de quelques demandes que la Porte a fait en Valachie pour l'approvisionement de la Capitale et du prix au quel elle voulait les payer à la Province.

Arhiv Vneşnei Politiki Rossiiskoi Imperii, fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2249, ff. 565-568.

14

19 iunie/1 iulie 1805, Petersburg

Adam Czartoryski către Andrei Italinski. Cere grăbirea adoptării articolelor secrete ale tratatului de alianţă cu Poarta şi să invoce în negocierile cu otomanii creşterea pericolului francez. În cazul în care Poarta va respinge cele mai importante articole secrete, Italinski să treacă la ameninţări şi să fie gata să-şi părăsească demonstrativ postul de la Istanbul.

Mais puisqu'il parait de plus en plus que la Porte n'est rien moins qu'inébranlable dans ses principes et dans son système envers nous, il devient urgent de nous assurer de ses véritables dispositions en pressant le plus que possible la conclusion des articles secrêts de notre traité d'alliance. Il est donc nécéssaire Monsieur que vous insistiez d'une manière prononcée sur la prompte admission de ces articles, en réiterant les assurances qu'à differentes reprises vous avez été autorisé de donner sur la pureté et la droiture des intentions de Notre Auguste Cour. Vous réprésenterez en outre :

1. Que l'ambition illimitée de Bonaparte a rendu la sûreté générale de l'Europe si précaire et que nous sommes dans un état de crise si allarmant, que les Puissances qui se trouvent encore en état de résister à ce torrent révolutionnaire, savoir la Russie et l'Angleterre, sont déterminées à faire les derniers efforts pour s'opposer aux empiètemens continuels du Gouvernement français. Que si la Porte méconnaissant ses véritables intérêts et son salut pouvait vouloir se rapprocher de la France et se laisser entrainer dans le précipice que Bonaparte lui prépare, elle doit considérer que la Russie et l'Angleterre seront obligées malgré elles de forcer la Porte à s'en tenir au système qu'elle a suivi jusqu'ici.

2. Que le seul intérêt que puisse avoir l'Empereur en tachant de s'assurer l'alliance de l'Empire Ottoman, dérive uniquement des sollicitudes de Sa Majesté Impériale pour le bien de l'Europe en général et pour l'integrité de la Turquie en particulier. Nous ne disconviendrons pas que les avantages qui doivent résulter de ce dernier motif ne soyent réciproques et que sous ce rapport nous gagnerons également à cette alliance, quoique toujours infiniment moins que la Porte. Mais quels sont les engagemens de ce genre, comme de tout autre, qui puissent être réputés solides lorqu'ils ne sont basés sur des avantages plus ou moins réciproques ? Cette observation d'ailleurs persuadera probablement le Ministère Turc que nous n'avons aucune arrière pensée en

nous efforçant d'accellerer le renouvellement d'un traité d'alliance au quel les circonstances du moment nous obligent à la vérité d'ajouter quelques nouvelles stipulations, mais qui n'en sera pas moins avantageux aux deux Empires.

3. Que d'après des notions sûres, l'armée française établie sur les côtes de l'Adriatique ne quête que le moment favorable pour se transporter sur quelque point du continent opposé, en profitant de la diminuation considérable des forces maritimes anglaises dans la Méditerrannée depuis la départ de l'amiral Nelson. Il nous revient même de toutes parts que des émissaires français font en Transilvanie, dans la Basse-Hongrie et jusqu-en Vallachie des accaparemens considérables de bléd. Ce manège se fait peut-être pour augmenter les embarras de la disette qui règne dans ces contrées ; mais il se peut aussi que ce bléd est destiné à l'entretien des troupes françaises qui débarqueront sur quelcun des dites points. Vous ajouterez enfin.

4. Que dans l'état actuel des choses, il est plus que jamais de notre intérêt, de ne point souffrir que la France étende sa domination sur aucune des parties de l'Empire Ottoman ; car, soit que le Gouvernement français tente de nouveau une invasion hostile contre cet Empire, soit que sous pretexte de le protéger, Bonaparte veuille en faire un pays dépendant de la France comme le sont la Hollande, l'Italie et tant d'autres Etats qui mandissent le joug de fer qui pèse sur eux, le voisinage des français ne pourra nous convenir dans aucun cas. Vous aurez soin d'appuyer le plus que possible sur cet argument, afin de faire concevoir que c'est pour notre propre sûreté que nous ne pouvons faire autrement que d'exiger une déclaration cathégorique de la Porte sur le parti qu'elle compte prendre.

D'après toutes ces considérations, le Ministère Turc verra sans doute de quelle nécéssité absolue il devient pour l'Empire Ottoman d'opter entre l'alliance de la Russie et celle de la France [...]. Mais il faut que cela se fasse d'une manière décisive ; car de toute autre façon nous n'y gagnerions rien, puisque les français ne laisseront pas de continuer leurs intrigues tant qu'ils ne verront pas la Porte irrévocablement engagée avec nous et l'Angleterre. On vous objectera peut-être que dans le moment actuel l'Empire Ottoman ne saurait se constituer en état d'hostilité contre la France. Mais supposé même que la conclusion des articles secrêts entrainat immédiatement une guerre contre la France (ce qui certainement n'est pas) que peut craindre la Porte lorsqu'elle sera sûre de nos secours et de ceux de l'Angleterre ? D'ailleurs, l'expérience ne prouve-t-elle pas qu'il est encore infiniment préférable d'être même en guerre ouvert avec le Gouvernement français actuel, que d'affronter

cette guerre sourde, cette tactique insurectionnelle dont il sait si bien faire usage et qui a déjà boulversé tant d'Etats? L'histoire de nos jours ne nous apprend-t-elle pas suffisamment qu'il vaut encore mieux se battre contre la France que de céder à ses protestations toujours insidieuses, toujours suivies de la soumission et de l'asservissement des Puissances qui, ou par faiblesse ou par une suite de fausses combinaisons se sont lié avec elle? Les machinations du nommé Romieux et le but de son voyage à Constantinople ne peuvent-être resté cachées au Ministère Ottoman. Cette circonstance vous servira de nouvelle preuve pour affirmer tout ce que vous avancerez à cet égard, et il est très probable, que les agents français attisent le mécontentement qui fermente parmi les Ianissaires et qu'il entre dans les plans de Bonaparte d'en profiter pour amener la chute des Ministres Ottomans qui soutiennent le système suivi jusqu'ici par Sa Hautesse le Sultan Selim, et peut-être même pour faire éclater à Constantinople une rebellion contre Son Auguste personne. [...]

Je repète donc qu'il est autant de l'intérêt de la Porte même que du nôtre qu'elle s'unisse à la Russie et à l'Angleterre par des liens indissolubles. La prompte conclusion des articles secrêts est dès lors indispensable; les deux premiers points du 3-me de ces articles surtout, deviennent de la plus haute importance dans la circonstance actuelle.

Avant que de nos frontières les troupes de Sa Majesté Impériale parviennent au point ménacé ou envahi par les français, ceux-ci auront eu tout le temps de s'emparer des places fortes et même de prendre telle position, de la quelle il serait plus que difficile de les délonger. Outre cette considération que vous communiquerez au Ministère Turc, il est à observer que d'après la faiblesse et l'irrésolution de la Porte il n'est pas douteux, que sans l'admission des deux premiers point de l'article 3 le traité et tous les autres articles fussent-ils signés et ratifiés ne tiendront guerres contre les moyens combinés de terreur de séduction et des trames séditieuses de la France. [...]

Vous vous en expliquerez sans delai avec les plénipotentiaires Turcs; mais s'il continuaient à tergiverser, si vous vous appercevies qu'ils ne tachent que de gagner du tems dans l'espoir de nous faire désister de nos démandes, vous leur déclarerez sans détour que l'Empereur ne saurait envisager le refus d'acceder aux articles secrêts que comme une preuve certaine d'un changement de principes en faveur de la France, et que dès lors Sa Majesté Impériale se croira obligée de prendre les mesures les plus efficaces pour en prévenir les dangereux effects. Vous ajouterez même que par une suite des considérations sus-énoncées, et dans le cas, où la Porte s'obstinerait à ne point voir l'abyme sur le quel se trouve l'Empire Ottoman, Sa Majesté Impériale est décidée à

faire usage des escadres qu'Elle a dans la Mer Noire et dans celle d'Ionie ainsi que de ses troupes stationées le long du Dniestr pour remplir le but qu'Elle se propose, savoir : tout en protégeant l'intégrité de l'Empire Ottoman, d'empêcher que les français ne prennent porte dans le voisinage de ses Etats, ou qu'ils établissent une influence despotique sur la conduite du Cabinet de Constantinople. Sa Majesté Impériale se jugera forcée à se porter à cette mesure vigoureuse qui certainement ne serait pas d'accord avec les dispositions amicales qu'Elle porte au Grand Seigneur ni avec le systême de bonne intelligence qu'Elle désirerait pouvoir suivre toujours envers la Sublime Porte, aussitôt que nous aurons la réponse du refus définitif du Ministère Ottoman de conclure la partie secrette de notre traité d'alliance, ou bien dès que par d'autres indices nous pourrons juger que le Gouvernement Turc a changé de principes et de systême en faveur de la France.

Tel est le langage que vous voudrez bien tenir aux plénipotentiaires turcs. Nous avons lieu de croire que cette démarche vigoureuse produira son effet. Si cependant et contre toute attente le Ministère Ottoman persistait dans son refus, vous êtes chargé de m'en informer incessamment, en me réexpediant le courrier porteur de la présente. Vous ferez sentir en même tems au Ministère Ottoman qu'à la suite de cet événement vous devez vous attendre à être rappellé de votre poste.

Avant de terminer cette dépêche je dois vous observer Monsieur, que si le contre projet que les plénipotentiaires Turcs se proposent de vous remettre sur le 1-er article secrêt est-tel que vous l'a communiqué Mahmoud Effendi, je pense que nous ne perdrons rien en y accédant. L'essentiel étant de nous assurer la coopération des Turcs en cas de guerre, il suffit que la Porte prenne des engagemens positifs envers nous, et une fois que nous seront en état d'hostilité contre l'ennemi commun, il est certain que la Porte ne se retractera pas parce que l'Autriche ou la Prusse concourront à nos efforts, vu que leur coopération ne pourra qu'assurer le succès de notre cause. Si donc le contre projet en question ne diffère qu'en cela de l'article que je vous ai transmis, vous êtes pleinement autorisé à l'accepter, en fessant valoir cette déférence comme une nouvelle preuve du désir que nous avons de complaire à la Porte en toute ce qui n'est pas absolument contraire à nos intérêts comme au bien général.

Arhiv Vneşnei Politiki Rossiiskoi Imperii, fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 45, ff. 140-151.

15

18/30 iulie 1805, Petersburg

Şeful diplomaţiei ruse, Adam Czartoryski, îi transmite ambasadorului la Poartă, Andrei Italinski, noi instrucţiuni privind redactarea articolelor secrete ale tratatului de alianţă cu Imperiul Otoman.

De plus, on pourrait encore céder sur le premier point du 3-me article en ce qu'au lieu d'un corps de 10 à 15.000 hommes, nous nous contenterions du consentement de la Porte pour l'admission de cinq à six mille hommes de nos troupes sur le Danube. Autre que ce nombre suffirait pour contenir les brigands de ces contrées, la présence de nos troupes en Vallachie aiderait considérablement à la formation de celles du pays, qui avec le temps nous deviendroient d'une utilité réelle sous tous les rapports.

Un des motifs que vous alléguerez pour vaincre la répugnance des Turcs à admettre cet article, est le renfort des troupes françaises dans le Royaume de Naples, dont nous avons des nouvelles positives. Soit que ces troupes soyent destinées à faire une descente en Morée ou en Albanie, soit qu'elles doivent attaquer nos troupes à Corfou, nous ne pouvons nous empêcher de prendre toutes les mesures de précaution que dicte la prudence autant que les preuves qu'on a eû de l'esprit entreprenant de l'ennemi, pour parer les coups qu'il voudra nous porter. Je nous [?] vous indique cet expédient que pour le cas où vous trouverez une opposition marquée à l'admission de l'article 3 en entier, et comme une gradation entre notre premier projet et le *Mezzo terminé* que je vous ai transmis par l'une de mes dépêches du 20 May. Il s'entend qu'en cas de nécessité absolue, vous pourrez toujours vous borner à faire accepter ce dernier.

Arhiv Vneşnei Politiki Rossiiskoi Imperii, fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 45, f. 185.

16

4/16 august 1805, Petersburg

Adam Czartoryski îi cere lui Andrei Italinski să grăbească încheierea negocierii articolelor secrete ale tratatului de alianţă cu Poarta.

J'ajouterai cependant que puisqu'il nous importe plus que jamais d'accélérer la conclusion de cette négociation, vous ferez bien de ne vous arrêter que le moins que possible à la discussion de chacun des articles secrets en particulier ; et si vous rencontriez quelque difficulté qui ne pourrait être vaincue sans une perte considérable de temps, vous êtes autorisé à toutes les modifications que vous jugerez compatibles avec le but essentiel que nous avons pour le moment, savoir, de nous assurer des Turcs. Ceci se rapporte principalement à l'article 3, le quel, à en juger par l'effet que sa lecture a produit sur Mahmoud Effendi vous donnera beaucoup d'embarras. Vous vous contenterez donc d'obtenir le *Mezzo terminé*, si cela devenait absolument nécéssaire ; et comme les autres articles ne sont pas d'une importance aussi majeure, vous tacherez de proceder sans délai à la signature de l'acte entier, qui serait incessamment suivie de la ratification. Pour le présent c'est-là l'essentiel. Vous aurez soin cependant de garder une porte ouverte, afin de pouvoir revenir à la charge aussitôt qu'il en sera temps sur les objets sur lesquels vous vous relacherez actuellement.

Arhiv Vneşnei Politiki Rossiiskoi Imperii, fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 45, f. 187.

17

18/30 august 1805, Istanbul

Andrei Italinski îi comunică lui Adam Czartoryski motivele pentru care Poarta nu va accepta niciodată unele dintre articolele secrete propuse de Rusia.

Particulière
Mon Prince !

[...] La Porte est intimement persuadée, que si elle pouvait les accepter, il en résulterait sa perte, puisque ce consentiment de sa part ferait monter à son

comble le mécontentement du peuple Mahometan, et amenerait des scenes, dont le résultat serait une subversion totale du Gouvernement. Elle pense, que l'apparition d'un corps russe sur les bords du Danube fera refluer vers la Capitale tous les mécontens, qu'Ali pacha non seulement pourrait se porter à des hostilités, contre nos gens à Parga, puisqu'il considérera cette mesure comme uniquement dirigée contre lui, ce qui ferai naitre un état des choses si désagreable pour nous. [...]

Quant à l'Egypte la Porte est si fermement persuadé du projet des anglais, qu'au risque de perdre cette province par un concours d'événemens malheureux elle ne consentira jamais à l'introduction des troupes étrangères dans cette contrée. Elle sent d'un autre côté le danger d'indisposer ses alliés, mais les conséquences devant être les mêmes pour elle, le parti de la résistance sera préeferé, s'il était possible, que ses alliés voulussent conduire les choses jusqu'à ce point, voila ce que j'entrevois, et c'est qui m'est confirmé par differentes informations, et tout ce que nous pouvons espérer, quant au 3-e article s'est d'obtenir le *Mezzo-termine* pour la Valachie.

Arhiv Vneşnei Politiki Rossiiskoi Imperii, fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2250, f. 167.

18

28 august/10 septembrie 1805, Petersburg

Adam Czartoryski îi comunică lui Andrei Italinski îngrijorarea împăratului Alexandru I faţă de încetineala cu care se negociază articolele secrete ale tratatului de alianţă cu Poarta. În aşteptarea încheierii alianţei, ţarul a decis dislocarea unei armate la graniţa de pe Nistru.

En attendant je dois vous prévenir que Sa Majesté a jugé à propos de former une armée d'observation sur le Dniester afin d'être en mesure à tout événement. Jusqu'à la nomination d'un commandant en chef, cette armée se trouvera provisoirement sous les ordres de Mr le général Tormassoff. La flotte de la Mer Noire a également reçu ordre de se tenir prête. Comme le bruit que produiront sans doute ces préparatifs ne tardera pas à parvenir jusqu'à Constantinople, vous pourrez en tirer le plus grand parti si contre toute attente vous n'avez pas terminé encore. Si au contraire tout était faite, vous n'aurez pas de peine je suppose à tranquilliser la Porte en lui représentant que dans

une moment de dislocation générale il était naturel de placer aussi quelques trouppes sur le Dniester, que d'ailleurs tout projet hostile que l'on pretêrait à la Cour Impériale dans les circonstances actuelles contre la Sublime Porte, serait une supposition parfaitement gratuite. Enfin vous pourrez ajouter que la formation de cette armée d'observation est une mesure de prudence générale que Sa Majesté a jugé à propos de prendre dans la circonstance actuelle, non seulement sur les frontières de la Turquie, mais aussi sur celle des autres puissances limitrophes, quoiqu'elles soient également dans les relations les plus amicales avec notre auguste cour.

Arhiv Vneşnei Politiki Rossiiskoi Imperii, fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 45, f. 251.

19

28 august/10 septembrie, Petersburg

Adam Czartoryski către Andrei Italinski. Un nou proiect al articolelor secrete ale tratatului de alianţă cu Poarta. Articolul trei.

Comme malgré toutes les bonnes dispositions de la Sub. Porte à remplir les engagemens qu'elle a contracté vis à vis de la Cour de Russie rélativement à l'observation des privilèges et immunités accordés aux Principautés de Moldavie et de Wallachie, il est arrivé souvent que ces principautés, et surtout la Vallachie, a été envahie et désolée par les brigands qui infestent depuis bien des armées la Romelie, qu'elle est continuellement vexée par des requisitions en vivres et en argent que tous les commandants des environs lui font, et que l'Hospodar ne peut se dispenser d'y satisfaire par la certitude que le moindre refus de sa part leur servirait de prétexte pour faire passer des bandes de brigands en Valachie et piller le pays comme cela-est arrivé à plusieurs reprises ; la Sublime Porte s'engage à ordonner aux Hospodar des susdites Principautés de former des gens du pays et autres et d'entretenir sur un pied stable un corps de troupes disciplinées à l'européenne et en nombre suffisant pour garder leurs frontières, surtout pour défendre les bords du Danube contre de pareilles invasions, et pour être en état de refuser les réquisitions des brigands et des commandans qui s'avisent de faire de pareilles demandes sans y être autorisés par le Gouv-nt. Quoique la plus grande partie de ces troupes doit être stationée sur les bords du Danube en Vallachie qui est la plus exposée

aux brigandages, néanmoins cette mesure rendent hors d'atteinte la Moldavie de pareilles vexations, celle-ci devra fournir le tiers du montant de l'entretien de la totalité des susdites troupes.

Arhiv Vneşnei Politiki Rossiiskoi Imperii, fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 45, ff. 254-255.

20

2/14 septembrie 1805, Istanbul

Andrei Italinski îi comunică lui Adam Czartoryski că a renunţat la includerea unor articole secrete contestate de plenipotenţiarii otomani, pentru a putea încheia tratatul de alianţă dintre Rusia şi Poarta Otomană.

Une explication du 1-er Drogman J-h Fonton avec le Kehaya Bey avait déterminé ce Ministre à mettre en avant comme une idée à lui, l'expedient d'autoriser le Prince de Valachie, à s'armer pour la défense de la Province ; qui plus est le Kehaya Bey avait fait même entrevoir au 1-er Drogman J-h Fonton, la possibilité de rédiger un article concernant les sujets Chrétiens.

Le même jour où ce Ministre m'avait ainsi fait naître l'espoir d'obtenir le seul succès possible dans cette partie de ma pénible négociation, le Grand Visir et le Reis Effendi s'étaient rendus chez le Sultan. Je m'attendais que le lendemain, le Ministère Ottoman entrerait dans le développement des idées du Kehaya Bey et j'avais en conséquence donné au 1-er Drogman J-h Fonton les instructions nécéssaires ; mais quel a été mon étonnement d'apprendre que le Kehaya Bey et le Reis Effendi parlant au nom du Sultan, avaient chargé le 1-er Drogman J-h Fonton de me déclarer que les articles 3 et 8 étaient inadmissibles, et que le Sultan persistant à les considérer comme incompatibles avec les loix constitutionnels de l'Etat, et celles de la religion, il devenait impossible de se concerter même pour une modification quelconque dont ils n'étaient aucunement susceptibles.

Un contrast si frappant avec le langage de la veille du Kehaya Bey a dû me paraitre très extraordinaire, très étrange et propre à fixer mon attention.

Il m'était difficile dans le premier moment de découvrir à qui et à quoi je devais attribuer un changement si inopiné ; et je ne l'ai pas pû non plus jusqu'à présent.

En attendant le résultat de mes recherches, je m'étais décidé à demander une conférence, pour tacher par un langage conforme aux instructions préssantes de Votre Excellence de 19 Juin V.S. de détérminer le Ministère Ottoman à revenir, et à donner suite aux idées du Kehaya Bey.

Malgré le peu d'espoir de reussir, attendu la déclaration cathégorique faite au nom du Sultan, j'étais décidé à faire cette tentative, et d'employer à cet effet, les ménaces et d'une manière encore plus prononcée que je ne l'avais fait jusqu'alors.

C'était lundi 28 Août V.S., que le Ministère Ottoman m'avait fait annoncer au nom du Sultan, le rejet absolu des articles 3-e et 8-e ; le jour suivant j'avais démandé une conférence ; elle m'avait été accordée pour aujourd'hui, et non sans beaucoup de difficultés ; et c'est le 30 du même mois que me sont parvenu's les dépêches que Votre Excellence m'a fait l'honneur de m'adresser le 4.

Je n'ai pas eu de peine à juger par leur contenu de la situation des affaires en Europe, et celle dans la quelle la Cour Impériale allait se placer envers la France.

Les informations que Votre Excellence a daigné me transmettre à cet égard, et les circonstances de ma négociation ont concouru à me faire sentir aussi, de quelle importance, de quelle urgence il était de la conclure, d'ajourner les articles en discussion, en conservant à la Cour Impériale les moyens d'y revenir dans la suite, si Elle le juge à propos, ou de s'en désister d'une manière convenable à Sa dignité.

Depuis ce moment toutes mes démarches, tous mes soins et mon langage avant et dans la Conférence, ont tendu à ce but. [...]

A cet effet il me faudra réunir les Articles Patens et secrêts, en faire un corps ce qui formera le Traité, le signer, le remettre aux Plénipotentiaires et en recevoir d'eux l'original turc muni de leur signature.

J'ajouterai aussi à Votre Excellence que les Plénipotentiaires Ottomans m'ont prévenu de l'intention dans la quelle le Sultan était d'écrire une lettre à Sa Majesté l'Empereur pour la prier de se désister des articles 3-e et 8-e et d'envoyer Sa ratification pour ceux convenus et signés. [...]

Je forme des voeux pour que d'ici alors, je ne sois pas dans la triste nécéssité de donner à Votre Excellence une idée differente des dispositions de la Porte ; car d'après la récente et malheureuse expérience, je ne saurais ne pas être dans la plus grande perplexité, tant que je n'aurai pas conclu la négociation par la formalité qui me reste à remplir, celle de la signature du Traité en corps ; et je ferai en conséquence tous mes efforts pour hater la confection de cette oeuvre si intéressante, et à la quelle il a été de toute

impossibilité d'ajouter des conditions meilleures ; c'est tout ce que les circonstances ont permis de faire. [...]

Je terminerai ce rapport par informer Votre Excellence qu'actuellement les intrigues des français sont plus actives que jamais ; qu'elles ont trouvé le Ministère Ottoman, d'un côté singulièrement effarouché par nos propositions, et par le dégré d'insistance que nous y avons mis, et qu'il a considéré comme une preuve des projets que nous nourissons contre l'Empire Ottoman. [...]

Je dois aussi ne pas omettre pour ma décharge, que Mr Arbuthnot a été de mon opinion de conclure la négociation sans plus tarder, qui plus est, cet Ambassadeur m'a pressé de prendre ce parti, vû les inconveniens qui peuvent résulter en prolongéant la discussion sur les articles non admis, et en les soutenant d'une manière si prononcée.

Arhiv Vneşnei Politiki Rossiiskoi Imperii, fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2250, ff. 178-182.

21

11/23 septembrie 1805

Articolele secrete ale tratatului de alianţă încheiat între Rusia şi Poarta Otomană.

Article I. Leurs Majestés l'Empereur des Ottomans et l'empereur et padichah de toutes les Russies prenant en mûre considération les circonstances présentes de l'Europe et la conduite du gouvernement français, laquelle dictée par son ambition et ses projets d'agrandissement est contraire aux principes de la justice et de l'équité, a produit le bouleversement de l'équilibre politique et a rendu précaire la situation de tous les Etats exposés à des agressions hostiles de sa part, en considérant surtout l'existence de ses vues et de ses projets contre les Etats de la Sublime Porte, ont reconnu nécessaire de s'ouvrir entre'eux franchement et sans réserve sur tous ces importants objets ainsi que le demande la plus sincère amitié qui subsiste entre leurs Majestés et dont le maintien et la solidité est affermi pour l'avenir par le traité d'allience défensive renouvelé ; à la suite de ces ouvertures il a été réciproquement convenu que si pour empêcher et anéantir les projets d'agrandissement ultérieur du gouvernement français, pour opérer le rétablissement de l'équilibre politique et pour procurer la sûreté et la tranquillité de tous les Etats que ledit gouvernement

ménace quelques-unes des grandes puissances de l'Europe se déterminaient à réunir leurs efforts et à former une coalition et que dans ce cas sa Majesté Impériale de toutes les Russies se décidât pour le bien de ses alliés et celui de toute l'Europe à prendre une part active dans une telle coalition défensive dans son principe, la Sublime Porte désirant contribuer aux heureux résultats de ladite coalition défensive, résultats, qui en produisant le bien général de l'Europe seront en particulier de la plus grande efficacité pour mettre l'Empire ottoman hors d'atteinte des projets sinistres de la France, fera cause commune avec son auguste allié l'empereur de toutes les Russies, ou fournira au moins à S.M.I. le secours mentionné dans l'article second du présent traité d'alliance défensive et d'une manière conforme aux stipulations du même traité, en même temps la Sublime Porte prendra soins de faciliter le passage par le Canal de Constatinople aux vaisseaux de guerre et transports militaires que Sa Majesté l'Empereur aura besoin d'envoyer dans la Méditerrannée pendant la durée d'une telle guerre et elle se conformera aux vues salutaires de sa dite Majesté son allié.

Article II. Sa Majesté l'Empereur et padichah de toutes les Russies se proposant d'inviter les cours de Vienne, Berlin, Stockholm, Copenhague et autres d'accéder à la coalition qui pouvait avoir lieu entre elles, l'Angleterre et quelqu'une des puissances ci-dessus nommées pour concourir ensemble à forcer la France de se porter à l'organisation d'un système qui rétablisse la balance politique de l'Europe, garantisse les droits sacrés des nations et la tranquillité générale, se charge de les informer en même temps que sa Majesté l'Empereur ottoman son auguste allié fera cause commune avec elle pour contribuer aux heureux résultats de cette coalition défensive ; Sa Majesté l'Empereur ottoman se fie à la sagesse de Sa Majesté l'Empereur de Russie sur les moyens qu'elle croira devoir employer à l'effet de ses invitations et informations.

Article III. La Sublime Porte désirant et ayant à cœur que les stipulations de la convention *** conclue par ci-devant relativement aux villes et territoires ex-vénitiens en Albanie, lequels ont été réunis à ses Etats, soient entièrement observées et que l'on s'occupe à aviser aux moyens propres à procurer le bien-être et la tranquillité des habitans de dites villes et à maintenir les privilès et prérogatives que leur accorde ladite convention, elle promet et s'engage à ne pas permettre qu'au mépris des stipulations y contenues les pachas et les chefs des provinces voisines, ni les commandants et officiers de sa marine introduisent des gens armés dans lesdites villes et territoires et exigent des habitans des contributions, à ne jamais tolérer que le voïvode qui les gouverne, ni se

gens puissent innover ou porter la moindre atteinte aux privilèges et immunités des habitans, ainsi qu'aux stipulations faites en leur faveur, et à les faire jouir enfin, conformément aux dites stipulations, de tous les avantages dont ils jouissaient sous la domination de la ci-devant république de Venise. [...]

Article IV. Sa Majesté Impériale de toutes les Russies, en vertu du premier article de la convention conclue entr'elle et Sa Majesté l'Empereur ottoman le 21 mars 1800 ***, c'est-à-dire le 8-me jour de la lune de Zilkaadé l'an de l'Egire 1214, s'étant engagée pour elle que pour ses successeurs de garantir l'integrité des Etats de la République des Sept Iles unies et vu les circonstances actuelles de l'Italie, la prévoyance exigeant la présence des troupes russes dans les susdites îles, il est convenu qu'elles ne seront point rappelées jusqu'à ce que l'état des choses qui motive leur séjour soit écarté. En réciprocité de cette marque d'amitié sincère de la cour de Russie, la Porte ottomane pendant toute la durée du séjour des troupes russes sur le territoire de la République Sept-insulaire facilitera le passage par le Canal de Constantinople des vaisseaux de guerre russes destinés à remplacer les forces navales qui se trouvent dans les-dites îles ou à ravitailler et relever les troupes qui y sont stationnées. [...]

Article VI. Comme cette alliance entre les deux empires et les secours qu'elle stipule en faveur de l'un et de l'autre ont pour objet la sûreté et l'avantage réciproques et la désertion des équipages des vaisseaux et des troupes auxiliaires ne pouvant qu'affaiblir ces secours stipulés, les deux hautes parties contractantes s'engagent à ne point recevoir ni retenir, sous aucun motif ni prétexte quelconque, les déserteurs de leurs troupes respectives de terre et de mer, le suel cas de religion excepté. Ainsi, si des sujets russes originaires mahométans venaient à déserter, ils seront rendus, et quant aux sujets russes chrétiens qui embrasseront le mahométisme, ils continueront à servir sur la flotte ou dans les armées russes jusqu'au temps où ces secours auxiliaires de terre ou de mer rentreront dans les Etats de la puissance qui les a fournis ; à cette époque on agira à leur égard d'après l'article 8-me du traité de Jassy.

Article VII. Les deux parties contractantes sont convenues de considérer la mer Noire comme fermée et de n'y permettre l'apparition d'aucune pavillon de guerre ni bâtiment armé de quelque puissance que ce soit, et dans le cas où quelqu'une d'elles tenterait d'y paraître en armes, les deux hautes parties contractantes s'engagent de regarder une pareille tentative comme *casus foederis* et de s'y opposer de toutes leurs forces navales, comme étant l'unique moyen d'assurer leur tranquillité réciproque.

Article VIII. Si en haine de la présente alliance les Français s'emparent, dans ces circonstances, avec leurs troupes, qui avoisinent actuellement le

Danemarck, du détroit du Sund situé sur la mer Baltique et qui sert de débouché au commerce le plus lucratif du Nord de la Russie et le passage indispensable pour l'envoi de ses flottes dans les parages lointains et qu'il en résulte un état de guerre entre cette cour et la France, dans ce cas la Sublime Porte, en réciprocité du vif intérêt et des soins généreux que Sa Majesté Impériale a manifestés pour ses affaires, promet et s'engage en se concertant au préalable à cet égard avec la cour de Russie ou de faire cause commune avec elle ou de donner le secours stipulé.

Article IX. La quotité des secours pécuniaires stipulés dans l'article troisième des conditions patentes est déterminée de la manière suivante : savoir que ce secours sera réglé en argent à raison de cent piastres par an pour chaque soldat d'infanterie et de cent cinquante pour chaque soldat de cavalerie, et cette somme sera exactement payée chaques trois mois d'avance par la puissance secourante sur la demande qu'en fera la partie attaquée et requérante, à compter du premier mois de la déclaration de la guerre jusqu'à la conclusion de la paix. Dans le cas où il sera nécessaire d'agir en conformité des articles premier et huitième des conditions secrètes, les secours en argent seront également fournis de la même façon jusqu'à la cessation des motifs qui ont nécessité ces secours. [...]

Vneşneaia politika Rossii XIX i naciala XX veka. Dokumentî Rossiiskogo Ministerstva Inostrannîh Del, seria I, vol. II, aprilie 1804-decembrie 1805, Moscova 1961, pp. 586-589.

22

Septembrie 1805, Istanbul

Selim al III-lea către Alexandru I. Argumentele sultanului la respingerea unor articole secrete. Scrisoarea sultanului, tradusă din turco-osmană de dragomanii misiunii Rusiei la Poartă, a fost expediată la Petersburg prin curierul diplomatic din data de 12/24 septembrie 1805.

Mais l'article concernant l'introduction actuelle dans nos Etats des forces de terre et de Mer, de la part des deux Cours Alliées, c'est-à-dire, de la Russie et de l'Angleterre, et celui rélatif aux privilèges des Rayas, étant contraires à nos principes réligieux, ainsi qu'à la nature de Notre gouvernement, Nos plénipotentiaires ont allegué des éxcuses légitimes et ont fait connaitre leur inadmissibilité. [...]

Le principal objet d'une alliance est, sans doute, de produire la sûreté réciproque et d'éloigner tout soupçon et tout ombrage. Or, l'introduction des troupes dépend des tems et des lieux, et outre que rien ne nécéssite l'introduction des troupes, avant qu'une aggréssion ait eu lieu, il est sûr que nos troupes, qui sont sur les frontières y donnant differentes intérpretations, ce la donnerait parmi elles, lieu à toutes sortes de propos.

Quant aux Rayas, étant considérés comme Notre véritable trésor, nos loix mêmes réligieuses et politiques éxigent de les défendre et les protéger. Aussi jusqu'à nos jours n'a-t-on jamais négligé de les suivre.

Mais les privilèges et la parité sont contraires à nos maximes politiques et à nos principes réligieux. D'après cela nous sommes persuadés que Votre Majesté admettra nos raisons si évidentes pour ces deux articles.

Arhiv Vneşnei Politiki Rossiiskoi Imperii, fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2250, ff. 250-253.

23

19 septembrie/1 octombrie 1805, Istanbul

Nota prin care ambasadorul Rusiei la Istanbul, Andrei Italinski, a comunicat Porţii Otomane prezenţa unei armate ruse la graniţa de pe Nistru şi pregătirile flotei militare ruse din Marea Neagră.

Le soussigné a en même tems ordre de notifier à la Sublime Porte, que si malgré toutes ces dispositions pacifiques et conciliatoires, le gouvernement français sourd à la voix de la justice et de la modération persiste dans ses projets d'envahissement successifs, Sa Majesté Impériale outre les cent mille hommes, qu'Elle fait marcher actuellement en Gallicie est prête à diriger une autre armée de terre aussi nombreuse et des forces de Mer très considérables, vers les points ou leur action sera nécéssaire ; mais en même tems Sa Majesté Impériale toujours animée de la plus vive sollicitude pour les intérêts de son fidele Allié le Sultan Selim III a donné ordre que l'armée stationnée sur les bords du Dniester soit immédiatement portée à cent vingt mille hommes, et que Son Escadre de la Mer Noire soit complettement armée, de manière à ce que ces forces reunies de terre et de Mer se trouvent prêtes à agir, à la première apparence du moindre danger qui pourrait ménacer les Etats de Sa Hautesse.

Arhiv Vneşnei Politiki Rossiiskoi Imperii, fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2250, ff.289-290.

24

29 septembrie/11 octombrie 1805, Istanbul

Andrei Italinski către Adam Czartoryski. Despre reţeaua de informatori ai Rusiei la Poartă care a avut de suferit după destituirea lui Mahmud efendi. Despre relaţiile lui Dimitrie Moruzi cu noul reis efendi. Noul mare dragoman al Porţii a început să ofere informaţii Rusiei. Relaţia cu acesta va fi ţinută secret. Mituirea noului reis efendi.

Je terminerai cette dépêche par ajouter à Votre Excellence que depuis la déstitution de Mahmoud Effendi, j'ai mis un soin particulier à augmenter mes canaux, et que j'ai du même m'en assurer parmi quelques individus ayant des liaisons avec des partisans français et avec le parti opposé aux Princes Ypsilanty et Mourouzy ; cette mesure qui aurait été toujours utile, dans toute position, devenait encore plus imperieuse, depuis que Mahmoud Effendi a été éloigné des affaires, parcequ'il en est résulté un contre coup non moins fâcheux, celui que le Beizadé Mourouzy qui était le directeur, et le conseiller intime de cet Ex-Reis Effendi, et qui était devenu une cheville ouvrière précieuse pour nous, n'est plus dans la même position avec Vassif Effendi ; celui-ci par la raison même qu'il connait le Beizadé Mourouzy pour partisan de Mahmoud Effendi, se trouve dans des dispositions peu favorables à son égard ; il est encore une circonstance qui contribue à alimenter cette méfiance de Vassif Effendi, c'est le dévouement bien connu du Beizadé Mourouzy aux intérêts de Youssouf Aga. Or ce personnage qui depuis quelques tems avait quelques raisons de se plaindre du *Sirkiatibi*, se trouvent en ce moment en froideur avec ce favori du Sultan ; elle a été augmentée aussi par la part que le *Sirkiatibi* a prise, si ce n'est pas à la déstitution de Mahmoud Effendi, au moins à la nomination de son successeur sans la participation de Youssouf Aga ; et Vassif Effendi est le parent du *Sirkiatibi*.

Celui ci croit d'ailleurs la circonstance favorable pour lutter avec avantage contre Youssouf Aga, et se joindre aux jaloux, aux ennemis nombreux que l'influence exercée depuis si longtems sur l'esprit du Sultan, par ce personnage lui a faits.

La mère de ce Prince dont Youssouf Aga est l'intendant, et par le credit de la quelle il était parvenu à acquérir un si grande empire, parait être attaquée depuis plusieurs moins d'une maladie qui ménace sérieusement ses jours ; déjà la foule des ennemis de Youssouf Aga se réjouit de la possibilité que son

influence cesse avec la vie de la Princesse ; et déjà ils préparent sourdement les moyens d'opérer la disgrace de ce favori ; cependant ils encensent encore l'idole, mais leurs procédés décelent quelques fois leurs voeux secrets.

Youssouf Aga de son côté qui prévoit la position dans la quelle ses ennemis pouraient le placer, cherche à se précautionner. Il en est résulté déjà une explication de la Princesse avec le Sultan son fils. Elle a réclamé de lui la jouissance après son décês, de ses droits de mère, et à ce titre la défense de Youssouf Aga, contre la malveillance. [...]

J'ajouterai au surplus à Votre Excellence que l'état de la Validé Sultane n'est pas encore tel, que l'on ait perdu tout espoir, et que cette Princesse doive bientôt succomber. Il est possible que Sa maladie traine encore quelque tems. On est assez dans l'opinion que ce sera un réel malheur pour l'Etat ; car on assure que c'est cette Princesse qui par son influence sur son fils empêchait ce Prince de tomber dans les fautes que la faiblesse de Son caractère pouvait faire craindre.

C'est depuis cette perspective, et du moment de la déstitution de Mahmoud Effendi, que j'ai du faire caresser quelques individus, dans l'espoir d'en tirer parti pour le service de Sa Majeste Impériale.

Le drogman de la Porte m'a paru un de ceux envers le quel je devais tenir cette conduite. Je mets cependant une certaine attention à voiler mes nouvelles relations avec lui, pour qu'elles ne soient pas découvertes, sourtout par les Princes Ypsilanty et Mourouzy, parceque ne pouvant pas, ne devant pas le mettre dans la confidence du motif, ils seraient assez portés à croire, que ces liaisons peuvent tourner à leur préjudice. Ce serait une grande erreur de leur part, je ne crois pas même qu'ils m'en témoigneraient quelque peine ; mais cela pourrait diminuer leur confiance dans la bienveillance de la Cour Impériale, et altérer celle que leurs Agens mettent dans leurs communications avec moi et aux quelles on ne saurait ne pas attacher de l'importance.

L'avidité du caractère de Vassif Effendi et la médiocrité de sa fortune m'ont fait croire, qu'une attention de ma part à son égard serait bien accueillie, et je me suis décidé à lui faire présenter mille sequins de Constantinople valant cinq Piastre et demie, ce qui forme la somme de Cinq mille cinq cent piastre turques ; et je l'ai prié d'accepter cette légère preuve de mes sentimens. Il m'a fait témoigner beaucoup de reconnaissance pour ce procédé obligeant de ma part.

Je me suis déjà apperçu de l'effet de l'expedient. Vassif Effendi montre depuis ce moment plus d'empressement, plus de bonne volonté dans nos

affaires ; et j'espère aussi que cela le rendra plus ouvert dans ses communications.

Arhiv Vneşnei Politiki Rossijkoj Imperii, fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2250, ff. 279-282.

25

3/15 octombrie 1805, Istanbul

Andrei Italinski către Adam Czartoryski. Despre situaţia în care se află domnitorii Ipsilanti şi Moruzi. Intrigile altor fanarioţi pentru destituirea domnitorilor de la Bucureşti şi Iaşi. Graţierea lui Alexandru Suţu şi întoarcerea lui la Istanbul l-au neliniştit pe Italinski.

Quant à la position particulière du Prince Ypsilanty auprès du Ministère Ottoman, elle est très bonne d'après l'avoeu du Père du Prince, et de celui de son 1-er Agent et beaufrère le Logothete Mano.

Tous deux m'ont fait assurer plus d'une fois, que le Prince de Vallachie n'avait en ce moment rien à désirer à cet égard des membres du Ministère et que si les circonstances ont pû influer sur la position des Princes, c'est sur celle du Prince Mourouzy, en raison des liasons du Beizadé Dimitrius avec Mahmoud Effendi et du dévouemment de cette famille du Fanal aux intérêts de Youssouf Aga.

L'inquiétude que Votre Excellence me témoigne pour le Prince Ypsilanty, est un raison pour moi, de me concerter avec les Agens afin de s'assurer de la sincerité des protestations de Bienveillance pour lui des membres du Ministère, et pour détourner tout complot qui pourrait se former contre lui.

Je ne crois pas à l'impossibilité que l'on ne trame quelque chose, parce que les aspirans aux Principautés ne mettent peril à rien ; c'est dans le caractère des fanariotes ; mais on ne saurait supposer que dans la situation actuelle, le Ministère Ottoman voulut par une enfreinte pareille des stipulations, confirmées récemment par le Sened Visirial, donner cette idée des sentimens de la Porte. Je prie au surplus Votre Excellence de vouloir bien m'adresser ses ordres particuliers, afin que j'en forme la base de mes démarches pour la sanction par le Sultan du dit Sened. [...]

Un circonstance remarquable du moment, et sur la quelle je n'ai pas laissé dans l'ignorance l'Agent du Prince Ypsilanty, c'est qu'il entre dans le plan

toujours existant des aspirans aux Principautés, de rendre les Princes eux mêmes instrumens de leur chûte en semant la zizanie parmi eux. A cet effet, il n'est sorter de propos, d'insinuations qui ne soient mis en oeuvre ; point de calomnies dont ils ne se servent ; et c'est une arme qui rarement ne porte pas son coup. J'ai pour ainsi dire les preuves en main de cette manoeuvre actuelle des fanariotes.

En même tems qu'ils font parvenir au vieux Prince Ypsilanty, et aux Agens de son fils, des rapports tendant à les aigrir contre le Prince Mourouzy, ils tiennent la même marche envers celui-ci et envers moi-même.

Leur but est d'un côté de détérminer les deux Princes à se nuire mutuellement, et de l'autre sentant que le Prince de Valachie n'est pas celui contre lequel leurs intrigues doivent d'abord être dirigées, ils veulent commencer par le Prince Mourouzy, bien persuadés que ce serait déjà un grand pas de fait pour la déposition du Prince Ypsilanty, qu'ils sauraient ensuite atteindre ; et il est on peut dire évident, que la chute d'un des Princes amènerait celle de l'autre ; ceux-ci tout en s'abandonnant quelques fois aux sentimens de jalousie et de rivalité, ne méconnaissent pas cette vérité.

Les intriguans s'agitent aussi en même tems dans un autre sens. Ils ont aussi récemment et à dessein répandu partoût le bruit, que le Prince Mourouzy allait donner sa démission. La rumeur était devenue telle, que j'ai crû devoir faire interpeller le Beizadé Demetrius, pour m'assurer, si tel en effet pouvait être la détérmination de son frère, et quel en était le motif, et si cette abdication serait volontaire ou forcée.

Car les intriguans ont aussi songé à cet expedient, c'est-à-dire, de faire intimider sous mais les Princes actuels, pour les forcer à demander leur remplacement, parcequ'ils sentent que si l'un était obligé à ce parti, l'autre ne pourra pas se dispenser de s'y conformer aussi.

Toute la rumeur avait été le fait des intriguans. Comme il est possible qu'ils puissent avec l'or à la main, conduire le Ministère Ottoman à adopter cet expédient, envers l'un, ou avec l'autre de ces deux Princes, ou envers tous deux, je prie Votre Excellence de prendre en considération, s'il ne serait pas à propos de m'autoriser à déclarer à tems opportun à la Porte que dans ce cas le Gouvernement de la Province serait remis entre les mains des Boyards, jusqu'à l'expiration du terme des sept années ; qu'alors seulement un nouveau Prince serait reçu dans le Pays et jamais avant cette Epoque.

Indépendamment d'autres moyens, cette déclaration me semble devoir produire son effet en tems et lieux.

Je dois aussi informer Votre Excellence que la tourbe des intriguans va être augmentée de l'Ex-Hospodar Aleko Suzzo, et de son affidé et Agent

Costaky Suzzo. Votre Excellence sait que l'un et l'autre avaient été exilés à divers époques, mais tous les deux, par un effet de leur esprit remuant.

D'après la demande du Vieux Ypsilanty, et de son fils, j'avais même contribué à l'éloignement de ces deux fanariotes, et le Sultan avait voulut donner par là une preuve de défférence à la Cour Impériale.

Près de deux ans s'étaient déjà ecoulés, pendant les quels les Partisans de l'Ex-Hospodar Aleko Suzzo avaient fait plusieurs, mais vaines tentatives pour leur rappel.

Ils viennent de l'obtenir, en saisissant habilement la circonstance de la maladie de la *Validé Sultane*, pour détérminer cet acte d'indulgence du Sultan.

Cette intrigue au succès de la quelle le Grand Visir, le Kehaya Bey et le Reis Effendi étaient particulièrement intérêssés, puisqu'il leur avait été promis beaucoup d'argent a été conduite avec beaucoup de secret ; et les Agens des deux Princes ne l'ont connu' qu'après coup. Du moment où ils m'en ont fait part, j'ai fait des observations au Reis Effendi et au Kehaya Bey sur l'inconvenance de cette mésure, et j'ai témoigné combien il me paraissait étrange que le rappel de ces exilés eut lieu à l'inçu, et sans la participation de la Cour Impériale, à la quelle par l'éloignement de ces individus il avait été donné une espèce de satisfaction.

Vassif Effendi a prétexté cause d'ignorance à cet égard ; mais il a observé que dans mon hypothèse même, ils avaient été suffisamment punis par deux ans d'exil ; que s'ils s'avisaient de broncher dorenavant, et de vouloir intriguer encore pour des Principautés, ils seraient plus sévèrement punis ; que la clémence était la vertu des Souverains, et qu'au reste la délivrance de ces deux hommes n'était point l'ouvrage de la Porte, mais un acte de volonté du Grand Seigneur lui-même ; que quoique leur punition ait eu lieu, pour donner une satisfaction à la Cour Impériale, Sa haute dignité ne pouvait pas être offensée par la délivrance de deux chetives créatures, qui doivent être revenus à résipiscence, et qui dans le cas contraire subiraient un châtiment exemplaire ; qu'enfin c'était au fond contester au Souverain le droit de faire grace à deux de Ses sujets.

J'ai fait répliquer, que mes représentations ne portaient, ni ne pouvaient pas porter, ni contre un acte de clémence, ni contre le droit incontestable du Souverain de l'exercer ; mais qu'il me semblait que la convenance exigeait une information préalable envers la Cour Impériale. J'ai ajoutté à cette observation principale toutes les autres qui m'ont paru propres à la circonstance, et celle essentiellement que dans le fond rappeller ces deux individus en cette Capitale, c'était manifester l'intention d'augmenter la foule des intriguans, des malveillans, dont les menées existent malheureusement et qui au sçu du Ministère Ottoman

tendent évidement à alterer l'union des deux Empires et à favoriser les projets non moins ignorés du Gouvernement français.

Je ne me suis pas tenu à cette démarche verbale, j'ai mis par écrit les mêmes observations, après m'être concerté à cet égard avec le vieux Prince Ypsilanty, qui sentait bien comme moi, qu'il ne serait pas possible, de faire révoquer la disposition du rappel de ces deux individus, mais qui pensait en même tems, que cette démarche serait de quelque utilité contre tout projet ultérieur de ces intriguans.

J'ai réquis le Ministère Ottoman de la mettre sous les yeux du Sultan. Ce Prince y a repandu par un Hatti cherif, dans le quel il demande pourquoi les soupçons au sujet des français reviennent encore sur le tapis ; Il déclare qu'il a pardonné l'Ex Hospodar Aleko par commisération pour sa femme, et ses enfans ; et il prescrit au Reis Effendi d'en faire connaitre amicalement la cause au Ministre de Russie.

Vassif Effendi en me faisant communiquer cette substance du Hatti Cherif, a ajouté que la cause du pardon était, que le Grand Seigneur tache d'obtenir du ciel la guérison de Sa Mère par des bonnes oeuvres et par des actes d'indulgence.

En effet ce Prince en a fait un grand nombre dans cette circonstance.

Le motif était trop respectable pour qu'il put me permettre de continuer mes représentations ; mais il n'en est pas moins certain que cette tournure n'a été donnée à la chose, que parceque plusieurs personnages y trouvaient leur intérêt ; ils ont eux même conseillé aux Partisans de l'Ex-Hospodar Aleko Suzzo de profiter de ce moment où le Sultan était disposé à des bonnes oeuvres.

Arhiv Vneşnei Politiki Rossiiskoi Imperii, fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2250, ff. 332-337.

26

3/15 noiembrie 1805, Breslau

Şeful diplomaţiei ruse, Adam Czartoryski, către Andrei Italinski. Motivele pentru care împăratul Rusiei, Alexandru I, nu va cere deocamdată Porţii Otomane să se alăture coaliţiei antinapoleoniene.

Sa Majesté l'Empereur n'a pas jugé à propos de vous donner dès à présent l'ordre positif de demander la coopération de la Porte contre la France et le renvoi de tous les français des Etats Ottomans ; 1. pour éviter que les

ratifications n'arrivent en même tems que la demande de mettre le traité en exécution, ce qui pourrait faire une mauvaise impression dans le Ministère Turc ; 2. parce que la Prusse faisant une dernière démarche pour le rétablissement de la Paix, la Porte pourrait se prévaloir de cette circonstance et faire des difficultés à se conformer à nos désirs. Cependant il vous est abandonné, si nos apréhensions à cet égard ne sont pas fondées, de ne point retarder à faire les démarches nécéssaires pour amener la Porte au point où nous la voulons. Dans ce cas, aussitôt après l'échange des ratifications, vous pourriez représenter qu'il est instant de se mettre en état d'éxécuter strictement le traité qui vient d'être conclu ; qu'il est très probable, vu l'ambition démesurée de Bonaparte, que les négociations de la Prusse n'aboutiront à rien et que par conséquent Notre Cour demande d'avance les secours stipulés ; que les préparatifs des armemens prendront du tems et que c'est pour cela qu'il faut les commencer une heure plutôt ; que si la paix se fait, ils ne seront pas perdus et pourront être employés à quelqu'autre expédition utile dans l'intérieur de l'Empire ; que pour ce qui est du renvoi de tous les français, il faut leur donner un certain espace de tems pour qu'ils puissent arranger leurs affaires et n'ayant pas à la paix des frais, des pertes à revendiquer ; que par conséquent il vaudrait mieux leur annoncer cette mesure d'avance qui également pourra être arrêtée si la paix se fait. La Porte au reste, en vertu de l'article qui la concerne dans notre convention avec la Prusse, n'aura jamais, quoiqu'il arrive, rien à craindre de la vengeance des français.

Arhiv Vneşnei Politiki Rossiiskoi Imperii, fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 45, ff. 311, 315.

27

24 noiembrie/6 decembrie 1805, Olitsch, Ungaria

Adam Czartoryski îi comunică lui Andrei Italinski vestea înfrângerii de la Austerlitz. Cum să facă cunoscut Porţii acest lucru. Despre viitorul relaţiilor cu Imperiul Otoman.

Le 19 l'armée campa au devant d'Austerlitz. C'est là que se livra le lendemain une des batailles les plus acharnées et de plus meurtrières qui de mémoire des plus anciens militaires ait eu jamais lieu. Le général Koutousoff, forcé par les mêmes motifs qui l'avaient obligé de quitter Ollmutz, se vit obligé d'attaquer l'ennemi, qui occupait une position très avantageuse et qui

avait eu le tems de faire venir des renforts considèrables de Bohême et de Vienne. [...] Bref, l'action commença à 8 heures du matin et dura jusqu'à l'obscurité. Ni la bravoure héroïque des troupes russes, ni la présence de S.M. l'Empereur qui était partout où le danger paraissait le plus imminent, rien ne put contrabalancer la grande supériorité du nombre de l'ennemi ainsi que la conduite peu louable des troupes autrichiennes. [...]

En vous ferant part de cet état de choses, je dois ajouter que la mesure générale qui détermine la rentrée des troupes de S.M.I. en Russie pouvait devenir commune aux corps qui se trouvent dans le Hannovre et en Italie, je viens d'expédier les ordres de Sa Majesté relatifs à cet objet. Le général Lacy s'embarquera incessamment après la réception de ces ordres et se dirigera sur Corfou qu'il mettra dans un état de défense respectables et y laissera une garnison suffisante pour défendre ce poste avec succès. Ensuite Mr de Lacy continuera sa route pour la Mer Noire avec le reste des trouppes de Sa Majesté. En cas que le Ministère Ottoman vous fasse quelque observation sur ce qui regarde Corfou, vous n'aurez pas de peine je suppose à le persuader, que dans ce moment-ci plus que jamais il est essentiel de se prémunir contre les projets de la France sur les provinces de l'empire ottoman, et que certes un des moyens les plus efficaces sera toujours de rendre le poste de Courfou aussi fort que possible.

Pour ce qui est du passage de nos trouppes par le Canal de Constantinople, vous voudrez bien le féliciter par tous les moyens à votre disposition et rendre à Mr le Général de Lacy tous les bons offices qu'il pourra vous demander. [...]

En communiquant de contenu de la présente au Ministère Ottoman, vous aurez soin de faire valoir les ménagemens avec les quels Sa Majesté en a agi dans cette occasion vis-à-vis de la Porte. Vous observerez surtout que tant que les choses n'avaient point pris une tournure décisive, l'Empereur malgré le droit qu'Il en avait, ne s'est point empressé de réclamer les secours de la S.P., afin de ne pas la compromettre envers la France d'une manière prématurée. Cette circonstance doit prouver de plus en plus les dispositions amicales de Notre Auguste Maître pour son haut Allié le Sultan Sélim et Lui donne sans contredit le droit de compter avec une pleine confiance sur la fidèle et loyale exécution du traité d'alliance de la part des Turcs. Sa Majesté Impériale se fera toujours un plaisir de témoigner à S.H. des sentimens semblables à ceux qu'Elle se plait à lui supposer à Son égard.

Arhiv Vneşnei Politiki Rossiiskoi Imperii, fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1, dosar 45, ff. 302-304.

28

25 decembrie 1805/6 ianuarie 1806, Istanbul

Ambasadorul Rusiei la Poartă, Andrei Italinski, respinge categoric acuzațiile formulate de A. Czartoryski potrivit cărora neacceptarea de către Poartă a câtorva articole secrete propuse de Rusia ar fi fost rezultatul trădării Fontonilor în înțelegere cu Dimitrie Moruzi.

Particulière
Mon Prince,

Mr Bronewsky m'a remis la lettre confidentielle, dont Votre Excellence a bien voulu m'honorer. Celle, que j'ai eu l'honneur de Lui écrire le 18/30 Novembre répond d'avance et en détail tant à ses remarques sur la manierè, dont les Turcs ont conduit la Négociation du Traité, qu'aux doutes élevés encore à la charge du Bey Zade Mourouzy et des Mrs Fontons. Mais Votre Excellence m'exprimant de nouveau ses sentimens sur ces objets, mon zèle pour le service de Sa Majesté, mon attachement personel à Votre Excellence, ma propre conscience et la justice m'imposent le devoir rigoureux d'y revenir.

Il ne m'a pas éé difficile d'appercevoir dans les informations transmises d'ici à la Cour de Vienne, et par elle communiquées au Ministère de Sa Majesté, un de fils de la trame grequè tissue contre les Mourouzy et même les Ypsilanti, à laquelle Mr l'Internonce Sturmer n'était point étranger, et la suite du ressentiment de ce Ministre contre Pierre Fonton, qui avait decouvert ses mèes (?), et m'avait mis dans le tems à même de les dénoncer au Ministère de Sa Majesté Imp-le. [...] Je ne crains pas de le répéter encore, la conduite de la Porte pendant tout le cour de la négociation a été uniforme, elle serait encore la même aujourd'hui, parcequ'elle aurait toujours pour base l'inadmissibilité des articles rejettés. J'avais preu leur rejet, et je l'avais annoncé d'avance à Votre Excellence. Est-il dont juste Mon Prince de l'imputer au Bey Zade Mourouzy, et de lui prêter des démarches, qu'il n'a pu faire puisque ces articles ne lui ont été connus qu'après ma conférence et par le rejet officiel et hautement prononcé des Plenip-res Ottomans [?] est-il juste qu-il soit en but par la à notre ressentiment, tandis qu'il s'est attiré la malveillance des Turcs, qui l'accusent de nous avoir suggéré l'idée de ces articles [?] et il faut convenir que cette accusation est plus plausible que l'autre ; car si par l'impossible ces articles eussent été admis, le Bey-Zadè d'après les circonstances personelles et celles de sa famille en aurait recueilli le principal fruit.

Il est vrai, que lorsque ce Bey-Zadé et l'agent de Valachie eurent en connaissance du 3-e article, ils se concertèrent entre eux pour se récrier unanimement. Cette marche était pour eux la seule à suivre et avoir deux buts, l'un de se mettre à l'abri de tout soupçon d'intelligence avec nous, en quoi cependant le Bey-Zade seul n'a pas reussi, et l'autre d'amener peut être par la plus facilement la Porte à consentir à l'établissement d'une force armée par l'Hospodar de Valachie ; le Mezzo-terminé a été également rejetté. Les ordres de Sa Majesté et le désir de Votre Excellence sont que j'y revienne, je vais le faire avec tout le zèle et toute l'insistance, qui me sont prescrits, mais je doute fort du succès de mes efforts ; car la Porte en voyant la chaleur et la persévérance de notre poursuite ne manquera pas de nous supposer quelque arrière pensée d'intérêt directe ; elle verra dans l'établissement de cette force armée valaque, une véritable force armée Russe ; et déjà même depuis quelque tems le bruit s'est répandi ici que le Prince Ypsilanty appellait auprès de lui secrètement des officiers russes, auxquels il faisait changer de nom et de costume ; je crains par conséquent d'essayer un refus aussi prononcé que la première fois. Je reviens Mon Prince au Bey-Zadé Mourouzy non pour rien ajouter à sa justification [...] mais pour assurer Votre Excellence, que quoique j'ai des canaux dans toutes les parties, et que quelsque soient ceux, que je pourrais me procurer encore, aucun ne m'est et ne saurait m'être d'une utilité aussi constante et aussi réelle, que le Bey-Zadé, et qu'aujourd'hui même qu'il est obligé de se tenir à l'écart à cause de la malveillance, qui lui ont attirée ses relations avec nous, c'est de lui que je reçois les informations les plus exactes, les plus satisfaisantes et qui sont disseminées dans mes rapports.

Quant à Mrs Fontons, je ne saurais Mon Prince en mon particulier mettre en probleme leur zèle, leur fidelité, leur attachement aux intérêts de Notre Cour ; car j'eu suis aussi sur que de ma propre existence ; mais ce qui me fait éprouver un sentiment bien douloureux, c'est de voir, que je n'ai pu encore avoir le bonheur d'en convaincre Votre Excellence. Cependant je les juge avec connaissance de cause, sans indulgence et sans prévention. Ils avaient droit à ma confiance dès mon début dans ce Ministère, puisqu'ils avaient possédé celle de mon prédécesseur ; néanmoins je ne la leur ai accordée, que peu à peu, et en les mettant à l'eppreuve ; ils l'ont justifiée dans toutes les occasions, et y ont acquis de jour en jour de nouveaux titres ; j'avoue hardiment, qu'il ne leur en reste plus à acquérir. J'avoue qu'il est bien dur, qu'après trois ans consécutifs d'expérience de ma part et d'épreuves de la leur dans un tourbillon continuel d'affaire plus importantes les unes que les autres, la haine ou la

malveillance puisse encore faire naitre des doutes sur leur fidelité, et delors aussi sur la véracité de mon témoignage en leur faveur.

Arhiv Vneşnei Politiki Rossiiskoi Imperii, fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2250, ff. 530-531.

29

25 decembrie 1805/6 ianuarie 1806

Andrei Italinski către Adam Czartoryski. Despre cum ar putea să profite „Bonaparte" de victoria de la Austerlitz în politica Franţei faţă de Imperiul Otoman.

On doit s'attendre, d'après les démarches précédentes de Bonaparte en cette Capitale, et d'après son caractère, qu'il voudra profiter de la situation actuelle des affaires pour forces la Porte, peut être d'abord à la reconnaissance de son titre Impériale, probablement par le Canal de nos forces militaires et dès lors à renoncer à son Alliance avec la Cour Impériale ; enfin à la fermeture de tous les Ports Ottomans aux Anglais.

Il est à résumer aussi que ces demandes seront appuyées de ménaces d'invasion, par le libre passage des armées français à travers la Hongrie, ou autres possessions de l'Empereur et Roi ; et c'est en effet le seul point par où la Porte pourrait être attaquée avec succès, les forces de Sa Majesté Impériale, d'une part, et la superiorité des Anglais sur mer de l'autre ne pouvant pas permettre à Bonaparté de concevoir l'espoir de la réussite de toute autre entreprise.

Arhiv Vneşnei Politiki Rossiikoi Imperii, fond Kanţeleariia, opis 468, dosar 2250, ff. 506v.-507.

Bibliografie selectivă

Surse nepublicate

Franța

Ministère des Affaires Etrangères, Archives Diplomatiques, fond C.P. Autriche.

Marea Britanie

Public Record Office, Foreign Office, Turkey.

România

Biblioteca Academiei Române, manuscrise.

Rusia

Arhiv Vneşnei Politiki Rossiiskoi Imperii, fond Kanţeleariia, opis 468.
Arhiv Vneşnei Politiki Rossiiskoi Imperii, fond Posol'stvo v Konstantinopole, opis 517/1.
Rossiiskii Gosudarstvennâi Voenno-Istoriceskii Arhiv, fond 263, P.V. Ciciagov.
Rossiiskaia Gosudarstvenaia Biblioteka, Otdel rukopisei, fond 41 (Bulgakovî).

Colecţii de documente publicate

Acte şi documente relative la istoria renaşterii României, Dimitrie A. Sturdza, C. Colescu-Vartic (editori), vol. I, Bucureşti, 1900.
Aktî, sobrannâe Kavkazskoiu arheograficeskoiu komissieiu. Arhiv glavnogo upravleniia namestnika kavkazskogo, sub redacţia lui Ad. Berje, vol. II, Tbilisi, 1868.
Arhiv kneazea Voronţova, vol. XV, XXI, Moscova, 1880, 1881.
Clercq, Jules de, *Recueil des traités de la France*, vol. II (1803-1815), Paris, 1864.
Correspondance de Bernadotte, Prince-Royal de Suède, avec Napoléon, depuis 1810 jusqu'en 1814, M. Bail (ed.), Paris, 1819.
Correspondance de Frédéric-César de la Harpe et Alexandre Ier, publicată de Jean Charles Biaudet şi Françoise Nicod, vol. II, 1803-1815, Neuchâtel, 1979.

Correspondance de Napoléon Ier, Paris, vol. IX, X (1862), vol. XI, XII, XIV (1863), vol. XV (1864), vol. XVII (1865), vol. XX (1866), vol. XXI, XXII, XXIII (1867).

Cronici turceşti privind Ţările Române, extrase, vol. III, volum întocmit de Mustafa A. Mehmed, Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1980.

De l'Ain, Gabriel Girod, „Désirée Clary, Napoléon et Bernadotte. Documents inédits (I)", în *Revue des Deux Mondes*, 1 ianuarie 1957, p. 62.

Documente privitoare la istoria românilor. Colecţia Hurmuzaki, supliment I, vol. II, 1781-1814, Documente culese din Arhivele Ministerului Afacerilor Străine din Paris de A.I. Odobescu, 1885.

Documente privitoare la istoria românilor. Colecţia Hurmuzaki, supliment I, vol. III, 1709-1812, Documente culese din Arhivele Ministerului Afacerilor Străine din Paris de A.I. Odobescu, Bucureşti, 1889.

Documente privitoare la istoria românilor. Colecţia Hurmuzaki, vol. XVI, 1603-1824, Nerva Hodoş (ed.), Bucureşti, 1912.

Documente privitoare la istoria românilor. Colecţia Hurmuzaki, serie nouă, vol. I, Rapoarte consulare ruse (1770-1796), sub îngrijirea lui A. Oţetea, Bucureşti, 1962.

Documente privitoare la istoria românilor. Colecţia Hurmuzaki, serie nouă, vol. II, Rapoarte consulare austriece (1812-1823), sub îngrijirea lui A. Oţetea, Bucureşti, 1967.

Documente privitoare la istoria românilor. Colecţia Hurmuzaki, serie nouă, vol. IV, Rapoarte diplomatice ruse (1797-1806), sub îngrijirea lui A. Oţetea, Bucureşti, 1974.

Goliţân, N.V., *Arhiv Konstantinopolskogo posol'stva v Moskovskom Glavnom Arhive M.I.D.*, Moscova, 1900.

Goreainov, S.M., „Dogovor 11(23) senteabrea 1805 goda mejdu Rossieiu i Turţieiu", în *Izvestia Ministerstva Inostrannâh Del*, tom V, Sankt-Petersburg, 1912.

Holban, Teodor, *Documente româneşti din arhivele franceze (1801-1812)*, Bucureşti, 1939.

Iorga, Nicolae, *Acte şi fragmente cu privire la istoria românilor*, vol. II, Bucureşti, 1896.

Kutuzov, M.I., *Sbornik dokumentov*, vol. III, 1808-1812, sub redacţia lui L.G. Beskrovnogo, Moscova, 1952.

La Suède et la Russie. Documents et matériaux 1809-1818, Uppsala, 1985.

Lettres inédites de Talleyrand à Napoléon 1800-1809, introducere şi note de Pierre Bertrand, Paris, 1889.

Mano, Constantin George, *Documente din secolele al XVI-lea–al XIX-lea privitoare la familia Mano*, Bucureşti, 1907.

Martens, F.F., *Sobranie traktatov i konvenţii zakliucennâh Rossieiu s inostrannâmi derjavami*, 15 vol., Sankt-Petersburg, 1874-1909.

Martens, Karl von ; De Cornot Cussy, Ferdinand, *Recueil manuel pratique de traités, conventions et autres actes diplomatiques*, vol. II, Leipzig, 1846.

Mehmed, Mustafa A., *Documente turceşti privind istoria României*, vol. III (1791-1812), Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1986.

Napoleon I, *Messages et discours politiques*, Georges Barral (ed.), Paris, 1896.

Noradounghian, Gabriel, *Recueil d'actes internationaux de l'Empire ottoman*, vol. II, Paris, 1900.

Pervoe serbskoe vosstanie 1804-1813 gg. i Rossiia, vol. I, 1804-1807, Moscova, 1980.

Proekt suhoputnoi ekspediţii v Indiiu predlojennâi imperatoru Pavlu Petroviciu pervâm konsulom Napoleonom Bonaparte, Moscova, 1847.

Rose, J. Holland (ed.), *Select Dispatches from the British Foreign Office Archives relating to the Formation of the Third Coalition against France 1804-1805*, Londra, 1904.

Rossiia i Şveţiia. Dokumentî i materialî 1809-1818, Moscova, 1985.

Sbornik imperatorskogo rossiiskogo istoriceskogo obşcestva, Sankt-Petersburg, vol. VI (1871), vol. XXI (1877), vol. LXXXII (1892), vol. CXXI (1906).

Testa, I. de, *Recueil des traités de la Porte Ottomane avec les puissances étrangères*, vol. II, Paris, 1865.

Ulianiţki, V.A., „Materialî k istorii Vostocinogo voprosa v 1808-1813", în *Citenie v imperatorskom obşcestve istorii i drevnostei rossiiskih pri Moskovskom universitete*, tom 199, cartea 4, 1901.

Veliman, Valeriu, *Relaţiile româno-otomane (1711-1821). Documente turceşti*, Bucureşti, 1984.

Vneşneaia politika Rossii XIX i naciala XX veka. Dokumentî rosiiskogo Ministerstva Inostrannâh Del, Moscova, vol. I (1960), vol. II (1961), vol. III (1963), vol. IV (1965), vol. V (1967), vol. VI (1962).

„Zapiska grafa F.V. Rostopcina o politiceskih otnoşeniiah Rossii v poslednie meseaţî pavlovskogo ţartsvovaniia", în *Ruskii arhiv* nr. 1, 1878.

Memorii

Caulaincourt, A.A. de, *Souvenirs*, vol. I-IV, Paris, 1945.

Lacroix, Désiré (ed.), *Mémoires du duc de Rovigo pour servir à l'histoire de l'empereur Napoléon*, ediţie nouă, Paris, 1900.

Lahovary, Charles Gr. (ed.), *Mémoires de l'amiral Paul Tchitchagof*, Paris, Bucureşti, 1909.

Mémoires, documents et écrits divers laissés par le Prince de Metternich, vol. II, Paris, 1880.

Mémoires du maréchal Marmont, duc de Raguse, de 1792 à 1841, ediţia a II-a, vol. III, Paris, 1857.

Mémoires du prince Adam Czartoryski et correspondance avec l'empereur Alexandre Ier, prefaţă de Ch. de Mazade, vol. II, Paris, 1887.

Mémoires du prince de Talleyrand, vol. I, Paris, 1891.

Mémoires posthumes du feld-maréchal comte de Stedingk, vol. III, Paris, 1847.

Wilson, Sir Robert, *Private Diary of Travels, Personal Services, and Public Events during [the] mission and employment with the European Armies in the campaigns of 1812, 1813, 1814, from the invasion of Russia to the capture of Paris*, vol. I, Londra, 1861.

Cărți și articole

Abdullaev, F., *Iz istorii russko-iranskih otnoşeniiah i angliskoi politiki v Irane v naciale XIX v.*, Taşkent, 1971.

Allen, W.E.D., *A History of the Georgian People*, Routledge & Kegan Paul Ltd., New York, 1971.

Anderson, M.S., *The Eastern Question, 1774-1923. A Study in International Relations*, Macmillan, Londra, 1968.

Andrianov, P.M., *Russko-tureţkaia voina 1806-1812 gg*, Sankt-Petersburg, 1912.

Arş, G.L., *Albaniia i Epir v konţe XVIII – naciale XIX v. – Zapadnobalkanskie paşalâki Osmanskoi imperii*, Moscova, 1963.

Atkin, Muriel, *Russia and Iran, 1780-1828*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1980.

Auriol, Charles (ed.), *La France, l'Angleterre et Naples de 1803 à 1806*, vol. I-II, Paris, 1905.

Bacqué-Grammont, Jean Louis; Kuneralp, Sinan; Hitzel, Frédéric, *Réprésentants permanents de la France en Turquie (1536-1991) et de la Turquie en France (1797-1991)*, Isis – IFEA, Istanbul, Librairie d'Amérique et d'Orient, Paris, 1991.

Bezviconi, G., *Contribuţii la istoria relaţiilor româno-ruse*, Bucureşti, 1962.

Bogdanovici, M.I., „Pis'mo imperatora Aleksandra I k admiralu Ciciagovu", în *Sbornik imperatorskogo russkogo istoriceskogo obşcestva*, vol. VI, Sankt-Petersburg, 1871.

Boghişici, V., *Razbor socineniia N.A. Popova „Rossiia i Serbiia"*, Sankt-Petersburg, 1872.

Boppe, Auguste, „La mission de l'adjudant-commandant Mériage à Widin (1807-1808)", în *Annales de l'école libre des sciences politiques* nr. 2 (aprilie), 1886, p. 261.

Borodkin, M., *Istoriia Finleandii. Vremea imperatora Aleksandra I*, Sankt-Petersburg, 1909.

Casso, Leon, *Rusia şi basinul dunărean*, traducere din limba rusă, cu un studiu introductiv de Şt. Gr. Berechet, Iaşi, 1940.

Cernovodeanu, Paul, *Basarabia. Drama unei provincii istorice româneşti în context politic internaţional (1806-1920)*, Editura Albatros, Bucureşti, 1993.

Cernovodeanu, Paul, *Relaţiile comerciale româno-engleze în contextul politicii orientale a Marii Britanii (1803-1878)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1986.

Ciachir, Nicolae; Bercan, Gheorghe, *Diplomaţia europeană în epoca modernă*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1984.

Ciobanu, Veniamin, „Aspects of the Eastern Question found in Swedish diplomatic reports (1813)", în *Romanian Journal for Baltic and Nordic Studies*, 2010, nr. 2, pp. 153-174.

Columbeanu, Sergiu, „Contribuţii privind situaţia internaţională a Ţărilor Române între anii 1806-1812", în *Revista de istorie* nr. 5, 1976.

Coquelle, P., „Sébastiani, ambassadeur à Constantinople, 1806-1808", în *Revue d'histoire diplomatique*, Paris, 1904.

Coquelle, P., „La mission d'Alquier à Stockholm 1810-1811, în *Revue d'histoire diplomatique* nr. 2, 1909.

Corfus, Ilie, „Cronica meşteşugarului Ioan Dobrescu (1802-1830)", în *Studii şi articole de istorie*, 1966.

Dostian, I.S., *Rossiia i balkanskii vopros. Iz istorii russko-balkanskih politiceskih sveazei v pervoi treti XIX v.*, Moscova, 1972.

Drăghici, Manolachi, *Istoria Moldovei pe timp de 500 ani. Până în zilele noastre*, vol. II, Iaşi, 1857.

Driault, Edouard, „Napoleon a Finkenstein (avril-mai 1807)", în *Revue d'histoire diplomatique*, 1899.

Driault, Edouard, „La question d'Orient en 1807. L'armistice de Slobodzié (I)", în *Revue d'histoire diplomatique*, 1900.

Driault, Edouard, *La politique orientale de Napoléon. Sébastiani et Gardane, 1806-1808*, Paris, 1904.

Dumitrescu, Marin, *Politica lui Napoleon I faţă de Ţările Române*, Bucureşti, 1921.

Emerit, Marcel, „L'enquête de Napoléon Ier sur les principautés roumaines", în *Revue historique du sud-est européen* nr. 4-6, 1936.

Esdaile, Charles, *Napoleon's Wars. An International History, 1803-1815*, Allen Lane, Londra, 2007.

Fadeev, A.F., *Rossiia i Kavkaz pervoi treti XIX v.*, Moscova, 1960.

Filitti, J.C., *Le rôle diplomatique des phanariotes de 1700 à 1801*, Paris, 1901.

Fotino, Dionisie, *Istoria generală a Daciei, sau a Transilvaniei, Ţerei Munteneşti şi a Moldovei*, traducere de George Sion, vol. II, Bucureşti, 1859.

Fugier, André, *La Révolution française et l'Empire napoléonien*, Hachette, Paris, 1954.

Gardane, Alfred de, *Mission du général Gardane en Perse sous le premier empire. Documents historiques*, Paris, 1868.

Gasratean, M.A. ; Oreşkova, S.F. ; Petrosian, I.A., *Ocerki istorii Turţii*, Moscova, 1983.

Gautier, Marie ; Gautier, Antoine, „Jean Joseph Fonton (1747-1832), drogman de France et diplomate Russe, première partie : au service de la France (1747-1793)", în *Bulletin de l'Association des Anciens Elèves de l'Institut National des Langues et Civilisations Orientales*, Paris, aprilie 1994.

Gautier, Marie ; Gautier, Antoine, „Jean Joseph Fonton (1747-1832), drogman de France et diplomate Russe, seconde partie : au service de la Russie (1793-1832)", în *Bulletin de l'Association des Anciens Elèves de l'Institut National des Langues et Civilisations Orientales,* Paris, noiembrie 1994.

Geffroy, A., „Des intérêts du Nord Scandinave dans la guerre d'Orient (IV). Bernadotte et la politique suédoise de 1812", în *Revue des Deux Mondes*, 1 noiembrie 1855

Gheorghiev, V.A., *Vostocinâi vopros vo vneşnei politike Rossii (koneţ XVIII-nacial XX v.)*, Moscova, 1978.

Giurescu, C.C., „Un remarquable prince phanariote : Alexandre Ypsilanti, voévode de Valachie et de Moldavie", în *Symposium. L'époque phanariote 21-25 octob 1970*, Thessaloniki, 1974.

Golimas, Aurel, *Despre capuchehăile Moldovei şi poruncile Porţii către Moldo până la 1829. Contribuţii la cunoaşterea raporturilor de drept dintre Moldova turci*, Iaşi, 1943.

Goriainow, Serge, *Le Bosphore et les Dardanelles. Etude historique sur la question des Détrois*, prefaţă de G. Hanotaux, Paris, 1910.

Goşu, Armand, „Rusia la Dunărea de Jos. Pacea de la Bucureşti (mai 1812)", în *Studii şi materiale de istorie modernă*, X, Bucureşti, 1996.

Goşu, Armand, „Dunaiskie kneajestva v balkanskoi politike Rossii v naciale XIX veka", în *Slaveanovedenie* nr. 1, Moscova, 1998.

Goşu, Armand, „La genèse de la frontière sur le Prout : les négociations de Giurgiu et Bucarest (1811-1812)", în *Transylvanian Review*, vol. XXI (supliment), nr. 4, 2012.

Goşu, Armand, „Pacea de la Bucureşti şi Moruzeştii", în vol. *Naţional şi universal în istoria românilor. Studii oferite prof. dr. Şerban Papacostea cu ocazia împlinirii a 70 de ani*, Bucureşti, 1998.

Goşu, Armand, „Sweden, Russia, Britain and the Project of the Grand Anti-Napoleonian Diversion (1812)", în *Revue des études sud-est européennes* nr. 1-4, 2005.

Goşu, Armand, „The Third Anti-Napoleonic Coalition and the Sublime Porte", în *International Journal of Turkish Studies*, 2003.

Grosul, G.S., *Dunaiskie kneajestva v politike Rossii 1774-1806*, Chişinău, 1975.

Grunwald, Constantin de, „Metternich et Alexandre Ier", în *Le Monde Slave* nr. 1, 1938.

Grunwald, Constantin de, *Trois siècles de diplomatie russe*, Paris, 1945.

Grunwald, Constantin de, *Les alliances franco-russes. Neuf siècles de malentendus*, Paris, 1965.

Heidenstam, O.G. de, *La fin d'une dynastie. D'après les mémoires et la correspondance d'une reine de Suède*, Paris, 1911.

Holban, Maria, „Rapport sur la Valachie et la Moldavie par Reinhard", în *Revue historique du sud-est européen* nr. 10-12, 1930.

Igamberdâev, M.A., *Iran v mejdunarodnâh otnoşeniah pervoi treti XIX veka*, Samarkand, 1961.

Ştefan Ionescu, *Manuc Bei, zaraf şi diplomat la începutul secolului al XIX-lea*, Dacia, Cluj-Napoca, 1976.

Iorga, N., „Alte lămuriri despre veacul al XVIII-lea după izvoare apusene. Luarea Basarabiei şi Moruzeştii", în *Analele Academiei Române. Memoriile secţiunii istorice*, seria II, tom XXXIII, Bucureşti, 1910.

Iorga, N., *Histoire des relations entre la France et les Roumains*, Paris, 1918.

Iorga, N., *Histoire des Etats balkaniques*, Paris, 1925.

Iorga, N., „Sfârşitul lui Alexandru-Vodă Ipsilanti", în *Revista istorică* nr. 10-12, 1934.

Isar, Nicolae, „Les Principautés Roumaines au début du XIXe siècle dans les récits de officiers français Guilleminot et Thomossin", în *Analele Universităţii din Bucureşti. Istorie*, 1981.

Jarcuţchi, Ion ; Mischevca, Vladimir, *Pacea de la Bucureşti (din istoria diplomatică a încheierii tratatului de pace ruso-turc de la 16/28 mai 1812)*, Editura Ştiinţa, Chişinău, 1993.

Jewsbury, George F., *The Russian annexation of Bessarabia : 1774-1828. A study of imperial expansion*, East European Quarterly, Boulder, 1976.

Jigarev, Serghei, *Russkaia politika v vostocinom voprose*, vol. I, Moscova, 1896.

Juchereau de Saint-Denys, A. de, *Révolutions de Constantinople en 1807 et 1808*, vol. II, Paris, 1819.

Karadja, Constantin J., „Extraits des dépêches de la Légation de Suède à Constantinople (1811-1813)", în *Revue historique du sud-est européen* nr. 10-12, 1930.

Kazakov, N.I., „Iz istorii Buharestskogo mirnogo dogovora 1812 goda", în *Istoriia SSSR* nr. 3, 1967.

Kazakov, N.I., „Proekt privleceniia narodov balkanskogo poluostrova k borbe protiv napoleonovskoi agresii v 1812 godu", în volumul *1812 god. K stopotideseatiletiiu otecestvonnoi voinî. Sbornik statei*, Moscova, 1962.

Kineapina, N.S., *Vneşneaia politika Rossii pervoi polovinî XIX v*, Moscova, 1963.

Kissinger, Henry A., *A World Restored. Metternich, Castlereagh and the Problems of Peace (1812-1822)*, Houghton Mifflin, Boston, 1973.

Kleinman, G.A., „Russko-tureţkii soiuz 1799 g.", în *Dokladî i soobşeniia istoriceskogo fakulteta MGU*, t. III, Moscova, 1945.

Kudreavţeva, E.P., „Voenno-politiceskie soiuzî Rossii i Turţii v konţe XVIII-pervoi treti XIX stoletiia", în vol. *Rossiia i Cernomorskie prolivî (XVIII-XX stoletiia)*, L.N. Nejinski, A.V. Igantiev (editori), Moscova, 1999.

Kuzneţova, G.A., „Aleksandr I i Napoleon v Til'zite", în *Novaia i noveişaia istoriia* nr. 6, 1991.

Lebel, Germaine, *La France et les principautés danubiennes (du XVI-e siècle à la chute de Napoléon Ier)*, PUF, Paris, 1955.

Lefebvre, Armand, *Histoire des cabinets de l'Europe pendant le consulat de l'empire 1800-1815*, ediţia a II-a, 2 vol., Paris, 1866.

Lemercier-Quelquejay, Chantal, „La Russie, la France et la Turquie à la veille de la campagne de Russie. Un document inédit des Archives de l'Empire ottoman", în *Cahiers du monde russe et soviétique* nr. 2 (aprilie-iunie), 1965.

Lobanov-Rostovski, A.B., *Russkaia rodoslavnaia kniga*, vol. I, Sankt-Petersburg, 1895

Magomedov, R.M., *Istoriia Daghestana*, Mahacikala, 1968.

Marcère, E. de, *Une Ambassade à Constantinople. La politique orientale de l Révolution française*, vol. II, Paris, 1927.

Marinescu, Florin, *Etude généalogique sur la famille Mourouzi*, Atena, 1987.

Markova, O.P., „O proishojdenii tak nazâveaemogo Greceskogo proekta", în *Istori SSSR* nr. 4, 1958.

Mézin, Anne, *Les consuls de France au siècle des lumières (1715-1792)*, [Paris], 199

Mihailovski-Danilevski, A., *Opisanie tureţkoi voinî v ţarstvovanie imperatora Aleksa dra s 1806-go do 1812-go goda*, vol. II, Sankt-Petersburg, 1843.

Mikhaïlowitch, Nicolas, *Les relations diplomatiques de la Russie et de la Fran d'après les rapports des ambassadeurs d'Alexandre et de Napoléon 1808-18* Sankt-Petersburg, vol. I (1905), vol. VI (1908).

Miller, A.F., *Mustapha Pacha Bairaktar*, Association Internationale d'Etudes Sud-Est Européen, Bucureşti, 1975.

Miller, A.F., *Razlajenie voenno-lennoi sistemî i popâtki reformî v Turţii v konţe XVI naciale XIX v.*, Moscova, 1963.

Mischevca, Vladimir, *Moldova în politica marilor puteri la începutul secolului al XIX-lea*, Civitas, Chişinău, 1999.

Mischevca, Vladimir, *Anul 1812. Două secole de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Rusiei*, Elan Poligraf, Chişinău, 2012.

Mischevca, Vladimir ; Zavitsanos, Periklis, *Principele Constantin Ypsilanti, 1760-1816*, Civitas, Chişinău, 1999.

Mouravieff, Boris, *L'alliance russo-turque au milieu des guerres napoléoniennes*, prefaţă de Carl J. Burckhardt, La Bacconière, Neuchâtel, 1954.

Mutafcieva, Vera ; Vianu, Al., „Frământările feudale din Bulgaria de Nord la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea şi ecoul lor în Ţara Românească", în *Relaţii româno-bulgare de-a lungul veacurilor (sec. XII-XIX). Studii*, vol. I, Bucureşti, 1971.

Nabonne, Bernard, *Bernadotte*, Paris, 1940.

Nistor, Ion I., „Un proiect de organizare a oştirilor pământene din 1812", în *Analele Academiei Române. Memoriile secţiunii istorice*, seria III, tom XXII, 1939-1940.

Oţetea, Andrei, *Contribution à la Question d'Orient*, Editura Cultura Naţională, Bucureşti, 1930.

Oţetea, Andrei, *Pătrunderea comerţului românesc în circuitul internaţional (în perioada de trecere de la feudalism la capitalism)*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1977.

Panaite, Viorel, *Pace, război şi comerţ în Islam. Ţările române şi dreptul otoman al popoarelor*, Polirom, Iaşi, 1997.

Panaite, Viorel, „Wallachia and Moldavia according to the Ottoman Juridical and Political View, 1774-1829", în vol. *Ottoman Rule and The Balkans, 1760-1858. Conflict, Transformation, Adaptation*, Antonis Anastasopoulos, Elias Kolovos (editori), Universitatea din Creta, Rethymno, 2007.

Panaitescu, P.P., *Corespondenţa lui Constantin Ypsilanti cu guvernul rusesc (1806-1810). Pregătirea Eteriei şi a renaşterii politice româneşti*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1933.

Petrosian, I.E. ; Petrosian, I.A., *Osmanskaia imperiia : reformî i reformatorî (koneţ XVIII–nacialo XX v.)*, Moscova, 1993.

Petrov, A.N., *Voina Rossii s Turţiei (1806-1812 gg.)*, vol. III, Sankt-Petersburg, 1887.

Pezzi, Massimiliano, *Aspettando la pace. Il Levante ottomano nei documenti diplomatici napoletani (1806-1812)*, Studio Zeta, Rossano, 1992.

Popov, A.N., *Otecestvennaia voina 1812 goda*, vol. I, *Snoşeniia Rossii s inostrannâmi derjavami pered voinoiu 1812 goda*, Moscova, 1905.

Prévost, baron, „Constatinople en 1806-1807 (II)", în *Revue contemporaine*, vol. XIV, 30 iunie 1854.

Rhizo-Rangabé, Emmanuel, *Livre d'or de la noblesse phanariote et des familles princières de Valachie et de Moldavie*, Atena, 1904.

Roghinski, V.V., „Napoleonovskaia Franţiia i Şveţiia nakanune Otecestvennoi voinî 1812 goda", în *Franţuzskii ejegodnik (1975)*, Moscova, 1977.

Roghinski, V.V., *Şveţiia i Rossiia. Soiuz 1812 goda*, Moscova, 1978.

Rosetti, Radu, „Arhiva Senatorilor din Chişinău şi ocupaţia rusească de la 1806-1812 (II)", în *Analele Academiei Române. Memoriile secţiunii istorice*, seria II, vol. XXI, 1909.

Saul, Norman E., *Russia and the Mediterranean 1797-1807*, University of Chicago Press, Chicago, 1970.

Seliah, G.N., „Russko-tureţkoe sogloşenie 1802 g. o Dunaiskih Kneajestvah", în *Voprosî istorii* nr. 12, 1961.

Semenova, I.V., *Rossiia i osvoboditel'naia bor'ba moldovskogo naroda protiv ottomanskogo iga v konţe XVIII v.*, Chişinău, 1971.

Semenova, L.E., „Valahiia i Moldaviia v sisteme Osmanoskoi imperii (k istorii proishojdeniia rakstov «kapituleaţii»)", în vol. *Slaveane i ih sosedi. Imperskaia ideia v stranah Ţentral'noi, Vostocinoi i Iugo-Vostocinoi Evropî*, Moscova, 1998.

Semenova, L.E., *Kneajestva Valahiia i Moldoviia. Koneţ XIV-nacialo XIX v. (Ocerki vneşnepoliticeskoi istorii)*, Moscova, 2006.

Seton-Watson, Hugh, *The Russian Empire, 1801-1917*, Clarendon Press, Oxford, 1967.

Shaw, Stanford J., *Between Old and New. The Ottoman Empire under Sultan Selim III, 1789-1807*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1971.

Sirotkin, V.G., „Iz istorii vneşnei politiki Rossii v Sredisemnomore v naciale XIXv.", în *Istoriceskie zapiski*, tom 67, Moscova, 1960.

Sirotkin, V.G., *Duel dvuh diplomatii. Rossiia i Franţiia v 1801-1812 gg.*, Moscova, 1966.

Six, Georges, *Dictionnaire biographique des généraux et amiraux français de la Révolution et de l'Empire (1792-1814)*, prefaţă de Andrée Lasseray, vol. II, Paris, 1934.

Sorel, Albert, *L'Europe et la Révolution française*, vol. VII, Paris, 1904.

Stan, Apostol, *Renaşterea armatei naţionale*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1979.

Stanislavskaia, A.M., „Angliia i Rossiia v godî vtoroi tureţkoi voinî (1787-1791)", în *Voprosî istorii* nr. 11, 1948.

Stanislavskaia, A.M., *Politiceskaia deiatel'nost' F.F. Uşakova v Greţii 1798-1800 gg*, Moscova, 1983.

Stanislavskaia, A.M., *Rossiia i Greţiia v konţe XVIII-naciale XIX veka. Politika Rossii v Ioniceskoi respublike 1798-1807*, Moscova, 1976.

Stavrianos, L.S., *The Balkans since 1453*, Holt Rinehart and Winston, New York, 1961.

Stroia, Marian, „Promulgarea de către Poartă a hatişerifurilor din septembrie 1802 şi acţiunea Rusiei", în *Revista istorică* nr. 7-8, 1994.

Sturdza, Mihail-Dimitri, *Dictionnaire historique et généalogique des grandes familles de Grèce, d'Albanie et de Constantinople*, Paris, 1983.

Şeremet, V.I., „Vâsokaia Poarta vnovi sblijaetsea s Franţeiei", în *Aleksandr I, Napoleon i Balkanî, Balkanskie issledovaniia*, vol. XVIII, Moscova, 1997.

Şeremet, V.I., „Vneşneaia politika Vâsokoi Portî : k vremennomu soiuzu s Rossiei", în *Aleksandr I, Napoleon i Balkanî, Balkanskie issledovaniia*, vol. XVIII, Moscova, 1997.

Şilder, N.K., *Imperator Aleksandr Pervâi, ego jizni i ţarstvovanie*, vol. III, Sankt-Petersburg, 1897.

Şilder, N.K., „Svetleişii kneaz Aleksandr Ivanovici Cernâşev. Biograficeskii ocerk", în *Voennâi sbornik* nr. 1/1902, nr. 2/1902, nr. 3/1902, nr. 4/1902.

Tatistcheff, Serge, *Alexandre Ier et Napoléon d'après leur correspondance inédite 1801-1812*, Paris, 1891.

Tommila, Päiviö, *La Finlande dans la politique européenne en 1809-1815*, teză de doctorat, Helsinki, 1962.

Troiţki, N.A., *Aleksandr I i Napoleon*, Moscova, 1994.

Uleaniţkii, V.A., *Russkie konsul'stva za granţei v XVIII v.*, vol. I-II, Moscova, 1899.

Urechia, V.A., *Istoria românilor*, vol. IX, Bucureşti, 1896.

Valentini, general, *Précis des dernières guerres des russes contre les turcs, avec considérations militaires et politiques*, Paris, Leipzig, 1828.

Vandal, Albert, „La Cour de Russie en 1807-1808. Notes sur la Cour de Russie et Saint-Pétersbourg, écrites en décembre 1807 par le général Savary", în *Revue d'histoire diplomatique*, 1890.

Vandal, Albert, „Les instructions données par Napoléon à M. de Caulaincourt après la pais de Tilsit", în *Revue d'histoire diplomatique*, 1890.

Vandal, Albert, *Napoléon et Alexandre Ier. Alliance russe sous le premier Empire*, ediţia a III-a, Paris, vol. I (1891), vol. III (1897).

Verbiţki, E.D., „Peregovorî Rossii i Osmanskoi Imperii o vozobnovlenii soiuznogo dogovora 1798 (1799) g.", în vol. *Rossiia i iugo-vostocinaia Evropa*, Chişinău, 1984.

Verbiţki, E.D., *Russko-angliiskie otnoşeniia i problemî Sredizemnomorea (1798-1707)*, Moscova, 1962.

Vianu, Alexandru, „Cu privire la relaţiile comerciale româno-ucrainene şi româno-ruse la sfârşitul veacului al XVIII-lea", în vol. *Studii privind relaţiile româno-ruse şi româno-sovietice. Sesiunea comună a istoricilor români şi sovietici – iunie 1958*, Bucureşti, 1958.

Waliszeski, K., *La Russie il y a cent ans. Le regne d'Alexandre Ier*, vol. II, *La guerre patriotique et l'héritage de Napoléon (1812-1816)*, Paris, 1924.

Webster, C.K., *The Foreign Policy of Castlereagh, 1812-1815. Britain and the Reconstruction of Europe*, Londra, 1931.

Wilkinson, W., *Tableau historique, géographique et politique de la Moldavie et de la Valachie*, Paris, 1821.

Wood, Alfred C., *A History of the Levant Company*, Oxford University Press, Londra, 1935.

Xenopol, A.D., *Resboaele dintre ruşi şi turci şi înrâurirea lor asupra ţerilor române*, vol. I, H. Goldner, Iaşi, 1880.

***, „Documents relatifs au partage de l'Orient négocié entre Napoléon et Alexandre Ier", în *Revue d'histoire diplomatique*, 1890.

***, *Istoriia vneşnei politiki Rossii, pervaia polovina XIX veka*, Moscova, 1995.

*** „Iz zapisok admirala Ciciagova. Delo Turţii v 1812 godu. Proekt diversii protiv Napoleona", în *Russkii arhiv* nr. 8, 1870.

***, „Tri pis'ma kneazea Adama Czartorizskogo k N.N. Novosil'ţovu", în *Russkii arhiv* nr. 3, Moscova, nr. 3, 1875.

***, *Vek Ekaterinî II. Dela balkanskie*, redactor responsabil V.N. Vinogradov, Nauka, Moscova, 2000.

***, *Vostocinâi vopros vo vneşnei politike Rossii (koneţ XVIII-nacialo XX v.)*, Moscova, 1978.

Index

Abdul Hamid I 150-151
Abdulhamid efendi 186-187, 244
Abdurrahim Muhib efendi 156n
Adair, Robert 178, 191, 241
Aga Mohammad 95
Ahmed Asâm efendi 58n
Ahmed Paşa 186, 199-200, 202-203, 205, 210-211, 215, 220-221, 273, 278-279, 281
Alexandru, principe 95
Alexandru I 9, 20, 31, 38, 40, 41n, 43-47, 53n, 57, 58n, 95-97, 100, 110-111, 112n, 117n, 118, 125, 129, 132-133, 140-141, 143-145, 149, 152, 153n, 154-155, 160-161, 162n, 163-171, 173-174, 177, 179-180, 182n, 187, 189, 191-192, 194-197, 206, 209-210, 216, 217n, 218, 222, 225-227, 232, 240-241, 245, 249-251, 253, 255-257, 261, 263n, 264, 266n, 267, 271, 272n, 274, 276-278, 280n, 282, 285n, 288-289, 315, 332, 339, 346
Ali paşa de Ianina 31, 222
Alopeus, Maksim Maksimovici 45
Alquier, Jean Baptiste 259-261, 276
Ana Pavlovna, sora ţarului Alexandru I 180
Andréossy, Antoine François 216, 228, 284, 289
Arbuthnot, Charles 39, 118-120, 146, 150, 336
Arghiropol, Iacob 67, 290
Armfelt, Gustav Mauritz 261, 263-264
Augustenburg, Christian August de 255

Bagration, dinastie 96
Bagration, Piotr Ivanovici 179
Bairaktar, Mustafa paşa 148, 151, 169n, 173-174, 241
Balş, familie 65
Balş, Grigore 65
Balş, Teodor 65-67
Barclay de Tolly, Mihail Bogdanovici 197, 263
Barker, consul 115
Barozzi, Ivan Franţevici 56-57
Bekir, paşa de Bosnia 32
Beneveni, Sofia 54n
Bernadotte, Jean-Baptiste, mareşal, *vezi* Carol Ioan
Berthier, Louis Alexandre 144, 148n
Bobrov, diplomat rus 44, 51, 53n
Bolkunov, I.F. 74
Bonaparte, *vezi* Napoleon I
Boutin, Vincent Yves 149
Bronevski, curier rus 46
Brune, Guillaume Marie Anne 59, 76, 76
77n, 83-84n, 103, 104n, 105n, 113, 127
237-238, 309
Budberg, Andrei Iakovlevici 133, 135, 138
140-142, 144-145, 149-150, 151n, 159-16
Bulgakov, Konstantin Iakovlevici 202, 205
279-280, 282n

Callimachi, Scarlat 23n, 28-30, 38, 43-4
80, 89-90, 138, 143-144, 240
Caragea, Zamfira 59n
Carol al XIII-lea 254-255, 259, 264n, 275
Carol cel Mare 181
Carol Ioan (Jean-Baptiste Bernadotte) 21
216, 256-264, 266-268, 272-277, 283-28
285n, 290
Casso, Leon 144n, 231-232, 273
Castlereagh, Robert Stewart 286, 287n
Caulaincourt, Armand Auguste 164-167, 1
172, 180, 189
Çelebi efendi 79-80n, 84
Cernâşev, Aleksandr Ivanovici 181, 189, 1
256-258
Cernovodeanu, Paul 269n, 281n
Champagny, Jean Baptiste 158-159, 161, 1
170, 175-176, 181, 190, 195, 196n, 2

Ciciagov, Pavel Vasilievici 57, 221-222, 226-228, 231, 249-251, 267, 271-272, 277-284, 285n, 286-289, 290n
Costache, Veniamin, mitropolit 71
Czartoryski, Adam 17-18, 20-22, 24n, 26, 31, 33, 36-37, 39-41, 42n, 44-47, 50-52, 56-57, 60n, 61n, 62n, 63-66, 73-76, 81, 84n, 85n, 86n, 88n, 89n, 90n, 91-92, 93n, 94, 96, 99, 100n, 101, 102n, 107n, 108n, 109n, 111, 112n, 113, 117-126, 128, 129n, 130n, 133-135, 140, 144-145, 154, 194, 291, 300, 305-307, 310-311, 315, 317, 321, 323, 326, 330-334, 341, 343, 346-347, 349, 351

David, prinţ 95
Deval, Mathieu 54, 91n
Dolgoruki, Piotr Petrovici 45
Drăghici, Manolachi 230-231
Duckworth, John Thomas 146, 150

Ecaterina a II-a 94-95, 132, 160, 225
Ekaterina Pavlovna, sora ţarului Alexandru I 154
Engeström, Lars von 257, 259
Enghien, Louis Antoine, duce de 17, 82, 103, 132, 239
Ermolov, Aleksei P. 197
Esseid Mehmed Said Ghalib, *vezi* Galib efendi (Seyyid-Mehmed-Said)

Fath Ali, şah 96, 98, 114, 115n
Flury, N. 49n, 63n, 67n, 73n
Fonton, Adelaide 55n
Fonton, Anton 53n, 56-57, 199, 202, 215, 218, 279, 283, 290
Fonton, Charles, tatăl 55n
Fonton, Charles, *vezi* Fonton, Karl
Fonton, Eulalie 55n
Fonton, familie 54-57, 217, 235, 349
Fonton, Iosif 24, 25n, 26, 28-30, 32, 37-38, 43-44, 50-51, 53n, 54-57, 77n, 86, 90n, 91n, 93, 109-111, 150, 186, 202, 215, 220-221, 239n, 244, 334
Fonton, Jean Joseph, *vezi* Fonton, Iosif
Fonton, Karl 55-57
Fonton, Pierre 54n, 55n, 56n
Fonton, Piotr 25, 28n, 50-53, 56, 185-186, 202, 204, 206, 211, 212n, 217, 232, 236n, 237-238, 242-251, 262n, 273n, 275, 279, 290, 349
Fontonii, *vezi* Fonton, familie
Fotino, Dionisie 230
Francisc al II-lea 45, 192-193, 196
Frankini, Francesco 105, 107, 112, 129, 237
Frederic Wilhelm al III-lea 44, 166, 191
Froding, Karl 55n

Galib efendi (Seyyid-Mehmed-Said) 156, 158, 177-178, 186, 202, 206-207, 209, 215, 217-221, 223, 241, 246-248, 251-252, 269, 273, 274n
Gardane, Claude Mathieu 147
Gheorghi al XII-lea, principe 95
Gordon, Thomas 270-272
Guilleminot, Armand Charles 156-158, 161
Gustav Adolf al IV-lea 170, 254, 264

Hardenberg, Karl August 45
Harrowby, Dudley Ryder 17-19, 121
Harting, Ivan M. 177
Hübsch, Joseph 55n
Hummel, Arvid David 272-276, 285-286

Ibrahim paşa 84n, 114, 150
Ilikli oglu, muhafâz de Silistra 32
Iorga, Nicolae 229, 231-232
Ipsilanti, familie 35n, 58-59, 64-65, 70-71, 89
Ipsilanti, Alexandru 32-36, 38, 58-60, 62, 238, 241, 317
Ipsilanti, Constantin 32-36, 44-46, 51, 57-60, 61n, 62, 63n, 66, 69, 77n, 81, 83, 90, 102, 105, 130n, 137-140, 149, 151-152, 162, 173, 233, 235-236, 238-240, 250-251, 321, 343
Iraclie al II-lea 94-95
Ismail paşa, mare vizir 84-85, 93, 101, 103, 137
Ismet bei 23, 24n, 25, 27, 78n, 80n, 84n
Isak bei 84-85, 91, 113
Italinski, Andrei Iakovlevici 15, 17-34, 36-37, 39-47, 50-53, 57-58, 60, 61n, 62-67, 72-74, 76-77, 79-82, 84-94, 99-102, 107-113, 116-120, 122-125, 127n, 128-130, 138-141, 142n, 145-146, 150, 184, 186-187, 202, 207, 215, 217, 232-233, 235-239, 242, 244-248, 250, 252, 269-271, 279, 281-285, 287-291, 300, 305-307, 310-311, 315, 317, 321, 323, 331-334, 340-341, 343, 346-347, 349, 351

Iusuf aga 43-44, 63n, 83-86, 88, 89n, 92-93, 101, 103
Iusuf paşa, mare vizir 83, 84n, 114, 183

Jaubert, Pierre Amédée 61n, 102-109, 112-115, 128
Josefina, împărătească 180

Kamenski, Nikolai Mihailovici 182-185, 191
Karl Johan, *vezi* Carol Ioan
Kazakov, N.I. 281
Keleş bei, *vezi* Şervaşidze, Keleş bei
Kociubei, Viktor Pavlovici 96
Kurakin, Aleksandr Borisovici 190, 195, 259
Kuşnikov, Serghei Sergheevici 177
Kutuzov, Mihail Ilarionovici 9, 48, 185-188, 197-200

La Harpe, Frédéric César de 179
Lacy, Maurice 48, 348
Langeron, Aleksandr Feodorovici 57, 211, 229, 274n
Laşkariov, Serghei Lazarevici 156-158
Latour-Maubourg, Juste Ponds Florimond du Fay, marchiz 175-176, 183, 213, 216-217, 244, 246, 249, 251, 262, 268
Lauriston, Jacques Alexandre Bernard Law, marchiz 56, 189
Lefebvre, Armand
Lefebvre, Georges
Liston, Robert 266, 269, 282-283, 286-289
Löwenhjelm, Karl Axel 264-265, 272, 276
Luchesini, Girolamo 80n
Ludolf, Guglielmo Constantino 214

Mahmud al II-lea 174, 196, 212-213, 217, 268, 283
Mack, Karl Freiherr 13
Mahmud paşa de Bayezet 114
Malinovski, Vasili Fiodorovici 72, 235
Mano, Alexandru 59, 60n, 62, 238, 343
Mano, Manoil 59n
Mano, Ralu (născută Ipsilanti) 59-60n
Mansur, şeic 94
Manuc bei 174, 196
Markov, Evgheni Ivanovici, general 197-199, 211
Maria Luiza, arhiducesă 180
Marmont, Auguste Frédéric Louis 144, 148
Mavrocordat, Ana 65
Mavrocordat, Sultana 59
Mavrogheni, Ştefan 60n
Mehmed, Elhaz 214
Mehmed Said Ghalib efendi, *vezi* Galib efendi (Seyyid-Mehmed-Said)
Mériage, militar şi diplomat francez 177
Metternich, Klemens 45, 172, 181n, 192-194, 196, 256n
Meyendorf, Kazimir Ivanovici 157-158
Michelson, Ivan Ivanovici 42n, 140-142, 145, 151, 156-157, 160
Miloradovici, Mihail Andreevici 151-152
Montesquieu, Charles-Louis 260
Mörner, Karl Otto 256
Moruzi, familie 57-58, 65, 67, 70, 231, 233, 238, 251
Moruzi, Alexandru 50-51, 56-59, 64-75, 80n, 89-90, 92, 129, 137-139, 140n, 233-236, 240, 248-249, 290
Moruzi, Dimitrie 24n, 50-53, 56, 58n, 59, 62, 64-66, 68-69, 75, 77, 80, 83n, 84-85, 87, 89, 91n, 102-103, 116, 137, 177, 185-186, 202, 204-206, 212n, 215, 229-233, 235-238, 241-252, 362n, 273, 275, 290 341, 343, 349
Moruzi, Panayotis 205, 230, 232-233, 241 245-246, 248-249, 251-252, 290
Muhib efendi, ambasadorul Imperiului Otoman la Paris 156, 169-170, 176, 243n
Mustafa al III-lea 83
Mustafa al IV-lea 43, 159, 174
Müftüzade Ibrahim Selim efendi 202

Napoleon I 9-10, 13-14, 19, 25, 28, 33, 39, 4 47, 49, 61n, 65-67, 69-71, 76, 79, 82n, 10 105-116, 125, 127-130, 136-137, 142-17 177-182, 188-195, 201, 210, 212-214, 21 217, 221-222, 227, 229-230, 239-241, 24 246, 248, 251-268, 270, 272, 276, 282-2
Nesselrode, Karl Vasilievici 181
Nicolae I 225
Nikolai, Pavel A. 262-263, 264n
Nistor, Ion I. 281
Novosiltev, Nikolai Nikolaevici 19-20, 39, 101, 116, 119n, 121n, 154
Numan aga 196

Omar, han avar 94
Otto, Louis-Guillaume 190, 195-196, 22
Oubril, Pierre d' 133

Paget, John 150
Palin, Nils Gustav 262, 272, 274-275, 279, 283-285
Parandier, Pierre 76n, 77, 83n, 105-107
Parant, comisar francez 68-70, 129n, 144n
Pavel I 75, 95, 131-132, 168
Pazvantoglu, Osman paşa 148, 236
Percival, Spencer 214, 269
Petru cel Mare 134, 225, 255
Pippidi, Andrei 54n, 65
Pisani, Berto 39, 88, 91n
Pisani, Nicolas 55n
Pisani, Pavel 55n
Pitt, William 19-20, 116
Pozzo di Borgo, Charles André 41, 149-150
Pozzo di Borgo, Karl Andreevici, *vezi* Pozzo di Borgo, Charles André
Prozorovski, Aleksandr Aleksandrovici 158, 169n, 174, 176, 178-179, 241

Raif, Mahmud efendi 23, 25, 28, 40, 56, 63, 65, 76n, 83, 85-89, 91-92, 100, 104, 107-111, 113-114, 116, 119, 341
Râkgof, Ivan Ivanovici 93, 99-100, 101n
Reinhart, diplomat francez 69
Reuilly, diplomat francez 113n
Richelieu, Armand Emmanuel de 274n
Rochechouart, Louis dę 274-275
Rodofinikin, Konstantin Konstantinovici 151, 239-240
Romieu 112-115, 328
Rosetti-Bibica, Scarlat 245
Rostopcin, Fiodor Vasilievici 132
Rousseau, Joseph 115
Ruffin, Pierre Jean Marie 58, 69-70, 77-80, 90-91, 115, 129n
Rumianţev, Nikolai Petrovici 160, 162-163, 165n, 167-168, 170-171, 175-177, 182, 184, 187, 189, 191, 193, 194n, 199-201, 206n, 207-208, 215-216, 217n, 218, 227, 232, 248n, 252, 257n, 262n, 265, 266n, 267, 269, 271n, 272n, 273n, 275-277, 283, 284n, 288, 290
Rumianţev-Zadunaiski, Piotr Aleksandrovici 160
Rustam aga 83

Sabeneev, Ivan Vasilievici 202
Sainte-Luce, consulul Franţei la Bucureşti 112n
Salih efendi 76n
Savary, Anne Jean Marie, duce de Rovigo 159n, 160-161, 164-165
Schwarzenberg, Karl 194
Sébastiani, Horace François 116, 137-139, 142-143, 146-151, 155-159, 169-170, 173-175, 213, 239-240
Selim al III-lea 38, 40, 43-44, 46, 48, 61n, 70, 78n, 79, 83-85, 87-88, 100, 102-103, 105-109, 111, 112n, 114n, 126, 128, 131, 136-137, 143, 147n, 150, 155, 169, 328, 339-340, 348
Seniavin, Dmitri Nikolaevici 149
Seraphino, Paul 262
Serra Capriola, Antonino Maresco 178, 214, 269 (Serracapriola)
Solomon al II-lea 97
Speranski, Mihail Mihailovici 181-182
Stadion, Karl Johan 118n, 190, 196n
Stedingk, Kurt 259
Stephanaki 80
Stratford Canning, Charles 214, 247, 269-271, 274, 279-282, 284n, 286-287
Straton, Alexander 117, 120
Sturdza, Scarlat 64
Sturdza, Sultana 64
Stürmer, Ignace von 52-53, 62n, 118n, 249, 270, 349
Suhtelen, Piotr Konstantinovici 257, 261-262, 264, 265n, 266-267, 276-277, 284n
Suţu, familie 66
Suţu, Alexandru 72, 138, 143-144, 240, 343
Suţu, Mihai 34n

Şervaşidze, dinastie 97
Şervaşidze, Keleş bei 98
Şuvalov, Pavel Andreevici 193-194

Talleyrand, Charles Maurice 49n, 58-59, 62n, 68-69, 74n, 77-79, 82n, 83n, 84n, 91n, 106, 109, 112n, 113n, 129n, 132-133, 136, 143-144, 147-148, 153, 154n, 155-156, 157n, 159, 174
Tavast, Johan Henrik 261, 275-277, 279, 282-285
Tersenikli oglu, aian de Rusciuc 31-32, 105
Testa, Charles 54
Thornton, Edward 266-267
Tolstoi, Piotr Aleksandrovici 161-166, 168-169

Tomara, Vasili Stepanovici 58, 233, 235n, 235
Tormasov, Aleksandr Petrovici 42, 289
Typaldo 66

Ţiţianov, Pavel Dmitrievici 96-100, 101n, 102, 113-114

Ulianiţki, V.A. 202n, 203, 232, 289

Vandal, Albert 160
Vassâf, Ahmed efendi 28, 65, 86-87, 89-92, 128-129
Voronţov, Aleksandr Romanovici 58, 96, 233, 235n, 235, 237n, 238n
Voronţov, Semion Romanovici 13, 18, 118, 121, 263n

Wellesley, Richard 214
Wilkinson, William 230
Wilson, Robert 287

Yarmouth, Francis Charles, lord 133

Zubov, Valerian Aleksandrovici 95

În colecţia HISTORIA

au apărut:

Robert Service – *Lenin. O biografie*

Keith Lowe – *Frica şi libertatea. Cum ne-a schimbat vieţile al Doilea Război Mondial*

John Lewis Gaddis – *Despre marea strategie*

Averil Cameron – *Bizantinii. Stat, religie şi viaţă cotidiană în Imperiul Bizantin*

Simon Sebag Montefiore – *Stalin. Curtea ţarului roşu*

*** – *Monarhia Habsburgică (1848-1918)*, volumul I: *Dezvoltarea economică, administraţia şi sistemul juridic, forţa armată*

*** – *Monarhia Habsburgică (1848-1918)*, volumul II: *Popoarele Imperiului*

Benjamin Carter Hett – *Cum moare democraţia. Ascensiunea la putere a lui Hitler şi prăbuşirea Republicii de la Weimar*

Keith Lowe – *Prizonierii istoriei. Ce ne spun monumentele celui de-al Doilea Război Mondial despre istoria noastră şi despre noi înşine*

John Lewis Gaddis – *Războiul Rece. Înţelegerile, spionii, minciunile, adevărul*

Douglas A. Howard – *O istorie a Imperiului Otoman*

Orlando Figes – *Europenii. Trei vieţi şi formarea unei culturi cosmopolite în Europa secolului al XIX-lea*

*** – *Monarhia Habsburgică (1848-1918)*, volumul III: *Problema naţională*

Niall Ferguson – *Marele Război. 1914-1918*

Niall Ferguson – *Războiul Lumii. Epoca urii*

Armand Goşu – *Între Napoleon şi Alexandru I. Contextul internaţional al anexării Basarabiei*

în pregătire:

*** – *Monarhia Habsburgică (1848-1918)*, volumul IV: *Problema confesională*

David Graeber, David Wengrow – *Zorii tuturor lucrurilor. O nouă istorie a omenirii*

www.polirom.ro

Redactor: Dan Criste
Coperta: Carmen Parii
Tehnoredactor: Constantin Mihăescu

Bun de tipar: februarie 2022. Apărut: 2022
Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 • P.O. BOX 266
700505, Iaşi, Tel. & Fax: (0232) 21.41.00; (0232) 21.41.11;
(0232) 21.74.40 (difuzare); E-mail: office@polirom.ro
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53
Tel.: (021) 313.89.78; E-mail: office.bucuresti@polirom.ro

Tiparul executat la S.C. LUMINA TIPO s.r.l.
str. Luigi Galvani nr. 20 bis, sect. 2, Bucureşti
Tel./Fax: 211.32.60, 212.29.27, E-mail: office@luminatipo.com